Raftul
Denisei
ITALO SVEVO
VIITORUL
AMINTIRILOR
PROZĂ SCURTĂ
book
HUMANITAS
fiction

ITALO SVEVO

VIITORUL AMINTIRILOR

PROZĂ SCURTĂ

Traducere din italiană,
repere biobibliografice, postfaţă şi note de
MIHAI BANCIU

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ITALO SVEVO
RACCONTI

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2020, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-606-779-759-6 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Repere biobibliografice

1861 Ettore Schmitz (Aron Hector Schmitz) se naşte în oraşul Trieste (parte a Imperiului Habsburgic) la 19 decembrie, într-o familie burgheză de origine evreiască. Este al cincilea dintre cei opt copii (patru băieți şi patru fete – Paola, Natalia, Noemi, Adolfo, Ettore, Elio, Ortensia şi Ottavio) ai lui Francesco Schmitz, comerciant şi proprietar al unei mici sticlării (fiu, la rându-i, al funcționarului imperial Adolfo Schmitz, originar din Renania), şi ai Allegrei Moravia, italiancă provenind dintr-o familie evreiască. Cea mai mare parte a copilăriei şi-o petrece în casa părintească din Trieste. Mediul intelectual cosmopolit, mitteleuropean al oraşului va influența în mod hotărâtor formarea şi creația literară a scriitorului. Biculturalitatea sa, evocând originile italiene şi germanice, se va reflecta inclusiv în alegerea pseudonimului său literar, Italo Svevo.

1874–1878 Împreună cu doi dintre frații săi, Adolfo şi Elio, este trimis să studieze la colegiul Segnitz de lângă Würtzburg (Bavaria) pentru a se pregăti în domeniul afacerilor şi a studia limba germană, indispensabilă oricărui comerciant din Trieste. Dobândeşte cunoştințe solide de germană, ajungând să redacteze chiar o mică lucrare filozofică şi să fondeze, alături de câțiva colegi, un cerc cultural; face lecturi intense din clasicii germani, printre care Goethe, Schopenhauer şi Jean Paul, precum şi, în traducere, din Turgheniev şi Shakespeare. În această perioadă se îndrăgosteşte de Anna Herz, amintită în povestirea „Viitorul amintirilor“.

1878 Revine la Trieste, unde se înscrie la Institutul Superior de Comerț „Pasquale Revoltella“, ale cărui cursuri le va frecventa până în 1880 fără mare entuziasm, aspirațiile sale fiind legate de literatură.

1880 Firma tatălui său dă faliment, dificultățile economice ale familiei determinându-l să se angajeze corespondent de germană şi franceză la sucursala triestină a Băncii Union din Viena.

În luna februarie începe să schițeze comedia *Ariosto Guvernator*, în martie, o altă comedie, *Prima dragoste*, în iulie, *Le Roi este mort, vive le Roi!*; lucrează apoi la piesa de teatru *Cei doi poeți.*

Frecventează cu asiduitate biblioteca publică din Trieste, unde citeşte operele clasicilor italieni şi autorilor francezi moderni, îndeosebi romancieri naturalişti, fiind de asemenea preocupat de filozofie (Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche) şi de ştiinţă (Charles Darwin).

1881 În februarie lucrează la o nuvelă cu titlul „Defect modern“; scrie „Istoria lucrărilor mele“; în martie, povestirea „Cele trei caractere“, pe care o redenumeşte mai apoi „Oamenii superiori“.

Începe să colaboreze, sub pseudonimul E. Samigli, la *L'Indipendente*, cotidian de limbă italiană cu tendinţe socialiste şi iredentiste, pentru care scrie douăzeci şi cinci de recenzii şi eseuri teatrale şi literare.

1886 Moare de nefrită fratele său Elio, singurul din familie căruia îi împărtăşea proiectele sale literare, iar pierderea lui îl marchează profund.

Îl cunoaşte pe tânărul pictor Umberto Veruda, cu care va lega o prietenie trainică.

1890 Sub pseudonimul Ettore Samigli publică în foileton în ziarul *L'Indipendente* povestirile „O luptă“ şi „Asasinatul din strada Belpoggio“. Aceasta din urmă poate fi considerată adevăratul debut al scriitorului, în ea putând fi identificate inclusiv unele influenţe veriste, naturaliste şi ale marilor scriitori mitteleuropeni Franz Kafka şi Robert Musil.

1892 Moare tatăl său, Francesco Schmitz.

O reîntâlneşte, după câţiva ani de despărţire, pe verişoara sa de optsprezece ani Livia Veneziani, fiica unui comerciant de vopseluri marine, de care îl leagă o profundă afinitate intelectuală şi o mare simpatie.

Publică în regie proprie, la Editura Ettore Vram din Trieste, primul său roman, *O viaţă*, pe care-l semnează cu pseudonimul definitiv Italo Svevo, datându-l, în mod curios, 1893. În afara unei scrisori pline de elogii din partea scriitorului german Paul Heyse (care va primi ulterior Premiul Nobel), a unei scurte recenzii semnate de criticul Domenico Oliva în *Corriere della Sera* şi a câtorva mici menţionări în presa triestină,

romanul trece aproape neobservat.

Pentru a face față dificultăților financiare, pe lângă serviciul de la bancă, se angajează la ziarul *Il Piccolo* (serviciu de noapte), precum şi ca profesor de corespondență comercială în germană şi engleză la Institutul „Revoltella“.

Are o legătură amoroasă cu Giuseppina Zergol, o fată din popor, care ulterior va inspira personajul Angelina din romanul *Senilitate*.

1895 Moare mama sa, Allegra Moravia.

Relația cu verişoara sa se transformă într-o mare dragoste, cei doi logodindu-se în luna decembrie, în pofida opoziției familiei Veneziani. Pentru Livia, Svevo scrie *Jurnal pentru logodnică*.

1896 La 30 iulie se celebrează, în rit catolic, căsătoria cu Livia Veneziani, iar scriitorul se mută în casa socrilor, în vila Veneziani, păstrându-şi toate cele trei locuri de muncă.

1897 Pe 20 septembrie se naşte fiica lor, Letizia (d.1993).

1898 Între 15 iunie şi 16 septembrie publică, în foileton, în ziarul *L'Indipendente*, al doilea roman al său, *Senilitate*, care va apărea în volum în acelaşi an la Editura Ettore Vram, de asemenea în regia autorului. Într-o scrisoare, Paul Heyse face o evaluare negativă a romanului, iar critica națională îl ignoră. Mâhnit, Svevo se cufundă în lectura marilor autori, precum Ibsen, Tolstoi, Dostoievski, Cehov etc., retrăgându-se practic pentru un sfert de secol din viața literară, iar activitatea sa scriitoricească devine secundară.

1899 Părăseşte postul de la Banca Union, intrând în firma socrului său, Moravia Veneziani (fabrică de vopseluri marine), astfel încât situația sa economică se îmbunătățeşte. Lucrează cu succes în firmă, răspunzând de sucursala din Murano şi ocupându-se cu precădere de contabilitate şi de comercializarea produselor societății în străinătate.

1901 Îşi începe călătoriile de afaceri în Europa, îndeosebi în Franța şi Anglia.

1903 Termină comedia *Un soț*, prima sa piesă de teatru importantă.

1904 Moare prietenul său, pictorul Umberto Veruda, modelul personajului Balli din romanul *Senilitate*.

1906 Îl cunoaşte pe James Joyce, profesor de engleză la Berlitz School din

Trieste din anul 1905, care îi dă lecţii particulare de limba engleză şi îl încurajează să scrie mai departe. Cei doi scriitori vor fi legaţi de o profundă prietenie şi stimă literară reciprocă.

1908 Ia cunoştinţă de teoriile lui Freud.

1915 Italia intră în Primul Război Mondial, iar James Joyce este silit să părăsească Trieste (se va refugia în Elveţia, de unde va reveni la Trieste în anul 1919, pentru a se stabili ulterior la Paris).

Socrii lui Svevo se mută în Anglia (socrul său va muri în anul 1921), iar fabrica de vopseluri a acestora, condusă de Svevo, este închisă de autorităţile austriece.

În perioada războiului Svevo studiază intens (printre altele şi opera lui Jonathan Swift), scrie şi se întâlneşte adesea cu prietenii la cafeneaua Tergesteo. Joyce, aflat la Zürich, rămâne în contact epistolar cu Svevo.

1918–1919 Face parte din Comitetul de Salvare Publică înainte de intrarea trupelor italiene în Trieste.

Colaborează la cotidianul *La Nazione*, fondat după trecerea oraşului Trieste la Italia; îşi va lua cetăţenia italiană, italienizându-şi numele în Ettore Schmitz.

Tot acum începe scrierea romanului *Conştiinţa lui Zeno*.

1922 Începe traducerea în italiană a tratatului *Interpretarea viselor* al lui Sigmund Freud (ce va influenţa opera sa literară ulterioară) şi lucrează la ceea ce el numeşte „o operă aproape literară, un proiect de pace universală“.

1923 La Editura Cappello din Bologna apare, în luna mai, romanul *Conştiinţa lui Zeno*, rod al muncii de câţiva ani a scriitorului; ecourile în presă sunt însă slabe.

1924 Îi trimite romanul lui Joyce, care îi răspunde printr-o scrisoare laudativă, sfătuindu-l să trimită romanul şi prietenilor săi, critici şi scriitori, între care francezii Valéry Larbaud şi Benjamin Crémieux, acţiune cu un succes deplin. Valéry Larbaud îi va face chiar o propunere concretă pentru lansarea romanului în Franţa.

1925 În primăvară vizitează Parisul, unde se întâlneşte cu scriitorii care îi admiră scrierile. Tot la Paris cunoaşte opera lui Proust.

În nr. 4, noiembrie-decembrie, al revistei *L’Esame*, poetul Eugenio

Montale publică primul său eseu despre opera lui Italo Svevo. Prin articolele sale, Montale poate fi considerat drept adevăratul „descoperitor“ al lui Italo Svevo în Italia.

1926 În revista *Le Navire d’agent* (nr. 9 din 1 februarie) sunt publicate ample fragmente din operele lui Italo Svevo. Critica literară franceză şi italiană (îndeosebi criticii milanezi Enrico Somaré, Giansiro Ferrata şi Leo Ferrero, cărora li se vor adăuga Sergio Solmi, Giuseppe Prezzolini şi Anton Giulio Bragaglia) îşi manifestă aprecierea faţă de creaţia sveviană.

Svevo scrie povestirile „O farsă reuşită“, „Povestea bătrânului cel bun şi a fetei frumoase“, publicate postum în culegeri chiar sub aceste titluri, alături de „Moşneagul“ şi „Scurtă călătorie sentimentală“.

1927 Apare ediţia franceză a romanului *Conştiinţa lui Zeno*, în traducerea lui Paul-Henri Michel.

În martie, la un simpozion desfăşurat la Milano, Svevo susţine o conferinţă despre James Joyce.

În luna aprilie, la Teatro degli Indipendenti din Roma este pusă în scenă piesa sa într-un act *Terţetul sfărâmat*.

Este sărbătorit, împreună cu Isaak Babel şi Ion Pillat, la reuniunea Pen Clubului din Paris, la care participă, între alţii, James Joyce şi Giovanni Comisso.

1928 Studiază cu pasiune opera lui Franz Kafka.

Începe să scrie la cel de-al patrulea roman al său, *Moşneagul*, o continuare a romanului *Conştiinţa lui Zeno*, care va rămâne neterminat.

La 11 septembrie, pe când se întoarce cu soţia şi nepotul de la băile din localitatea Bormio, este rănit într-un accident de automobil; moare la 13 septembrie la spitalul din oraşul Motta di Livenza, din provincia Treviso. Cauza decesului: astm cardiac datorat emfizemului pulmonar de care suferea, combinat cu stresul psihofizic produs de accident. Funeraliile au avut loc pe 15 septembrie, la Trieste, în rit mozaic.

După moartea scriitorului, îndeosebi după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, în Italia a început să fie tot mai bine cunoscută opera lui Italo Svevo, marile edituri italiene publicând rând pe rând, adesea cu numeroase reeditări, multe dintre scrierile sale mai puţin sau chiar deloc cunoscute, precum marea majoritate a povestirilor. Astfel, opera postumă a

revelat un autor cu o scriitură modernă, complet şi complex totodată, apreciat ca atare de generațiile succesive de critici şi de cititori. O sumară trecere în revistă a principalelor ediții care includ sau sunt dedicate prozei scurte sveviene, publicate de mari case editoriale italiene după moartea lui Italo Svevo – pe care le-am consultat în alcătuirea prezentului volum –, este semnificativă pentru interesul acordat operei marelui autor triestin, unul dintre scriitorii europeni emblematici ai începutului de secol XX.

La novella del buon vecchio e della bella fanciulla ed altri scritti. Con una nota introduttiva di Eugenio Montale. Milano, Giuseppe Morreale Editore, 1929.

Corto viaggio sentimentale e altri racconti inediti. A cura e con prefazione di Umbro Apollonio. Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 1949.

Saggi e pagine sparse. A cura e con prefazione di Umbro Apollonio. Prima edizione. Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 1954.

Racconti – Saggi – Pagine sparse. Opera omnia vol. III. A cura di Bruno Maier. Milano, Dal'Oglio Editore, 1968.

I Racconti. Introduzione di Gabriella Contini. Presentazione di Claudio Magris. Milano, Garzanti, 1985.

Tutte le opere. Edizione diretta da Mario Lavagetto. Vol. II, Racconti e scritti autobiografici. Edizione critica con apparato genetico e commento di Clotilde Bertoni. Saggio introduttivo e cronologia di Mario Lavagetto. Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 2004.

Tutti i romanzi e i racconti. Una vita – Senilità – La coscienza di Zeno – I racconti. A cura di Mario Lunetta. Roma, Newton Compton editori, 2016.

ARGO ŞI STĂPÂNUL SĂU

Doctorul mă exilase acolo: trebuia să rămân un an întreg sus, la munte, făcând mişcare atunci când vremea o îngăduia şi odihnindu-mă când se impunea. Idee genială, care însă nu mi-a folosit. Mişcarea, pe care vara mi-o permisese din plin, nu-mi făcuse bine, iar odihna ce mi-a fost impusă de cele dintâi furtuni, şi care la început mi s-a părut plăcută, s-a dovedit imediat excesivă, plicticoasă, enervantă. Apoi plictiseala m-a împins într-o aventură cu o femeie din satul primitiv. S-a sfârşit rău – după cum vom vedea –, iar plictiselii i s-a adăugat o ranchiună față de tot satul ce ar fi trebuit să-mi servească drept leac.

Bătrâna Anna, singura mea companie în căsuța apărată de o stâncă abruptă, ea într-adevăr făcea tratamentul în întregime. Uneori uita să-mi facă patul. Eu o priveam cu invidie şi nu mă puteam înfuria. Când mă prefăceam că mi-am pierdut răbdarea, se supăra: „N-am decât două mâini!“ striga, iar aceste două mâini mici şi grăsuțe intrau în acțiune numai acum ridicându-se către cer în semn de protest.

Eu plecam bucuros să văd că odihna, cel puțin pentru ea, nu era până la urmă un lucru chiar atât de rău.

În dormitorul meu citeam ziarul de la cap la coadă, inclusiv anunţurile. Îmi întrerupeam deseori plicticoasa îndeletnicire pentru a mai irosi combustibil în soba de fier pe care o țineam tot timpul încinsă. „De-acum cred că-i destul!“ îmi spuneam având senzația că temperatura era suficient de mare, însă, puțin după aceea, simțind nevoia să mă mişc, îmi făceam iarăşi de lucru cu cărbunele, astfel încât mai apoi trebuia să fac (slavă Cerului!) o nouă activitate: cea de a deschide fereastra şi pe urmă, repede, de a o închide când aerul înăbuşitor din cameră ieşise în întregime spre a încălzi muntele şi fusese înlocuit brusc de o mare umezeală rece care mă obliga la o activitate accelerată în jurul sobei. Într-adevăr, ideea acelui

doctor fusese genială!

Câinele meu de vânătoare, Argo, mă privea curios şi puțin neliniştit, temându-se ca agitația mea să nu ia o altă direcție. Şi el ştia să se odihnească. Se ghemuise pe covorul moale pe care îşi sprijinea şi bărbia lui plată, iar singura parte neliniştită a corpului său era ochiul. La fel cum, desigur, trebuie că privesc calcanii atunci când se odihnesc pe fundul mării, şi, dacă deschideam fereastra, el se apropia de sobă şi-şi aşeza în aceeaşi poziție corpul său lunguieț după ce se-nvârtise puțin în jurul cozii, iar atunci când camera era mult prea caldă emigra într-un colțişor departe de sobă. Când reuşea să-şi găsească iarăşi poziția potrivită scotea un oftat adânc. Nu deranja decât atunci când dormea pentru că fornăia – deşi era încă tânăr – asemenea unei vechi maşini delabrate. Când îi trăgeam câte-un şut se trezea brusc; însă după zece minute o lua de la capăt, iar eu mă resemnam. Una peste alta, zgomotul acela atât de egal nu era foarte neplăcut, iar dacă eu deveneam rău acest lucru se întâmpla din pură invidie.

Argo nu era un personaj foarte important nici printre câini. Vânătorii spuneau că nu este dintr-o rasă pură deoarece corpul lui era puțin prea lung. Cu toții recunoşteau frumusețea ochiului său viu (şi acela prea mare pentru un câine de vânătoare), a botului bine conturat şi a grumazului său mare. La vânătoare era impulsiv; în unele zile era agresiv asemenea bețivilor care atacă fiind împinşi de greutatea lor. Bătăile ajutau câteodată, însă mai des făceau să-i sporească violența, iar atunci părea un taur într-un magazin de porțelanuri. Poate din pricina acestui caracter al său mi-a uşurat puțin suferința dezolantei mele solitudini. Neghiob şi băgăreț, când nu mă făcea să mă înfurii, mă făcea să râd.

În seara aceea mă întorceam pentru a patra oară la ziar. Afară era un vuiet ce încheia o zi întreagă de vreme rea. O vântoasă turbată nu voia să se oprească nici măcar un minut. Dacă avea s-o țină aşa, a doua zi urma să fim izolați de restul lumii, iar mie nu mi-ar mai fi fost îngăduită altă distracție decât să fac amor cu bătrâna Anna. Şi continuam să citesc măcinat de ura care-mi creştea în suflet față de doctorul care mă trimisese aici sus. Frumos rezultat obținuse învățământul universitar de la el! Oare n-ar fi putut să se dedice unei alte meserii, mai puțin dăunătoare?

În sfârşit, am descoperit în ziar o ştire care mi-a absorbit toată atenția.

În Germania trăia un câine care ştia să vorbească. Să vorbească precum un om, şi cu un dram de inteligenţă în plus, fiindcă i se cereau chiar şi sfaturi. Rostea cuvinte nemţeşti dificile pe care eu n-aş fi ştiut să le pronunţ. Puteai să râzi de această ştire, însă nu puteai s-o treci cu vederea. În plus, nu era un lucru pe care valea să i-l povestească muntelui – asemenea tuturor ştirilor politice şi sociale – doar ca să trăncănească, dat fiind că muntele n-avea nici un amestec în acest caz. Era o ştire ce mă privea pe mine, ca şi pe oamenii vii de jos.

Nu ştiu dacă eu, impresionat, m-am mişcat, dar, spre uimirea mea, Argo şi-a ridicat capul de pe covor şi s-a uitat la mine. Oare auzise şi el ştirea care-l viza? M-am uitat şi eu la el, iar în privirea mea trebuie să fi fost o expresie atât de nouă pentru el încât, neliniştit, s-a ridicat pe labele din faţă ca să mă studieze mai bine. Şi-a plecat imediat ochii în faţa căutăturii mele inchizitoriale cu acea laşitate ce există în privirea unui câine, unicul semn că sinceritatea lui e mai puţin deplină decât se presupune. S-a întors la mine şi, clipind când dintr-un ochi, când dintr-altul – mişcare foarte comică întrucât trebuie să presupunem că nărodul animal face alternativ acea mişcare pentru a evita să nu mai vadă chiar şi o singură clipă –, a încercat să-mi susţină privirea. După care, ipocrit, a început să se uite cu atenţie către un colţ al camerei unde nu era nimic de văzut. În sfârşit, a găsit o linie de mijloc între mine şi colţişor, astfel încât mă putea supraveghea fără să mă înfrunte.

Ştirea din ziar mă eliberase de orice plictiseală. Subliniată şi confirmată de pantomima lui Argo, nu mă mai puteam îndoi de ea: era adevărată. Argo ştia să vorbească, dar tăcea numai din încăpăţânare. Am lăsat ziarul care nu conţinea altceva care m-ar fi putut interesa şi pur şi simplu am tăbărât asupra educaţiei lui Argo.

Îndată am avut senzaţia că mă lovesc cu capul de un zid. Nărodul animal, văzându-se asaltat de gesturi şi de sunete, şi-a adunat toată învăţătura sa şi mi-a întins laba! O dată, de două ori, de douăzeci de ori! Intuise că i se cerea să arate ceea ce ştia şi întindea laba! O dădea mereu cu acelaşi gest amplu. Pentru acea primă seară am avut de lucru să-l dezvăţ de năravul respectiv. Pentru a deveni uman trebuia să uite gestul câinelui domesticit la care se oprise drept limită ultimă a propriei educaţii.

Încă din seara aceea mi-am pierdut răbdarea. Argo s-a dus la culcuş cu coada între picioare, însă cu toate astea vă pot spune că starea lui era mai puţin demnă de milă decât a mea. În pat am revenit la insultele la adresa doctorului aflat departe. Trebuia să-l las în pace pe bietul câine, care nu era vinovat pentru exilul meu.

Dar nu era uşor să accept o astfel de nemişcare precum cea la care eram condamnat avându-l alături pe Argo, care îmi oferea posibilitatea unei activităţi de-a dreptul fără oprelişti. Înainte de perioada aceasta, pentru a mă dezmetici, alergam la sobă şi mă jucam cu focul; acum, în pofida oricărei hotărâri, cădeam mereu ghemuit lângă Argo. E singura poziţie în care se poate vorbi cu un câine. La început, inocent, aproape dintr-o ciudată reţinere, privea în altă parte când vedea un om în poziţia unui câine; apoi s-a obişnuit, iar în fiecare zi lecţiile au fost zece, o sută. Ploua cu lovituri şi cu bucăţele de zahăr. Atunci când putea, Argo încerca să se sustragă acelei torturi. Însă eu nu mă puteam lipsi de el decât când dormeam. Uneori descurajarea întrerupea lecţiile. Aceeaşi furie mă făcea apoi să le reiau: trebuia totuşi să mă răzbun pentru atâta dobitocie.

În acelaşi timp foloseam aceeaşi tenacitate disperată spre a mă educa pe mine însumi pentru o îndatorire ieşită din comun. Am urmărit animalul cu atenţie ca să descopăr de unde trebuia să încep. Am cules fiecare sunet pe care îl emitea, iar sunetul acela mă însoţea zi şi noapte. Bătălia a fost îndelungată atât cu animalul, cât şi cu mine însumi, dar rezultatul a fost un triumf.

Adică trebuie să spun că a fost un eşec când îmi amintesc că prima mea intenţie a fost să-l învăţ pe Argo italiana. Argo n-a ştiut niciodată să pronunţe un singur cuvânt italienesc. Dar ce contează? Era vorba să ne înţelegem, iar pentru asta nu erau decât două posibilităţi: ori Argo trebuia să înveţe limba mea, ori eu pe a lui! După cum era de prevăzut, din lecţiile pe care ni le dădeam reciproc, a învăţat mai mult individul cel mai evoluat. Iarna era încă în toi, iar eu îi înţelegeam limba.

Nu intenţionez să le-o predau cititorilor, lipsindu-mi inclusiv semnele grafice ca s-o notez. Apoi, în cazul câinelui nu e importantă biata lui limbă, ci firea lui adevărată, iar eu am fost cel dintâi din lume care a intuit-o. Vorbind despre acest lucru, sunt mândru cum puteau fi cei care înainte de

mine descoperiseră alte părţi din natură: Volta[1], Darwin sau Columb. Argo mi-a transmis comunicările sale liniştit şi resemnat. Eu le-am cules şi le-am lăsat în forma lor originală de solilocvii şi aşa au rămas, dat fiind că eu n-am făcut asemenea progrese în limba aceea încât să pot discuta cu el comunicările sale.

1. Alessandro Volta (1745–1827), chimist şi fizician italian, inventatorul primului generator electric.

Admit că ici-colo poate l-am înţeles greşit pe Argo, însă nu prea mult: posibil să fi greşit unele cuvinte, însă cu siguranţă am intuit exact sensul lor de ansamblu. Din păcate, nu pot cita mărturia lui Argo însuşi întrucât bietul animal n-a ajuns decât până în vară: a murit de neurastenie acută. Însă toţi cei ce l-au cunoscut îl recunosc în aceste amintiri ale sale.

Detaliile nu au importanţă, iar dacă au, nu ştiu ce să fac cu ele. Eu ofer ceea ce am. Limba câinelui e mai puţin completă decât cea mai săracă limbă omenească. Atunci când l-am îndemnat să filozofeze (Argo este cu siguranţă cel dintâi filozof al neamului său) am obţinut de la el această frază futuristă: mirosuri trei egal viaţă. Zile în şir am insistat pentru a avea un comentariu despre ele, dar niciodată n-am obţinut decât repetarea lor. Animalul este perfect şi nu e perfectibil. Cel care îl studiază trebuie să ştie să meargă înainte. Am notat cuvintele aşa cum sunau şi am trecut mai departe. După ce am obţinut alte comunicări de-ale sale, m-am mai luminat întru câtva şi am crezut că am înţeles. Împarte natura în trei clase numai fiindcă pentru el maximumul matematic este trei; după care citează cinci dintre ele, iar din exemplele sale ar rezulta că există mult mai multe. Eu cred că aceasta este adevărata, marea sinceritate filozofică.

Trebuie observat faptul curios că toate comunicările lui Argo se referă la şederea noastră la munte. Valea unde trăise până înainte cu câteva luni pare cu totul uitată, dat fiind că nu menţionează niciodată alte persoane în afară de mine, de bătrâna Anna şi de nişte oameni şi câini pe care-i cunoscuse sus, la munte. Şi totuşi, când ne-am întors în vale, a demonstrat că-şi recunoaşte vechii prieteni. Nu uită şi nici nu-şi aminteşte. Ţine la păstrare.

Iată comunicările lui Argo. Am adăugat câteva observaţii între paranteze, de care poate nici nu era nevoie.

I

Pe lumea asta există trei mirosuri: mirosul stăpânului, mirosul celorlalți oameni, mirosul lui Titì, mirosul diferitelor specii de animale (iepuri, nişte animale care uneori, dar rar, sunt cornute şi mari, şi păsări şi pisici) şi în sfârşit mirosul lucrurilor. Mirosul stăpânului, cel al oamenilor, al lui Titì şi al tuturor animalelor este viu şi strălucitor, în timp ce acela al lucrurilor e plicticos şi negru. Lucrurile au uneori mirosul animalelor care au trecut peste ele, îndeosebi dacă au lăsat pe ele ceva, dar altminteri lucrurile sunt mute. Nouă, câinilor, ne place să le facem bine lucrurilor. Mirosul stăpânului îl cunosc toți şi nu e nevoie să vorbesc despre el. De n-ar fi acel miros pe lume! Argo ar putea face tot ce doreşte, ceea ce ar fi rău. Mirosul acela linişteşte, orientează şi ocroteşte. Titì spune acelaşi lucru despre mirosul stăpânului său, însă n-o cred. Apoi eu ştiu că şi bătrâna Anna ascultă de stăpânul meu. Şi bătrâna Anna are un miros ce nu există altundeva. E întotdeauna plăcut fiindcă îl însoțeşte pe cel al mâncării. Când vine în curte cu castronul cel mare plin ochi de mâncare, eu aştept să-l pună jos şi mă gudur de bucurie. După aceea, când îmi vâr nasul în castron, acesta e de-acum al meu. Vai de cel ce-l atinge! Dacă Anna însăşi se apropie, eu mârâi. În acest fel am ajuns să țin mereu tot castronul pentru mine. Aşa e viața: întâi trebuie să te rogi ca să obții nişte lucruri, iar apoi trebuie să mârâi ca să le păstrezi.

Oamenii au mirosul amplu şi sunt mari, dar există şi animale mici cu miros mare, iar mirosul este cel care nu înşală. Există cățeluşa Titì, care are mirosul mare al vieții şi-al iubirii. Două Titì puse una peste alta n-ar ajunge la capul – dacă e ridicat – lui Argo. Şi totuşi, aşa micuță, ea este un lucru foarte important pe lumea asta şi în viața lui. Stăpânul, care în rest este făcut ca şi mine, nu aleargă după Titì, eu îl las lângă ea fără frică. Mirosul lui mi-o spune şi nu mai încape îndoială: mirosul nu minte. Vai de n-ar fi aşa, iar stăpânul s-ar interesa de Titì: atunci el n-ar mai fi stăpânul, ci un obiect de sfâşiat. Vai!

II

Într-o zi am simțit în aer mirosul prăzii. Mirosul nu spune totul despre pradă, însă când Argo l-a simțit, țopăie de dorință sau urlă de spaimă. N-are nevoie să vadă animalul pentru a se pregăti de luptă ori de distracție. E gata imediat, iar în ziua aceea am alergat împins de dorință. Anna mi-a strigat să mă opresc, însă eu n-am îndoieli când prada mă cheamă, dacă nu e acolo stăpânul care să mă țină.

Ciudată pradă şi aceea! Îi încredința mirosul ei doar vântului. De obicei toate lucrurile prosteşti sunt pline de astfel de mirosuri fiindcă animalul, trecând, lasă semne peste tot. Mirosul pluteşte, palpită deasupra firelor de iarbă şi exală din pământul gol. Stăpânul, atunci când e prezent, incită, însă eu cunosc mai bine decât el, care se clatină pe numai două picioare, pe când eu am trei. Apoi eu sunt cel care descoperă prada ajunsă din urmă, iar stăpânul o doboară. Acum ea zace acolo. Mai înainte ştia să-şi păstreze o parte din miros în sacul său de piele şi de păr; însă acum, odată sacul sfâşiat, animalul e sincer. Se încredințează în întregime pământului şi văzduhului, iar în jurul său totul se însufleţeşte.

În ziua aceea, pe când alergam, simțeam că urmăresc un animal curat, fapt care m-a mirat, fiindcă animalele curate nu ştiu să mai alerge. Pe drum se mişcau un om şi-un om mai mic. I-am depăşit şi-am pierdut urma! Vântul era gol şi mut. M-am întors pe unde venisem, dar n-am regăsit urma decât atunci când am ajuns în spatele celor doi oameni. Era evident că mirosul de pradă provenea de la unul din cei doi. Într-adevăr, pe umărul celui mai mare atârna o desagă, iar în ea, ieşind afară cu căpățâna sângerândă, se afla un iepure. Desigur, de obicei eu sunt cel care hăituieşte iepurele, iar alții îl iau, însă pe acesta nu-l fugărisem eu şi ca atare ştiam foarte bine că nu era al meu.

Nu era însă un motiv să nu mă bucur. Am început să țopăi în jurul celor doi, iar cel mai mic m-a mângâiat. Am adulmecat împreună cu mirosul prăzii şi pe al său, ce devenea tot mai prietenos şi binevoitor, şi l-am urmat. Am avut oarecari şovăieli cu atât mai mult cu cât, la un moment dat, mi s-a părut că aud fluieratul stăpânului. Dar mirosul lui nu era şi probabil că mă înşelasem.

Omulețul cu un miros mai plăcut continua să mă mângâie prietenos, iar mângâierile acelea însoțeau mirosul lui. Ba chiar mângâierile şi mirosul au

sfârşit prin a se confunda. Tot la fel se contopesc mirosul mâncării şi cel al bătrânei Anna. Am mers şi mai departe împreună. Eram sigur că, fiindcă stăpânul nu-mi interzicea, trebuia să-l urmez pe acel mic mare prieten al meu. Şi-am coborât şi am urcat din nou şi am trecut printr-o pădure, şi acolo am descoperit un nou miros. Nu era animalul din desagă, pentru că aceasta era agăţată sus, câtă vreme cel nou năpădise toată poteca pe care mergeam noi. M-am gândit: „Păcat că stăpânul nu-i aici!“ Oare de ce nu venise? Am stârnit prada dintr-un tufăriş des, iar omul, cu o lovitură bine ţintită, l-a oprit din fugă şi l-a pus alături de celălalt în desagă.

Acum eram şi mai veseli împreună, iar Argo a fost mângâiat şi de cel mai mare dintre cei doi. Apoi am ajuns la o casă unde se afla şi o bătrână Anna cu miros de mâncare şi am primit dintr-aceasta din abundenţă. Nu m-au lăsat să vizitez toată casa, ci m-au exilat în bucătărie. Mai târziu, omuleţul mi-a adus nişte fân uscat şi am avut un culcuş destul de comod. Cu toate astea, mi-a fost imposibil să adorm, iar în întuneric, lăsat aşa singur în mijlocul mirosurilor cu totul noi, am început să urlu: îi chemam pe stăpân şi pe bătrâna Anna. De-acum incursiunea mea se încheiase. Oare de ce nu veneau?

În schimb a venit cel mai mare dintre cei doi. Eu m-am ridicat să mă gudur pe lângă el. Cu o palmă m-a răsturnat în culcuş, şi am înţeles ca voia să tac. Am continuat să mă vait în sinea mea şi am rămas singur şi tăcut pentru mult timp. De-acum mă simţeam mai bine în bucătărie, iar mirosul ei mi se părea mai plăcut. Bătaia te face să te obişnuieşti cu orice. Uşa s-a mai deschis o dată, iar omul celălalt, cel mic, cel ce se arătase mai prietenos cu mine, a venit să mă vadă. Mi-a pus braţele pe după gât şi şi-a pus gura pe a mea. Am aspirat cu voluptate mirosul prieten. Apoi mi-a dat o bucăţică de carne bună. Mie bucăţica mi s-a părut mică şi-am început să mă gudur pe lângă el ca să-mi mai dea. Dar gudurându-mă, spre a-l determina pe omuleţ să fie darnic, am început să latru. El a fugit şi mi-a închis uşa în nas. Şi-atunci, în ciuda faptului că este atât de greu să te linişteşti într-un loc străin, am adormit. Am visat că nu mai aveam un singur stăpân, ci doi, şi se despărţeau, mergând în direcţii opuse, astfel încât nu puteam să-mi îndeplinesc datoria de a-i urma pe amândoi. Mai târziu s-a întâmplat acelaşi lucru cu prada. Era din belşug, peste tot. În faţa şi în spatele meu, precum şi

în cele două părți aerul ducea mirosul, iar eu nu puteam alerga şi sufeream îngrozitor.

Dimineața a venit stăpânul meu. Cum l-am auzit, am ghicit că am făcut ceva rău. M-am apropiat de el târându-mă pe burtă pentru a-i dovedi că-mi pare rău. După care m-am trântit pe spate cu labele în aer ca să ştie că nu voiam să fug şi nici să mă apăr. Mi-a tras câteva lovituri cu cravaşa care m-au făcut să urlu. Apoi loviturile au încetat, ceea ce înseamnă o mare bucurie, iar când mergeam pe drumul cel lung către casă, mi-am urmat stăpânul bucuros că scăpasem de orice îndoială. Ar fi fost rău să am doi stăpâni.

I-am revăzut de mai multe ori pe omul cel mare şi pe cel mic fiindcă şedeau prin părțile pe unde locuieşte Titì. Nu i-am mai urmat niciodată întrucât mirosurile se pot uita, dar nu şi loviturile de cravaşă.

III

Un miros inconfundabil este cel al lui Titì, fiindcă e unic pe lume. Unic întrucât îl simți uneori chiar şi atunci când cea care-l emană nu e prezentă şi nici n-a trecut pe-acolo.

Îmi amintesc că, într-o seară, eram în bucătărie alături de bătrâna Anna, ghemuită lângă vatră. De plictiseală, îmi reaminteam cursele pe munte făcute cu stăpânul ori singur. Îmi aminteam mirosurile prăzilor şi ale oamenilor şi stăteam acolo liniştit, privind-o pe Anna şi odihnindu-mă. Brusc mi-am adus aminte că, odată, pe când luasem urma unui iepure (prada făcuse o adevărată potecă) m-am întâlnit cu Titì atrasă de acelaşi miros, fiindcă eu şi Titì iubim aceleaşi lucruri. Mirosul ei l-a acoperit, fireşte, cu puterea sa pe cel al iepurelui, care a fost lăsat în pace. Brusc, la această amintire n-am mai putut sta locului în bucătăria aceea, fiindcă mirosul lui Titì pătrunsese prin uşile şi ferestrele închise. M-am aruncat asupra uşii ca s-o ajung pe Titì care, cu siguranță, trebuia să fie în apropiere. Bătrâna Anna a crezut cu totul altceva şi m-a dat afară. Dar mirosul lui Titì era prezent afară la fel ca în bucătărie. Toată întinderea aceea imensă îmi vorbea despre ea. Amuşinam lucrurile cele mai prosteşti şi era acolo; vântul îmi aducea mirosul, iar eu mă lăsam copleşit de el ca să m-apropii de ființa

iubită. Însă de data asta urma lipsea, iar mirosul venea şi din stânga, şi din dreapta. O mireasmă puternică, dar Titì nu era prezentă.

Titì e o fiinţă ciudată şi mă înnebuneşte. Uneori simt că e şi o pradă, singura pradă care nu doresc să fie adevărată. Să-şi păstreze întreg sacul ei de piele şi perii atât de plăcut la lins. Nu muşc şi nu dau din coadă, dar cred că aş dori să fac ambele lucruri în acelaşi timp, ori să fac un al treilea – nu ştiu nici eu care. Până acum, ea mă evită, deşi ştiu că nu i-am făcut rău niciodată. Parcă râde când mă lasă singur cu limba scoasă.

Într-o zi îl urmam pe stăpân în plimbarea lui tacticoasă când m-am întâlnit cu Titì: a fost o mare bucurie, iar când se-ntâmplă să fie atât de neaşteptată îţi vine greu să crezi. M-am învârtit în jurul ei ca să mă asigur că nu era vorba de un fals. Era chiar ea, adevăratul izvor al efluviului care mă îmbată. Stăpânul se oprise să discute cu o doamnă (Argo zice aici că eu o adulmecam pe doamna aceea, însă nu e adevărat şi rectific fără ezitare. În plus, era vorba de o doamnă foarte în vârstă). Eu mi-am pierdut imediat capul pentru că Titì părea mai cuminte şi mai ascultătoare decât de obicei. M-am gândit: „Nu mă voi mai lipsi niciodată de tine“. Am strâns-o cu putere, însă imediat am primit o lovitură cu cravaşa ce m-a făcut să urlu. Nu i-am dat drumul imediat iubirii mele, ba chiar am strâns-o mai tare, ştiind că Titì voia să lupte; mi-am întors totuşi botul să-mi văd duşmanul. Părea a fi stăpânul. Bănuiam, dar nu era mirosul lui. Jur că în clipa aceea nu exista alt miros decât al lui Titì: mi-am arătat dinţii fără şovăire, dar nici nu ştiu cum trebuie procedat în caz de mare pericol. Ploua cu lovituri de cravaşă, care au sfârşit prin a mă răsturna împreună cu Titì. Ţineam prada chiar şi la pământ; însă probabil primise şi ea o parte din loviturile ce-mi erau destinate pentru că, odată scăpată din îmbrăţişarea mea, a fugit cu coada între picioare. Eu mârâiam şi urlam. Din pricina suferinţei din dragoste şi a durerii nu mă puteam ridica. S-a sfârşit odată ce-am recunoscut mirosul stăpânului. Acum era întreg şi nu pricepeam unde-l ţinuse până atunci. M-am ghemuit cuminte la picioarele sale şi l-am lăsat să mă lovească aşa cum probabil socotea că merit. Dar dacă pe el nu-l interesează Titì, de ce îmi interzice mie? Va veni clipa când nu va fi de faţă, şi-atunci n-are să-i pese, după cum niciodată nu-i pasă când nu e de faţă.

IV

Doar Argo suferă. În toată lumea care e frumoasă şi strălucitoare nu există altă suferinţă. Mirosurile nu suferă, iar animalele au mereu acelaşi miros, fie că sunt prezente ori ascunse; de aceea nu suferă. Atunci când sunt prezente mirosul lor devine puternic… Însă cât de diferit este Argo în fiecare zi!

Când sunt legat în lanţ mor de plictiseală. Vântul se sparge de zidul casei, iar eu simt nişte mirosuri amestecate care strigă toate odată, producând un vacarm ce mă înnebuneşte. Ah! Dac-aş putea măcar s-ajung la locul de pe zid unde mirosurile sunt încă separate! Argo are nevoie să ştie. Nu e o pisică căreia îi e suficient să se ascundă. Ca să-mi omor plictiseala miros lanţul şi cuşca şi aflu doar ceea ce din păcate ştiam, respectiv că în lanţul şi în cuşca aceea am mai fost, iar atunci plâng mai mult: pentru trecut şi pentru prezent. Nu e un miros ceea ce le comunic lucrurilor, dar cu toate astea e evident. Ele spun: „Eşti iarăşi aici, tot tu?“ În lanţ urlu. Strig către oameni să-mi redea libertatea, iar mirosurilor să coboare la mine. Oamenii şi mirosurile, care nu cunosc durerea, nu mă ascultă.

Lanţul şi botniţa sunt numai pentru Argo. Botniţa e o bucată de pradă care nu e nici ascunsă, nici prezentă. Nu ştiu ce este. Cu siguranţă e un zid pus între mine şi lume, o ceaţă care acoperă şi face viaţa mai puţin limpede.

E-adevărat că, lângă casa noastră, e un câine care e legat cu lanţul toată ziua. Dar nu suferă din pricina asta! Ciudat animal! Nu-i cunosc numele şi nu cred să aibă vreunul. La ce i-ar folosi un nume când e sigur că nimănui nu i-ar trece prin cap să-l strige, dat fiind că n-ar putea să alerge? Doarme o mare parte din zi. Când e treaz se depărtează de cuşcă atât cât îi îngăduie lanţul şi îi place să stea pe labele dinapoi ca să observe toate lucrurile ce nu au lanţ.

Se înfurie doar atunci când, printre lucrurile fără lanţ, mă vede pe mine. Nu cred că-mi vrea răul. Bietul de el, nu ştie multe şi crede că lanţul este o necesitate pentru toţi câinii. Crede că e o lege. De obicei trec pe lângă el fără să-l privesc; însă într-o zi când eram cu stăpânul a început să urle, iar eu m-am temut că stăpânul o să-i asculte sfatul şi o să mă lege cu lanţul. L-am atacat şi, pentru a-l face să tacă, l-am muşcat de gât. M-am trezit cu gura

plină numai de păr, aşa că el a putut să se elibereze şi să mă răstoarne. Din fericire am reuşit să mai fac un salt, iar lui, ţinut de lanţ, i-a fost imposibil să mă mai ajungă. Atunci, de departe, i-am urlat ameninţări şi blesteme pe când el răspundea transmiţându-mi toată ura sa faţă de mine, care eram liber. Acum, de câte ori trec pe lângă animalul acela îl provoc de la o distanţă corespunzătoare, făcându-l să simtă dezavantajul lanţului. El pur şi simplu îşi pierde glasul de furie. Eu nu mă apropii prea mult. N-am motiv! Poate fi lăsat stăpân peste bucata aceea de pământ. De altminteri, e foarte puternic şi are gâtul protejat de prea mult păr. Nu pricep cum de m-a putut răsturna cu atâta uşurinţă. Trebuie că îl ajută lanţul.

Dar Argo are şi alte suferinţe pe care restul lumii nu le ştie şi nu le simte. Când îşi vede stăpânul mângâind alt câine, îl iubeşte mai mult decât de obicei, însă e o iubire născută din suferinţă. De ce-i mângâie pe alţii? Nu mă are pe mine? Poate c-o face pentru ca Argo să fie mai cuminte şi într-adevăr, dacă în clipa aceea ar vrea ceva de la mine, l-aş asculta mai repede ca de obicei. Însă el nu vrea nimic de la mine şi-l mângâie pe celălalt. Ura faţă de acest altul e şi ea făcută din suferinţă. N-am voie să-l sfâşii pentru că stăpânul e acolo, şi-apoi mi-e frică să-i arăt furia mea fiindcă s-ar putea bucura. Mă bag între intrusul acela şi stăpân ca să-i despart, fiindcă dacă sunt despărţiţi nu mai sufăr şi mă duc printre ei ca din întâmplare. Stăpânul mă goneşte, dar eu continui cu încăpăţânare să cotropesc acea mică porţiune de teren şi dau din coadă simulând o bucurie pe care nici pe departe nu o simt. Fiindcă asta e suferinţa: aş vrea să urlu pentru a-mi uşura sufletul, însă atunci n-ar mai exista speranţa de a îndepărta animalul acela nesuferit de stăpânul meu. Trebuie să-ţi ascunzi suferinţa şi să încerci să redevii plăcut. Apoi, când celălalt în sfârşit a plecat, îmi regăsesc pe de-a-ntregul stăpânul şi mirosul lui. Celălalt n-a luat nimic cu el, iar eu îmi spun: „Deci a fost o prostie să sufăr!“ Dar cu proxima ocazie se întâmplă exact acelaşi lucru, pentru că Argo e făcut să sufere.

E însă la fel de neîndoielnic că Argo este singurul care ştie cu adevărat să se bucure şi să râdă. Când ies cu stăpânul, mai ales dacă în acel moment sunt dezlegat, corpul meu se bucură din plin. Ştiu că stăpânul, când vrea să râdă, închide puţin ochii şi deschide gura. Însă la mine bucuria e altceva. Mă aruncă încoace şi-ncolo şi fac nişte salturi uriaşe fără efort. Uneori nici

măcar lovitura cea mai dureroasă cu cravaşa nu poate opri bucuria libertăţii în compania stăpânului. Când sunt singur bucuria e aceeaşi, însă sar mai puţin. Salturile mele sunt făcute pentru stăpân, ca să se bucure cu mine şi să priceapă că nu trebuie să mă lege.

Ce frumos e drumul aglomerat! Piatra asta a fost vizitată de Titì şi în mirosul ei o văd şi o îmbrăţişez. Îl privesc pe stăpân să văd dacă a priceput. Probabil ignoră mirosul acela, fiindcă nu mă bate. Apoi o uit pe Titì pentru că ştiu că în compania stăpânului nu e o plăcere. O pradă a lăsat o dâră de-a curmezişul drumului. Stăpânul mă priveşte, după care mă cheamă înapoi fiindcă n-are puşca la el. Ce de câini au trecut astăzi pe drum! Trei! La baza acelui trunchi găseşti salutul unuia dintre ei. Pe unde-oi fi acum, prietene necunoscut?

Însă stăpânul meu merge pe mijlocul drumului fără să se abată nici un pas ca să urmărească mirosurile. El are simţurile mai puternice decât cele ale lui Argo şi nu trebuie să se apropie ca să se bucure de ele.

V

Nu departe de casa noastră se află o râpă mare şi adâncă, iar mie îmi place să mă odihnesc acolo, lângă ea. Într-o zi am văzut că un bărbat, aflat de cealaltă parte, care era mai abruptă, s-a dus în jos, jos, tot mai repede. Nu mergea pe picioare. S-a oprit într-un păducel. N-a ţipat, fiindcă altminteri aş fi urlat şi eu; dar a rămas acolo nehotărât. După care a smuls păducelul de care se ţinuse până atunci şi a dispărut în adânc. Am auzit clar foşnetul mărăcinilor şi al frunzelor la trecerea lui. Am vrut să-l urmăresc ca să văd ce făcea în locul acela care mi se părea al meu. Am fost strigat şi nu m-am mai gândit.

Însă în ziua următoare am simţit că omul aflat acolo jos puţea ca o grămadă de animale ucise. Zăcea cu siguranţă în propriul sânge. Am încercat să iau urma mirosului care striga, dar n-a fost chip. Stăpânul care, desigur, amuşina ca şi mine, n-a vrut. După câteva zile mirosul ţipa şi mă ajungea chiar şi în lanţul devenit din această cauză şi mai enervant decât de obicei, astfel încât, atunci când Anna mi-a dat drumul, eu, hotărât, am vrut să-mi satisfac curiozitatea. N-am luat în seamă mâncarea gata pregătită şi-

am alergat la râpă. Anna striga şi cred că şi stăpânul fluiera, însă de asta nu sunt sigur. Am coborât în râpă şi pe când săream din piatră-n piatră simţeam tot mai limpede omul şi sângele său. În sfârşit, iată-l, cu capul crăpat! Am început să latru de plăcere, însă atunci am auzit limpede şi imperativ fluieratul stăpânului. Nu mai era nici o amăgire şi trebuia să mă supun. Dar cu câtă suferinţă după atâta trudă. Voiam să urc când am zărit, murdară de sânge, şapca bărbatului. Am apucat-o cu botul şi astfel lungul drum înapoi a fost mai uşor pentru că mirosul era al meu. Stăpânul părea nerăbdător, dar nu m-a lovit. A luat şapca în mână ca s-o miroasă mai bine, iar eu m-am gândit că analizează mirosul acela pentru a şti ce făcusem şi dacă meritam bătaie. Însă eu nu puteam să-l împiedic pe acel bărbat să intre într-un loc al nostru şi stăpânul a înţeles. Într-adevăr, nu m-a bătut! N-a vrut să-mi dea şapca pe care a ţinut-o pentru el ca şi cum ar fi fost o pradă.

A doua zi am scăpat iarăşi de bătrâna Anna şi m-am întors în râpă. Se întâmplase ceva nou! Mirosul se răspândise de-acum pe întreaga potecă pe care coborâsem în ziua precedentă; l-am descoperit încă de la şosea, pe care era chiar şi o picătură de sânge. Fără îndoială, omul acela fugise! Într-adevăr, pe fundul râpei nu se afla omul, ci doar sângele lui, pe care nu-l putuse lua cu el, iar eu am urcat iarăşi pe urma acelui miros şi eram atât de cufundat în munca mea, încât n-am auzit fluieratul stăpânului. La drum nu ştiam dacă mirosul cotea la dreapta ori la stânga şi am rămas descumpănit. Dar sus m-am trezit brusc în faţa stăpânului. Nu m-a bătut! Ba chiar a închis ochii pe jumătate şi a deschis gura, iar eu de bucurie am uitat de bărbat şi de şapcă şi-am sărit lătrând în jurul stăpânului care m-a mângâiat. Aşa am aflat că unele animale pot totuşi să fugă şi după ce-au murit.

VI

Ce schimbător e aerul! Pe stânca aceea trebuie să fie o pasăre mare, moartă, sfârtecată de un glonţ. Nu înţeleg cum de-a ajuns să miroasă de-acolo de sus! Aş fi vrut să mă caţăr până la ea şi chiar am încercat, dar am fost chemat înapoi. Oamenii, care simt de departe, nu ştiu că eu trebuie să mă pot apropia de lucruri ca să le înţeleg mai bine.

Într-o zi, stăpânul a împuşcat o pasăre foarte mică, iar eu i-am adus-o.

Încă se mai zbătea prosteşte în gura mea, însă era atât de nevolnică, încât părea o grămăjoară de pene însufleţite. Stăpânul a luat-o în mână şi-a aruncat-o. Apoi a nins, iar noi n-am ieşit multe zile. Când am trecut iarăşi pe-acolo eu am scos din zăpadă păsăruica ce mă atrăsese cu mirosul ei delicat de sub mantia groasă care-o acoperea. Am luat-o între dinţi şi i-am dus-o triumfător stăpânului. Dar stăpânul nu voia ca mirosul acela să fie luat de acolo şi m-a bătut pân-am deschis botul şi-am dat drumul prăzii.

Atunci când stăpânul nu era de faţă şi ca atare nu-i păsa, eu mă reîntorceam la pasărea aceea. De-acum nu mai avea decât fulgi şi pene, iar căpşorul rotund era fără ochi şi înclinat în repaus. Mirosea asemenea uneia vii, însă mult mai tare! Cu siguranţă, viaţa ei este acum mai puternică, iar ea se reculege în linişte ca să alcătuiască o pasăre mai mare. Nu va mai fi păsăruica cea cu zboru-i atât de uşor, încât a putut fi oprit de o alică de plumb deviată de creanga unui copac. Va fi o pasăre uriaşă, iar într-o zi îşi va lua zborul ducând prin văzduh suferinţa ei vie, iar pentru a o doborî nu va mai fi de ajuns o alică, ci va trebui să fie lovită în inimă, aşa cum ştie stăpânul meu. Şi va veni jos cu aripile strânse şi capul aşezat sub corp în căutarea unui nou repaus şi a unei alte vieţi.

VII

Omul este un animal mult mai simplu decât câinele pentru că simte mai mult şi mai uşor. Atunci când întâlneşte un alt om îi atinge mâna şi-aproape s-ar zice că nu-l interesează ce se află în spatele acestei mâini. În schimb Argo, atunci când se-ntâlneşte cu un alt câine, îşi apropie prudent partea cu dinţi a propriului corp de cea fără dinţi a celuilalt şi amuşină. Pândeşte şi imediat ameninţă. După care celălalt, dacă e de treabă, trebuie să-şi dovedească încrederea şi să-şi lase posteriorul în seama lui Argo, care să-l cerceteze în totalitate. În sfârşit, Argo consideră drept să se supună la rândul său aceleiaşi operaţiuni. Dificultatea apare atunci când nici unul din cei doi nu vrea să fie cel dintâi care consimte la examinare, dezarmat fiind, iar totul se sfârşeşte cu muşcături. Uneori chiar şi examinarea, deşi începută cu o bunăvoinţă reciprocă, poate sfârşi rău. Şi-atunci e greu să spui de ce a izbucnit bătaia. E vorba de un miros pizmaş care-ţi ajunge brusc la nas şi-ţi

umple mintea de ură. „În sfârşit te găsesc?“ te întrebi atacând cu voluptate. Şi te-ndoieşti că ar fi vorba de unul anume, însă mirosul e chiar acela: pizmaş şi neplăcut, iar când există mirosul eroarea nu e posibilă sau cel puţin ar fi nevoie de mai mult timp ca să te lămureşti, dar nu este prudent să aştepţi să fii atacat. Mirosul vorbeşte limpede: îţi impune să ataci sau chiar te face să prevezi atacul iminent, ceea ce este acelaşi lucru. Apoi, când încep muşcăturile, îndoielile dispar. Poate că rănile ajută la lămurirea lucrurilor. Sângele care ţâşneşte îi călăuzeşte intenţiile.

Într-o zi am culcat la pământ un câine şi l-aş fi sugrumat dacă nu intervenea stăpânul. Am întâlnit iarăşi câinele acela altă dată, când stăpânul nu mai era de faţă, şi l-aş fi atacat bucuros. Dar el s-a trântit la pământ cu labele în sus, iar eu l-am cruţat observând că mirosul i se schimbase, ceea ce dovedeşte că o lecţie bună ajută şi pentru mirosuri. De-atunci, de câte ori îl întâlnesc se lasă binevoitor examinat de mine şi găsesc întotdeauna că mirosul lui e bun şi prietenos. Dar eu nu mă mai las amuşinat de el. N-am de ce şi ar fi şi periculos fiindcă eu ştiu că mirosul meu nu s-a schimbat.

Câinele ciobănesc care trece în fiecare zi pe-aici s-a dat la mine, m-a trântit şi m-ar fi muşcat de gât dacă n-ar fi intervenit ambii stăpâni. M-am ridicat bumbăcit bine şi am răcnit din tot sufletul pentru nedreptatea care mi se făcuse. M-am gândit, de asemenea, că aveam să găsesc prilejul de a mă răzbuna fiindcă nu mă temeam de câinele acela şi cu siguranţă m-aş mai fi putut apăra: uneori este un bun tertip de luptă să te laşi răsturnat şi să te afli dedesubt, de unde muşcătura este mai eficace. Însă când l-am văzut altă dată în apropierea mea m-am gândit că n-avea rost să ne luptăm. Din mirosul puternic pe care-l emana reieşea mai degrabă dorinţa de ocrotire decât de luptă. Evident că trebuie să dai ascultare mirosurilor, aşa că m-am culcat pe spate cu labele în aer ştiind că el n-ar fi găsit la mine nici o răutate. Într-adevăr, m-a lăsat în pace, însă nu mi-a permis să-l cercetez la rândul meu. De fapt, n-avea rost! Putusem totuşi să mă conving că în el nu exista nici o duşmănie.

VIII

Am avut o vizită: un câine rătăcit! Mi-a povestit că adeseori se întâmpla

să nu mănânce, dar că în fiecare zi alerga absolut liber unde voia. Trebuie să fie frumos să mergi tot înainte, după mirosuri; dar eu nu ştiu să îmi închipui lumea fără stăpânul meu, iar pentru a merge mereu înainte ar trebui să-l părăsesc, dat fiind că oamenii stau mult într-un loc şi aşteaptă ca mirosurile să vină la ei.

Simpatic tovarăş câinele acela alb, mic, cu părul creţ! E-adevărat că, pe când era acolo, l-aş fi muşcat fiindcă se lăsa mângâiat de stăpân. Dar când a plecat m-am simţit foarte singur şi dorinţa de a-l vedea iar era atât de puternică încât, dacă s-ar fi întors, nu l-aş mai fi împiedicat să-mi fure din mângâieri. Era făcut anume să se joace. Se lăsa răsturnat fără să se împotrivească fiindcă descoperise că era mai puţin obositor, şi-apoi se dădea şi singur peste cap deoarece se-mpiedica de numeroasele obstacole pe care le avem prin casă. Nu era obişnuit cu obstacolele întrucât casa noastră e mai puţin simplă decât pădurea.

Un alt lucru neobişnuit pentru el era să se abţină de la a-şi împrăştia mirosurile prin casă. A încasat nişte lovituri de cravaşă pentru asta! Şi prostănacul nu putea pricepe despre ce e vorba! Cotonogit pentru că îşi alesese drept loc pentru a-şi face nevoile un colţ din încăpere, data următoare s-a pus pe mijloc. A fost şi mai rău! A sfârşit prin a nu mai îndrăzni să şi le facă nici măcar afară atunci când îl vedea stăpânul. „Dar tu cum faci?“ m-a întrebat foarte neliniştit. „Dacă lucrurile merg tot aşa, oricât de bine m-aş simţi cu voi, va trebui să fug întrucât pentru mine e un lucru absolut necesar.“ I-am explicat că stăpânul nu dorea să faci acest lucru în bârlogul lui, dar că afară, dimpotrivă, îi plăcea. N-a vrut să mă creadă. Într-o zi s-a întâmplat că, totuşi, a trebuit să şi le facă afară în prezenţa stăpânului. N-a putut renunţa! Când a trebuit să cedeze nevoii, trecând la fapte şi-a întins gâtul spre a-l urmări mai îndeaproape pe stăpân şi era pregătit să fugă, ceea ce e un efort mare atunci când eşti ţintuit într-un loc.

După aceea, convingându-se că aceasta era regula, mi-a cerut explicaţii şi, fapt neobişnuit, nu am ştiut să i le dau. Eram sigur că în bârlog nu trebuia s-o faci (iar Argo n-ar fi făcut-o niciodată), pe când afară era permis. Apoi – cu puţin înainte de a pleca – prietenul meu care se gândea deseori la asta a ghicit: în bârlog mirosurile nu erau necesare fiindcă într-un spaţiu strâmt e uşor să te orientezi şi să găseşti ceva fără ajutorul lor. Mirosurile nu erau de

ajutor decât afară, iar stăpânul meu avea grijă să nu fie irosite.

IX

Marea diferență dintre om şi câine este că primul nu cunoaşte plăcerea loviturilor care încetează. Într-o zi ne plimbam pe drumul nostru când o femeie care îl însoţise până atunci pe stăpânul meu a început să-l bată cu umbrela. Eu mi-am arătat dinţii şi voiam s-o muşc. Dar stăpânul m-a împiedicat şi, ţinându-mă de zgardă, a rupt-o la fugă. Femeia n-a putut să ne-ajungă, iar eu am început să sar în jurul stăpânului ca să iau parte la bucuria lui. Dar el m-a lovit violent cu cravaşa. După care s-a oprit, iar mie mi s-a părut c-a sosit momentul să sărbătoresc încetarea loviturilor pentru amândoi. Am primit însă altele şi ca atare trebuie să cred că, atunci când au fost bătuţi, oamenii vor să stea liniştiţi.

Între câine şi om există o altă mare diferență. Omul îşi schimbă starea sufletească în fiecare clipă precum un iepure şiret direcţia. În schimb, pentru a-l face pe un câine să-şi schimbe dispoziţia, e nevoie de altceva. Uneori Argo e vesel şi iubeşte pe toată lumea. Brăzdează aerul cu coada neavând nici o bănuială şi ştiind că nu e nimeni care-ar vrea să-l apuce de partea aceea fără apărare. Apoi e cuprins de-o bănuială: poate cineva nu-l iubeşte. Dar îndoiala e domolită de coada sa care strigă în vânt: „Totul e bine şi toţi sunt prieteni“. E greu s-o ţii în frâu dacă nu apare nevoia evidentă să o ascunzi între picioare. Dar omul e un animal nefericit fiindcă n-are coadă.

Într-o zi, eu şi stăpânul, după ce luaserăm masa, stăteam liniştiţi în bârlog, când a venit Anna să anunţe că aveam o vizită. Stăpânul a strigat, nu ştiu dacă de plăcere ori de supărare. Curând am aflat, sau aşa am crezut. Nehotărât, începusem să mă gudur în jurul lui, dar el mi-a tras un şut. Ceea ce mi s-a părut foarte înţelept pentru că astfel abia puteam să aflu în ce toane se găsea, şi m-am tras deoparte.

S-a dus în grădină să întâmpine vizitatorii, iar eu l-am urmat, evident, la distanţa potrivită. Dacă aş fi putut i-aş fi anunţat şi pe vizitatori, care erau un bărbat şi o femeie.

Spre surprinderea mea, l-am văzut pe stăpân alergând să-i întâmpine,

înclinându-se şi chiar deschizând gura şi închizând ochii pe jumătate cum face mereu atunci când e vesel, dat fiind că nu are coadă. Evident, dispoziţia i se schimbase complet şi totuşi puteam jura că nu i se întâmplase nimic nou. N-aveam de ce să nu mă bucur şi eu de o schimbare atât de binevenită şi mă avânt să particip la petrecere şi să-i amintesc stăpânului că, fiindcă îmi trăsese un şut, acum aveam nevoie de mângâieri. În schimb mi-a tras un şut şi mai violent decât primul, iar surpriza a fost pe măsura durerii.

L-am urmat de departe şi nu puteam crede ce ghinion aveam pentru că el reîncepuse de-acum să deschidă gura şi să închidă ochii pe jumătate vorbind cu vizitatorii. Să nu fi primit acel şut, pe care era totuşi imposibil să-l uit, aş fi crezut că stăpânul meu era tot numai lapte şi miere. L-am urmărit mult timp de departe neputând crede ce ghinion avusesem. Şi îl priveam râzând, zâmbind şi înclinându-se şi mă convingeam tot mai mult că nu era vorba decât de o nefericită neînţelegere. Nu pot trăi supărat pe stăpânul meu, aşa că, după oarecare şovăială, m-am căţărat timid pe el, apropiindu-mă de partea cea mai plăcută a corpului său, faţa. M-a răsturnat cu un gest violent şi imediat după aceea a continuat să se gudure pe lângă cei doi. Am fost foarte deprimat. El îşi schimba dispoziţia tocmai atunci când soseam eu.

Când vizitatorii au plecat, l-am însoţit pe stăpân de la o distanţă convenabilă până la poartă, iar atunci când am văzut-o închizându-se în urma pisălogilor nu m-am putut abţine şi-am mârâit. Vizita aceea mă costase prea mult şi îi uram pe oamenii aceia. Stăpânul s-a apropiat imediat de mine însă eu, temându-mă că voia să mă pedepsească pentru ameninţarea aceea la adresa prietenilor săi, m-am aşezat cu burta pe pământ pentru a evita să cad dacă m-ar fi lovit. În schimb au fost mângâieri peste mângâieri. Nimeni nu va crede că povestea asta e adevărată; totuşi, eu o spun aşa cum mi s-a întâmplat.

X

Am fost pus în lanţ. E de bănuit că aveau ceva bun de mâncare şi nu voiau să-i dea o parte bietului Argo. Anna a plecat fără să se mai uite la mine, pe când eu am privit în urma ei până a dispărut în casă sperând să-i pară rău de răutatea ei. Am lătrat un timp căutând să-i înduioşez sau să-i

deranjez; dar nimeni n-a luat în seamă protestele mele.

După care am avut o surpriză plăcută şi mi-am uitat suferinţele. Nu eram singur în lanţ. Poate că aceeaşi bună Anna înainte să plece, ca să-mi uşureze situaţia, lăsase lângă mine un pantof vechi. Un pantof plăcut mirositor. Omul care îl folosise trebuie că mersese mult. Într-un colţişor al pantofului se afla o ţintă ce mirosea a sânge închegat. Continuam să întorc pantoful acela pe toate părţile. Încet-încet pricep că, şi dacă obiectul nu e viu, vorbeşte cu glas tare, iar din el răsună viaţa. Viaţă potrivnică ori prietenă? Mai curând potrivnică. Atunci când în casă intră persoane cu pantofi atât de mirositori, eu le alung, fiindcă sunt mult prea deosebite de mirosurile cu care sunt obişnuit. Mă înfurii şi încep să fac bucăţi pantoful care rezistă. Rezistă ca şi cum ar fi viu. Nu e uşor să-i desfaci măruntaiele. Dar iată că reuşesc să-mi vâr nasul în locuri înainte inaccesibile şi imediat predomină un alt miros. Mai vechi, însă nu mai puţin limpede. Fac pace cu pantoful pentru că noul miros nu e potrivnic şi încetez să-l mai rup. Glumesc cu el şi-i dau mici lovituri care îl fac să sară vioi, vesel. Se-nţelege că a sfâşia în bucăţi un astfel de pantof este ca şi cum ai alerga liber pe câmp. O privelişte alternează cu alta şi nu-i chip să te plictiseşti.

La un moment dat pantoful a primit o lovitură mult prea puternică şi a căzut în afara spaţiului redus la care lanţul îmi îngăduie să ajung. Pentru mine este pierdut şi reintru în durerea robiei. Ah! Când oare vor veni să mă ia înapoi? Pantoful emană iarăşi un miros potrivnic, acum că a scăpat.

Când, după multe ceasuri, bătrâna Anna a venit în sfârşit să-mi dea drumul, n-am mai avut chef să mă opresc la pantof. Efluvii abundente soseau din toate părţile şi mă chemau imperios. Se vede că pentru a savura anumite lucruri este necesar lanţul. Am amuşinat în grabă pantoful şi am plecat.

Din păcate nu m-am gândit să-l readuc în locul accesibil atunci când stau în lanţ. Am regretat abia în ziua următoare când m-am aflat din nou singur în lanţ, iar când am fost liber am comis din nou aceeaşi greşeală de care nu mi-am dat seama decât când am fost iar legat. Să ne gândim însă la lanţ atunci când suntem liberi ar însemna să diminuăm marea bucurie a libertăţii.

XI

Stăpânul citeşte, iar eu stau lângă sobă. Bârlogul acesta e încântător. La căldura sobei, se umple de mirosuri. Stăpânul probabil că preferă scaunul acela mare din cauza mirosului pe care-l degajă. Pe scaunul acela cu mult timp în urmă trebuie să fi stat un alt om. Sângele lui a umezit stofa şi a curs pe jos de-a lungul unuia dintre picioarele de lemn. Dar scaunul se afla atunci în colţul acela unde miroase podeaua. Ziua, cu ferestrele deschise, tot se-aude mirosul care murmură stins. Seara, în căldura sobei, el strigă: „Căutaţi-mă!“ Şi eu caut. Însă trupul omului trebuie că nu zace aici, în apropiere, iar eu îl caut zadarnic pe prietenul acela al meu de fiecare seară. Din păcate, a fost dus departe.

ASASINATUL DIN STRADA BELPOGGIO[2]

2. Cele mai multe localizări din volum se referă la oraşul Trieste şi împrejurimile sale.

I

Să ucizi era aşadar un lucru atât de uşor? S-a oprit doar o clipă din fugă şi-a privit înapoi: pe strada lungă, luminată doar de câteva felinare, a văzut zăcând la pământ trupul acelui Antonio căruia nici măcar nu-i cunoştea numele de familie, şi l-a văzut cu o precizie de care brusc s-a mirat el însuşi. Ca şi cum în clipa aceea scurtă aproape că putuse să-i distingă fizionomia, faţa slabă de suferind şi poziţia trupului, o poziţie naturală, dar neobişnuită. Îl vedea în racursi, într-o rână, cu capul plecat pe umăr fiindcă se lovise puternic de zid; din toată înfăţişarea, numai vârfurile încălţărilor îi erau ridicate în sus, proiectându-se alungite pe pământ în lumina puţină a felinarelor îndepărtate, de parcă trupul căruia îi aparţineau s-ar fi aşezat jos de bunăvoie; toate celelalte părţi erau într-adevăr ale unui mort; mai mult, ale unei persoane ucise.

A ales drumurile cele mai directe; le cunoştea pe toate şi evita străduţele, de care cumva se depărta.

Era o goană exagerată, de parcă gardienii ar fi fost pe urmele lui. Aproape c-a trântit la pământ o femeie şi a trecut mai departe fără să ia în seamă blestemele pe care aceasta i le arunca.

S-a oprit în piaţa S. Giusto. Simţea cum sângele îi pulsează cu putere în vene, însă nu gâfâia, prin urmare nu goana îl obosise. Să fi fost vinul băut ceva mai înainte? Nu crima, cu siguranţă nu ea; nu-l obosise, nici nu-l înspăimântase.

Antonio îl rugase să-i ţină pentru o clipă pachetul acela de bancnote. Puţin după aceea, când i-a cerut să i-l restituie, lui i-a trecut prin minte gândul că o nimica toată îl despărţea de proprietatea absolută asupra acelui pachet: viaţa lui Antonio! Nici nu i se înfiripase bine în minte ideea, că o şi pusese în aplicare şi se mira că ideea aceea, ce încă nu era o rezolvare, îi dăduse puterea să aplice lovitura aceea formidabilă, într-atât încât muşchii braţului încă îl dureau din cauza efortului.

Înainte de a părăsi piaţa, a rupt hârtia în care era învelit pachetul de bancnote, a aruncat-o şi a împărţit conţinutul la întâmplare prin buzunare; după care a pornit, cu un pas ce se dorea domol, dar care curând, deşi încerca să-l frâneze, a redevenit iute şi fiindcă-i era greu să-l domolească pe teren neted după ce urcase în fugă. A sfârşit prin a gâfâi din greu, fiind obligat să se oprească exact lângă castel, cu santinela care privea oraşul în care tocmai fusese comisă marea crimă.

Pe scara monumentală ce cobora către Piazza delle Legna a fost mai uşor să-şi încetinească mersul, dar numai fiind atent să-şi aducă întotdeauna ambele picioare pe o treaptă înainte de a coborî pe următoarea. Voia să reflecteze, însă n-a făcut decât să se pregătească. Curând şi-a spus că nu mai era cazul, dat fiind că acum fiece mişcare îi era dictată de necesitate! A grăbit din nou pasul. Avea să meargă neîntârziat la gară şi să încerce să plece către Udine; de acolo i-ar fi fost uşor să treacă în Elveţia.

Atunci era perfect conştient. Uşoara ceaţă stârnită în creierul său de cina pe care i-o plătise bietul Antonio se risipise. Nu ea fusese cauza crimei, ci vinul, oferit de victima însăşi, care îi uşurase mai mult punerea în practică.

Dacă n-ar fi avut aburii aceia în cap n-ar fi putut să uite că, odată comisă

crima, îi mai rămâneau multe de făcut înainte de a se bucura de rodul ei, iar cu caracterul său prea puțin dinamic, inert, avea să caute mereu mijloace şi posibilități, sfârşind prin a nu acționa decât în siguranță, deci niciodată.

Unde se putea ucide în siguranță? Iar dacă ar fi existat un asemenea loc, Antonio ar fi putut fi târât acolo? I-a venit să râdă; Antonio ăla era un asemenea imbecil, încât ar fi putut categoric să fie dus la un abator mai îndepărtat.

Acum mergea pe stradă calm şi sigur pe el, fără a ignora însă că liniştea sa provenea din convingerea că nici un trecător nu putea încă să fi aflat de crima comisă de el. Fără îndoială, pentru cei de pe stradă el continua să fie un om onest şi îi privea deschis în ochi, parcă spre a se bucura pentru ultima oară de dreptul pe care era pe cale să-l piardă.

Însă la gară l-a cuprins din nou agitația de dinainte. Acolo avea să facă pasul ce trebuia să fie atât de important pentru soarta sa. Dacă-l lăsau să plece, era salvat. Cât de liniştitor va fi să se simtă dus departe cu viteza amețitoare a rapidului; fiindcă, printr-un simț pe care nu ştiuse că-l are, din cealaltă parte a oraşului simțea cum înaintează vestea asasinatului şi prigoana şi ştia că, dacă nu fuge, curând aveau să-l ajungă din urmă.

Trenul trebuia să plece la ora unu şi mai era cam o jumătate de ceas. Nu voia să intre în sala pustie cu mult înainte de plecare, dar n-a putut rămâne prea mult timp singur, în întuneric, iar acest lucru nu din cauza fricii, ci a nerăbdării. Privise îndelung ceasul gării urmărind pe el curgerea timpului, apoi cercetase cerul înstelat şi fără nori.

Ce-i rămânea de făcut? „Dac-aş avea pe cineva cu care să vorbesc!“ s-a gândit şi a fost pe punctul de a aborda un birjar care dormita pe capra trăsurii. Dar s-a stăpânit întrucât exista pericolul să-i vorbească despre crima sa, căci, în afara marii spaime față de judecata semenilor, spre mirarea lui, nu simțea defel remuşcări, ci, dimpotrivă, un fel de mândrie pentru decizia cumplită luată brusc şi pentru execuția temerară şi sigură.

A intrat în sala de aşteptare. Voia să vadă fețele celor prezenți considerând că după ele va putea pricepe soarta care îl aştepta.

Pe banca de lângă uşă stăteau două femei friulane[3] lângă coşurile lor, pe jumătate adormite. În capăt câțiva vameşi manevrau nişte colete, iar la stânga, în berărie, se afla un singur bărbat gras care fuma aşezat în fața unei

halbe de bere pe jumătate goală.

3. Locuitoare din Friuli, regiune istorico-geografică din nord-estul Italiei.

S-a mirat din nou de agerimea privirii sale, şi niciodată nu se simțise atât de puternic şi de agil, gata să lupte ori să fugă. Se părea că trupul său, avertizat de pericolul care-l pândea, îşi adunase toate forțele spre a i le pune la dispoziție în situația aceea.

Pasul său răsuna tare în sala pustie şi stârnea un ecou nedesluşit. Cele două friulane au ridicat capul şi l-au privit.

A ciocănit în geamul casei de bilete să-l cheme pe funcționar şi a aşteptat nu fără efort, nemişcat, minute în şir, până când acesta i-a răspuns.

— Un bilet pentru Udine!

— Ce clasă?

Nu se gândise.

— A treia. Nu o alegea pe aceea din economie, ci din prudență; trebuia să călătorească ținând cont de hainele sale mototolite. Dus-întors! a adăugat repede, surprins de ideea bună care-i venise.

Ca să plătească, a scos un teanc de bancnote, însă le-a băgat imediat la loc în buzunar; erau de câte o mie de florini[4]. A găsit un pachet mai mic, de câte zece florini, şi a plătit.

4. Bancnote în circulație pe teritoriul Imperiului Austriac în secolul al XIX-lea.

Odată ce a avut biletul în buzunar, i s-a părut că problema era pe jumătate rezolvată. Ba chiar mai mult de jumătate, întrucât nu mai trebuia să vorbească cu nimeni. Era de-ajuns să se aşeze liniştit în compartimentul său cu cele două friulane care nu-i dădeau cine ştie ce de bănuit, iar restul era treaba locomotivei.

Trebuia să-şi ocupe cumva timpul care mai rămânea până la plecare. Şi-a băgat mâinile în toate buzunarele şi a pipăit biletele de bancă. Erau moi de parcă voiau să simbolizeze viața pe care o puteau oferi.

Aşa, cu mâinile în buzunare, s-a sprijinit de un stâlp al uşii, punctul cel mai întunecos al sălii de unde putea supraveghea totul fără să fie văzut. Chiar şi simțindu-se întru totul în siguranță nu voia să lase la o parte nici o precauție.

Nu încerca o mare bucurie la contactul cu bancnotele şi îşi spunea că acest lucru se datora faptului că încă nu se simțea posesorul lor sigur. De altfel, chiar şi fără această îndoială, gândul la crima pe care-o comisese n-ar fi lăsat loc în mintea sa altor simțăminte. Nu era îngrijorare ori remuşcare, dar i se părea că acea senzație în brațul drept, cu care dăduse lovitura, se extinsese la întregul său corp. Acțiunea atât de scurtă şi de fulgerătoare lăsase urme asupra corpului care o produsese. Acest gând nu-i dădea pace.

„Sunt banii mei!“ îi spusese Antonio oprindu-se brusc. Cum luase hotărârea să nu restituie pachetul, s-a îndoit că Antonio nu o ghicise, aşa că între timp n-a făcut altceva decât un gest menit să-i spulbere acestuia îndoiala. A întins stânga ca să-i dea pachetul, deşi ştia foarte bine că erau atât de depărtați unul de celălalt încât mâinile lor n-ajungeau să se atingă. Antonio s-a apropiat de îndată prea mult şi, parțial, violența loviturii pe care a primit-o s-a datorat mişcării sale către cuțit. De-acum se frânsese în două şi încă nu înțelesese ce i se întâmpla. Şi-a dus mâinile la rană şi le-a tras înapoi pline de sânge. A scos un urlet şi s-a prăbuşit la pământ, unde imediat a devenit țeapăn. Ciudat! În urletul acela, glasul lui Antonio devenise grav şi solemn; nu mai era cel care până atunci bâlbâise vorbele imbecilului şi bețivului: „Într-adevăr, bietului Antonio i se întâmpla un lucru foarte serios“, s-a gândit grav Giorgio.

Brusc, a fost smuls din gândurile sale. Un gardian intrase cu pas grăbit şi se dusese direct la casa de bilete. Lui Giorgio i-a înghețat sângele în vine. Oare de-acum îl căutau? A rămas nemişcat înfrânându-şi mişcarea instinctivă care l-ar fi mânat în stradă, dar apoi, observând însuflețirea cu care gardianul vorbea cu slujbaşul, i s-a părut că ghiceşte că venise în goana mare cu ordin să nu-l lase să plece, aşa că a ieşit din sala de aşteptare fără să facă zgomot, încât nici măcar cele două friulane, care erau foarte aproape de uşă, n-au băgat de seamă.

În întunericul pieții s-a calmat, îndoindu-se chiar că fuga aceea a lui era justificată, însă nu într-atât încât să se întoarcă în gară. A hotărât să zăbovească câtva timp acolo sperând că soarta avea să-i dea vreo altă indicație pentru a se putea orienta. Hotărârea de a rămâne locului, nemişcat, nu era o nimica toată sau uşor de îndeplinit, căci nu s-ar fi simțit liniştit decât ascultându-şi instinctul şi alergând cât îl țineau picioarele departe de

locul acela. Apariția celui care poate avea mandat să-l aresteze fusese suficientă pentru a-i spulbera tot curajul cu care se împăunase ceva mai înainte. Şi-a căutat o poziție firească pentru a atrage şi mai puțin atenția şi s-a aşezat pe o scară monumentală. Se simțea în impas astfel, însă ştia că poziția aceea era una naturală fiindcă în urmă cu câteva zile, după ce mâncase copios după patruzeci şi opt de ore, se aşezase pe treptele unei biserici şi putuse constata că trecătorii nu-l vedeau.

Să plece? Să facă pe grozavul şi s-o pornească aiurea, fără să-i pese dacă avea să fie reținut chiar la plecare ori la stația următoare? Mai mult decât îndoiala aceasta, l-a reținut spaima orelor de nelinişte pe care-o cunoştea de puțin timp.

Şi-a preschimbat frica în judecată. „A pleca însemna să fugi, iar fuga e o mărturisire. Dacă ar fi fost surprins fugind era pierdut fără nici o milă.“

Avea să rămână, şi nu i-au lipsit argumentele nici pentru a-i da temei dorinței sale de a nu părăsi oraşul. Cine putea să-i dea de urmă? Două sau trei persoane care nu-l cunoşteau îl văzuseră cu Antonio şi, oricum, în partea de oraş exact opusă celei unde locuia.

Dar după acea primă laşitate, n-a mai fost în stare de gesturi de curaj. Mintea sa nestatornică îi sugera o cutezanță practică, dar, chiar şi când îşi pierdea vremea cu ea, nici măcar o clipă nu a avut intenția să o pună în aplicare. Îl tortura o mare curiozitate: să afle ce ştia lumea despre asasinat şi ce presupuneri se făceau despre crimă. Ar fi putut să se ducă din nou la locul nelegiuirii şi să se informeze cu grijă. Dar pentru asta trebuia, fireşte, să vorbească despre asasinat, şi poate cu gardieni… toate lucruri de ți se zbârlea părul în cap.

Nu! Avea să se întoarcă imediat la acel soi de bârlog care îi servea drept locuință de peste un an şi să nu-l mai părăsească o vreme. Ar fi continuat să ducă viața pe care o dusese până atunci, îngăduindu-şi numai acele plăceri ce nu puteau să bată la ochi.

Pentru a merge la locuința sa din Barrierra Vecchia[5] ar fi trebuit să treacă pe larga stradă Torrente. O spaimă teribilă de lumină l-a oprit şi, zicându-şi în sinea sa că frica era de fapt precauție, a apucat-o pe o străduță singuratică ce l-a condus pe colina aflată lângă o altă stradă mare, dar care era peste mână, puțin frecventată la ora aceea, şi slab luminată. Apoi, cu un ocol

uriaş, preferând mereu străzile cele mai întunecoase, a ajuns în cealaltă parte a oraşului. S-a oprit dinaintea unei uşi cu o treaptă mai joasă decât strada. A intrat, a închis uşa după el şi, în întunericul adânc, s-a simţit dintr-odată liniştit. Făcuse o greşeală, drumul acela la gară, da, însă, odată întors teafăr în casă, i s-a părut că a anulat-o.

5. Cartier istoric situat în sud-estul oraşului Trieste.

Acolo nimeni nu ştia de încercarea lui de a fugi; într-unul dintre colţurile camerei se auzea sforăind Giovanni, probabil beat.

Şi-a găsit salteaua pe dibuite, s-a întins pe ea şi s-a dezbrăcat. A vârât jacheta în care se găseau banii sub pernă şi a adormit după ce s-a străduit să se culce, chinuit de închipuiri fără noimă. I se părea că nu fusese el ucigaşul. Strada aceea îndepărtată pe care, alergând, o mai privise o dată, omul ucis pe care îl cunoscuse pentru atât de scurtă vreme şi fuga aceea la gară îi reveneau însă în minte, dar fără să-l mişte ori să-l înfricoşeze. Copleşit de oboseală, i s-a părut că întunericul în care se afla n-avea să se mai risipească niciodată.

Cine să vină să-l caute acolo?

II

În trista lume în care trăia, lui Giorgio i se spunea „domnul“. Acest apelativ nu se datora manierelor sale, chiar dacă ele se dovedeau superioare purtării celorlalţi, ci mai mult dispreţului pe care-l arăta năravurilor şi distracţiilor tovarăşilor săi. La cârciumă, aceştia erau fericiţi pe când Giorgio intra fără chef, stătea mai degrabă tăcut, iar cu cât bea mai mult devenea şi mai trist. Plebea are un mare respect pentru cei care nu se distrează, iar Giorgio, dându-şi seama de impresia pe care o producea, se prefăcea mai trist decât era.

De fapt, povestea lui era foarte simplă şi obişnuită şi nici n-avea vreun trecut formidabil, cum lăsa să se creadă. Studiile cu care se lăuda fuseseră făcute în două clase de liceu pentru parcurgerea cărora avusese nevoie de cinci ani. După care abandonase şcoala, iar în scurt timp risipise micile economii ale maică-sii. Făcuse diferite încercări de a-şi păstra poziţia de

burghez cult spre care mama sa încercase să-l îndrume, dar zadarnic, căci nu găsise alt serviciu decât de hamal. Nemaiputând s-o întreţină, îşi abandonase mama şi trăia în grajdul acela împreună cu un alt hamal, un anume Giovanni, muncind, când avea mult de lucru, două sau trei zile pe săptămână.

Era nemulţumit de sine şi de ceilalţi. Muncea bodogănind, bombănea când primea plata şi nu se potolea nici măcar în îndelungile-i ceasuri de trândăveală.

Nu fusese niciodată bogat, dar se aflase în situaţii în care putuse visa că va ajunge la o situaţie mai bună, iar cei din jurul său, mama în primul rând, visaseră împreună cu el şi, fără îndoială, aceste visuri şi amărăciunea de a vedea îndepărtându-se tot mai mult îndeplinirea lor îl costaseră viaţa pe Antonio.

S-a trezit tresărind din pricina unui zgomot puternic. Giovanni se îmbrăca şi, încălţându-se din greşeală cu o cizmă de-a lui Giorgio, şi-o scosese înjurând, azvârlind-o cu violenţă pe podea.

Giorgio s-a prefăcut că încă mai doarme şi, răsuflând dinadins zgomotos, s-a gândit din nou înfiorat la crima lui. Dacă n-ar fi fost comisă, de-acum probabil că el n-ar fi avut curajul s-o săvârşească, dar întrucât era un fapt împlinit, iar el – pe care odihna îndelungată îl liniştise, aflându-se în locul acela uitat de toţi, în siguranţă, cu capul sprijinit pe comoara sa – n-a încercat nici regret, nici remuşcare. Acesta a fost primul sentiment în ziua aceea lungă.

Îmbrăcat deja, Giovanni l-a apucat de un braţ, zgâlţâindu-l:

— Nu te duci să cauţi de lucru, leneşule?

Giorgio a deschis ochii şi, întinzându-se ca şi cum atunci s-ar fi trezit, a bombănit:

— Oricum astăzi nu-i de găsit. O să mai rămân puţin în pat.

Giovanni a exclamat:

— Vai! Domnul! Continuă dar să te odihneşti.

Şi a ieşit trântind uşa în urma lui.

Chiar şi aşa, fără cheie, de afară nu se putea intra, însă lui Giorgio nu i-a fost de ajuns. S-a sculat şi a mers să tragă zăvorul. După care a scos din buzunare bancnotele şi le-a numărat.

Vederea banilor cu siguranţă nu-i dădea un sentiment plăcut: erau amintirea crimei sale şi puteau deveni dovada ei. Vederea străzii luminate de soarele dimineții îl tulburase şi degeaba socotea, agitat, spre a fi iarăşi mulţumit de fapta sa, câți ani ar fi putut trăi liber şi bogat cu suma aceea. Preocuparea cea mai mare îi întrerupea însă socoteala şi satisfacția: „Unde să-i ascundă?“

Duşumeaua era făcută din scânduri care, în afara unor mici înnădiri către margini, erau pur şi simplu puse direct pe pământ. Ascunzători bune erau destule, dar nici una sigură întrucât, neexistând în toată încăperea decât un dulap, şi acela fără cheie, cei doi chiriaşi obişnuiau să se folosească deseori de ascunzătorile acelea.

Însă Giorgio nu ducea lipsă de idei bune. A ascuns bancnotele sub salteaua lui Giovanni.

Pe când era absorbit de lucru cu un zâmbet de satisfacție pe buze, un zgomot uşor provenind dintr-un colț al încăperii l-a făcut să tresară şi, dând drumul unei mese pe care o ridicase, aceasta, căzând, l-a rănit la o mână, producându-i o asemenea durere, încât a trebuit să-şi muşte buzele ca să nu strige. I s-a părut că hărmălaia aceea semăna cu o luptă, iar spaima sa a fost atât de mare, încât atunci când s-a liniştit a trebuit să recunoască deprimat că, dacă ideile bune nu-i lipseau, îi lipsea ceva care ar fi putut să-i fie mult mai mult de folos în acele împrejurări.

Pentru moment s-a hotărât să nu iasă. Îi era mult mai uşor să stea acolo în semiîntuneric decât să meargă în soare, pe stradă. Vedea lumina ce pătrundea prin singura fereastră şi se gândea cum s-ar fi simțit să umble pe străzi ziua din moment ce se simțise atât de rău să le colinde noaptea.

Giovanni avea să-i aducă veşti, să-i spună ce se zvonea despre asasin. Obişnuia să citească în fiecare zi *Il Piccolo Corriere*[6], astfel încât avea să fie bine informat.

6. Principalul cotidian din Trieste, fondat în anul 1881.

Probabil că evenimentul cel mai important din ziua precedentă era nelegiuirea pe care-o comisese!

Cel mai important! S-a simțit copleşit, de parcă o greutate i se aşezase cu violență pe inimă.

Şi camarazii săi aveau să se ocupe de întâmplarea cu pricina.

Oare cum ar fi avut curajul să vorbească despre crima sa, cum avea să fie constrâns s-o facă mai devreme sau mai târziu? Să facă pe actorul într-un asemenea rol, el, al cărui sânge îi era potrivnic încât la cea mai mică emoţie îl făcea să se înroşească la faţă?

Şi-a studiat rolul. A priceput imediat că, în împrejurările date, şi indiferent că era vorba de cineva nu prea bine-crescut, faţă de crima aceea el era constrâns să manifeste o mare, imensă indignare. Nici calm şi nici indiferenţă, întrucât simularea ar fi fost mult prea grea. Indignarea ar fi explicat roşeaţa, tremuratul mâinilor şi marea atenţie pe care el n-ar fi putut să n-o arate faţă de orice amănunt cât de mic despre crimă care i-ar fi fost adus la cunoştinţă.

S-a îmbrăcat, şi la unsprezece, ora la care muncitorii încă n-o umpleau, s-a dus la cârciuma din apropiere. Înainte de a ieşi din bârlogul său, l-a privit îndelung; arăta ca de obicei după ce ştersese praful ce se strânsese lângă patul lui Giovanni, sub care fuseseră mişcate scândurile.

Nimeni nu şi-ar fi putut închipui că în camera aceea fusese ascunsă o comoară.

La cârciumă n-a văzut pe nimeni cunoscut, în afară de chelneriţă. Cu ea, o femeie frumoasă, deşi cam trecută, îi plăcea uneori să glumească; în ziua aceea i-a fost imposibil.

A rămas aşezat la locul lui, tresărind la orice zgomot ce putea anunţa sosirea altor persoane.

Încă nu a auzit nici măcar un cuvânt despre crimă! A vrut să încerce să audă acest prim cuvânt.

Se pregătea să iasă, dar s-a întors spre Teresina, care ducea nişte vase la bucătărie. A apucat-o de sub bărbie şi a privit-o fix în ochi:

— Nimic nou, Teresina? a întrebat-o, negăsind o întrebare mai potrivită, iar în glas i-a răsunat o emoţie care l-a surprins.

— Ah! Slavă Domnului! a exclamat ea, depărtându-se de el întrucât erau mult prea aproape de uşă. Mă temeam că sunteţi bolnav, dacă v-am văzut astăzi atât de serios!

— Nu mă simt prea bine! a zis el, şi pentru ca ea să-l creadă mai uşor a repetat acest lucru de mai multe ori. Acum, că se retrăseseră la întuneric, se

aştepta să primească câteva sărutări, însă el a venit lângă ea, i-a luat mâna prieteneşte şi a repetat întrebarea: Nimic nou?

— Altceva nu ştiți să spuneți astăzi? l-a întrebat ea şi, voind să facă pe mofturoasa, s-a eliberat din strânsoare şi a fugit.

Pe stradă a mers spre locuința lui cu un pas pe care-l voia hotărât şi vioi. Se simțea foarte slab, laş în mod surprinzător. Gândul la crima pe care-o comisese îi spulberase orice spontaneitate. Purtarea sa nu fusese mai firească nici cu chelnerița aceea! De ce-şi închipuia că tot oraşul era interesat de asasinat? O întrebase pe Teresa dacă ştia ceva nou şi se aşteptase ca ea, drept răspuns la întrebarea lui evazivă, să-i povestească ce auzise vorbindu-se despre crimă. „A! Trebuie să-mi schimb comportamentul“, şi-a spus, muşcându-şi buzele mândru de hotărârea sa, „e o problemă de viață şi de moarte“. Se purtase atât de prosteşte cu Teresa, încât îi putea da ocazia să devină un martor împotriva lui.

Poate că în oraş nu se ştia nimic despre asasinat! Această speranță, deşi nebunească, i-a mai ostoit deprimarea. Era singura ipoteză fericită pentru el, întrucât înțelesese că nu rămânea nepedepsit chiar dacă nu era descoperit; teroarea aceea continuă constituia în sine o pedeapsă grea. Cine putea să ştie? Printr-un fenomen oarecare, cadavrul lui Antonio putea să fi dispărut de pe fața pământului. Pesemne întotdeauna speranța a fost cea care a presupus existența miracolului în natură.

Dar această nădejde i-a fost spulberată mult prea repede. La prânz a venit şi Giovanni, dar şi lui i-a spus că nu se simte bine ca să se scuze că nu s-a dus la lucru.

— Aşa deci! a mormăit Giovanni, iar atâta timp cât n-a continuat, Giorgio a atribuit zâmbetul ironic pe care îl vedea fluturându-i pe buze unei bănuieli. Eşti bolnav ca de obicei, nu?

Într-adevăr, nu era prima oară când Giorgio zicea că e bolnav pentru a-şi justifica lenea.

După care imediat, fără nici o altă trecere decât un distrat: „Ai auzit?“, Giovanni a pornit să-i povestească despre crima din strada Belpoggio. Muşca din pâinea pe care şi-o adusese pentru prânz, iar cuvintele acelea aşteptate de Giorgio cu înfrigurată nerăbdare îi ieşeau din gură unul câte unul, cu pauze lungi. Sigur, Antonio Vacci… se pare că e vorba de peste

treizeci de mii de florini. Frumoasă lovitură! Cu inima despicată! Dac-a mai trăit zece secunde după lovitura aceea e mult!

Giorgio nu se frământa numai pentru ultima sa speranță care se năruia. Inima aceea crăpată îi provocase durerea din braț; poate că simțise în braț ultimele vibrații al organului muribund, iar ideea acelui contact nemijlocit îl făcea să freamăte. Toată lumea cunoştea până şi detaliile crimei; trebuie că părea ceva enorm. Pe corpul lui Antonio nu mai rămăsese nici urmă a caracterului instantaneu al faptei, ci doar a violenței.

Nu îndrăznea să deschidă gura. Cântărea fiece vorbă care-i venea pe buze şi şi-o înghițea imediat întrucât i se părea că orice ar fi spus avea să trezească bănuieli. Oare nu exista un mijloc să-l facă să vorbească pe individul acela preocupat de prânzul său sărăcăcios şi care în nenumăratele cugetări pe care le emitea nu spusese încă nimic despre supozițiile care probabil se făceau în oraş pe seama lui?

Până la urmă Giorgio a găsit o propoziție care i s-a părut o capodoperă a firescului: „Dar cine e criminalul?“ Ca să găsească întrebarea aceasta, trebuise să analizeze mai întâi cât cunoştea din faptul respectiv doar pentru că îl comisese, apoi să cerceteze ceea ce părea neclar în vorbele lui Giovanni, fiindcă era periculos să arate că a înțeles mult prea repede totul. „Chiar, cine e criminalul?“

Cu mare bucurie a observat că celălalt devenea nerăbdător. Prin urmare, dacă se străduia din toate puterile ştia să păcălească cu destulă abilitate, iar de data asta n-a avut decât un singur regret. Bucuros că găsise fraza aceea, o repetase aproape fără să-şi dea seama.

— Nu ți-am spus o dată? Până acum n-a fost găsit. Nu se ştie cine e!

Iar de la Giovanni n-a putut afla mai multe, aşa că a renunțat. Ca să primească veştile pe care i le putea da Giovanni, nu era necesar să se supună supliciului unei discuții. Ar fi putut să le obțină dintr-un ziar.

La un sfert de ceas după plecarea hamalului, cu un curaj pe care el însuşi şi-l admira, a ieşit nu fără a fi şovăit preț de câteva clipe. Mânat de dorința de informații, care-i fusese stimulată de Giovanni, nu putea să mai aştepte.

Pentru a ajunge la chioşcul cel mai apropiat de unde să ia ziarul *Il Piccolo Corriere* trebuia să meargă cam zece minute. La început păşea pe lângă ziduri, apoi, la simplul gând că faptul de a dori să se ascundă ar fi

putut trezi bănuieli, chiar pe mijlocul drumului, cu un pas ce se dorea dezinvolt, dar se împiedica încontinuu. Oare se dezobişnuise să meargă?

Odată ce-a obținut ziarul, s-a ascuns din nou în bârlog. S-a trântit pe salteaua pe care o târâse sub singura fereastră şi s-a pus pe citit. Niciodată în viața lui nu manifestase atâta interes pentru o bucată de hârtie tipărită, nicicând nu-şi îndreptase toată atenția asupra acelei hârtii, uitând de tot ce-l înconjura încât să i se pară, odată lectura terminată, că se trezeşte dintr-un vis lung.

Asasinatul era faptul cel mai important al cronicii locale, pe care o ocupa aproape în totalitate. Povestea crimei era precedată de unele considerații aparținând redacției referitoare la frecvența cu care atari delicte se petrec în oraş şi, pe un ton dezolant, care cu siguranță l-a impresionat mai mult pe asasinul care citea decât pe autoritățile cărora le era destinat, se plângea de nepăsarea cu care se veghea asupra siguranței publice.

Citind, i se părea că urăşte ziarul! De ce înverşunarea aceea? Cu siguranță, chiar şi dacă el ar fi fost pedepsit, celălalt n-avea să se mai trezească. Oare nu era suficientă înverşunarea pe care autoritățile ar fi manifestat-o de-acum în mod firesc în căutarea lui?

Din tot articolul rezulta, ori se dorea să rezulte, că asasinatul produsese în oraş cea mai mare senzație. Era vorba despre o crimă, spunea ziaristul, comisă cu o cutezanță nemaiauzită, pe o stradă din oraş destul de aproape de centru şi la o oră destul de târzie, deşi nu într-atât încât să se presupună că acel cartier era complet pustiu. Un trecător oarecare, pentru simplul motiv că avea bani la el, fusese ucis, fiind luat prin surprindere.

Se înşelau, iar Giorgio ar fi trebuit să se bucure, căci în felul acesta bănuiala ar fi căzut şi mai greu asupra lui; nimeni nu văzuse victima însoțită de asasin. Dar descris în felul acesta, drept opera unui agresor care omorâse un trecător oarecare numai fiindcă presupusese că avea bani în buzunar, delictul devenea şi mai teribil; neliniştea lui Giorgio sporea. Cei care vorbeau despre el nu ştiau la ce tentație fusese supus din pricina imbecilității lui Antonio.

Era uşor de înțeles că, descrisă astfel, crima trebuia să emoționeze tot oraşul. Oricine îşi simțea amenințată o persoană iubită, iar la nevoie ar fi devenit un ajutor de folos al poliției.

Despre asasin, nici un cuvânt temeinic.

Cu puțin timp înainte de eveniment, relata ziarul, fuseseră văzuți învârtindu-se prin împrejurimi doi tipi cu o înfățişare absolut dezgustătoare, probabil autorii crimei.

Această eroare era întru totul consolatoare pentru Giorgio şi el însuşi s-a mirat că, aflând-o, nu simțea coborându-i o oarecare linişte în suflet.

Articolul acela l-a răscolit profund. El bănuise nişte acuzații cu mai mulți sorți de izbândă, însă, oricât de nefericite se dovedeau acum când se confrunta cu ele, îl tulburau şi îl înfricoşau. Poate că în corpul nostru există o parte atât de sensibilă ce se tulbură fie şi numai la presimțirea răului. Simțea concentrându-se asupra sa o asemenea cantitate de ură, care, oricât de lipsită de vigoare i se părea pentru moment, îl copleşea.

Ziarul, care nu putea scrie nici un cuvânt despre asasin, se mulțumea să-i facă o biografie amănunțită celui asasinat.

Antonio Vacci era însurat şi tată a două fete. Familia trăise în sărăcie până în urmă cu câteva luni, când primise pe neaşteptate o moştenire considerabilă. Vacci era descris drept un om nu prea inteligent şi care, de când devenise bogat, obişnuia să poarte cu el o mare sumă de bani pe care i-o arăta oricui dorea.

Prin urmare, nu era posibil să fie cercetate acele persoane care ştiau de existența acestei comori ambulante, întrucât erau prea multe. „Deocamdată“, adăuga ziarul, „autoritățile îi interoghează în primul rând pe toți locatarii casei în care locuia sărmanul Vacci“.

„Ah! Dacă aş fi fugit“, s-a gândit cu regret dureros asasinul. Din câte citise era limpede că până atunci bănuiala nu căzuse asupra lui şi că, dacă ar fi plecat din Trieste în seara precedentă, ar fi putut ajunge până în Elveția înainte să se teamă de persecuții. Socotea cu temei că starea de agitație profundă ce-l făcea atât de nefericit nu l-ar fi cuprins dacă s-ar fi aflat departe de locul unde ucisese.

Spre seară a ieşit din nou pe-afară. Mergea mai relaxat şi s-a grăbit să-şi atribuie curajul certitudinii că se ştia neobservat. Dar frica pusese de-acum stăpânire pe el. Era de-ajuns să-l facă să tresară un lucru ce apărea brusc ori era imprevizibil, ca spre exemplu faptul de a se trezi față-n față cu o uniformă oarecare, ce eventual doar semăna cu aceea a unui gardian. Nu

lectura ziarului, siguranța că nu e bănuit era cea care îi dădea curaj, şi a sfârşit prin a recunoaşte el însuşi acest lucru. Obişnuința cu noua poziție era cea care-i permitea să se mişte mai degajat. Mare parte din ceea ce credem a fi curaj este experiența şi obişnuința cu pericolul.

III

Când a intrat, la şapte seara, Giovanni l-a privit încruntat, caraghios de grav:

— Ştii că se bănuieşte că tu ai fi asasinul lui Antonio Vacci? i-a spus pe neaşteptate.

Giorgio stătea în întuneric, pe patul lui. A simțit că, dacă nu s-ar fi aflat acolo, celălalt, la simpla vedere a expresiei sale, care probabil se schimbase teribil, ar fi priceput că bănuiala despre care vorbea în glumă era absolut întemeiată. Unde-i pieriseră intențiile de indiferență şi de dezinvoltură?

— Cine? a bâiguit.

Nu putea pune o întrebare mai prostească, însă o preferase tuturor celorlalte, căci era cea mai scurtă care-i venise în minte.

Giovanni răspunse că toți prietenii lor vorbeau despre asta. După câte se povestea în *Il Piccolo Corriere della Sera*, o femeie îl văzuse pe asasin fugind de la locul crimei, ba chiar aproape fusese aruncată la pământ de acesta, şi putuse să ofere amănunte destul de precise despre înfățişarea lui: deocamdată despre un păr creț negru, foarte bogat, şi o pălărie cu boruri mari.

Spaima pe care primele cuvinte ale lui Giovanni i-o provocase lui Giorgio a fost întru câtva atenuată de vorbele acestea din urmă. Foarte puțin, dar simțea că-l linişteau cât de cât. Îşi amintea de femeia care-l zărise în întuneric şi numai preț de-o clipă, ceea ce cu siguranță nu-i îngăduise să observe la el altceva decât pălăria cu borurile mari şi părul negru. Mai mult, ea nu îl văzuse omorând, şi chiar dacă ar fi fost găsit şi ea l-ar fi recunoscut, nu era cu totul pierdut; se putea salva negând. Desigur! Situația lui era îngrozitoare şi era conştient de acest lucru, însă nici vorbă să fie disperată! Părul şi-l putea tunde, iar pălăria şi-o putea schimba.

— Ca să vezi ce coincidență! i-a spus repede lui Giovanni cu un curaj de

care puțin mai înainte nu s-ar fi crezut în stare. Astăzi, pe când mă odihneam, mă hotărâsem să mă tund fiindcă părul mă deranjează şi… şi să-mi schimb pălăria asta cu boruri mari, care nu-mi place.

Nu era rău, dar spaima răzbătea dacă nu din cuvinte, atunci din tonul său, iar un observator mai perspicace decât Giovanni şi-ar fi dat seama.

Înțelept, acesta a remarcat:

— Dacă nu vrei să ai necazuri cu poliția, ai face bine să nu-ți schimbi pentru moment nici tunsoarea, nici pălăria.

— Dar poți tu să declari că aveam intenția să fac aceste schimbări înainte să se fi vorbit de pălăria ori despre tunsoarea asasinului!

Ah! Dacă l-ar fi putut atrage pe Giovanni de partea sa, să facă din el complicele lui! Dacă n-ar fi fost spaima aceea teribilă de a-l vedea ridicându-se ca primul acuzator, l-ar fi îmbrățișat, i s-ar fi destăinuit şi i-ar fi oferit jumătate din comoara lui, punându-i în spinare jumătate din chinurile sale. Faptul de a avea un complice i s-ar fi părut o eliberare, întrucât credea că spaima şi-ar fi schimbat natura dacă ar fi putut-o descrie în cuvinte. Acel gând permanent la prigonitorii săi i se părea şi mai teribil, nefiind exprimat. Credea că, lipsit de-o vorbă înțeleaptă, nu ştiuse să ia o hotărâre eficientă, care l-ar fi salvat. Cât de prost judeci cu ideile acelea schimbătoare care-ți trec prin minte fără să lase urme, pe care nu le reții la doar câteva clipe după ce prind viață.

A avut o mică tentativă de a obține ajutor de la Giovanni, nefăcând însă apel la prietenia lui cu o mărturisire, ci încrezându-se în slăbiciunea minții acestuia.

— De altfel, a spus cu indiferență, ştii bine că la ora când se spune că a fost comisă crima eu eram deja în pat, m-ai şi salutat când am intrat.

— Nu-mi amintesc! a răspuns Giovanni cu o ezitare care i-a închis definitiv gura lui Giorgio; semăna mult cu o bănuială.

Şi a tăcut cu toate că, după aceea, părea că Giovanni vorbeşte anume spre a-i reda curajul pe care i-l luase.

Cu puțin înainte să iasă a spus:

— Iată o lovitură de cuțit care-i aduce un câştig frumos viteazului care a dat-o. Să trăiesc o sută de ani şi să muncesc tot timpul, n-aş câştiga cât individul ăsta într-o singură clipă. În fond, există prejudecăți ce ne

împiedică să ne urmăm interesul. Trosc! O lovitură bine cumpănită şi obţii tot ce-ţi trebuie!

Privindu-l ieşind, Giorgio se gândea că probabil Giovanni ar fi fost în stare să-l omoare fără probleme ca să-i fure comoara, dar n-ar fi acceptat complicitatea într-o afacere periculoasă. Se simţea cu mult mai bun decât Giovanni, care predica asasinatul cu sânge rece. El îl comisese însă într-un moment anume, pradă tentaţiei de a-şi însuşi banii aceia care îl salvau de la existenţa sa peste măsură de nefericită. Nu se gândise, iar în clipa aceea nu s-ar fi oprit nici dacă i-ar fi trecut prin minte pedeapsa pe care ar fi putut-o primi pentru fapta respectivă – spânzurătoarea, călăul. Prin urmare, îşi riscase propria viaţă pentru a o lua pe a altuia, iar nu, cum făcea cu laşitate Giovanni, consolându-se cu ideea de a ucide fără probleme.

Sau poate că acum uitase? Actul a cărui rapiditate şi-o amintea nu fusese produs de vreo rătăcire de moment, lucru dovedit de satisfacţia pe care o simţise multă vreme descoperindu-se pe sine în acel gest drept puternic şi plin de energie. Şi-a amintit apoi, vag, că nişte idei similare celor enunţate de Giovanni trebuie că-i trecuseră şi lui prin minte. Ciudată şubrezire a memoriei! Omorul ajunsese să despartă viaţa lui în două părţi, iar dincolo de evenimentul acela nu-şi amintea propriile idei, propriile senzaţii, propria individualitate decât în mod vag, ca şi cum ar fi fost vorba de lucruri pe care nu le trăise, ci le auzise ca fiind povestite cu mulţi, mulţi ani înainte.

Acum, trebuia să se resemneze în a recunoaşte acest lucru, el era un individ a cărui suprimare era dorită de o întreagă societate.

Cum să scape de această ură, cum să se dovedească mai puţin vrednic de ea? Dacă ar fi fost chemat să dea socoteală pentru crima sa, oare ce ar fi spus ca să-i micşoreze cruzimea în ochii celorlalţi, să-i convingă că era mai bun decât putea părea dacă era judecat numai după acea acţiunea a sa? Ar fi povestit că un individ pe care abia de-l cunoştea îi dăduse nişte bani aproape spunându-i: „Dacă mă omori, sunt ai tăi!“ – iar el, răspunzând cererii lui, îl omorâse.

Oare n-ar fi găsit să spună altceva? Fără îndoială, atât nu era de-ajuns spre a se justifica, nici să facă să-i pară vina mai mică şi, descoperind că era imposibil să-i convingă pe alţii de propria inocenţă, a sfârşit prin a recunoaşte că judecata sa era anormală, iraţională. Într-adevăr, era ciudat

sentimentul de inocență la un individ ce ucisese nu din dragoste sau din ură, ci din lăcomie!

Nu se mai putea înşela pe sine, dar era foarte preocupat să micşoreze ura şi disprețul viitorilor săi judecători, astfel încât şi-a dedicat întreaga atenție acelui scop, iar atunci când a crezut că a descoperit mijloacele de a-l atinge a investit în activitatea cu pricina timp prețios, crezând că ar fi putut chiar să se salveze.

De mulți ani nu-şi mai amintise de mama lui, iar acum se gândea la ea ca să-l ajute într-o ficțiune pe care-o plănuise. Dacă crima sa ar fi fost descoperită, şi nu-i stătea în putere să împiedice acest lucru, ar fi susținut că o comisese pentru a putea s-o ajute pe bătrâna sa mamă.

Când s-a înnoptat a făcut o lungă plimbare până la S. Giacomo[7], unde trebuia să se afle maică-sa. Mergând, nu se gândea deloc la plăcerea de a o revedea; îşi desfăşura în minte scena pe care şi-o imaginase, prin care s-ar fi justificat în fața judecătorilor.

7. Cartier industrial din Trieste, dezvoltat îndeosebi în decursul secolului al XIX-lea.

Crima sa nu avusese alt scop decât acela de a-i face plăcuți ultimii ani de viață unei biete bătrâne, mamei sale. Nu se mai îndoia de acest lucru. I-ar fi fost uşor să preschimbe oroarea pe care acțiunea lui ar fi inspirat-o în iertare.

Era convins că o va putea determina pe maică-sa să joace această comedie. Era o femeie inteligentă care nu-l mai iubea de când trădase speranțele pe care şi le pusese în el, dar care l-ar fi mângâiat de îndată ce-ar fi aflat că e bogat. Lui îi era de mare ajutor speranța aceea de afecțiune pe care ar fi împărtăşit-o din tot sufletul. Zbuciumul său s-ar fi potolit datorită acelei iubiri, ceea ce el numea în mod impropriu remuşcări aveau să se topească în ea. S-ar fi purtat cu blândețe, i s-ar fi destăinuit ca lui însuşi şi i-ar fi pus la dispoziție toți banii săi. Dragostea aceea i se năştea în inimă de-a dreptul violent. Prin sufletul său nu mai trecuse niciodată ceva asemănător. El fusese întotdeauna egoist şi dur, iar acum se bucura la ideea de a mângâia o ființă slabă şi de a face din ea sclavul şi apărătorul său.

A observat un băiat care şedea lângă prima casă de muncitori. L-a recunoscut şi-a încercat un sentiment de bucurie: era Giacomino, băiatul

unui vecin de-al mamă-sii.

În umbră, băiatul fuma cu voluptate; văzându-l pe Giorgio, s-a ridicat în picioare roşind şi a ascuns ţigara în podul palmei.

Giorgio i-a zâmbit, dorind să-l liniştească, să-i spună că el n-avea cu siguranţă să-l pârască tatălui său, dar n-avea timp şi s-a limitat la zâmbetul acela.

— Unde e maică-mea? a întrebat cu grijă, de parcă avea să-i aducă o veste urgentă.

Încurajat mai curând de zâmbetul acela decât întristat de vestea dureroasă pe care trebuia să i-o dea, băiatul a zis:

— Mama dumneavoastră? Iar după ce a pronunţat aceste singure două cuvinte pentru a-l pregăti pe Giorgio, a adăugat repede: Mama dumneavoastră a murit acum opt zile la spital. Tata va fi chiar bucuros să vă vadă fiindcă trebuie să vă spună ceva din partea doamnei Annetta. Mă duc să-l chem!

— Nu-i nevoie, nu-i nevoie, a zis Giorgio cu glas înăbuşit şi, îndepărtându-se de-acum, astfel că băiatul nici nu l-a putut auzi, a adăugat: Vin mâine, adio!

Astfel şi-a pierdut speranţa aceea, pe care-o îmbrăţişase preţ de câteva ceasuri, ajungând să ţină la ea la fel ca la nădejdea de a nu fi descoperit. Ceea ce îl făcea să se clatine şi îi împăienjenea privirea nu era durerea pentru moartea mamei. Nu vedea în faţa lui chipul defunctei învineţit de-acum şi nici nu-şi amintea glasul pe care n-avea să-l mai audă niciodată, ori gestul care atât de des fusese unul de afecţiune pentru el. Bătrâna aceea murise într-un moment nepotrivit, iar moartea sa făcea din nou din el un mârşav asasin rapace.

Această veste neaşteptată l-a făcut să nu mai gândească, aruncându-l în mâinile urmăritorilor săi. În orele acelea când se amăgise cu visul de a-i imagina crimei sale un scop nobil şi de a-şi câştiga, în cazul în care ar fi fost prins, compasiunea semenilor, nu se gândise la dificila sarcină de a scăpa de pedeapsă. Odată pierdută această speranţă, frica pusese din nou întru totul stăpânire pe el, iar el fugea chiar şi acum când, întorcându-se în oraş, se apropia mai mult de pericol.

În întuneric, aproape de piaţa Barriera, a avut o vedenie ciudată.

Dinaintea sa mergea, cu acelaşi pas sprinten ca al lui, un omuleț adus de spate, scund, mizer, cu mâinile înfundate în buzunare, în sfârşit, Antonio Vacci. Îl vedea clar, îi desluşea toate particularitățile măruntului nefericit, până şi părul rar şi alb pieptănat cu grijă la tâmple, iar pentru o clipă n-a mai avut nici o îndoială: Antonio era viu!

N-a stat să se gândească cum de se putea una ca asta după ce el însuşi îl văzuse zăcând la pământ ca pe un obiect fără viață. Antonio era viu, iar el nu ucisese. Țâşni înainte cu un urlet. Voia să-i propună restituirea tuturor banilor lui, eventual obligându-se ca pe viitor să-i dea şi alții fără să-i ceară nimic în schimb, doar ca, trăind, să depună mărturie că el nu ucisese.

Uluit, s-a trezit în fața unui chip prăpădit, cu pielea zbârcită, dar cu totul necunoscut, nu acela al lui Antonio, astfel încât a căzut din nou pradă disperării, cu atât mai mult cu cât, ajungând să dorească şi mai puternic ca Antonio să fie în viață, s-a socotit şi mai puțin vrednic de ură şi de persecuție, fiind pătruns de o puternică compasiune față de sine ce i-a umplut ochii de lacrimi.

Se vedea ca pe un om care, ajuns din vina sa pe un vârf abrupt, se prăbuşeşte, fiind inutile toate eforturile de a se opri fiindcă pământul i se surpă sub picioare, iar arbuştii de care se prinde nu țin. Drumul acela în căutarea mamei şi speranța de a-l afla viu pe Antonio semănau cu eforturile lui de a se opri!

În schimb abia atunci, în agitația ce pusese stăpânire pe el, a făcut unica încercare de a se slava, însă atât de fără noimă, încât tocmai încercarea a fost chiar cea care l-a pierdut. Pentru a se salva, omul aflat pe povârniş n-a găsit nimic mai bun de făcut decât să se lase pe el şi să alunece singur la vale.

Trebuia să scape de pălăria aceea cu boruri mari ce-l apăsa ca însăşi crima lui. Nu şi-a amintit înțeleapta observație a lui Giovanni şi a intrat hotărât într-o prăvălie de pălării. Era ora când putea să treacă neobservat, căci magazinul era aproape de închidere, însă el nu s-a gândit că, transpirat din cauza goanei şi agitat de atâtea emoții, ar fi fost de-ajuns şi o urmă de bănuială spre a-l descoperi în el pe răufăcătorul care fuge.

O tânără, îmbrăcată de-acum de plecare, cu nişte ochi negri plini de nerăbdare, l-a întrebat ce doreşte şi, auzind că voia o pălărie, a strâmbat din

nas şi s-a întors după tejghea. Patronul, un tânăr înalt şi slab, s-a ridicat de la o măsuță situată în fundul magazinului.

Giorgio nu-l văzuse înainte de a se ridica, iar acum nu-l privea, dar se simțea observat de el, ceea ce a sfârşit prin a-l descumpăni.

— Repede, a şoptit pe un ton rugător, care fetei trebuie că i s-a părut nelalocul lui.

Ea i-a oferit o altă pălărie cu boruri mari.

— Nu! a spus el cu oarecare vioiciune.

Atunci i-a dat o alta, pe care el a luat-o în mână hotărât să nu mai rămână mult timp în lumina aceea, cercetat cu mare curiozitate de tânără, de patron şi de lucrătorul ce încetase să mai strângă pălăriile expuse, evident numai pentru a-l cerceta pe el.

Ar fi renunțat bucuros să mai probeze pălăria nouă înainte de a o plăti, însă a înțeles că era obligat să facă acest lucru de cea mai elementară prudență. Şi-a scos de pe cap pălăria cu boruri mari şi fața i-a fost inundată din belşug de sudoare.

— Cald? a întrebat tânăra în glumă.

El a şovăit o clipă înainte să răspundă. I s-a părut că prin întrebarea aceea i se dădea prilejul să explice că se afla în starea respectivă din cauza lungii plimbări pe care o făcuse, iar nu din altă pricină. Dar n-a putut strânge atâta curaj.

— Da! Foarte cald! a şoptit ştergându-se pe frunte.

A plătit şi-a ieşit uitând să-şi ia cu el pălăria cu boruri mari. Pălăria cea nouă, prea mică, îi stătea pe cap într-un echilibru precar, ceea ce-l enerva teribil.

În piața Barriera, pe unde-a trebuit să treacă din nou, l-a văzut pe Giovanni cu alți trei muncitori. S-a apropiat de ei şovăind, ştiind deja din experiență că orice cuvânt, orice gest al său ar fi părut atât de ciudat încât să trezească bănuieli.

L-au întâmpinat cu un salut glacial şi l-au privit cu neîncredere. Nu era o impresie datorată fricii sale; niciodată nu se mai purtaseră cu el astfel. Îl priveau plini de curiozitate şi nici unul nu i-a vorbit.

Pe jumătate amețit de spaimă, a avut o ultimă tentativă de a fi dezinvolt:

— Mergem la cârciumă? În seara asta plătesc eu.

Giovanni i-a spus:

— Cred că tu eşti asasinul din strada Belpoggio, şi până când nu vei fi scăpat de această bănuială, nu vor să vină cu tine!

A înţeles că, dac-ar fi fost nevinovat, ar fi trebuit să-l culce la pământ pe primul care exprima o atare bănuială. Dar ce putea face cu tremuratul acela care-i cuprindea mădularele, împiedicându-l până şi să vorbească?

Cei patru muncitori s-au îndepărtat îngroziţi de el. Bănuiala lor devenise certitudine.

A plecat clătinându-se.

Făcuse numai câţiva paşi când a simţit că este apucat cu violenţă de ambele mâini şi a auzit pe cineva care-a ţipat foarte aproape de urechea sa:

— În numele legii…

A avut o halucinaţie teribilă, rămânând totuşi destul de conştient pentru a înţelege că nu era altceva decât o nălucire. A auzit un bubuit enorm, zgomotul unor lucruri ce se prăbuşeau, blestemele unei mulţimi înarmate şi l-a văzut dinaintea lui pe Antonio care râdea cu neruşinare, cu mâinile în buzunare, unde ascunsese desigur comoara sa redobândită. După care, nimic.

S-a trezit întins în culcuşul lui. În odaie se afla un singur gardian.

Doi bărbaţi în civil – unul mic şi îndesat, cu o faţă grasă şi plăcută, părea să fie superiorul – numărau banii pe care îi găsiseră de-acum sub salteaua lui Giovanni.

Acesta îi ajutase şi stătea într-o poziţie respectuoasă într-un colţ al camerei. La uşă se afla un alt gardian, care ţinea piept mulţimii care se împingea înainte.

— Criminalule! i-a strigat o bătrână care reuşise să ajungă până în pragul uşii, şi l-a scuipat.

Era pierdut! Nu putea nega, însă ceea ce era şi mai rău e că n-ar fi găsit niciodată cuvintele care să descrie chinurile pe care le îndurase şi care i-ar fi micşorat vina. Pentru toţi aceştia, el era o maşină ticăloasă, a cărei fiece mişcare era o acţiune feroce ori dorinţa de a o comite, pe când el se simţea o biată jucărie abandonată într-o mână capricioasă.

Cu un glas foarte blând, bărbatul cu chipul plăcut a întrebat dacă se simţea mai bine, apoi numele. Pe acel chip nu era urmă de ură sau de

dispreț, iar Giorgio, spunându-şi numele, l-a privit fix pentru a nu vedea mulțimea de la uşă.

După care acelaşi bărbat i-a ordonat gardianului să-i introducă pentru confruntare pe femeia aceea şi pe pălărier.

— Nu! l-a rugat Giorgio, cu fața scăldată într-un potop de lacrimi. Dumeavoastră îmi păreți un om bun şi nu mă veți tortura inutil; vă voi spune totul, tot adevărul.

După care a şovăit puțin, aşteptând parcă o inspirație care să-l facă să tacă, să se salveze, însă a fost de-ajuns un mic gest de nerăbdare din partea interlocutorului pentru a face să-i dispară orice ezitare.

— Eu sunt asasinul lui Antonio, a zis cu un glas aproape stins.

CEA MAI BUNĂ MAMĂ

Amelia era o copilă foarte cuminte, educată potrivit celor mai bune principii, iar atunci când i-a sosit timpul să se mărite, tatăl ei, negustor onest, i-a spus într-o zi cu un aer mulţumit că un milionar din localitate îi ceruse mâna. Amelia s-a opus timid:

— Dar eu socotisem să mă căsătoresc cu vărul meu Roberto; numai să mă vrea şi el, a adăugat roşind fata cea cuminte, pentru că nu mi-a cerut-o niciodată.

— Astea-s copilării, a zis tatăl, care cunoştea lucrurile mai bine decât fiică-sa. Roberto nici nu şi-a terminat studiile; Roberto cheltuie mai mult decât trebuie; Roberto n-are un sfanţ.

Fata şovăia, cu obrajii aprinşi.

— Şi-apoi, a încheiat tatăl, dacă te-ar fi dorit, ţi-ar fi spus-o. Doar nu vrea să alergi tu după el? Unde s-a mai pomenit să te comporţi aşa cu o domnişoară cinstită?

Tânăra a fost convinsă. Într-adevăr, Roberto ăla nu ştia să se poarte. Ultima dată când o văzuse rămăsese mut, încruntat lângă ea. Oare ce i se întâmplase? Plecase iarăşi la studiile sale fără să vină măcar să-şi ia cel din urmă rămas-bun, iar acum merita, într-adevăr, ca ea să se mărite, ba chiar fără să-l anunţe.

Căci Amelia voia să se mărite cât mai repede. Copil singur la părinţi, era obişnuită să-i fie satisfăcută orice dorinţă. Părinţii se simţeau obligaţi numai faţă de firea deosebită a fetei din moment ce aceasta obţinuse cele mai bune rezultate. Ea îşi încheiase toate studiile, şi chiar foarte bine. Era foarte lăudată îndeosebi pentru materiile ştiinţifice: îndeosebi ştiinţele naturale. Cunoştea ceva Darwin. Viaţa trebuia să-i furnizeze interpretările necesare. Ea ştia că strămoşul omului fusese făcut într-un anume fel şi ca atare bărbatul şi femeia erau făcuţi aşa şi pe dincolo. Cunoştea geneza mâinilor şi

a picioarelor şi încă a multor altor lucruri. Frumoasele sale mâini şi picioruşele sale nu se supuneau legii. Se admira cu plăcere în oglindă şi niciodată, privindu-şi ochii albaştri, nu se gândise că vreun strămoş de-al său îi va fi avut mai mici, mai tulburi, mai aproape de rădăcina nasului. În ochii săi străluceau gândirea şi sentimentul, iar ambele, după ea, n-aveau strămoşi. De altfel, chiar şi Darwin vorbise despre strămoşii omului, iar nu despre ai săi personali, iar Amelia avea obiceiul să citească lucrările aşa cum fuseseră scrise, cu ordinea aceea oarbă, o pagină după alta, astfel încât între una şi cealaltă să nu fie timp de aplicații ori derivații. Vechile iluzii egotiste trăiau nestingherite în mijlocul ştiinței moderne.

Astfel că nici măcar Darwin n-a putut s-o împiedice să se mărite cu milionarul care a venit şi şi-a făcut inspirata declarație. Emilio Merti a fost primit într-o zi de mama Ameliei. Copila a trebuit să se lase aşteptată, iar atunci când a intrat, milionarul s-a ridicat. Mica figurină a şovăit, s-a străduit, s-a mutat ca să se ridice, însă, cu toate astea, nu şi-a pierdut întreaga dezinvoltură şi i-a întins fetei o mână bine făcută, puțin umflată. A privit-o cu ochii strălucind de emoție; o privire ce-o amintea pe cea a lui Roberto. Ei i-a plăcut acel chip mic, fin, blând, buze subțiri puțin palide, frunte foarte înaltă, chiar prea înaltă până spre jumătatea capului. În fond, îți dădeai seama inclusiv după înfățişarea lui că trebuia să fie un om bogat şi fin, iar Ameliei i-a fost de-ajuns. Examinând îndelung mirele din cap până-n picioare, a descoperit că cizma din piciorul drept avea o talpă de cel puțin cinsprezece centimetri. Atunci când l-a văzut mişcându-se, aproape că a izbucnit în râs: „Incredibil! Şchioapătă! Nu poate fi altfel cu greutatea aia pe care-o duce pe piciorul drept“. Mirele s-a înroşit asemenea lui Roberto când i se vorbea de studiile sale (ciudat cum ea făcea mereu comparații cu Roberto!) şi i-a explicat că piciorul lui drept încetase să mai crească la o anumită vârstă. Acest lucru i-a amintit o clipă Ameliei de anumite studii ale lui Darwin despre homarii care au partea dreaptă mai dezvoltată decât cea stângă, dar a trebuit să-şi schimbe părerea atunci când domnul Emilio, cu o voce uşor stinsă din cauza emoției, i-a povestit că, prunc fiind, fusese lăsat să cadă de doica lui. Căderea aceea i-a produs o leziune care nu numai că i-a menținut piciorul scurt, dar i-a făcut şi femurul mai mic. Acesta nu se vedea pentru că era acoperit nu de tălpi, ci de vatelină. Ochii Ameliei s-au

umezit de milă:

— Bietul de tine! Condamnat să duci pentru toată viața cu tine atâta vatelină şi atâtea pingele!

Îl vedea dinaintea ei pe copilaşul lăsat să cadă de doica neatentă. Îl vedea pe jos, neştiutor că acea căzătură îi înrăutățea destinul, plângând numai pentru durerea de moment, iar nu din altă pricină. Apoi chipul i s-a înroşit la gândul că pentru ea doica aceea era o delincventă de rând: „Ah! Dac-aş fi fost mama lui“ s-a gândit „eu i-aş fi scos ochii“. Şi a continuat să cugete: „Să am norocul de-a avea copii, voi avea grijă ca astfel de lucruri să nu li se întâmple“. Până una, alta, să nu-ți vină să crezi: inimioara Ameliei bătea pentru milionar. N-o fi fost iubire, ci compasiune, dar e sigur că Emilio nu-i era indiferent. El a împodobit-o ca pe Madona din Loreto[8], cu aur şi briliante. Ei nu-i păsa de aceste jucării, însă înțelegea dorința lui de a-i face plăcere dăruindu-i-le şi-i era recunoscătoare pentru acest lucru. Pe de altă parte, căpşorul său infantil era destul de calculat şi ştia că briliantele ei reprezentau o avere. „Cine ştie“, se gândea fata aceea cuminte de negustor, „dacă nu vor avea vreodată nevoie de ele copiii mei?“

8. În localitatea italiană Loreto din provincia Ancona se află un sanctuar consacrat Fecioarei Maria, unde, potrivit legendei, se găseşte relicva casei natale din Nazaret a Mariei.

În Amelia sentimentul matern fusese dezvoltat de cei doi copii ai surorii sale, doi îngeraşi. Ea o ajutase pe soră-sa să-i crească, iar copiii o iubeau ca şi cum le-ar fi fost o a doua mamă. Imediat după logodnă, Amelia s-a desprins puțin de ei. Viața ei devenise agitată şi era ocupată în fiece zi de cunoştințe noi şi vechi, cu vizite pe care le primea sau le făcea. Şi-apoi simțea apropiindu-se de departe zgomotul paşilor propriilor copii. Curând a avut pe unul mare: propriul bărbat. O prietenă (invidioasă poate pentru căsătoria minunată) îi spusese că Emilio Merti se însura ca să încerce un ultim leac pentru a-şi salva nervii şubrezi. Era o terapie destul de puternică şi putea fi destul de drastică şi pentru soție. Amelia n-a crezut, apoi a zis senină:

— Desigur, voi face tot ce se poate pentru ca leacul să-i fie de folos.

Astfel, inima ei s-a deschis cu totul către maternitate. Soțul îşi petrecea ziua cu tratamente. Avea un specialist pentru fiecare parte a corpului şi aşa,

după doi ani, Amelia a avut primul copil. La atâta nerăbdare, doi ani însemnau mult şi demonstrau că specialiştii aceia nu erau de prim rang. Pruncul părea puţin palid şi fără vlagă, şi cu atât mai mult avea nevoie de mângâierile materne. După naşterea lui, soţii Merti au petrecut un an încântător. El, asemenea multor oameni „terminaţi“, îi era recunoscător soţiei care îl suporta, iar ea îl suporta bucuroasă pentru că era blând şi bun. Alăpta ea însăşi şi stătea lipită de micuţul ei ca şi cum ar fi trăit într-o ţară periculoasă. Astfel încât atunci când medicul, după trecerea primului an – chemat să vadă de ce copilul încă nu se încumeta să facă primii paşi –, a declarat că piciorul drept nu voia să se dezvolte, Amelia a putut declara cu deplină certitudine:

— Dar nu a căzut niciodată!

Era sigură. Nici o lovitură n-ar fi putut să vatăme organismul acela. Medicul a făcut ochii mari şi nu s-a putut stăpâni.

— Dar tatăl?

— Tatăl, a răspuns plângând Amelia, el da, sărăcuţul a fost lăsat să cadă de o doică neatentă.

Medicul, uimit de atâta naivitate, şi-a amintit de datoria secretului profesional şi a spus:

— Trebuie să fie vorba de ereditatea unei însuşiri dobândite.

Ah! Doica aceea! Distrusese o întreagă generaţie de Merti! Au trecut luni, şi toate tratamentele administrate din belşug copilului au părut inutile. Acum făcea primii paşi sprijinit într-o cârjă. Acel zgomot uşor al celor dintâi paşi mici, nesiguri era înlocuit în casa mohorâtă de alternanţa unui zgomot sec şi tare al cârjei… drepte şi de unul greoi al piciorului stâng. Într-o anumită perioadă doctorul a putut observa că şi braţul drept întâmpina dificultăţi să se dezvolte; întreaga parte dreaptă rămânea insuficient dezvoltată în timp ce cealaltă se dezvolta din plin în ceea ce priveşte vitalitatea oaselor, a muşchilor, a grăsimii. Părea un copil cusut împreună din două părţi ale altor copii. Doctorul, care de-acum ştia cum trebuie s-o ia pe Amelia, a decretat: „Însuşirea dobândită, din motive necunoscute, trebuie că a fost amplificată de mediu!“ iar Amelia, care se reîntorsese la Darwin al ei, i-a făcut, chiar dacă blând, primul său reproş soţului: „Ar fi trebuit să faci zilnic gimnastică cu partea ta dreaptă“. Din

fericire, se părea că Amelia nu urma să aibă şi alţi copii. Ea continua, deşi fără speranţă, lupta cu boala odraslei sale. Ziua era plină de tratamente pentru soţ şi pentru copil. O cameră din palat era plină cu instrumente ortopedice pereche, unul mic şi unul mare, iar Amelia le ținea chiar ea în ordine. Nicicând nu a fost dusă o bătălie mai stăruitoare împotriva bolii. Merti, mişcat, făcea şi el tratamentul cu toată energia, întrucât, ghicindu-i dorința soției, voia din toate puterile sale să remedieze răul făcut. Se trata. Înghițea pastile şi diferite leacuri, îşi punea plasturi, făcea tot felul de exerciții de gimnastică. La sfatul unui medic a făcut şi călărie, însă la cea de-a treia lecție a căzut rău, rănindu-se la piciorul stâng. A fost dus în casă pe targă, iar la primele dureri i-a mărturisit soției la ce se gândise în sinea lui:

— Şi eu care doream doar să-ți îndeplinesc dorința de a avea copii sănătoşi!

Amelia n-a fost nici surprinsă, nici mişcată că se făceau atâtea pentru fericirea ei. Oare ea însăşi nu trăia pentru acelaşi scop? Deprimată, a şoptit:

— Ai grijă numai ca o astfel de lecție să nu-ți distrugă şi partea stângă!

Drept consolare, soţul i-a spus:

— Poate că aşa se va stabili un anumit echilibru şi vom putea avea copii mai mici decât ceilalți, însă cu o anumită simetrie!

Însă piciorul stâng i s-a vindecat în câteva săptămâni, iar odată scos din ghips, s-a dovedit ca întotdeauna prea lung, prea puternic, prea drept. „Acțiunea unei leziuni într-un corp de adult este cu totul alta decât cea într-un corp de copil“, a judecat Amelia.

Copilul, Achille (se numea astfel cu evidentă referire la unul din cele două picioare cu defect), poate sătul de atâtea tratamente, creştea destul de nebunatic. Cârja aceea era în mâna lui stângă o armă teribilă, iar servitoarele o luau adesea pe spinare. „De ce nu dai cu mâna dreaptă ca să exersezi?“ îl dojenea Amelia. La patru ani a aruncat cu cârja, tot cu mâna stângă, după maică-sa. Monstruleţul nu era prea distractiv. Într-o bună zi s-a băgat în pat cu o răceală. Febra nu l-a mai părăsit. În jurul său tratamentele au continuat cu insistență. Au fost aduşi din capitală medici renumiți cărora li se vorbea despre febră, despre piciorul scurt, despre căzătura tatălui şi despre toate tratamentele pe care le urmase. Au plecat năuciți. „În orice caz,

a declarat unul dintre ei, diformitatea va rămâne aşa cum e. Nu se va extinde.“ Şi a avut dreptate. Ar fi putut spune şi că diformitatea aceea se putea diminua, fiindcă se ştie că diformitatea morţii le acoperă pe toate cele ale vieţii.

Când micul sicriu a fost dus, Amelia s-a simţit singură. „Şi-acum?“ se întreba aproape delirând. Soţul, după ultima peripeţie, nu îndrăznea să se mai apuce de gimnastică şi masaje. Aşa că nu era nimic de făcut. S-a întors la nepoţi. Însă crescuseră şi abia-abia o cunoşteau.

A fost un noroc faptul că, în zilele acelea, un tovarăş de afaceri de-al soţului ei de la Roma i-a solicitat lui Merti găzduire pentru soţie şi două fiice care trebuiau să facă o cură marină. Au fost invitaţi călduros şi casa s-a animat. Doamna Carini ar fi fost o femeie cumsecade destul de insignifiantă, dacă n-ar fi vorbit cel mai pur dialect din Roma. Cele două fetiţe erau două comori. Aveau părul negru, iar Gemma, cea mare, de şase ani, părea o mamă în miniatură când o ţinea de mână pe Bianca, mezina, care îşi merita numele[9]. În buclele ei brune erau dâre de auriu, iar pielea îi era atât de albă, încât micile vene păreau albăstrii la tâmple. A devenit pe dată preferata Ameliei, care a strâns-o la piept ca şi cum l-ar fi redobândit pe Achille al ei „revăzut şi corectat“. O, dar cât de diferită era o astfel de fetiţă de regretatul biet copil al ei, căruia în sinea sa îi cerea iertare pentru că-l trăda. Copila, puţin intimidată la început de noul mediu, curând i-a devenit stăpână. Alerga prin camerele mari de la parter cu pas nesigur, iar atunci când Amelia fugea după ea speriată la gândul că vreun colţ de mobilă ar fi putut-o răni la cap, maică-sa, zâmbitoare şi liniştită, zicea:

9. În italiană, *bianco*, *bianca* – alb, albă, de culoare albă.

— Lasă, lasă, ştie să se păzească singură!

Amelia nu i-a povestit doamnei Carini cum fusese băiatul ei. Îl plângea împreună cu doamna cea cumsecade descriindu-l ca şi cum ar fi semănat cu Bianca. I se părea o crimă şi o ruşine să vorbească despre diformitatea bietului copil. Şi astfel, amintirea lui Achille mai curând s-a purificat, iar până la urmă Bianca şi Achille s-au amestecat într-atât încât Amelia plângea mai degrabă că n-o avea pe Bianca decât pentru că-l pierduse pe Achille. Amelia s-a bucurat foarte mult că i s-a permis să doarmă cu Bianca. Micuţa,

căreia încă îi creşteau dinţii, se trezea uneori plângând în timpul nopţii şi atunci o trezea şi pe Gemma. Cele două mame, devenite foarte apropiate în dragostea lor faţă de copii, au ajuns curând să se pună de acord, iar Bianca s-a culcat în patul domnului Merti, care din acest motiv a trebuit să emigreze din camera soţiei. Ameliei îi plăcea ca în semiîntuneric să se scoale şi să privească îngeraşul care-i dormea alături. Odaia era luminată de o licărire slabă, trandafirie, iar fetiţa era acoperită numai cu o cămăşuţă scurtă. În lumina aceea carnea ei albă avea o strălucire delicată. Miracolul vieţii, al vieţii celei mai curate, se afirma limpede printr-o incredibilă diferenţă de culoare în odaia aceea unde unica lumină rozatică ar fi trebuit să acopere totul. Căpşorul cârlionţat stătea nemişcat, buzişoarele întredeschise. Uneori, un vis îi smulgea câte-un cuvânt ininteligibil, care-o făcea pe Amelia să izbucnească în râs, încât trebuia să-şi apese gura de pernă. În somn, o mânuţă se sprijinea întotdeauna lângă capul Ameliei, care nu mai contenea să se minuneze de unghiuţele ei lucioase.

Ah! Dacă i-ar fi lăsat copila aceea pentru toată viaţa ea n-ar fi avut ce să ceară mai mult! Însă domnul Carini scrisese deja că peste opt zile avea să vină ca să-şi ia familia. Acum îşi făceau complimente. Familia Carini nu mai voia să abuzeze de ospitalitatea familiei Merti, iar soţul îi dădea dispoziţie soţiei să ia camere la un hotel unde să mai rămână cu toţii încă vreo zece zile. Vai! Amelia n-ar fi îngăduit una ca asta. Cel puţin până când Bianca ar mai fi rămas în acel oraş, avea să doarmă cu ea, şi atâtea a făcut şi atâtea a zis încât soţia l-a convins imediat printr-o scrisoare pe soţ să accepte ospitalitatea perechii Merti.

Dintr-o neînţelegere, domnul a picat pe neaşteptate. Le-a găsit în casă numai pe Amelia şi Bianca. Era un bărbat puternic, brunet, cu înfăţişarea unui administrator ordonat. Amelia şi-l închipuise fin şi amabil asemenea soţiei şi fetelor şi mai degrabă i-a displăcut. În schimb era clar că domnul Carini a rămas uluit de frumuseţea Ameliei. Tristeţea îi făcuse şi mai frumoşi ochii albaştri inteligenţi şi simţitori.

Sosirea lui Carini a făcut-o pe Amelia şi mai tristă decât de obicei. La cină, Carini era volubil şi vesel. Soţia lui a observat că nu-l văzuse niciodată atât de vesel şi a spus-o pe un ton de gratitudine, întrucât atribuia veselia soţului bucuriei de a o fi revăzut.

După care doamna Carini s-a dus s-o bage în pat pe Gemma, iar Amelia pe Bianca. Fetița cea cuminte a adormit pe dată. Amelia a rămas vreme îndelungată s-o privească. Între timp, doamna Carini a avut nevoie de nu-ştiu-ce de la Amelia şi cu familiaritatea câştigată în timpul îndelungului sejur în casa aceea, l-a trimis la ea pe bărbatu-său. Acesta a bătut sfios la uşă şi Amelia s-a dus să-i deschidă.

— Ce-aţi păţit? a întrebat Carini, speriat la vederea chipului Ameliei udat de lacrimi. Se temea că i se întâmplase ceva Biancăi.

— A! Nu-i nimic! a spus Amelia plângând mai tare şi lăsându-se moale pe o canapea. Plâng pentru că vreţi să mi-o luaţi pe Bianca.

Lui Carini, bărbat din capitală, de-acum îi mirosea a aventură. Şi orice ezitare i-a dispărut când Amelia a exclamat:

— Mi-aş da viaţa să am nişte copii cum aveţi voi!

Carini a plecat cu o dispoziţie mai proastă decât cea pe care-o adusese. În sfârşit, aventura avusese loc, însă cu totul trecătoare şi nu fusese cazul s-o reînnoiască. A părăsit bucuros oraşul întrucât femeia aceea frumoasă, care se dăruia într-o clipă dar pe dată se retrăgea imediat uitând în aparenţă totul, i se părea atât de anormală, încât i se făcea frică de ea. O considera nebună şi abia aştepta s-o scoată pe micuţa Bianca din mâinile ei. N-o socotise nebună din pricina cedării neaşteptate chiar din seara zilei când îl cunoscuse. Acest lucru i se părea destul de firesc. Însă când, în dimineaţa următoare, văzând-o mai frumoasă ca niciodată şi cu înfăţişarea suferindă, a vrut să profite de un moment în care îi lăsaseră singuri pentru a-i strânge mânuţa numai pentru a-i exprima gratitudinea şi s-a văzut respins cu o privire de uimire arogantă, s-a gândit: „E cu siguranţă nebună!“ După care ea s-a comportat aşa cum fusese în momentul sosirii lui; le dedica toată atenţia musafirilor săi atunci când atenţiile pe care continua să i le arate micuţei Bianca îi mai lăsau răgaz. În faţa unei asemenea măşti, blândului Carini i se ridica părul în cap şi a petrecut în casa aceea opt zile înspăimântătoare. Rămăseseră înţeleşi că familia Carini urma să se bucure de deosebita ospitalitate ce le fusese oferită timp de cincisprezece zile, însă după opt, domnul Carini, nemaiputând rezista, a pus să-i fie trimisă de la Roma o scrisoare prin care era chemat înapoi.

La gară, doamna Carini insista ca Amelia să promită că le va da prilejul

să se revanşeze pentru aleasa ospitalitate venind să petreacă la ei, la Roma, câteva săptămâni. Amelia a ieşit pentru o clipă din visul în care o adusese durerea despărţirii de micuța Bianca. L-a fixat cu privirea pe bietul Carini, care a tresărit, zicând:

— Poate că voi veni la Roma.

Iar, abia plecaţi, doamna Carini, plină de entuziasm, a exclamat:

— Câtă amabilitate! Va trebui să găsim maniera de a face la fel pentru ei dacă vin la Roma.

Ținând-o strâns la piept pe Bianca, exasperat, Carini a explodat:

— Asta ar mai lipsi! Dar observând uluirea nevestei s-a corectat cum a putut: Păi noi nu avem nicidecum un palat.

Amelia n-a avut nevoie să meargă la Roma. A adus pe lume o fată. Încredinţată doctorului pentru o examinare atentă, acesta a considerat că îi poate asigura de sănătatea perfectă şi de constituţia sa echilibrată. Susținea că, dacă bietul Achille ar fi fost supus la naştere unei examinări atât de atente, dezvoltarea sa în formă de homar ar fi putut fi prevăzută. Mama părea mai senină decât tatăl, căruia nu i se părea adevărat că dăduse viață unei fetițe cu ambele picioare întregi. Se grăbea în fiecare zi să vadă micul corp gol al fetiței. O ținea în brațe, iar fetița se liniştea imediat ce-o legăna mergând şontâc, cu obişnuita-i diferență de nivel de aproape un metru.

— Ai s-o faci să-i vină rău de mare, îl mustra mama.

După un an, domnul Merti n-a mai avut dubii. Ce s-a mai bucurat! N-ar fi putut încerca o fericire mai mare nici dacă el, dintr-o clipă într-alta, s-ar fi vindecat şi ar fi încetat să mai poarte toate tălpile şi toată vatelina aceea. A întrerupt orice tratament. Avea senzația că s-a eliberat de un coşmar.

— Nu ne mai e frică, exclama, acum vom putea avea câți copii dorim!

— Da, spunea Amelia, dar mai întâi s-o vedem crescând pe fetiță.

Ea nu o observa; o iubea. Bianca fusese uitată. Donata[10] (aşa fusese botezată copila) se suprapunea peste amintirea Biancăi, într-atât semănau cele două. Şi aceasta, când au început să-i dea dinții, dacă era agitată noaptea căuta să-şi părăsească pătuțul şi se cățăra în cel al maică-sii, de trupul căreia se lipea în căutare de căldură şi de o altă viață, iar mama, simțind această nevoie a ei, era mişcată ca şi cum ar fi purtat-o încă la sân atât de frumoasă şi de albă. Micile membre se agitau cum nu te gândeai. O

mânuță se vâra în gura mamei, mică, moale, iar înăuntru se deschidea atingând palatul cu degetele. Apoi fetița stătea pe pieptul mamei şi era atât de uşoară încât era ridicată cu totul şi coborâtă de respirația Ameliei. Tot felul de jucării au curs din belşug către casă, fiind aranjate în camera destinată altădată instrumentelor ortopedice. Dar noaptea păpuşile erau puse să împodobească pătuțul Donatei. Ea dormea în mijlocul lor asemenea unui general înconjurat de trupă. Se odihneau toate cu ochii închişi. Fiecare avea toaleta ei de noapte, iar pentru Amelia însemna muncă multă să le dezbrace şi să le-mbrace pe toate. Păpuşile, ca nişte micuțe cuminți ce erau, adormeau imediat, iar Donata gângurea rugăciunea în mijlocul lor pentru ca apoi să le imite. Domnul Merti asista întotdeauna la complicata ceremonie. Se umfla în pene de mândrie. Era cuprins de accese de râs ce nu mai conteneau; la el până şi bucuria părea un puseu nervos. Deseori îi şoptea nevestei la ureche:

10. Dată, dăruită.

— Eşti mulțumită de mine?

— Da, dragă, răspundea ea aproape matern, îmbrățişându-l.

Pe lângă bucurie, era la rândul ei mândră de a-i fi dat viață Donatei, care era şi mai frumoasă, şi mai delicată decât Bianca. În culoarea închisă a părului se topise un reflex auriu; privirea îi devenise mai blândă de parcă fusese amestecată în ea o culoare rară. Amelia îşi pusese în ea frumusețea; în luptă, o învinsese pe neghioaba aceea de doamnă Carini.

N-au lipsit temerile nici pentru ea. Într-o bună zi, Darwin i-a spus că fiii celui de-al doilea soț erau întru câtva rude cu primul. Însă Donata demonstra contrariul. Picioarele drepte se mişcau în acelaşi ritm. În baie băteau apa producând amândouă acelaşi sunet. Pe lumea asta nu te mai puteai baza nici pe Darwin!

Bătrânul doctor Gherich, care-i fusese de ajutor în timpul bolii lui Achille, i-a comunicat într-o zi că urma să înceteze să mai practice şi i-a cerut permisiunea să i-l prezinte pe fiul său, Paolo, care l-ar fi putut înlocui. Promitea că avea să-şi ajute fiul ori de câte ori ar fi fost necesar. Amelia a acceptat bucuroasă. Noul medic era un bărbat de vârstă mijlocie, blond, serios, cu un gât cam scurt din care pricină avea o înfățişare oarecum

țeapănă, accentuată de gulerul înalt de cămaşă pe care-l folosea. Purta o barbă blondă integrală. Făcea impresia unui bărbat foarte serios. Încredințarea clienților fiului său a fost făcută de bătrânul doctor cu o anume solemnitate. El i-a povestit toată istoria familiei începând chiar de la căzătura din mâinile doicii suferită de Merti. Zâmbind, Amelia a încercat să-l întrerupă – „A! Aceea, mulțumim Cerului, nu mai contează“ –, dar doctorul a povestit cu glas emoționat tot ceea ce pătimise ea până la moartea lui Achille. Ochii albaştri ai lui Paolo o fixau cu evidentă admirație pe Amelia, care a chemat-o imediat pe micuța Donata. Paolo a privit-o şi, fără s-o flateze, minunându-se de micul personaj care începea să se lungească păstrându-şi totuşi o deplină armonie a formelor, a declarat:

— Nu trebuie să fi fost la universitate ca să-ți dai seama că e perfect sănătoasă!

S-a informat în detaliu despre modul în care era hrănită Donata şi a recomandat, ca medic modern ce era, să i se micşoreze porțiile de carne. Apoi s-a informat despre Amelia. Ea se simțea foarte bine, astfel încât el n-a putut avea nici măcar plăcerea să-i ia pulsul.

După care a urmat o a doua vizită a bătrânului doctor Gherich. A povestit cum fiul său era o persoană cunoscută de-acum prin unele lucrări ale sale privind paraliziile infantile. Ba chiar i-a întins o broşură pe care ea a încercat apoi să o citească, oprindu-se numai după ce a dat peste nişte termeni tehnici. Se-nțelege că pentru doctorul Gherich era foarte important să-i păstreze fiului său clientela milionară. Amelia stătea să-l asculte din afecțiunea pe care o nutrea față de bătrânul domn, însă când a început să-i facă şi biografia fiului, s-a chinuit aproape, sforțându-se să-l asculte. Bătrânul domn i-a povestit despre virtuțile familiale ale fiului. Se însurase cu o fată onestă care dădea acum semne că-şi pierde mințile; îşi persecuta soțul cu o ură absolut nejustificată.

— Oare părinții ei or fi fost şi ei nebuni?

— Doar tatăl, a corectat-o Gherich zâmbind. Însă noi credeam că nebunia lui s-a datorat unei căderi teribile.

— Din brațele doicii? a întrebat Amelia fără nici o răutate.

— Nu! S-a întâmplat mult mai târziu; după naşterea fiicei sale. Ca atare *aici* (şi doctorul cel bun a pus un accent special pe acest adverb) căderea nu

are nimic de-a face cu boala.

Doctorul Paolo avea însă o consolare pe această lume – fiul său cuminte, frumos şi bun. Şi acest lucru i-a rămas de asemenea întipărit în minte Ameliei. „Dacă-i aşa – şi-a spus ea – doctorul Paolo nu-i de compătimit.“

Dar poziția de medic al casei a fost cucerită chiar de doctorul Paolo. Într-o duminică, Donata era fără chef. A plâns şi a țipat de dimineață până seara. După apusul soarelui, Amelia, care era foarte îndemânatică în folosirea termometrelor, a constatat o uşoară creştere a temperaturii. S-a telefonat după un medic, însă la ora aceea, şi fiind şi sărbătoare, n-a fost posibil să fie găsit. Merti ar fi vrut de-acum să se renunțe pentru seara aceea, fiind vorba de o indispoziție fără îndoială nu prea importantă, când micuța Donata a fost cuprinsă de un acces de tuse ce nu se potolea. Bona a şoptit:

— Nu cumva să fie crup[11].

11. Angină difterică.

Casa a fost imediat întoarsă pe dos. Toți servitorii au fost trimişi în oraş în căutarea unui doctor. Amelia îşi ținea fetița strânsă la piept, palidă de spaimă. La fel de speriat era şi Merti. În sfârşit, a fost găsit un medic care sosise în ziua precedentă de la universitate. Aflându-se pentru prima dată în vacarmul acela, şi el şi-a pierdut capul. Mama şi tatăl erau atât de palizi încât el s-a gândit la un început de sufocare.

— Eu nu pot spune altceva, a zis cu hotărâre, decât că trebuie să duceți imediat fetița la spital. Aveți o jumătate de oră la dispoziție.

Amelia n-a aşteptat să i se spună de două ori. A acoperit fetița cu două sau trei pături şi a alergat în capul gol pe scări în jos. Ea avea s-o salveze pe Donata! Din fericire, pe scări a dat peste doctorul Paolo, care fusese găsit pe-afară de vizitiu. El a privit-o cu atenție pe fetiță care, speriată, urla ca din gură de şarpe, şi a putut să liniştească imediat pe toată lumea. Fetița nu avea decât o uşoară răceală şi nimic altceva. Amelia l-a crezut imediat, iar bucuria ei a fost atât de mare încât, odată ajunsă în camera ei, a pus fetița pe pat şi a căzut cu fața în sus, leşinată. A fost prima oară când a avut nevoie de medic. Ea s-a simțit pe dată bine, însă tratamentul l-a îmbolnăvit pe doctor.

Amelia şi-a dat imediat seama din privirile lui, din glasul care i se înmuia

când i se adresa, că el ar fi vrut să-i dedice mai ales ei îngrijirile sale. A fost tulburată şi enervată din această cauză. Nu-i era teamă de nimic, însă i-ar fi plăcut pentru liniştea ei şi a soţului (care uneori ştia să fie gelos) să aibă un medic mai puţin tânăr şi mai ales mai puţin îndrăgostit.

Tânărul doctor a început să vină mult prea des. Într-o zi i s-a părut că citeşte în ochii lui Paolo aproape o intenţie de agresiune. A fost puţin speriată. În timpul conversaţiei, şi poate fără prea mare legătură, a găsit de cuviinţă să spună:

— Eu îmi iubesc soţul. Ochii ei albaştri îl fixau reci pe doctor. Păreau două bucăţele dintr-o rocă dură şi strălucitoare. Dorinţa acestuia o jignea. A repetat: Eu îmi iubesc soţul.

În orice caz, se-nţelegea că ea nu se-ndoia că existau motive pentru care ceilalţi se puteau îndoi de această dragoste a ei, altminteri n-ar fi stăruit atât.

Paolo şi-a plecat capul mâhnit. Ajunsese în acel stadiu al pasiunii când orice trufie este definitiv exclusă. Pe lângă frumuseţe, el iubea în Amelia şi virtutea. Ah! Dacă nevastă-sa ar fi fost aşa (îşi spunea în sinea sa) şi-ar fi petrecut viaţa la picioarele ei. Luxul din acel palat făcea să iasă mai mult în evidenţă modestia Ameliei. După cum pricepeai că unica fiinţă din palatul acela de care ea era ataşată era fetiţa sa, Donata. Acea Donata care reprezenta dovada evidentă a perfecţiunii corpului mamei. Trupul acela, creuzet delicat şi purificator, anulase tabesul[12] tatălui!

12. Boală cronică a sistemului nervos, afectând coordonarea mişcărilor; ataxie locomotorie.

— Doamnă! a zis el şi n-a vrut să renunţe la plăcerea de a vorbi despre propria iubire. Doamnă! Eu îl iubesc şi îl stimez şi pe soţul dumneavoastră.

Ochii albaştri s-au îmblânzit.

— Îngăduiţi-mi, a reluat el după o uşoară ezitare, să am mai departe grijă de Donata. Sper ca prezenţa mea să nu vă ofenseze într-atât încât să vă oblige să mă îndepărtaţi din această casă. Dacă aş şti că vă fac necazuri, aş pleca singur.

Ea a zis cu blândeţe:

— Vă sunt chiar recunoscătoare pentru îngrijirile pe care i le acordaţi Donatei şi vă rog să continuaţi s-o faceţi.

El n-a priceput decât blândeţea care era în acel glas, iar nu sensul

cuvintelor. A făcut greşeala s-o apuce de mână; dar ea şi-a retras-o cu dispreţ. S-au despărţit, el umil, rugător, ea cu o grabă evidentă de a-l vedea pe uşă-afară. Revenind la preocupările-i obişnuite, ea se gândea că ar trebui să se plângă de comportamentul lui Paolo tatălui acestuia. Dispreţul îi strâmba frumoasele sale buze. În acest timp el cobora scările şovăind. Cu siguranţă, îl va ajunge din urmă o scrisorică de adio. Nu avea să mai meargă pe scările acelea, iar durerea sa nu era c-ar fi îndrăznit prea mult, ci de-a fi îndrăznit mult prea puţin. Nici că-i păsa de clientelă ori de Donata. N-ar mai fi avut prilejul să pronunţe toate acele cuvinte care îi erau inspirate de pasiunea sa. Întâi se dedicase cu totul studiilor, după care fusese legat de o femeie pe care n-o iubea. În dragoste, Paolo era chiar şi mai tânăr decât era ca vârstă. Ar fi dorit să-i fie îngăduit să sărute poala rochiei Ameliei, dacă nu mâna ei. Nu avea curajul să se întoarcă la palat decât chemat. Seara, ca un copil ce era, îi plăcea să treacă pe lângă edificiu ori să se oprească în faţa lui privind insistent către ferestrele închise. Scria şi versuri bietul doctor! Anumite înclinaţii poetice de-ale sale, înăbuşite de medicină şi de viaţă, reveneau viguroase la suprafaţă. La spital, bolnavii săi, care întotdeauna îl iubiseră, simţeau în cuvintele şi în îngrijirile sale o nouă blândeţe. Din pricina marii sale dureri devenise mai sensibil la durerile tuturor.

În orice caz, a avut consolarea că n-a primit scrisoarea de adio. Mai mult, într-o zi, când s-a întâlnit întâmplător cu Merti, acesta l-a oprit pentru a-l întreba de ce nu-l mai vedea pe la ei.

— Slavă Cerului, nu aveţi nevoie de mine, s-a străduit Paolo să zâmbească.

— Ştiu, ştiu! a zis vesel Merti, care se sprijinise de stâlpul unei porţi. Cu toate astea, prietenii se întâlnesc întotdeauna bucuroşi. I-a întins mâna, iar apoi s-a desprins de zid cu un salt şi a pornit să şchioapete mai departe. Însă Paolo n-a dat curs invitaţiei. Nu mai voia să vadă ochii aceia albaştri transformându-se din pricina sa în mici roci metalice dure.

Într-o după-amiază Paolo ieşise cu băieţelul, ca să-l scoată la aer. Era una dintre acele zile însorite în care iarna ostenită îşi ia o pauză. Pe plajă se simţea o căldură uşoară şi plăcută de primăvară, iar Carletto, atunci în vârstă de zece ani, mergea cu micul lui pas agil alături de tatăl său. Era un copil splendid, bălai, un pic roşcat, un pic blond.

Trăsura familiei Merti, pe care Paolo a recunoscut-o imediat, era oprită în mijlocul străzii. Înăuntru, acoperit cu nişte haine de blană, se odihnea Merti în vreme ce câţiva paşi mai înainte mergeau pe jos Amelia şi Donata. Paolo ar fi trecut bucuros mai departe, ba chiar l-a tras puţin brusc pe copil către sine pentru a-l face să grăbească pasul. Efort zadarnic. Merti a exclamat din trăsură:

— A! Doctore! şi îndată, fericit că are prilejul s-o cheme înapoi la el pe soţie, a strigat: Amelia! Astfel încât Amelia şi fetiţa au fost curând lângă trăsură unde le aşteptau Paolo şi băiatul său. Donata avea pe-atunci şase ani şi s-a intimidat la vederea unei figuri noi. Amelia l-a salutat pe Paolo cu amabilitate, hotărâtă cum era să n-o priveze pe fiică-sa de un medic pe care îl aprecia foarte mult. Apoi au glumit şi au ajuns s-o oblige pe Donata să-i dea mânuţa lui Carletto şi să meargă împreună cu el. Gentil, Carletto a luat mânuţa micuţei fiinţe care mergea cu paşi mărunţi şi repezi alături de el. Amelia privea cu ochi strălucitori cele două mici animale la fel de frumoase, a căror diferenţă de colorit ieşea şi mai mult în evidenţă în lumina puternică a soarelui.

— O să-i căsătorim! a spus ea zâmbind.

— Da, a zis Paolo.

El nu se uita la copii, şi de fericire nu mai ştia ce să spună. Dacă trăsura n-ar fi scârţâit alături

CIMUTTI

Era o zi caldă de iulie. Chiar şi dimineaţa foarte devreme era sufocant. Domnul Perini a dat o raită prin depozit înainte de venirea lucrătorilor, iar atunci când a ieşit s-a întâlnit cu Giuseppe Cimutti care, primul dintre muncitori, tocmai intra.

— Ascultă, i-a zis, aseară am uitat să-ţi spun că astăzi trebuie îmbarcate cutiile astea cu stofă pentru Genova. E mai bine să pleci imediat, înainte de

prânz. Cheamă-l pe Bartolo şi pregătiţi barca.

Giuseppe şi-a plecat capul mic în semn de aprobare şi a dat să plece. S-a oprit însă după o clipă:

— Vaporul e de-acum în port, gata încărcat?

Bietul de el era nehotărât. Ce n-ar fi dat să evite vâslitul atâta drum prin lagună sub soarele arzător. Domnul Perini s-a aprins imediat:

— Dacă pleci repede, ajungi la vapor când nu e mare înghesuială şi te întorci acasă înainte de căderea serii; altminteri rişti să-ţi petreci noaptea pe vapor ca săptămâna trecută.

— Săptămâna trecută, a zis Giuseppe, aş fi putut economisi o zi şi-o noapte; pleci marţi devreme şi ajungi la vapor chiar la momentul potrivit.

— Da, a spus domnul Perini, iar chipul său mic şi rotund de om trândav şi bun s-a strâmbat într-un gest de iritare dispreţuitoare. Acum o să risc să pierd îmbarcarea ca să-ţi fac plăcere ţie!

Celălalt l-a privit, iar apoi a dat din cap de sus în jos în semn că avea dreptate, însă a adăugat imediat:

— Dar nu trebuie să vă pierdeţi răbdarea dacă nu mă întorc mai devreme de mâine. N-am nici o vină dacă la bord ne cheamă pe rând.

— Eu n-am zis nimic, a protestat domnul Perini, însă e sigur că de fiecare dată când te trimit pe tine în port, nu te mai văd decât după ce-au trecut cele treizeci şi şase de ore.

Pe chipul lui Giuseppe a trecut un fulger scurt, imperceptibil, de maliţie. Domnului Perini parcă i s-a părut ceva, însă atunci când l-a privit mai bine pe Giuseppe i-a surprins căutătura plină de indignare.

— Dar de ce nu veniţi o dată în port, ca să mă luaţi prin surprindere? Te simţi prost, să ştiţi, să îţi faci datoria şi să vezi că eşti bănuit că nu ţi-ai făcut-o. De aceea, numai de aceea, aş dori să nu părăsesc niciodată Murano şi să lucrez toată ziua în depozit. Cimutti şi-a presărat răspunsul şi cu câteva înjurături care, în dulcele său grai veneţian, nu păreau jignitoare şi se topeau într-un omagiu generic, care nu era adresat nimănui. Cu toţii ştiau de-acum că domnul Perini n-avea să se ducă niciodată în port pe asemenea căldură. Vaporaşul era la locul lui la debarcader, iar Cimutti, Bravin şi Andrea au început să-l încarce. Domnul Perini stătea nemişcat şi privea. Ar fi vrut să mai spună ceva, însă nu ştia ce; nu cuvintele lui Cimutti îl jigniseră, ci

zâmbetul acela batjocoritor pe care crezuse că-l vede trecând pe chipul acela uscat de om în care inteligența se atenuase odată cu dezvoltarea muşchilor, iar puțina care mai rămăsese se prefăcuse într-o şmecherie veselă. Însă n-a găsit. S-a scărpinat în cap şi s-a gândit din nou la starea lui Cimutti când intrase la el, sărac, fără o zdreanță, şi s-a simțit plin de ranchiună pentru atâta ingratitudine. A urcat în casă în vârful picioarelor ca să nu-şi trezească soția şi s-a aşezat la masa de lângă fereastră din cămăruța care îi servea drept birou ca să întocmească permisul de însoțire, iar când a trebuit să scrie numele lui Cimutti ca delegat al său, stiloul i-a alunecat cu furie: „Nemernicul! Nu merită încrederea pe care i-o arăt!“ S-a întors la debarcader cu hârtia în mână. Acum apa crescuse; acoperea mlaştina aflată dincolo de canalul din fața depozitului. Fondamenta Nuove[13] se reflecta în apa cristalină, iar imaginea podurilor albe era vizibilă chiar şi la o depărtare atât de mare. Domnul Perini nu spunea nimic; continua să-şi caute cuvintele în vreme ce din barcă Cimutti se trudea să primească lăzile pe care ceilalți doi i le dădeau. Oare fruntea muncitorului se încrețise atâta numai din pricina efortului fizic? Domnul Perini a privit fruntea aceea şi a conchis că nu era cazul să mai caute alte cuvinte întrucât muncitorul trebuie să fi înțeles. Imediat s-a simțit mai bun. Odată calmat, a găsit pe dată ceva de spus şi, glumind, a zis:

13. Parte a străzii pietruite situate în partea de nord a Veneției, vizavi de cimitirul monumental de pe insula San Michele.

— Frumos ar fi să ajungi astăzi acasă pe la patru.

Celălalt a fost atât de surprins de o atare exprimare, încât a rămas în picioare cu o ladă în mâini. După care, aplecându-se mai mult decât era necesar ca să o pună jos şi ascunzându-şi în felul acesta complet fața, a spus cu voce tare:

— Nu e exclus! iar după câteva clipe de gândire, şiretenia lui l-a făcut să adauge: Ce bine-ar fi! La patru aş ajunge exact la umbră.

Domnul Perini a fost satisfăcut de aceste vorbe şi s-a gândit că la patru, Cimutti – dacă împrejurările aveau să-i îngăduie – ar fi fost înapoi. Ah! Trebuia să ştii cum să discuți cu muncitorii! Şi-a amintit chiar că la patru o să aibă nevoie de Cimutti. Bravin trebuia să se ducă după bani, Andrea ieşea

după-amiază cu gondola. Acasă rămânea numai Bortolo, tâmplarul, şi trebuiau mutaţi nişte baloţi de stofă, muncă ce nu se putea face decât în doi.

Cimutti a mai zis:

— Mă duc până-n casă să beau o picătură de cafea şi-apoi plec imediat.

Domnul Perini, tot cu permisul de însoţire în mână, a mers alături de el şi a avut o altă idee:

— Ascultă, i-a spus, dacă te întorci la patru îţi plătesc şase ore de muncă în plus.

Şmecher mai era domnul Perini! Pentru că, dacă Cimutti trebuia să-şi petreacă noaptea în port, atunci domnul Perini ar fi trebuit să-i plătească o zi şi jumătate. Cimutti a avut un zâmbet care putea să pară de recunoştinţă şi a zis:

— Vă mulţumesc! În ce mă priveşte, voi face tot posibilul! Şi pentru a-i da şi mai multă greutate asigurării sale, a repetat: Ce bine-ar fi!

Astfel, s-au îndreptat umăr la umăr spre casa lui Cimutti, aşezată în faţa casei patronului, mai mică decât aceasta, dar frumoasă şi încăpătoare. Îi rămăsese lui Cimutti pentru că nu i se ştiuse da o utilizare mai bună. Pe vremuri depozitul de stofe fusese mult mai mare, iar în casa aceea fusese un birou complex. Apoi, centrala firmei se mutase la Roma, acceptând însă să-şi păstreze depozitul de la Murano, unde unul dintre asociaţi – domnul Perini – dorea să rămână. Domnul Perini petrecuse mulţi ani în partea aceea pustie a insulei. La început, şederea reprezentase pentru el un sacrificiu. Acum, după ce trecuse de vârsta maturităţii, l-ar fi durut foarte mult să trebuiască să părăsească locul acela în care rutina sa îşi găsea o utilizare atât de avantajoasă. El supraveghea depozitul – făcea tot ce se poate pentru profitul firmei – şi petrecea zile întregi într-o inactivitate completă, studiind mişcările apei din jurul insulei, visând că lumea se liniştise asemenea lui. Existau locuri în aer liber în spatele depozitului, pe vechiul canal mare din Murano, unde în epoci mai bogate – însă nu şi mai fericite, zicea Perini – se concentrase tot luxul din Italia, pe când acum în miezul zilei îţi auzeai inima cum bate în liniştea desăvârşită. Exista o parte a anului când domnul Perini îşi pierdea calmul şi tihna: perioada inventarului! Trebuiau mutaţi din loc toţi baloţii; luaţi lucrători din afară, notat, înregistrat, calculat. Însă o atare perioadă scurtă servea ca să-l facă să îşi simtă mai bine fericirea după

ce ea se încheia.

— E gata? a întrebat-o Cimutti scurt pe nevasta lui.

Doamna Lisa şi-a ridicat capul de deasupra albiei în care spăla rufele.

— Maria! i-a zis fetiței de cel mult doisprezece ani care stătea lângă ea, ținându-i-se de fuste, dă-i tatei cafeaua care e în ceaşca de lângă foc.

Maria s-a îndreptat într-acolo puțin nesigură, întrucât sărăcuța era aproape oarbă, dar Cimutti i-a luat-o înainte pe când Lisa îşi reluase treaba. Domnul Perini o privea cu satisfacție. Ce frumos era să vezi pe cineva muncind cu atâta plăcere! Aceea, da, să fi fost bărbat ar fi fost un muncitor cum i-ar fi plăcut domnului Perini. Ce mai muncea şi ce veselă şi senină era mereu; atât de veselă şi de senină – zicea domnul Perini – de parcă toată ziua s-ar fi odihnit. Era de altfel o problemă de obişnuință fiindcă munca ocupa în cadrul zilei sale timpul pe care într-al altuia îl ocupă odihna. Se scula la cinci dimineața şi continua să lucreze până la nouă seara. Avea trei copii, iar Maria, cu boala ei de ochi, o costa o grămadă de bani. Salariul lui Cimutti nu ajungea, de aceea Lisa acceptase să spele pentru domnul Perini şi să facă unele treburi în casa acestuia pentru o retribuție modestă. Cimutti era un muncitor bun, vâslaş pe bărcile mari cunoscut în Venezia, însă avea nevoie de o parte din salariul său ca să se mențină viu… cum zicea el. Aşa că slujba Lisei devenise o necesitate, iar ea se străduia din răsputeri să-şi câştige afecțiunea şi încrederea soților Perini. Ei îi dădeau hainele lor vechi, ca şi pe cele ale lui Arturo, băiatul lor care se afla la studii şi care rareori venea la Murano. Nu era cine ştie ce, fiindcă atât domnul, cât şi doamna Perini stăteau mult în casă, folosindu-şi îmbrăcămintea până se tocea, dar totul era acceptat de Lisa cu atâta recunoştință încât le făcea plăcere să-i păstreze orice zdreanță pentru a o vedea cum se bucură de îndată de soarta ei. Era o femeie încă tânără, cu mult sub patruzeci de ani, cu trupul deformat, cu pântecele foarte îngroşat, dar cu chip încă proaspăt, având în ochii albaştri o lumină de tinerețe şi de bunătate. Şi cum domnul Perini i-a adresat salutul de dimineață, ea şi-a ridicat încă o dată ochii din albie pentru a răspunde cu un zâmbet, iar domnul Perini, care rămânea la idea lui fixă, a întrebat-o:

— Şi ție nu ți-ar plăcea să-l vezi pe Cimutti acasă la patru după-masă?

Ea a zâmbit din nou:

— Acolo-n port se pierde mult timp…

Îi era foarte teamă să nu-şi pună bărbatul în încurcătură. Înainte de a intra la domnul Perini, Cimutti lucrase mult timp ca angajat temporar în port. El muncise mai puțin, însă Lisa petrecuse probabil o perioadă foarte grea, fiindcă nu contenea să binecuvânteze ziua când venise la Murano.

— Spune-i, a insistat domnul Perini, că vrei să-l revezi la patru.

Ea n-a pregetat o clipă. S-a ridicat, s-a şters pe mâini de şorț şi a intrat în casă să vorbească cu soțul ei. Imediat s-a auzit Cimutti care, cu gura plină, îi răspundea: „Sigur, sigur! Dacă pot!“

Lisa a ieşit din casă şi, trecând prin fața patronului, şi-a plecat capul cu o anume grație când pe un umăr, când pe celălalt şi strângând din buze pentru a spune că misiunea ei a fost inutilă:

— Zice c-o să încerce. Dar se-nțelege că o să fie foarte greu, întrucât ştie cât e de muncă ca să fii primul la îmbarcare.

Şi s-a cufundat din nou în munca ei, ca şi cum ar fi vrut să recâştige timpul pierdut. Domnul Perini tot n-a fost mulțumit şi înmânându-i permisul de liberă trecere lui Cimutti i-a zis:

— La bună vedere în port. Cu siguranță vin să te văd!

Chipul lui rotund a părut că devine inflexibil, într-atât voia să exprime hotărâre. Cimutti a spus pur şi simplu cuvintele ce-l apărau cel mai bine:

— Să dea Dumnezeu! însă după ce-l privise preț de o clipă pe patron drept în față ca să-şi dea seama dacă vorbise serios. Dar patronul s-a întors la biroul său încântat de efectul produs. Dacă vâsla ar fi putut vorbi, ar fi povestit că pe când Cimutti o mânuia cu toată puterea şoptea „Şi-acum, la cârciumă!“, într-o italiană curată, aşa cum obişnuiesc adesea venețienii când au nevoie de toate consoanele pentru a exprima mai bine gândul lor.

La masă, domnul Perini i-a povestit soției ce i se întâmplase cu Cimutti şi, vorbind, se înflăcăra amintindu-şi cu câtă mărinimie şi cu câtă dibăcie ştiuse să abordeze problema. Soția, care trecuse ca şi el de cincizeci de ani, dar cu toate astea rămăsese blondă şi rozalie, îl privea zâmbind încântată să-l vadă atât de însuflețit. Acei patru muncitori, singurii locuitori, împreună cu ei, de pe canalul Serenella[14], reprezentau o mare parte din viața lor. Îi ştiau pe toți, le cunoşteau copiii, nevestele, calitățile şi defectele. Lunganul şi bătrânul Bravin era cel mai serios şi mai conştiincios dintre toți. Cimutti

şi Andrea gondolierul erau buni şi pricepuţi, dar beţivani. Andrea – Dumnezeu ştie cum – înainte să intre la ei băuse o întreagă prăvălie de peşte, iar apoi şi o aurărie pe care o moştenise. De aceea îi ziceau bea-prăvălii, ceea ce el suporta cu resemnare, ştiind că era adevărat. Altminteri – băiat bun, ba chiar se spunea spre lauda lui că atunci când era beat era mult mai plăcut decât când era treaz. Într-adevăr, când nu era băut abia vorbea, iar prin curte se povestea că soţiei sale, Nina, o blondă cam trecută, îi plăcea să ştie că bărbatului ei nu-i lipsea paharul de vin chiar dacă n-avea parte să-l bea prea des împreună. Bortolo, tâmplarul, slab şi ca muncitor, şi ca băutor (vinul îi dădea dureri de spate), era cel mai veneţian dintre toţi, din Castello[15], şi ştia să recite versurile lui Arlecchino[16]. Era bufonul curţii, dar nu locuia pe Serenella şi ca atare aparţinea mai puţin strict familiei; stătea mult mai departe. Muncea pe contract şi – cu foarte rare excepţii – putea pleca şi veni la ora care-i convenea.

14. Zonă industrială din oraşul Murano, unde Svevo a locuit mai mulţi ani la sfarşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX.

15. Cartier al Veneţiei aflat în partea răsăriteană a oraşului.

16. Cunoscută mască din *Commedia dell’arte*.

Şi doamna Perini părăsea rareori Serenella pentru deplasări în oraş. Aveau gondolă, însă ea stătea nemişcată cu zilele în vechiul ei adăpost. La masă, doamna Perini se informa regulat de la soţul ei dac-ar fi putut să beneficieze de gondolier. Domnul Perini începea să-şi facă socotelile. Evalua puţinul personal aflat la dispoziţia sa: pentru o expediţie importantă erau necesari doi oameni, doi rămâneau acasă (socotindu-l şi pe Andrea), iar cu unul nu ştiai ce să faci, fiindcă pentru a manevra baloţii de stofă ori pentru a-i cântări era nevoie de doi oameni. În alte zile expediţia era redusă şi era suficient un om, însă Bravin trebuia să se ducă în oraş pentru încasări sau plăţi, şi-atunci rămâneau iarăşi numai doi. De aceea Andrea nu putea pleca, iar câteodată se întâmpla să fie disponibil gondolierul, dar nu şi gondola fiindcă apa scăzuse şi nu existau suficiente braţe pentru a o ridica din vad în vechiul adăpost. Însă mândria domnului Perini consta exact în aceea că renunţase la atâtea cheltuieli ale casei sale fără să fi micşorat şi salariile muncitorilor, dimpotrivă. Fusese suficient să-i supravegheze cu conştiinciozitate şi să le îndrume munca. Dintre asociaţi, domnul Perini era

cel mai slab şi acceptase o însărcinare care nu era pe placul celorlalţi, mai întreprinzători şi mai activi decât el. Apoi doamna, ca să se simtă bine, n-avea nevoie decât de o scrisoare pe zi de la fiu. Nu se supăra dacă, îmbrăcată de-acum de plecare, trebuia să renunţe din pricina scăderii apei ori pentru că începuse să bată tare vântul astfel încât fricosul acela de el nu îndrăznea să iasă fără ajutorul unui al doilea om sau pentru că sosise o comunicare cu un ordin mare de expediţie, iar trebuia să plece imediat în căutarea unei bărci de transport pentru ziua următoare. Ea se dezbrăca încet: stătea în faţa marii ferestre care dădea către întinsa mare lagunară preschimbată atât de des într-o baltă enormă imediat înverzită uşor de razele soarelui, aurie la asfinţit, populată de pescăruşii ţipători strânşi în stoluri, într-o imobilitate de fiinţe gânditoare. Împletea şi privea laguna, balta, animalele şi oraşul îndepărtat spunând că aceasta a pierdut mult odată cu căderea clopotniţei[17] pe care ea o vedea departe şi mică, însă care îi folosea ca să se orienteze. Era răsplătită pentru răbdarea ei de bucuria soţului căruia îi plăcea să vadă cum solitudinea îi era îndulcită de prezenţa soţiei. Din când în când el părăsea depozitul pentru a veni să fumeze o ţigară lângă ea. Şi îi aducea caldă-caldă câte-o anecdotă de la Bortolo, al cărui dialect pur, venet, constituia pentru ei, care nu erau din regiune, o sursă de amuzament. Ce s-a mai râs în casa aceea de o mică nenorocire pe care-o păţise bietul Bortolo! S-a întâmplat că *ginerele său, fierarul*, n-a putut merge la *fabrică* pentru că avea *febră*[18]. În casă mai era o persoană: Nilda, o fetiţă venită de puţin timp de la ţară, o prostuţă care-ar fi trebuit să gătească, dar care avea nevoie la fiecare fel de mâncare de ajutorul permanent al doamnei. Însă şi ea distra casa cu candoarea ei, cu strigătele ei de uimire la orice lucru nou pe care îl vedea ori îl auzea şi găsea multe chiar şi în pustietatea aceea din Serenella. Atât de multe găsise încât în primele zile a fost de-a dreptul năucită. Trebuia pregătită o friptură. La un moment dat, doamna a adăugat apă şi plecând a zis: „Mă întorc imediat. Între timp poţi să mai pui nişte cărbuni“. Când doamna s-a întors a găsit în friptură o cantitate măricică de cărbune. Nilda, cu ochii săi mari şi negri, o privea neîncrezătoare pe doamna întrucât ştia că îndeplinise o dispoziţie foarte ciudată, însă, mustrată, s-a scuzat: „Domniile voastre gătesc atât de ciudat, încât niciodată nu poţi să ştii!“ N-a fost certată. Friptura a fost totuşi salvată, iar de

naivitatea Nildei s-a râs în casă, la depozit şi în curte multe zile la rând. Mai mult decât toţi muncea Lisa, cea care începea dimineaţa prin a face curat prin camere şi sfârşea după cină cu spălatul vaselor. În plus, o dată pe săptămână trebuia să spele rufele. Ea n-avea timp să-i facă pe oameni să râdă. Muncea veselă şi era foarte respectuoasă. Astfel, în ciuda faptului că Cimutti nu-i dădea tot salariul, în anii trecuţi casa ei se îmbogăţise cu mobile, cu cuverturi şi cu obiecte de bucătărie. Acum tindea mai degrabă să se golească de când Maria se îmbolnăvise de ochi.

17. Referire la celebra clopotniţă a bazilicii San Marco din Veneţia. Construcţia, începută în secolul IX, cu modificări succesive în decursul secolelor următoare, s-a prăbuşit la 14 iulie 1902, fiind reconstruită în acelaşi loc zece ani mai târziu.

18. Joc de cuvinte în dialect venet, bazat pe omofonie.

După-masa, domnul Perini l-a trimis în oraş pe Bravin să facă încasări, astfel că în depozit rămăseseră numai Andrea şi Bortolo ca să mute baloţi. În timpul dimineţii, domnul Perini a traversat de vreo zece ori de douăzeci de ori curtea pentru a merge să-şi fumeze ţigara lângă soţia lui. Lisa părăsise pentru moment albia de rufe şi se vedea în bucătăria de la parter mestecând cu braţele-i rotunde şi puternice mămăliga. Domnul Perini s-a oprit o clipă s-o privească. Flacăra slabă a sobei îi lumina rochia simplă, dar curată. În schimb capul i se proiecta pe fereastra aflată în partea cealaltă care dădea spre grădina de zarzavat inundată de soare. Ea şi-a dat seama că domnul Perini o priveşte şi, lăsând mămăliga cu riscul de a se lipi, a alegat către el:

— Ce porunciţi, patroane?

— Nimic, nimic, a zis domnul Perini îndreptându-se spre casa lui; după care s-a oprit şi, zâmbind, a întrebat-o: Crezi că Cimutti va fi aici la patru?

Ea s-a fâstâcit însă imediat, zâmbind, a zis privind către cer:

— Cine poate şti?

Imediat după prânz a sosit o altă comunicare care dispunea o altă mică expediţie pentru a doua zi. Bortolo trebuia să fie trimis imediat în oraş pentru a face frahtul şi rămânea iarăşi un singur muncitor. Având în vedere condiţiile muncitorilor în depozit, faptul devenea grav. Cimutti era singurul care ştia să numeroteze şi să marcheze lăzile. Dacă el nu venea la timp, domnul Perini ar fi trebuit să asiste preţ de două ore la o atare numerotare,

să-i dea muncitorului număr de număr şi să vadă dacă a fost aplicat pe partea dreaptă. O treabă care-i răpea domnului Perini bucuria de a trăi. Activitatea principală consta în pregătirea lăzilor. Cântărirea avea să se facă într-o clipă, imediat ce Bravin s-ar fi întors acasă, iar acela sigur nu lipsea. Domnul Perini a discutat problema cu soţia, iar aceasta, înţeleaptă, l-a sfătuit să aştepte până la ora patru. Poate Cimutti avea să vină, iar domnul Perini ar fi putut să evite un deranj atât de mare. Domnul Perini a acceptat sfatul, însă i-a căzut prost. De la două la patru a mers pe jos

CONFESIUNILE BĂTRÂNULUI

4 aprilie 1928

Cu această dată pentru mine începe o eră nouă. Zilele acestea am descoperit în viaţa mea ceva important, ba chiar singurul lucru important care mi s-a întâmplat: descrierea pe care i-am făcut-o unei părţi a ei. Anumite descrieri puse grămadă deoparte, pentru un medic care le-a prescris. O citesc şi o recitesc şi îmi vine uşor s-o completez, să pun toate lucrurile la locul cuvenit, pe care nepriceperea mea nu l-a ştiut găsi. Ce vie e viaţa aceea şi cum a pierit definitiv partea pe care nu am povestit-o! O caut uneori neliniştit simţindu-mă incomplet, dar nu o găsesc. Şi ştiu de asemenea că partea aceea pe care am povestit-o nu este cea mai importantă. A devenit cea mai importantă pentru că am fixat-o, iar acum ce sunt eu? Nu cel care a trăit, ci acela pe care l-am descris. Ah! Unica parte importantă a vieţii este meditaţia. Când toată lumea va înţelege acest lucru cu limpezimea pe care o am eu, cu toţii au să scrie. Viaţa va fi literaturizată. Jumătate din omenire se va dedica citirii şi studierii a ceea ce cealaltă jumătate va fi scris, iar meditaţia va ocupa cel mai mare timp, care astfel va fi sustras îngrozitoarei vieţi adevărate, şi dacă o parte a omenirii se va revolta şi va refuza să citească elucubraţiile celeilalte, cu-atât mai bine.

Fiecare se va citi pe sine, iar propria viaţă se va dovedi mai clară ori mai întunecată, dar se va repeta, se va corecta, se va cristaliza. Cel puţin nu va rămâne cum e, neînsemnată, îngropată abia născută, cu zilele acelea care zboară şi se adună una la fel cu cealaltă pentru a alcătui ani, decenii, viaţa atât de goală, capabilă numai să figureze ca un număr într-o tabelă statistică a mişcării demografice. Eu vreau să mai scriu. În aceste pagini mă voi transpune integral pe mine însumi, povestea mea. În casă sunt considerat pisălog. Am să-i uimesc. Nu voi mai deschide gura şi voi bombăni pe hârtia asta. Eu nu sunt făcut pentru luptă, iar când îmi dau de înţeles că nu mai înţeleg bine lucrurile, în loc să neg şi să încerc să dovedesc că sunt încă în stare să mă conduc singur, pe mine şi familia mea, voi da fuga aici să mă înseninez.

Voi avea surpriza să mă găsesc pe mine, care aici mă descriu foarte diferit de cel pe care l-am descris cu ani în urmă. Viaţa, deşi n-a fost descrisă, a lăsat unele semne. Cu timpul mi se pare că s-a înseninat puţin. Îmi lipsesc remuşcările acelea prosteşti, spaimele acelea groaznice de viitor. Oare cum aş mai putea să mă sperii de ele? Ceea ce trăiesc este viitorul acela. Trece fără să mai pregătească un altul. De aceea nu e nici măcar un prezent veritabil, se situează în afara timpului. În gramatică lipseşte un ultim timp. E-adevărat că istoria operaţiei de întinerire mi s-a părut foarte importantă. Dar hotărâtă dintr-o toană, m-am dus către ea puţin convins, buimac, gata-gata să mă răzgândesc, cu urechea mereu ciulită să aud dacă nevastă-mea, fiică-mea ori fiu-meu s-ar fi pornit în ultima clipă să strige pentru a mă opri. Nimeni n-a suflat, dornici probabil cu toţii să asiste la o experienţă atât de uimitoare, care pe ei nu-i costa nimic, iar eu m-am adaptat suferind şi ascunzând acest lucru. La început mă pusesem rău cu nevastă-mea şi cu fiică-mea, cărora le urlasem dorinţa mea ca să le sperii sau să le pedepsesc, apoi la telefon şi cu doctorul, tot în scopul de a le speria şi de a le pedepsi mai bine, şi am sfârşit împotriva oricărei dorinţe a mele pe masa de operaţie. După care a venit furunculoza aceasta care mă ţine în cameră de o lună.

Dar altminteri, bătrâneţea e perioada liniştită a vieţii. Atât de liniştită, încât e greu să o consemnezi. De unde să începi ca să descrii ceea ce-a precedat operaţia? După este uşor. Expectativa tinereţii urmărită prin

operaţie a fost un fel de tinereţe, ceva ce a avut capacitatea de a crea o epocă, pe care este adevărat că eu ştiu să o descriu cu marile ei suferinţe şi cu marile ei speranţe; văd acum viaţa mea cum începe cu copilăria, trece la adolescenţa cea tulbure care într-o bună zi s-a liniştit în tinereţe – ceva ca o dezamăgire –, care apoi s-a precipitat în căsătorie, o resemnare întreruptă de unele revolte, şi a trecut la bătrâneţe, a cărei caracteristică principală a fost să mă facă să intru în umbră şi să-mi răpească rolul de protagonist. Pentru toţi, chiar şi pentru noi, eu trăiam de-acum pentru ca ceilalţi, nevasta, fiica, fiul şi nepotul meu să aibă o importanţă mai mare. Apoi a venit operaţia şi toţi m-au privit cu admiraţie. Eu m-am agitat, am revenit la câteva crâmpeie de viaţă, foarte asemănătoare celor care-mi fuseseră proprii, vreau să spun cele ale acelei vieţi care n-a avut nevoie de operaţii, cea naturală, cea pe care o au cu toţii, iar agitaţia a sfârşit prin a mă purta către hârtia asta pe care cred că n-ar fi trebuit s-o părăsesc niciodată. Acest reproş pe care mi-l fac mi se pare întemeiat, dar în fond nu este mai fondat decât cel pe care şi-l făcea celălalt bătrân, care credea că se trecuse pentru că se lăsase de femei. Acum scriu pentru că trebuie, pe când înainte tocul din mână m-ar fi făcut să casc. Ca atare, cred că operaţia a avut totuşi un efect salutar.

I

Şi ar trebui să încep cu povestea din punctul unde am lăsat-o: odată războiul încheiat după cum ştiu toţi, eu aşteptam să asociez triumfului tuturor şi pe al meu personal: aşteptam să-l întâlnesc pe bătrânul Olivi ca să-i arăt ce ştiusem să fac fără el cu afacerile mele.

Însă bătrânul, care niciodată nu voise să ştie de mine pentru a nu trebui să se plece în faţa mea, a murit de gripă la Pisa când mă anunţase de-acum de sosirea lui, iar eu îi scrisesem care aveau să fie de aici înainte îndatoririle sale. Ar fi dirijat birourile, în timp ce mie mi-ar fi revenit conducerea afacerilor. Îl aşteptam cu oarecare nelinişte: dacă ar fi sosit la timp poate că aş fi evitat o mare pierdere – achiziţia tuturor acelor vagoane de săpun la Milano, unde se aştepta deschiderea graniţelor pentru a face o afacere extraordinară. Referitor la o atare tranzacţie, eu aveam experienţa mea din afacerile de război, în timp ce Olivi mai avea şi o altă experienţă care, odată

armistițiul încheiat, putea conta. Eu am achiziționat acea parte a transportului de săpun care mi s-a părut deosebit de mare şi, potrivit obiceiului din timpul războiului, credeam că nu este urgent să o vând. Din moment ce toți aveau nevoie să se spele! Era suficient să mergi cu tramvaiul la Trieste ca să simți o duhoare intensă pe care eu o adulmecam cu plăcere fiindcă mă liniştea în privința reuşitei operațiunii mele. Când am aflat de moartea lui Olivi m-am supărat puțin: se sustrăsese propriei înfrângeri! Mai târziu m-am bucurat pentru că la Trieste nimeni nu voia să audă de săpunul meu: oare nu se mai spălau? Şi ar fi fost trist să-l văd sosind pe Olivi pentru a constata că mare parte din profitul de război se consumase în operațiunea făcută în timpul armistițiului. Am rămas în continuare singur în lichidarea acelei afaceri. Nu-mi puteam reproşa nimic. Lumea evoluase atât de rapid încât eu sfârşisem în afara ei şi navigam într-un ținut necunoscut. Săpunul cumpărat la Milano nu avea conținutul de grăsimi stabilit la Trieste de legile austriece care continuau să fie totuşi în vigoare în ciuda prezenței trupelor italiene.

Atunci i-am vândut săpunul pentru un credit de trei luni unui austriac care a plecat să-l ridice la Viena. Acolo, nu ştiu dacă dintr-o nevoie urgentă sau întrucât marfa nu corespundea, săpunul a fost imediat confiscat. A trecut prin mâinile unui birou ce a sfârşit apoi prin a-l plăti integral. Însă coroanele au sosit aici când nu se mai puteau schimba.

S-au reîntors în Austria schimbate pe câteva lire.

Este ultima afacere pe care am făcut-o şi continui să mai vorbesc despre ea câteodată. Nu se uită nici prima afacere, eşuată din prea multă ingenuitate, nici ultima, catastrofa înşelătoriei mult prea mari. Şi nu o uit întrucât i s-a asociat şi o oarecare pică. Puțin înainte de lichidarea acestei afaceri se întorsese din război tânărul Olivi. Junele ochelarist era locotenent şi avea pieptul împodobit cu câteva medalii. A acceptat imediat să-şi reia vechiul loc în biroul meu, subordonat direct mie. Eu m-am obişnuit repede cu o poziție foarte comodă de suveran care nu guvernează, iar curând n-am mai ştiut nimic despre afacerile mele. În Italia ploua în fiecare zi cu legi şi cu decrete scrise într-un stil imposibil: exact nu era decât numărul pe care-l stabilea regele nostru. Am lăsat ca de timbre (atunci a început națiunea să lingă o mulțime de timbre) şi de documente să se ocupe numai Olivi. Apoi

omul acela mi-a devenit foarte antipatic şi ca atare am evitat biroul respectiv. Vorbea mult despre meritele şi despre suferinţele sale de război şi nu evita nici un prilej pentru a-mi reproşa că nu am colaborat la victorie.

Vorbind tot despre săpun şi despre coroanele întoarse acasă prea târziu, într-o zi am spus: „Dar o fi ceva de făcut împotriva vienezilor ălora? Oare n-am câştigat noi războiul?“ El a început să-mi râdă în nas, iar eu sunt convins că, pentru a-mi dovedi că eu nu câştigasem războiul, n-a mişcat un deget pentru a-i sili pe austrieci să mă despăgubească pentru săpunul meu.

Altminteri, el continuă să se ocupe cu toată onestitatea de afacerile mele. Îl iubeşte şi pe fiul meu, Alfio, care, atunci când se lăsase de gimnaziu, se ducea uneori în biroul meu să facă practică. După care a încetat, când a început să se dedice picturii, dar era evident că lui Olivi nu-i displăcuse o supraveghere.

Şi nu mi-a displăcut nici supravegherea ginerelui meu, Valentino. Ăla da muncitor! Toată ziua se ocupa de conducerea afacerilor sale, iar în fiecare seară dedica mai mult de o oră verificării registrelor lui Olivi. După care, din păcate, s-a îmbolnăvit şi a murit, dar astfel, ca urmare a activităţii sale, trebuie să manifest faţă de fiul lui Olivi aceeaşi încredere pe care eu şi tata i-o arătaserăm lui taică-său. Ba chiar, se poate spune, una şi mai mare, pentru că în fond bătrânul Olivi n-a fost supravegheat în nici o perioadă a vieţii sale atât de riguros. Tata, cred, habar n-a avut de contabilitate, eu mă duceam din când în când la birou, mai curând ca să îmi văd de treburile mele decât pentru a le supraveghea pe ale altora. Şi-apoi, evident, eu n-am fost niciodată un revizor. Ştiu să fac, adică să imaginez şi să duc la bun sfârşit afaceri, însă atunci când afacerile sunt de-acum realizate se topesc într-o mare ceaţă, iar eu nu ştiu să le înregistrez. Cred că asta li se întâmplă tuturor adevăraţilor oameni de afaceri care altminteri, după ce-au realizat o afacere, nu ar şti să-şi imagineze o alta. Între timp nu m-am mai dus la birou. Sunt aici, pregătit. Dacă va mai avea loc vreun război, am să mă pun iarăşi pe treabă.

Şi, fiindcă l-am pomenit, am să vorbesc de Alfio. Îmi face bine să mă concentrez deoarece chiar nu ştiu cum să mă port cu el. Mi-a picat în casă după război, un băieţoi de cincisprezece ani, cu totul altul decât copilaşul acela care plecase jigărit, lung, îmbrăcat neîngrijit. Imediat am observat la

el o lipsă de atenție, incapacitatea de a continua să facă astăzi ceea ce începuse ieri, în sfârşit nişte însuşiri pe care eu le cunoşteam şi care în cazul meu fuseseră tratate în mod radical de marele uragan. M-am gândit că aveam să fiu atent să nu cad în greşelile tatălui meu şi că aveam să-l tratez altfel pe fiu-meu. Dar Dumnezeule! Vai de el dacă tatăl meu ar fi avut un astfel de copil! Eu eram mult mai bine pregătit decât el de cultura mea, de viața mea activă pentru a suporta noutățile, şi totuşi nu ştiam cum să-l privesc, cum să-l suport. L-am lăsat să facă tot ce dorea. A abandonat studiile imediat după reforma Gentile[19] care nu i se prea potrivea, iar eu n-am protestat nicicum. I-am spus numai, pe un ton puțin emoționat, că în acest fel pierdea posibilitatea de a dobândi un titlu academic; pierdeam şi eu o speranță. I s-a părut un amestec inadmisibil şi a zis că între mine şi el era nu numai o diferență de vârstă, ci mult mai mult. Ne despărțea războiul. De-acum ne aflam într-o lume nouă căreia eu nu-i aparţineam, fiind născut înainte de război. Mie mi se părea că sunt în stare să înțeleg totul pe lumea asta, şi, auzind cum eram făcut imbecil, m-am înfuriat.

19. Reformă şcolară din anul 1923, după numele filozofului Giovanni Gentile, ministrul instrucțiunii publice din epocă.

Ca să spun drept, conflictul nostru a fost stimulat de alții. A izbucnit într-o duminică după ce mâncaserăm. Eram adunați laolaltă, soția, fiica mea, Antonia, Valentino şi Carlo, băiatul Adei şi al lui Guido, care studia medicina la Bologna şi se afla la noi în vacanță. A început Carlo, care voia să-l convingă pe Alfio să nu abandoneze liceul, afirmând pur si simplu că gimnaziul şi liceul erau destul de dificile, însă că apoi universitatea era mai plăcută. „Se studiază – spunea Carlo –, însă aproape nu bagi de seamă.“ Eu eram întru câtva prost dispus. Dieta vegetariană care-mi fusese impusă de doctorul Raulli îmi era mai greu de suportat duminica, când vedeam în jurul meu cum sunt devorate cărnuri de pasăre de cea mai bună calitate. Însă sunt sigur că n-am intrat în discuție cu tonul amar al omului sacrificat. Am fost cel mai blând dintre toți. Numai că nu puteam respinge atâția aliați care doreau să-l mențină pe Alfio pe direcția pe care aş fi dorit-o şi eu, şi la care eu însumi nu puteam să-l oblig. Imediat Valentino, un funcționar care credea că pe lumea asta e uşor să dovedeşti orice şi că atunci când ți-ai făcut

o socoteală exactă ajungi să rezolvi orice, a fost mult prea agresiv. A spus că fiecare pe lumea asta trebuie să ştie să se sacrifice pentru propriul viitor, pentru propria demnitate, pentru propria familie. Aşa e, nu încape îndoială. Cel care nu ştie să se adapteze unui asemenea lucru are să regrete după aceea. El ştia pentru că văzuse des acest lucru. Nu despre propria experienţă putea să vorbească, căci el înţelesese totul dintru început şi încă din prima sa tinereţe făcuse tot ce era necesar pentru a-şi asigura viitorul.

Carlo l-a tachinat puţin pe Valentino: „Sigur, pe lumea asta e posibil să găseşti oameni care în loc să se gândească mereu la viitor preferă prezentul. Sunt două timpuri la fel de importante în gramatică. Fiecare e liber să-l prefere pe unul ori pe celălalt“.

A fost o glumă, însă cred că a înveninat discuţia. Alfio nu i s-a alăturat lui Carlo – de care era atât de diferit –, ci a dorit să se îndepărteze şi mai mult, iar ca atare s-a repezit şi mai pornit asupra lui Valentino: „Pe lumea asta nu toţi pot înţelege tot. E limpede că un funcţionar nu poate înţelege un artist… Şi nici un medic nu poate“.

În ceea ce-l priveşte pe Carlo, care moştenise de la taică-său, Guido, numeroase defecte, nu însă şi lipsa de spirit care-l ruinase, capabil cum fusese să facă bilanţurile cele mai ridicole fără a şti să râdă de ele, s-a descurcat cu indiferenţă în gestul de a-şi duce paharul la gură: „Desigur, noi, medicii, nu putem pricepe despre artişti decât accidentele care-i lovesc din când în când. E-adevărat că atunci în sfârşit nu mai sunt artişti şi nu mai rup buzunarele aproapelui“.

Valentino a tăcut. Era un timid. De câteva zile se ocupase de bilanţurile mele şi chiar credea că fusese însărcinat să supravegheze bunul mers al întregii familii. Se înşelase şi era foarte dispus să îşi schimbe părerea după un protest timid adresat lui Alfio: „Eu nu pot face altceva decât să dau sfaturile care mi-au fost sugerate de experienţa mea“.

Însă Emma[20] a fost teribilă. De obicei ea era destul de maternă faţă de Alfio, dar acum îşi vedea atacat soţul. I se părea un act de dispreţ faţă de propriul bărbat inclusiv uşurinţa superficială cu care Carlo vorbea despre activitatea căreia Valentino i se dedicase cu atâta seriozitate. A devenit violentă fiindcă mi-a reproşat că-mi lăsam copilul atât de liber să facă prostii (eu mi-am ridicat braţele în sus ca pentru a invoca ajutorul lui

Dumnezeu) şi i-a reproşat lui Alfio că se crede superior cuiva de pe această lume: o aroganţă de care mai devreme sau mai târziu avea să se căiască. De ce nu voia să-şi termine cel puţin studiile medii? Avea să le fie inferior tuturor pentru toată viaţa. Şi-apoi când se găseşte cineva dispus să îţi dea sfaturi bune, nu poţi şi nici nu se cuvine să răspunzi ca un bădăran.

20. Aici, posibil apelativ familiar pentru Antonia, deşi nu există legătură de cauzalitate directă (derivaţie, diminutiv) între cele două prenume.

Iar de la această chestiune în care eu am picat ca nuca în perete a pornit efectiv pica lui Alfio faţă de mine. E adevărat că eu n-am ştiut să-l susţin, ba chiar e-adevărat că nu m-am putut abţine de la a mă alătura celorlalţi. Dumnezeule! Este un lucru grav să-ţi vezi copilul că renunţă de la început la drumul pe care-l parcurg cei care pot să o facă. De altfel, nu puteam risca să agravez poziţia lui Valentino, dureroasă de-acum pentru Emma. Îmi propusesem de mulţi ani să fac astfel încât să nu se repete relaţiile ce existaseră între mine şi tatăl meu, şi iată că lucrurile dădeau semne că se îndreptau într-acolo. În acest scop făcusem astfel încât să nu existe între noi manifestări excesive de afecţiune precum acea dureroasă anxietate arătată de tata în pragul morţii faţă de viitorul meu. Suferinţa lui atât de mare fusese egală cu o sărutare pătimaşă care apoi, fără îndoială, îmi provocase boala aceea lungă şi dureroasă, o boală care şi după ce s-a vindecat m-a făcut să văd soarele mai puţin clar şi să simt aerul greu.

În acest scop îmi propusesem să evit marile efuziuni de afecţiune între mine şi fiul meu, iar, din partea mea, autoritatea de patriarh. Efuziunile au fost evitate cu mare uşurinţă în prima lui copilărie, cu atât mai mult cu cât eu n-am putut niciodată să suport lălăielile copiilor. Cât despre autoritate, aceasta n-a putut fi evitată cu totul. Când Augusta nu mai putea, îmi cerea ajutorul, iar eu interveneam cu un urlet teribil care punea capăt oricărei discuţii. Dar era ceva scurt, de obicei adresat lui şi surorii fără discriminare asemenea reproşului unui general către un corp de armată şi pe care îl anulam imediat cu o glumă ce arăta că nu le purtam pică. M-am abţinut întotdeauna, cu religiozitate, să cer din partea lor gesturi de pocăinţă. În ce-o priveşte pe Emma sunt sigur că mi-am atins scopul: ea mă va putea vedea murind cu deplină seninătate şi continuându-şi viaţa alături de soţul şi de

fiul ei ca şi cum eu n-aş fi existat niciodată. Şi o să vină chiar bucuroasă să îmi aducă flori la mormânt la fiecare aniversare cu convingerea că-mi oferă întreaga plăcere la care am dreptul.

Însă în ce-l priveşte pe Alfio sunt mai puţin sigur. Ştiu că nu are o mare stimă pentru mine. Pentru el, artist, un bun negustor este un mălai-mare de care nu ţii cont. Tocmai astea sunt părerile pe care moartea le rectifică. Şi-apoi, în timp ce ar fi fost atât de uşor să am relaţii clare cu taică-meu, cu care trăiam singur, iar complicaţiile nu puteau fi multe întrucât depindeau numai de mine şi de el, aici o mulţime de oameni se aşază între noi ca să întunece relaţiile noastre. Ca să dau un singur exemplu, să rămânem la discuţia din duminica aceea. Odată, mi-am ridicat braţele cu un gest care, ca nici un altul, e al patriarhului şi l-am făcut ca să o liniştesc pe Emma. Apoi n-am putut lăsa ca fiu-meu să-şi vadă de-ale sale, intervenind cu o mustrare pe care am scuzat-o cu afecţiunea mea în timp ce era un gest de respect faţă de Valentino.

În sfârşit, Alfio e pentru mine un tânăr mult mai dificil decât am fost vreodată eu pentru taică-meu. Tata îmi reproşa că râd de toate cele, iar fiu-meu îmi reproşează şi el acelaşi lucru. Lăsând deoparte amărăciunea pe care mi-o provoacă un asemenea consens, afirmaţia fiului meu mi se pare mult mai dură decât va fi fost vreodată aceea a tatălui meu, care în fond mă făcea să râd, pe când cea a fiului meu este chiar drastică, dură. Eu devin serios, iar când se nimereşte să-mi treacă prin cap o trăsnaie fac tot ce pot ca să o elimin. Dispare, iar eu privesc în urma ei cu regret. Trecută sub tăcere îşi pierde orice eficacitate, iar viaţa curge mai monotonă şi mai tristă.

Eu cred că fiu-meu e supărat pe mine, ba chiar şi pe maică-sa. La orice neînţelegere în vocea lui puţin stinsă auzi cum ţipă un resentiment. Imediat după război era furios pe noi în numele comunismului. El nu era defel comunist, însă găsea sincer că noi eram nişte răufăcători pentru că ocupam atât de mult spaţiu în lumea aceasta (atâtea camere în casa noastră!) şi pentru că deţineam o mare parte dintr-un patrimoniu care le-ar fi fost de folos tuturor. Augusta tremura la ideea că poate într-o zi avea să vină acasă cu noi locatari. Dar el nu cunoştea nici un muncitor din această lume. Umbla singuratic pe străzi preocupat întâi de justiţia socială, apoi imediat după aceea, în acelaşi fel, de artă, de personalitate, şi aşa s-a întâmplat că eu

am râs puțin de el, şi am greşit. Se vorbea numai despre teorii fiindcă el încă nu picta. Această poveste a personalității mi se părea un exces, o infatuare. Trebuia să tinzi către o personalitate plăcută, către o personalitate seducătoare, ca să spui ceva. Dar personalitate unică! Uneori erau băgați la închisoare pe viață şi erau adevărate personalități. „Ce personalitate“, îi spuneam despre Giacomo al nostru, un paznic de noapte pe care-l angajasem de curând ca să păzească vila noastră într-o perioadă atât de tulbure. Giacomo era, în mare, o personalitate adevărată. Atunci când bea vin era bestie la fel ca orice beţiv, însă nu ştia să se forţeze să facă nişte simulări eroice: părea bestie, însă nu beat. Nu se clătina, iar mersul său era cel obişnuit, puțin țeapăn, dar în linie dreaptă. N-am vrut să-l gonesc. Îşi făcea datoria, întotdeauna treaz. De altfel, n-a avut niciodată nimic de făcut şi am stat întotdeauna liniştiți pentru că niciodată nu s-a întâmplat nimic deosebit. O adevărată personalitate.

Însă Alfio s-a înfuriat şi, ca de obicei, pentru a se face înţeles mai bine m-a insultat. La rândul meu şi eu m-am făcut ceva mai aspru şi l-am amenințat că-l dezmoştenesc. Conflictul a durat mai multe zile, iar Augusta a alergat de la unul la altul ca să explice, să atenueze, să ne împace. Mie-mi trecuse de-acum supărarea, însă Alfio a sfârşit, pentru a-i face pe plac mamei, prin a-mi cere scuze, dar apoi nu m-a mai iertat. Ca să spun drept, eu sunt întotdeauna foarte ocupat şi nu m-aş mai fi gândit atât, dar îmi părea rău să-l văd cum se agită atunci când mă zărea. Moartea mă amenința tot mai îndeaproape şi pe mine şi îl compătimeam pe Alfio la gândul c-ar fi putut avea aceeaşi soartă care-mi întunecase mie tinerețea. De altminteri mă autocompătimeam, dacă unicul fiu, văzându-mă mort, ar fi trebuit să scoată un oftat de uşurare, spunând: „Of!“ Iar Alfio era de o sinceritate radicală, dintre cele ce pretind termenul exact. Pe când eu aş fi vrut să mor regretat, deşi cu moderația necesară.

Augusta mi-a povestit că Alfio se dedica în mod obişnuit picturii. Ieşea din casă dimineața cu geanta sub braţ şi cu toate culorile sale. Îşi lua cu el ceva de mâncare. Nu avea pe nimeni care să-l învețe, de teamă că un maestru i-ar fi amputat personalitatea. După ce apunea soarele se întorcea acasă frânt de obosit. Cu toate astea mai ieşea o dată şi se ducea să discute pictură cu prietenii săi la cafenea. Moştenise de la mine doar această parte a

zilei sale. Restul nu era al meu, dar nu era nici al bunicului pe care i-l alesesem, şi nici măcar al bunicii. Oare de unde îşi luase toată pictura aceea a lui, şi toată solitudinea aceea? Personalitatea? Eu, care încercasem zadarnic să semăn cu ceilalţi, nu mă gândisem niciodată la acest lucru. Revolta? Atunci când am avut poftă de ea m-am căit imediat, iar bunicul lui, Giovanni, n-a ştiut ce era, el care şedea foarte comod, mare şi gras cum era, pe spinarea celorlalţi. Să simţi că revolta este înnăscută, cum i se întâmpla lui Alfio, e un adevărat semn de slăbiciune.

Până şi figura şi-o inventase, întrucât nici unul dintre strămoşii săi n-o avusese. Lung, jigărit, o linie ciudată a trunchiului ce tinde să se retragă, îndoit mai mult în sus, iar ca să înainteze formează o rotunjime ce nu e o cocoaşă, împingând capul înainte, care din această pricină nu e niciodată foarte drept şi sileşte ochii să se îndrepte în sus pentru a-şi privi în faţă interlocutorul de aceeaşi statură cu el. Nu e frumos, iar eu ştiu acest lucru fiindcă mi l-au spus alţii. Însă eu şi Augusta îi admirăm chipul alb şi dulce. Oricum e cu totul altceva să cunoşti îndeaproape o persoană decât s-o vezi trecând o singură dată cu imperfecţiunile ei evidente. Noi îi cunoşteam tăria şi slăbiciunea lui Alfio. Picioarele sale lungi purtau nu numai forme. Şi am vorbit deseori cu Augusta despre minunata expresie a ochilor de un albastru intens ai lui Alfio, dintre care unul era puţin neobişnuit, însă nu într-atât cât cel al mamă-sii, ochi albaştri care cereau ajutor şi sprijin sărmanii, ciudaţi, siliţi să se forţeze pentru a vedea chiar şi atunci când gura sa inventa cuvinte urâte, scoase din cărţile lui Marx pe care el nu le citise şi-n care nu credea.

Mi s-a părut că era urgent să mă împac cu el. Într-o zi m-am simţit mai rău decât de obicei: eram ameninţat de un atac, una dintre crizele acelea când îţi pierzi uzul vorbirii, auzul, văzul, dacă nu ţi se ia viaţa cu totul. Atacul era anunţat de anumite zgomote în urechi. Odată mi se constatase o tensiune de 230 mm! Şi am fost mişcat imaginându-mi-l pe bietul Alfio în faţa cadavrului meu murmurând aşa cum am făcut eu la timpul acela: „Iată, de-acum viaţa mea s-a sfârşit“.

M-am dus la el seara, imediat ce-am aflat că s-a întors acasă şi se îmbrăca să se ducă la cafenea. Avea un mic atelier în cealaltă parte a casei, nu prea luminos, dar aranjat cochet de Augusta.

— Se poate? am întrebat şovăind, după ce am deschis uşa pe jumătate. L-am văzut imediat pe Alfio dinaintea oglinzii înnodându-şi cravata şi privindu-se de jos în sus. Să te priveşti pe tine însuţi în acelaşi fel cum îi priveşti pe alţii constituie o mare formă de sinceritate.

S-a întors către mine cu cravata atârnându-i peste cămaşa necălcată. A părut mirat şi a avut un gest de respect:

— De ce te-ai deranjat, tată? Nu puteai să mă chemi?

Uşurat, am început să râd:

— E pentru o afacere şi e mai bine să discutăm singuri. Ştiu de la maică-ta că tu termini în fiecare zi câte un tablou. N-aş putea avea şi eu unul?

M-a privit bănuitor, neîncrezător, cu privirea sa totuşi mereu imploratoare:

— Dar tată! E o artă ce nu e pentru toţi. E o artă nouă. Trebuie să o înţelegi. Fiind nouă, e dificilă, reprezintă reunirea unor semne aproape nesupravegheate ale unei impresii.

— Şi ce contează asta? am râs eu. Arta, fie ea veche ori nouă, poate fi cumpărată. Se face ca să fie vândută. Vinde-mi o lucrare de-a ta. Voi fi primul tău client.

A părut că e gata să protesteze, dar în schimb, după un scurt moment de gândire, a dat din cap. Apoi, timid, a spus ceva care trebuia să fie o cifră.

— Cât? am întrebat vorbind puţin mai tare.

El m-a privit ezitant, roşu până-n vârful urechilor. Am priceput că el credea că voiam să negociez cifra lui. Pur şi simplu m-am speriat. Dar dacă el a redus acum preţul ca să-mi facă plăcere şi din această cauză îmi va purta pica pe care o păstrează toţi cei constrânşi să reducă preţurile? Cum rămânea cu împăcarea?

Am devenit rugător:

— Sunt bătrân şi n-aud bine. Spune-mi cât vrei. Plătesc cât doreşti ca să mă apropii de tine, de arta ta. Am să atârn lucrarea ta pe peretele din biroul meu şi o s-o privesc în fiecare zi. Am să sfârşesc prin a o înţelege şi eu. Sunt mai puţin cretin decât crezi tu. Sunt bătrân, asta e sigur. Dar tocmai de aceea am ceva experienţă. E adevărat că nu m-am ocupat niciodată de pictură. Ci de muzică. De curând am ajuns să-l suport chiar şi pe Debussy. Nu să-l iubesc. Mi se pare că face lucruri care au explodat puţin mai înainte

din pricina deflagraţiei unei bombe. Fragmentele acelea continuă să fumege, dar între ele nu există altă similitudine.

Cred că s-a hotărât să-mi facă pe plac ca urmare a vorbăriei mele despre Debussy.

Decis, mi-a spus preţul său: opt sute de lire.

Am scos din buzunar o hârtie de-o mie şi cu înfăţişarea omului de afaceri tipicar i-am spus:

— Îmi dai rest două sute de lire. După care, simulând o oarecare nerăbdare: Şi lucrarea?

Mi-a dat cele două sute de lire. Ştiu că este foarte atent cu banii, fără nici o legătură cu ideile sale haotice despre bogăţie. Din acest punct de vedere îmi este cu mult superior, iar eu mă bucur de o atare superioritate care e foarte admirată de maică-sa. Nu cheltuie nimic, ceea ce l-ar putea apropia de semenii săi săraci, însă are portmoneul întotdeauna bine garnisit, ceea ce evident îl îndepărtează de aceştia.

Cât despre lucrare, nu s-a hotărât imediat pe care să mi-o dea. Avea să mi-o aducă peste zece minute. Dorea să aleagă cea mai bună lucrare pe care o avea. Evident, din pudoare nu voia să îmi arate schiţele sale de începător.

Am mers spre uşă, dar apoi m-am întors la el.

— Vezi, am început, noi doi suntem singuri pe lumea asta. M-am oprit speriat, căci spusese acelaşi cuvânt care fusese spus de tatăl meu cu mult mai mare îndreptăţire şi m-am corectat: Vreau să spun că suntem singurii bărbaţi de acelaşi sânge în această casă. De ce să nu ne înţelegem? Eu am să fac întotdeauna orice efort ca să mă apropii de tine. Vrei să faci la fel? Nu te mai pot învăţa nimic şi nu doresc să am aerul unui preceptor. Eu sunt prea bătrân să-ţi mai predau, iar tu eşti prea vârstnic ca să mai înveţi. Tu ai personalitatea ta, trebuie să faci tot ce se poate ca să ţi-o afirmi.

L-am sărutat pe obraz, iar el, încurcat, a sărutat aerul.

— Da, tată, a spus emoţionat.

M-am apropiat vesel de uşă:

— Trebuie să aduci nişte ţinte ca să pun imediat tabloul tău pe perete. Ştii că nu mă pricep la aşa ceva.

— Dar o pictură are nevoie de o ramă, a zis el. O s-o cumpăr eu mâine. Micuţă, modestă, pentru o lucrare mică şi modestă.

— De acord, am spus, dar între timp vreau să încep imediat să-ți studiez lucrarea. Vei şti tu s-o agăți fără s-o strici.

În cele zece minute când l-am aşteptat pe Alfio am fost foarte agitat. Mi se părea că am realizat un lucru mare, important pentru mine, pentru el, pentru familie. Şi m-am gândit că nici taică-meu n-ar fi ştiut să procedeze altfel. Şi totuşi între mine şi el n-a existat nici un mare război! Nici vorbă de război! Era doar o problemă de inteligență să ştii cum să abordezi cealaltă generație. Însă mi-am amintit de război când am văzut pictura – un mic pătrat de hârtie. Am privit-o peste umărul lui Alfio, care se străduia s-o bată în cuie pe perete.

— Mulțumesc, mulțumesc foarte mult, am zis.

El a privit-o o clipă, admirând-o, iar eu l-am imitat. După care a plecat cu pasul său moale.

Întorcându-mă la pictură, m-am gândit: „M-a înşelat. Mi-a dat cea mai proastă dintre lucrările sale“. Nu e deloc un sentiment neplăcut acela de a descoperi în propriul copil un negustor abil. M-am resemnat.

La început a fost ceva dezagreabil să am în fața ochilor mâzgălitura aceea. Înainte s-o fi văzut l-am rugat pe Alfio să o agațe astfel încât să o pot vedea când şedeam la biroul meu. Din acest punct de vedere Alfio a fost foarte priceput. Nu numai că o vedeam când eram aşezat, dar chiar şi atunci când stăteam ca să citesc, cu lampa în spate, ba chiar şi când mă întindeam pe canapea să mă odihnesc, dacă nu alegeam să stau pe partea stângă – ceea ce nu suport aşa cum nu suporta taică-meu – şi să îmi vâr nasul în perete. Dar şi atunci simțeam prezența micului monstru în cameră.

În fața acelui tablou am ajuns la concluzia că în familia noastră (alcătuită din mine, tata şi fiul meu) eu chiar eram o excepție datorită echilibrului meu înțelept.

Tabloul nu putea fi mişcat de la locul său fără a risca să-mi stric iarăşi relația cu Alfio. A sosit rama, iar tabloul a rămas la locul lui, deşi eu propusesem timid să-i schimbăm locul ca să se bucure de o lumină mai bună. Alfio, cu un aer competent, a declarat că aparținea chiar acelui loc. L-a privit încă o dată cu afecțiune, admirându-l în izolarea în care-l punea rama, şi a ieşit.

Desigur, rama era ca un comentariu. Cred că, atunci când este încadrat de

o ramă, dobândeşte o nouă valoare. Trebuie să izolezi un lucru ca să devină ceva de sine stătător. Altminteri e umbrit de claritatea mai mare a ceea ce se află alături de el. Şi tabloul lui Alfio a devenit ceva. La început l-am privit cu furie, apoi cu compasiune începând să înțeleg ceea ce dorise Alfio să facă şi în sfârşit cu admirație descoperind brusc că el făcuse într-adevăr ceva.

Deocamdată era evident că Alfio voise să facă un deal. Nu încăpea îndoială. Culorile nu se alteraseră nici din pricina depărtării şi nici a înălțimii, dar când am înțeles şi am îndrăgit tabloul acela am ajuns într-adevăr la concluzii care schimbau întreg aspectul văzduhului acestei lumi. Pe deal fuseseră construite ori existase intenția de a construi trei rânduri de case paralele. Şi studiind am avut plăcutul sentiment de a colabora activ cu Alfio. Pictam şi eu. În partea de jos drumul era marcat de câteva trăsături de penel de culoare violetă. Nu era obişnuita culoare a pământului. Dar, în sfârşit, era uşor să pricepi că acela trebuia să fie pământul. Deasupra se afla primul şir de construcții: un zid lung şi scund, galben, iar într-un colț o singură casă, cu partea ei mai înaltă galbenă şi ea, dedesubt lăsată goală albă, culoarea hârtiei. Însă această casă era cea mai locuibilă dintre toate. Zidurile fiind într-adevăr perpendiculare, era perfect pătrată, cu singurul cusur că avea puține ferestre, două la etajul doi şi una la primul, iar acelea dotate cu obişnuitele obloane de culoare cenuşie pe care mai târziu le-am îndrăgit cu adevărat. Aceasta cu siguranță era casa proprietarului. Dincolo de acest prim şir erau alte trăsături de penel de culoare violetă care – după cum rezulta din cheia oferită de tabloul însuşi – marca din nou drumul, iar apoi erau alte două şiruri de case despărțite de aceeaşi culoare violetă care din cauza distanței, adică pentru a fi văzută mai bine, era accentuată. Dar ce case, Dumnezeule! În ele desluşeai toată compasiunea unui poet față de nişte sărmane case părăsite, un plânset reținut. Aproape toate zidurile erau perpendiculare, însă casele nu aveau ferestre, iar acolo unde le aveau erau neapărat negre şi informe tocmai pentru a indica faptul că acele biete ferestre nu aveau obloane şi nici geamuri. În loc să reflecte lumina de afară, lăsau să iasă bezna din interior.

N-ai idee cum te poți obişnui cu toate pe lumea asta. Am iubit tabloul acela, iar când îmi ridicam fața din carte (atunci îmi reluam instruirea

filozofică studiindu-l pe Nietzsche) chiar îmi făcea plăcere să mă aflu dinaintea sintezei vieții aşa cum o simțise Alfio. Am populat casele acelea. În cea a proprietarului am pus nişte stăpâni neciopliți asemenea casei lor care îi exploatau pe locuitorii caselor cu ferestrele negre. Numai că în fund, foarte departe, sus, se afla o altă casă bine proporționată, pătrată, deşi cu ferestrele negre, care ar fi putut şi ea să fie casa unui proprietar. Mă făcea să mă gândesc la faptul că, aflându-se acolo două case de proprietar, soarta celorlalte case era mai rea. Biete căsuțe modeste, şubrede, în care se suferea! Şi existau şi elemente ce indicau că locuințele calicimii s-ar fi putut multiplica în continuare: se aflau acolo nişte turnulețe părăginite care cu timpul ar fi putut fi adaptate ca locuințe.

A fost o perioadă foarte plăcută în relațiile mele cu Alfio. Sincer, îl admiram. Dacă făcând numai obloanele unei case mă determinase să construiesc un întreg peisaj! Era într-adevăr artă ceea ce făcea. O artă modernă, şi înțelegând-o eu întineream.

I-am vorbit lui Alfio despre acest lucru cu o profundă satisfacție. El a stat să mă asculte. Însă cu vigoarea tinerească care îl caracteriza mi-a întrerupt laudele care în felul acesta s-au pierdut: pământul văzut dintr-un anumit loc şi la o anumită oră avea exact culoarea aceea şi nu era nevoie de curaj, ci de ochiul analizator al pictorului ca să i-o atribuie.

— Priveşte, priveşte mai bine, mi-a spus.

Am vrut să-mi reiau analiza şi am început să vorbesc tocmai despre casele acelea care încă nu existau, dar care se vedeau în curs de configurare.

El a protestat râzând:

— Dar acelea sunt case, case adevărate, şi e suficient să le priveşti ca să îți dai seama. Să ştii să le priveşti. Trebuie să ții seama că lumina nu întotdeauna descoperă, ci uneori ascunde, întunecă. Uită-te la casa pe care tu zici că există un semn uşor închis la culoare ce sugerează existența unei ferestre.

Mi s-a părut mai suportabil tabloul decât comentariul. Am continuat să-l privesc cu plăcere, însă atunci când se vorbea despre el foloseam aceleaşi cuvinte pe care le spunea Alfio şi nu mă preocupam să spun exact ce gândeam eu. Eram totuşi sigur că în final m-aş fi putut plimba cu suficientă siguranță în acel peisaj fără teama de a mă rătăci, iar perioada plăcută a

relaţiilor mele cu Alfio a continuat pentru mult timp. Tulburat întru câtva de faptul că într-o zi Alfio a vrut să-mi dăruiască o altă lucrare de-a sa pe care eu nu am vrut s-o agăţ pe peretele camerei mele. Am pus-o într-un sertar şi l-am asigurat pe Alfio că o priveam în fiecare zi. Nu era adevărat: nu-mi puteam folosi timpul să populez sertarele cu trăsnăile fiului meu. Şi-apoi n-aveam nici un interes să mă ocup atât de ele, fiindu-mi interzis să-mi spun exact părerea, ba chiar mi se impunea să repet ceea ce spunea Alfio despre ele. Ca atare îmi era mai uşor să nu-i privesc tablourile.

Perioada fericită a luat sfârşit brusc. Tocmai într-un moment de mare bucurie şi chiar când nu m-aş fi aşteptat. Îl invitasem la masă pe un vechi prieten de-al meu, un anume Cima pe care nu-l văzusem de o jumătate de secol. La bătrâneţe astfel de întâlniri sunt precum cuvintele în caractere cursive dintr-o carte tipărită; au o importanţă cu totul deosebită. Din diferite motive nu-l uitasem niciodată pe Cima. Era un latifundiar meridional care venise de tânăr la Trieste să studieze germana. Erau greşeli care se făceau atunci în Italia meridională, iar tinerelul a învăţat cu uşurinţă dialectul triestin. După care şi-a folosit zilele ca să le facă curte femeilor şi să meargă la vânătoare şi la pescuit. Pe atunci era mai bogat decât avea să mai fie vreodată în cursul vieţii sale.

Nu putusem să-l uit deoarece reprezentase în viaţa mea diferite insuccese, dar şi un succes, iar eu, care în judecarea vieţii mele doresc să fiu absolut obiectiv, nu le-am uitat nici pe unele, nici pe celălalt.

Succesul a fost de observaţie. Pe atunci studiam economie politică. Mai exact, era perioada în care studiam dreptul, dar fiind foarte silitor ajunsesem să studiez prea multă economie politică ce trebuia să rămână o materie secundară.

Acest latifundiar era evident un absenteist, figură atât de bine descrisă în manuale. Şi într-o zi, în prezenţa mea, Orazio a primit o scrisoare de la vechilul său.

— De la vechil, a şoptit. Chiar şi acum, bătrân fiind, bâiguie cuvintele pe care le gândeşte, desigur pentru a-şi pune mai bine în mişcare creierul său precis, însă lent. Apoi, după ce a citit scrisoarea, a murmurat: Nu.

Iar eu i-am spus:

— Pariez că vechilul tău ţi-a propus unele îmbunătăţiri pe care tu le-ai

respins.

Şi a confirmat surprins:

— De unde ştii?

Am ştiut să-i indic textul din care aflasem acest lucru.

Insuccesele sunt atât de multe, încât fireşte că nu mi le amintesc pe toate. Odată l-am convins să ne lăsăm amândoi de fumat. Evident, eu m-am declarat imediat învins. În schimb el, pe parcursul unei săptămâni, a suportat toate aventurile posibile la vânătoare, bune şi rele, şi n-a cedat. Într-o zi a mers pe Carso timp de zece ore fără să prindă un singur animal, iar a doua zi în câteva ore a prins atâtea încât a trebuit să coboare în oraş ca să nu se împovăreze prea mult, dar hotărârea sa a rămas aceeaşi. Un lucru surprinzător pentru mine, care spuneam că nu reuşesc să nu mai fumez fiindcă intenţiile mele se topesc şi din pricina veştilor bune, şi a veştilor proaste, şi a lipsei totale de veşti.

Avea o putere a voinţei care semăna cu o rutină, cu o stare de a fi, cu voinţa apei de a coborî din munţi. Când îi prezentai o dorinţă proprie, dacă nu coincidea cu a lui, devenea surd. Odată – îmi amintesc de parcă mi s-a întâmplat ieri, căci marile supărări nu le mai uiţi niciodată – eram aşteptat de o femeie care putuse să-şi facă timp pentru mine la şase seara numai pentru o oră. La trei am comis neghiobia să mă urc într-o cabrioletă condusă de el, iar el m-a dus la Lipizza[21]. Ştiu că era o zi minunată, limpede de toamnă, dar eu mi-o amintesc întunecată, plină de furie.

21. Localitate din podişul carstic, actualmente în Slovenia, la mică distanţă de graniţa cu Italia.

Am fi putut ajunge foarte bine la timp la Trieste la o anumită oră, însă, în ciuda solicitărilor mele, el, fără să îmi spună, m-a purtat la plimbare prin Carso, despre care eu ştiam atât de puţin încât am crezut că ne îndreptam spre Trieste. Când am ajuns la Trieste m-am trezit plin de regrete şi de remuşcări în mijlocul pieţei unde mă debarcase. Şi cu mare nevinovăţie, Orazio mi-a zis:

— Puteai să mă fi anunţat când am plecat.

Eu îi spusesem, dar era unul din lucrurile acelea la care el era surd. Totul se petrecuse – cum am aflat apoi – pentru că veterinarul îi spusese că bidiviul său avea nevoie să facă un anumit număr de kilometri pe zi.

Acum, când se întorsese la Trieste, m-a asigurat abătut că după atâta amar de viaţă şi atâtea suferinţe nu mai avea chef de absolut nimic. La rândul meu, l-am asigurat că nu mai eram omul slab pe care îl cunoscuse. N-am putut să-l cred fiindcă în ziua aceea mi s-a părut că mă întorsesem cu el la Lipizza însă mergând eu însumi la trap în loc să mă las purtat de cal. A dorit să-l însoţesc ici-colo.

— Apoi o să te conduc acasă, mi-a spus, iar între timp am mers la o societate de asigurări unde trebuia să dea o declaraţie că-şi schimbase domiciliul, la un expediţionar care mai avea depozitate nişte mobile de-ale sale, şi în sfârşit mi l-a vârât pe gât pe bătrânul Ducci. Bătrânul Ducci rămăsese tot timpul la Trieste ca şi mine, dar de la terminarea şcolii, la optsprezece ani, nu mai schimbaserăm o vorbă. Îmi aminteam că ultima oară când ne văzuserăm îmi spusese că voia să se ducă să-şi caute norocul în Japonia. După care în micul nostru oraş ne întâlniserăm aproape în fiecare săptămână şi ne salutaserăm fără să mai stăm vreodată la discuţie. Înaintând în vârstă, salutul nostru a devenit tot mai amabil. Faptul că eram singurii din oraş care ne cunoşteam de-atâţia ani crea o anumită intimitate între noi, iar mie mi s-a părut normal că el renunţase la Japonia, găsindu-şi norocul la Trieste. Iată că acum eram trei pe trotuarul acela pe care apăsau aproape două secole de viaţă. Ne priveam cu simpatie în ochii deveniţi întru câtva sticloşi, iar eu mi-am uitat pentru o clipă nerăbdarea. Mi-a revenit numai când am aflat că Ducci nu îşi amintea să fi avut vreodată intenţia de a se duce în Japonia. Doamne! Totul se răsturna în lumea asta pentru mine, care atâţia ani, atunci când mă întâlnisem cu omul acela, mă gândisem: „Iată-l pe omul care aproape că s-a dus în Japonia“. Să fi fost greşeala mea şi că altcineva, acum cincizeci de ani, să-mi fi spus că voia să emigreze? Dar apoi, după ce l-am revăzut de mai multe ori pe Ducci cât timp Cima a rămas la Trieste, am descoperit că el îşi făcea planuri mari. Dorea să călătorească în Norvegia. Desigur, poate că, făcând atâtea planuri, peste cincizeci de ani ar fi putut să-l uite şi pe cel cu Norvegia, în timp ce eu, care evit proiectele fiindcă mă tulbură, aş fi putut – trăind – să-mi amintesc de-al său – care era atât de surprinzător.

Însă prima dată când Cima a fost la mine la masă a povestit o istorie veche din tinereţea noastră pe care el n-o cunoştea în întregime, pe care eu

am completat-o şi care ne-a făcut să ne strâmbăm de râs, dar care m-a determinat să las veselia deoparte şi să-l jignesc pe bietul meu Alfio într-un mod de-a dreptul ireparabil.

Trebuie amintit că atunci când tânărul Cima a sosit la Trieste, eu priveam în jurul meu căutând modele de forță şi de hotărâre care să mă vindece de slăbiciunea de care începusem să sufăr atât de mult. Unde să găsesc un exemplu mai bun decât Cima? El, care avea mereu înfățişarea aceea de stăpân oriunde se ducea şi, cu toate că era mai puțin inteligent decât mine, nu cunoştea obstacole ori îndoieli, îmi putea fi totuşi de folos. Sigur, avea şi aspectul tinereții şi al forței, cu bărbuța lui de tip spaniol, cu ochii aceia negri şi părul său bogat şi creț. Nu puteam să imit frumusețea şi forța, dar nu credeam că de ele depindea autoritatea pe care o exercita şi care îi dădea atâta linişte, atâta siguranță, atâta fericire. Era stăpân pentru că aşa se simțea.

Până una, alta mi se părea că obiceiul de a ucide animale trebuia să fi contribuit la crearea autorității lui Cima. Era într-adevăr o slăbiciune de-a mea – cea mai mare – aceea că nu ştiam să ucid animale. Repulsia aceasta a mea ajungea până la punctul – îmi amintesc foarte bine dat fiind că ceva asemănător, atenuat, mai simt şi acum – încât odată, seara, înainte să mă culc, am ajuns să-i dau o lovitură uşoară unei muşte care mă chinuia. Vietatea, rănită, mi-a scăpat, iar eu am căutat-o zadarnic ca să-o omor, de milă. Nu am găsit-o, iar în timpul nopții m-am gândit de mai multe ori la biata ființă care trebuie că agoniza prin vreun colț ascuns al camerei plină de durere şi de ranchiună. Atunci, ghidat de Cima, am hotărât să mă obişnuiesc cu atari remuşcări. Am plătit o taxă foarte mare pentru dreptul de a vâna şi pentru un frumos costumaş de vânător cu o pălărioară cu pene, cum se obişnuia pe-atunci. Puşca de vânătoare mi-a fost împrumutată de Cima.

Am început cu o vânătoare în baltă. Ne-am dus prin nişte ochiuri de apă de lângă Cervignano[22]. În timpul călătoriei am încercat să-mi umplu sufletul de ură împotriva animalelor. În fond, păsările pe care mergeam să le ucid erau ele însele animale de pradă. Se hrăneau cu animale mai mici decât ele. Se spunea că şi atunci când aveau de-a face cu un animal periculos erau capabile să-l ridice sus şi să-i dea drumul să cadă iarăşi ca să-l omoare.

Apoi descoperisem că, dacă omoram vânatul, eu rămâneam totuşi mai bun decât Cima care, ca un adevărat câine de vânătoare, nu gusta vânatul. Eu cel puţin puteam să-mi înăbuş după aceea remuşcările cu o bucăţică bună. Cu toate astea eram foarte agitat şi mi se părea atât de importantă prima mea acţiune violentă împotriva animalelor, încât am fumat mai multe ţigări spunându-mi că după aceea, odată ce-aş fi dobândit voinţa cea puternică – cea a ucigaşului –, n-aş mai fi fumat altele.

22. Localitate din provincia Udine.

Am vrut să povestesc întâmplări de-acum câteva săptămâni şi m-am trezit atât de departe. Cât de importante sunt lucrurile de demult faţă de cele de-acum câteva săptămâni! O aromă de vin vechi cu elementele echilibrate pe care ţi le aminteşti în întregime imediat ce ţi-ai apropiat nasul, iar nevastă-mea pretinde că nu îmi amintesc nimic! Desigur, dacă sunt întrebat unde am lăsat pana de aur sau ochelarii, rămân surprins că mi se cere un asemenea efort, dar lucrurile trecute vin către mine singure, mulţimi, garnisite cu toate amănuntele.

Şi iată-ne în baltă ascunşi fiecare într-un butoi uriaş, în noroi, la o anumită distanţă unul de altul. Orazio mă sfătuise să stau liniştit şi să nu dau semne de viaţă pentru că ne sacrificam stând atâtea ore în umezeala din butoiul acela ca să înşelăm păsările bănuitoare, care examinau drumul de parcurs cu ochii lor mici, dar puternici cu mult înainte de a se mişca. Un alt motiv ca să le urăsc, atât de multă prudenţă. Deasupra munţilor îndepărtaţi mi s-a părut că cerul începea să se lumineze. Erau zorile, iar eu deveneam neliniştit. Evoluţiile lente mă fac să-mi pierd răbdarea. Cum puteam grăbi mersul lucrurilor în vreme ce trebuia să rămân acolo, în picioare, într-un loc atât de incomod? Şi Cima ăsta! Ar fi putut să-mi găsească un butoi mai mare şi să pună în el cel puţin un scaun. Am dat să-mi privesc ceasul. Era un mod ca să fac să treacă timpul mai repede. Însă întreaga licărire a acelor stele nemişcate care mă priveau, exemplu uriaş de răbdare, nu era suficientă ca să lumineze micul cadran. Şi mi-a venit o idee: puteam înceta să fumez la o oră pe care nu o cunoşteam. Era o hotărâre cu totul nouă şi era mai greu să o încalc. Nu tu calcule, nu finaluri. Porneai dintr-un punct necunoscut ca să ajungi într-un alt punct necunoscut, foarte îndepărtat.

Am studiat din ce parte bătea vântul şi m-am sprijinit de partea aceea a butoiului. Mi-am aprins cu siguranţă un băţ de chibrit.

Şi-atunci s-a întâmplat o grozăvie. Cima a tras în mine. Am simţit alicele fluierându-mi pe la urechi. Am fost cuprins de o mare indignare. În acea perioadă o atare indignare îi viza pe toţi cei care căutau să mă împiedice să fumez ultima ţigară. Vă puteţi închipui cum m-am simţit în faţa unei asemenea intervenţii. N-am ezitat. În loc să răspund insolenţelor pe care Cima mi le adresa acum, i-am strigat:

— Te omor!

Am îndreptat puşca spre el şi am tras.

— Imbecilule, a urlat Cima, ce faci?

— Dar tu ce-ai făcut? am răspuns.

— Păi eu ştiu să trag.

— Dacă nu-mi aplecam capul la timp, aş fi avut o alică în ochi.

— Eu am pălăria găurită, a zis, şi a sărit din butoi ca să mi-o aducă s-o văd.

Mi-a părut rău. Aş fi putut spune că ochisem pălăria, nu capul, însă el nu m-ar fi crezut.

— Îmi pare rău, am spus, dar m-ai înfuriat.

El a aruncat o privire de regret spre întinderea bălţii şi a luat-o din loc.

— Tu poţi rămâne, am zis eu îmbufnat, trăgând cu furie din ţigară. O să plec eu.

— Ca să fac ce? a spus el aprinzându-şi o ţigară. La ora asta toate păsările din împrejurimi au aflat că aici sunt puşti. Şi-apoi, tu nu ai şti să ieşi singur din baltă. Nu vezi că eşti în noroi până la genunchi?

Mi-a întors spatele şi a plecat.

Era un mod de a mă sili să-l urmez, iar eu am încercat să nu-l ascult. Însă într-adevăr riscam să mă înec. Cu un efort am sărit din noroi ajungând la cărarea pe care mergea el. N-aveam altceva de făcut decât să mă resemnez pentru ultima oară supunându-mă. Şi am făcut un jurământ: când pe viitor el va merge la Boschetto, eu am să mă duc la Servola[23]. Acolo pământul e tare.

23. Localităţi aflate în apropiere de Trieste, cu păduri bogate unde în trecut se practica vânătoarea.

Am mers cam vreo zece minute, apoi, brusc, el s-a oprit şi a izbucnit în hohote.

— Eşti un tip nemaipomenit!

Aproape că nu se mai putea ține de râs. Chiar stâlcea unele cuvinte:

— Eu trag… tu tragi… ca şi cum ar fi acelaşi lucru. Iar după ce a aprins un băț de chibrit: Şi-acum eşti supărat pe mine. S-a agățat de brațul meu mângâindu-l. La rândul meu am sfârşit prin a râde împreună cu el. Ar fi fost o tâmpenie să mă opresc din fumat la o oră necunoscută.

Un râset, ei da, acela nu e niciodată pierdut. Cu atât mai mult cu cât acum îl regăseam intact, amplificat. În bătrânelul slab, cu feţişoara îngustă pe care şi-o ținea întotdeauna semeață, dar nu din vreo vigoare deosebită, ci pur şi simplu fără vreun efort de a o ține aşa, firavă şi uşoară cum era, până când cineva nu ar fi doborât-o, cu capul acoperit încă parțial de păr alb, mult mai mult decât al meu, însă nu îndeajuns pentru a ascunde roşeața pielii de dedesubt, eu îl găseam pe prietenul meu îmblânzit, mai puțin periculos. Desigur, nu avea farmecul pe care-l avusese în tinerețe, de maestru şi exemplu, ci mai curând pe cel al unui maestru care nu mai are nimic de transmis şi care se poate declara mulțumit că e tratat de la egal la egal. Şi râdeam de neghiobia mea de a fi vrut să merg la vânătoare şi a lui de a mă fi dus. După care s-a râs numai de prostia mea, fiindcă Augusta a început să vorbească despre îndelungile mele eforturi de a mă lăsa de fumat. S-a tranşat discuția, spre lauda mea, prin a se admite că boala mea se vindecase, dat fiind că nu mai vorbeam niciodată despre acest lucru deşi continuam să fumez. Consider eu! Trebuise totuşi să silesc boala să nu se mai arate decât într-un solilocviu ce era imediat uitat, în intenții nescrise şi nespuse, neintroduse cu nici un semn nici în calendar, nici în cadranul ceasului, care mă lăsau într-o stare destul de plăcută de libertate. Drace! Trăind mult, te vindeci de toate bolile.

La masa aceea eu nu băusem şi mă abținusem chiar şi de la carnea cea bună pe care o mâncaseră cu toții. În sărmanul meu sânge nu fusese introdus nimic care să-l încălzească. Fierbea de râs. Râdeam de mine, cel care se pornise să omoare animale şi care trăgea atât de bine, că nu-l atinsese nici măcar cu o alică pe bietul Cima. Apoi, pentru a-l tachina pe Cima, m-am corectat: plecasem ca să trag în animale, dar animalele

sfârşiseră prin a trage în mine, iar Cima a găsit şi el ceva de care nu-mi aduceam aminte, la care au râs cu toţii, numai eu nu, fiindcă era o glumă atât de slabă încât ar fi trebuit să mă gândil ca să râd. Dar între noi n-a existat nici un resentiment. Numai că, aşa cum era firesc, nu s-a mai râs de altceva, deşi eu aş fi dorit să mai continue. Era o practică sănătoasă, iar între exerciţiile violente, unicul care le era îngăduit bătrânilor.

Şi ca s-o lungesc am început să vorbesc despre tablourile lui Alfio, un lucru de care în trecut râsesem, chiar dacă amar, şi care apoi m-a făcut să zâmbesc din pricina efortului de a pune eu însumi pe hârtia aceea tot ce nu exista acolo, lucruri pe care am sfârşit prin a le îndrăgi, deşi râdeam de ele. În acele zile se vorbea mult de cutremure, iar eu, murind de râs, povesteam cum dădusem fuga la hârtia aceea ca să văd dacă nu cumva se prăbuşiseră toate căsuţele: Nu, nu se prăbuşiseră. Păreau prăbuşite, însă erau exact ca înainte!

Nu m-a oprit nici măcar paloarea care a decolorat imediat faţa oricum albă a lui Alfio. Atacul fusese atât de neaşteptat, încât el îşi ridicase uşor capul din farfurie pentru a mă fixa cu ochii săi blânzi care mă studiau pentru a pricepe dacă sub acea aparentă zeflemea nu se afla o cu totul altă intenţie. Eu nu am priceput nimic. Mă simţeam nevinovat: aveam chef de râs, iar pentru asta orice subiect era bun.

Dar Alfio a explodat:

— Auzi, dacă vrei îţi restitui banii pe care mi i-ai dat şi-mi iau înapoi lucrarea!

Însă eu am protestat:

— Şi cine-mi va plăti munca pe care am investit-o în ea?

Şi întrucât Cima cu mintea lui înceată nu reuşea să priceapă ce voiam să spun, am explicat că eu, cu un mare şi continuu efort, completasem şi populasem casele fiului meu şi că acum când erau puse în ordine nu voiam să i le mai restitui. La ora asta, completat de mine, tabloul îmi plăcea. Şi deîndată ce m-aş fi însănătoşit de tot (de-o lună luam un tonic în acest scop) aveam să mă dedic altui tablou pe care-l ţineam încă ascuns ca să nu fac un efort prea mare.

Alfio a încercat să mă atace:

— Ştii, ceea ce tu trebuie să cucereşti printr-un efort, alţii, mai bine

pregătiți decât tine în domeniul artei, o fac fără nici un efort, privind aşa cum priveşti natura însăşi.

Eu m-am înfuriat şi am negat că efortul era necesar din cauza slăbiciunii mele. M-am înfuriat atât de tare, încât mi-am uitat orice bună intenție şi l-am făcut pe fiu-meu imbecil. Îmi pare rău de acest lucru şi îmi e ruşine. Ce ciudată e relația dintre tați şi fii! Nici un efort nu este suficient s-o îmbunătățească. Eu, care totdeauna mărturisisem că habar n-am de pictură, mă înfuriam pentru că fiu-meu țipa că e de aceeaşi părere cu mine.

Iar ceilalți au făcut şi mai rău. Valentino, cu lentoarea aceea a sa de administrator conştiincios, a spus:

— E sigur că un artist nu e pe drumul cel bun dacă nu place la multă lume.

Alfio disprețuia atât de mult opinia lui Valentino încât nu i-a răspuns. Însă Antonia, căreia-i părea rău de cea de-a doua intervenție a soțului după ce prima sfârşise atât de prost, a încercat să-l avertizeze de pericol trăgându-l de mânecă. Valentino, nu prea isteț, şi-a îndreptat haina cercetând plin de curiozitate de ce se agățase, iar Alfio, după o mică ezitare, i-a spus surorii lui:

— Lasă-l în pace. Ce crezi că o să-mi facă?

O nouă jignire la care s-a adăugat curând o alta deosebit de gravă. După masă, Orazio a vrut să vadă pictura. Alfio a declarat că nu voia să asiste la acest examen şi s-a îndreptat către camera lui. Dar apoi n-a putut să evite calvarul, iar atunci când Orazio, în fața acelor case, s-a pornit să râdă ținându-se cu mâinile de burta pe care n-o avea, Alfio şi-a făcut apariția în uşa biroului meu, s-a sprijinit de uşorul uşii şi a rămas privind cu atenție, fără să râdă, dar stăpânindu-se din răsputeri să nu pară că suferă.

— Case pe cal, a zis Orazio şi într-adevăr a descoperit sub una din acele case ceva ce semăna cu un bot de cal.

Însă eu am înțeles că din ziua aceea relațiile mele cu Alfio s-au înrăutățit. Am făcut tot posibilul să le îmbunătățesc, numai că nu i-am putut spune că pictura lui îmi plăcea. Mă făcuse ignorant, chiar dacă numai în pictură. Doar nu puteam să-i spun: „Da, sunt un ignorant, chiar dacă numai în pictură“. L-am flatat, i-am dat bani, l-am mângâiat, de nenumărate ori l-am sărutat pe obraz în vreme ce el săruta aerul. N-a folosit la nimic, fiindcă

niciodată n-am mai cutezat să-i vorbesc de pictură.

— Ai pictat bine? l-am întrebat într-o zi întâlnindu-l cu lădița şi cu geanta cu pânze când se întorcea acasă.

— Fac ce pot. Şi a plecat repede. Îi era pur şi simplu frică să nu îi cer să văd ceva din lucrările sale.

Mi s-a părut greu să-i suport comportamentul. Toate teoriile pe care le extrăsesem din raporturile mele cu tata în acest caz nu mai foloseau, întrucât eu mă purtasem cu tata cu totul altfel. Totuşi am continuat să fiu gentil, amabil. La masă, când era o discuție, eram întotdeauna de partea lui Alfio. Când îmi cerea bani i-i dădeam fără să clipesc. Îi spuneam numai cuvinte blânde. Desigur, trebuie că aveam o ciudată înfățişare puțin afectuoasă. În timp ce-l mângâiam urlam în sinea mea: „Cât de bun sunt, cât de bun sunt!“ Sentimentul că suntem atât de buni amenință să ne facă să fim mai puțin buni.

Cred de asemenea că nu am revenit la raporturi mai bune întrucât el acorda puțină importanță relațiilor sale cu mine. De multe ori îl rugasem să-mi țină companie. Fugea imediat ce putea.

Se entuziasma de prietenii pasionate când pentru unul, când pentru altul dintre colegii săi. O vreme i-a dedicat întreaga afecțiune unui pictor care chiar făcea portrete foarte frumoase, iar atunci eu i-am spus plin de furie:

— Aha! Deci lucrurile pot fi pictate şi aşa cum sunt?

A pălit cum ştia să pălească el şi mi-a răspuns:

— Fiecare cu personalitatea sa.

Lui, adică nouă ne revenise personalitatea aceea trăsnită, cu culori dezordonate. Nu puteai face altceva decât să o suporți. El s-a răzbunat cu toate prilejurile.

Şi astfel a trebuit să ajung la concluzia că dacă agonia şi moartea mea ar fi trebuit să fie o grea pedeapsă pentru Alfio, el meritase într-adevăr pedeapsa. Mă puteam îndrepta către moarte foarte liniştit. Moartea era aventura tuturor şi trebuia ca şi eu să mă resemnez cu a mea. Acum aveam bune motive să cred că şi consecințele sale n-ar fi fost prea grave: Augusta m-ar fi plâns absolut rezonabil, Antonia nu m-ar fi plâns deloc, iar Alfio ar fi putut face cum am făcut eu, ori cu totul altfel, ceea ce pentru mine ar fi fost acelaşi lucru.

II

Fiică-mea e demnă de stimă aşa cum a fost şi maică-sa, ba chiar mai mult, e deosebit de demnă de stimă. Fizic seamănă cu Ada la ţinuta dreaptă, la eleganţa căpşorului şi a întregului corp. Ştiu că le place mult bărbaţilor, din câte am aflat de la Augusta, însă ea s-a legat încă de foarte tânără să fie virtuoasă prin fiecare acţiune a sa, dar şi prin fiecare cuvânt şi chiar prin fiecare privire. Iar aşa virtutea e excesivă. Acest lucru se poate datora faptului că o parte a educaţiei sale a fost făcută de călugăriţe, dar eu cred că exista în chiar organismul ei, prin ereditate, celule sale au creat o asemenea exagerare. Îmi place să cred că ea a moştenit de la maică-sa marea virtute, iar de la mine excesul. Sunt aici singur cu această hârtie pe care poate nimeni nu o va vedea: ca atare nu se va putea râde de ea şi nici nu se va crede că sunt un îngâmfat. La mine virtutea n-a fost mare, însă dorinţa a fost exagerată. Mi se pare că am făcut o mare descoperire privind legea eredităţii care ar putea fi verificată, studiată şi căreia i se va putea stabili exactitatea cu uşurinţă. La Antonia acest lucru se verifică în mod evident: de la mamă ea a avut o calitate, iar din ereditatea tatălui s-a stabilit în ce măsură calitatea respectivă avea să se manifeste. În fond, sunt de o modestie excesivă. A fost o nenorocire că bunele însuşiri ale Augustei au fost dozate de mine pentru Antonia.

Încă de foarte tânără viaţa ei a devenit o serie de îndatoriri. E-adevărat că studiile nu au fost punctul său forte. N-a învăţat nici o limbă străină, nici vreo materie ştiinţifică. Însă era o sfântă. Călugăriţele o iubeau şi îi făceau cea mai uşoară viaţă posibilă. A fost o perioadă când Antonia şi-a manifestat dorinţa de a se dedica vieţii monahale. Augusta şi cu mine am petrecut ore triste căci bănuiam că aceasta era şi dorinţa călugăriţelor şi că ele erau invincibile. Dacă se tot vorbeşte de marele interes pe care-l au ordinele monahale să atragă adepţi! În schimb acele bune călugăriţe nici n-au vrut să audă şi ne-au ajutat efectiv s-o convingem pe Antonia să nu facă un asemenea pas. Acum când scriu descopăr că poate o citiseră pe Antonia şi descoperiseră că avea să fie în mănăstire aceeaşi pacoste care e în prezent în casa noastră.

În fond, de mică era bucuria noastră, o bucurie amplificată de admiraţia

pentru atâta puritate iar, din partea mea, de un zâmbet de uimire la vederea ciudatului produs care se dezvoltase din sângele meu.

Antonia a reacționat cu toată hotărârea la purtările libere permise domnişoarelor noastre în perioada de după război. Nu nu numai că nu a vrut dansul, dar nu a ieşit singură din casă. Trebuia să fie mereu însoțită de maică-sa ori de o servitoare, ceea ce în gospodărie reprezenta o problemă, pentru că era vorba de distribuirea unei sarcini de supraveghere atât de mari la care ea ținea să ne condamne. Uneori a trebuit să ies şi eu din casă mai târziu ca să o însoțesc ori să mă duc s-o iau. În sfârşit, era asemenea unui mic balot de marfă care avea nevoie de un expeditor ca să se mişte.

Şi ştia să îşi apere această sclavie electivă a sa precum Alfio pictura lui. Când vorbea despre celelalte fete era răutăcioasă ca o bătrână dezamăgită şi, ascultând-o, ajungeai să-i uiți mutrişoara proaspătă şi ochii strălucind de tinerețe.

Însă această dorință de a se simți pusă într-o casetă sigilată dovedea că ea se considera ceva prețios, o bijuterie. Într-adevăr, manifesta o deosebită grijă pentru înfrumusețarea propriei persoane, iar hainele sale au reprezentat o cheltuială destul de importantă în bugetul nostru familial. Bănuiesc că Augusta se pricepea să ascundă o parte din această cheltuială şi i-a venit uşor întrucât eu nu mă ocup de probleme de bani decât atunci când sunt foarte prost dispus şi am nevoie de o descărcare. Sigur, Augusta, la fel ca mine, îşi schimba dispoziția după cum bătea vântul. Dacă socotea că are nevoie de sprijinul meu pentru educarea şi orientarea Antoniei, era capabilă să fie prima care să se plângă de cheltuielile acesteia. Dacă însă se întâmpla să fiu eu cel ce vorbea mai întâi despre aceste lucruri, mă trezeam în fața afirmației certe că Antonia era foarte modestă şi nu cheltuie mai mult decât alte fete de condiția ei. Era un lucru care mă făcea să mă supăr pe Antonia şi pe Augusta fiindcă părea făcut anume ca să mă situeze mereu de partea celor blamabili. De când am îmbătrânit îmi vine greu să mă aflu printre cei care nu au dreptate din cauza greşelii ori nebăgării mele de seamă, dar mă înfurii când mă trezesc în această poziție fără nici o vină, printr-un artificiu al altcuiva care mi se pare ostil.

Însă toate aceste lucruri sunt de multă vreme uitate şi vorbesc despre ele numai pentru a înțelege mai bine ceea ce se întâmplă acum.

La cincisprece ani Antonia avea o singură prietenă, o fată destul de urâtă, bondoacă şi prost construită, cu un singur lucru frumos, nişte ochi negri cu o strălucire stranie puşi pe acea figură ca să privească, să admire şi să invidieze frumuseţea celorlalţi, o anume Marta Crassi, care avea să devină oricum cumnata ei. Spun oricum fiindcă Antonia se situase într-o poziţie atât de ciudată în societatea noastră, încât pentru ea nu exista altă probabilitate decât să se mărite cu unul ori celălalt din cei doi fraţi ai Martei: înamorare de o întreagă casă, fapt care, ca să fim drepţi, în familia noastră nu era ceva nou. Nu mult, însă câteva palide trăsături ale fizionomiei mele supravieţuiesc în familia mea.

Cred că supravieţuiau chiar câteva trăsături mai importante, iar atunci când am primit de la Florenţa vestea că Eugenio, unul din fraţii Martei, se ducea să o întâlnească pe Antonia atunci când venea în permisie, arătându-i tot mai multă afecţiune, m-am gândit că bietul băiat avea să o păţească. Se va vedea mai apoi cum eu nu-mi cunoşteam deloc propriul copil.

Pe acel sărman Eugenio îl iubisem şi eu. Generos, fără să-i pese de propriul interes, înflăcărat pentru ideile de umanitate şi de patrie, la izbucnirea războiului fugise de la Trieste şi se înrolase în armata italiană. Cât stătuse la Trieste simpatia lui pentru Antonia nu fusese observată de nimeni. Îmi închipui că apoi, când putea să se elibereze de viaţa de tranşee şi alerga să o întâlnească pe sora lui alături de care o găsea pe Antonia, s-a îndrăgostit uşor, fiindcă desigur salonul Antoniei era totuşi preferabil tranşeei. Nu ştiu dacă între cei doi tineri se va fi vorbit despre dragoste. Augusta, care îşi cunoaşte propria fiică, exclude acest lucru. Ea crede că pentru a vorbi de dragoste, Antonia ar fi pretins mai înainte să se vorbească de căsătorie, iar asta e aproape sigur.

Însă dragoste sigur că fusese. Ştiu acest lucru pentru că la moartea lui Eugenio, Antonia a acceptat imediat să se logodească cu fratele lui, Valentino, care era mult mai puţin plăcut decât celălalt. O atare hotărâre rapidă era o evidentă declaraţie de dragoste pentru defunct. Biata Antonia! Cu ce surogat a trebuit să se mulţumească!

Eugenio fugise în Italia, încetase să se mai gândească la sine pentru a se dedica patriei. Depusese titlurile sale austriece moştenite de curând de la tatăl său într-o bancă şi nu se mai gândise la ele. Astfel că, atunci când

tranşeele duşmane au cedat, inclusiv datorită lui, fără să-şi dea seama îşi distrusese şi propria avere. Magnific exemplu de eroism şi neatenţie. Însă cu câteva zile înainte de armistiţiu a dat peste o bombă care l-a sfârtecat îngrozitor, aducându-i moartea.

Sărmanul Valentino (sărman de tot, pentru că la ora asta e şi el mort) s-a prezentat de asemenea voluntar, dar se pare că tranşeea nu-i plăcea şi a găsit modul să se retragă până la Milano, unde şi-a găsit o slujbă bună la o societate de asigurări. Dumnezeu ştie că nu vreau să-l vorbesc de rău, însă e sigur că nu a fost soţul potrivit pentru biata mea fiică. Gras şi cu o înfăţişare nu perfect sănătoasă, mi-a făcut o asemenea impresie când l-am văzut după război, deci înainte de nuntă, încât i-am spus Augustei: „Păi ăsta e bărbatul pentru frumoasa noastră Antonietta?“

Augusta a făcut un gest de resemnare care voia să însemne că nu ea îl alesese. Dar apoi, din dorinţa de a fi de acord cu toţi şi a trăi liniştită, mi-a zis: „Dar a promis că o să ţină cură de slăbire. Dacă îl priveşti bine, nu e urât“.

Am făcut tot ce-am putut să mă obişnuiesc cu el. Era doctoral, sigur pe judecata sa. În gura lui cea mai frumoasă ştire devenea plicticoasă, nu ştiu dacă din pricina sunetului nazal al vocii ori din pricina ifoselor pe care şi le dădea când începea să o spună. Şi ce bine cunoştea ştirea aceea! Ce-o mai ştia! O cunoştea pe toate părţile, cu deosebită precizie. Astfel încât sfârşea, pentru orice lucru, prin a da lecţii. Mai târziu m-am obişnuit să fiu atent la vocea lui, pe care înainte n-o luam în seamă. Ca să nu trebuiască să o suporţi prea mult era nevoie să o întâmpini plin de bunăvoinţă dintru început, să o studiezi, să îţi aduci aminte fiecare sunet. El nu îmi mai dădea drumul decât după ce înţelesesem tot.

Dar n-aş vrea să-l vorbesc prea mult de rău. Întâi de toate este tatăl lui Umbertino al meu, şi-apoi i-a lăsat Antoniei o avere frumoasă.

Voiam doar să spun că nu pricepeam de ce se îndrăgostise Antonia de el. Şi apoi n-am înţeles de ce Antonia rămânea atât de legată de el şi nu se gândea să-l înşele, deşi cura de slăbire pe care o ţinuse nu dăduse rezultate. În sfârşit, evoluţia naturii umane e un mare mister. Când mi se spune că istoria omenească se repetă, îmi e uşor s-o cred: se repetă, dar nu se ştie unde. În asta constă surpriza. În casa mea s-ar putea naşte astăzi un al doilea

Napoleon, iar eu n-aş fi deloc surprins, iar toţi ceilalţi ar spune că istoria se repetă când de fapt n-a existat nimic care s-o pregătească.

Brusc, acum un an, trupul cel mare al lui Valentino s-a umplut de creţuri fără să slăbească, faţa lui a devenit mai palidă şi a început să respire mereu ca un peşte scos din apă, însă în unele momente cu zgomot, aproape şuierând. Doctorul Raulli şi-a dat imediat seama de gravitatea acestui fapt şi a tras un semnal de alarmă. Antonia s-a ghemuit lângă patul soţului şi nu s-a mai mişcat de-acolo până când a murit.

Carlo, nepotul meu, ne-a explicat despre ce boală era vorba: o îmbătrânire precoce. „Brusc, în câteva săptămâni, corpul său s-a făcut cum e acum al tău, dragă unchiule. Însă ceea ce tu poţi suporta, dragă unchiule, la şaptezeci de ani împliniţi, el la patruzeci n-a putut. Tu, dragă unchiule, ai nevoie de mai puţin aer, de mai puţină mişcare, în tine totul, dragă unchiule, este mai puţin viu. De aceea poţi trăi… totuşi.“

Mie toate acestea nu mi s-au părut foarte logice. Dar n-am suflat, ba chiar m-am retras în mine, în bătrânul meu corp, ca să-l apăr de-atâta deochi şi să trăiesc… totuşi. Oare ce ştiu toţi ăştia despre viaţă? Gândirea mea este acum mai vie decât a fost vreodată cea a bietului Valentino. Mie nu mi se întâmplă să mă încurc într-o întâmplare de minimă importanţă şi s-o analizez mai mult decât merită ca să o părăsesc doar atunci când toţi cei din jurul meu sunt pe jumătate morţi de plictiseală. Acest lucru ar trebui totuşi să dovedească faptul că respiraţia mea e mai bogată decât a fost vreodată a lui. Acum mi se reproşează neatenţia, incapacitatea de a-mi aminti nume şi persoane. Însă întotdeauna am avut aceste defecte, mai mult sau mai puţin pronunţate, iar dacă sunt defecte de bătrân atunci e dovedit că am ştiut să îndur bătrâneţea abia născut, pe când Valentino a fost ucis de ele la patruzeci de ani.

Odată Valentino mort, am rămas cu gura căscată faţă de manifestările de durere ale Antoniei. La început am admirat-o cu toţii. Ne emoţiona până la lacrimi, iar comportarea sa a fost de asemenea natură încât pot spune că niciodată n-am plâns atât de mult un mort cum mi s-a întâmplat cu bietul Valentino. Până şi Carlo şi Alfio, cei doi tineri care-şi bătuseră cel mai mult joc de greutatea şi lentoarea defunctului, au uitat de antipatia lor spre a-l iubi în durerea Antoniettei. Oare cine-şi mai amintea a cui văduvă era?

Destinul o doborâse într-un mod îngrozitor. Fiecare era gata să o ajute şi s-o compătimească.

Însă după o săptămână, Carlo a protestat primul văzând că durerea Antoniettei în loc să se domolească creştea în forme şi în cuvinte, adică făcea astfel încât doliul să-i acopere pe toți, nu numai pe ea şi pe Umbertino, căruia culoarea neagră îi venea bine, asortându-se cu săriturile sale peste cap, ci şi pe mine, pe Augusta şi pe Alfio şi automobilul meu, iar Antonietta descoperea în fiecare zi noi motive să plângă în şi mai multe hohote, silindu-ne să ne chinuim să stoarcem lacrimi din vase de acum uscate. Carlo fusese atât de bun în prima săptămână, atât de afectuos încât Antoniettei i-a lipsit apoi şi nemaivăzându-l i-a păstrat o pică la care inițial i s-a alăturat şi Alfio. Dar imediat după aceea nici Alfio n-a mai putut fi părtaş la o durere atât de mare, astfel încât am rămas singuri să-l plângem pe bietul Valentino, eu, Augusta şi Antonietta. Ca să-i înlocuiască pe cei doi absenți, Antonietta a urlat mai mult. A inventat cuvinte noi pentru a descrie cu mai mare eficacitate greaua, nemaiauzita nenorocire care o lovise, însă cu una din aceste invenții m-a rănit profund. În fiecare zi, de cum mă vedea, exclama: „Destinul, înainte de a-l ucide, l-a dezonorat îmbătrânindu-l“. Eu m-am retras, jignit la rândul meu. Bătrânețea, o ruşine! Trebuia să vină războiul mondial ca să se inventeze un asemenea lucru. Apoi a trebuit să-i explic Augustei motivul absenței mele, iar Augusta i l-a spus Antoniettei care, după aceea, în loc să aştepte ca eu să mă duc să plâng împreună cu ea, a găsit un bun pretext să vină ea la mine acoperindu-mă cu doliul său. A fost o tragedie care ei, cu siguranță, i-a folosit drept uşurare, foarte necesară, dar care pe mine m-a lăsat precum o zdreanță răvăşită, că nu mai ştiam unde-mi era capul şi unde picioarele. S-a aruncat la picioarele mele, complet neagră şi acoperită de voaluri şi plângând şi urlând mi-a explicat că bătrânețea în care eu prosperam îl omorâse pe Valentino imediat. Evident, din acest motiv se putea spune şi că bătrânețea mea nu era dezonorantă, pe când cea a lui Valentino fusese o ruşine.

Am fost încă o dată mişcat de parcă Valentino murise chiar în clipa aceea. Am ridicat-o, am îmbrățişat-o şi-am stat apoi cu ea mai multe zile, dornic să ajut acel biet copil, atât de nevinovat şi de nefericit. Ba am avut chiar o revenire viguroasă a paternității şi îmi simțeam sufletul plin de durere şi de

compasiune, dorind să scap de remuşcarea de a o fi rănit. Niciodată nu l-am iubit mai mult ca în acele zile pe bietul Valentino, atât de nefericit că, după ce trăise pe jumătate mort, acum era mort chiar de tot, dar atât înainte, cât şi după ştiuse să trezească o atare puternică afecţiune.

Scena pe care n-am mai uitat-o s-a desfăşurat într-o seară, după cină, târziu. Eram în primele zile ale lui septembrie. Cu toate astea era foarte cald, iar Augusta, Antonia şi cu mine ne aflam sub pergola din faţa vilei mele, acolo de unde odinioară se vedeau oraşul şi portul, iar acum numai câteva licăriri ale mării îndepărtate, acoperite de altfel de marile, dezolantele cazărmi. După ce şi-a prezentat originala sa teorie privitoare la bătrâneţea respectabilă şi la cea dezonorantă, Antonia a continuat să hohotească, cu capul lăsat pe umărul meu. Plânsul era o armă mult mai bună decât vorbele sale. Şi Augusta plângea, dar eu ştiam că ea se afla foarte departe de noi. Ea nu-l plângea pe Valentino ca noi doi. Puţin mai înainte îi explicasem încă odată cum Antonia ne jignea pe amândoi, tulburându-mi ultimii ani de viaţă. Ea încă nu îşi dădea seama că mă apropiasem acum iarăşi de Antonia şi nu ştiam cum să-i comunic acest lucru. Nu deplângea nimic altceva decât neînţelegerea în sine. Tot la fel nu plânsese pentru pictura lui Alfio, ci pentru conflictul dintre mine şi el pe care ea îl provocase. Ura conflictul, conflictul care între oameni, îndeosebi între taţi şi fii, era inevitabil şi pe care ea ştiuse să-l elimine prin bogata companie a câinilor, pisicilor şi păsărilor sale, animale cărora le dedica cea mai bună parte a existenţei ei.

Un beţivan trecea cântând solitar pe aleea care duce spre munte de lângă vila mea. Îl cunoşteam pe beţivanul acela. Îl urmărisem de atâtea ori. Vinul însufleţea în el instinctul muzical, iar el se lăsa cu totul în voia acestuia înaintând fără maliţie şi fără grabă. Cânta mereu aceleaşi două vechi cântecele, un repertoriu foarte redus, introducând mici variaţii, atât de mici încât inspiraţia lui nu putea fi numită neglijentă. Nici glasul său nu era neglijent, ci blând, slab, foarte obosit. Ce bun era, satisfăcut de vinul băut. Şi modest! Să cânţi atâta fără public!

Şi pe când Antonietta plângea, eu mă gândeam la beţivanul acela care desluşise cu atâta uşurinţă problema vieţii. Ziua munca, iar seara – nu noaptea – muzica! Notele domoale s-au îndepărtat şi au dispărut.

— Sărmanul! a hohotit Antonietta.

— Cine? am întrebat eu temându-mă că vorbea tot despre Valentino.

— Sărmanul acela care cântă cu atâta tristeţe pe alee, a murmurat ea. Trebuie c-a pierdut pe cineva şi se consolează cu vinul.

Mie mi s-a părut exagerat să gândeşti că toţi cei care se îmbată o fac fiindcă au pierdut pe cineva, deşi n-ar fi imposibil de crezut privind statisticile. Însă i-am fost foarte recunoscător că vorbise despre bietul muzicant solitar, iar nu despre defunctul Valentino. M-am sprijinit şi eu cu mai multă blândeţe de ea şi dintr-un elan generos i-am propus să-şi părăsească casa ei tristă şi să vină să stea la noi împreună cu Umbertino. La început Antonia a refuzat cu atâta vehemenţă încât n-am îndrăznit să insist. Dar Augusta îşi ridicase capul, arătându-şi chipul sincer surprins: vedea că se profilează un acord, iar acesta era pentru ea ţelul principal al vieţii. Suferea că toţi o abandonaseră pe Antonia când ar fi dorit ca toţi să se fi aşezat la aceeaşi masă pentru a plânge veşnic cu ea. Câteva luni mai târziu s-a revoltat şi ea, însă nu pentru că i-ar fi lipsit lacrimile cu care să i se alăture fiicei, ci fiindcă aceasta nu voia să ştie de toate animalele cărora Augusta li se dedica şi voia să le îndepărteze din casă. Ura animalele acelea întrucât unul din lucrurile care le lipseşte acestora în totalitate este doliul. Un câine adulmecă curios stârvul unui semen de-al său. O clipă pare mirat, dar apoi sare mai departe bucuros că un asemenea lucru nu i s-a întâmplat lui.

În seara aceea n-am reuşit decât să o facem pe Antonia să plângă şi să protesteze: ea nu avea să părăsească niciodată locuinţa în care murise el. Şi-apoi unde ar fi putut să-şi pună în vila noastră mobilele pe care el le cumpărase cu atâta drag şi de care n-avea să se mai despartă vreodată?

Dar Augusta n-a dezarmat. La început m-a convins că parterul, pe care în trecut îl folosiserăm pentru recepţii, nouă nu ne mai folosea şi că puteam, după ce l-am fi restaurat cum se cuvine, să i-l dăruim Antoniei. Eu n-aveam nimic împotrivă, cu atât mai mult cu cât mă angajasem de-acum prin oferta mea pe care o făcusem înduioşat de cântecul emoţionant al beţivului cel simpatic. Augusta a făcut nişte măsurători pentru a vedea dacă toate mobilele lui Valentino, greoaie, enorme, puteau intra în noua locuinţă. Intrau, însă oamenilor le rămânea mai puţin loc să se mişte.

Antonia a refuzat cu o încăpățânare nemaiauzită orice propunere, iar orice ofertă a fost un nou prilej de plânsete şi de strigăte care umpleau casa.

Apoi exact pe data de nouăsprezece a unei anumite luni, a treia ori a patra de la moartea lui Valentino, ea şi-a schimbat părerea. Dimineața fuseserăm anunțați că ea dorea să meargă cu noi la cimitir. Ne-am dus să o luăm cu automobilul. A fost mirată să nu-l vadă pe Alfio cu noi. I-am explicat că Alfio nu se simțea foarte bine. Augusta a adăugat că, pe lângă faptul că nu se simțea prea bine, fusese şi nevoit să rămână acasă ca să-şi aştepte un prieten. Un dublu motiv să nu ne însoțească, care a umplut-o pe Antonia de o asemenea amărăciune încât i-a redus manifestările de durere pe ziua aceea. Şi-a făcut de lucru în jurul mormântului proaspăt, împrăştiind flori pe el. L-am aşteptat pe Carlo care promisese să vină dacă s-ar fi putut elibera de la spital, însă am aşteptat zadarnic. Când orice speranță de a-l vedea a dispărut, Antonia a încetat să se mai ocupe de flori şi s-a consacrat în întregime durerii sale în brațele noastre.

Era o zi puțin cețoasă de toamnă, una dintre zilele acelea care la amiază sunt foarte clare, dar au efectiv culoarea varului, nefiind luminoase într-un mod hotărât. Mi se pare că în asemenea zile totul se vede mai bine, chiparoşii, mormintele, cu înscrisurile şi imaginile lor, zidul de incintă, capela întunecoasă. O atare evidență m-a frapat, iar înainte de a scrie aici am vorbit cu Alfio care a pictat-o în aceeaşi seară: „Lumină integral indirectă – a rezumat el – ce frumusețe!“ – iar eu n-am mai uitat-o pe fiică-mea care se zbătea numai în brațele soției mele întrucât eu, după puțin timp, ca să stau mai comod, mă îndepărtasem de ele. Sub voaluri, feţişoara ei deşi palidă continua să strălucească încă proaspătă de forță şi de tinerețe. Plângea mult, iar noi trebuia să o susținem, însă nu încape îndoială că se simțea mai bine decât noi. Dinspre intrare înainta cineva care mie mi s-a părut a fi Carlo. Exact felul său de a se mişca ținându-se drept şi arătându-se totuşi neglijent, cu pasul său încet şi nasul în aer, cu ochelarii strălucind. „Carlo!“ am strigat. O clipă Antonia a încetat să mai plângă şi a privit şi ea. „Nu, nu e Carlo“, a zis. Într-adevăr, tinerelul a trecut mai departe privindu-ne cu oarecare curiozitate.

Antonia s-a liniştit, iar puțin după aceea am părăsit cimitirul. În maşină ea a rămas mult timp tăcută, cu ochii înroşiți îndreptați spre drumul pe care

ea cu siguranță nu îl vedea. Apoi s-a întors pe neașteptate către Augusta şi a întrebat-o unde avea să fie situat în casa noastră, atunci când avea să se mute, dormitorul servitoarelor sale. Augusta i-a spus. Antonia şi-a îndreptat iarăşi frumoşii săi ochi spre drumul ce gonea înapoi, iar când privirea i-a revenit la noi a murmurat: „Aş dori să încerc. Dacă nu o să mă simt bine ori mi-aş da seama că vă incomodez, m-aş întoarce la casa mea“.

Şi astfel s-a hotărât să vină să locuiască cu noi, iar atunci când eu mi-o amintesc în lumina aceea de var, cu mutrişoara sa care n-a părăsit cu totul copilăria, cu gropița aceea în bărbie, mă gândesc: „Scumpă, frumoasă megeră mică care vrea să plângă mult, însă nu vrea să plângă singură“.

Dar şi în felul acesta Umbertino s-a apropiat mai mult de mine şi a devenit tot mai important în viața mea.

DEOCHIUL

Atunci când au între zece şi cincisprezece ani, mulţi copii visează o carieră importantă, chiar precum cea a lui Napoleon. Prin urmare nu era ciudat că, la doisprezece ani, Vincenzo Albagi se gândea că, dacă Napoleon fusese proclamat împărat la treizeci de ani, el ar fi putut ajunge împărat chiar şi cu câţiva ani mai devreme. În schimb era ciudat faptul că acel moment de vis şi l-a amintit toată viaţa. Nimeni nu l-a bănuit, fiindcă el nu era altceva decât un băiat bun, nu era prost, care îşi făcea foarte scrupulos datoria de elev la liceu şi la gimnaziu. Era mândria profesorilor pentru inteligenţa, precum şi (ah! ce privire ascuţită mai au profesorii!) pentru modestia lui. Acasă accepta mărunta viaţă modestă de provincie care-i era impusă şi îndura zâmbind şi căinând orgoliul tatălui său, care se considera Napoleonul comercianţilor de vin din Italia. Bătrânul Gerardo, care în tinereţe lucrase pământul cu propriile mâini, era un om mulţumit de sine şi binevoitor. La un moment dat înţelesese că era mai bine să cumperi şi să vinzi produsul altuia decât să-l aştepţi pe al tău. Fusese un mare efort al micii sale minţi, iar odată ce a reuşit, Gerardo a dus-o bine fizic şi foarte bine moral. Nevastă-sa, când a văzut că i-a luat servitoare, două sau trei rochii pe an şi o masă bogată, l-a adorat şi-l admira. Gerardo le făcea bine multora şi nu cerea nici măcar recunoştinţă. Mergea pe stradă puţin cam prea ţanţoş, însă mulţi îl iubeau şi puţini se simţeau lezaţi de orgoliul său blând de negustor de vinuri norocos. În lumea asta era loc pentru multe alte orgolii la fel de legitime! Deseori Gerardo, cu un gest de sinceră admiraţie, recunoştea meritele altora. Îi spunea lustragiului care stătea în faţa casei lui: „Tu eşti cel mai bun lustragiu din lume!“ Bucătăresei: „Nimeni nu ştie să pregătească *bacalà*[24] pané ca tine!“ Soţiei: „Eu ştiu să fac bani, tu ştii să-i chiverniseşti!“ Aşa că mulţi erau mulţumiţi de fericirea aceea a lui Gerardo.

24. Peşte, de obicei merluciu, sărat şi uscat.

În schimb, Vincenzo era preocupat de contemplarea măreţiei sale viitoare. Taică-său avusese o singură idee bună, însă el le datora tatălui şi ideii aceleia fericirea propriei vieţi. Dacă tatăl lui n-ar fi avut acea idee, Vincenzo ar fi atârnat de multă vreme de coarnele plugului alături de alţi măgari. Dar pe el îl deranja acel mic orgoliu care i se părea ciudat, excesiv. Taică-său vorbea prea des despre încrederea pe care i-o arătau alţi negustori ori consumatori de vin. „Când trece prin mâinile mele, vinului îi sporesc savoarea şi valoarea.“ Dar prin mâinile curate ale lui Vincenzo nu trecea nimic, iar prin mintea sa, doar propria imagine preschimbată în cea a unui mare şi demn de admiraţie conducător. Acum, pe când Vincenzo nu avea decât un zâmbet distrat şi obosit înaintea orgoliului tatălui său, bătrânul în schimb se bucura de orgoliul fiului la fel de legitim precum cel al unui bun lustragiu: Vincenzo era un elev silitor. Trecea triumfător dintr-o clasă într-alta. „Eu fac bani – spunea bătrânul cel cumsecade –, iar tu vei face cu siguranţă altceva.“

Necazurile au început atunci când Vincenzo a părăsit şcoala. Mai întâi a vrut să intre într-o academie militară. Era drumul cel mai scurt ca să-l răstoarne pe rege de pe tron şi să se aşeze în locul lui. Curios ce departe era regele şi de la academia militară! Vincenzo avea de-a face cu locotenenţi şi sublocotenenţi care în general l-au îndrăgit şi l-au stimat aşa cum făcuseră profesorii din liceu. Apoi, într-o bună zi, Vincenzo şi-a pierdut răbdarea. Lupta pentru viaţă era inevitabilă. Nu mai era vorba de a învăţa, ci trebuia să răzbeşti rapid. Într-o bună zi l-a ofensat în modul cel mai grosolan pe un locotenent. A fost închis, ameninţat cu cele mai grele pedepse şi a fost fericit când – cu ajutorul tatălui, care, ca un cârciumar şmecher ce era, l-a declarat nebun începând din adolescenţă – s-a pomenit bine-mersi acasă şi fără uniforma militară.

Timp de câteva luni, Vincenzo a continuat chiar să facă pe nebunul. Cei doi soţi se temeau că autorităţile militare îi supravegheau pentru a relua procesul împotriva lui Vincenzo dacă acesta s-ar fi dovedit mai puţin nebun. Şi aşa cum Vincenzo îşi amintea de primul său vis în care se simţise chemat să devină un Napoleon, tot astfel şi-a amintit de împrejurarea aproape imbecilă prin care acceptase să pară cât mai tont posibil. Îşi spunea: „Ce-ntâmplare! Să fii hărăzit să fii acela şi să trebuiască să te prefaci că eşti

ăsta!“

Celui care cunoaşte firea omenească nu i se va părea defel ciudat că, odată scurşi cei doi ani la şcoala militară, încheiaţi cu acel şut care l-a expediat din nou acasă, Vincenzo n-a făcut nici o tentativă serioasă de a dobândi râvnita poziţie a unui Napoleon. A rămas la casa lui după un scurt sejur într-o universitate, unde s-a convins că studiile nu erau pentru el. Era de-acum bătrân în comparaţie cu colegii săi. Disprețul pe care îl simțea pentru toți oamenii devenea uriaş faţă de cei care erau mai tineri decât el şi-i repugna să trăiască ca egal alături de indivizi ce evident ar fi trebuit să-i fie subordonați. S-a întors acasă, iar bătrânul tată, care nu-şi dorea ceva mai bun decât să-l țină lângă el, l-a primit cu braţele deschise. „Te voi învăța negoțul meu cu vinuri, care, pus pe roate cum este, n-o să-ți dea de furcă.“ Din fericire, de data aceea, Vincenzo n-a ținut ranchiuna pe care o strângea în el, ci s-a descărcat. Nu voia să fugă de greutăți, ba chiar le căuta. Le căuta chiar pe cele mari, muncile eroice, însă pentru un om care studiase cum o făcuse el şi care era *el*, negoțul cu vinuri era nepotrivit.

Apoi a avut parte de o mare, lungă perioadă de linişte întrucât Gerardo era un tip care se lăsa uşor convins şi-apoi, ca om practic, nu admitea alte bătăi de cap în afara celor pe care i le dădea vinul său.

În timpul acela Vincenzo a citit mult. Cărți peste cărți. Dedicându-se lecturii, mulți oameni devin erudiți, pe alții îi fortifică; în schimb Vincenzo găsea în lectură motive de pizmă. A citit mai multe istorii despre Consulat şi despre Imperiu, rămânând surprins cum de un asemenea mare om putuse să comită atâtea greşeli. Citea şi ziarele, iar fiecare număr îi confirma în sinea lui convingerea că toți oamenii de care se vorbea în ele erau nevrednici ori slabi.

Vincenzo se preocupa de propria înfățişare; purta nişte mustăți mari şi negre de care avea multă grijă, şi în general nimic nu-l deosebea de un om obişnuit, de cel mai obişnuit dintre oameni, în afara unui anume aer fatal al său care i s-a lipit ca o mască pe figură. Cert este că, atunci când alții se entuziasmau, el se retrăgea imediat lezat în amorul propriu. Atunci făcea un gest curios. Îşi punea mâna la gură ca pentru a ascunde un căscat, iar privirile îi deveneau amenințătoare. Pleoapele i se contractau ca pentru a-i acoperi ochii ce rămâneau însă deschişi atât cât să lase să intre imaginile şi

să iasă o mică flacără galbenă în direcţia corpurilor ce produseseră imaginea aceea. Ajunsese într-o fază când avea deseori motiv să caşte. A privit cu un căscat să-şi rupă fălcile după primele avioane cărora le reproşa slaba stabilitate. Observaţie foarte corectă căreia-i urma imediat în marele său spirit speranţa că el avea să descopere mijlocul de a le face mai sigure. Dirijabilele l-au istovit făcându-l să doarmă în picioare, dar l-au determinat să-şi mijească într-atât ochii încât prin fanta lăsată de pleoape nu se vedea decât albul acoperit de obişnuita lumină galbenă. Apoi a venit Premiul Nobel, care lui nu i s-a dat niciodată. Şi, în general, epoca noastră i se părea ipocrită prin felul său de a nu pretinde altceva decât mari conducători, iar în realitate evitându-i şi sufocându-i.

Cu toate acestea, în micul anturaj al urbei natale, Vincenzo era un om norocos şi ca atare invidiat. Toţi îi spuneau că era norocos, însă el nu credea şi se simţea plin de ostilitate întrucât i se părea că-i vorbeau astfel pentru a-l face să creadă că are mai mult decât merită. El avea toţi banii pe care îi putea dori; părinţii nu pretindeau nimic altceva decât să i-i dea. Nu-i păsa. O tinerică frumoasă şi bogată a rămas fermecată de ochii lui negri în care sclipeau reflexe galbene, iar el a consimţit s-o facă a lui. Nu-i păsa cine ştie ce de dragoste, dar se simţea totuşi bine să aibă lângă el o persoană atât de rezonabilă încât să-l adore. Avea tot timpul absolut liber de obligaţii încât putea să-l umple cu visurile sale de împărat. Însă i se părea că lucrul acesta i se cuvine.

Maică-sa, care aştepta şi ea răbdătoare ca dintr-o asemenea larvă să iasă animalul folositor ce se cuvenea, l-a îndemnat să participe la viaţa politică locală. Mediul era limitat, însă puteai spera să ajungi într-un cadru ceva mai mare, respectiv la Roma… iar de acolo… Şi visurile se însufleţeau de la acea intenţie de a face primul pas. Şi a făcut acest prim pas cu atitudini arogante şi disprețuitoare față de administrația locală. A fost întrerupt de o palmă peste cap. Dar ce palmă! O mână mare şi puternică aproape că-i cuprinsese o parte a capului său atât de spilcuit şi căzuse cu o asemenea violență, încât gâtul îi cedase şi n-a fost de-ajuns ca să atenueze lovitura. Până şi picioarele i-au cedat şi tot n-a fost destul, astfel că Vincenzo a sfârşit efectiv cu nasul în țărână. Şi l-a ridicat imediat şi şi-a privit adversarul. Nu înțelegea nimic în afară de faptul că i se făcuse o uriaşă

nedreptate. Barbarul acela, care nu era decât un vierme în comparaţie cu el, îndrăznise atât de mult! L-a privit numai aparent neînarmat întrucât ura sa se concentra în flacăra galbenă ce-i ţâşnea din priviri. Aşa s-a născut deochiul său. A contribuit la asta voinţa lui de animal doborât, dorinţa sa de răzbunare pe măsura prejudiciului enorm ce-i fusese adus: o nouă întârziere în ascensiunea lui. S-a ridicat iarăşi, însă celălalt a fost cel care l-a lovit primul! Lui Vincenzo i s-a părut o ironie a sorţii şi a privit, a privit! Obrazul i se umflase, iar un ochi care i se făcuse mic se încăpăţâna să nu se închidă.

Înainte să se ajungă la duel, adversarul său s-a îmbolnăvit de la înţepătura unei insecte, şi la câteva zile după aceea a murit.

Pe drept cuvânt, Vincenzo nu avea nici cea mai vagă idee că l-ar fi omorât el. Ştia să se prefacă fără prea mare greutate că-i pare rău. Vincenzo nu era un om rău, iar pentru crearea acelui deochi al său, ale cărui premise fuseseră reprezentate de destinul său de ambiţios fără vlagă, era mai degrabă nevoie de voinţa, de ostilitatea sa. Dar această ostilitate se manifestă la toţi cei care încasează o palmă, numai că în cazul celorlalţi ea se manifestă prin tot atâtea palme şi pumni. Însă bietului Vincenzo i-a făurit unica armă pe care el ştia s-o mânuiască. O armă care trebuia să-i rănească pe mulţi, şi chiar pe el însuşi.

Puţin după aceea s-a căsătorit cu fata care îl iubea. Lui i s-a părut că se sacrifică în calitatea sa de fiu ascultător ca să le facă plăcere tatălui, mamei şi chiar tinerei care-l dorea. Da, dacă nu iubeşti, căsătoria nu mai reprezintă acea piedică pentru alte fapte însemnate, cum se crede în general.

În primele luni de căsătorie a început să bănuiască ce forţă infernală sălăşluia în privirea lui. Se plimba singur pe câmpurile situate puţin în afara orăşelului în care se considera exilat. Voia să fie singur spre a se regăsi pe sine. Afecţiunea tinerei soţii îl plictisea. Avea nevoie să fie singur. În buzunar ţinea ultimul volum al lui Thiers[25], din care lui Vincenzo îi plăcea să citească cum Titanul acumulase greşeli după greşeli care acum îl nimiceau. Titan orb! Văzuse funcţionând un model de cale ferată şi nu pricepuse ce folos ar fi putut să tragă din el ca să domine lumea!

25. Adolphe Thiers (1797–1877), om politic, istoric şi scriitor francez. Între anii 1840–1862 a alcătuit *Historire du Consulat et de l’Empire*, lucrare în douăzeci de volume.

În acel moment a văzut ieşind din orăşel, într-o hărmălaie teribilă, o mare mulţime de oameni entuziaşti. Bărbaţii îşi scoseseră pălăriile şi le agitau, salutând ceva aflat deasupra lor; femeile fluturau batiste. Vincenzo a privit şi el în sus. La câteva sute de metri înălţime plutea împotriva vântului un dirijabil. În soarele după-amiezii strălucea ca un enorm fus de metal. Păcănitul regulat al motorului său umplea văzduhul. Era evidenţa însăşi a unei mari victorii, iar Vincenzo privea, privea, şi se gândea la imperfecţiunile maşinăriei aceleia, în primul rând văzând pericolul acelei enorme cantităţi de gaz inflamabil care-l ţinea în aer. Mulţimea aplauda, iar sus s-au văzut câteva chipuri minuscule aplecându-se afară din nacelă şi răspunzând saluturilor ce le veneau dinspre câmpii şi chiar de pe dealurile mai îndepărtate. „Se cred învingători!“ s-a gândit Vincenzo strâmbând dezgustat din nas. În acel moment şi-a dat seama că din ochii săi plecase ceva ce putea semăna cu o săgeată care părăseşte arcul întins. A simţit limpede această desprindere. Şi-a trecut mâinile peste ochi pentru a-i proteja; i se păruse că organul văzului îi fusese rănit de obiecte venite din exterior. Curând n-a mai putut să aibă îndoieli. Acolo sus şi în corespondenţă imediată cu senzaţia pe care-o încercase s-a produs un fenomen important în alt fel. O vâlvătaie enormă a învăluit trabucul zburător şi nacela de sub el. Apoi, puţin mai târziu, s-au auzit explozia înspăimântătoare şi urletele mulţimii terorizate. În aer n-a rămas decât o formă de nebuloasă care continua să urce; spre pământ cobora vertiginos nacela care imediat s-a văzut crescând în dimensiuni, plină cum era cu motorul şi cu aeronauţii, iar când aceasta a atins pământul s-a auzit bubuitura. Primul impuls al lui Vincenzo l-ar fi dus la locul dezastrului, pe care el nu îl dorise; dar s-a oprit fiindcă ştia că-l provocase şi se temea că cineva ar fi ghicit realitatea conştiinţei sale. A alergat la nevastă-sa, care, fiind aproape să nască, rămăsese acasă. I-a spus despre spectacolul înspăimântător la care asistase, dar, tot povestind, s-a întrerupt adesea, năuc, schimbându-se la faţă. Agitaţia care-i oprea cuvintele în gât nu se datora – cum credea soţia – regretului pentru sărmanele victime; el se vedea pe sine foarte rău şi perfid. La început încercase să-i dea soţiei o idee despre admiraţia sa faţă de minunea aceea. Însă imediat limba lui, mai sinceră decât intenţiile, a vorbit despre imperfecţiunile acelei maşini. În pofida

dezastrului care se întâmplase şi al regretului sincer pe care-l încerca pentru bietele victime, descriind magnifica victorie umană simţea renăscând întreaga-i ostilitate şi înţelegea că, dacă dezastrul n-ar fi fost de-acum împlinit, privirea i s-ar fi declanşat din nou. A sfârşit, nemaiputând să suporte viziunea atât de exactă a propriei ticăloşii, întrerupându-şi povestirea şi aruncându-se în hohot pe pat, apăsându-şi ochii săi înspăimântători cu mâinile. Înduioşată de o atare nobilă durere, soţia sa l-a ocrotit cu dragoste. După care a negat totul faţă de sine şi apoi a uitat cu uşurinţă. Fusese o închipuire de-a sa. Dac-ar fi vrut să fie crezută de alţii, n-ar fi reuşit. De ce trebuia să creadă el? El care ştia că a fost întotdeauna atât de bun, ca un bărbat superior cum realmente era? A alungat visul cel urât şi a reînceput să se închipuie purtat spre tronul care îl aştepta, iar atunci când vorbea despre dezastrul la care asistase găsea cele mai alese cuvinte de regret. Evita însă să spună că prevăzuse nenorocirea având în vedere imperfecţiunea maşinii, iar odată, când s-a vorbit despre lucrul acesta în prezenţa soţiei şi ea, spre a dovedi cât de mult îl admiră, a dorit să le spună tuturor că el înţelesese faptul că o maşină făcută în acest fel nu putea să reziste, a negat şi a luat totul în râs. De-acum toţi ştiau că în lume erau multe dirijabile care zburau în siguranţă. Problema pentru nişte maşini atât de delicate era să stea departe de influenţele ostile.

Însă câteva săptămâni mai târziu, privirea lui Vincenzo s-a declanşat din nou, nimerind persoana pe care crezuse că o iubeşte cel mai mult pe lume. Mama sa era o femeie ambiţioasă şi-ar fi dorit să-l împingă din nou către competiţiile locale. Ţara era întoarsă pe dos din pricina apropiatelor alegeri politice, iar ea ar fi vrut ca el să cedeze dorinţei diferiţilor prieteni şi să candideze. Vincenzo nici nu voia să audă, iar pentru încrederea pe care o avea în dragostea mamei a lăsat-o să creadă că el se socotea mult prea sus pentru a catadicsi să lupte într-un asemenea mediu mizerabil. Evident, la început ea a crezut că lucrurile stăteau chiar aşa şi ani la rând aşteptase să-l vadă pe micul ei leu năpustindu-se să cucerească lumea. Apoi înţelesese că lumea era mult prea mare pentru el, iar când văzuse cum la prima confruntare Vincenzo se retrăsese în carapacea lui de laş pentru a-şi continua fericita-i trândăveală, părerea sa despre el a fost formată. Şi s-a pornit să vorbească de acest lucru cu bărbatul ei care, ocupat cum era, n-

avea timp să se preocupe şi de ceea ce se întâmpla în jurul său: „Ştie atâtea că n-are chef să facă nimic; ce-o să se aleagă de el?“ Apoi a vorbit cu nora: „De ce îi permiți bărbatului tău să-şi petreacă zilele fără să facă nimic? Nu vezi că începi s-aduci pe lume copii, iar lui nici nu-i pasă?“ Gerardo nu prea luase seama la vorbele nevestei şi se întorsese în pat pe cealaltă parte, punându-se pe sforăit. În schimb soția cea iubitoare s-a revoltat: Vincenzo era un om care medita şi studia şi n-avea nevoie de cineva care să-l biciuiască pentru a-l face să muncească. La bani se gândise destul tatăl său şi ar fi fost o aroganță trufaşă să vrea să mai adune alții. Acum Vincenzo medita şi studia.

Mama, care îşi dedicase întreaga viață acelui copil, s-a simțit rănită să afle pe cineva care voia să-l apere de ea şi a devenit extrem de furioasă. Ghinionul a fost că tocmai atunci a picat Vincenzo, fapt care a stârnit-o şi mai mult pe bătrâna doamnă care se afla în fața odioasei coaliții a fiului şi norei. Şi atunci a dat glas celor mai rele considerații despre fiu. Voia să rănească şi putea s-o facă foarte uşor, întrucât era singura căreia Vincenzo îi dezvăluise încă din copilărie dorința sa cea mai tainică: „Continuă, continuă să studiezi viața lui Napoleon. În felul acesta, când vei nimeri peste unul care să-i semene, vei putea obține de la el permisiunea să-i legi şireturile“. Înfuriată, ea îşi manifesta cel mai profund dispreț față de infatuatul pe care îl cunoştea atât de bine şi pe care în alte momente, deşi ştia cum e făcut, ar fi ştiut să-l scuze şi să-l îmbărbăteze.

Vincenzo simțea că se sufocă de consternare şi de furie. Nimeni nu îndrăznise vreodată să-i vorbească în felul acesta. Şi încă în prezența soției sale. Şi-a căutat cuvintele, însă nu le-a găsit. Cum să le găsească? El nu putea nicidecum declara că se simte în stare să semene cu Napoleon! Chiar inerția sa îl împiedicase întotdeauna să se laude! Ambiția lui morbidă răsufla prin câte-o fisură, prin ochii mici, dar nu prin gura mare! A nega propria ambiție în fața celei căreia i-o destăinuise el însuşi de-atâtea ori în şoaptă, într-o odăiță din casa părintească unde înainte de-a se culca visaseră împreună, era un lucru imposibil. De aceea şi numai de aceea în corpul în întregime inert s-a aprins privirea.

Mama a plecat, iar cei doi soți odată rămaşi singuri au plâns împreună, ea încântată de a fi aflat în sfârşit secretul lui: „A! Ghicisem demult! Tu te

gândeşti la ceva măreţ!“ El, încântat că de cum pierduse încrederea mamei o găsise pe a celei care voia să o înlocuiască, s-a liniştit pe dată.

Simțise cum i se declanşase privirea, însă nu mai credea în ea. Şi apoi maică-sa plecase țanțoşă şi furioasă, sănătoasă tun, nu ca dirijabilul care imediat după ce-l țintuise cu privirea se prăbuşise. El nu se gândea că trupul omenesc e făcut altfel şi nu conține un gaz inflamabil. În el săgeata provoacă o uşoară crăpătură şi prin ea este atacat marele şi complexul organism. Este nevoie de un anumit timp pentru a obține distrugerea. „Am să-i cer scuze mamei“, s-a gândit Vincenzo, pe care mângâierile soției îl făcuseră din nou bun.

N-a mai putut vorbi niciodată cu ea. Câteva ore mai târziu bătrâna a fost găsită leşinată pe jos. Când a revăzut-o Vincenzo o puseseră de-acum în pat; întinsă pe spate, nemişcată, părea cuprinsă de un somn greu, cu o respirație regulată, dar zgomotoasă. Tatăl i-a povestit că o văzuse la întoarcerea din vizita de la nora sa. I se păruse că se simțea bine. Când se întorsese o găsise zăcând pe covor, exact aşa cum zăcea acum în pat şi cu aceeaşi respirație puternică şi regulată. Doar capul îi atârna mai rău, puțin aplecat spre umăr. „Să fi luat vreun somnifer?“ întreba bătrânul neliniştit. Imediat Vincenzo – mai cultivat – a intuit adevărul, amintindu-şi brusc şi de privirea lui ucigătoare. Nu a vrut s-o admită! Maică-sa trebuie că era beată. Oare nu dovedea acest lucru somnul acela liniştit, ca de plumb? A fost ipocrit cu el şi cu ceilalți. Şi l-a întrebat pe taică-său dacă avea cunoştință că bătrâna doamnă cam trăgea la măsea, iar când tatăl i-a răspuns că ea fusese dintotdeauna sobrietatea personificată, Vincenzo n-a putut să-şi abandoneze ideea: „Cu atât mai mult şi-a făcut efectul băutura pe care probabil a dat-o pe gât“.

Însă doctorul care a venit puțin după aceea i-a spulberat orice îndoială: era vorba de paralizie. Vincenzo tot n-a vrut să creadă: paralizie? Cu somnul acela cu respirația regulată, cu aspectul acela… care era aproape cel de toate zilele al maică-sii. Şi a râs, a râs cu un râs strident, voit. Doctorul, care era tânăr, nu s-a simțit jignit. Înțelegea că se află în fața unei mari dureri şi a fost blând. Şi a întărit diagnosticul, însă a adăugat imediat că era o boală de care adesea te puteai vindeca datorită unei resorbții lente, deosebit de lente. Timpul vindeca multe lucruri; trebuia numai să ai timp. Şi

a plecat cu această frază sibilinică ce trebuia să-l exonereze de responsabilitatea pe care şi-o asuma prin promisiunea aceea de vindecare.

Această frază s-a copt încet în mintea lui Vincenzo. Mai întâi s-a dus la patul mamei pentru a urmări să fie îndeplinite prescripţiile altminteri foarte uşoare ale doctorului. Dar atunci când toţi, afară de el, au simţit nevoia să se odihnească, şi s-a aflat singur dinaintea patului mamei, a ştiut că ea era muribundă din pricina rănii pe care el i-o provocase. Privea cu ochi rugători sărmanul trup învins. I se părea că privirea sa redevenită bună ar fi putut vindeca boala pe care ea însăşi o produsese. Apoi a îngenuncheat în faţa patului şi s-a rugat ca în faţa unei divinităţi şi a plâns.

Către dimineaţă răsuflarea mamei a devenit ceva mai zgomotoasă. Unele respiraţii lipseau, iar în locul lor era o pauză; apoi reîncepeau, însă reluarea era puţin cam obositoare. Schimbarea era bună ori rea? Nu cumva trezirea putea fi aproape?

Doctorul s-a întors şi a găsit – cum a spus – o uşoară înrăutăţire. I se părea că fusese destul de blând cu acel copil mare, dar că a sosit momentul să vorbească limpede. Boala în sine era foarte gravă şi probabil mortală dacă se agravase puţin faţă de seara precedentă. Dar copilul cel mare a devenit de-a dreptul nebun de disperare, iar doctorul a spus că nu văzuse niciodată ceva asemănător. Îşi smulgea părul, se arunca pe jos cu un urlet neîntrerupt: „Ah! Bietul de mine! Bietul de mine!“ Vorbind apoi despre acest lucru cu alţi clienţi, doctorul spunea: „Curios! Îi murea mama, iar toată compasiunea de care se simţea în stare o revărsa asupra sa!“ În disperarea lui, se acuza pe sine de o vină gravă. Însă din fericire nimeni nu îl credea.

Mama lui a murit şi au dus-o de-acolo. Vincenzo a părut mai liniştit. Îşi petrecuse ziua privind cadavrul ei. Simţea o asemenea dorinţă de a o revedea vie încât spera că privirea lui, aceeaşi care îi produsese moartea, ar fi putut s-o reînvie. Acest efort a contenit când a văzut-o închisă în sicriu. Ar fi fost teribil să-şi revină atunci.

Curând a încetat chiar şi să se mai acuze de marea crimă. Gerardo, care părea de-acum să priceapă gravitatea nenorocirii care-l lovise, dădea semne că începe să creadă. Aflase de cearta violentă ce avusese loc între mamă şi fiu şi considera congestia cerebrală din pricina căreia murise bătrâna ca

datorându-se tulburării provocate de altercaţia cu băiatul, care – credea Gerardo – se considera vinovat din această cauză. Vincenzo, care nu putea tolera umilinţa unei atari acuzaţii, a început să se dezvinovăţească. În felul acesta şi-a acoperit iarăşi conştiinţa cu un strat gros sub care ea s-a liniştit, înşelându-i pe toţi. Şi-apoi privirea lui comisese de-acum cea mai cumplită crimă; de aici înainte tot restul lumii putea fi rănit de el fără regrete. Continua să studieze istoria lui Napoleon şi ştia că nu pasiunea era cea care-l lega de studiul acela, ci invidia şi ura. El ştia bine cum era făcută viaţa aceea neobişnuită a privirii sale. Napoleon o stimula într-un mod extraordinar. Din fericire, Împăratul zăcea liniştit la Invalizi[26], la adăpost de săgeţile lui Vincenzo.

26. Dôme des Invalides, mausoleu din Paris care adăposteşte mormântul lui Napoleon.

Iar singura suferinţă pe care i-o mai provoca de-acum ciudata-i maladie era un anume dispreţ faţă de sine însuşi. Ştia că toate lucrurile importante de pe această lume erau distruse de el; ca să-şi liniştească sufletul îşi spunea c-ar fi trebuit să realizeze el însuşi fapte măreţe, dar că, lucrul acesta fiindu-i interzis de soarta sa, măreţia lui se prefăcuse într-o energie diabolică, iar faptul că energia aceea nu depindea de voinţa lui nu-i diminua dispreţul. Într-adevăr, nu depindea de voinţa aceea. S-a uitat cu o privire ce se dorea ostilă la un câine care l-a atacat; câinele a putut să-l muşte, după care să plece şi să trăiască apoi foarte bine, sănătos tun. Trebuia ca el să fie atins în anumite puncte ale corpului său moral pentru ca privirea să i se declanşeze. Avioanele şi dirijabilele ce treceau peste oraşul său natal cădeau toate. Vincenzo încerca să frâneze acţiunea privirii sale şi se uita în sus sforţându-se să se gândească la soţiile şi mamele acelor eroi pentru a se obliga să fie îngăduitor. Dar apoi le vedea pe aceste soţii şi pe aceste mame cum aşteptau să-i poarte în triumf la întoarcere pe cei dragi ai lor, iar atunci propriul său destin obscur reînvia în amintirea sa, şi privirea devenea imediat ucigătoare. Prin urmare activitatea privirii aceleia nu depindea de voinţa sa, dar era convins că spiritul său intim era cel care o orienta, un „eu“ al său ce i se părea detaşat de el. De aceea, în nopţile de insomnie la care era condamnat uneori, îşi spunea:„Eu sunt nevinovat!“ Şi privea intens în întuneric spre a vedea mai bine şi mai exact imaginea propriei nevinovăţii. O astfel de

imagine n-o găsea în natură! Oare el era asemenea şarpelui căruia otrava i se-aduna în dinte fără ca animalul să o ştie? Nu! Şarpele apoi muşca, în timp ce el privea; faptul era cu totul diferit! Nefericirea sa lăuntrică nu a fost bănuită nici măcar de femeia care dormea alături de el.

Însă a fost şi ea victimă a acelei priviri. Cum de putuse s-o rănească pe acea biată femeie a cărei întreagă viaţă nu era altceva decât dragoste pentru el? După mari suferinţe care duraseră ceasuri întregi ea născuse un copil! Sleită, şi-a privit soţul aşteptând din partea lui cuvinte de recunoştinţă. El n-a avut faţă de ea decât obişnuita manifestare de compasiune. Găsea zadarnică şi inutilă toată suferinţa aceea, iar ea, pentru a explica mai bine ce voia, şi-a dezvăluit gândul cel mai tainic: „Vezi! În felul ăsta tu devii important aşa cum doreşti! Eu îţi voi umple casa de copii care, poate, în viitor, vor deveni cineva!“ În ziua următoare i-a apărut febra care în câteva zile a băgat-o în pământ.

Sărmana conştiinţă a lui Vincenzo era încă tulburată de această crimă pe care celălalt „eu“ al său o comisese, când în micul orăşel s-a zvonit că se stabilise pe-acolo un celebru bătrân oculist. În scurt timp făcuse minuni prin mica urbe. I-a redat vederea unui bătrân care şi-o pierduse în urmă cu treizeci de ani. Vincenzo îşi privea în oglindă ochii negri şi întunecaţi: „Dar dacă tot răul stă în ei?“ Şi, la drept vorbind, mergând la oculist i s-a părut că face un gest eroic: în linii mari, el sacrifica o putere ce exista în trupul său, şi o sacrifica fără să ceară nimic în schimb: o făcea din pur altruism.

Vincenzo a fost primit de bătrânul doctor care l-a întrebat de ce suferă. O pudoare neaşteptată l-a împiedicat pe Vincenzo să spună scopul vizitei sale, chiar dacă înfăţişarea doctorului, un bătrân voinic şi bărbos cu o figură amabilă, îi inspira încredere. Apoi s-a gândit că, dacă doctorul ştia să vindece deochiul, avea să-i pună singur diagnosticul şi a zis:

— Pe mine mă dor ochii când mă uit în sus!

— Numai când vă uitaţi în sus? a întrebat doctorul cu un ton care lui Vincenzo i s-a părut ironic.

Doctorul l-a pus pe Vincenzo să ia loc într-un fotoliu. L-a obligat să-şi lase capul pe spătar. I-a luminat ochiul cu nişte lanterne până în străfund. A privit îndelung înlăuntrul celor două mici cavităţi, sălaşul unei atât de mari malignităţi, şi părea descumpănit să găsească ochii aceia sănătoşi tun. Apoi

a văzut şi-a ghicit. A devenit serios, încruntat, absolut deloc ironic:

— Eu nu ştiu să vindec boala dumneavoastră. Eu vindec numai ochi obişnuiţi, care lăcrimează, se infectează ori sunt răniţi de alte corpuri. Însă dumneavoastră aveţi ochiul, adică deochiul[27] perfect. Ştiţi să priviţi, dar ştiţi să şi răniţi. Ce vreţi mai mult?

27. În italiană, *occhio* – ochi, iar *malocchio* – deochi, însă *ad litteram* „ochi rău“.

Cu un efort, Vincenzo murmură:

— Dar eu doresc să faceţi în aşa fel încât ochiul meu să nu mai fie cum este. Eu sunt un om bun şi n-aş vrea să le mai fac rău semenilor mei.

Înainte de a răspunde, doctorul s-a dus să ia un obiect pe care l-a strâns cu putere în mână pentru a-l feri de privirea lui Vincenzo, apoi a vorbit fără teamă:

— Dumneavoastră nu puteţi fi bun din moment ce aveţi sub pleoape acele două maşinării! Dumneavoastră sunteţi un invidios şi v-aţi construit o armă pe măsură.

Privirea lui Vincenzo s-a declanşat, însă de data asta n-a ajutat la nimic întrucât medicul era pregătit şi a zâmbit:

— Aţi văzut cum am ştiut să vă descarc arma? E de-ajuns să ştie cineva să vă atingă într-un anumit punct ca dumneavoastră să atacaţi! Plecaţi, că-mi face rău să vă văd!

Vincenzo a vrut să se apere:

— Dar dacă am venit aici gata să mă supun oricărui tratament pe care dumneavoastră doriţi să mi-l prescrieţi? Oare nu înseamnă că eu nu mi-am dorit privirea pe care o am?

Atunci doctorul a spus:

— Dacă sunteţi atât de bun precum spuneţi, luaţi loc pe scaunul acesta şi îngăduiţi-mi să vă scot cei doi ochi blestemaţi!

Auzind această propunere, Vincenzo n-a mai stat să asculte nimic şi a rupt-o la fugă. A sărit treptele patru câte patru, urmărit de râsul ironic al doctorului.

Puţin după aceea a murit tatăl lui Vincenzo, chiar de moarte naturală. La înmormântare, Vincenzo era liniştit; el n-avea absolut nici un amestec în decesul acela.

A urmat o săptămână destul de plină pentru Vincenzo. A vrut să se debaraseze imediat de negoțul cu vinuri. Aşa încât s-a pomenit din nou fără ocupație. Acasă avea grijă de copil o femeie de deplină încredere.

Şi astfel au trecut anii.

Într-o seară de vară, Vincenzo căsca pe terasa vilei sale, aşteptând cina. Şi se minuna de propria plictiseală: „Alții s-ar simți bine să nu facă nimic! Eu însă sufăr din această cauză!“ Găsise motiv de satisfacție şi de merit inclusiv în deochiul său: „În natură există multe forțe care pot fi benefice, dar care, lăsate în voia lor, provoacă dezastre“. Poate că s-ar fi folosit mai des de deochiul său dacă acesta ar fi fost efectiv la dispoziția sa şi dacă nu i-ar fi fost frică să fie descoperit.

Cineva ori ceva se cățărase pe scaunul lui. Era băiatul său, care acum avea şase ani. S-a întors nemulțumit, iar copilul a fugit. Spaima micului Gerardo l-a făcut să zâmbească. Era grăsuț şi blond ca răposata maică-sa. Îmbrăcat într-un bluzon albastru şi cu nişte pantaloni scurți care-i lăsau genunchii descoperiți, mult prea mare pentru costumul acela, dădea impresia că e foarte voinic. În micul orăşel, Vincenzo era socotit ca fiind un tată bun. Copilul avusese parte de tot confortul pe care-l poți căpăta la vârsta aceea, de o mulțime de jucării, precum şi de afecțiunea necesară, întrucât femeia căreia îi fusese încredințat era bună şi blândă şi-i ținea loc de mamă. Şi copilul credea că are un tată foarte bun, ba chiar – aşa fusese învățat – că tatăl său era bunătatea întruchipată, iar atunci când era întrebat: „Cine e bun?“ răspundea: „Tata!“

Vincenzo l-a strigat din nou pe copil. Împreună cu el a venit şi bona, care, puțin speriată de evenimentul neobişnuit, s-a oprit în uşa terasei. Copilului nu-i era frică. S-a aşezat în fața lui Vincenzo şi şi-a pus mâinile în poala lui. Vincenzo i-a zâmbit şi l-a mângâiat. Apoi s-a gândit ce i-ar fi putut spune. I-ar fi putut spune ceva drăguț, drăguț cum ar fi

ÎN MOD PERFID

Domnul Maier s-a dus la domnul Reveni încă nehotărât dacă să-i ceară sprijin sau ajutor. Fuseseră buni prieteni toată viaţa. Amândoi făcuseră avere muncind de dimineaţa până seara, în aceeaşi perioadă, dar în domenii diferite, astfel încât între ei nu fusese niciodată un moment de concurenţă şi, cu toate că n-a existat niciodată nici un fel de colaborare, prietenia pe care o legaseră în prima tinereţe rezistase neschimbată până la bătrâneţe. Neschimbată, însă nu vie. Soţiile lor nu se întâlneau niciodată. Ei se vedeau în fiecare zi pentru un sfert de ceas la Bursă. De-acum trecuseră amândoi de şaizeci de ani.

După o noapte nedormită, Maier se hotărâse să-i scrie vechiului prieten pentru a-i solicita o întâlnire şi, mergând într-acolo, avea în minte o vagă propunere de a-l determina pe acesta să organizeze o acţiune de sprijin în favoarea sa, sprijin pe care intenţiona să-l prezinte astfel încât celuilalt să i se pară că nu implica nici un fel de risc pentru el. Desigur, lui i se părea că sprijinul îi era datorat. Atâţia ani de activitate cinstită, de succes erau anulaţi de o clipă de imprudenţă! Acest lucru nu era admisibil. Pentru a extinde propriul domeniu de activitate, bătrânul comerciant se lăsase convins să semneze un contract ce-l punea în mâinile altor indivizi, iar aceşti indivizi, după ce profitaseră de tot creditul care le revenea ca urmare a acelei semnături, pur şi simplu fugiseră din Trieste nelăsând în urma lor decât câteva mobile fără nici o valoare. Maier hotărâse să facă faţă tuturor acelor angajamente aşa cum onoarea i-o impunea. Însă acum i se părea nedrept să trebuiască să se supună acelor angajamente care nu erau ale sale. Dacă Reveni, cunoscut drept un om bun, accepta să ia asupra lui, cel puţin temporar, o parte din ele, soarta sa se mai ameliora. Maier nu-şi amintea să fi refuzat asemenea propuneri. Îşi amintea (şi foarte limpede) că semnase contractul acela, şi el (aşa i se părea acum) dăduse dovadă de încredere în omenire, fără să-şi amintească faptul că cea dintâi idee de a-l încheia îi venise din dorinţa de a-şi spori câştigurile.

Dacă destinul ar fi vrut să-l ajute, cu siguranţă că Reveni, nesolicitat de el, ar fi fost cel care să-i propună sprijinul. Asta aştepta el de la destin. Abia atunci i-ar fi putut dezvălui proiectul unei organizaţii din jurul lui, care ar fi putut fi acceptat de Reveni în cazul în care acesta s-ar fi aflat în starea sufletească care-i îngăduia să ia asupra sa un asemenea risc. Lui Maier i se

părea că riscul nu există. În mare, el solicita un credit pe termen lung şi ştia că îl merită. Deşi era bătrân, era totuşi harnic, iar pentru acea unică dată când se lăsase escrocat putea cita sute de cazuri când scăpase de escrocherie. Ca atare, cu el nu exista un risc.

A urcat scările casei Reveni situate în centrul oraşului, iar din clipa când feciorul i-a deschis uşa n-a simţit în sufletul său decât invidie. Avea şi el goblenuri în anticamera spaţioasă şi împodobită, ca şi cămăruţa aceea tapetată cu covoare în care Reveni şi soţia îl aşteptau ca să-i ofere o ceaşcă de cafea. Dar pentru puţin timp. Sărmana sa soţie era de-acum în căutarea unui apartament mult mai mic şi mult mai modest. Aici totul avea încă aparenţa solidă şi sigură a lucrului ce există de multă vreme şi care va exista mult timp. La el însă totul se pregătea să-şi ia zborul. Toate erau la locul lor, mai puţin bijuteriile soţiei, dar se părea că toate obiectele îşi luau avânt ca să plece.

Reveni era un bărbat mai corpolent decât el şi chiar şi mai alb la păr, deşi aveau aceeaşi vârstă. Aşa cum stătea aşezat în marele său fotoliu, pus faţă în faţă cu al lui, de aceeaşi mărime, pe care însă el şedea timid, pe margine, i s-a părut formidabil omul acela care adunase, adunase şi nu se lăsase târât să semneze actul din pricina căruia el fusese ruinat.

Doamna Reveni a servit cafeaua. Era o femeie care chiar şi în casă se îmbrăca cu un anume lux, toată numai dantele la o rochie de dimineaţă – delicioasă dacă ar fi înveşmântat o persoană mai frumoasă şi mai tânără.

Maier a început să soarbă din cafea gândindu-se: „Oare o să ne lase singuri?“

S-a părut că doamna a simţit imediat nevoia să-l prevină că nu avea să-i lase singuri. I-a spus că Giovanni al ei nu se simţea bine de câteva zile, petrecându-şi întreaga după-amiază în casă, îngrijit de ea.

Lui Maier i s-a părut ciudat că un bărbat care arăta sănătos şi se ridicase atunci de la masă putea să aibă nevoie nu numai să rămână în casă, ci şi să fie supravegheat continuu de nevastă. A crezut că trebuie să tragă concluzia că Reveni şi soţia lui stabiliseră deja să nu-i acorde nici un ajutor. Îşi amintea că dintre cei doi soţia era bine-cunoscută ca fiind mai dură, iar Reveni însuşi îi povestise odată cum reuşise ea să-l scape de o rudă săracă care-l deranja cerându-i bani. Iată că venise să-l asiste de cum auzise că

solicitase convorbirea aceea.

S-a simțit umilit, de-a dreptul ofensat. Nu credea că poate fi comparat cu un solicitant sărac şi insistent. Ba chiar venea cu o propunere comercială ce i-ar fi adus un câştig deloc neglijabil lui Reveni dacă ar fi fost de acord să ia parte la combinația sa. Şi a dorit să se ridice, să înlăture orice inferioritate. S-a întins şi el în fotoliu, imitând chiar poziția lui Reveni. Printr-un uşor semn din cap i-a mulțumit doamnei, care-i întindea o ceşcuță de cafea. Efortul său a fost de aşa natură, încât s-a simțit cu adevărat vindecat de orice inferioritate. N-avea să-i propună nimic lui Reveni. S-ar fi prefăcut că solicitase convorbirea aceea pentru cu totul alt motiv: care? Era greu să-l găsească întrucât în afacerile lor cei doi prieteni nu se întâlniseră niciodată. Prin urmare nu putea vorbi de afaceri. Însă în ce alt domeniu ar fi putut conta sfatul lui Reveni? Şi-a amintit că, în urmă cu câteva săptămâni, un prieten îl întrebase în treacăt dac-ar fi acceptat să candideze drept consilier municipal. Poate că ar fi putut să-i ceară un sfat. Însă Reveni s-a grăbit el să abordeze subiectul care-l adusese acolo pe Maier:

— Şi Barabich ăla! a exclamat el. E dintr-o familie bună şi veche din Trieste şi se lăsase antrenat într-o astfel de acțiune! Dar unde se află în acest moment? Se zice c-ar fi putut de-acum să ajungă în Corfu.

Lui Maier toate acestea nu i s-au părut deloc un preambul pentru acea mână de ajutor pe care o aştepta din partea destinului. Dimpotrivă! Se părea că Reveni avea mai multă compasiune pentru hoț decât pentru păgubitul care era el. S-a aşezat şi mai bine în jilț, având grijă să țină bine ceşcuța de cafea în mâinile sale cam nesigure. S-a forțat să îşi ia un aer hotărât de indiferență:

— Şi când te gândeşti că eu a trebuit să prezint denunțul. Acum, mie mi-e indiferent că el se sustrage justiției.

Doamna umpluse din nou o ceşcuță cu cafea pentru soț şi i-o oferea. Cu ochii pe ea a făcut puținii paşi necesari să ajungă la el, iar apoi i s-a adresat imediat lui Maier:

— Mai e şi o mamă! a spus cu un glas îndurerat.

Ca şi în rochie, în sunetul vocii şi în fiecare mişcare, doamna se străduia să pună inclusiv în sensul cuvintelor sale o mare delicatețe. Ca atare, referindu-se la întâmplarea aceea care-l ruina pe Maier, o amintea în primul

rând pe mama hoțului. Şi când te gândeşti că ea, cu purtarea ei de mare doamnă, în tinerețe fusese o cântăreață de café concert şi se dezbrăcase în fața tuturor cât putuse. Să-i poarte oare pică fiindcă încercase la timpul cuvenit să-l oprească pe Reveni de la căsătoria cu ea?

Nu se mai putea preface indiferent. Roşu de furie şi zâmbind amar, Maier a exclamat:

— Vă dați seama că eu nu mă sinchisesc de mama aceea întrucât din pricina fiului ei suferă foarte mult o altă mamă, adică soția mea.

— Văd, văd! a şoptit pe acelaşi ton blând doamna, aşezându-se pe un scaun lângă măsuță, umplându-şi de la maşina aburindă propria ceşcuță.

Se părea că abia atunci vedea, însă nu vedea tot, fiindcă dacă ar fi văzut ar fi trebuit totuşi să spună că ea şi soțul ei erau gata să ajute ori nici nu voiau să ştie.

A intervenit Reveni. S-a părut că înțelesese că povestea trebuia examinată exact dintr-un singur punct de vedere, cel al bietului său prieten. Întinzându-se cu oarecare dificultate pe jilțul său, a privit în sus, mormăind:

— Urâtă treabă, tare urâtă! A oftat şi a adăugat, privindu-l în sfârşit în față pe Maier: Ai avut parte de o pățanie urâtă!

Ceea ce însemna într-adevăr că pățania era atât de urâtă încât nimeni nu se gândea să intervină ca s-o facă mai suportabilă. Prin urmare – nici un ajutor, iar Maier putea evita să se mai umilească ca să-l solicite. S-a ridicat, şi-a pus jos ceşcuța, pe care probabil o golise fără a ajunge să simtă gustul cafelei, şi, după ce şi-a reluat locul pe fotoliu, a spus cu un gest de indiferență:

— În sfârşit, e vorba de bani, de mulți bani, însă nu de toți banii. Îmi pare rău că averea îi va fi micşorată fiului meu, dar în tot cazul, la moartea mea, el primeşte de la mine mai mulți bani decât am primit eu la moartea tatălui meu.

Reveni şi-a abandonat poziția deprimată de om care nu vrea să asculte mai mult decât e cazul şi, pe un ton sincer de bucurie, a exclamat:

— Prin urmare ceea ce presupuneam este exact! N-ai avut toată acea pagubă de care se vorbeşte în oraş de pe urma acelei pățanii urâte. Lasă-mă să-ți strâng mâna, bunul meu prieten! Sunt mai bucuros din această pricină decât dac-aş fi câştigat eu însumi nu ştiu ce sumă.

De-acum era treaz de-a binelea. Se ridicase chiar din fotoliu ca să ajungă să-i strângă mâna lui Maier: acesta n-a ştiut să simuleze o mare gratitudine faţă de o asemenea dovadă de bucurie şi şi-a lăsat mâna inertă în cea a prietenului, aşa încât acesta s-a întors în fotoliul său. Maier se gândea: „Iau parte la bucuria mea, dar n-au ştiut să participe în nici un fel la durerea mea“. S-a gândit într-o clipă la socoteala pe care şi-o făcuse în ziua aceea: energia sa fusese în întregime absorbită de acea aventură, chiar toată; toată şi încă nu era sigur că nu existau, în vreun sertar al vreunui necunoscut, alte angajamente pe care de-acum el nu le va mai putea onora. Fiul său n-avea să moştenească un sfanţ de la el dacă nu avea să muncească fără preget în acel puţin timp din viaţă care încă îi mai putea fi acordat. Dar atât timp cât fusese lăsat singur ştiuse să facă socotelile şi să ajungă la concluzii exacte. Acum, în prezenţa prietenului, nu mai vedea atât de limpede. Oare n-ar fi fost bine să-i ascundă şi acestuia adevărata sa situaţie pentru a avea iarăşi creditul de care avea nevoie ca să-şi continue activitatea? Această intenţie de bună tactică care nu era încă bine analizată l-a mai revigorat. Pentru a-şi manifesta la rândul său propria satisfacţie pentru vestea cea bună, doamna i-a oferit o altă ceşcuţă de cafea, iar el a acceptat-o cu un zâmbet binevoitor care l-a costat un mare efort. Între timp, ca să-şi demonstreze recunoştinţa, a îngurgitat toată cafeaua aceea, prea multă pentru obiceiurile sale.

Lui Reveni i s-a părut că de-acum, când se ştia că afacerea nu era chiar atât de gravă pentru Maier, se poate vorbi deschis despre ea:

— Îţi mărturisesc că eu n-aş fi avut niciodată încredere în Barabich. Despre afacerea care te lega de el am aflat doar când era de-acum încheiată. Însă la Trieste toţi ştiau că toate afacerile de care s-a apucat Barabich au sfârşit prost.

— Da! Dar nu în felul acesta! a protestat Maier. Ba chiar se părea că întotdeauna le administrase bine, însă că fiecare întreprindere a lui era urmărită de ghinion.

Reveni a făcut un gest de îndoială.

— Eu n-am încredere într-un om care iese la suprafaţă şi se duce la fund de multe ori. E sigur că nu ştie să înoate. Cariera lui Barabich a debutat cu afacerea aceea, despre care s-a vorbit atâta acum zece ani, cu încărcăturile acelea de orez din China. Ce de bani aruncaţi atunci în mare! După care a

devenit brusc promotor de industrii. E drept că industriile create de el în parte chiar au avut succes. Însă fără el, fiindcă la un moment dat au simțit nevoia să scape de el. Despre el nu s-a vorbit de rău, chiar dimpotrivă; s-a vorbit mult despre cinstea lui, însă nimeni n-a ştiut să spună de ce nu mai făcea parte din industriile respective. Şi-apoi din ce-a trăit? Până te-a prins în nadă pe tine n-a făcut decât să vorbească, să vorbească! A vorbit despre colonizarea Argentinei, despre colonizarea Kendyke, toate afaceri ce puteau să renteze puțin, drept pentru care nici nu le-a făcut. Apoi a descoperit un alt teritoriu străin pentru el, construcția de automobile, şi pare incredibil că un om cu experiența ta a dorit să-l urmeze în acel teritoriu.

Pentru Maier era teribil că Reveni avea dreptate. Îşi amintea cum fusese momit cu prezentarea unor profituri enorme, imediate. Dar, pentru a se apăra, a amintit cum îl îndrăgise pe bărbatul acela mai tânăr decât el, atât de sigur pe sine, doldora de noțiuni care-l făceau să pară un tehnician. Şi a dorit să amintească numai afecțiunea aceea.

— Am fost antrenat în afacerea aceea şi din dorința de a-l ajuta pe Barabich. Îmi părea rău că un om atât de talentat trebuia să rămână pe o poziție atât de mediocră.

Reveni a tăcut o clipă, ca şi cum ar fi pregetat să răspundă. Apoi l-a privit cu atenție pe Maier, ca pentru a se asigura că vorbeşte serios. Pe urmă şi-a amintit ceva care l-a ajutat să se decidă şi a vorbit râzând şi încercând zadarnic să-l facă să râdă şi pe interlocutorul său:

— Îți aminteşti de bătrânul Almeni? Din cauza lui am fost împreună pentru prima şi ultima dată în probleme de afaceri. Nu-ți aminteşti? Tot insistând, a reuşit să ne determine să ne întâlnim eu, tu şi alți doi prieteni de-ai noştri într-o şedință la care trebuia să se hotărască dacă să-i furnizăm banii necesari pentru a înființa, într-un loc din centrul oraşului, un bar pe care l-ar fi condus el şi fiul său. Trebuia făcut cu mare lux şi ca atare cu mare cheltuială, fiindcă doar atunci reuşita ar fi fost sigură. Nici eu, nici tu nu înțelegeam bine ce însemna o asemenea afacere, însă unul din cei doi prezumtivi asociați ai noştri ne-a explicat, îndoindu-se foarte tare că o asemenea speculație ar putea avea succes în oraşul nostru. Şi am sfârşit trăgând concluzia că partea cea mai bună a afacerii ar fi constat din marele ajutor care i-ar fi fost astfel acordat lui Almeni, un bătrân cumsecade, cu o

familie grea, şi care în ciuda atâtor frumoase calităţi nu reuşise nici el să iasă dintr-o situaţie modestă. Atunci am intervenit noi doi, respectiv eu, şi chiar şi tu, afirmând prompt că pe lumea asta trebuie să facem afaceri, dar trebuie să facem şi fapte bune, însă că o faptă bună sub formă de afacere e cu siguranţă o afacere proastă, cu atât mai mult cu cât nu mai e o faptă bună. Am sfârşit, fiind cu toţii de acord, prin a-i acorda un mic ajutor bătrânului care merita acest lucru, iar nu altceva. Îmi amintesc foarte bine judecata ta şi mă surprinde că ai uitat-o.

Maier a vrut să se apere cu multă vigoare. Era prea mult că Reveni nu numai că nu voia să-l ajute, dar pretindea şi să aibă dreptate.

— Evident, între Almeni şi Barabich e o mare diferenţă; Almeni era un bătrân mălai-mare oarecare, iar Barabich un tânăr abil şi cult care n-are decât defectul de a fi un hoţ.

Maier spusese aceste cuvinte cu atâta pasiune, se înroşise la faţă atât de tare de furie, încât doamna Reveni a crezut de cuviinţă să intervină pentru a evita un conflict prea dur. În ziua precedentă o văzuse pe doamna Maier cu fiica.

— Ce fată drăguţă aveţi, cu ochii ei inocenţi de gazelă.

Gazela era un animal plăcut, iar doamna Reveni o avea în vocabularul său.

Maier nu s-ar fi îmblânzit nici măcar dacă l-ar fi numit pe el însuşi cu numele unui animal încântător. L-a întristat o amintire. Nu numai că-şi amintea episodul cu acel Almeni, însă i se părea că fusese chiar el cel care făcuse raţionamentul pe care Reveni îl prezenta ca şi cum ar fi fost al său. Atât de perspicace fusese atunci, iar isteţimea sa îi era amintită numai spre a i se reproşa cu mai multă asprime greşeala pe care o comisese acum.

Şi i-a spus lui Reveni, mişcat de compasiunea pentru sine însuşi, de-a dreptul cu lacrimi în ochi:

— Viaţa e lungă, mult prea lungă şi e alcătuită din multe zile, şi fiecare îţi poate da prilejul să faci o greşeală ce poate anula inteligenţa şi perseverenţa din toate celelalte. O singură zi… împotriva tuturor celorlalte.

Reveni a privit într-o parte, gândindu-se probabil la întreaga sa viaţă pentru a descoperi ziua în care comisese greşeala care ar fi putut să-i compromită munca din toate celelalte zile. A dat din cap, dar poate numai

pentru a-şi linişti prietenul. N-a părut impresionat de ideea pericolului prin care trecuse ori prin care putea să treacă. A spus:

— Viața e lungă, da, foarte lungă şi foarte periculoasă.

Maier îşi dădea seama că celălalt nu ştia să se pună în locul său şi n-avea să se înfurie, întrucât cu toții ştim cât de greu e numai să te gândeşti la frigul pe care-l îndură celălalt atunci când stai într-o căldură plăcută, dar şi-a dat seama că, pe când Reveni vorbea, soția îl privea cu un zâmbet plin de încredere, de uitare de sine. Părea să spună: „Stranie ipoteză! Nu! Tu nu poți să greşi!“

Şi ca atare antipatia sa față de doamna aceea a sporit într-atât încât n-a mai vrut să-i suporte apropierea. S-a ridicat şi s-a silit să facă un act de curtoazie față de ea. I-a întins mâna spunându-i că o problemă urgentă îl obliga să plece. Se hotărâse ca a doua zi să se ducă la biroul lui Reveni, dar nu ca să-i ceară vreun ajutor, ci numai pentru a-l convinge că viața era lungă şi că un om nu trebuia condamnat pentru că într-o zi, într-o singură zi din atâtea, fusese imprudent. Întinzându-i mâna doamnei se întorsese cu spatele la Reveni, care brusc a scos un sunet straniu. Cu o voce puțin mai joasă ca de obicei, în modul cel mai liniştit a spus un cuvânt incomprehensibil. Maier s-a străduit după aceea să şi-l amintească, însă n-a reuşit, căci e greu să-ți aminteşti un şir de silabe fără sens. El s-a întors curios, în timp ce doamna s-a dus repede la soțul ei pentru a-l întreba speriată:

— Ce ai?

Reveni se lăsase moale pe fotoliu. Însă după numai o clipă a putut să-i răspundă soției limpede ca şi cum şi-ar fi revenit:

— Mă doare aici! mişcându-şi mâna care n-a ajuns în punctul dorit, dar care se ridicase de pe brațul fotoliului. După care, nimic, şi a rămas inert cu capul lăsat pe piept. A mai scos un oftat care-a părut un vaiet şi gata.

Doamna îl susținea urlându-i în ureche:

— Giovanni! Giovanni! Ce ai?

Maier şi-a şters ochii de lacrimile care îi umpluseră, gândindu-se la propria nenorocire şi s-a întors spre prietenul său. Între timp şi-a dat imediat seama despre ce era vorba, însă era atât de pătruns de propriile probleme, încât primul său gând a fost: „Se duce! Şi să vrea nu mă va mai putea ajuta“.

A trebuit să se sforţeze ca să se elibereze bărbăteşte de egoismul său josnic. S-a dus la soţia prietenului şi i-a spus cu blândeţe:

— Nu vă speriaţi, doamnă, e un leşin şi nimic altceva. Vreţi să chem medicul?

Ea era îngenuncheată în faţa soţului. Şi-a întors către Maier un chip scăldat în lacrimi, însă evident că se mângâia cu speranţa care-i venea de la cuvintele acelea.

— Da! Da! Chemaţi-l! şi i-a spus numărul de telefon. Maier s-a îndreptat grăbit spre partea de unde venise, însă doamna rămasă în genunchi a urlat: În partea cealaltă! un urlet făcut mai politicos de un hohot.

Atunci Maier a deschis uşa din partea opusă şi s-a trezit în sufrageria unde două servitoare îşi făceau de lucru cu strângerea mesei. Le-a spus să se ducă repede s-o ajute pe doamna în camera alăturată şi, la telefonul pe care l-a găsit pe dată, a sunat la numărul pe care i-l dăduse doamna.

N-a primit pe loc legătura şi a avut o tresărire de nerăbdare, întrebându-se nelinişţit: „Era pe moarte sau murise deja?“

Dar apoi a resimţit momentele acelea de aşteptare pline de propria-i compasiune: „Uite aşa se moare!“ Şi-apoi: „Nu mai poate da, dar nici nu mai refuză“.

Doctorul i-a promis că vine imediat, iar atunci el a pus receptorul jos şi s-a întors fără să se grăbească la doamna Reveni. A privit în jur: ce lux! Legătura sa cu Reveni se răcise mult după căsătoria acestuia, iar soţiile lor nu erau în relaţii. Vedea sufrageria aceea pentru prima dată, luminoasă datorită soarelui ce pătrundea prin ferestrele mari, reflectat de marmura din partea de jos a pereţilor, de ornamentele aurite ale uşilor, de cristalele ce se aflau încă pe masă. Toate lucruri bine rânduite, căci bietul om din odaia vecină nu făcuse niciodată prostii şi nici nu putea să mai facă.

„O duc mai bine eu sau o duce mai bine el?“ s-a gândit Maier. Cu ajutorul celor două servitoare, doamna Reveni îşi întinsese soţul pe canapea. Continua să-şi facă de lucru în jurul lui. Îi tamponase faţa cu oţet şi-i ţinea o sticluţă cu săruri sub nas. Evident, era un cadavru. Ochii i se închiseseră singuri, însă globul ocular al celui stâng era vizibil ieşit în afară.

Simţindu-se atât de străin faţă de femeia aceea, Maier n-a îndrăznit să vorbească. Şi-a amintit de adresa fiicei lor şi s-a gândit să se întoarcă la

telefon. Apoi s-a răzgândit şi s-a hotărât să meargă el însuşi ca s-o cheme. Nu locuia departe.

— Mă gândesc, i-a spus şovăind doamnei Reveni, să mă duc s-o anunţ eu însumi pe doamna Alice că tatăl său nu se simte bine.

— Da, da! a hohotit ea.

A ieşit cu paşi repezi. Nu că s-ar fi grăbit, căci de-acum Reveni nu mai putea fi ajutat de nimeni, dar pentru a se putea îndepărta de cadavrul acela.

Iar pe stradă şi-a repetat întrebarea: „Îi e mai bine lui ori mie?“ Ce liniştit era pe canapeaua aceea! Ciudat! Nu se mai lăuda cu succesul său umflat de greşelile lui Maier. Reintrase în majoritate şi de acolo privea inert cu globul acela protuberant, lipsit de bucurie sau de durere. Lumea continua, însă pățania aceea îi demonstra întreaga nulitate. Pățania lui Reveni îi răpea orice importanță celei care i se întâmplase lui.

ÎNTÂLNIRE A UNOR VECHI PRIETENI

Roberto Erlis se născuse într-o familie bună, dar nu bogată.

Atinsese şi depăşise cel de-al treizecilea an de viaţă într-o poziţie mai curând umilă. Apoi – după cum obişnuia el să spună – se înfuriase, lăsase deoparte fantezii şi visuri şi se lansase în afaceri cu hotărârea unuia care nu vrea să piardă timp. A făcut afaceri bune mai întâi graţie norocului, iar apoi datorită unei abilităţi căutate şi practicate. Una peste alta, a devenit milionar mulţumită unor afaceri ce-i dădeau fiecare în parte impresia că n-a fost prea isteţ. Se-nţelege că, fiind un maestru atât de greu de mulţumit, trebuia să ajungă departe. S-a însurat, a devenit proprietar al unor cai, al unei case mobilate somptuos şi i s-a părut că şi-a rezolvat problema vieţii. Se ştie că bogăţia nu rezolvă o atare problemă, însă dobândirea bogăţiei şi satisfacţia succesului pot umple cea mai goală viaţă.

La patruzeci de ani rezolvase şi problema de a câştiga tot mai mult muncind mai puţin. Avea o echipă de funcţionari care-i executau ordinele. Lăsase la o parte obiceiul de a se ocupa personal de corespondenţă şi contabilitate nu din lene, ci din convingerea că ocupându-se de un detaliu pierdea viziunea tuturor posibilităţilor ce i se deschideau în piaţă. În trecut visase filozofie şi literatură. Acum visa afaceri, dar le realiza imediat. În general nu se ştie cum un bun visător poate să devină un mare om de afaceri. Riscul rămâne în vis, iar siguranţa vine în realitate. Visând astfel riscul îl vezi şi îl prevezi mai bine şi este evitat. Erlis n-a avut lecţiile dure ale realităţii. A visat de prea multe ori ruina ca s-o şi îndure. Până şi unele obiceiuri de literat i-au fost de folos. În lista de preţuri afacerile se descoperă la fel ca ideile într-un dicţionar. Şi-apoi, voind mult timp să ţinteşti capodopera te deprinzi cu siguranţă cu unele obiceiuri ale furnicii, iar acestea sunt foarte utile în afaceri.

Mergea pe străzi foarte singur, ca atunci când alerga după imagini. În

deosebit de frumoasa sa soție avea o tovarăşă agreabilă căreia îi plăcea să-l asculte vorbind despre afacerile sale. Ca un veritabil literat ce era, nu spunea niciodată adevărul-adevărat şi de aceea prezentarea afacerilor sale era mai puțin plicticoasă. Vorbind de ele, le revedea încă o dată şi deseori, după ce le răstălmăcise cu soția, dădea fuga să le corecteze odată ce le înțelesese mai bine. Însă nu despre succesul său vreau să vorbesc. Voiam numai să spun că, după ce fusese foarte sărac, acum era foarte bogat şi era satisfăcut de acest lucru. Nu-i de crezut că un succes ce schimbă viața unui om produce o bucurie de scurtă durată. Din când în când această bucurie se repetă. Pentru Erlis bucuria se repeta ori de câte ori putea să salute de sus în jos oameni după al căror salut tânjise în trecut; de fiecare dată când vedea venind la el ca umil solicitant un prieten care în trecut se socotise egalul ori superiorul său. Erlis împărțea pomeni din belşug fără să caute în nici un fel faima. Era un mod de a-şi simți mai bine reuşita. Împrumuta bani vechilor prieteni săraci fără să ceară nici o chitanță. Gestul său generos îi sublinia şi-i accentua succesul.

Avea un copil de care se ocupa puțin, însă pe care îl iubea mult. Preschimbat în om de afaceri, îi rămăsese egotismul literatului. N-avea timp pentru alții şi nu i se putea reproşa acest lucru pentru că era bun cu toți. Elaborase idei de libertate pentru soția şi copilul său datorită cărora era exonerat de a interveni mult prea îndeaproape în destinul lor. Îşi vedea copilul o dată pe zi. Nu-i permitea să se joace lângă el întrucât gândurile îi erau tulburate de zgomotele infantile dezordonate. Îşi iubea copilul dorindu-i tot binele posibil, punând să fie supravegheat, îngrijit şi instruit de alții.

Erlis îşi păstrase un alt obicei de la vechiul literat. Mergea mult pe străzi. Gândirii sale i se potrivea ritmul pasului: în felul acesta era îndrăzneață şi reținută şi mai bine analizată.

Într-o zi, pe corso, privea distrat în jurul său şi calcula cum în anumite momente prețul unor ambalaje modifica prețul unei mărfi. El primea anumite mărfuri în vagon, punea să fie ambalate pe loc şi le reexporta. Acum ambalajul se mărise, dar acest lucru nu putea avea altă consecință decât să-l stimuleze în căutarea unui profit mai mare, iar el zâmbea uşor gândindu-se la câştigul şi la succesul său.

— Tu la Trieste? i-a spus cineva pe care poate că el îl privise, dar nu-l

recunoscuse. L-a recunoscut totuşi: bătrânul Miller. Nu îl văzuse poate şi de zece ani. Şi totuşi fuseseră foarte apropiaţi cu mulţi ani în urmă, când Erlis era un băiat, iar bătrânul care acum trebuie că avea peste şaptezeci de ani era un bărbat matur. Miller era tatăl unui cumnat de-al lui Erlis. Sora lui Erlis murise foarte tânără la naştere, lăsând o fetiţă care câţiva ani mai târziu murise şi ea de difterie. Văduvul a părăsit oraşul, s-a recăsătorit şi astfel a avut loc o îndepărtare totală între cele două familii pe când părinţii lui Erlis erau încă în viaţă. Şi bătrânul Miller trebuie că petrecuse mulţi ani departe de Trieste, în casa fiului său. Puţin cam ciudat şi pretenţios – după cum aflase Erlis de la unii prieteni comuni –, bătrânul nu ştiuse să se înţeleagă cu nora şi se întorsese la Trieste, unde trăia dintr-o pensie nu mare, însă suficientă pentru nevoile sale. Familia Miller fusese importantă pentru viaţa din tinereţe a lui Erlis. Pragmatic cum era, bătrânul acela îl îndemnase uneori să-şi părăsească visurile literare şi să se consacre vieţii practice. Şi tânărul cumnat îl îndemnase la o mai mare seriozitate în viaţă. El suportase îndrumările lor pe care atunci le considera greşite ştiind că îl iubeau. În ceea ce-l priveşte, îi ajutase frăţeşte în nenumăratele lor nenorociri. Ultima, moartea fetiţei, îl impresionase foarte mult pe Erlis, descriind-o şi analizând-o de mai multe ori în unele bruioane de nuvele pe care nu le terminase niciodată şi care zăceau totuşi intacte într-un sertar al lui, a cărui existenţă n-o ştia nici soţia sa. Pe atunci nu se cunoştea încă medicamentul redutabil ce face de-acum mult mai puţin periculoasă difteria şi nu se găsise încă modul de a permite respiraţia bolnavului fără a practica operaţia aceea dificilă care este traheostomia. Fetiţa pe jumătate sufocată a trebuit să aştepte ore în şir sosirea medicului. Bătrânul Miller alerga prin oraş urlând ca un nebun: obţinea promisiunea că medicul avea să vină imediat şi se întorcea acasă cu speranţa de a afla că fetiţa şi-a revenit singură. Nu suporta s-o vadă în starea aceea şi se ducea iarăşi să trezească alţi medici. În sfârşit, la două noaptea, operaţia a fost efectuată, iar Erlis a ţinut în braţe fetiţa în timp ce îi deschideau gâtul. Micuţa condamnată şi-a revenit imediat şi i-a zâmbit unchiului. Avea şase ani şi, stând tot timpul împreună cu adulţii care trăiau pentru ea, era niţel cam vorbăreaţă şi o femeie în miniatură, într-adevăr precoce. Acum nu putea vorbi, fiind afonă din pricina operaţiei, iar suferinţa aceea mută şi reţinută n-a mai fost uitată

de Erlis. A murit dimineața cu o grimasă ce poate ar fi vrut să fie un zâmbet ori un plânset. Apoi Erlis le ținuse companie bătrânului şi cumnatului şi plânsese împreună cu ei.

Viața trecuse peste toate acestea, iar de-acum între el şi Miller nu mai era nici un punct de contact. Cu toate astea, aflându-se în fața bătrânului, pe Erlis l-a cuprins o uşoară emoție: nu-şi amintea prea mult de bătrân, însă văzându-l îşi amintea de cum fusese el însuşi în altă perioadă. Îşi amintea de propria tinerețe.

Bătrânul a părut emoționat să-l revadă, iar lui Erlis i-a fost uşor să fie la fel. Şi-au strâns îndelung mâinile şi s-au privit în ochi. Vârsta se dezlănțuise într-adevăr cu furie asupra acelui organism altădată atât de solid. Era mic şi teribil de firav, pe când cu ani înainte fusese mai curând puternic. Fața îi era uscată şi ridată, iar ochii puțin cam prea umezi. Vârsta avansată este o boală ce provoacă mai mult decât toate celelalte compasiunea noastră, iar Erlis a uitat de problema care-l preocupa, a raportului dintre marfa lui şi ambalaj.

Au mers unul alături de celălalt. Bătrânul a povestit că avusese veşti bune despre băiat şi se informa:

— Te-ai însurat? Câți copii ai? Iar apoi brusc, puțin sardonic: Şi literatura?

Erlis a zâmbit. Nu mai regreta literatura. A povestit cu modestie voită despre afacerile sale, plângându-se că are prea mult de lucru. Firma sa nu-i purta numele şi i-a spus acest lucru bătrânului, care, negustor fiind, a înțeles imediat importanța acestui fapt şi-a tresărit.

— Tu eşti proprietarul acelei firme?

Admirația era evidentă şi Erlis a savurat-o. Astfel a regăsit cu uşurință vechea afecțiune şi au mers îndelung împreună. Bătrânul s-a plâns de nora care-l îndepărtase de fiul său. Acum trăia singur din mica pensie pe care vechii săi şefi i-o acordaseră. Băiatul îl ajuta foarte mult.

Era zi de sărbătoare, dar cu toate astea Erlis a fost oprit pe stradă de tovarăşi de afaceri. Îşi lua rămas-bun de la ei după ce răspundea cu siguranță la întrebările ce-i erau adresate. Evident, bătrânul îl admira.

— Ai devenit un adevărat bărbat! a exclamat. Dacă te-ar vedea taică-tău ce s-ar mai bucura!

Şi Erlis a părut să creadă că defunctul său tată s-ar fi bucurat să

descopere în fiul său un astfel de om de afaceri. Într-adevăr, în ultimii ani, bătrânul Erlis se lăsase convins de ambițiile lui Roberto şi sperase să-l vadă făcându-şi un nume în literatură. Însă ca mort cumsecade ce era nu protesta, iar Miller, desigur, vorbea cu bună credință. Şi-apoi nu încăpea îndoială că bătrânului Erlis i-ar fi fost de-ajuns să audă că Roberto era un om puternic. Reuşita era importantă, indiferent de domeniu. Vorbiseră astfel despre tot ce-i lega, iar acest lucru era suficient pentru a lega la loc nodurile pe care viața însăşi le înnodase şi le dezlegase. Bătrânul i se adresa cu tu şi, revenit la vechile obiceiuri de copil, el continua să-i vorbească cu dumneavoastră bătrânului prieten. Nici unul, nici celălalt nu îşi dădeau seama de ciudățenia acestui obicei. Şi totuşi amândoi ştiau că omul forte dintre ei era numai Erlis. Miller fusese un bun funcționar, iar acum încasa un venit care – după cum spunea el – îi ajungea. Muncise toată viața în mod direct, exploatat de alții, şi numai la o vârstă înaintată regretase că fusese prea slab şi inactiv. Erau pe punctul de a se despărți, când Erlis a avut o idee.

— Ce-ar fi să veniți la mine la masă?

Bătrânul a şovăit. Era aşteptat la masă la aşa-zisa lui patroană, adică la cea care-i închiriase camera şi îi pregătea masa. Apoi a acceptat. Erlis era foarte insistent, iar bătrânul a fost cuprins de curiozitatea de a cunoaşte casa aceea a tânărului său prieten, pe care el îl considera milionar. Au mers în centrul oraşului. Lui Erlis nu-i plăcea să piardă timp ca să se ducă la afacerile sale.

MEDICAMENTUL SPECIAL AL DOCTORULUI MENGHI

Reuniunea Societăţii de Medicină era pe punctul de a se încheia când doctorul Galli, un membru care din pricina timidității sale de nestăpânit nu lua niciodată cuvântul, s-a ridicat şi a informat adunarea că doctorul Menghi, pe patul de moarte, îl rugase să citească în fața Societății un

memoriu al său despre un nou ser pe care îl descoperise.

— Cred că este vorba despre un nou ser! s-a corectat doctorul Galli şovăind.

Medicii cei mai tineri au strigat imediat:

— Să se citească, să se citească!…

— „Am decis ca invenţia mea să moară odată cu mine, însă nu mă hotărăsc să păstrez secretul asupra experienţelor ciudate care mi-au fost prilejuite de această invenţie. Prin urmare, neputând pune la dispoziţia tuturor materialul de care m-am folosit pentru experienţele mele, îmi va fi greu să conving de veridicitatea celor ce sunt pe cale să vă prezint. Mă bizui pe convingerea că afirmaţiile mele, fiind în totalitate bazate pe fapte controlate cu maximă acurateţe, poartă întipărită în ele pecetea adevărului. Ca atare, memoriul meu nu este destinat marelui public, care n-ar fi în stare să recunoască un astfel de adevăr, ci unui cerc restrâns de oameni de ştiinţă. Nu mă tem de numeroşii duşmani pe care îi am inclusiv printre voi. Am suferit mult din cauza ironiilor voastre. Acum, când îi scriu celui ce va citi când voi fi mort, simt plutind în jur pacea ce va domni atunci; eu nu voi mai suferi şi e la fel de sigur că voi îi veţi da pace mortului.

Liniştea pe care mi-o insuflă aceste gânduri mă face să recunosc bucuros faptul că uneori v-am dat motive să vă îndoiţi de mine. În urmă cu mai mulţi ani, am anunţat cu grabă tinerească descoperirea unui ser menit să-i redea instantaneu tinereţea de altădată unui organism îmbătrânit. S-a dovedit apoi că tinereţea dată de mine dura prea puţin iar un adversar de-al meu, căruia nu-i port pică pentru a mă fi rănit cu atâta răutate, a afirmat că tinereţea mea nu era altceva decât o goană nebunească către bătrâneţe. Însă cu toţii au recunoscut: descoperisem un stimulent superior tuturor celorlalte utilizate până atunci. În trufia mea am refuzat să-mi fac un merit din asta: nu era un rezultat potrivit cu efortul de a ţine în loc tinereţea, de a descoperi un stimul şi el cu aplicare limitată întrucât era asimilabil numai de organisme aflate încă în plină vigoare. Vorbesc de el fiindcă astăzi iubesc acea frumoasă descoperire a mea ce scurta viaţa, însă o făcea intensă; în timp ce descoperirea despre care doresc să vă vorbesc şi care şi-a atins scopul mă dezgustă. Vorbesc de prima şi pentru că se leagă în mod direct de motivul pentru care am scris acest memoriu. Şi nu o fac ca să mă apăr, ci

pentru a explica de ce contest faptul că adversarul meu ar fi avut dreptate afirmând că medicamentul meu special merită calificativul de „alcool Menghi“. Medicamentul meu special este *toto genere*[28] diferit de alcool. Alcoolul încetineşte metabolismul materiei; al meu îl grăbeşte şi astfel, în timp ce alcoolul afectează activitatea inimii până la epuizare, medicamentul meu i-o uşurează astfel încât întreg organismul beneficiază de pe urma lui. Notaţi: organul care e izvorul vieţii, *neîntâlnind obstacole într-un organism în întregime vital*, întrece măsura şi ucide. Doctorul Clementi m-a ajutat să construiesc această teorie care îmi îngropa descoperirea; mai mult – recunosc bucuros acest lucru –, cuvintele sunt toate ale lui. Iar această teorie, ba chiar aceste cuvinte, trebuiau să mă conducă în mod nemijlocit la antidotul alcoolului Menghi. Ca atare, noul meu ser a fost imaginat mai întâi teoretic, iar acum, după diferitele experimente pe care le-am făcut cu el, nu am nimic de schimbat la partea teoretică care se referă la el. Niciodată nu m-am gândit că am găsit piatra filozofală, viaţa veşnică; eu trebuia să ajung la o economie a forţelor vitale datorită căreia viaţa să fie prelungită *nemăsurat*. Şi mi-ar fi fost de-ajuns! Mi-ar fi fost de-ajuns să-i pot spune artistului şi omului de ştiinţă: Iată! Viaţa nu mai e scurtă nici pentru voi!

28. Pentru orice caz, situaţie. Avem de-a face cu o alăturare/contaminare a termenului latin *toto* cu cel italian *genere*.

Reuniunea oamenilor de ştiinţă căreia mă adresez cu greu va putea înţelege cum de-am putut renunţa la glorie. A! Vă rog: admiteţi pentru o clipă că unul dintre inventatorii teribililor explozivi moderni ar fi ezitat să comunice omenirii noastre imature invenţia sa: voi l-aţi înţelege? Apoi, în cazul meu, acest scrupul a fost agravat de o promisiune făcută persoanei celei mai dragi pe care am avut-o, şi acest lucru chiar pe patul de moarte. Odată citit acest memoriu veţi înţelege cu siguranţă importanţa descoperirii şi a studiilor mele şi totodată temeinicia scrupulelor mele.

Mă gândesc ce pot să vă spun despre descoperirea mea astfel încât să puteţi să mă urmăriţi în experimentele pe care vi le voi descrie amănunţit, dar nu într-atât încât să v-o dezvălui. Medicamentul – vă veţi fi închipuit de-acum – aparţine organoterapiei[29]. L-am obţinut de la un animal longeviv

prin excelenţă. Nu vă gândiţi la anumiţi peşti de apă dulce a căror viaţă – după cum s-a observat în unele parcuri – durează peste trei secole. Eu am aflat care este animalul cel mai longeviv prin simpla observare a felului său de viaţă, al modului său de a se mişca, de a privi şi mai ales de a ataca şi de a se apăra. Tot alcoolul Menghi a fost cel care mi-a furnizat elementele pentru o observaţie foarte sigură. Animalele şi oamenii cărora le-a fost injectat acel „scurtător“ de viaţă au mişcări rapide, chiar violente. Nu ştiu să prindă, ci apucă, nu ştiu să dea drumul, ci aruncă. În schimb veghea şi somnul lor sunt intense şi scurte. Ziua lor numără, în loc de douăzeci şi patru de ore, douăsprezece şi chiar mai puţin. Animalul longeviv despre care vorbesc are ziua de un an (ştiu la ce vă grăbiţi să vă gândiţi, însă greşiţi), mişcările lui sunt lente, sigure şi măsurate.

29. Metodă de tratament medical care constă în administrarea de extracte de organe sau glande endocrine.

Chiar dacă aţi ghici despre ce animal e vorba, nu veţi afla niciodată care organ al său mi-a furnizat serul de care aveam nevoie. În organismul nostru există un *moderator*! E minunat cum întâmplările vieţii vin în ajutorul omului harnic. Când m-am gândit la teoria antidotului pentru alcoolul Menghi mi-am amintit de o vivisecţie la care am asistat şi căreia nu-i înţelesesem pe loc însemnătatea. Am repetat imediat operaţiunea şi n-am mai avut îndoieli. Odată îndepărtat acel anumit organ vitalitatea animalului se agrava ca prin efectul alcoolului Menghi. Am făcut apoi o experienţă care mi-a confirmat în mod clar ideea. I-am scos organul cu pricina animalului aceluia şi l-am otrăvit cu morfină. A rezistat acţiunii otrăvii mult mai bine decât un animal care nu suferise această operaţie. Şi este de înţeles: organul *moderator* e orb, asemenea tuturor celorlalte organe ale noastre, iar activitatea lui – benefică cât timp este înconjurat de organe vitale – devine „scurtătoare“ de viaţă atunci când această vitalitate e pe punctul de a se stinge. Oricât de slăbit este, el opreşte stimulul care abia-abia de ar fi fost suficient. Descoperirea mea era gata sau, mai bine zis, munca mea era terminată. Restul trebuia să fie lăsat în voia funcţiilor celor mai tainice ale naturii. Dacă *Annina* mea (aşa am denumit serul, în onoarea mamei mele) acţiona asemenea medicamentelor pentru tratamentul tiroidei

şi al ovarelor, care intră în sânge şi acţionează *la origine* fără să aibă nevoie să treacă prin organul a cărui insuficienţă o suplinesc, atunci îmblânzitorul meu *probabil* n-ar fi împiedicat efortul şi în acest fel, numai în acest fel, ar fi rezultat economia vitală pe care o căutam eu.

Găsesc printre hârtiile mele documentul pe care mi-am înregistrat descoperirea. Poartă data de *cinci mai*[30]. Nu sunt superstiţios, însă coincidenţa datelor este totuşi ciudată: „Cinci Mai“ este o dată care se numeşte Napoleon, omul al cărui puls bătea în acelaşi ritm cu ceasul. Amintirea marelui om cu şaizeci de pulsaţii normale mi-a dat o speranţă care de-a dreptul m-a îmbolnăvit. Dacă, dincolo de prelungirea vieţii, aveam s-ajung la ceva diferit şi chiar mai important!

30. „Cinci Mai“ este titlul unei ode scrise de Alessandro Manzoni în anul 1821, cu prilejul morţii lui Napoleon Bonaparte pe insula Sfânta Elena.

Experienţele m-au costat mult, iar micul meu buget s-a resimţit. Studiile mă împiedicaseră să mă dedic permanent experimentului meu şi-apoi clienţii cei mai bogaţi mă părăsiseră după insuccesul alcoolului Menghi, care fusese prezentat de către unii dintre confraţii mei de-a dreptul ca şarlatania unui nebun. Dificultăţile m-au determinat să mă sfătuiesc cu mama.

Mama mea! Nu ştiu dacă vreunul dintre voi a cunoscut-o pe mama. Ceea ce ştiu e că dacă unul a văzut-o o dată, fie şi numai pentru câteva momente, nu a mai uitat-o niciodată. O persoană înaltă, dreaptă, cu nişte ochi foarte negri, blânzi şi autoritari în acelaşi timp, cu o carnaţie tinerească în contrast cu părul complet alb, însă de un alb strălucitor, asemenea zăpezii proaspăt căzute.

Mă scuzaţi că vă vorbesc despre mama, însă, după cum veţi vedea, ea ţine de subiectul meu. Dacă ea n-ar fi fost atunci în viaţă, poate că la ora asta puternicul medicament inventat de mine s-ar afla în mâinile tuturor.

Tata a ţinut timp de mulţi ani la Veneţia o prăvălie foarte importantă, o drogherie. La treizeci şi cinci de ani, cam la cinci ani după ce s-a însurat, a căzut pradă unei vieţi depravate. A avut femei, a jucat jocuri de noroc şi – cred, însă nu ştiu sigur – s-a dedat viciului băuturii.

Din fericire mama a observat imediat schimbarea lui. Cu energia pe care

i-am cunoscut-o întotdeauna în lucrurile mici şi mari, însă pe care nimeni nu i-ar fi bănuit-o pe atunci, ea, când a trebuit să abandoneze speranța de a-l readuce pe drumul cel bun, nu s-a lăsat în voia unor tânguieli deşarte, ci a preluat conducerea afacerilor soțului, care i-a îngăduit acest lucru cu condiția să i se lase bani şi timp să se bucure de ei.

Cât a trăit el a fost o luptă continuă, mai întâi împotriva lui, pentru că voia tot mai mulți bani, iar apoi împotriva creditorilor nerăbdători, care solicitau din toate părțile să li se achite datoriile, şi a furnizorilor care nu mai voiau să acorde credit.

Când tata a murit, de pneumonie urmată în cea de-a treia zi de decompensare cardiacă (numai din asta deduc că dăduse în patima băuturii, fiindcă mama nu mi-a confirmat-o niciodată), lucrurile s-au îmbunătățit imediat, oricât n-a vrut mama să recunoască, declarându-se până în ultima zi a zbuciumatei sale existențe drept cea mai nefericită dintre femei. În ce sens s-au îmbunătățit: înainte pe chipul mamei era întipărită permanent o tristețe incurabilă şi în acelaşi timp mâhnirea pentru propria soartă, pentru soarta lui (da, inclusiv a lui) şi mai ales pentru soarta mea. După ce tata a murit, frumosul chip s-a îndreptat din nou spre a se pleca doar când, des, izbucnea în plâns. Iar ea vorbea continuu despre soțul mort uitând în ceea ce-l privea de ultimii cinci sau şase ani. Pe mine mă învăța să-i cinstesc memoria, ba chiar o mai curăța întrucât în amintirile mele de copil trebuie că rămăsese imprimat chipul lui amenințător de nemulțumit care pretinde, cere şi nu dă.

Aceste calități ale mamei sunt încă mai admirabile când afli cât era de inteligentă. În scurt timp a acumulat din comerț o mică avere, învățând singură toate acele amănunte complicate care constituie ştiința comercială. Cred că nu se întâmplă des ca o femeie neinstruită într-un anumit domeniu să aibă o atare uşurință de a înțelege totul.

Până în perioada decăderii morale a tatei, mama nu se ocupase decât de căsuța ei iubită, în care fusese stăpână şi servitoare. Ulterior, pe lângă afaceri, a avut întotdeauna grijă şi de casă.

Mi-a acordat ajutorul cu o promptitudine care m-a surprins. Eu, care o cunoşteam drept negustorească până în măduva oaselor, calculată ca un bancher, abilă şi prudentă, nehotărâtă şi suspicioasă față de orice decizie

care ar fi implicat diminuarea unui profit ori o mică pierdere, am fost uimit şi mişcat văzând-o acceptând imediat propunerea mea. Îşi făcuse rapid socotelile: putea să-mi acorde timp de trei ani o subvenţie lunară de o mie de lire, exact suma pe care o cerusem. A conchis spunându-mi drept consolare: «În cel mai rău caz o să-mi rămână atât cât să deschid o altă drogherie». Totuşi în acel moment ea se convinsese de-acum că nu căutam serul pentru a face din el – aşa cum crezuse într-un prim moment – o speculaţie comercială.

Probabilitatea de a deschide o nouă drogherie nu ni s-a părut o ameninţare gravă nici mie şi nici ei. Ghicisem de multă vreme că suferea pentru faptul de a fi fost privată de activitatea căreia îi dedicase mare parte din sine şi în care găsise satisfacţii deosebite. Înainte nu avusese parte decât de agitaţie şi de oboseală, în schimb acum suferea, pe lângă agitaţie şi oboseală, şi de plictiseală. Să conduci o casă şi să porunceşti unei servitoare însemna puţin pentru cineva care, asemenea mamei, condusese o firmă şi comandase doi sau trei funcţionari şi mai mulţi hamali. Casa era atât de bine îngrijită, încât a sfârşit prin a avea un singur cusur: se vorbea prea mult de ordine. Cei care ne vindeau carne sau verdeţuri trebuiau să fie foarte atenţi fiindcă tot ceea ce intra în casă era cântărit, cercetat, examinat cu atenţie, iar mama găsise maniera de a munci în căsuţa cea mică la fel ca în marea întreprindere.

Despre mama trebuie să mai spun că era o mare egoistă, de un egoism în care mă includea numai pe mine. Referitor la aceasta îmi amintesc faptul că nu i-a mângâiat niciodată pe *copiii altora* cum zicea ea. Nu-i iubea, şi numai datorită mie îl tolera pe câte unul în camera din spate; dar antipatia ei se percepea atât de clar încât curând cu toţii m-au abandonat, lăsându-mă să mă bucur singur de camera din spate şi de gustarea de după-amiază. Clienţilor săi le rezerva zâmbete şi cuvinte amabile cărora eu, care îi cunoşteam cu totul alte zâmbete şi alte cuvinte, le simţeam falsitatea. Când a socotit că trebuie să-mi impună sacrificiul de a renunţa la glorie, la rezultatul pe care îl obţinusem urmare atâtor studii în beneficiul *celorlalţi* pe care ea nu-i iubea, a trebuit să-i dau ascultare întrucât motivele care o conduceau la o atare cerinţă trebuie că erau foarte puternice.

Din ziua în care i-am solicitat ajutorul, a cerut să poată munci împreună

cu mine. Trecuseră mulţi ani de când nu mai lucram împreună. Mă învăţase să citesc în pauza ei de prânz şi mi-o amintesc gata să vină să mă ajute şi să mă învețe pentru ca apoi să mă părăsească şi să alerge la afacerile ei. Această metodă a avut consecințe, nu ştiu dacă bune ori rele, pentru viitorul meu. Cred că din ea a rezultat o dorință înfrigurată de a-mi preface orice idee într-o acţiune, dorință care uneori mă poate împinge la comunicări premature, dar care, atunci când este cazul, mă determină să-mi precizez ideile în mod sintetic în timp ce alții pierd vremea cu erori şi utopii. Înțeleg că, în laborator, ideea se realizează imediat, însă într-o formă imprecisă. Eu admit o asemănare între animalul evoluat şi cel neevoluat, însă nu admit identitatea. Sunt suficiente experimentele făcute cu *Annina* pentru a stabili deosebirea dintre ele.

Atunci când mama a început să lucreze cu mine în laborator descoperirea mea era de-acum desăvârşită. Nu mai trebuia decât să produc o cantitate suficientă de *Annina* pentru a merge înainte cu experimentele succesive. Cea mai mare parte a timpului nostru am folosit-o pentru discuții privind teoria care a devenit astfel mai clară.

Ea a înțeles repede şi bine. Este adevărat că pentru a mă face înțeles mai bine foloseam cât mai puțin posibil termeni ştiințifici, recurgând mai degrabă la un limbaj pe care ştiința îl respinge.

Viața animală e comparabilă cu fierberea apei într-un cazan aşezat deasupra unui focar al cărui combustibil e limitat. Această fierbere poate înceta odată cu epuizarea combustibilului ori pentru că, datorită fierberii, apa se evaporă. În primul caz avem de-a face cu o moarte prin epuizare; în cel de-al doilea prin ardere. Acum, e evident că viața animală este susținută printr-un exces de căldură; vreau să spun că echilibrul dintre apă şi foc nu e perfect şi că viața ar putea dura mai mult dacă ebuliția ar putea fi diminuată. Spre exemplu, în mod evident căldura emanată de corpul nostru este o pierdere; cât din această pierdere este necesară pentru a proteja periferia noastră? Ca să fim mai precişi: se ştie că, folosind în mod util forța manifestată (şi ca atare pierdută) de inimă în douăzeci şi patru de ore s-ar putea ridica patru mii de kilograme la un metru înălțime. E un exces! Cât din această forță e necesară pentru a ne alimenta viața şi cât se pierde ori e dăunătoare? Viitorul ştiinței igienice rezidă integral în soluționarea acestei

probleme. Deocamdată eu ştiu că această forţă e excesivă şi o ştiu înainte de toate prin faptul că mulţi indivizi a căror căldură *manifestă* era inferioară s-au dovedit mai puternici decât cei cu pulsaţiile accelerate şi cu o căldură ce transpiră prin fiecare por. Forţa latentă este singura forţă; ceea ce poate fi perceput cu simţurile noastre ori poate fi măsurat cu instrumentele noastre este pierderea forţei. Şi ai observat cum creierul funcţionează foarte bine la indivizii a căror inimă şi-a pierdut vigoarea? Am remarcat minţi lucide, ba chiar agere în indivizi al căror puls nu mai putea fi numărat din pricina slăbiciunii şi a vitezei sale.

M-am lăsat cu totul în voia plăcerii de a-i vorbi mamei despre măreţia şi originalitatea ideii mele. De-acum nu aveam decât să spun un cuvânt şi mama îmi ghicea gândul. Aveam nevoie de o asemenea colaborare! De obicei, când lucrez mă las adesea în voia fanteziilor mele. Mă opresc să contemplu ultimele efecte ale ideilor mele, mă bucur de ele, admir succesul lor viitor şi uit cu desăvârşire de munca necesară pentru a le realiza. Cu mama acest lucru nu era posibil. Ea aducea în laborator sistemele ce-i fuseseră atât de utile în afaceri.

Annina în forma sa cea mai pură, respectiv ca ser extras direct din organul moderator, s-a dovedit a fi o otravă cu o putere fără egal. Cu un decigram în sânge puteai omorî un câine tânăr şi puternic în patruzeci de secunde. La început, maică-mea nu voia să creadă că era vorba de o moarte reală. Mângâia câinele ca să-l facă să-şi revină. După care, convinsă, continuând să stea aplecată peste trupul animalului, albă la faţă, m-a întrebat: «Tu asta doreai?»

Am liniştit-o spunându-i că un atare caz era prevăzut. Serul pe care urma să-l folosesc trebuia să fie preparat cu totul altfel decât acesta. Ea a rămas tulburată şi pentru multă vreme neîncrezătoare.

Acest lucru m-a determinat să lucrez cu înfrigurare pentru a-i risipi cât mai curând îndoiala. Am pregătit un iepure cu injecţii urmate timp de mai multe zile de doze minime de *Annina*. I-am colectat sângele pe care, sterilizat, l-am socotit drept serul necesar. Am făcut toată această muncă pe ascuns pentru a o putea surprinde pe mama şi astfel memorabila zi de doi iunie a început pentru mine cu un triumf cum n-am mai avut în viaţa mea.

Dimineaţa am trezit-o pe mama pentru a-i prezenta rodul muncii mele.

Ea s-a îmbrăcat într-o clipă şi m-a urmat în laborator, unde puţin după aceea un iepure a primit prima injecţie pe care am făcut-o cu *Annina*. Odată ce animalul a fost lăsat liber, m-am întors către mama şi, arătându-i-l, i-am spus zâmbind: «Iată-l pe primul individ cu viaţă lungă».

Însă mama îl privea pe bietul animăluţ aşteptându-se să-l vadă murind. Dar faptul c-a trăit a făcut-o pe mama să se minuneze. Ceea ce nu era altceva decât aplicarea la serul meu a unui procedeu inventat de alţii a trezit în ea o şi mai mare uimire decât însăşi ideea mea originală. Doar prin aceasta s-a manifestat la ea lipsa unei pregătiri ştiinţifice.

Iepurele căruia îi fuse administrată injecţia a prezentat diferite fenomene. A încetat să mănânce timp de mai multe ore, iar atunci când a mâncat, comparat cu ceilalţi iepuri printre care îl pusesem, părea mai puţin lacom şi mai lent în mişcări. În afară de momentele când se scutura, era evident cuprins de un fel de încremenire, iar mama l-a observat atât de mult încât a avut o expresie memorabilă şi deosebită, care atunci mi-a plăcut extraordinar: «Pare îngropat în propriul corp!»

Ne-am petrecut toată ziua observând comportamentul animalului. Eu am putut sesiza la el un alt simptom clar, evident, al eficacităţii *Anninei*: manifestarea cea mai pregnantă a vitalităţii în cazul unui iepure este saltul prin care se eschivează faţă de o mână care dă să-l prindă. Al meu făcea un salt formidabil atunci când era ameninţat pentru prima dată; era însă incapabil să mai facă un al doilea salt dacă imediat era ameninţat şi a doua oară. Cădea brusc în amintita stare de încremenire şi se lăsa prins, tresărind inert.

Seara, în salon, am continuat să vorbim despre *Annina*. Însă în timp ce mama se înflăcăra tot mai mult de admiraţie şi de bucurie, eu m-am simţit cuprins de un evident sentiment de descurajare.

Oare unde aveau să mă ducă experimentele pe animale? Chiar ajungând să observ la ele acea schimbare de viaţă în acord – potrivit teoriilor mele – cu schimbarea fizică, nu găseam c-aş fi avansat prea mult. Nu! Numai constatarea unei schimbări a întregii funcţii vitale – schimbare care în mare parte trebuia să se sustragă verificărilor cu ajutorul instrumentelor – îmi putea fi de folos. N-am avut ezitări! Chiar în aceeaşi seară aveam să injectez *Annina* în propriul sânge. Speranţa cea mai vie a renăscut în mine.

Observaţia subiectivă nu dispune de multe exemple în medicină; există totuşi unele exemple şi dintre cele mai ciudate. Astfel, celebrul medic napoletan care, bolnav de nefrită, a preconizat primul tratamentul pe bază de lapte, i-a intuit efectul benefic mai întâi subiectiv, iar apoi l-a constatat în mod obiectiv verificând diminuarea albuminuriei. Cu atât mai mult experimentul subiectiv avea să dea un rezultat concludent în cazul nostru, unde trebuia să fie verificată o intensitate a vieţii care după mine urma să se diminueze înainte de toate în ceea ce priveşte vitalitatea simţului şi a sensibilităţii. Fiindcă dacă *Annina* se dovedea eficientă, aşa cum speram eu, trebuia să se diminueze ceea ce eu numesc uzură. Oare care e cea mai mare uzură a noastră, cea ce ne iroseşte forţele fără ca noi să ne dăm seama? Organele noastre de percepţie uneori nu sunt suficiente – recunosc acest lucru –, însă cel mai mult păcătuiesc prin prea multă sensibilitate. De câte ori nu sunt afectate de sunet ori de lumină? Nu mai vorbesc de sentimente. Bucuriile exagerate sau tulburările sufleteşti excesive decimează omenirea.

Mama vorbea acum despre probleme casnice, iar eu n-o ascultam cufundat cum eram în gândurile mele şi frământat de hotărârea fermă pe care o luasem.

Am anticipat în gând efectul pe care avea să-l producă în mine *Annina*. M-am gândit că *Annina* trebuia să devină medicamentul intelectualilor, iar nu al lucrătorilor manuali. Am spus de-acum ce cred despre necesitatea unei inimi *învederat* puternică pentru funcţionarea creierului. Mai mult, adaug că, dacă un muribund nu ştie să compună un poem ori să facă o descoperire, acest lucru se datorează faptului că are creierul perturbat de celelalte organe care, văzând că nu le soseşte hrana care le este indispensabilă, suferă şi strigă după ajutor.

Puţin după aceea, închis în camera mea, mi-am făcut o injecţie cu *Annina*. Am folosit o doză mult mai mare decât cea utilizată pentru iepure, care nu mi s-a părut suficient de *anninizat*. Trebuie să mărturisesc: pe când turnam lichidul în flacon mâna îmi tremura, iar inima-mi bătea. Ceva asemănător trebuie că simţise inventatorul acela curajos care a lăsat să-i treacă prin corp o putere de două mii de volţi pentru a dovedi caracterul inofensiv al curentului alternativ[31]. Ar fi fost poate mai prudent să amân experimentul pe ziua următoare, iar între timp să-mi notez descoperirea

pentru a fi experimentată ulterior de vreun coleg de-al meu. Însă n-am putut aştepta. Am luat o foaie de hârtie, am pus-o pe masă împreună cu un creion pentru a aşterne imediat pe hârtie observaţiile făcute. Am păstrat hârtia aceea şi o transcriu aici:

31. Probabil savantul Nikola Tesla.

2 iunie, ora 10 ¼. Mi-am făcut injecţia. În organismul meu este o linişte absolută. Pulsul este 84 şi e de înţeles. Mă voi întinde imediat pe pat să-mi iau temperatura. Locul de pe braţ unde mi-am făcut injecţia mă arde. Absorbţia serului avansează lent. Îmi amintesc că, după absorbţia totală a serului, comportamentul iepurelui nu a resimţit un efect decât după zece minute.

Ora 10 şi 35 m. Sub piele nu mai există nici un rest de ser. Temperatura mea e de 37 cu 2. Mă simt agitat. Pot număra bătăile inimii în urechea pusă pe pernă şi ajung să constat că sunt sincrone cu pulsul.

Este exclusă o perturbare efectivă în circulaţia sângelui.

Ora 10 şi 40. Mi-e frică să nu-mi pierd cunoştinţa. În corpul meu s-a dezlănţuit o furtună care mi se pare că se amplifică. A început cu un zgomot asurzitor în urechi, într-atât încât mi s-a părut că vine din afară. Iniţial a fost o explozie ca şi cum presiunea aerului din exterior ar fi făcut să explodeze brusc cele opt geamuri ale camerei mele. Iar acum continuă asurzitor şi ameninţător ca şi cum o maşinărie uriaşă se apropie, se apropie. Pentru a pricepe că tot zgomotul acela asurzitor se află înlăuntrul, iar nu înafara mea e de-ajuns să privesc flacăra gazului de lângă patul meu care se reflectă imobilă în oglinda din faţă. Îmi amintesc îngrozit doza enormă de *Annina* pe care mi-am injectat-o. Îmi fac reproşuri cu o minte foarte lucidă. Profesorul Arrigoni avea dreptate să spună că eu eram asemenea unui topograf capabil să măsoare o prăpastie în câteva secunde sărind în ea. Mă opresc din scris fiindcă nu mai rezist. Oare am febră? Vreau să aflu.

3 iunie, ora 9 a.m. N-am ajuns să-mi iau pulsul. Acum se ridică la 66; cu optsprezece pulsaţii mai puţin decât ieri seară. Recitesc descrierea indispoziţiei de care am fost cuprins aseară. Cât e de imperfectă! Dar oare cum s-o completez? Ştiinţa medicală e atât de săracă în termeni pentru a exprima nişte senzaţii subiective! Starea mea de rău a crescut într-atât încât

am sfârşit prin a lăsa deoparte creionul, m-am întins pe pat şi mi-am pierdut cunoştinţa. Îmi amintesc că înainte am murmurat: «Colaps!» Într-adevăr, dacă un coleg m-ar fi văzut atunci, aşa ar fi spus. Buzele mele nu mai reţineau saliva, ce-mi curgea pe obraz, şi am realizat că respiraţia îmi era scurtă, precipitată. Camera mi se părea cufundată în întuneric; pe retina mea se reflecta doar o plăcuţă galbenă, flacăra gazului, din care nu iradia nici o lumină şi mă gândesc că trebuie c-am fixat-o încontinuu, căci regăsesc şi-acum întipărit în minte modestul, umilul obiect, aşa cum era atunci, rece şi mic, unicul meu punct de contact cu lumea exterioară. Muream! Jos, picioarele mele care mi se păreau departe, ieşind din pat, atârnau foarte greu. Nu-mi amintesc altceva! În această dimineaţă mi-am dat seama că trebuie să fi trecut printr-o criză de delir întrucât cuverturile şi perna fuseseră frământate cu violenţă. Nu sunt surprins de acest prim efect al *Anninei*. În anumite organisme până şi cel dintâi efect al morfinei e violent. Se pare că organismul reacţionează înainte de a se obişnui cu efectul medicamentului. Când mi-am revenit eram întru totul schimbat. Parcă ieşisem dintr-o criză benignă de pneumonie; euforia era totală. Plămânii şi inima probabil că funcţionau perfect. Nu-mi simţeam respiraţia şi nici nu percepeam bătăile inimii. Continuam să simt o anume greutate în picioare şi mi se păreau tot departe. Ceea ce însemna fără îndoială o atenuare a simţului. Trebuie să fi zâmbit satisfăcut că am intuit atât de exact. Previziunile mele se adevereau; creierul resimţea mai puţin decât celelalte organe efectul *Anninei*. Cu un efort, mi-am atins cu mâna picioarele goale. Erau calde, însă imediat m-am gândit că prin actul acela nu făcusem decât să verific diferenţa de temperatură dintre cele două extremităţi. Am căutat termometrul, care trebuia să fie tot în pat, şi m-am rănit la o mână într-un ciob de sticlă provenind desigur de la instrumentul care probabil se făcuse ţăndări în timpul crizei. Mi-a părut rău; însă chiar dacă l-aş fi găsit întreg, e sigur că m-aş fi folosit de el? Am rămas nemişcat fără să fac nici un efort de a-mi curăţa patul de celelalte cioburi. Stând nemişcat, mi-am pierdut vremea cu ideile mele. M-am gândit: «Ar trebui să-mi notez imediat observaţiile». Eram sigur că aş fi putut sări din aşternut şi să mă duc să-mi fac însemnările. Dar nu m-am mişcat. Gândul mi-a rămas la notiţe şi-am stat să reflectez la ce-aş fi scris, dac-aş fi scris. Între timp aveam să mă uit

la ceas pentru a stabili cât durase starea mea de inconştienţă. Nu m-am uitat, limitându-mă să constat că era noaptea târziu. Ar fi fost de-ajuns să-mi ridic capul deasupra noptierei ca să văd ceasul, însă n-am făcut acest efort. Am rămas întins, bucuros să văd confirmată una dintre speranţele puse în *Annina* mea: nu alergam haotic spre acţiune şi m-am felicitat pentru că de-acum puteam să măsor o prăpastie fără să mă arunc în ea. Dar oare aveam s-o măsor după aceea? Gândul la notiţe a continuat să mă urmărească şi, fără nici o intenţie de a ajunge să iau creionul în mână, mi-am analizat simţurile. Urechea mi s-a părut fără îndoială slăbită. Ea percepea slab zgomotele pe care le produceam mişcându-mă în pat. Am trecut apoi să-mi analizez acuitatea vizuală. Dacă în momentul leşinului văzusem flacăra gazului ca pe o bucată de metal lucios, acum desluşeam perfect că flacăra era o flacără, însă mi s-a părut totuşi că nu lumina îndeajuns camera. Privind atent vedeam o iradiere ce se prelungea numai câţiva centimetri în jurul flăcării deschise, dar nu părea că toată încăperea era luminată. Flacăra se reflecta în oglindă puţin mai mică. Am privit mai bine şi în imaginea flăcării din oglindă am desluşit o uşoară culoare albăstruie provenind fără îndoială de la sticla în care se reflecta. Obosit din pricina efortului am închis ochii şi m-am relaxat. Ah! Efectul *Anninei* depăşea cea mai îndrăzneaţă speranţă a mea! Efortul pe care îl necesita observarea unui obiect era compensat din plin de finețea imaginii. Puteam analiza cea mai uşoară nuanţă de culoare. Până atunci o flacără de gaz fusese pentru mine galbenă cu unele reflexe roşii şi albastră la bază; în sfârşit, în mod stupid galbenă. Acum vedeam că nu era aşa şi desluşeam în flacără gradaţiile cele mai diferite ale acelor tonalităţi diferite. Flacăra aceea vorbea! Mi-am ridicat puţin gâtul şi mi-am pironit privirea în întuneric încercând să văd dulapul care trebuia să se afle lângă oglindă. N-am distins imediat obiectul, însă *ca prin voinţa mea* privirea mi-a devenit mai intensă, astfel încât obiectul – ca şi cum l-aş fi chemat – a ieşit din penumbră. Dulapul era o mobilă veche, masivă, barocă, dintr-o epocă nedefinită, cu luciul dus, având pe laturi două mici coloane pretenţioase din vârful cărora atârnau ciorchini de struguri. Eu nu îl mai văzusem astfel şi, fiind un obiect pe care-l avusesem alături din prima mea copilărie, am fost uimit să-l descopăr surprinzător de straniu. Pentru întâia oară am văzut în el sforţarea de linii

realizată de puţin iscusitul artist a cărui artă barocă fusese făcută mai puţin ridicolă de antichitate. Eu nu am fire de pictor, dimpotrivă, şi am fost surprins de delicateţea şi de fineţea ochiului meu. Ce frumoase sunt toate obiectele dacă sunt privite cu o putere care măcar să o întreacă pe aceea a celui care le priveşte pentru a se mişca printre ele! Deşi era pentru prima oară că-mi aminteam să fi privit cu o asemenea atenţie dulapul acela, totuşi în imaginea de-acum s-au înghesuit toate reprezentările pe care le avusesem despre acel dulap începând din prima mea tinereţe. Şi l-am revăzut tot întunecat şi mohorât pe când sălăşluia într-o odaie nicicând luminată din prima noastră casă la Veneţia; o singură fereastră pe care soarele nu pătrundea niciodată din pricina străzii înguste în care dădea. Dulap uriaş ce adăpostea pe atunci, solemn, primele mele hăinuţe scurte. Înăuntru era un miros puternic de lavandă care mamei îi plăcea mult. De mai multe ori l-am văzut afară pe o mare *peatta*[32], având un aspect mai părăduit decât de obicei, cu mai mulţi struguri rupţi din ciorchinii lui. Strugurii aceia lipseau şi-atunci, însă rănile de lemn galben păreau în momentul acela, faţă de restul dulapului, aproape sângerânde. Nu se-nchiseseră, dar timpul potrivise culoarea şi peste ele. M-am odihnit din nou după efortul făcut în vreme ce gândul nu se oprea. Tot ceea ce bănuisem se-adeverea: viaţa diminuată era capabilă să se concentreze mai bine pe anumite direcţii. Fiziologii de-acum un secol spuneau: jumătate şi mai bine din corpul omenesc e moartă. Probabil că eu spoream partea moartă, însă intensificam viaţa părţii vii. Chiar şi picioarele îmi deveneau mai vii *dacă eu voiam*. Sensibilitatea mea în acea parte se diminuase într-atât încât nu simţeam că am picioarele goale şi nici nu realizam dacă se sprijineau pe lâna păturii ori pe inul cearşafurilor. Îndreptându-mi atenţia într-acolo, sensibilitatea mi-a crescut brusc şi fără să privesc, numai prin sensibilitate, am simţit foarte clar fineţea lânii mătăsoase. Între timp s-au ivit zorile. Fereastra situată pe peretele mai depărtat de mine a devenit vie, întâi puţin, puţin, ca şi cum ar fi ciocănit ca să poată intra. Curând a devenit obiectul cel mai important din cameră. Ce frumoasă era, abia trezită sub perdeluţele roz! Ostenit, am căutat să mă odihnesc, iar ultima mea senzaţie vizuală a fost din nou dulapul care văzuse atâţia zori fără să fi fost vreodată observat atât de intens. Acum suporta o lumină antipatică, alterată de galbenul flăcării de

gaz. Apoi mi s-a părut că nu reuşeam să adorm. Creierul meu continua să lucreze şi nu repeta numai imaginile pe care le avusesem în timpul stării de veghe, ci crea. M-am trezit astfel gândindu-mă la viitoarele experimente pe care trebuia să le fac. În primul rând trebuia să văd dacă *Annina* s-ar fi însumat în organismul nostru şi dac-ar fi fost posibil să se facă tratamente cu mici doze zilnice în care dozarea să rezulte de la sine ca urmare a celei mai simple observaţii. Apoi trebuia să cercetez dacă *Annina* ar fi putut deveni o obişnuinţă pentru organismul nostru şi dacă această obişnuinţă avea să elimine criza ori chiar orice efect. Totodată gândul la volumul uriaş de muncă pe care trebuia să-l depun mă făcea să sufăr. Cu toate acestea, dormeam. Îndată ce mintea mi se însufleţea deveneam absolut treaz, atât de mică era trecerea; apoi recădeam într-o toropeală care nu era altceva decât somnul, însă somnul lung, lung, jumătate de veghe; somnul animalului de la care extrăsesem *Annina*. Iar eu, care îl cunoşteam, simţeam dorinţa unui somn mai profund, regenerator şi mi se părea că de cum mă apropiam de el ceva ori cineva mă-ndepărta. La ora asta, stând la masă, ştiu că timpul face să se diminueze efectul *Anninei*. Într-un răstimp de unsprezece ore am constatat în mine trei stadii. Primul, a cărui durată nu o cunosc, se distingea prin pierderea totală a simţurilor. În cel de-al doilea am avut mintea foarte clară, însă mişcările lente şi chinuitoare; ba chiar am să-l caracterizez astfel: nici o percepţie fără voinţă. În cel de-al treilea, încă nerefăcut prin somn întrucât n-am reuşit să dorm, m-am pomenit că pot lucra, dovadă însemnarea de faţă. Toată noaptea trebuie că stăruise în mine o întunecare a minţii. E adevărat că nu-mi reproşasem neglijarea însemnărilor pentru care riscasem atât. Poate că din această pricină am simţit o suferinţă surdă, o nemulţumire care mi-a stricat noaptea cea minunată într-atât încât privind în urmă mi se pare dezagreabilă, asemenea nopţii unui bolnav. Închei: pentru a te bucura de tihna pe care ţi-o dă *Annina*, trebuie să n-o fi inventat.

32. Ambarcaţiune tipic venețiană pentru transportat marfa.

Aici chiar şi aceste însemnări atât de imperfecte sunt întrerupte. Se bătea cu putere în uşa mea, iar o voce groasă de bărbat tuna: «Pentru Dumnezeu, dormi sau ai murit?»

Am deschis uşa şi a intrat doctorul Clementi, al cărui chip nu lăsa să se

vadă nimic care să te facă să bănui gravitatea veştii pe care mi-o aducea. Gâfâia şi era furios întrucât, aşa cum am aflat apoi, mă striga de peste jumătate de ceas. Eu am fost întotdeauna puțin distrat, însă nu într-atât încât să nu aud, de la câțiva paşi depărtare, vocea de stentor a doctorului Clementi.

Dat fiind că eu voi fi mort atunci când publicul va lua cunoştință de acest memoriu al meu, trebuie să luăm în considerare faptul că doctorul Clementi va fi pe-atunci demult uitat. Nu spun aceasta pentru că e mai bătrân decât mine, ci pentru că este un individ pe care eu îl numesc *un muribund*. Vivacitatea lui trebuie să-l facă să parcurgă rapid drumul care pentru alții, dotați cu organe moderatoare mai puternice, este mai lung. El se înflăcărează, ba chiar se-aprinde pentru toate şi pentru toți. Se ocupă şi de politică – după câte mi se spune –, irosind o cantitate uriaşă de muncă. Îl cunosc fiindcă am lucrat timp de doi ani în spital ca secund al lui. Am avut impresia că mi-am petrecut acei doi ani întregi sub un pod de cale ferată pe care goneau nebuneşte, în sus şi-n jos, nişte trenuri nesfârşite. Ce gălăgios mai e şi omul acesta! Înainte de toate, fiecare bolnav de-al său este o ciudată aventură proprie, a lui, care îi este hărăzită numai lui şi despre care vorbeşte, vorbeşte, vorbeşte. Admit că este foarte competent ca medic (de aceea i-am şi încredințat-o pe mama), însă numai din pricina însufleții sale exagerate face – atenție! – şi multe gafe. Când îl vede pe bolnav în prima zi începe imediat să-i pună diagnosticul şi îl pune şi în cea de a doua, şi într-a treia, şi într-a patra zi, până când bolnavul se vindecă sau moare. Şi chiar după aceea el pune diagnostice, şi studiază, şi-şi bate capul şi asistă la disecțiile cadavrelor. Dacă diagnosticul său a fost corect vorbeşte atâta despre el, încât pare să fie cel mai surprins dintre toți. Dacă a fost greşit le vorbeşte despre el prietenilor şi duşmanilor care îl iau în râs pentru aceste defecte ale sale şi mai ales pentru graba lui în vorbire, din care pricină e întotdeauna constrâns să folosească fraze ce se repetă: «Fac un pas înapoi…», iar după aceea: «Rezumând… însă mai întâi trebuie să vă explic…» şi aşa mai departe. Se poate spune despre el că nu e un fanfaron doar pentru că e un om de ştiință. Atunci când intră într-o casă în calitate de medic consultant, medicul de casă tremură. Desigur, doctorul Clementi nu vrea să facă rău nimănui, însă, având în vedere că pentru el fiecare bolnav

are cel puțin trei boli, e greu ca medicul de casă să fi vorbit despre toate trei.

Am tresărit văzându-l intrând în camera mea în dimineața şi la ora aceea. Primul meu gând a fost acesta: providența îmi trimite pe omul care are nevoie mai mult decât oricine de *Annina*. Şi m-am gândit să-i povestesc despre descoperirea mea, rugându-l s-o experimenteze pe el. Totodată am avut şi alte idei. Între altele aceea de a experimenta *Annina* pe un nebun agitat, experimentul ar fi fost mai concludent decât pe doctorul Clementi… însă nu cu mult.

Doctorul nu m-a lăsat să vorbesc. Cu un efort care trebuie că l-a costat foarte mult, şi-a reținut furia pe care-o simțise pentru că nu-i răspunsesem mai repede. Şi-a luat o mină compătimitoare ce nu prevestea nimic bun. Se părea că doreşte să mă liniştească înainte de a-mi da o veste proastă. Micuța siluetă nervoasă aproape că se sprijinea pe mine. Ridicase brațele şi îşi pusese mâinile pe umerii mei ca pentru a mă îmbrățişa, ceea ce din cauza diferenței de înălțime nu era posibil. «Prin urmare tu nu ştii nimic? Da’ ştiu că le dormi!» şi m-a privit cu invidie. Am zâmbit, amintindu-mi că el dormea, chiar dacă profund, nu mai mult de şase ore pe noapte şi m-am gândit: «Voi găsi eu un mijloc să-ți prelungesc somnul!»

Oare cum s-a întâmplat apoi că am rămas tot la ideea mea şi după ce am aflat că, înainte cu o oră, mama căzuse la pământ cu un țipăt ascuțit de durere şi de spaimă şi că doctorul Clementi care venise în grabă vorbea despre un anevrism pasiv, dându-mi speranțe pe care el, evident, nu le împărtăşea? Însă eu n-am leşinat şi nici nu m-am repezit în camera mamei îndurerat şi plin de speranță să-mi pun urechea mea de doctor, devenită şi mai sensibilă datorită afecțiunii filiale, pe pieptul matern spre a cerceta dacă teribila ruptură se produsese cu adevărat. Nu! Mama, ca şi afecțiunea ei şi a mea, fuseseră cu totul uitate, iar eu nu-mi aminteam altceva decât inima aceea lezată de *exuberanță de viață*.

M-am întors către femeia de serviciu, care îl însoțise pe doctor în camera mea şi care se oprise la uşă aşteptând dispoziții: «Mama s-a enervat din pricina cuiva azi-dimineață?»

Femeia a confirmat: Măcelarul, beat încă de la ora aceea, răspunsese cu impertinență la unele reproşuri ale mamei, iar ea se enervase foarte tare. La

o jumătate de oră după aceea avusese criza.

«La ce foloseşte?» a intervenit doctorul Clementi. «Tu ştii bine că a discuta despre ruptură spontană a inimii este un fel de a vorbi lipsit de bază ştiinţifică. Ruptura este întotdeauna consecinţa degenerării.» Văzându-mă pălind, a adăugat cu o mângâiere paternă: «Nu-ţi pierde curajul. Eu, mai curând decât să dau un diagnostic, am simţit primejdia». Apoi şi-a amintit că, în afară de faptul că eram clientul său, eram şi colegi. N-a vrut să admită că a putut greşi şi s-a corectat vioi ca şi cum i-ar fi replicat unui adversar, iar nu sieşi: «Eu zic că este vorba despre o ruptură de mici dimensiuni în ventriculul stâng, însă mai sper că mă pot înşela. Şi de altfel voi vorbi cu colegul Walther. În această perioadă se discută atâta despre posibilitatea de a coase inima…»

Cunoşteam operaţia îngrozitoare care nu reuşise decât o dată sau de două ori şi n-am acceptat nici un moment posibilitatea să o permit. Când am intrat la mama planul meu ştiinţific era făcut; tratamentul trebuia să consiste din injecţii cu o doză foarte mică de *Annina* repetate zilnic. Atitudinea mea datorată răcelii interioare şi ideii ce pusese total stăpânire pe mine a fost atât de ezitantă încât m-am mirat că ea nu şi-a dat seama. N-am plâns. Mi-am ascuns ochii uscaţi cu mâna şi m-am lăsat să cad în genunchi lângă pat.

Ea şi-a ridicat încet braţul şi, rămânând culcată, mi-a întins mâna pe care am sărutat-o. «Eu mor, băiete!» a şoptit.«Nu! Nu! Mamă!» am urlat şi un fel de hohot m-a întrerupt. Părea un hohot, dar eu ştiam foarte bine că respiraţia mea nu era împiedicată de altceva decât de speranţa de a salva o viaţă cu *Annina*. Cazul mamei era tipic. Un ţipăt, un singur ţipăt şi ea – dacă nu interveneam eu – se îndrepta rapid spre moarte. Chiar dacă m-aş fi îndoit de diagnosticul doctorului Clementi, m-aş fi convins singur numai văzând-o pe mama. *Annina* fusese inventată la timp. Ştiam ce eficacitate putea avea gheaţa care fusese pusă pe pieptul mamei. Era nevoie de altceva pentru a potoli inima aceea! Prea bine! Înainte de a se rupe era atrofiată, însă de ce era atrofiată? Evident, pentru că înainte ca tensiunea s-ajungă să o rupă, reuşise să o facă să se atrofieze. Era exclus să fie vorba de o atrofiere grasă. Organismul mamei era atât de sărac în ţesut adipos! Pentru prima dată, mă descopeream mai complicat decât însuşi Clementi.

Continuam să plâng în hohote! Dacă la ora aceea aş fi fost cuprins de o

durere sinceră, auzind-o plângând şi pe mama, din teama de a-i înrăutăţi situaţia cu o emoţie prea mare, aş fi ştiut să mă prefac şi m-aş fi liniştit. Dar aşa am continuat să hohotesc până când doctorul Clementi, care mă urmase, s-a aplecat asupra mea şi mi-a şoptit la ureche: «Colega! Vrei să-ţi omori mama?»

Atunci mi-a fost uşor să mă liniştesc; am îmbrăţişat-o pe mama spunându-i zâmbind că mă emoţionasem foarte tare auzind-o zicând că e în pragul morţii.

Nu încape îndoială! *Annina* estompa în organismul meu sentimentul şi durerea. Nu fusese oare prevăzut că ea va diminua *uzura*? Viaţa mea, diminuată de puternicul moderator, abia ajungea ca să-mi menţină creierul lucid şi anevoie conştiinţa de sine şi pentru sine. Fiind eu un om sănătos, însă nu dintre cei mai puternici, întotdeauna am avut pregnantă în organism caracteristica arderii rapide. Adică am avut mereu mâinile calde şi o exuberanţă a sentimentului ce mă făcea să sufăr doar la vederea suferinţei unui animal. Pe când acum îmi lipsea durerea chiar dacă asistam la spectacolul a ceea ce, aproape ori departe, constituia totuşi destinul meu. Prognosticul morţii exista în mine în acel moment numai ca o concluzie a unui silogism… poate şi acela greşit.

Şi totuşi această răceală nu era lipsită de un sentiment de decădere asemănător celui pe care trebuie că-l are cineva care se abrutizează într-un viciu degradant. Priveam la trecutul meu de altruism ca la o înălţime de neatins de-acum pentru mine. Şi mă gândeam: «Păcat că am luat *Annina* exact cu câteva ceasuri înainte ca mama să se îmbolnăvească!» Îmi aduc aminte că mi-am devenit judecător mie însumi. Priveam chipul mamei mele, de-acum nici blând, nici sever, ci deprimat într-atât încât părea gata să primească masca hipocratică, şi îmi spuneam: «Dacă alt fiu ar fi în locul tău iar eu i-aş ghici sentimentele, ce i-aş spune?» Mi-am răspuns sincer mie însumi că i-aş fi zis «Câine»! Tot aşa: minte lucidă şi sentiment înceţoşat.

Cum am rămas singur cu mama, m-am repezit imediat s-o conving. Trebuia să găsesc un mijloc pentru a-i sugera tratamentul cu *Annina* fără s-o fac să se agite prea tare. Am început prin a-i spune că eu mă simţeam foarte bine cu toate că în seara precedentă îmi făcusem o injecţie cu *Annina*. Apoi i-am povestit toate peripeţiile mele de peste noapte, iar ea le-a ascultat cu

mare plăcere. Mi s-a părut chiar că în unele momente uita până şi de situaţia ei teribilă. La sfârşit, mi-a zis: «Tu eşti un erou, tu!»

Apoi i-am vorbit cu grijă despre boala ei. I-am spus că în inima sa exista pericolul unei rupturi şi că trebuia să fie atentă să nu se emoţioneze, să nu se agite şi să nu facă mişcări bruşte. Ameninţarea unui anevrism se menţinea numai din pricina excesului de viaţă pe care îl avea.

Vorbindu-i mamei despre observaţiile făcute asupra mea, despre acel calm tulbure care-mi răpise somnul, dar şi orice agitaţie, ea a înţeles imediat unde băteam. M-a privit şi, cu un zâmbet trist din cauza palorii chipului său, mi-a spus: «Ai dori să încerci pe mine *Annina* ta? Ei! Fă-o! Mulţumesc Cerului că, dacă tot sunt bolnavă, măcar boala mea îţi oferă prilejul unei experienţe absolut decisive!»

În timp ce scriu remuşcarea îmi stoarce lacrimile cele mai fierbinţi; trebuie să mă opresc din scris după fiecare fragment ca să mă uşurez nestânjenit prin plâns. Eu n-am omorât-o pe mama, dar numai întâmplarea m-a salvat de la o asemenea crimă. Astăzi ştiu cu o certitudine aproape matematică faptul că era condamnată să moară în câteva ceasuri. Însuşi Clementi mi-a confirmat că el îmi vorbise despre operaţie numai pentru a putea spune un cuvânt de speranţă. Însă eu m-am jucat într-un mod josnic cu viaţa mamei. Remuşcarea mea e amplificată de amănuntul că, pentru a reuşi mai bine în intenţia mea de a o convinge să încerce *Annina*, am păcălit-o. Adică nu i-am vorbit de criza violentă pe care o avusesem seara. Poate că ea s-ar fi speriat şi ar fi refuzat medicamentul meu.

I-am făcut injecţia cu mână sigură.

Am putut observa la mama efectul *Anninei* chiar înainte ca doza pe care i-o injectasem să fi fost complet absorbită. Trăsătura cea mai semnificativă de pe sărmanul său chip o reprezentase până atunci neliniştea privirii. Privirea aceea ce devenise foarte blândă îl fixase neliniştită şi rugătoare pe Clementi, iar apoi pe mine. S-a calmat imediat într-un imobilism ce părea că vrea să preceadă somnul.

Pe când ea se liniştea, eu mă agitam tot mai tare. Deşi micşorasem doza de *Annina* aceasta putea produce o criză. Dacă ea ar fi luat forme violente, ar fi putut precede de puţin moartea iar experimentul meu ar fi luat sfârşit. Îmi bătea inima! Dar încă nu pentru mama.

În acest punct expunerea mea devine şi mai lacunară decât a fost până acum. Întâmplarea a făcut ca, atunci când în organismul mamei efectul *Anninei* a fost evident, organismul meu s-a eliberat complet de acest efect, şi cu aceeaşi violenţă cu care i se supusese. Am fost cuprins de aceleaşi simptome: o agitaţie ce-mi tăia răsuflarea iar în ureche pocnituri ce păreau să-mi spargă timpanul. A trebuit s-o părăsesc pe mama temându-mă să nu leşin. Am ieşit în vârful picioarelor. Înainte de a închide uşa în urma mea am putut să mă asigur că mama nu îşi dăduse seama că m-am mişcat.

M-am grăbit către patul meu. Agitaţia mea a ajuns la un asemenea punct, încât sunt convins că m-ar fi putut vătăma, m-ar fi putut ucide, iar eu n-aş fi crâcnit. Atât de preocupat eram să studiez fenomenul important care se petrecea înlăuntrul meu. Însă n-am leşinat. Am simţit cum transpir ca după o baie caldă, iar agitaţia şi-a pierdut puţin din violenţă. Imediat m-am simţit cuprins de o căldură plăcută şi m-am bucurat de o stare de bine intensă, neaşteptată. Până aici nu-mi spusesem niciodată că starea în care mă adusese *Annina* era asemenea unei boli. Acum înţelegeam acest lucru prin faptul că intram într-o convalescenţă rapidă, aproape violentă. În capul meu simţeam un proces puternic, reparator, care, credeam eu, trebuia să semene cu procesul de epuraţie ce are loc după unele forme uşoare de hemoragie cerebrală. Prin urmare eu îi injectasem mamei o nouă boală? Mi-am amintit de mama şi de apropiatul ei sfârşit, uitând pentru o clipă de *Annina*. Am izbucnit în plâns, hohotind ca un copil; durerea neaşteptată a fost atât de puternică, încât uşurarea prin lacrimi şi hohote de plâns n-a fost suficientă şi m-am zbătut pe patul acela ca un posedat.

M-am oprit în urma unei dureri ascuţite în degetul mare de la mâna dreaptă. Se datora rănii pe care mi-o făcusem în seara precedentă cu cioburile termometrului spart. Am mers la fereastră spre a vedea mai bine şi a pricepe cum de o rană atât de mică putea să doară aşa tare. Am observat imediat că, deşi făcută în seara precedentă, rana se înroşise foarte puţin. Am mai găsit înfiptă în ea un mic ciob pe care l-am scos. Am putut constata că, din momentul în care mă duruse, în rană trebuie că se petrecuse o metamorfoză. Această metamorfoză continua încă sub ochii mei. Era evident! Până cu puţin timp în urmă rana arătase ca una cauzată unui cadavru, iar acum – după ce efectul *Anninei* trecuse – începea reacţia ei

dureroasă şi salutară. Se inflama şi micile ei margini se umflau.

Am fost distrus! M-am uitat în jur, nu ştiu dacă în căutare de ajutor sau a unei arme ca să mă omor. Nu existase nicicând vreo speranţă ca rana mamei să se vindece, însă *Annina* exclusese şi acea mică posibilitate – fie chiar un miracol – pe care orice medic îl admite, deşi ştiinţa îl exclude. Acel exces de viaţă pe care eu voiam să-l elimin se dovedea brusc util, necesar. Era de-a dreptul irosit atâta timp cât nu era nevoie de o lucrare de reparaţie extraordinară, dar în momentul când o astfel de lucrare era necesară, atunci nu pândea decât un pericol: ca excesul acela de viaţă să se dovedească insuficient. Am plâns ca un copil, am plâns pentru descoperirea mea şi pentru mama.

M-am întors la mama după ce m-am mai liniştit cât de cât. Eram puţin ameţit asemenea unui beţiv, ba chiar asemenea unuia care fusese otrăvit cu alcool Menghi. Creierul meu era mult mai puţin lucid decât atunci când suferisem efectul deplin al alcoolului Menghi; e-adevărat că, atunci când am găsit-o pe maică-mea la fel de palidă, dar liniştită, într-un repaus absolut, mi-a revenit speranţa. Şi m-am gândit: oare reacţia de exces de viaţă ce se petrece acum în mine şi care trebuie să se petreacă obligatoriu şi în ea, n-ar putea printr-un noroc să-i fie benefică?

Pe chipul ei nu se vedea urmă de suferinţă. M-am aşezat lângă patul ei, i-am luat o mână într-ale mele şi am sărutat-o îndelung.

Printr-o uşoară mişcare bruscă şi mânioasă mama şi-a tras mâna de la sărutările mele. «Mă enervezi!» a zis scurt, cu un fir de voce.

Am tresărit rănit. Am simţit o umilinţă şi o durere ce m-au făcut să gem. Şi dacă o să moară înainte de a se putea elibera de otrava mea şi fără să-mi lase o ultimă vorbă bună? Ah! Nu voiam s-o las să plece aşa, iar în starea de semiebrietate în care mă găseam am crezut că-i voi putea învinge indiferenţa acoperindu-i chipul cu sărutări şi lacrimi. Drept răspuns ea n-a avut decât semne de lehamite. În final, oricât de slab îi era glasul, i-a fost îndeajuns pentru a profera o ameninţare. M-am oprit, temându-mă de o acţiune violentă care ar fi ucis-o imediat.

Am rămas alături de ea până seara. Fierbinţeala ei nu înceta deloc. Din când în când deschidea ochii, privea în gol ori în câte un colţ al încăperii şi îi închidea la loc. Nu părea să sufere. Numai o dată în timpul zilei s-a văitat

şi a suspinat: «Ah! Dumnezeule!»

«Te simţi rău, mamă?» Mi-a spus că nu printr-un uşor semn al capului. M-am întristat. Dar dacă *Annina* în starea în care se găsea i-ar fi produs suferinţă? «Da, am spus, chiar dacă te supără, peste câteva ceasuri o să scapi. Eu am avut o uşoară criză. Uşoară-uşoară, am repetat temându-mă c-o speriasem. Şi-apoi trebuie să te gândeşti, mamă, că eu am luat o doză de trei ori mai puternică decât cea pe care ţi-am dat-o.»

Ea nu mă asculta. «Îmi face rău răceala asta pe care-o am aici!» a spus referindu-se la punga cu gheaţă de pe piept.

Dacă mi-ar fi spus acest lucru când îi făceam injecţia cu *Annina*, i-aş fi îndepărtat gheaţa aceea fără ezitare întrucât serul meu o înlocuia mai mult decât trebuia. Dar acum, când efectul *Anninei* era pe trecute, ar fi fost o imprudenţă maximă. Am rugat-o să mai suporte răceala aceea cel puţin până va veni doctorul Clementi. Ea n-a răspuns şi am aşteptat în tăcere.

Ce după-amiază a mai fost şi aceea! Am petrecut-o în întregime studiindu-i chipul. Fiece mişcare de-a ei mă teroriza. O dată, când şi-a ridicat o mână ducând-o la faţă m-am speriat atât de tare încât mi-am muşcat buzele până la sânge ca să nu ţip.

Doctorul Clementi a venit şi-a plecat. Ea nu i-a adresat nici un cuvânt. Nu a reacţionat nici măcar atunci când el a dispus să se continue cu compresele reci.

L-am însoţit până la uşă. Luându-şi rămas-bun, mi-a spus: «Starea aceea de apatie nu-mi place. Dacă n-ar fi, aş pleca mai liniştit. Pulsul e surprinzător de lent şi nu se poate spune nici măcar că e deosebit de slab».

M-am întors la mama cu o nouă speranţă în suflet. Din chiar cuvintele doctorului reieşea că viaţa mamei s-ar fi prelungit cel puţin pentru nişte zile. N-am mai alintat-o cu alte mângâieri şi m-am hotărât să aştept. M-am aşezat pe o canapea departe de pat. Copleşit de oboseală m-am întins pe ea. După care somnul a pus stăpânire pe mine şi, după o scurtă luptă în timpul căreia am ciulit urechea ca să aud respiraţia mamei, m-am lăsat în voia lui cu voluptate, regăsind imediat cea mai bună odihnă pe care omul o cunoaşte şi pe care *Annina* mi-o alungase în noaptea precedentă.

După două sau trei ceasuri, mi-am revenit pe deplin odihnit. Am sărit din pat, speriat c-o lăsasem pe mama singură. Neauzindu-i imediat răsuflarea,

m-am temut să n-o găsesc moartă. Am dus lumânarea la patul ei.

Am înlemnit. Stătea în fund, chiar dacă răsturnată pe pernă. Am apropiat lumânarea de fața ei. Aceasta nu mai era atât de palidă şi mi s-a părut chiar roz. Ceea ce m-a speriat şi mai mult a fost să văd fluturându-i pe buze un zâmbet care în clipa aceea mi s-a părut al unei nebune.

A deschis ochii şi, văzându-mă, mi-a luat mâna cu un gest vioi care l-ar fi speriat şi pe Clementi. «A! Tu eşti! a exclamat cu bucurie şi siguranță, cu un glas mai puțin stins ca înainte. Tu eşti! Ah! Ce bucuroasă sunt că mai pot să-ți vorbesc; nu mai speram.»

Îmi amintesc cu exactitate fiecare cuvânt pe care mi l-a spus. A vorbit neîntrerupt pentru mult timp, repetând mereu cu alte cuvinte acelaşi lucru, ca şi cum s-ar fi temut că aş fi putut să-l uit.

A spus: «Cum de-ai putut să-ți închipui un lucru atât de groaznic? Tu m-ai îngropat de vie! Odată ai zis că lucrul acela îngrozitor cristaliza corpul omenesc… eu voiam, voiam să mă mişc, să țip, şi nu puteam şi totul era mort în mine în afara dorinței de a trăi, de a țipa, de a mă mişca… îngropată de vie… şi te vedeam şi sufeream pentru că tu trăiai. Acum sărută-mă! Fă-mă să simt şi căldura dragostei… toată căldura, viața toată chiar dacă sunt pe moarte… Ah! Sărută-mă şi plângi şi tu cu mine. Ai crezut că faci bine tuturor şi când colo invenția ta nu e altceva decât o altă nenorocire. O! Bietul de tine! Cum te vei putea oare consola acum, când îți pierzi în acelaşi timp şi mama, şi marea ta operă? Dar trebuie s-o faci! Jură-mi că niciodată nu vei mai pune într-un corp omenesc un asemenea lucru… nici măcar în corpul unui biet animal creat de Dumnezeu! Jură!»

Am jurat! Apoi am plâns îndelung împreună. Păreau lacrimi de mângâiere, în vreme ce ea se stingea.

De ce să repet vorbele fără şir ale bietei muribunde, când eu ştiu mai bine decât oricine să le traduc în cuvinte clare şi lucide căci le-am înțeles întreg sensul şi am intuit, prin analogie cu ceea ce am simțit eu, senzațiile din care izvorâseră? Biata femeie, lipsită de puterea voinței ce mă călăuzise în experimentarea pe mine însumi, nu putuse afla viața nici măcar în contemplarea obiectelor individuale. *Annina* triumfase complet în sărmanul ei trup. Numai creierul continuase să lucreze, însă doar spre a o face conştientă de absența vieții din corpul său.

A contenit să mai vorbească şi să se bucure de libertatea recâştigată doar pentru a muri. Excesul de viaţă produs de reacţia *Anninei* fusese mult prea violent pentru inima ei deja rănită.

Şi trebuie să mai spun un cuvânt. Acest memoriu l-am scris tocmai pentru a putea face public acest cuvânt.

Nu numai pentru jurământul pe care i l-am făcut mamei las ca descoperirea mea să fie îngropată odată cu mine. Oare cum le pot eu încredinţa contemporanilor noştri o astfel de poţiune magică? Gândiţi-vă! Au fost de-ajuns câteva picături pentru a face din mine un delincvent!

Atunci când îi aud pe psihiatri disperaţi de a nu fi putut identifica în delincvenţi un simptom specific comun, zâmbesc! N-au instrumente ca să-l identifice! Şi totuşi caracterul delincventului verificat de mine în ordinea fizică e confirmat de aspectul moral al acestuia. Nu vedeţi că el are o viaţă mărginită, mică, care nu trece dincolo de propria-i epidermă, în vreme ce altruistul dispune de atâta exuberanţă de vitalitate încât să o poată dărui cu generozitate întregii lumi. Nu toţi delincvenţii îşi dau pe faţă josnicia, însă luaţi aminte, observaţi şi veţi afla că în toţi există o diminuare a vieţii.

Ca atare rămânem muritori şi buni. Am distrus *Annina*, iar omenirea îmi poate fi recunoscătoare pentru asta. Aş accepta chiar să semăn cu doctorul Clementi decât să mă liniştesc într-o insuficienţă de viaţă.“

— Mulţumesc! a spus preşedintele, doctorul Clementi, odată lectura terminată. Şi când te gândeşti că am fost prietenul acelui om, ajungând până acolo încât, prefăcându-mă, i-am ascuns adevărata natură a insuccesului său cu alcoolul Menghi. Mai înainte trebuie însă să vă spun că eu sunt adversarul la care face aluzie şi care ar fi creat faimoasa teorie a scurtării existenţei, eu am priceput imediat că serul acela nu avea altă eficacitate decât cea a eterului în care fusese diluat. Nu mă laud cu această amabilitate care este explicabilă prin faptul că eram medicul de casă al doctorului Menghi şi că acesta era unul dintre cei cărora *trebuie să le cânţi în strună.*

— Aha!

— Apropo! Acum înţeleg de ce memoriul acesta conţine atâtea obrăznicii la adresa mea: cu ani în urmă am publicat un studiu: *Omul de ştiinţă paranoic*, iar doctorul Menghi a crezut că se recunoaşte în subiectul meu. Am negat, însă evident că el nu mi-a mai iertat-o.

— Dar memoriul? a întrebat un medic, văzând că doctorul Clementi nu putea uita de mica sa persoană jignită.

— Memoriul? a replicat preşedintele. Chiar doriţi să vorbim despre el?

— Nu! Nu! au strigat cu toţii.

— Din tot memoriul nu mă interesează decât un punct, a continuat doctorul Clementi. Având în vedere că doctorul Menghi nu era un mincinos, aş vrea să ştiu din ce cauză a murit acel biet câine căruia îi fusese injectată *Annina* în forma ei cea mai pură.

— O fi fost un accident! a strigat un tânăr medic.

— Să ne lăsăm de poante! a spus grav doctorul Clementi, căruia nu-i plăceau glumele altora. Putem face o ipoteză. Poate că doctorul Menghi a folosit pentru prepararea serului său albumina vreunui animal cu sânge rece; această albumină are un efect letal imediat dacă este injectată în sângele unui mamifer. Dacă n-ar fi aşa, ar trebui să ne gândim că, enervat cum era, pentru a ţine câinele nemişcat, doctorul Menghi l-a strangulat fără să-şi dea seama.

Cu toţii au râs, iar bătrânul domn întinerit de aplauze a părăsit catedra cu pasul său mic şi grăbit.

MOARTEA

I

Se întorseseră acasă la opt seara după ce îi conduseseră la gară pe cei doi copii care plecaseră la Roma. Băiatul, care se stabilise acolo, venise să o ia pe sora lui, pe care cumnata o invitase în capitală pentru un sejur lung cât toată primăvara. Fuseseră zile fericite alături de cei doi copii bucuroşi, având în vedere viitoarea călătorie. Acum cei doi soţi erau puţin debusolaţi, mult prea singuri fără copiii aceia care îi unesc şi îi dezbină pe părinţi.

Roberto a simţit că soţia sa avea nevoie de încurajare. Terminaseră de

mâncat, iar el se aşezase automat pe fotoliul unde îşi petrecea de obicei o jumătate de ceas cu ziarul. Apoi, văzând că soţia rămânea aşezată la masă nehotărându-se ce ar fi trebuit să facă, rămasă brusc inactivă după o zi de muncă intensă la bagajele fetei şi în compania celor doi tineri, a lăsat ziarul să-i cadă pe genunchi şi a privit-o. Iată că acum soţia avea nevoie de compania lui, pentru prima dată după atâta timp. A descoperit-o îmbătrânită. Părul ei, care fusese blond şi pe care acum toată lumea îl vedea aproape alb, mai puţin el care continua să vadă lumina ce fusese în el, era luminat puternic de becul de sus, îndreptat mai mult spre capul său. Când i-a vorbit, ea l-a privit cu un zâmbet blând, abia schiţat. „Foarte bătrână“, s-a gândit cu o strângere de inimă, el, care era mult mai vârstnic decât ea. Faţa deschisă, trandafirie, se potrivise altădată cu părul strălucitor, dar nici acum nu distona fiindcă sub părul alb mergea mai bine figura cu ten deschis, marcată de timp, cu contururile mai puţin clare, cu rozul obrajilor devenit mai puţin întins, întrucât devenise mai vineţiu dincolo de obrajii propriu-zişi.

În efortul său de a o scoate din apatie a devenit foarte vorbăreţ şi, fără să vrea, a sfârşit prin a vorbi despre tot trecutul lor, despre zilele în care cu atâta trudă el reuşise să o cucerească. L-a purtat pe acest drum nevoia de a găsi un subiect. Ea l-a ascultat imediat cu interes. Vorbiseră despre aceste lucruri de multe alte ori, însă trecutul este întotdeauna nou: pe măsură ce viaţa înaintează el se schimbă fiindcă ies la iveală părţi ce păreau cufundate în uitare în vreme ce altele dispar fiind de-acum puţin importante. Prezentul orientează trecutul asemenea unui dirijor pe muzicienii din orchestră. Are nevoie de sunetele acestea ori acelea, iar nu de altele. Şi de aceea trecutul pare când foarte lung, când foarte scurt. Răsună ori amuţeşte. În prezent reverberează numai acea parte care e chemată să-l lumineze ori să-l întunece. Apoi vom evoca intens mai curând amintirea plăcută şi regretul decât noul eveniment.

Soţia l-a ascultat mirată. Acum vorbea despre religie, despre religia care întârziase, ba chiar ameninţase să împiedice căsătoria lor. El i-a amintit că promisese să respecte şi să păstreze credinţa sa. Cu puţin respect – se părea de-acum că promisiunea sa nu mai avea importanţă, erau bătrâni, iar amândoi copiii lor părăsiseră, independenţi, casa părintească – a vorbit despre religie.

— Religia împodobea femeia dorită. Oare nu dorința ațâța templul Vestei[33], îți amințeşti?

33. Vesta, zeița căminului din mitologia romană, fiica lui Saturn. Preotesele cultului său erau vestalele, care menținеau aprins focul sacru în templele închinate zeiței.

Cu siguranță ea fusese scoasă din singurătatea sa. Dacă acesta era scopul lungului discurs, el fusese pe deplin atins. Zâmbind, a povestit şi ea: la douăzeci de ani îl întâmpinase cu o mare speranță, aceea de a-l converti. Şi a zâmbit de propria naivitate. Prin urmare, era adevărat că tot ceea ce ar fi trebuit să-i despartă îi unise. El a alegat după ea ca să distrugă legea Vestei, iar ea l-a primit spre a face actul de prozelitism pentru care fusese pregătită. Dar parcurseseră uşor împreună drumul cel lung: iată că acum băiatul era ateu, iar fata credincioasă. Se respectau şi călătoreau împreună. Apoi a avut un cuvânt pe care el l-a căutat şi l-a dorit pentru a-şi înfrumuseța propriul discurs, însă care i-a plăcut mai puțin Teresei:

— Poate că mitologia va rămâne veşnic soarta femeii.

După care, dându-şi seama că a rănit-o, a căutat să o mângâie: pe lumea asta exista moartea şi numai cei puternici puteau să o înfrunte. Pentru femei lupta era lipsită de speranță dacă religia nu le venea în ajutor.

— E-adevărat, a spus ea, convinsă de propria slăbiciune. Iar apoi, deosebit de emoționată, a mărturisit pentru prima dată cum putuse să trăiască fără teamă alături de el, care era ateu: Eu m-am rugat întotdeauna şi pentru tine, mai ales pentru tine. Iar acum am să mă rog şi mai mult, pentru tine şi pentru fiul nostru care nu vrea să se roage.

El a glumit:

— De aceea lunea aproape întotdeauna mă doare capul. Duminica îi amințeşti lui Dumnezeu de existența mea, iar el îşi aminteşte să-mi trimită pedeapsa pe care o merit.

Ea n-a protestat, ci a mai învârtit o dată comutatorul pentru a avea mai multă lumină.

Iar el a vrut să-i demonstreze că, în felul său, şi el se gândise la ea: el se pregătea asiduu de moarte pentru ea. Era de presupus că avea să i-o ia înainte. Trebuia să-i servească drept exemplu. Nu întotdeauna religia folosea pentru a da curaj. Şi i-a povestit despre marele poet spaniol[34], omul

cel mai religios care mânuise vreodată condeiul, care a plâns şi s-a rugat opt zile la rând să moară, transformând în tot atâtea capele toate camerele palatului său. Dar nu pentru a muri liniştit, ci încercând să-şi schimbe soarta şi să continue să trăiască. De aceea şi celui care crede îi este necesar exemplul curajului şi al resemnării. Iar forţei pentru acel moment el i se dedicase întotdeauna, în fiecare zi.

34. Referire la Lope De Vega (1562–1635), care a traversat, la un moment dat, o profundă criză existențială.

Iar când ea a fost surprinsă să afle că şi atunci când era perfect sănătos, se gândea la moarte, el a exclamat:

— Dar chiar acela e momentul în care să te gândeşti la moarte. Fiindcă gândul la moarte trebuie să fie al omului sănătos. Gândul acela trebuia să fie viu şi puternic. Nu bolnav.

Şi a continuat să se spovedească. Trebuia să vorbească despre lucruri importante iar el, ca să-i abată atenţia, şi-a dezgolit sufletul, chiar partea pe care o ţinuse ascunsă pentru un timp atât de lung chiar şi faţă de ea:

— Ciudat, nu-i aşa, că eu ţi-am părut mereu atât de vesel şi că totuşi sub veselia aceea s-a aflat întotdeauna gândul morţii. Ba poate chiar din el îmi trăgeam zâmbetul. Vreau să spun că, dacă ajungeam să zâmbesc din pricina lui, apoi puteam să zâmbesc la orice.

Nu puteai trăi fără să te gândeşti la sfârşit. Firea omului o cerea. Gândul morţii era cel pe care altora li-l dădea religia. În el nu se dezvoltase. Rămăsese o religie acceptată şi păstrată care corespundea perfect oricărei necesităţi. Nu era nevoie de Cer spre a deveni buni şi miloşi. Gândul morţii îmblânzea totul. Ardoarea luptei pentru viaţă se atenua în hotărârea de a te pregăti de moarte. Din perspectiva aceea şi înfrângerea devenea nesemnificativă.

— Dar eu nu voiam acest lucru. Eu chiar doream să mă pregătesc de moarte. Pentru tine, pentru mine, pentru toţi. Nimic nu mi s-a părut niciodată atât de demn de compătimire şi de ridicol precum mişcările dezordonate ale animalului atunci când îl ajunge cuţitul măcelarului.

Ea a fost scuturată de un fior:

— Când soseşte clipa aceea e chiar un moment fără importanţă. Un viitor

apropiat mai important este iminent în ce ne priveşte. Cum ar putea fi socotită importantă scurta durere care ne poate afecta atunci?

El a aprobat politicos:

— E-adevărat. După aceea urmează altceva şi durează multă vreme.

Au schimbat vorba. Au revenit la copiii care acum erau departe. Dar, fiindcă discutaseră despre moarte, acum totul li s-a părut mai aproape. Iar când s-au dus la culcare, el a sărutat-o pe frunte şi a strâns-o în braţe ca şi cum ar fi încercat să imite prin acest gest dragostea care cu mult timp înainte îi determinase să se unească pe viaţă. Un lucru foarte plăcut. Cu mult mai plăcut decât atunci când instinctul inventase gestul respectiv.

Apoi, înainte să adoarmă, el s-a gândit: „Moartea nu mă ameninţă pe mine. Eu sunt tare. Dar cum va suporta ea moartea mea? Cum va simţi după aceea ameninţarea următoare asupra ei? Va şti să imite resemnarea mea? Însă cum va putea ea să simtă că în legea universală nu pot exista durere şi nici spaimă?“

II

Timpul a trecut nu mai repede decât de obicei. Era încă primăvară, devenită puţin mai caldă. În urechea Teresei continuau să răsune cuvintele ce sunau a durere şi care fuseseră folosite spre a agrementa ultima lor seară de dragoste când şi-a văzut soţul ţintuit de boală în pat. O boală care sosise brusc, cu un tremur lung. Ca să se conformeze propriei hotărâri, Roberto a încercat să preschimbe tremurul în râs:

— Pare un gâdilat, a spus.

Acest efort al lui n-a reuşit decât să facă mai tragică grava ameninţare.

Doctorul Paoli, care a fost chemat în grabă, a părut iniţial liniştit, continuând însă să avertizeze cu o ironie aspră asupra propriei ştiinţe şi puteri, că avea să ştie mai multe atunci când boala va fi avut timp să spună mai mult.

Torturile febrei au fost suportate cu uşurinţă de Roberto. O singură dată, după ce-a rămas mult timp în tăcere, i-a spus persoanei care stătea lângă patul său, şi care era chiar Giovanna, bătrâna lor femeie de serviciu:

— Tu, într-adevăr, ai mai fi avut nevoie de mine.

Iar când Giovanna i-a povestit despre asta Teresei, acesteia i s-a părut că sensul cuvintelor era atenuat de dovada pe care-o aduceau, fiindu-i destinate ei şi ajunse la femeia de serviciu din cauza febrei foarte mari care tulbura creierul acela. Nimeni nu se gândise încă la moarte. Dacă n-ar fi fost febra, ea ar fi crezut că tot ceea ce spusese el era puțin gândit, fiind lipsit de vigoare. Dacă spaima preceda pericolul, atunci spaima era mai adevărată chiar decât propriul pericol pe care ea îl ştia mare şi pentru care uneori se pregătea cu o calmă resemnare.

Apoi febra a scăzut, iar el nu s-a mai gândit la moarte. A crezut mai ferm în termometru decât în propria tortură, suferință şi durere.

În seara aceea, Teresa a început şi ea să tremure. Era miezul nopții, iar cele două servitoare dormeau de-acum. A trebuit să-l însoțească pe doctor la uşă. Aici medicul, un bărbat de circa patruzeci de ani, grav, puțin greoi, s-a oprit. Era încurcat. În fața bolnavului vorbise într-un fel, ba chiar îl felicitase că-i mai scăzuse febra. Acum, cu soția, trebuia să vorbească altfel. Să-i spună că el ştiuse să mintă, dar că trebuia să continue să mintă. Corpul său masiv se îngreunase şi mai mult din pricina ezitării asupra cuvântului care trebuia să dezvăluie o parte din adevăr, însă nu pe tot. Şi-apoi, în medicină existau toate perspectivele, iar el se îndoia de cele care i se prezentau acum. Se mergea poate către una din formele acelea care se prelungesc cu încăpățânare, fiind mai uşoare, până la moarte ori până la una dintre acele vindecări imperfecte care transformă tot restul vieții în cea a unui condamnat la moarte, sau se mai putea spera într-o criză ori într-o evoluție mai blândă care să ducă totuşi la o vindecare deplină? Misterioasa inimă omenească nu-şi destăinuia toate posibilitățile până în ultimul moment. Organul care aparent nu cunoştea odihna îşi revenea totuşi din cea mai puternică depresie. Şi doctorul s-a pregătit să plece, jenat atât de lucrurile misterioase şi de cuvintele care, adresate acelei biete doamne, nu puteau ajuta să lămurească gândul unui om care ştia mult, dar nu ştia destul. A dat să plece după ce a repetat unele recomandări. Însă doamna dorea să cunoască întregul adevăr:

— Trebuie să telegrafiez ca să chem copiii?

Şi a privit cu nerăbdare buzele acelea de pe care voia să smulgă verdictul.

Însă doctorul s-a învârtit încet în loc, ca s-o privească mai bine pe

doamnă, sau poate ca să câştige timp înainte de a vorbi. Atât de multe erau perspectivele! De care trebuia să se agaţe? A întrevăzut propria salvare: pericolul cel mai mare rezida fără îndoială în boala lungă. De ce să telegrafieze? Modul cel mai odios pentru a da o veste proastă. Dar n-a vrut s-o liniştească prea mult pe doamnă. Să scrie, deocamdată putea să scrie. Să-i pregătească pentru veşti mai proaste sau… să prezinte lucrurile în aşa fel ca peste câteva zile să aibă parte de o mare bucurie. S-a simţit încrezător la rândul său, de parcă probabilităţile favorabile crescuseră. A putut chiar să se gândească mai clar la necesităţile momentului.

— Mâine, a spus, o să vedem cum facem să angajăm o infirmieră. Dumneavoastră nu veţi putea continua să trăiţi aşa dacă lucrurile dau semne să se lungească. Iar ea l-a lăsat să plece, nemişcată, fiindcă nu-şi putea lua gândul de la cuvintele pe care le pronunţase el mai înainte. Ultimele cuvinte al doctorului – „Am să telefonez mâine-dimineaţă înainte să mă duc la spital“ – i-au ajuns la ureche ca o nouă confirmare a gravităţii momentului.

A stins încet lumina electrică de la uşă, a aprins-o din nou pe cea de pe coridor ca să-l traverseze în siguranţă, a înaintat continuând să şovăie, iar după ce a apucat clanţa uşii – pe care, dacă ar fi deschis-o, şi-ar fi revăzut soţul pentru prima dată după ce aflase că e supus unei ameninţări atât de grave, iminente –, i-a dat din nou drumul pentru a reveni iarăşi la întrerupătorul cel mai apropiat, restabilind întunericul pe coridor. Obscuritatea nu era deplină. Era atenuată de o uşoară sclipire ce venea din camera bolnavului. Ea nu s-a mişcat imediat. S-a rugat în întuneric. Deşi ştia că era o meschinărie fără margini să îngenunchezi pentru a cere nişte intervenţii miraculoase. Soţul îi ocrotise religia aşa cum ştiuse. Dar nu ştiuse s-o facă destul de bine. Însă ştiinţa se îndepărtase de ea în momentul acela, iar Teresa se reîntâlnea cu propria religie, sau cel puţin atitudinea sa. Iar atunci când a ajuns la patul bolnavului s-a simţit mai sigură. Rugăciunea îi dăduse puterea să fie la înălţimea datoriei sale. Era gata chiar să se prefacă.

Camera mare era slab luminată de o mică lampă aflată pe noptiera care despărţea cele două mari paturi matrimoniale. Puţina lumină era mai puternică deasupra patului bolnavului, care stătea pe-o parte, cu braţele întinse ţeapăn, cu mâinile depărtate ca şi cum ar fi vrut să salveze o parte a

propriului corp de o neliniște atât de puternică. Până şi capul pe pernă se deplasase înapoi, aproape perpendicular cu spatele.

Văzând-o, a abandonat orice efort. O aşteptase suferind şi, o clipă, i s-a părut că a-i putea vorbi însemna să curme anxietatea.

— Ce ți-a spus doctorul? a întrebat făcând în sfârşit o mişcare ce nu era impusă de suferință ori de durere, ci ca să o vadă mai bine. Dragul chip al iubirii. Era personificat de dragostea lui şi de cea proprie. În penumbra albă şi aurie părea transparent. Ah, da, desigur, o adevărată uşurare.

— Nimic special, a spus Teresa făcându-şi de lucru aranjând patul.

— Totuşi, te-a ținut mult. Ori poate că mi se pare mie că minutele sunt ore? S-a uitat la ceas.

— Nu, nu, a minți Teresa. Uitasem să las afară cafeaua pentru mâine-dimineață şi a trebuit să mă duc la bucătărie.

Bolnavul n-a insistat. Respirația sa era accelerată după fiecare mişcare ce presupunea un efort.

— Culcă-te, i-a spus soției. Voi face tot ce pot ca să fii liniştită. E momentul să-mi intensific exercițiul.

Ea s-a prefăcut că n-a auzit aceste cuvinte; simțea în gât suspine de plâns şi n-ar fi fost posibil să şi le rețină dacă el ar fi vrut să i le reproşeze. A spus pur simplu, luându-şi un aer distrat:

— Nu mi-e somn. Vrei să-ți citesc ziarul?

Nici el n-a mai repetat cuvintele acelea, regretând că le-a spus. Era un mod de a o tortura chiar şi acela de a pomeni de propria intenție. A răspuns cu blândețe:

— Aş vrea să să te întinzi şi să dormi. Cine ştie? Poate voi fi nevoit să te trezesc şi tot ce poți câştiga dormind este un avantaj pentru tine. Iar el a mai avut şi curiozitatea să se poată uita din nou dacă pe noptieră mai era la îndemână tot ceea ce putea avea nevoie. Timpul se scurgea fără să fie umplut numai de neliniște.

Iar Roberto a fost foarte de treabă în noaptea aceea. La început, Teresa şi-a ținut ochii deschişi fără efort şi sărea în sus la fiecare mişcare a soțului. Însă el a reuşit să se mențină nemişcat. Când voia să se mişte găsea o uşurare în însăşi rezistența sa. Şi îi spunea cu hotărâre răului pe care el îl personificase într-un om care-i stătea alături atât de imobil, încât nu se

putea considera că el producea răul, ci se bucura de el: „Uite, uite, sunt superior eu care sufăr, faţă de tine care te bucuri“. Mult timp, până când, foarte târziu, respiraţia regulată a soţiei l-a anunţat că aceasta adormise.

Da, ea adormise. La început o ţinuseră trează teama că îngrijorările doctorului erau corecte şi speranţa că erau greşite. Ce ştiau doctorii? Boala? Poate. Însă nu organismul, corpul fiecărui individ. Şi şi-a amintit de anumite învăţăminte ale lui Roberto. Oamenii aveau cu toţii aceleaşi organe, şi cu aceleaşi organe fiecare dintre ei alcătuia un organism cu totul original, ce nu mai existase înainte. Oare de ce Roberto nu putea să se vindece pe drumul pe care se afla acum, când febra îi scăzuse, dacă organismul său era făcut în acest fel? Aceasta era ştiinţa! Nu era făcută pentru ea. „Nu acum, nu acum!“ a implorat. I se părea o crimă ca el să trebuiască să dispară acum. Credea că cere puţin, numai o amânare. I-ar fi fost acordată, o, sigur. Iar ea şi-a aflat pacea pe care-o invocase pentru el.

Fereastra a devenit vizibilă la revărsatul zorilor. Roberto a ajuns s-o privească cu bucurie. Timpul nu stătea în loc. Apoi şi el şi-a aflat pe neaşteptate o mare odihnă. N-a mai văzut fereastra, nici camera şi nu s-a mai auzit pe el însuşi. Când s-a mai gândit, nu i s-a părut că a fost somn fiindcă somnul era cu totul altceva. Anxietatea continua, însă el era privat de efortul de a i se sustrage. Este o mare relaxare aceea de a fi privat de posibilitatea unui efort. Era în întregime al său fără rezistenţă. I s-a părut că asistă la aventurile cele mai chinuitoare din viaţa sa, aventuri sumbre despre care apoi nu şi-a mai amintit întrucât n-au ajuns nici măcar la conştienţa visului. Anxietatea se prefăcuse în viziuni cu monştri ori cu catastrofe, sau de monştri pe punctul de a sosi ori de catastrofe care se pregăteau, ceva ce nu-şi amintea, dar care se potrivea cu imaginea vieţii aşa cum o simţea el atunci.

Când şi-a revenit era plină zi. Se simţea slăbit, acoperit de sudoare. În cameră era multă agitaţie, ori i s-a părut lui. Servitoarea a ieşit şi a intrat iarăşi de mai multe ori. Doctorul stătea pe pat cu o seringă în mână. Soţia sa era şi ea preocupată de ceva aflat pe masă. Doctorul, văzându-l că deschide ochii, i-a zâmbit ca de bun venit:

— Vă simţiţi mai bine?

Era o urare plăcută, o mare bunăvoinţă. Iar el a salutat reîntoarcerea vieţii

în forme generoase cu un zâmbet.

— Dacă mă simt bine, e perfect!

Doctorul l-a privit neîncrezător. I se părea că răspunsul nu dovedea că bolnavul era *compos sui*[35]. Teresa a pus capul pe perna bolnavului:

35. Stăpân pe sine; în latină, în original.

— Tu nu ştii, a şoptit, a fost criza, criza binefăcătoare care a survenit când nu mai speram. Acum totul s-a sfârşit.

În momentul acesta numai ea plângea.

Bolnavul a respirat adânc. Da, de multe zile nu mai respirase aşa. Pătrunderea oxigenului într-o cantitate însemnată este o mare binefacere. Şi s-a simțit liber. Nu s-a gândit nici măcar pentru o clipă că acum, ca om în putere, datoria sa ar fi fost să-şi amintească de faptul că ajungea la convalescență doar pentru a se pregăti de următoarea boală. Într-un anume fel, durerile pe care le îndurase până acum fuseseră lipsite de sens. Dintre toate şansele, convalescența este cea mai seducătoare. Monştrii nopții dispăruseră. Lângă patul său stătea omul acela puternic care îl salvase cu privirea lui pătrunzătoare şi binevoitoare, cu urechea sa ascuțită, cu seringa lui ce injecta direct în sânge ceea ce era necesar ca să-i redea vigoarea, viața, iar în cealaltă parte veghea Teresa cu dragostea ei trează, totdeauna egală, sigură.

Puțin după aceea Teresa era din nou la uşă, lângă doctor. Ca bun profesionist ce era, el reflecta inclusiv în mişcările sale ameliorarea stării bolnavului. Părea mai puțin încurcat, mai liniştit şi el. Se sprijinea de uşorul uşii şi privea prin lentilele mari ale ochelarilor săi ochii doamnei, care se uita în schimb la buzele lui. S-a felicitat pe sine:

— Ce bine-am făcut că nu i-am chemat pe copii! Apoi, şovăind, a atenuat vestea cea bună: Încă nu s-a terminat, dar aproape. Şi văzând că acest lucru era de-ajuns ca să întunece chipul doamnei a găsit modul de a-i reînnoi bucuria, amintindu-i în ce stare sufletească o lăsase în ziua precedentă: Aseară n-aş fi dat o pipă de tutun pe viața lui. Azi e cu totul altceva. A mai reflectat, apoi a părăsit uşorul uşii, îndreptându-se înainte de a-i întinde mâna ca s-o salute: Aş mai rămâne cu plăcere aici – şi pentru o clipă corpul său greoi s-a făcut şi mai greu, s-a întors ca şi cum pântecele său mare ar fi

fost parte dintr-un şarpe fără picioare –, dar trebuie să mă grăbesc. Şi a plecat.

Ea a rămas să-l urmărească cu privirea. A văzut limpede că la un moment dat s-a oprit cu un picior în aer, şovăind să-l lase jos ca să ajungă pe următoarea treaptă. Însă apoi, mai hotărât, a mers mai departe şi a dispărut. Să fi dorit oare să-i mai spună altceva? Nu a vrut să se mai gândească, dar de cum s-a îndreptat spre camera bolnavului imaginea lui a urmărit-o. O vedea cum se deplasase în ultimele ore: când o încurajase, când o înspăimântase; iar acum, în momentul când părea că ajunsese la speranță, ba chiar aproape la liniştea deplină, îşi păstra un mic spațiu liber pentru a țopăi între optimism şi teamă.

Ea nu mulțumise încă pentru împlinirea rugăciunii sale. A făcut-o în scurtul răstimp necesar pentru a străbate coridorul. N-a încetinit pasul ca să poată dedica mai mult timp rugăciunii. S-a gândit: „Te poți ruga foarte bine şi lângă el“. Şi a zâmbit maliţios. Era un mod de a-l trăda.

Totuşi, Roberto zăcea epuizat. Acum putea să respire în voie. Doctorul îi țipase în urechi: „Iată că soseşte euforia perfectă!“ Cuvântul straniu i se înfipsese în ureche, iar el îl mângâia aşa cum ea îl mângâia pe el. Chiar simțea această euforie. Respirația este una dintre principalele activități ale organismului nostru, iar faptul de a o redobândi întreagă este o mare performanță. Ar fi putut să doarmă fără tovărăşia monştrilor şi a catastrofelor.

Când şi-a văzut soția reintrând a zâmbit:

— De data asta, a spus, n-a fost nici o bravadă din partea mea. Una peste alta, a fost un lucru puțin dureros. Ceva mă apăsa, însă partea bună era că nu exista posibilitatea de a protesta. Întreaga lume se transformase într-o apăsare. Ca atare era greşeala mea că mă aflam acolo. Nu rămânea altceva de făcut decât să te laşi în voia apăsării.

Ea nu a ştiut ce să zică. Fiecare cuvânt al lui o emoționa. Dacă doctorul n-ar fi şovăit înainte de a pleca, s-ar fi simțit mai uşoară. Pe când aşa, ea îl ştia totuşi în pericol. Şi se părea că şi el ştie acest lucru. Cuvântul său era prin urmare tot de erou.

III

Părea că doarme. Soţia l-a privit de mai multe ori şi, fără să se mişte, s-a întors la cartea ei.

— Nu dormi? a spus o dată, văzându-l că privea cu ochii mari deschişi unghiile unei mâini puse pe pernă la mică distanţă de faţă.

El şi-a întors spre ea faţa foarte palidă acoperită de o sudoare uşoară.

— Nu ştiu ce e, dar sufăr mult! O să treacă. Şi a părut că voia s-o liniştească. După care a sărit din pat. Scuză-mă, a spus el ca un bolnav bine educat de ani de pregătire, dar nu pot să stau în pat.

Iar ea n-a mai uitat acest cuvânt ciudat, semn evident că îndelunga pregătire lăsase în sufletul său urme de neşters inclusiv în acel moment, de bolnav bine educat. Acum, de cum şi-a apropiat chipul de fereastra întredeschisă, ea l-a văzut descompus de o grimasă de durere ce se forma şi dispărea pentru a apărea din nou. Părea reflexul unor atacuri de durere care se succedau rapid unul după altul. Ea s-a gândit că probabil la fel va fi arătat imaginea chipului celor torturaţi la aplicarea repetată a fierului înroşit pe carne.

S-a lăsat să cadă în fotoliul pe care stătuse ea până-n acel moment. Cuvântul atât de ciudat în clipa aceea s-a repetat:

— Scuză-mă.

Era doar în cămaşă. În seara precedentă se simţise apăsat de pijama şi nu şi-o mai pusese. Picioarele sale, încă tinere, destul de musculoase şi mai colorate decât faţa, tremurau. Piciorul drept a rămas în aer răsucit, sprijinit numai în degetul mare. O anchiloză datorată durerii. Respiraţia nu părea obstrucţionată, dar uneori se accelera.

Teresa n-a ghicit imediat. O întâmplare, un atac nervos, dar nu o ameninţare. A întrebat:

— Vrei să chem doctorul?

Atunci el a vorbit şi a fost un lucru demn de milă, însă pe care ea nu l-a înţeles decât mai târziu, aducându-şi aminte de el. Pe când durerea cumplită se dezlănţuise în corpul lui, cuvântul era cel dictat de hotărârea sa eroică. Zăcea mort lângă durerea vie, activă, pe care se străduia s-o lase să-l bântuie fără s-o asculte.

— De ce vrei să pierzi acest scurt răstimp care ne-a fost lăsat? A făcut o pauză datorată grimasei violente provocate de durere şi care s-a extins de la

față la tot corpul. Între timp, ea, doar ca să facă un lucru care să fie mai înțelept decât marea durere şi chiar decât cuvintele acelea, i-a acoperit picioarele cu o pătură şi imediat a căutat o alta ca să-i acopere pieptul.

— Vei fi răcit, a şoptit, fiindcă transpiraseşi.

— Căldura şi frigul nu sunt importante, a zis el. Moartea e importantă, moartea atât de apropiată. Şi e momentul să ne amintim de viață, viața care eu vreau să continue pentru tine plăcută şi senină ca şi cum eu n-aş fi existat. Dar oare cum să fac? Şi-a rotit privirea rătăcită ca şi cum ar fi încercat să-şi amintească, însă şi efortul acela era întrerupt de grimasa pe care era nevoit s-o facă. Nu m-am gândit la toate atunci când durerea aceasta nu exista şi rău am făcut. Dar încă pot să-ți spun că toate acestea nu contează, acestea… care trebuiau să se întâmple mai devreme ori mai târziu.

Ce tortură! Teresa a alegat la clopoțel.

— De ce? De ce? a mai zis el. Stai liniştită cu mine, să mă priveşti şi să înveți.

S-a aşezat comod pe spătarul fotoliului. Brusc durerea încetase. A încetat fără să şovăie. S-a retras şi a plecat. Moartea nu sosise. Iar el a privit în jurul său fără durere şi fără eroism. Dinții continuau să-i clănțăne, dar durerea dispăruse cu adevărat precum de dimineață greutatea în respirație. Cuvintele sale eroice asumau în mod nefericit aspectul unei lăudăroşenii. Şi-a putut da seama imediat că Teresa nu credea acest lucru, întrucât pentru ea, odată trecută durerea, a rămas spaima, nimic altceva, o mare spaimă. L-a ajutat să se bage în pat. Apoi a chemat femeia de serviciu să stea cu el. După care s-a îndepărtat pentru a merge la telefon şi, hotărându-se rapid, fără să se mai sfătuiască cu nimeni, le-a telegrafiat copiilor să se întoarcă acasă.

IV

Când a revenit înspăimântată în cameră, mai întâi s-a liniştit.

Auzind-o venind, el s-a ridicat din patul unde nu-şi găsea locul. S-a aşezat iar ea l-a văzut în lumina razei de soare care aproape atingea patul. A tresărit. Îşi schimbase fizionomia. Pleoapele umflate amenințau să astupe

ochii. Era palid, cu fața acoperită de o uşoară sudoare. Şi nu reuşea să o privească. Privirea lui o căuta şi o găsea probabil acolo unde nu era, ca şi cum instrumentul vederii i se schimbase şi nu trebuia să se îndrepte către obiectul pe care voia să-l vadă. Dar cuvintele i-au ieşit fără greutate din gură. Nenumărate, ici-colo greşite din pricina unor erori de care el părea că nu-şi dă seama.

La început ea l-a oprit să vorbească şi a alergat către el spunându-i:

— Suferi? Doctorul va fi aici în câteva clipe.

— Nu de el am nevoie, a zis Roberto cu claritate, fiindcă eu nu sufăr, nu sufăr deloc. Sufăr numai de amintirea a cât am suferit puțin mai înainte, în timpul acelei ore cumplite. Ea ştia că ora aceea cumplită fusese alcătuită din câteva minute. Însă n-a protestat. A ciulit urechea. Ştia că asculta ultimele cuvinte ale unui muribund şi, cu toate că erau întrerupte, întretăiate, au fost totuşi inteligibile pentru ea. El n-a vorbit decât despre durerea suferită. Pe durata acelei ore întregi el ştiuse să reziste şi să vorbească de parcă viața lui continuase la fel ca înainte. Dar nu mai era viața. Era o izolare între ziduri create de durere. Iar durerea era triumful cuiva, al cuiva care se bucura de judecata sa. A vorbit despre un sunet de clopot triumfal care îl însoțea. Şi a simțit că vina sa merita atâta ură. Întreaga lui viață fusese o vină, o mare îndelungă vină de care acum voia să se căiască. A făcut şi cu buzele o imitație naivă a sunetului clopotului: bing, bang, bing, bang… Trebuia să asculți sunetul acela. Şi amenințările! Ea trebuie că le auzise în vreme ce el, preț de o oră întreagă, refuzase să le dea ascultare. Însă acum, când nu mai răsunau, ar fi dorit să le audă din nou ca să-l asculte şi să-l înțeleagă şi mai bine. Ultimele sale cuvinte, stropite de-acum cu lacrimi, au fost:

— Eu nu ştiam.

După care s-a lăsat pradă lacrimilor, întins pe pat. A fost un plânset violent care i-a tăiat respirația cum i se întâmplă unui copil pedepsit pe nedrept, ori chiar pentru o sentință evidentă inclusiv pentru el. Se pare că plânsul l-a oprit să mai vorbească. Lacrimile au fost întrerupte de un hohot deosebit de puternic, care i s-a adăugat curând unui sunet ciudat care Teresei i s-a părut inițial şi mai infantil decât hohotul. Era horcăitul.

La scurt timp după moartea lui Roberto, Teresa s-a întors la patul acela. Iată că el, țeapăn, părea puternic şi senin asemenea unui soldat care

răspundea la apel. Iar ea, pentru care moartea nu încheia nimic, s-a gândit, căutând o consolare pentru atâta chin: „Iată că-ți iei revanşa. Ce tare eşti!“

V

Moartea lui a fost chiar ceea ce el nu voia: spaima.

Asocierea atât de intimă a două persoane cu firi atât de deosebite, deşi atenuată de dorință şi de respect, trebuie să sfârşească prin a face să predomine fizionomia unuia din cei doi. Cea dintre Teresa şi Roberto avea trăsăturile chipului acestuia. Teresa, netulburată, îşi continuase ritualurile religioase, însă i se păruse că însăşi înțelegerea lor trebuia să-i impună şi ei aceeaşi rezervă cu care se lăuda el drept o manifestare de afecțiune, iar religia ei se lipsise de cel mai mare eroism al său: prozelitismul. Închisă-n pieptul său, religia aceea se ofilise, devenise sterilă. Poate, pe de altă parte, şi cea a lui Roberto îşi pierduse orice nobleţe lipsindu-i manifestarea clară şi înțeleaptă.

Şi pentru multă vreme Teresa, şovăind, a meditat asupra terorii acelei morți. El îşi recunoscuse o vină. Ce vină? Lipsa lui de credință. Iar ea s-a gândit că, în ultimul moment, el se convertise. Tot ceea ce-a rămas din Roberto pe pământ, deci în inima Teresei, s-a convertit. S-a convertit în tăcere. Doar fla

MOŞNEAGUL

Întâmplarea s-a petrecut anul acesta, în aprilie, lună care ne aducea una după alta zile întunecate, ploioase, cu scurte întreruperi surprinzătoare de sclipiri de lumină şi chiar de căldură.

Mă întorceam seara spre casă, în maşină cu Augusta, după o scurtă excursie la Capodistria. Aveam ochii obosiţi din pricina soarelui şi eram înclinat spre odihnă. Nu spre somn, ci spre trândăvie. Mă aflam departe de lucrurile ce mă înconjurau şi pe care totuşi le lăsam să ajungă la mine, căci nimic nu le înlocuia: plecau lipsite de sens. Deveniseră şi foarte şterse după asfinţit, cu atât mai mult cu cât de-acum câmpurile verzi fuseseră înlocuite de casele cenuşii şi străzile mizere, atât de cunoscute că soseau previzibile, iar a le privi însemna ceva mai puţin decât a dormi.

În piaţa Goldoni[36] am fost opriţi de agent şi m-am trezit. Am văzut atunci că se apropia de noi şi, pentru a evita alte vehicule, lipindu-se aproape de maşina noastră, o copilă foarte tânără îmbrăcată în alb cu panglicuţe verzi la gât şi cu dungi verzi şi pe uşoara mantilă deschisă, care în parte îi acoperea rochia şi ea de un alb strălucitor întrerupt, ca şi mantila, de ştraifuri subţiri din acel verde luminos. Întreaga figurină era o afirmare impetuoasă a anotimpului. Frumoasa copilă! Pericolul evident în care se găsea o făcea să zâmbească în timp ce marii săi ochi negri, larg deschişi, priveau şi evaluau. Zâmbetul lăsa să i se vadă albeaţa dinţilor pe chipul acela în întregime roz. Ţinea mâinile sus, la piept, în strădania de a se face mai mică, iar într-una din ele se aflau mănuşile moi. Eu am văzut perfect mâinile acelea, albeaţa şi forma lor, degetele lungi şi palma mică ce se pierdea în rotunjimea încheieturii.

36. A doua cea mai importantă piaţă din Trieste, situată în apropierea centrului istoric, în care se intersectează principalele trasee care străbat oraşul.

Şi atunci, nu ştiu de ce, am simţit că ar fi fost dureros ca acea clipă să dispară fără să creeze nici o legătură între mine şi tinerica aceea. Prea dureros. Însă trebuia să ne grăbim, iar graba a creat zăpăceala. Mi-am amintit! Exista o legătură între mine şi ea. Eu o cunoşteam. Am salutat-o aplecându-mă spre geam pentru a fi văzut şi am însoţit salutul meu cu un zâmbet ce voia să exprime admiraţia mea pentru curajul şi tinereţea ei. Apoi imediat am încetat să mai zâmbesc amintindu-mi că-mi descopeream astfel marea cantitate de aur care se afla în gura mea şi am rămas să o privesc grav şi concentrat. Tânăra a avut timp să mă observe plină de curiozitate, răspunzând salutului cu un gest ezitant care i-a dat un aer de tristeţe micului său chip de pe care dispăruse zâmbetul şi care astfel şi-a schimbat strălucirea de parcă între ea şi ochii mei se interpusese o prismă.

Augusta îşi dusese lornieta la ochi atunci când îi fusese teamă că avea s-o vadă pe tinerică sfârşind sub un automobil. A salutat şi ea ca să mi se alăture şi a întrebat:

— Cine e tinerica aceea?

Chiar nu-mi aduceam aminte numele ei. Mi-am aţintit privirile în trecut cu dorinţa fierbinte de a-l găsi şi am trecut repede din an în an, până departe, departe. L-am descoperit alături de un prieten de-al tatălui meu.

— Fata bătrânului Dondi, am şoptit nesigur.

Acum că pronunţasem numele acela mi s-a părut că îmi aminteam mai bine. Amintirea tinerei o aducea cu ea pe aceea a unei grădini mici şi înverzite în jurul unei mici vile. Şi i s-a adăugat şi amintirea cuvintelor cu care copila i-a făcut să râdă pe toţi cei prezenţi: „De ce de pe un acoperiş nu cade niciodată o singură pisică, ci totdeauna două?“ Aşa le aruncase ea în faţă tuturor impertinenta ei inocenţă ca şi acum în piaţa Goldoni, iar atunci fusesem şi eu atât de inocent încât să râd împreună cu toţi ceilalţi în loc s-o iau în braţe atât de frumoasă şi-atât de dezirabilă. Vreau să spun că această amintire m-a întinerit pentru o clipă şi mi-am amintit că sunt capabil să apuc, să ţin, să lupt.

Augusta a făcut să înceteze visul acesta tulburător cu o explozie de hohote:

— Fata bătrânului Dondi are la vremea asta vârsta ta. Deci pe cine ai salutat? Domnişoara Dondi era cu şase ani mai mare decât mine. Ha! Ha!

Ha! Dac-ar fi nimerit aici, în loc să zâmbească din pricina pericolului, cum făcea fătuca aia, ar fi sfârşit, tremurând şi şchiopătând, sub roţile noastre.

Şi acum lumina acestei lumi se altera ca şi cum ajungea pe neaşteptate la mine printr-o prismă. Nu m-am alăturat imediat râsului Augustei. Dar trebuia! Altfel aş fi dezvăluit importanţa aventurii mele şi ar fi fost pentru prima dată când m-aş fi spovedit Augustei.

— Da, da, nu m-am gândit. Totul se schimbă în fiecare zi câte puţin, ceea ce într-un an înseamnă mult, iar în şaptezeci foarte mult. Apoi am avut un cuvânt sincer. Frecându-mă la ochi ca unul care s-a trezit din somn, am adăugat: Am uitat că sunt bătrân, şi prin urmare toţi contemporanii mei sunt bătrâni. Inclusiv cei pe care eu nu i-am văzut îmbătrânind, precum şi cei care au rămas ascunşi şi n-au făcut niciodată să se vorbească despre ei, neurmăriţi de nimeni, şi totuşi au îmbătrânit cu fiecare zi. Deveneam infantil forţându-mă să ascund sclipirea aceea de tinereţe care-mi fusese îngăduită. Trebuia să schimb intonaţia, şi cu înfăţişarea cea mai indiferentă am întrebat: Unde trăieşte acum fata bătrânului Dondi?

Augusta nu ştia. Nu se mai întorsese la Trieste după ce se măritase cu un străin.

Iar eu de aceea am revăzut-o pe biata domnişoară Dondi, în fustele ei la fel de lungi, mişcându-se în vreun colţişor al pământului, necunoscută, adică printre oameni care niciodată n-o văzuseră tânără. M-am emoţionat pentru că era chiar destinul meu, deşi eu nu mă îndepărtasem de aici. Numai Augusta zice că-şi aminteşte de mine exact cu toate marile mele virtuţi de tinereţe şi cu câteva defecte, primul dintre ele fiind frica de a îmbătrâni, pe care ea încă nu mi-o iartă, deşi la ora asta ar putea să-şi dea seama cât de întemeiată a fost ea. Însă eu nu o cred. Eu nu îmi amintesc multe despre ea, în afară de ceea ce văd. Iar apoi ea mi-a cunoscut tinereţea numai parţial – vreau să spun foarte superficial. Eu însumi îmi amintesc mai bine aventurile tinereţii mele decât înfăţişarea şi sentimentul ei. În anumite momente neaşteptate mi se pare că ea se întoarce şi trebuie să alerg la oglindă ca să mă aranjez la timp. Privesc atunci semnele acelea de sub bărbia mea, deformate de o piele prea bogată ca să mă întorc la locul care este al meu. Odată i-am povestit nepotului meu Carlo, care este şi medic, şi tânăr şi ca atare se pricepe la bătrâneţe, despre aceste iluzii de tinereţe care mă

surprind uneori. Zâmbind maliţios, Carlo mi-a spus că erau cu siguranţă un simptom de bătrâneţe fiindcă uitasem cu totul cum te simţi ca tânăr şi trebuia să privesc pielea gâtului ca să recunosc acest lucru. Apoi, râzând zgomotos a adăugat:

— Ca vecinul tău, bătrânul Cralli, care e convins că e tatăl copilului pe care tânăra sa soție e pe cale să-l aducă pe lume!

Nici vorbă de aşa ceva! Sunt încă destul de tânăr ca să nu comit asemenea greşeli. Eu nu mă ştiu mişca destul de sigur în timp. Şi nu ar trebui să fie totul din vina mea. Sunt convins de acest lucru în ciuda faptului că nu aş îndrăzni să-i spun lui Carlo care nu ar înțelege şi ar râde de mine. Timpul îşi execută devastările într-o ordine sigură şi nemiloasă, apoi se îndepărtează într-o procesiune la fel de ordonată de zile, de luni şi de ani, iar atunci când se află atât de departe încât nu-l mai putem vedea, rupe rândurile. Fiece oră îşi caută locul ei în câte-o altă zi, iar fiecare zi în alți ani. Aşa se-ntâmplă că un anumit an pare tot însorit ca o unică vară, iar altul este în întregime străbătut de un fior de frig. Iar rece şi fără nici o lumină este exact anul din care nu-ți aminteşti absolut nimic în adevăratul său loc: trei sute şaizeci şi cinci de zile de douăzeci şi patru de ore fiecare moarte şi dispărute. O adevărată hecatombă.

Uneori, în anii aceia morți se aprinde brusc o lumină ce luminează câte-o scenă în care atunci abia se descoperă o floare rară din propria viață, cu parfum puternic. Astfel, niciodată domnişoara Dondi nu mi-a fost mai aproape ca în ziua aceea în piața Goldoni. Înainte, în acea grădiniță (acum câți ani?) eu aproape că n-o văzusem şi, tânăr fiind, am trecut pe lângă ea fără să-i observ grația şi inocența. Abia acum am ajuns-o din urmă, iar ceilalți, văzându-ne împreună, au început să râdă. De ce nu am văzut-o, de ce nu am înțeles-o înainte? Poate în prezent fiecare eveniment e eclipsat de grijile noastre, de pericolul care ne-amenință? Şi nu îl vedem, nu îl simțim decât atunci când suntem departe, la adăpost?

Dar eu, aici, în cămăruța mea pot imediat să fiu la adăpost şi să mă concentrez asupra acestor hârtii ca să privesc şi să analizez prezentul în lumina lui incomparabilă şi să ajung din urmă şi acea parte a trecutului ce încă n-a pierit.

Prin urmare voi descrie prezentul şi acea parte a trecutului ce încă n-a

pierit nu pentru a le păstra amintirea, ci pentru a mă reculege. Dacă aş fi făcut-o mereu aş fi fost mai puţin surprins şi tulburat de întâlnirea aceea din piaţa Goldoni. Nu aş fi privit-o pur şi simplu pe copila aceea cum poate ar fi făcut-o cel căruia Domnul Dumnezeu i-a păstrat vederea. Din cap până-n picioare.

Eu nu mă simt bătrân, dar am impresia c-am ruginit. Trebuie să gândesc şi să scriu ca să mă simt viu, întrucât viaţa pe care-o duc într-atâta virtute pe care o am şi care îmi e atribuită, şi atâtea sentimente şi îndatoriri care mă obligă şi mă paralizează îmi răpesc orice libertate. Trăiesc cu aceeaşi inerţie cu care se moare. Şi vreau să mă zgâlţâi, să mă trezesc. Poate mă voi face şi mai virtuos şi mai afectuos. Eventual virtuos în mod pătimaş, însă va fi efectiv virtutea mea, iar nu cea riguros predicată de ceilalţi, care atunci când o aşază peste mine mă apasă în loc să mă îmbrace. Ori voi renunţa la haina aceasta, ori voi şti să o potrivesc pentru corpul meu.

De aceea scrisul va fi pentru mine o măsură de igienă căreia mă voi dedica în fiecare seară cu puţin înainte de a lua purgativul. Şi sper ca hârtiile mele să conţină şi cuvintele pe care de obicei nu le spun, pentru că doar atunci tratamentul va fi reuşit.

Altă dată am scris cu aceeaşi intenţie de a fi sincer, căci şi atunci era vorba despre un exerciţiu igienic întrucât exerciţiul acela trebuia să mă pregătească pentru un tratament psihanalitic. Tratamentul nu a reuşit, dar hârtiile au rămas. Ce preţioase sunt! Mi se pare că nu am trăit altceva decât partea aceea de viaţă pe care am descris-o. Ieri le-am recitit. Din păcate nu am găsit-o pe bătrâna Dondi (Emma, da, Emma), dar am descoperit în ele multe alte lucruri. Inclusiv un eveniment important ce nu e povestit acolo, dar care este amintit printr-un spaţiu rămas gol în care evident se integrează. L-aş nota imediat dacă acum nu l-aş fi uitat. Însă nu e pierdut, pentru că recitind hârtiile acelea cu siguranţă că o să-l găsesc. Iar ele sunt acolo, mereu la dispoziţia mea, salvate de la orice harababură. În ele timpul este cristalizat şi îl regăseşti dacă ştii să deschizi la pagina de care ai nevoie. Ca în *Mersul trenurilor.*

E sigur că eu am făcut tot ce e povestit acolo, dar, citind despre aceasta, mi se pare mai important decât viaţa mea care cred că a fost lungă şi goală. Se înţelege că atunci când scrii despre viaţă o înfăţişezi mai gravă decât este

în realitate. Viața însăşi e diluată şi ca atare întunecată de multe lucruri care nu sunt menționate atunci când o descrii. Nu vorbeşti despre respirație până când nu devine gâfâială şi nici măcar despre multe vacanțe, despre mese şi somn, până când dintr-un motiv nefast ajung să lipsească. Pe când în realitate se repetă împreună cu multe alte astfel de activități, cu regularitatea pendulului şi ocupă imperioase o mare parte a zilei noastre, încât nu mai rămâne loc să plângi şi să râzi prea mult. Tocmai din acest motiv descrierea vieții – o mare parte a ei, cea despre care toți ştiu, dar nu vorbesc, este eliminată – devine mai intensă decât viața însăşi.

În sfârşit, povestind-o, viața se idealizează, iar eu mă apuc să tratez această temă pentru a doua oară, tremurând de parcă m-aş apropia de ceva sacru. Cine ştie cum, în prezentul privit cu atenție voi regăsi unele trăsături ale tinereții pe care picioarele mele obosite nu îmi îngăduie să le urmez şi pe care încerc să le evoc ca ea să vină la mine. De-acum am şi întrevăzut-o în puținele rânduri pe care le-am aşternut, m-a copleşit ajungând să atenueze în vinele mele oboseala vârstei.

Există însă o mare diferență între starea sufletească în care mi-am povestit viața data trecută şi cea actuală. Respectiv, poziția mea s-a simplificat. Continui să mă zbat între prezent şi trecut, dar măcar între cele două nu se mai insinuează speranța, nerăbdătoarea speranță a viitorului. Prin urmare trăiesc mai departe într-un timp amestecat cum e destinul omului, a cărui gramatică are în schimb timpii puri ce par făcuți pentru animale, care, atunci când nu sunt speriate, trăiesc fericite într-un prezent cristalin. Însă pentru moşneag (da, sunt un moşneag: este prima oară când o spun şi este cea dintâi cucerire pe care o datorez noii mele meditații), e mutilarea datorită căreia viața a pierdut ceea ce nu a avut niciodată, viitorul; el face viața mai simplă, dar şi mult mai lipsită de sens încât ai fi tentat să foloseşti puținul prezent ca să-ți smulgi puținele fire de păr care au rămas pe capul deformat.

Pe când eu, în schimb, mă încăpățânez să fac altceva în acest prezent, iar dacă există, după cum sper, spațiul ca să desfăşor în el o activitate, voi fi dat dovada că e mai lung decât pare. E greu să-l măsori, iar matematicianul care ar vrea să o facă ar greşi foarte mult şi ar dovedi că nu e o treabă pentru el. Eu cred că ştiu cel puțin cum ar trebui procedat la măsurare. Atunci când

memoria noastră a ştiut să ia din întâmplări tot ceea ce putea provoca surprindere, spaimă şi dezordine, se poate spune că ele au fost transferate în trecut.

M-am gândit foarte multă vreme la această problemă astfel încât până şi viaţa mea inertă mi-a dat prilejul unei experienţe care ar putea să o lămurească dacă altcineva ar dori să o repete cu instrumente mai precise, respectiv punând în locul meu un om instruit mai bine decât mine pentru înregistrări exacte.

Într-o zi din primăvara trecută Augusta şi cu mine am fost atât de curajoşi încât am traversat cu maşina noastră Udine ca să mâncăm într-un celebru han în care s-a mai păstrat arta domoală şi infailibilă a frigăruii. După care am mers ceva mai departe către Carnia ca să vedem mai de aproape munţii cei mari. Curând am fost cuprinşi de oboseala bătrânilor, cea care se datorează imobilismului lor în poziţii prea comode. Am părăsit maşina şi am simţit atât de puternică dorinţa de a ne dezmorţi picioarele încât ne-am căţărat pe un mic deal împădurit care se înălţa alături de drumul principal. Sus am avut o surpriză, un adevărat premiu. N-am mai văzut drumul şi nici măcar câmpurile aflate la poalele culmii pe care ajunseserăm, ci doar nenumărate, blânde, verzi coline care ne împiedicau să vedem altceva decât apropiaţii, enormii munţi cu vârfurile de stâncă albastră ce ne priveau foarte serioşi. Mergând pe jos, reuşiserăm să schimbăm peisajul care ne înconjura mai repede decât cu maşina, iar eu am scos un oftat adânc de uşurare: o bucurie pe care n-am mai uitat-o. Oare bucuria aceea se datora surprizei, aerului parfumat lipsit de praful drumului, ori solitudinii noastre care părea completă? Bucuria m-a făcut îndemânatic, iar, pe culmea aceea am ajuns să mă apropii de cealaltă parte, opusă celei cu drumul pe unde venisem. Un drum uşor, o potecă marcată de iarba înaltă. În partea aceea am descoperit o căsuţă la poalele dealului, iar în faţa ei un bărbat care îndoia o bucată de fier pe o nicovală cu lovituri puternice de baros. Şi asemenea unui copil am admirat faptul că sunetul metalic al nicovalei ajungea la urechea mea atunci când barosul se ridica iarăşi de mai mult timp pregătindu-se să repete lovitura. Adevărat copil eu, dar şi foarte infantilă mama natură ce inventează asemenea contraste între lumină şi sunet.

Mi-am amintit mult timp bucuria solitudinii şi a acelor culori, la fel şi

conflictul dintre urechea şi ochiul meu. Apoi a intervenit profunzimea amintirii, logica minții mele pentru a corecta dezordinea naturii iar acum, când mă gândesc la barosul acela, imediat ce el atinge nicovala, aud reverberând sunetul pe care îl produce. Desigur, în acelaşi timp ceva din spectacol a fost alterat. Dezordinii prezentului i s-a substituit dezordinea trecutului. Familia aceea de dealuri a devenit mai numeroasă, iar toate au fost şi mai bogate în păduri. Şi stâncile munților au devenit şi mai întunecate şi mai grave, poate şi mai apropiate, însă totul era ordonat şi armonizat. Rău e că nu am notat de câte zile a avut nevoie prezentul acela ca să se schimbe astfel. Iar dacă aş fi notat acest lucru nu aş fi putut spune decât atât: în mintea septuagenarului Zeno Cosini lucrurile se coc în atâtea ore şi atâtea minute. Câte alte experimente ar mai fi trebuit făcute pe indivizii cei mai diferiți şi la vârstele cele mai diferite ale acestora pentru a ajunge să descoperi legea generală care fixează granița dintre prezent şi trecut!

Şi astfel îmi voi sfârşi viața cu un carnet în mână, precum răposatul meu tată. Ce-am mai râs de carnetul acela! E adevărat că zâmbesc şi acum amintindu-mi că el îl hărăzea chiar viitorului. Nota în el sarcinile sale, data vizitelor periodice şi aşa mai departe. Mai am un carnet dintr-acelea. Multe însemnări încep cu o recomandare: să nu uiți ca în ziua cutare să faci cutare şi cutare lucru. El credea în eficiența recomandărilor pe care le îngropa în carnete. Eu am dovada că încrederea lui era prost orientată. Am găsit o însemnare care spune: neapărat (şi cuvântul ăsta e subliniat) nu trebuie să uit să-i spun lui Olivi, când va fi cazul, că, la moartea mea, fiul meu va trebui să apară în fața tuturor ca adevăratul patron, deşi nu va fi niciodată aşa.

Trebuie să presupunem că prilejul de a vorbi cu Olivi nu s-a mai ivit. Dar oricum, orice efort de a te muta dintr-un timp într-altul este zadarnic şi era nevoie de un ingenuu precum taică-meu pentru a crede că îți poți guverna propriul viitor. Probabil că timpul nu există, după cum ne asigură filozofii, însă există cu siguranță recipientele care îl conțin şi care sunt aproape perfect închise. Se revarsă doar câteva picături dintr-unul într-altul.

Aş vrea să mai privesc în jur pentru a încheia această zi memorabilă transferând pe mâine această oră în curs când scriu. Despre biroul meu

comod şi frumos, renovat de Augusta de multe ori în decursul anilor cu mare deranj pentru mine, însă fără a i se aduce mari schimbări, am puține de spus. E aproximativ aşa cum era imediat după căsătoria noastră, iar eu l-am şi descris o dată. De puțin timp există o noutate într-adevăr neplăcută pentru mine. De câteva zile a dispărut de la locul său vioara, precum şi pupitrul pentru note. Este adevărat că în felul acesta gramofonul a dobândit locul de care avea nevoie pentru a-şi revărsa glasul său viguros. Am cumpărat gramofonul acum un an şi a costat destul, după cum costă mult şi discurile pe care continui să le cumpăr. Nu regret cheltuiala, însă aş fi vrut să-i las viorii locul său. Nu pusesem mâna pe ea de aproape doi ani. În mâinile mele devenise nu numai aritmică, dar şi nesigură iar claritatea sunetului meu părea că se diminuase. Dar îmi plăcea să o văd acolo, la locul ei, în aşteptarea de vremuri mai bune, pe când Augusta nu pricepea de ce trebuia să-mi mai încarce camera. Ea nu înțelege anumite lucruri şi nici eu nu ştiu să i le explic. Astfel că, într-o zi, împinsă de mania sa de a face ordine, a luat-o de acolo asigurându-mă că dacă aş fi cerut-o, ea mi-ar fi dat-o în câteva clipe. Dar e sigur că n-am să o mai cer niciodată, în vreme ce nu e la fel de sigur că, dacă ar fi rămas la locul său, într-o bună zi nu aş fi luat-o în mână. Hotărârea necesară acum e de cu totul altă natură. Trebuie să încep prin a o ruga pe Augusta să o aducă iarăşi angajându-mă să cânt la ea îndată ce o voi fi primit înapoi. Dar eu nu ştiu să îmi iau asemenea angajamente pe termen lung. Ca atare iată-mă despărțit definitiv de o altă parte a tinereții mele. Augusta încă n-a înțeles câtă grijă trebuie să ai cu un bătrân.

Iar alte noutăți în această cameră n-ar fi, dacă tocmai acum nu ar fi inundată de alte sunete ce nu au nimic de-a face cu cele ale gramofonului. De două ori pe săptămână (nu duminica, ci lunea şi sâmbăta) pe aleea în pantă care merge de-a lungul vilei mele trece un bețiv meloman. La început m-a enervat, apoi am râs de el, iar până la urmă l-am iubit. Deseori l-am urmărit de la fereastra mea după ce stinsesem toate luminile din cameră, zărindu-l pe aleea albită de razele lunii, mic, firav, dar ținându-se drept, cu gura înălțată spre cer. Merge încet, nu din cauza drumului greu, ci pentru a-şi putea dedica în întregime răsuflarea notelor pe care le lungeşte cu însuflețire. Ba chiar se şi opreşte câteodată, când ajunge la câte-o notă

căreia şovăie să-i dea drumul fiindcă i se parte deosebit de grea. Desluşesc absoluta inocenţă a acelui cântăreţ şi în faptul că el cântă mereu acelaşi cântec. Departe de el intenţia de a inventa. Anumite apogiaturi de la care se târâie la sunetul corect sunt ale lui, însă nu s-ar putea lipsi de ele: îi uşurează articularea notei. Poate că el nu ştie că a denaturat muzica, iar la ora asta îi place aşa cum e nevoit să o facă. E lipsit de ambiţie şi prin urmare de răutate. De aceea, dacă m-aş întâlni noaptea cu el pe aleea aceea, cunoscându-i omenia profundă şi dezinteresată, nu mi-ar fi frică, ci m-aş apropia şi i-aş cere permisiunea să cânt împreună cu el. Cântă întotdeauna *Bal mascat*[37]. Ar fi o mare surpriză pentru el dacă un gardian i-ar porunci să tacă. Atunci când cântă: „Ridică-te! Îţi îngădui să-ţi revezi fiica. În umbră şi-n tăcere acolo…“[38], îi vorbeşte chiar Ameliei.

37. Operă de Giuseppe Verdi.

38. Lecţiune corectă: „Ridică-te; îţi îngădui să-ţi revezi *fiul* acolo / În umbră şi-n tăcere, acolo“ (Aria lui Renato).

Desigur, dincolo de muzica aceea e mult vin, însă niciodată vinul nu a avut un rol mai nobil. Cântăreţul meu trăieşte în povestea aceea străveche. Acea poveste învie pentru el de două ori pe săptămână şi îi dă întreaga surpriză şi emoţie a lucrului nou. Oare cum reuşeşte să se abţină în toate celelalte seri de la vinul ce-i provoacă o asemenea bucurie? Ce exemplu de simţ al măsurii!

Chauffeur[39]-ul meu, Fortunato, îl cunoaşte. Spune că e un tâmplar care locuieşte mai sus, într-o casă modestă. E însurat. Încă n-are patruzeci de ani, dar are un fiu de douăzeci. De aceea se crede bătrân şi se gândeşte la trecutul chiar mai îndepărtat decât cel pe care-l caut eu. Câtă moralitate în omul acela! Mie mi-au trebuit şaptezeci de ani în cap ca să mă desprind de prezent. Şi tot nu sunt mulţumit şi caut să-l ajung din urmă şi acum, pe hârtiile astea.

39. Şofer; în franceză, în original.

Nu voi încerca niciodată să fac cunoştinţă cu el. Glasul său răguşit pare că vine din timpuri îndepărtate. De acolo îmi aduce emoţia; ea însăşi fiind un regret, dezordinea e cea care transmite o întreagă aventură. Glasul acela

singuratic şi eu aici, la biroul meu, analizându-i şovăielile şi ardoarea. O ordine perfectă! Ceasurile ce vor veni pentru mine nu vor putea altera acel glas. Data viitoare când îl voi auzi am să revăd notițele acestea spre a vedea dacă noul prezent va putea corecta amintirea, dovedindu-mi că mă înşel.

În seara asta am obosit să mai scriu. Augusta, care ceva mai înainte m-a strigat de dincolo de culoar, la ora asta o fi adormit în patul ei ordonat, cu capul legat în plasa aceea prinsă sub bărbie pe care ea o suportă pentru a-şi ține în frâu părul alb, tuns scurt. O strânsoare, o presiune care pe mine m-ar împiedica să închid ochii.

Somnul său e totuşi uşor, însă mai zgomotos ca în trecut. Îndeosebi la primele respirații, la prima cufundare în visare. Se pare chiar că, brusc, alte organe care nu erau gata au fost convocate să regleze respirația şi, scoase pe neaşteptate din starea de repaos, fac gălăgie. Oribilă maşina aceasta a noastră când e bătrână! Dacă am asistat la efortul Augustei, mă tem de ceea ce mă amenință pe mine şi nu adorm dacă nu iau o doză dublă de somnifer. Ca atare fac bine să nu mă culc decât atunci când Augusta doarme de-acum. Este adevărat că o trezesc, dar atunci ea îşi reia somnul mai în linişte.

Iar aici îmi fac mie însumi o recomandare, imitându-le pe cele ale tatălui meu: aminteşte-ți să nu te plângi prea mult de bătrânețe în aceste însemnări. Ți-ai agrava situația.

Va fi însă greu să nu vorbesc despre aceste lucruri. Mai puțin ingenuu decât taică-meu, ştiu imediat că ăsta e un sfat inutil. Să fii bătrân toată ziua, fără nici un moment de răgaz! Şi să îmbătrâneşti în fiecare clipă! Mă obişnuiesc cu greu să fiu cum sunt astăzi, iar mâine va trebui să mă supun aceluiaşi efort ca să mă aşez din nou pe scaunul care a devenit şi mai incomod. Cine îmi poate lua dreptul să vorbesc, să strig, să protestez? Cu atât mai mult cu cât protestul este drumul cel mai scurt spre resemnare.

O FARSĂ REUŞITĂ

I

Mario Samigli era un literat de aproape şaizeci de ani. Un roman pe care îl publicase în urmă cu patruzeci de ani ar fi putut fi socotit mort, dacă pe lumea asta ar putea muri inclusiv lucrurile ce n-au fost niciodată vii. Palid şi cam slăbit, Mario în schimb a continuat să trăiască mulţi ani ducând netulburat o viaţă oarecare pe care i-o permitea o slujbuşoară ce nu-i dădea mare bătaie de cap, aducându-i un venit foarte modest. O asemenea viaţă e salubră şi devine şi mai sănătoasă dacă, după cum se întâmpla în cazul lui Mario, e agrementată de câte-un vis frumos. La vârsta sa continua să se considere menit gloriei, nu pentru ceea ce făcuse şi nici pentru ceea ce spera să poată face, ci aşa, pentru că o mare indolenţă, aceeaşi care îi împiedica orice revoltă împotriva sorţii, îl oprea de la truda de a distruge convingerea ce se formase în sufletul său în urmă cu mulţi ani. Însă în felul acesta ajungea să se demonstreze că inclusiv puterea destinului are o limită. Viaţa îi rupsese lui Mario câteva oase, dar îi lăsase intacte organele cele mai importante, stima faţă de sine şi parţial chiar şi pe a celorlalţi, de care evident depinde gloria. El trecea prin trista sa viaţă însoţit întotdeauna de un sentiment de satisfacţie.

Puţini puteau bănui în el atâta îngâmfare, căci Mario o ascundea cu viclenia aceea, aproape inconştientă în cazul visătorului, care-i îngăduie să-şi protejeze visul de ciocnirea cu lucrurile cele mai dure din această lume. Cu toate acestea, visul său se întrezărea uneori, iar atunci cine ţinea la el apăra acea înfumurare nevinovată, pe când ceilalţi, când îl auzeau pe Mario judecând autori vii şi morţi pe un ton categoric, ori eventual citându-se pe sine ca pe un precursor, râdeau, dar cu blândeţe, văzându-l roşind cum ştie chiar şi un om de şaizeci de ani, când e literat şi aflat în situaţia lui. Iar râsul este şi el un lucru sănătos, nu rău. Aşa că toţi se simţeau foarte bine: Mario, prietenii şi chiar duşmanii săi.

Mario scria foarte puţin, ba chiar, ca scriitor, multă vreme n-a avut decât pana şi hârtia totdeauna albă, pregătite pe masa de lucru. Iar aceia au fost anii săi cei mai fericiţi, atât de plini de visuri şi lipsiţi de orice efort extenuant, o a doua copilărie tumultuoasă, de preferat chiar şi maturităţii scriitorului cel mai norocos, care ştie să se descarce pe hârtie, mai curând

ajutat decât împiedicat de cuvânt, rămânând apoi ca o găoace goală ce se crede totuşi un fruct gustos.

Epoca aceea putea rămâne fericită doar atât cât dura efortul de a ieşi din ea. Iar din partea lui Mario acest efort, nu foarte violent, a existat întotdeauna. Din fericire, el nu găsea ieşirea prin care ar fi putut să se îndepărteze de-atâta fericire. Era o întreprindere imposibilă să facă un nou roman asemenea celui vechi, care se născuse din admiraţia vieţii unor oameni superiori prin avere şi rang – viaţă cunoscută de el cu ajutorul telescopului. Continua să iubească acel roman al său fiindcă putea să facă acest lucru fără un efort prea mare, părându-i-se vital asemenea tuturor lucrurilor ce par să aibă cap şi coadă. Dar când voia să se apuce iar să lucreze pe umbrele acelea de oameni, spre a le proiecta cu puterea cuvintelor pe hârtie, încerca o sănătoasă repulsie. Deplina, deşi inconştienta maturitate a celor şaizeci de ani îl oprea de la o atare acţiune. Şi nu s-a gândit să descrie viaţa cea mai umilă, a sa, spre exemplu, exemplară prin virtuţi şi atât de puternică datorită acelei resemnări care o susţinea, cu care nu se lăuda şi nici măcar n-o pomenea, într-atât îi pusese de-acum pecetea propriului eu. Pentru a putea să facă asta îi lipseau instrumentul, dar şi sentimentul, ceea ce reprezenta un veritabil dezavantaj, frecvent însă printre cei care-au fost împiedicaţi să cunoască viaţa cea mai înaltă. Şi a sfârşit prin a părăsi omul şi viaţa acestuia, fie ea înaltă ori joasă, sau cel puţin a crezut că o părăsise, şi s-a dedicat, ori a crezut c-o face, animalelor, scriind fabule. Astfel, scurte-scurte, ţepene, mici mumii, iar nu cadavre fiindcă nici măcar nu puţeau, pe care le confecţiona printre picături. Infantil cum era (nu din cauza bătrâneţii, fiindcă mereu fusese aşa), le-a considerat un început, un bun exerciţiu, o metodă de perfecţionare, şi s-a simţit tânăr şi mai fericit ca niciodată.

Iniţial, repetând greşeala comisă în tinereţe, a scris despre animale pe care abia le cunoştea, iar fabulele sale au răsunat de răgete şi de urlete. Apoi s-a făcut mai uman, dacă se poate spune aşa, scriind despre animalele pe care credea că le cunoaşte. Astfel, musca i-a dăruit un mare număr de fabule, dovedindu-se un animal mai util decât s-ar crede. Într-una dintre acele fabule admira viteza dipterei, viteză irosită întrucât nu-i folosea nici ca să ajungă prada, nici ca să-i garanteze propria integritate. Aici morala o

făcea o broască-țestoasă. O altă fabulă exalta musca care distrugea murdăriile atât de iubite de ea. O a treia se minuna că musca, animalul cu atât de mulți mulți ochi, vede atât de prost. În sfârşit, una povestea despre un om care, după ce strivise o muscă sâcâitoare, i-a strigat: „Ți-am făcut un bine; iată că nu mai eşti o muscă“. Cu un astfel de sistem era uşor să ai în fiecare zi fabula gata odată cu cafeaua de dimineață. Trebuia să vină războiul ca să-l învețe că fabula putea deveni o expresie a propriului suflet, care în felul acesta introducea mica mumie în maşina vieții, ca pe o parte componentă a sa. Dar iată cum s-a întâmplat.

La izbucnirea Războiului Italian[40], Mario s-a temut că primul act de persecuție pe care Italia şi Poliția Regală aveau să-l exercite la Trieste ar fi fost să-l pedepsească pe el – unul dintre puținii literați italieni rămaşi în oraş – într-un mare proces care poate că l-ar fi trimis să atârne în spânzurătoare. A fost o teroare şi totodată o speranță care l-a frământat, făcându-l când să exulte, când să se albească la față de spaimă. El îşi închipuia că judecătorii săi, un întreg consiliu de război alcătuit din reprezentanții tuturor ierarhiilor militare, de la general în jos, ar fi trebuit să-i citească romanul, iar – dacă trebuia să se facă dreptate – să-l studieze. Apoi, sigur, ar fi urmat un moment cam dureros. Dar, cu condiția să nu fi fost acel consiliu de război alcătuit din barbari, se putea spera ca, citindu-i-se romanul, viața să-i fie cruțată drept premiu. De aceea el a scris mult în timpul războiului, înfiorându-se de speranță şi de spaimă mai mult decât un autor care ştie că există un public care-i aşteaptă cuvântul ca să-l judece. Însă, din prudență, a scris doar fabule cu sens ambiguu iar, între speranță şi frică, micile mumii s-au înviorat. Consiliul de război n-ar fi putut nicicum să-l condamne cu uşurință pentru fabula ce vorbea despre uriaşul cel mare şi tare care se lupta într-o mlaştină cu animalele mai mici decât el, şi care dispărea, mereu victorios, în nămolul ce nu-l putea susține. Oare cine ar fi putut dovedi că era vorba de Germania? Şi de ce să te gândeşti la Germania când venea vorba de leul acela care ieşea mereu victorios fiindcă nu se-ndepărta prea mult de vizuină, supunându-se la o afumare cu efect sigur?

40. Italia a intrat în Primul Război Mondial la 23 mai 1915, odată cu prezentarea declarației de război Austro-Ungariei. Oraşul Trieste a intrat definitiv în componența Italiei prin Tratatul de la Rapallo, din noiembrie 1920.

Dar astfel, Mario s-a obişnuit să se mişte prin viaţă însoţit mereu de fabule, de parcă ar fi fost buzunarele costumului său. Progres literar pe care îl datora poliţiei, care însă s-a dovedit cu totul ignorantă în ce priveşte literatura locală, lăsându-l în pace, pe durata întregului război, pe bietul Mario cel dezamăgit şi împăcat.

Apoi a apărut un alt mic progres în opera sa, cu alegerea unor protagonişti mai potriviţi. Nu elefanţii, prea îndepărtaţi, nici muştele cu ochii lipsiţi de orice expresie, ci dragele, micuţele vrăbii, pentru care el îşi acorda luxul (mare lux, la Trieste, în zilele acelea) de a le hrăni în curtea sa cu firimituri de pâine. În fiecare zi îşi petrecea câtva timp privindu-le cum se mişcă, iar aceea era partea cea mai vie a zilei, fiind cea mai literară, poate mai literară decât fabulele pe care le inspira. Îi venea chiar să sărute lucrurile despre care scria! Seara, pe acoperişurile vecine şi într-un copăcel veştejit din grădină auzea vrăbiile ciripind şi se gândea că, înainte să-şi lase căpşorul pe spate să doarmă, îşi povesteau întâmplările zilei. Dimineaţa era aceeaşi larmă vie şi sonoră. Cu siguranţă îşi povesteau visele nopţii. Ca şi el, trăiau între două experienţe, cea a vieţii reale şi cea a viselor.

În sfârşit, erau animale care aveau un cap în care se puteau cuibări gânduri şi aveau înfăţişări, atitudini şi-apoi şi o slăbiciune ce-ţi stârnea mila şi nişte aripi care trezeau invidia, deci viaţă în toată puterea cuvântului. Fabula a rămas cu toate astea mica mumie încremenită în axiome şi teoreme, dar cel puţin s-a putut scrie zâmbind.

Iar viaţa lui Mario s-a îmbogăţit cu zâmbete. Într-o zi a scris:

„Curtea mea e mică, dar, prin exerciţiu, s-ar putea consuma zece kilograme de pâine pe zi“. Acesta era un adevărat vis de poet! Unde să găseşti în perioada aceea zece kilograme de pâine pentru păsărelele fără cartelă? Într-o altă zi: „Aş vrea să pot să abolesc războiul în micul castan-de-India din curtea mea, seara, când vrăbiile îşi caută locul cel mai bun pentru noapte, căci ar fi un semn bun pentru viitorul omenirii“.

Mario le-a îmbrăcat cu atâtea idei pe bietele vrăbii încât delicatele lor membre nu se mai vedeau. Fratele său, Giulio, care locuia împreună cu el şi pretindea că îi iubeşte literatura, nu ştia s-o iubească îndeajuns spre a include în ea şi păsărelele. Susţinea că sunt lipsite de expresivitate. Însă Mario îl lămurea că ele însele erau o expresie a naturii, o completare a

lucrurilor ce se târăsc ori merg, deasupra acestora, asemenea accentului peste cuvânt, un adevărat semn muzical.

Expresia cea mai plăcută a naturii: în păsări nici frica nu e verde[41] şi abjectă ca la om, iar aceasta nu pentru că e ascunsă de pene, fiind dimpotrivă evidentă, dar ea nu denaturează nicicum organismul lor desăvârşit. Ba e chiar de crezut că micuţul lor creier habar n-are de acest lucru. Alarma vine de la văz ori de la auz, iar în grabă trece direct la aripi. Mare lucru un creieraş lipsit de frică într-un corp în fugă! Unul dintre animăluţe a tresărit? Toate fug, dar într-un fel în care par să spună: „Iată un bun prilej ca să ne fie frică“. Nu cunosc şovăielile. Costă aşa puţin să fugi când ai aripi! Iar zborul lor e sigur. Evită obstacolele apropiindu-se mult de ele şi străbat cea mai deasă încâlcitură de crengi de copaci fără a fi niciodată oprite ori rănite. Se gândesc doar când sunt departe, iar atunci caută să priceapă motivul fugii, studiind locurile şi lucrurile. Îşi înclină graţios căpşorul la dreapta sau la stânga şi aşteaptă răbdătoare să poată reveni la locul de unde au fugit. Dacă s-ar speria la fiecare fugă, ar fi cu toate moarte. Iar Mario bănuia că-şi provocau anume atâta agitaţie. Într-adevăr, ar putea mânca absolut liniştite pâinea care le e dăruită, pe când ele îşi închid ochişorii maliţioşi şi au convingerea că fiecare înghiţitură de-a lor e un furt. Chiar în felul acesta condimentează pâinea uscată! Ca nişte hoţi adevăraţi, nu mănâncă niciodată în locul unde a fost aruncată pâinea, iar acolo nu se sfădesc niciodată fiindcă ar fi periculos. Cearta pe firimituri izbucneşte în locul unde au ajuns după fugă.

41. În italiană se spune despre cineva plin de furie, de spaimă sau de invidie că e verde sau că se înverzeşte.

Datorită acestei descoperiri, a redactat fabula cu uşurinţă: „Un om generos a dăruit – regulat, ani la rând – în fiecare zi pâine păsărelelor şi trăia convins că sufletul lor era plin de recunoştinţă faţă de el. Acest om nu ştia să privească: altminteri şi-ar fi dat seama că păsărelele îl considerau un imbecil căruia, vreme de atâţia ani, se pricepuseră să-i fure pâinea fără ca el să reuşească să o prindă măcar pe una dintre ele“.

Pare imposibil că un om mereu vesel cum era Mario să fi comis o asemenea acţiune scriind această fabulă. Prin urmare era vesel numai la

suprafață? Să pună atâta răutate şi atâta nedreptate în expresia cea mai veselă a naturii! Echivala cu a o distruge. Cred că şi a-ți imagina acea îngrozitoare ingratitudine a zburătoarelor e o gravă ofensă adusă umanității, pentru că, dacă păsărelele care nu ştiu să vorbească vorbesc în acest fel, oare cum s-ar exprima cei înzestrați cu o limbă lungă?

Iar toate micile sale mumii erau triste pe dinlăuntru: în timpul războiului, pe străzile oraşului Trieste s-a redus tranzitul cailor, care apoi erau hrăniți numai cu fân. Ca atare lipseau de pe stradă semințele acelea gustoase lăsate intacte de digestie. Iar Mario îşi închipuia cum le întreabă pe micile sale prietene: „Ați ajuns la disperare?“ Iar păsărelele răspundeau: „Nu, dar suntem mai puține“.

Voia oare Mario să se obişnuiască a socoti inclusiv propriul insucces în viață drept o consecință a împrejurărilor care nu depindeau de el, pentru a se supune fără să sufere? Fabula rămâne veselă doar întrucât cel care citeşte râde. Râde de ignoranta de vrăbiuță care nu-şi aminteşte disperarea cu care a trăit în unele zile fiindcă el însuşi n-a fost atins de ea. Dar după ce a râs se gândeşte la înfățişarea impasibilă a naturii atunci când îşi face experiențele sale şi se cutremură.

Fabula sa a fost adesea închinată dezamăgirii ce urmează fiecărei acțiuni omeneşti. Parcă dorea să se consoleze de propria absență din viață spunându-şi: „Mă simt bine că nu lucrez, pentru că nu greşesc“.

Un domn bogat iubea atât de mult păsărelele încât le-a oferit o mare moşie de-a lui, unde era interzis să pui capcane ori chiar numai să le sperii. A construit pentru ele adăposturi trainice şi calde pentru iarna cea lungă, aprovizionate din belşug cu hrană. După câtva timp, pe moşia cea mare şi-au făcut cuib o grămadă de păsări de pradă, de pisici şi chiar de rozătoare care au atacat păsărelele. Domnul cel bogat a plâns, dar nu s-a vindecat de bunătate, care e o boală incurabilă, iar el, care voia ca păsărelele să fie hrănite, nu i-a putut opri să mai mănânce pe micii şoimi şi pe toate celelalte animale.

Iar această batjocorire a bunătății omeneşti, absolut prostească, a fost şi ea gândită de acel Mario trandafiriu şi zâmbitor. El clama că bunătatea omenească nu reuşeşte decât să facă viața mai îmbelşugată pe un anumit meleag, unde îndată curge din belşug sângele, şi părea fericit.

Prin urmare, zilele lui Mario erau mereu vesele. Se putea chiar crede că toată tristețea lui trecea în fabulele sale amare şi că din acest motiv nu ajungea să-i întunece chipul. Dar se pare că o astfel de satisfacție nu-l însoțea în nopțile sale şi în vis. Giulio, fratele său, dormea într-o cameră vecină cu a lui. De obicei acesta sforăia fericit făcându-şi digestia, care în cazul bolnavilor de gută poate fi o suferință, dar e normală. Însă atunci când nu dormea, din camera lui Mario se auzeau sunete stranii: oftaturi adânci ce păreau de durere, iar apoi inclusiv unele strigăte foarte ascuțite de protest. Sunetele acelea răsunau în noapte puternice şi nu păreau produse de bărbatul vesel şi blând pe care-l vedeai la lumina zilei. Mario nu îşi amintea propriile vise şi, încântat de somnul profund, credea că fusese cel puțin la fel de fericit în patul său precum era pe parcursul zilei obositoare.

Atunci când Giulio, îngrijorat, i-a povestit despre modul său ciudat de a dormi, el a crezut că nu era vorba decât de un nou fel de a sforăi. Însă, având în vedere constanța fenomenului, e sigur că sunetele şi strigătele acelea constituiau expresia sinceră, în somn, a unui suflet chinuit. S-ar putea crede că era vorba despre o manifestare care ar fi putut infirma teoria modernă şi perfectă a visului, potrivit căreia în starea de repaos s-ar manifesta întotdeauna fericirea visului cuprinzând dorința împlinită. Dar oare n-ai putea să te gândeşti că adevăratul vis al poetului este cel pe care acesta îl visează când e treaz, şi că prin urmare Mario va fi avut dreptate să râdă ziua şi să plângă noaptea? Există apoi posibilitatea unei alte explicații confirmată de însăşi teoria visului: în cazul lui Mario putea exista o dorință satisfăcută în manifestarea liberă a suferinței sale. Atunci, în visul nocturn, el putea să-şi arunce masca grea care în timpul zilei îi era impusă pentru a-şi ascunde propria aroganță, şi să declare public prin oftaturi şi strigăte: „Eu merit mai mult, eu merit altceva“. O descărcare care şi ea poate ocroti odihna.

Dimineața răsărea soarele, iar Giulio, mirat, afla că Mario credea că şi-a petrecut toată noaptea, atât de plină de suspine, în compania vreunei noi fabule. Complet inofensivă uneori. Se afla în curs de creație de mai multe zile: războiul adusese în curtea cu vrăbii marea noutate, penuria, iar bietul Mario inventase o metodă care să facă să țină cât mai mult pâinea insuficientă. Din când în când apărea în curte şi îşi reînnoia neîncrederea în

vrăbii. Când nu zboară, acestea sunt animale lente şi pentru a elimina o neîncredere au nevoie de mult timp. Sufletul lor este ca o mică balanţă, pe un taler atârnă neîncrederea, iar pe altul apetitul. Acesta creşte mereu, însă dacă se reînnoieşte şi neîncrederea, ele nu mănâncă. Cu o metodă strictă ar putea fi făcute să moară de foame cu pâinea lângă ele. O experienţă dureroasă dacă e dusă până la capăt. Însă Mario a dus-o până la a râde de ea, iar nu a stârni plânsul. Fabula (o vrăbiuţă striga către un om: „Pâinea ta ar fi gustoasă numai de n-ai fi tu aici“) a rămas veselă şi pentru că vrăbiile n-au slăbit în timpul războiului. Pe străzile din Trieste au existat şi în perioada aceea, din belşug, micile mizerii cu care ştiu să se hrănească.

II

Infatuarea lui Mario nu făcea rău nimănui, şi omeneşte ar fi să recunoaştem acest lucru. Giulio o ocrotea atât de bine, încât cu el Mario nu roşea nici măcar atunci când îşi dădea seama că şi-a manifestat-o. Mai mult, Giulio o înţelesese atât de bine încât şi-o însuşise cu mai multă pregnanţă decât Mario însuşi. În faţa altor persoane se ferea şi el să-şi mărturisească încrederea în geniul fratelui, însă fără efort, numai pentru a se conforma cu ceea ce vedea că face însuşi Mario. Iar Mario zâmbea la admiraţia fratelui, neştiind că el era cel care i-o transmisese.

Însă se bucura de acest lucru, iar odaia în care bolnavul îşi petrecea timpul zăcând era un loc rar pe lumea aceasta, căci Mario afla acolo o linişte pe care o numea tăcere şi reculegere, însă era ceva găsit de cei mai norocoşi decât el îndeosebi în locuri mai degrabă zgomotoase.

Plină de glorie, camera aceea conţinea puţine alte lucruri. O masă uşoară care era mutată în mijloc, când cei doi fraţi luau micul dejun, şi într-un colţ lângă pat când cinau. De puţin timp în sufrageria aceea fusese pus patul lui Giulio. În timpul războiului combustibilul era scump, şi-apoi aceea era camera cea mai călduroasă din casă, motiv pentru care bolnavul nu o părăsea niciodată în timpul iernii. În serile lungi de iarnă, în odaia aceea, poetul îl ajuta pe bolnavul de gută, iar bolnavul de gută îl încuraja pe poet. Asemănarea acestei relaţii cu cea a şchiopului şi-a orbului e evidentă.

Printr-o anumită împrejurare, cei doi bătrâni, care fuseseră mereu săraci,

n-au avut de îndurat mari greutăţi în timpul războiului, care a fost atât de dificil pentru toţi locuitorii din Trieste. Dificultăţile lor au fost atenuate de o mare simpatie pe care Mario a ştiut să i-o inspire unui slav[42] de la ţară, simpatie ce s-a manifestat prin daruri constând în fructe, ouă şi păsări de curte. Din acest succes al literatului italian, care niciodată nu mai avusese altele, se vede că literatura noastră prosperă mai curând în străinătate decât la noi. Păcat că Mario n-a ştiut să aprecieze acel succes care altminteri i-ar fi făcut bine. Accepta şi mânca bucuros darurile, însă i se părea că generozitatea ţăranului se datora ignoranţei sale, iar succesul în faţa ignoranţilor adesea se numeşte înşelătorie. Ca atare, simţea că-l doare inima iar pentru a-şi apăra buna dispoziţie şi pofta de mâncare a recurs la fabulă: unei păsărele i-au fost oferite bucăţi de pâine prea mari pentru micul ei cioc. Păsăruica s-a învârtit zile în şir în jurul prăzii cu un rezultat minim. Şi mai rău a fost când pâinea s-a întărit, fiindcă atunci a trebuit să renunţe la hrana ce-i fusese oferită. A plecat în zbor gândindu-se: ignoranţa binefăcătorului constituie nenorocirea celui miluit.

42. În Trieste şi împrejurimi există o importantă comunitate slovenă.

Numai morala fabulei se potrivea întocmai cu situaţia ţăranului. Restul fusese modificat atât de bine de inspiraţie, încât ţăranul nu s-ar fi recunoscut, şi acesta era scopul principal al fabulei. Fusese un suspin de uşurare şi nu-l viza pe ţăran, care nici nu merita acest lucru. Ca atare, dacă o studiezi, descoperi în fabulă o manifestare de recunoştinţă, chiar dacă nu prea puternică.

Cei doi fraţi trăiau după un program strict. Nu le-a schimbat obiceiurile nici măcar războiul, care a dezorganizat tot restul lumii. Giulio se lupta de ani de zile, şi cu bune rezultate, cu guta ce-i ameninţa inima. Mergând la culcare devreme şi numărând îmbucăturile pe care şi le permitea, bătrânul, binedispus, zicea: „Aş dori să ştiu dacă, rămânând în viaţă, înşel viaţa ori moartea“. El nu era un literat, însă se vede că, tot repetând în fiecare zi aceleaşi acţiuni, ajungi să storci din ele tot spiritul pe care îl pot conţine. De aceea omului obişnuit nu-i este niciodată recomandată îndeajuns viaţa cumpătată.

Iarna, Giulio se culca chiar odată cu asfinţitului, iar vara mult mai

devreme decât acesta. În patul cald suferinţele i se atenuau, iar el îl părăsea în fiecare zi pentru câteva ceasuri doar pentru a se conforma dorinţei medicului. Cina era servită lângă patul său, iar cei doi fraţi o luau împreună. Era însoţită de o mare afecţiune, afecţiune moştenită din prima lor tinereţe. Mario era pentru Giulio întotdeauna foarte tânăr, iar Giulio pentru Mario vârstnicul care ştia să-l sfătuiască în orice împrejurare. Giulio nu îşi dădea seama ce mult începea Mario să semene cu el în ceea ce priveşte prudenţa şi lentoarea, de parcă ar fi avut şi el gută, iar Mario nu vedea că bătrânul frate de-acum nu-i mai putea da sfaturi, n-ar fi spus niciodată ceva care să nu fi fost dedus din însăşi dorinţa lui. Aşa era şi drept: nu era vorba să sfătuieşti ori să mustri; trebuia să susţii şi să încurajezi. Fapt care se dovedea chiar mai uşor pentru un bolnav de gută, deşi nu s-ar părea. Iar atunci când Mario încheia prezentarea unei idei, a unei speranţe sau a unei intenţii de-a sa prin cuvintele „Ce crezi?“, Giulio chiar credea, şi aproba convins. De aceea pentru amândoi literatura era un lucru foarte bun, iar cina frugală era cea mai bună însoţită de o blândă afecţiune certă, ce excludea orice discordie.

Între cei doi fraţi a intervenit un mic dezacord din cauza acelor binecuvântate păsărele care primeau o parte din pâinea lor.

— Ai putea salva viaţa unui creştin cu pâinea aia, a constatat Giulio.

Iar Mario:

— Dar sunt mai bine de cincizeci păsărelele pe care le fac fericite cu pâinea aceea!

Giulio a fost imediat şi pentru totdeauna de acord.

Odată cina terminată, Giulio îşi acoperea capul, urechile şi obrajii cu scufia de noapte, iar Mario îi citea preţ de o jumătate de ceas dintr-un roman. La sunetul dulcelui glas fratern, Giulio se liniştea, inima sa obosită dobândea un ritm mai regulat iar plămânul său se dilata. Atunci somnul nu mai era departe şi, într-adevăr, curând, răsuflarea sa devenea mai zgomotoasă. Aşa că Mario cobora treptat tonul până ajungea fără nici un remediu de continuitate la tăcere; apoi, după ce stingea lumina, se îndepărta în vârful picioarelor.

De aceea literatura era un lucru bun şi pentru Giulio, însă o formă de-a ei, critica, îl afecta şi-i periclita sănătatea. Mult prea des, Mario întrerupea lectura apucându-se să discute aprins valoarea romanului pe care-l citea.

Critica sa era marea critică a autorului nefericit. Era cea mai mare relaxare a lui, agitat doar în aparenţă, visul cel mai frumos. Însă avea dezavantajul că împiedica somnul altuia. Explozii ale vocii, vorbe de dispreţ, discuţii cu interlocutori absenţi, atâtea instrumente diferite care se succedau şi împiedicau somnul. Şi-apoi Giulio, inclusiv din amabilitate, trebuia să fie atent să nu adoarmă atunci când, după fiecare pasaj, i se cerea părerea. Trebuia să spună „Şi mie mi se pare“. Se obişnuise într-atât cu aceste cuvinte, încât pentru a le silabisi i-ar fi fost de-ajuns să lase să-i treacă răsuflarea printre buze. Dar cine sforăie nu face nici măcar asta.

Într-o seară, bolnavul cel şiret, care părea atât de inocent cu scufia aceea uriaşă a sa, a avut o idee. Cu un glas schimbat (poate fiindcă se temea să nu se trădeze) i-a cerut lui Mario să-i citească romanul lui. Mario a simţit că-i fierbe sângele în vine.

— Dar tu îl cunoşti de-acum, a obiectat în timp ce s-a pornit să deschidă cartea ce nu era niciodată departe de el.

Celălalt a răspuns că de foarte mulţi ani nu îl mai citise şi că simţea nevoia să-l audă din nou.

Cu un glas dulce, blând, muzical, Mario a început lectura romanului său *O tinereţe*, însoţită de aprobarea însufleţită a lui Giulio, care începea să se lase în voia somnului, şoptind „Frumos, magnific, foarte bine“, ceea ce făcea glasul lui Mario tot mai cald şi mai emoţionat.

Şi pentru Mario a fost o surpriză. Niciodată nu citise lucrări ale sale cu voce tare. Ce expresivă devenea readusă la viaţă de sunet, de ritm, precum şi de pauzele oportune şi de frazarea judicioasă. Muzicienii – ferice de ei! – dispun de executanţi care nu fac altceva decât să studieze maniera de a le dărui graţie şi forţă expresivă. Cât priveşte scriitorii, cititorul grăbit nici măcar nu murmură cuvântul şi trece de la un semn la altul asemenea unui drumeţ în întârziere pe drum drept. „Ce bine-am scris!“ s-a gândit Mario cu admiraţie. Citise cu totul altfel proza celorlalţi iar, prin comparaţie, a sa strălucea.

După câteva pagini răsuflarea lui Giulio a horcăit: era semnul că plămânul său era lipsit de călăuza conştientă. Retrăgându-se în camera sa, Mario nu s-a putut despărţi de roman, pe care l-a citit cu voce tare pentru o bună parte a nopţii. Aceea fusese o adevărată republicare. Făcuse să tremure

aerul şi mersese în creierul său şi într-acela al celorlalţi prin ureche, organul nostru cel mai intim. Iar Mario a simţit că ideea sa se întorcea la el nouă, înfrumuseţată, şi ajungea la inima lui pe căile noi pe care ea şi le crea. Ce speranţă nouă!

Iar în ziua următoare s-a născut fabula cu titlul *Succesul surprinzător*. Iat-o:

„Un domn bogat avea multă pâine şi se amuza să o mărunţească pentru păsărele. Însă de acest dar profitau vreo zece sau ceva mai multe vrăbii, mereu aceleaşi, iar o bună parte din pâine mucegăia la aer. Bietul domn suferea din această cauză, întrucât nimic nu este mai dezgustător decât să vezi că darul tău este prea puţin apreciat. Însă tocmai atunci a avut ghinionul să se îmbolnăvească, iar păsărelele care nu mai găseau pâinea cu care erau obişnuite au ciripit peste tot: «Pâinea care era mereu nu mai este, şi e o nedreptate, o trădare». Atunci o mulţime de vrăbii s-au dus în locul acela ca să se minuneze de faptul că providenţa încetase să se mai manifeste, iar când binefăcătorul s-a însănătoşit n-a avut pâine destulă ca să-şi sature toţi musafirii“.

E greu să cunoşti originile unei fabule. Numai titlul dezvăluie că aceasta trebuie să se fi născut în camera bolnavului, unde Mario îşi aflase izbânda. Cine cunoaşte căile pe care se mişcă inspiraţia nu se va mira de faptul că, după victoria atât de uşoară, obţinută de Mario cu fratele său, s-a ajuns la acea biruinţă a omului cumsecade din fabulă, care a trebuit să se îmbolnăvească spre a înţelege. Nu va pricepe de unde-au venit păsărelele acelea atât de răutăcioase care ştiau să plângă în public, dar, din zgârcenie, ţineau ascuns faţă de tovarăşele lor norocul peste care dăduseră, numai dacă s-ar presupune, ceea ce ar fi puţin cam greu, că poetul, atunci când scrie, este clarvăzător, şi că în propria izbândă Mario va fi intuit maliţia lui Giulio. În schimb trebuie să ne gândim că atunci când un om, în situaţia lui Mario, porneşte să analizeze ceea ce s-a întâmplat, le atribuie tuturor răutate, inclusiv păsărelelor.

În seara următoare Mario s-a lăsat rugat ca să reia lectura.

— Prea repede ai adormit, i-a spus fratelui, mi-e teamă că te plictisesc.

Însă Giulio n-avea de gând să renunţe la unica literatură ce era atât de imună la critică. A protestat spunând că nu adormea din cauza plictiselii,

care, dimpotrivă, îi este duşman, ci din pricina stării de bine absolut pe care i-o producea plăcerea de a auzi anumite sunete şi gânduri.

Aşa că lucrurile astfel începute au continuat neschimbate până la sfârşitul războiului, iar războiul a durat atât de mult încât romanul – contrar celor spuse de unicul critic care se ocupase de el – a fost prea scurt. Însă nici pentru Giulio, nici pentru Mario asta n-a fost o mare neplăcere.

Giulio a declarat:

— M-am obişnuit atât de bine cu proza ta, încât mi-ar fi greu să suport o alta, dintr-acelea violente şi emfatice.

Fericit, Mario a luat-o de la început, sigur că nu se va plictisi. Proza proprie este întotdeauna cea mai potrivită pentru propriul organ vocal. Se-nțelege: o parte a organismului o spune pe cealaltă.

Iar Mario, trecând din victorie în victorie, se expunea tot mai lipsit de apărare complotului care avea să se urzească împotriva lui.

III

Mario avea doi prieteni vechi, din care unul singur avea să se dovedească duşmanul său neîmpăcat.

Prietenul, care trebuia să rămână astfel până la moarte, era şeful său de birou, un bărbat puțin mai în vârstă decât el, domnul Brauer. Un prieten apropiat, fiindcă nu se purta ca şef al lui, ci într-adevăr ca un coleg. O atare relație de egalitate nu se născuse dintr-o prietenie instinctivă ori din convingeri democratice, ci din însăşi activitatea căreia cei doi bărbați i se dedicau de ani de zile împreună, şi în cadrul căreia era şef când unul, când celălalt. Se ştie că şi cel mai nepriceput dintre literați e în stare să redacteze o scrisoare mai bine decât oricine nu s-a molipsit vreodată de literatură. Brauer rămânea şef atâta timp cât era vorba să priceapă o afacere, însă îi ceda locul său lui Mario când trebuia să aştearnă pe hârtie oferte ori polemici. Colaborarea devenise de-acum atât de uşoară, încât cei doi funcționari semănau cu părțile aceleiaşi maşini. Mario se obişnuise să ghicească ceea ce voia domnul Brauer când îi cerea să scrie o scrisoare astfel încât să dea de înțeles un lucru fără să-l spună, sau să-l spună fără să se angajeze. Domnul Brauer era întotdeauna aproape, dar niciodată pe

deplin satisfăcut, iar deseori refăcea întreaga scrisoare mutând cuvintele şi frazele lui Mario, pe care le păstra neschimbate cu un respect orb. Corectând, domnul Brauer devenea mai amabil ca niciodată, şi se scuza zicând:

— Voi, literaţii, aveţi un fel mult prea special de a vă exprima. Nu se potriveşte oamenilor obişnuiţi care fac negoţ.

Iar Mario era atât de puţin jignit de o asemenea critică, încât făcea tot posibilul să o merite: punea în scrisorile sale mai multe preţiozităţi decât în fabulele lui. După care se grăbea să recunoască faptul că scrisoarea refăcută de domnul Brauer era mai comercială decât a sa, fiindcă acela era modul cel mai sigur pentru a nu mai auzi vorbindu-se de acea scrisoare care îl plictisea.

Atâtea capodopere realizate în colaborare creaseră între cei doi o familiaritate plăcută. Amândoi recunoşteau meritele celuilalt. Dar era şi mai mult: nici unul dintre ei nu invidia superioritatea celuilalt. Pentru Brauer era un mare ghinion să te naşti scriitor, iar cei care păţiseră fără nici o vină o asemenea nenorocire aveau dreptul la orice protecţie din partea tovarăşilor mai norocoşi. În ce-l priveşte pe Mario, competenţa în materie comercială era ceva ce el chiar nu-şi dorise niciodată. Doar că nu era foarte convins că Brauer merita un salariu mult mai mare decât al său. A fost de-ajuns o astfel de invidie ca să ia naştere fabula. Prin urmare şi bietul Brauer s-a prefăcut într-o vrabie, dar a fost însoţit în metamorfoza sa de Mario însuşi. Evident, celor două vrăbii le era oferită pâine ca să trăiască, pentru ca bunătatea omenească să se poată manifesta convenabil. Brauer zbura spre ea pe calea cea mai dreaptă şi ca atare mai joasă. Mario zbura sus şi astfel ajungea târziu. Însă postea cu plăcere, consolat de priveliştea de care se putuse bucura de sus.

Trebuie de asemenea să spunem că Mario era un funcţionar foarte bun şi că n-avea nevoie să fie stimulat pentru a-şi face datoria. Pe lângă scrisorile acelea pe care le făcea în colaborare, lui îi reveneau şi multe înregistrări şi alte lucrări de categorie inferioară care în comerţ revin de drept literaţilor care nu ştiu să facă altceva. Brauer era recunoscător şi pentru aceste lucrări făcute de Mario cu multă conştiinciozitate, pentru că astfel el avea mai mult timp pentru conducerea afacerilor potrivit dorinţei şi datoriei sale. În acest

fel devenea tot mai priceput şi avea să vină momentul când pregătirea sa comercială urma să-i fie mai folositoare lui Mario decât va fi fost vreodată mai profitabilă pentru el literatura acestuia.

Celălalt prieten al lui Mario, cel care curând avea să se dovedească duşmanul său, era un anume Enrico Gaia, comis-voiajor. În tinerețe, pentru o scurtă perioadă, încercase să facă poezie, iar atunci se pomenise asociat cu Mario, dar apoi comis-voiajorul îl sufocase în el pe poet, în timp ce, în inerţia slujbei sale, Mario continuase să trăiască din literatură, adică din visuri şi din fabule.

Meseria de comis-voiajor nu e una de amator. Înainte de toate el îşi petrece viața departe de birou, unicul loc unde se pot face şi versuri, şi proză; iar apoi comis-voiajorul aleargă, călătoreşte şi vorbeşte, mai ales vorbeşte până la epuizare. Poate că nu fusese atât de greu ca literatura să fie ucisă în Gaia. El trecuse prin perioada aceea de idealism care precedă uneori inclusiv formarea neguțătorilor de sclavi, iar din această perioadă nu rămânea în el o urmă mai mare decât în insecta înaripată din larvă. Ar fi putut fi măcinat în întregime şi-apoi analizat fără a descoperi în corpul său o singură celulă creată pentru a folosi la altceva decât la a încheia afaceri bune. Mario, puțin nedrept, nu-i ierta o transformare atât de radicală, şi se gândea: când vezi o vrabie în colivie îți provoacă milă, însă şi furie. Dacă s-a lăsat prinsă înseamnă că de-acum aparţinea puțin coliviei, iar dacă apoi a suportat-o e dovadă sigură că nu merita alt destin.

Însă Gaia era foarte apreciat în calitate de comis-voiajor şi nu e de disprețuit întrucât un bun comis-voiajor constituie norocul familiei sale, al firmei care l-a angajat şi chiar al națiunii în care s-a născut. Toată viața bătuse micile oraşe din Istria şi din Dalmazia şi se putea lăuda că atunci când sosea într-unul dintre oraşele acelea, pentru o parte a populației (clienții săi) ritmul monoton al vieții de provincie se accelera. Călătorea însoțit de o flecăreală inepuizabilă, de apetit şi de sete, în sfârşit cele trei calități sociale prin excelență. Adora farsa asemenea vechilor toscani, însă pretindea că a sa era o farsă mai plăcută. Nu exista orăşel prin care să fi trecut în care să nu fi propus el persoana de care să-ți bați joc. În felul acesta clienții săi şi-l aminteau şi după ce plecase, fiindcă toți continuau să se amuze pe urma lăsată de el.

Poate că dragostea aceasta pentru farsă era o rămăşiţă a înclinaţiilor sale artistice suprimate. Într-adevăr, farsorul e un artist, un fel de caricaturist a cărui muncă nu e uşurată de faptul că n-are de lucru, ci trebuie să inventeze şi să mintă astfel încât obiectul farsei să-şi facă singur caricatura. O muncă delicată precede şi însoţeşte farsa, şi se-nţelege ca o farsă reuşită să rămână nemuritoare. E-adevărat că se vorbeşte mai mult de ea dacă a povestit-o unul ca Shakespeare, dar se spune că şi înainte de el se vorbea mult de farsa făcută de Iago[43].

43. Personaj din tragedia *Othello* de William Shakespeare.

Poate că alte farse ale lui Gaia au fost mai inofensive decât cea despre care se pomeneşte aici. În Istria şi în Dalmazia farsele trebuiau să promoveze bunele afaceri. Cea pe care i-a făcut-o lui Mario a fost însă impregnată de adevărată ură. Da. El îl ura cu înverşunare pe marele său prieten. Poate că nu era complet conştient de acest lucru, fiind, dimpotrivă, convins că nu simţea decât o vie compasiune pentru Mario, nenorocitul acela atât de infatuat, care n-avea nimic pe lumea asta, ascuns cum era într-o slujbuşoară în care niciodată n-ar fi putut să avanseze. Atunci când vorbea despre Mario ştia să-şi ia o mină compătimitoare, dar strâmbând din buze astfel încât să însemne şi o ameninţare.

Îl invidia. Gaia era adeptul chefului, aşa cum Mario era adeptul fabulei. Mario zâmbea mereu iar el râdea mult, însă cu întreruperi. Fabula însoţeşte întotdeauna asemenea unei umbre luminoase alături de cea întunecată proiectată de corp, în timp ce cheful, dacă e însoţit de umbră, e cumplit. Căci ea este o crimă împotriva propriului trup, urmată imediat (mai ales la o anumită vârstă) de cea mai puternică dintre remuşcări, în comparaţie cu care cea a lui Oreste[44], care şi-a omorât propria mamă a fost foarte uşoară. Remuşcarea trebuie să fie întotdeauna dublată de efortul de a o atenua, explicând şi scuzând crima, eventual afirmând că stă în destinul omenesc să fie comisă. Dar oare cum va fi putut Gaia să afirme de bună credinţă că se dedau chefului toţi cei ce pot, gândindu-se mereu la Mario?

44. Personaj mitologic, fiul regelui Agamemnon şi al Clitemnestrei. Şi-a ucis mama pentru a răzbuna uciderea lui Agamenon de către Egist, amantul mamei.

Apoi era acea binecuvântată literatură ce contribuia şi ea la tulburarea sufletului lui Gaia, care părea totuşi a se fi lepădat de ea. Nu scapi nevătămat după un vis de glorie, avut fie şi pentru o perioadă limitată de timp, fără ca apoi să nu-l regreți pentru totdeauna, să-l invidiezi pe cel care-l păstrează, chiar dacă nu va dobândi gloria niciodată. Lui Mario visul acela îi transpira prin fiecare por al pielii care se înroşea atât de uşor. Locul care nu îi era îngăduit în republica literelor el îl pretindea şi-l ocupa aproape în secret, dar pentru asta nu mai puțin îndreptățit ori cu restricții. Cu toate astea le spunea tuturor că de ani buni nu mai scria (exagerând întrucât existau poveştile cu păsărelele), însă nimeni nu îl credea, şi acest lucru era suficient pentru a-i atribui prin consens general o viață aleasă, mai înaltă decât tot ceea ce îl înconjura.

De aceea merita invidia şi ura. Enrico Gaia nu-l cruța de sarcasme, iar câteodată ştia să-l doboare vorbindu-i de afaceri şi de poziția economică. Însă asta nu-i ajungea, fiindcă lui Mario însuşi îi plăcea să râdă de situația sa. Gaia ar fi vrut să-i smulgă visul fericit din priviri cu riscul să-l orbească. Când îl vedea intrând în cafenea cu aerul acela al său, al unuia care priveşte lucrurile şi oamenii cu eterna, însufleţita, senina curiozitate a scriitorului, el spunea încruntat: „Iată-l pe marele scriitor“. Şi într-adevăr Mario avea înfățişarea şi mulțumirea unui mare scriitor.

Gaia n-a apărut în fabule. Dar într-o zi Mario a aflat că micile păsări sunt foarte lacome: înghit pe parcursul unei zile o cantitate atât de mare din hrana aceea fărâmițată, încât per total ar cântări cât tot corpul lor. De aceea fusese atât de greu să găsească printre vrăbii una care să-i semene lui Gaia. Când toate aminteau de el cel puțin prin câte-o calitate de-a lor! Şi Mario a descoperit imediat în această asemănare contradicția care s-ar fi putut ridica în viitor la rangul de fabulă: „Mănâncă precum o vrabie, însă nu zboară“. Iar mai târziu: „Nu zboară, iar spaima lui e într-adevăr verde“. Făcea desigur aluzie la Gaia, care, într-o seară, după ce-şi rănise un prieten cu o bârfă, trebuise să fugă din cafenea de-i sfârâiau călcâiele.

IV

3 noiembrie 1918[45], zi istorică pentru Trieste, ar fi fost într-adevăr puțin

potrivită pentru o farsă.

45. Ziua intrării armatei italiene în orasul Trieste, la sfârşitul Primului Război Mondial. Până atunci oraşul făcuse parte din Imperiul Austro-Ungar.

La opt seara, rugat de fratele care din pat aştepta cu nerăbdare alte veşti după ce primise vestea debarcării italienilor, Mario s-a dus la cafenea ca să ia amestecătura aceea îndulcită cu zaharină pe care locuitorii din Trieste se obişnuiseră să o considere cafea.

Dintre cunoştinţele sale l-a găsit numai pe Gaia, care se odihnea pe o canapea, obosit fiindcă stătuse două ceasuri în picioare. Îmi pare rău pentru el, însă trebuie să spun că Gaia avea efectiv înfăţişarea spiritului răului. Ca atare nu era deloc urât. La cincizeci şi cinci de ani părul său alb reflecta lumina de parcă ar fi fost metalic, pe când mustăţile care îi acopereau buzele subţiri erau totuşi negre. Era slab, nu gras, şi s-ar fi putut crede sprinten dacă n-ar fi stat puţin adus de spate şi dacă micul său corp n-ar fi fost îngreunat de protuberanţa unei burtici oricum disproporţionată şi ieşită în afară mai jos decât cele obişnuite ale bărbaţilor, care şi-o datorează trândăvelii ori numai poftei de mâncare, una din acele burţi pe care nemţii, care se pricep la lucrurile astea, o pun pe seama berii. Micii săi ochi negri ardeau de o maliţie veselă şi de înfumurare. Avea glasul răguşit al beţivului, iar câteodată urla fiindcă avea drept principiu că trebuia să vorbeşti puţin mai tare decât interlocutorul. Şchiopăta precum Mefisto, însă, spre deosebire de acesta, nu totdeauna de acelaşi picior, întrucât reumatismul îl afecta când la dreptul, când la stângul.

Mai în vârstă decât el, Mario era totuşi, în pofida unei încărunţeli extinse la tot părul, cum obişnuiesc la vârsta aceea oamenii serioşi, limpede la faţă, cu întregul chip roz, senin, odihnit.

Gaia se aprindea vorbind despre diferitele scene la care asistase în timpul după-amiezii. Făcea retorică, fiindcă sosise momentul să-şi umfle patriotismul care nu fusese mare înainte de sosirea italienilor. Ştia să umfle totul, el fiind mereu gata să se înflăcăreze pentru orice le plăcea celor care erau ori puteau deveni clienţii săi.

Auzindu-le peste timp, şi cuvintele pronunţate de Mario ar putea acum fi acuzate de retorică. Trebuie însă să reamintim că în ziua aceea era o datorie

ca orice cuvânt, îndeosebi în gura celor care din pricina sorţii nu acţionaseră, să fie şi el puternic şi eroic. Mario a încercat să-şi şlefuiască exprimarea pentru a fi la înălţimea situaţiei şi, fireşte, şi-a amintit că este un literat. Partea delicată a firii sale s-a deşteptat pentru a se proiecta în istorie. A spus textual:

— Aş vrea să ştiu descrie ceea ce simt azi. Şi după o uşoară ezitare: Ar trebui să am o pană de aur cu care să zugrăvesc cuvintele pe un pergament înnobilat.

Era un abandon, dat fiind că, printre alte multe lucruri, la Trieste lipseau atunci penele de aur şi pergamentele înnobilate. Însă lui Gaia i s-a părut cu totul altceva şi s-a înfuriat cum ştiu să se înfurie beţivii. I s-a părut o enormitate că Samigli îndrăznea fie şi numai să menţioneze propria pană cu referire la un eveniment de importanţă istorică. A strâns din buze ca pentru a ascunde în gură ditamai înjurătura ce se forma prin geneză spontană, apoi şi-a desfăcut pumnul, ce se strânsese de la sine pe când se uita la nasul roz al literatului, însă nu şi-a putut reţine reacţia mai drastică a cuvântului ca şi a pumnului, care fusese gândită de mult timp, dar care era însă lipsită de desăvârşirea ce-i putea veni dintr-o pregătire atentă: farsa s-a descărcat asupra capului bietului Mario ca şi cum ar fi fost vorba de un exploziv care întâmplător intrase în contact cu focul. Astfel Gaia a învăţat că şi farsa, asemenea tuturor celorlalte opere de artă, poate fi improvizată. El nu credea în succesul ei şi se pregătea s-o anuleze după ce se folosise de ea ca să-şi manifeste dispreţul faţă de îngâmfatul acela. În schimb Mario a muşcat atât de bine momeala, încât pentru a-i da drumul din capcană ar fi fost nevoie de un mare efort. Iar Gaia a lăsat farsa să trăiască, amintindu-şi că la Trieste erau puţine distracţii. Trebuia să se refacă după o perioadă mult prea lungă de seriozitate.

S-a pornit vehement:

— Uitam să-ţi spun. Totul se uită într-o astfel de zi. Ştii pe cine am văzut în mulţimea care aplauda? Pe reprezentantul editorului Westermann din Viena. M-am apropiat de el ca să-l enervez. Aplauda şi el, care nu ştie un cuvânt în italiană. Însă în loc să se supere, mi-a vorbit imediat de tine. M-a întrebat ce angajamente ai cu editorul tău pentru acel vechi roman, *O tinereţe*. Dacă nu greşesc, tu ai vândut cartea aceea?

— Nici vorbă, a spus Mario cu mare căldură. Este a mea, în întregime a mea. Am plătit cheltuielile de editare până la ultimul bănuț, iar de la editor n-am primit niciodată nimic.

Comis-voiajorul părea să acorde mare importanță celor auzite. El ştia ce înfățişare trebuie să aibă un om când vede dintr-odată apărând posibilitatea unei afaceri bune, fiindcă el avea cel puțin o dată pe zi acea înfățişare. S-a adunat şi s-a cambrat de parcă ar fi vrut să-şi ia avânt:

— Atunci există posibilitatea de a vinde romanul acela! a exclamat. Păcat că n-am ştiut. Dar dacă acum o să-l dea afară din Trieste pe nemțălăul ăla? Adio afacere! Gândeşte-te, el a venit la Trieste anume ca să trateze cu tine.

Mario era indignat şi trebuie să constatăm puțin surprinşi că indignarea a fost primul său sentiment la anunțul neaşteptatului succes, de vreme ce nu cunoscuse nicicând indignarea în lungii ani de aşteptare deşartă. Oare cum putuse Gaia să creadă că romanul nu mai era al lui? Cine ceruse în anii aceia să-l cumpere? Şi a fost copleşit de o furie insuportabilă fiindcă a înțeles imediat că nu trebuia s-o lase să se vadă. Acum el era cu totul în mâinile lui Gaia şi trebuia să fie atent să nu-l jignească. Dar s-a gândit plin de durere că se afla în mâinile unui om care prin uşurința sa amenința să-l ruineze.

Trebuia să ne amintim ce răvăşită şi dezorganizată părea lumea în zilele acelea. Dacă reprezentantul editorului dispăruse în mulțime şi n-avea de gând să-şi facă din nou apariția, convins că afacerea cu care fusese însărcinat fusese deja încheiată de alții, ar fi fost imposibil să-i dai de urmă. Nu se mai văzuse niciodată o mulțime asemănătoare celei care se deplasa atunci între Trieste şi Viena, agățată de puținele trenuri, ori sub forma unui şuvoi neîntrerupt, pe jos, pe şoselele principale, alcătuit din armata în fugă şi din burghezi emigranți ori repatriați, cu toții anonimi, anonimi precum cirezile de animale alungate de foc sau de foame.

Nu s-a îndoit nici un moment de adevărul absolut al cuvintelor lui Gaia. Trebuie că era mai înclinat să-l creadă ca urmare a succesului de fiecare seară al romanului său în camera fratelui. Iar când, mult timp după aceea, a aflat despre complotul urzit împotriva sa, pentru a-şi scuza față de sine propria naivitate, a propus fabula în care se povesteşte că multe păsări au murit fiindcă în acelaşi loc şi-au aflat culcuş doi oameni, dintre care unul

bun şi generos, iar altul rău. În acel loc, mult timp a existat pâinea celui dintâi, iar la sfârşit capcana celuilalt. Exact cum este explicat într-o cărţulie în care eşti învăţat în mod ştiinţific cum să prinzi păsări şi pe care evident nu o numim aici.

Gaia a exploatat de minune starea sufletească a lui Mario, care i s-a destăinuit în totalitate. A făcut doar greşeala să se creadă foarte viclean. Nu era mai mult decât un vânător absolut obişnuit care cunoaşte obiceiurile prăzii sale. Poate că a exagerat cu şiretenia. Înainte de a porni să alerge în căutarea persoanei atât de importante, care poate tocmai se îndepărta de Trieste, el a pretins din partea lui Mario o declaraţie scrisă prin care îi era asigurat un comision de cinci la sută. Mario a găsit propunerea echitabilă, însă, având în vedere că trebuia să aştepte să facă rost de hârtie şi de condei chelnerul ce abia se mişca, a propus ca Gaia, ca să nu piardă vremea, să plece de îndată, în timp ce el avea să redacteze declaraţia pe care să i-o dea a doua zi. Însă Gaia n-a vrut. Ca să meargă la sigur, afacerile nu se puteau încheia decât într-un singur fel. Astfel, a fost redactată cu toată grija declaraţia prin care Mario se angaja, pentru sine şi pentru urmaşii săi, să-i achite lui Gaia comisionul pe orice sumă care acum ori în viitor i-ar fi fost plătită de editorul Westermann. Din proprie iniţiativă, Mario i-a adăugat declaraţiei o frază de mulţumire ce nu era altceva decât o ipocrizie, fiindu-i sugerată de dorinţa lui de a-şi masca două nemulţumiri, din care prima, foarte mare, pentru uşurinţa cu care Gaia îi compromisese interesele, iar cea de-a doua – mult mai puţin importantă – pentru neîncrederea pe care i-o arătase pretinzând prompt acea declaraţie.

După care pe Gaia l-a găsit graba şi a plecat repede, abia aşteptând să poată râde în voie. Mario ar fi vrut bucuros să plece cu el ca să-şi diminueze neliniştea, însă Gaia n-a vrut. Mai întâi trebuia să treacă iar pe la birou, apoi să dea fuga la un client de la care poate ar fi putut să afle adresa neamţului şi, în sfârşit, avea să meargă într-un anume loc unde cu siguranţă castul Mario n-ar fi acceptat să-l urmeze şi unde în mod sigur se găsea neamţul – dacă mai era la Trieste.

Înainte de a-l părăsi, a vrut să-l liniştească pe Mario, arătându-i că propria greşeală nu avea o mare importanţă. Acum, dacă se gândea bine – a afirmat –, îşi amintea că reprezentantul lui Westermann se născuse, e-

adevărat, într-o familie germană, însă în Istria. Astfel încât avea să devină cetățean italian prin naştere şi nu putea fi expulzat.

Acesta a fost singurul său act ce-i dovedea calitatea de mucalit isteț. Nu-i scăpase marea supărare a lui Mario şi găsea că nu era acela momentul să-l provoace.

De aceea, atunci când Mario a ieşit din cafenea, s-a pomenit în noaptea întunecoasă în plin şi sigur succes. N-ar mai fi fost aşa dacă s-ar mai fi putut teme că neamțul fusese nevoit să părăsească Trieste. A tras aer adânc în piept şi i s-a părut că niciodată în viața lui nu avusese parte de acel aer. A încercat să-şi potolească marea agitație ce-i tăia respirația şi s-a străduit să considere aventura aceea ca pe un lucru cu nimic extraordinar. Pur şi simplu îl merita şi i se întâmpla, ceea ce era lucrul cel mai firesc pe lumea asta. Extraordinar era faptul că nu i se întâmplase mai de mult. Toată istoria literaturii era plină de oameni celebri, şi nu chiar de la naştere. La un moment dat se-ntâmplase să vină la ei criticul cu adevărat important (barbă albă, frunte înaltă, ochi pătrunzători) sau omul de afaceri avizat, un Gaia devenit mai important cu câteva calități de-ale lui Brauer, care era mult prea greoi din pricina obişnuinței de a fi subaltern, neputând deci reprezenta un creator de afaceri, iar ei deveneau imediat faimoşi. Într-adevăr, pentru ca faima să vină nu e de-ajuns ca scriitorul să o merite. Este nevoie de colaborarea uneia ori a mai multor voințe care să acționeze asupra leneşilor, cei care citesc apoi lucrurile pe care cei dintâi le-au ales. Un lucru puțin ridicol, însă ce nu se poate schimba. Şi se-ntâmplă ca şi criticul să nu priceapă nimic din meseria altuia, iar editorul (om de afaceri) nimic dintr-a sa, şi reuşita rămâne aceeaşi. Când cei doi se asociază, autorul, chiar dacă nu o merită, s-a aranjat pentru un timp mai lung ori mai puțin lung.

Mario era foarte subtil văzând astfel lucrurile în momentul respectiv. Mai puțin subtil atunci când a adăugat cu calm: „Noroc că situația mea e alta“.

Oare de ce nu venise la el criticul în loc de omul de afaceri? S-a consolat gândindu-se că desigur Westermann fusese atras în afacerea aceea de către critic. Iar atâta timp cât a durat farsa, l-a visat pe criticul acela, i-a plăsmuit înfățişarea şi felul de a fi, atribuindu-i atâtea calități şi atâtea defecte, încât l-a făcut o persoană mai importantă decât oamenii obişnuiți în viață. Cu siguranță era un critic pe care nu-l interesa defel propria persoană şi nu era

nicidecum asemenea celorlalţi critici, care atunci când citesc aruncă asupra fiecărei pagini umbra propriului nas roşu. El nu trăncănea, ci acţiona, ceea ce era foarte straniu pentru un om a cărui singură acţiune consta dintr-o judecată asupra forţei cuvântului altcuiva. Era mai sigur decât criticii obişnuiți, nefiind supus decât unei singure greşeli (destul de mari), iar nu mai multora, cu care să umple numeroase coloane de ziar. O forță! Spiritul estetic al lui Westermann, ochiul său ce nu se închidea niciodată deoarece altminteri editorului i se putea întâmpla să plătească nişte pietre false ca fiind adevărate, după cum Mario, care nu se pricepea la astfel de lucruri, presupunea că li se putea întâmpla bijutierilor. E rece, rece: ca o maşină ce nu ştie decât o singură mişcare. În mâna lui opera îşi câştiga numai valoarea ei, dar nu mai mult, devenind inertă asemenea unei mărfi ce trece prin mâinile unui intermediar nelăsând în ele altceva decât un câştig în bani. Nu seducea, ci era înşfăcată, cântărită şi măsurată, dată altora şi uitată ca să nu încurce activitatea maşinii ce era repusă imediat în mişcare. După ce citise romanul lui Samigli, criticul se dusese la Westermann şi-i spusese: „Iată opera care vă trebuie. Vă sfătuiesc să-i telefonați deîndată reprezentantului dumneavoastră la Trieste ca să o cumpere cu orice preț“. Astfel sarcina lui se încheiase. Ce l-ar fi costat să-i trimită lui Samigli o carte poştală în care să-i comunice fraza inspirată pe care numai el era în stare s-o formuleze? Aşa, chiar aşa era făcut cel mai bun critic din lume. Şi când te gândeşti că merita să scrii numai pentru că pe lumea asta exista un asemenea monstru!

Ca atare se poate spune că farsa lui Gaia amenința să devină deosebit de importantă întrucât chiar de la început mistifica înfățişarea lumii. Iar atunci când Mario a fost nevoit să-şi schimbe părerea l-a atacat într-o fabulă tocmai pe criticul pe care îl crease el, unicul critic pe care-l îndrăgise. Unei vrăbiuțe flămânde i s-a întâmplat într-o zi să găsească multe firimituri de pâine. A crezut că le datorează generozității celui mai mare animal pe care-l văzuse, un bou greoi care păştea pe un câmp învecinat. Apoi boul a fost tăiat, pâinea a dispărut, iar vrăbiuța l-a plâns pe binefăcătorul său.

Adevărat exemplu de ură fabula aceasta. Să faci din tine însuți un animal orb şi fără minte precum vrăbiuța aceea numai ca să poți face un animal uriaş din critic!

Atât de mare îşi considera Mario succesul, încât a luat o hotărâre ce

trebuia totuşi să micşoreze efectul farsei. Pentru moment nu trebuia să vorbească cu nimeni de norocul care dăduse peste el. Atunci când cartea sa avea să fie publicată în germană, surpriza în oraş şi în întreaga naţiune ar fi fost şi mai mare, fiind neprevăzută. Lui, care aşteptase succesul atâţia ani, n-avea să-i fie greu să se mai lipsească o vreme de el.

Fratele său, care se băgase de-acum în pat, a început prin a-şi exprima îndoiala asupra adevărului spuselor lui Gaia, însă doar aşa, mecanic, acea îndoială ce te cuprinde la orice veste neaşteptată. Dar imediat, plin de bunăvoinţă, a alungat-o şi din cotloanele cele mai ascunse ale sufletului, dat fiind că i-ar fi putut diminua bucuria fratelui. Nu-l cunoştea pe Gaia, ca atare îndoiala aceea era lipsită de orice temei. De sub scufia de noapte ochii săi vii participau la toată această bucurie. Lucrurile noi îl tulburau şi nu credea că-i fac bine, însă bucuria lui Mario trebuia să fie şi a sa. Deplină, astfel încât atunci când Mario a vorbit despre bogăţia lor viitoare el nu i-a sesizat importanţa. Patul său n-ar fi putut fi mai cald decât era şi aveau să sporească tentaţiile pentru mâncărurile mai bogate ce puneau în pericol sănătatea. Pentru el acea primă seară a fost mult mai puţin plăcută decât cele obişnuite. Iată că, odată înviat, romanul provoca critica plină de îngrijorare a lui Mario. La fiecare fragment, lectorul se întrerupea ca să întrebe:

— Oare n-ar fi mai bine să spunem altfel? Şi propunea cuvinte noi, cerând ca bietul Giulio să-l ajute să hotărască.

Nimic violent, însă destul ca să-i răpească lecturii caracterul său de nani-nani. Ca să răspundă întrebărilor lui Mario, de două sau de trei ori Giulio a căscat ochii speriaţi ca şi cum ar fi vrut să demonstreze că asculta cuvintele ce-i erau adresate. Apoi a avut o găselniţă care în seara aceea i-a permis să doarmă:

— Mie mi se pare, a şoptit, că nu trebuie schimbat nimic într-un lucru care a avut succes aşa cum e. Dacă modifici, poate că Westermann n-o să-l mai vrea.

Găselniţa aceasta era asemenea celeilalte ce-i protejase somnul atâţia ani. Pentru seara aceea a fost absolut de folos. Mario a părăsit camera, însă a fost mai puţin atent decât de obicei, trântind uşa astfel încât bietul bolnav a tresărit.

Lui Mario i se părea că Giulio nu-l ajuta cum ar fi trebuit. Iată că-l lăsa singur cu succesul acela picat pe nepusă masă, mai neliniştitor ca o ameninţare. S-a băgat în pat, însă starea de buimăceală care precede somnul în seara aceea a fost teribilă. Vedea succesul său personificat de reprezentantul lui Westermann, târât departe, departe, spre nord, şi ucis de mulţimea înarmată şi înfuriată. Ce coşmar! A trebuit să aprindă lumina ca să priceapă că, dacă reprezentantul său murea, rămânea Westermann, care nu era altceva decât o societate pe acţiuni care nu risca moartea fizică.

Odată lucrurile lămurite, Mario a căutat fabula. A crezut că o găseşte în reproşul pe care şi-l făcea de a nu se bucura liniştit de perspectiva unui asemenea noroc. Le spunea vrăbiilor: „Voi, care nu vă îngrijiți deloc de ziua de mâine, sigur nu ştiți nimic despre viitor. Oare cum faceți să fiți vesele dacă nu aşteptaţi nimic?“ Într-adevăr, el credea că nu putea dormi din pricina bucuriei prea mari. Dar păsărelele erau mai bine informate: „Noi suntem prezentul, spuneau, dar tu care trăieşti pentru viitor eşti oare mai fericit?“ Mario a mărturisit că greşise întrebarea şi şi-a propus să refacă în timpuri mai bune o fabulă care să dovedească superioritatea sa faţă de păsărele. Cu o fabulă poți ajunge unde doreşti când ştii să vrei.

Brauer, căruia Mario i-a povestit a doua zi aventura sa, a fost surprins, dar nu peste măsură: avea cunoştinţă şi de alte mărfuri ce dobândeau valoare dintr-un moment într-altul, după ce nu fuseseră apreciate nu doar vreme de patruzeci de ani, ci timp de mai multe secole. Se pricepea puţin la literatură, dar ştia că uneori, deşi rar, era retribuită. L-a luat spaima:

— Dacă faci avere cu beletristica, o să ajungi să părăseşti biroul ăsta.

Modest, Mario a remarcat că nu credea că romanul său i-ar fi putut asigura traiul.

— Cu toate acestea, a adăugat cu puţină suficienţă, voi solicita să mi se dea o poziţie mai potrivită cu valoarea mea.

De fapt, nu se gândea la o schimbare de funcţie în biroul acela cu o muncă atât de uşoară, dar oamenilor cu morbul literaturii le place să poată spune anumite cuvinte. Este premiul cel mai de preţ al valorii lor.

În acel moment i-a fost adus un bilet de-al lui Gaia, prin care era invitat să se afle la unsprezece fix la cafeneaua Tommaso. Fusese găsit reprezentantul lui Westermann. Mario a plecat în grabă, nu înainte de a-l

ruga pe Brauer să nu împrăştie încă vestea.

V

Gaia, Mario şi reprezentantul lui Westermann au fost atât de punctuali încât s-au întâlnit cu toţii în uşa cafenelei. Au zăbovit mult timp acolo fiindcă au alcătuit un mic turn Babel. Mario a ştiut să zică două vorbe în nemţeşte prin care îşi exprima plăcerea de a face cunoştinţă cu reprezentantul unei firme atât de importante. Celălalt, în germană, a spus mult mai multe, şi nu totul s-a pierdut căci Gaia a tradus sârguincios: „Onoarea de a cunoaşte… onoarea de a discuta… opera celebră pe care şeful său dorea să o posede cu orice preţ“.

Iar Gaia, cu o atitudine mai curând mojicească decât convinsă, a zis câteva cuvinte pe care le-a tradus imediat: a spus că Westermann va putea avea romanul după ce-l va fi plătit. Aici era vorba despre o afacere, nu de literatură. Pronunţând acest din urmă cuvânt a făcut o strâmbătură de dispreţ, ceea ce era imprudent. De ce să-ţi baţi joc de literatură, din moment ce în acest caz se transforma într-o afacere bună? Însă Gaia îi dădea lovituri literaturii spre a-l putea lovi pe literat, uitând că, în spiritul farsei, ar fi trebuit să-l elogieze. Iar în timpul discuţiei, chiar i-a spus lui Mario:

— Tu să taci, fiindcă nu pricepi nimic.

Mario n-a protestat: cu siguranţă Gaia îl considera ignorant numai în afaceri.

După care Gaia s-a săturat să tot stea acolo, în aer liber. Se lăsase o uşoară ceaţă, ce urma să fie măturată de bora[46] care avea să întunece zilele acelea faimoase. Gaia a împins uşa cafenelei şi, fără să se formalizeze, permiţându-şi să izbucnească într-un râs zgomotos, a intrat primul şchiopătând.

46. Vânt rece de nord-est.

Ceilalţi doi au mai zăbovit o vreme în politeţuri înainte de a trece pragul, iar Mario a avut timp să studieze persoana atât de importantă pe care-o vedea pentru prima dată. N-avea s-o mai revadă, dar n-a mai uitat-o. La început şi-a amintit-o ca pe o persoană foarte caraghioasă, făcută şi mai

ridicolă de importanţa mesajului cu care era însărcinată. După care, amintirea nu s-a schimbat prea mult: persoana a rămas ridicolă, însă caracterul ei inferior s-a răsfrânt dureros asupra lui, fiindcă el îi îngăduise să-l calce în picioare şi să-i facă rău. Rănile sale deveneau mai dureroase fiind provocate de o asemenea mână. Se poate spune că Mario era un observator prost, dar că era, din păcate, un observator literar, dintre cei care pot fi înşelaţi cu un efort minim, întrucât ştiu face observaţia exactă pentru ca apoi să o deformeze imediat cu ajutorul ideilor. Ideile nu-i lipsesc niciodată celui care are puţină experienţă de viaţă, unde aceleaşi linii şi aceleaşi culori se potrivesc lucrurilor celor mai diferite, încât numai literatul şi le aminteşte pe toate.

Reprezentantul editorului Westermann era un omuleţ cu un mers dezarticulat lipsit de prestigiul pe care-l conferă o anume abundenţă proporţionată de carne şi de grăsime, cu un aspect dizgraţios din pricina unei dezvoltări abdominale excesive ce se observa chiar şi prin haina de blană. Până aici semăna cu Gaia. Haina de blană cu gulerul bogat, din păr de focă, era lucrul cel mai important din întreg individul, şi mult mai important decât haina şi pantalonii descusuţi ce se întrezăreau. Nu şi-a scos-o deloc, ba chiar şi-a închis-o imediat după ce a căutat într-un buzunar interior. Gulerul înalt i-a înconjurat tot timpul faţa prevăzută cu o bărbuţă şi o mustaţă rară de un galben-roşcat, dedesubtul unui craniu complet chel. Iar Mario a observat şi un alt lucru: neamţul stătea atât de ţeapăn în blana în care era îngropat, încât orice mişcare de-a sa părea colţuroasă.

Era mai urât decât Gaia, însă literatului i s-a părut că-i semăna. De ce acela care face negoţ cu cărţi n-ar trebui să semene cu cel care se ocupă de vin? Chiar şi în cazul vinului existase ceva deosebit de rafinat care precedase şi crease negoţul respectiv: via şi soarele. Cât despre poza de superioritate cu care era plimbată blana aceea, dat fiind că-l lega de un individ de teapa lui Gaia, nu era greu de priceput cum de fusese adoptată. Mario nu s-a gândit că postura aceea ţeapănă nu era decât un mod de a-şi înăbuşi o nevoie imperioasă de a râde, dar şi-a amintit în schimb că rigiditatea era caracteristică acestei categorii de persoane, agenţii de comerţ, care vor să pară ceea ce nu sunt şi care, dacă nu s-ar controla, şi-ar trăda adevărata lor natură. Mario s-a gândit la toate astea cu un anumit efort.

Parcă acţiona spre a facilita reuşita farsei. Şi s-a mai gândit că rămăsese acasă criticul editurii Westermann, şi tot acasă rămăsese şi marele om de afaceri. Pe atunci nu era uşor să călătoreşti şi se vede treaba că pentru a finaliza o asemenea afacere era de-ajuns să-i dai această sarcină unui astfel de ins, unui prieten de-al lui Gaia.

În jurul mesei, în cafeneaua pustie la ora aceea, a fost din nou un mic turn Babel. Agentul lui Westermann a încercat să explice ceva în italiană, însă n-a reuşit. Gaia a intervenit:

— Omul doreşte o confirmare explicită a ta că eu am dreptul să tratez pentru tine. Aş putea să mă simt jignit de neîncrederea lui, dar înțeleg că afacerile sunt afaceri. De altfel, eşti şi tu de față, dar el spune că nu înțelege ce zici.

Mario a protestat în italiană, spunând că ceea ce stabilise Gaia era obligatoriu pentru el. A spus-o scandând silabele, iar neamțul a zis că a înțeles şi că e mulţumit.

Gaia a oferit cafeaua, iar reprezentantul lui Westermann a scos imediat din buzunarul de la piept nişte hârtii format mare, contractul pregătit de-acum în dublu exemplar. L-a desfăcut pe masă şi s-a aplecat deasupra lui cu tot pieptul. Mario s-a gândit: „Oare suferă şi de lumbago?“

Gaia se grăbea. A smuls hârtiile de la celălalt şi a început să-i traducă lui Mario contractul. A sărit peste multe clauze comune pentru toate contractele marilor edituri şi s-a referit la numeroasele avantaje pe care el le obținuse pentru Mario prin acel contract. El pronunța chiar cuvintele pe care le-ar fi folosit dacă n-ar fi fost vorba de o afacere-farsă:

— Ai să pricepi că mi-am meritat comisionul. Mi-am petrecut toată noaptea discutând cu ăsta. Şi şi-a îngăduit să împroaşte cu puțină din otrava de care era plin: Tu, dacă nu te ajutam eu, n-ai fi ştiut să faci nimic.

Potrivit acelui contract, Westermann avea să-i plătească lui Mario două sute de mii de coroane, cumpărând în felul acesta drepturile de traducere a romanului în întreaga lume.

— În Italia rămâi tu proprietarul. M-am gândit să-ți rezerv ție această proprietate, fiindcă nu se ştie ce valoare va putea dobândi romanul în Italia când se va afla că a fost tradus în toate limbile. Ca să fie mai limpede, a repetat: Italia îți rămâne ție, în întregime. Şi n-a zâmbit, cu un chip de-a

dreptul înghețat în expresia omului care aşteaptă aprobare şi laudă.

Mario i-a mulțumit cu căldură. I se părea că trăieşte într-un vis. L-ar fi îmbrățişat pe Gaia, şi nu pentru că îi dăruise Italia, ci întrucât prevedea că şi în Italia, curând, romanul şi-ar fi câştigat locul sub soare. Îşi reproşa antipatia pe care-o simțise întotdeauna față de el şi căuta să se convingă de afecțiune: „E mai mult decât bun, e util. Câştig eu, şi e foarte frumos din partea lui să se arate mulțumit“.

Îşi amintea însă neliniştea care îl chinuise noaptea şi, agățându-se afectuos de brațul lui Gaia, a propus ca în contract să fie introdusă o clauză care să-l oblige pe Westermann să publice romanul cel puțin în germană înainte de sfârşitul lui ’919. Se grăbea bietul Mario şi ar fi vrut chiar să sacrifice o parte din cele două sute de mii de coroane, dacă în felul ăsta ar fi putut grăbi sosirea marelui succes.

— Eu nu mai sunt atât de tânăr, a spus ca pentru a se scuza, şi-aş vrea să-mi văd romanul tradus înainte de moartea mea.

Gaia era indignat, iar disprețul său față de Mario creştea proporțional cu afecțiunea acestuia pentru el. Trebuia să fii peste măsură de înfumurat ca să discuți propunerea ce-ți era făcută pentru amărâtul ăla de roman fără valoare.

Aşa cum ştiuse să-şi ascundă râsul, tot astfel şi-a reprimat – şi cu acelaşi efort – orice manifestare de dispreț, iar pentru a putea să râdă mai bine mai târziu ar fi vrut chiar să găsească modul de a introduce în contract clauza dorită de Mario. Dar nu era loc în paginile acelea (în fapt un contract de transport al vinului în vagoane-cisternă), iar apoi nu puteai lucra în prezența lui Mario ori chiar să te prefaci că lucrezi cu pofta aceea de a plesni de râs pe care-o simțeai în tot corpul. Gaia, după un moment de ezitare plin de atâta răutate încât s-a simțit nevoit să-şi acopere fața cu mâna scărpinându-şi mai întâi nasul, apoi fruntea şi în sfârşit bărbia (poate că ştia să râdă pe rând, cu câte-o parte a feței), a început să discute cu gravitate solicitarea lui Mario. Mai întâi a emis îndoiala că poate Westermann s-ar fi putut supăra din pricina atâtor pretenții, iar apoi, observând că Mario părea mâhnit văzând că-i este refuzată o dorință care nu-l afecta cu nimic pe Westermann, liniştindu-l în schimb pe el, a avut o sclipire de inteligență:

— Dar nu crezi că cine a plătit două sute de mii de coroane are tot

interesul să se grăbească să-şi fructifice banii?

Mario a recunoscut soliditatea argumentului, însă dorinţa sa era atât de puternică, încât orice argument n-ar fi fost de-ajuns ca s-o anihileze. Să mai aştepte? Ce-avea să facă în tot acel timp? Fabulele nu se fac decât în zile bogate în surprize. Să aştepţi e o aventură ce se poate uşor transforma în ghinion[47] şi poate produce numai o fabulă, pe care el de-acum o concepuse: povestea acelei vrăbii care murea de foame aşteptând pâinea acolo unde, întâmplător, fusese aruncată doar o singură dată (exemplu de lăcomie şi de imobilism asociate, care se regăseşte uneori în fabule). Mario şovăia. A căutat şi n-a găsit un alt cuvânt (nu prea puternic) ca să insiste cu rugămintea sa. Şi s-a luat o nouă pauză de la tratative. Gaia îşi sorbea cafeaua şi aştepta aprobarea lui Mario, care, evident, nu putea lipsi. Mario privea chelia reprezentantului lui Westermann, dar recitea atent contractul vârându-şi în el nasul său lung, ascuţit, pe care ochelarii tremurau. Oare de ce tremurau ochelarii aceia? Poate fiindcă nasul acela trecea peste contract de la un cuvânt la altul, spre a vedea dacă dorinţa lui Mario nu era cumva satisfăcută. Chelia neamţului, care era îndreptată spre el ca un chip mut, orb şi fără nas, era foarte serioasă întrucât îi lipseau organele ca să râdă. Mai mult – piele roşie pătată de câte-un fir de păr galben-roşcat – era tragică. „În sfârşit – s-a gândit Mario – voi avea răbdare şi imediat ce o să am banii voi putea să-mi fac public succesul. Va fi ca şi cum cartea ar fi fost de-acum tradusă.“ Şi, resemnat, a dat să semneze contractual cu stiloul împrumutat de Gaia.

47. Joc de cuvinte: în italiană, *avventura* – aventură, noroc, întâmplare; *sventura* – nenoroc, ghinion.

Dar Gaia l-a oprit:

— Mai întâi banii, apoi semnătura!

A vorbit agitat cu reprezentantul lui Westermann care imediat a scos din buzunarul său încăpător de la piept portofelul şi şi-a vârât nasul în el ca să scoată o mică foaie de hârtie ce avea forma unui cec bancar. I l-a dat lui Gaia care a făcut greşeala să-l privească în faţă când i-l înmâna. Când eşti în doi, trebuie evitat să te asociezi cu celălalt, fiind posibil un acces de ilaritate. Cele două slăbiciuni se însumează, iar convulsia râsului triumfă.

Şi-apoi, inflexibilitatea era o atitudine potrivită, în vreme ce Gaia, încrezător în stăpânirea de sine de care dăduse dovadă până atunci, se considerase capabil şi de o altă simulare, cea a furiei pe care şi-a manifestat-o vorbind cu neamțul despre plata necesară pe loc. Organismul uman e capabil de orice simulare, însă nu mai mult de una o dată. Destinderea pe care-a resimțit-o din această pricină a fost de asemenea natură încât a trebuit să se lase complet în voia unui hohot de râs care aproape că l-a dat jos de pe scaun, iar imediat, molipsindu-se, reprezentantul lui Westermann a început să se zbată în haina lui de blană. Râdeau, dar în acelaşi timp îşi aruncau insulte în germană. Mario privea, încercând zadarnic să zâmbească pentru a li se alătura. După care s-a simțit jignit că o astfel de afacere era tratată în felul acesta. Noblețea vinului şi a cărții era profanată de aceşti afacerişti.

În sfârşit, Gaia a putut să-şi revină şi să ia măsuri de remediere. A extras din portofelul neamțului o altă hârtie, asemănătoare într-adevăr cu cecul respectiv, şi a bâlbâit, mereu întrerupt de hohote de râs – care acum îi erau de folos, dându-i timp să născocească ceva care să-i explice atitudinea –, că neamțul fusese cât pe ce să-i dea, în loc de cec, chitanța aceea, provenind de la locul amintit cu o seară mai înainte, unde porcul ăla se ducea în fiecare zi. Deşi asemenea chitanțe nu există în acele locuri. Însă Gaia spusese primul cuvânt ce-i venise pe limbă şi, spre marea sa surpriză, lui Samigli i-a fost de-ajuns: „Pedeapsa castității“ s-a gândit apoi Gaia.

Mario a fost mulțumit numai fiindcă era nerăbdător să vadă seriozitatea revenind la masa aceea, precum şi pentru a uita de neplăcutul incident. Obiceiul literatului de a şterge o frază pe care a regretat-o îl determină să accepte cu uşurință astfel de ştersături făcute de alții. El redă realitatea, dar ştie să elimine tot ceea ce nu se potriveşte cu realitatea lui. Şi în acest caz el a eliminat. S-a prefăcut, din politețe, că priveşte chitanța pe care Gaia continua s-o țină sus. Aşa te uiți la un necunoscut care, întâmplător, pe un trotuar, te-a împiedicat o clipă să treci mai departe. Astfel că Mario a semnat cele două exemplare ale contractului. Peste câteva zile, el trebuia să primească unul înapoi, cu semnătura editorului. Însă până atunci îi era înmânat cecul care echivala cu banii (după cum i-a explicat Gaia): o cambie la vedere a firmei Westermann la ordinul lui Mario la o bancă din Viena.

Când au ieşit din cafenea, înainte de a-l părăsi pe neamţ, Mario ar fi vrut să-i mulţumească, şi a încercat să repete în germană un cuvânt de mulţumire pe care i-l sugerase Gaia. Însă apoi însuşi Gaia l-a întrerupt:

— Fugi de-aici, că are şi el câştigul lui.

Voia să rămână singur cu Mario şi l-a salutat pe celălalt, care-a părut că se grăbeşte şi el s-o ia din loc.

— Acum, a propus Gaia, să mergem împreună la bancă să dăm cecul ca să fie încasat.

Mario nu avea nimic împotrivă, însă în acel moment ceasul din piaţă a bătut de prânz. Lui Gaia i-a părut rău că întârziaseră şi că drept urmare nu-l putea însoți imediat pe Mario la banca ce la ora aceea se închidea.

— Vrei să ne întâlnim la orele cincisprezece?

Şovăia. După-amiază avea o altă întâlnire şi-i părea rău să lipsească. Ar fi fost neplăcut să-şi sacrifice propriul interes pentru o farsă. Ar fi fost şi el păcălit.

Mario a protestat zicând că ştia să se ducă şi singur la bancă. Oare nu era şi el, din nefericire, de atâția ani în afaceri? A bănuit că Gaia se temea pentru comisionul său şi l-a liniştit.

— Imediat ce primesc banii îți aduc cele zece mii de coroane ale tale.

— Nu e vorba de asta, a spus Gaia, totuşi ezitant. Apoi, hotărât, a explicat: Nu trebuie să schimbi imediat acest cec. M-a rugat reprezentantul lui Westermann. E semnat de el, iar cu comunicațiile poştale de acum, nu e sigur că avizul lui va ajunge la timp. I s-a părut că fața lui Mario se întunecase şi a adăugat: Dar tu nu trebuie să te temi. Dacă te uiți la cec, vei vedea că e semnat de procuristul lui Westermann. Tu trebuie să-l prezinți la bancă dându-le instrucţiuni să nu-l reţină în caz de refuz. În sfârşit, părea că Gaia se căia de propriile cuvinte. Eu îți spun toate astea mai ales ca să evit să te enervezi. Chiar să vrei, pe vremurile astea banca n-ar plăti cecul, deşi e semnat. Ca atare e mai bine să-l dai băncii să-l încaseze. Eu n-am nici o grabă să-mi obțin comisionul. Sunt atât de sigur de el ca şi cum l-aş avea de-acum în buzunar.

Mario a promis să se conformeze strict instrucţiunilor lui. De altfel se gândise să procedeze aşa. Cu cecul acela în buzunar se considera şi el un om de afaceri. Iar Gaia s-a putut simți liniştit că farsa nu ar fi implicat nici

pentru el, nici pentru Mario o dispută cu autoritatea judiciară. Existau însă şi motive mai înalte care-l linişteau. Credea, mai bine zis, că în toate ţările civilizate drepturile farsei erau recunoscute.

Iar Mario a continuat să rămână orb. Neliniştea lui Gaia fusese evidentă, dar el n-a luat seama la ea fiindcă în momentul acela era chinuit de o remuşcare. Remuşcarea e specialitatea omului de litere. Îl chinuia mult faptul de a-l fi dispreţuit mereu pe Gaia şi de a obţine acum un profit atât de mare de pe urma lui. Până atunci îi suportase prietenia numai din consideraţie faţă de amintirile din tinereţe, pe care oameni ca el le simt foarte puternic. Oare n-ar fi trebuit să-l facă să simtă că începând din ziua aceea relaţiile lor îşi schimbau esenţa? De altfel, i s-a părut că nu o poate face imediat, căci ar fi fost ca şi cum i-ar fi spus că voia să-i plătească ajutorul, în afară de comision, şi cu prietenia sa.

Însă Gaia, care deja scăpase de orice inhibiţie, a luat-o din loc fără a mai aştepta hotărârile tardive ale literatului obişnuit cu stilizarea lentă. Şi, pentru a-şi îndepărta orice umbră de pe conştiinţă, Mario s-a gândit: „Când am să-i dau comisionul, am să-l însoţesc cu un frumos sărut. Va fi un efort, dar eu vreau să fiu drept“.

Gaia nu prevăzuse totul. Mai întâi că a fost Brauer cel care s-a dus la bancă, rugat de Mario, care a trebuit să rămână la birou. Brauer a respectat cu conştiinciozitate instrucţiunile primite: a predat cecul spre încasare, dispunând restituirea în caz de refuz. Însă funcţionarul, care era un prieten de-al lui Brauer, l-a sfătuit să se asigure de schimbul zilei, iar lui Brauer, care cunoştea evoluţiile surprinzătoare ale cursului din acele zile, înţelepciunea sfatului i s-a părut atât de evidentă, încât l-a urmat fără a simţi nevoia să ceară permisiunea lui Mario. Ca atare, împreună cu recipisa pentru cec a primit şi o chitanţă prin care banca declara că a cumpărat de la el două sute de mii de coroane la preţul de şaptezeci şi cinci de lire pentru o sută de coroane de remis până în decembrie. Mario a împăturit împreună cele două documente şi le-a băgat cu grijă în sertarul său.

Nici Mario şi nici Brauer nu şi-au dat seama că vânduseră ceva care poate că nici nu exista. Brauer a regretat că Westermann nu se gândise la afacere cu cincisprezece zile mai înainte, fiindcă faţă de data aceea Mario pierdea cincizeci de mii de lire. Mario a ridicat din umeri zâmbind: o

diminuare a sumei n-avea importanţă, dat fiind că succesul nu se diminua.

Un alt lucru pe care Gaia nu-l prevăzuse: câteva zile mai târziu, Brauer a aflat de unele dificultăţi financiare ale celor doi fraţi şi l-a convins pe Mario să accepte un împrumut de trei mii de coroane, căci nu era drept să se chinuie atunci când atâţia bani călătoreau pe adresa lui. Banii aceia au fost preţioşi pentru Mario. A cumpărat o mulţime de lucruri şi fiecare dintre ele era un semn palpabil al succesului său.

Preţ de câteva seri cei doi fraţi au renunţat la lectură pentru a admira noile mobile cumpărate, care străluceau printre mobilele acelea cu stofele decolorate care fuseseră martore ale naşterii lor. Au întocmit chiar şi o listă cu obiectele pe care aveau să le cumpere atunci când banii cuveniţi lui Mario aveau să fie încasaţi. Pe atunci totul era foarte scump, însă lui Mario i se părea că banii săi erau foarte ieftini. Desigur, între timp, în afară de succes, şi banii dobândiseră o mare importanţă pentru el.

VI

Era adevărat că aşteptarea nu producea fabule, dar în lungile zile care au urmat, lipsite de orice eveniment, Mario a trebuit să admită că aceasta nu era monotonă, întrucât nici una din zilele acelea nu semăna cu cea care o precedase ori îi succedase. Povestea unora va fi relatată aici.

Brauer s-a dus de mai multe ori la bancă şi, neaflând vestea aşteptată, voia să-l determine pe Mario să telegrafieze spre a afla rapid ce se întâmplase cu cecul. Însă Mario n-a urmat sfatul omului de afaceri, socotind că în acest caz acţiunea literaturii se încheiase. Ştia dintr-o experienţă dureroasă cât era de periculos în literatură să-i tulburi cu scrisori de solicitare pe propriii patroni. Uneori se lăsa convins să dea fuga până la bancă ca să trimită comunicarea respectivă, dar apoi era reţinut de imaginea teribilă a unui Westermann înfuriat care-ar fi putut hotărî să se lipsească de romanul lui. Ca marfă, un roman diferă totuşi de alte bunuri. Mario se gândea că dacă l-ar fi pierdut pe cumpărătorul acela ar fi trebuit să aştepte alţi patruzeci de ani ca să găsească altul. De altfel, dacă s-ar fi decis să trimită acel mesaj nepoliticos (politeţea prin telegramă costă prea mult) ar fi fost nevoie să aibă acordul lui Gaia. Însă acesta era de negăsit. Acum că

exista posibilitatea de mişcare, el îşi reluase vizitele la clienţii săi din Istria vecină. Mario afla de la unul şi de la altul că fusese văzut la Trieste, dar n-a reuşit să-l întâlnească niciodată nici acasă la el, nici la birou.

O perioadă dificilă. Viena nu trimitea banii, iar Westermann şi adoratul şi infamul său critic nu dădeau semne de viaţă. E-adevărat că şi contractul, şi cecul erau semnate, însă cine ştie dacă pocitania îmblănită interpretase exact dorinţa lui Westermann. În fond, individul acela care nu cunoştea decât germana nu era altceva decât echivalentul unui Gaia italian. Ca atare putea să fi greşit.

Mario avea o anumită experienţă în afaceri şi, trebuie să recunoaştem, avea o anumită experienţă şi în ce priveşte beletristica. Ceea ce ignora complet erau afacerile în domeniul produselor literare. Numai din această pricină nu reuşea să descopere farsa. Dacă n-ar fi fost vorba de literatură, niciodată nu ar fi admis că un expert în afaceri cum trebuie că era Westermann ar fi oferit atâţia bani pentru un lucru pe care l-ar fi putut obţine mult mai ieftin, spre exemplu pentru mica sumă împrumutată de Brauer. Fiindcă suma aceea Mario o datora, şi nu mai admitea să cedeze romanul chiar pe nimic. Însă poate că în afacerile literare aşa se obişnuia, iar în editor era şi umanitatea mecenatului.

Iar Giulio, de pe patul său neîntinat, contribuia să-i risipească îndoielile lui Mario. Spunea că Westermann, după cum şi-l închipuia el, trebuia să fie un om căruia n-avea cum să-i pese de două sute de mii de coroane în plus ori în minus. Şi-apoi ce rost avea să verifici dacă fusese o eroare din partea editorului? Dacă şmecherul de Gaia i-o făcuse, cu atât mai bine.

Reflecţiile inteligente ale lui Giulio erau de-ajuns pentru a-i face câteva ceasuri mai plăcute lui Mario. După care cădea iarăşi în agitaţia aşteptării. Se afla într-o stare ce amintea de zilele ce urmaseră publicării romanului său. Şi atunci aşteptarea succesului – care la început i se păruse sigur ca acum contractul cu Westermann – se abătuse asupra existenţei sale făcând din ea o tortură insuportabilă chiar şi în amintire. Dar atunci, având în vedere energia tinereţii, aşteptarea nu-i tulburase somnul şi pofta de mâncare. Şi deşi se credea în plin succes, bietul Mario experimenta faptul că după vârsta de şaizeci de ani nu trebuia să se mai ocupe de literatură, întrucât putea deveni o acţiune foarte periculoasă pentru sănătate.

Niciodată n-a bănuit că fusese păcălit, însă e sigur că partea cea mai sensibilă a creierului său, cea dedicată inspirației, instinctivă şi incapabilă să intervină în lucrurile acestei lumi în alt scop decât pentru a râde de ele ori a le plânge, a admis acest fapt. Următoarea fabulă poate fi considerată într-un anume sens ca o profeție: pe o stradă periferică din Trieste trăiau multe vrăbii care se hrăneau fericite cu numeroasele mici murdării pe care le găseau acolo. În zonă s-a stabilit apoi un domn bogat, a cărui plăcere cea mai mare era să le ofere cantități uriaşe de pâine. Iar micile gunoaie au zăcut inutile pe stradă. După câteva luni (în plină iarnă) domnul cel bogat a murit, iar bogații moştenitori nu le-au mai dat păsărilor nici o firimitură de pâine. Ca atare, aproape toate păsărelele părăsite au pierit, nemaiştiind să revină la vechiul lor obicei. Iar în mahala defunctul binefăcător a fost foarte blamat.

Un timp, datorită găselnițelor inspirate, Giulio ştiuse să-şi protejeze somnul. Dar într-o seară, Mario şi-a întrerupt brusc lectura şi a mers la dicționar ca să vadă cum era folosit un cuvânt. Giulio, readus cu violență de pe calea aceea dulce care poartă la somn pe care aluneca, şi-a venit atât de bine în fire încât a reuşit să se apere cu iscusința-i obişnuită. A şoptit:

— Pentru traducerea germană asta n-are importanță.

Însă Mario, în mintea căruia succesul evolua, credea că trebuie să se pregătească şi pentru cea de-a doua ediție italiană, aşa că a rămas agățat de dicționar. Mai mult, cu respectul pe care-l are pentru acea carte oricare scriitor italian bun, odată ce l-a luat în mână a citit o pagină întreagă. Lectura unui dicționar e asemenea cursei unui automobil printr-o landă. Dar s-a întâmplat chiar mai rău: pe pagina aceea, Mario a găsit o indicație ce dovedea că într-un alt loc din roman el greşise în folosirea unui verb auxiliar. O greşeală care era transmisă posterității. Ce tortură! Agitat, Mario nu reuşea să găsească pasajul respectiv şi-i cerea ajutorul lui Giulio.

Giulio a priceput că trecuse timpul când găselnițele îl puteau apăra de literatura aceea care devenise cu adevărat insuportabilă. Socotea însă că ştie dintr-o îndelungată experiență că Mario ar fi făcut orice i-ar fi cerut pentru sănătatea lui. Prin urmare a fost sincer emoționat, însă puțin cam brusc, cum e întotdeauna cineva care din visuri este readus la realitatea suferinței şi a plictiselii.

I-a spus lui Mario că pentru el sosise ora de culcare. Dimineaţa îl aştepta o anumită doctorie după care trebuia să se odihnească timp de două ceasuri înainte să-şi bea cafeaua. Dacă nu se întindea imediat să se odihnească, cum avea să arate ziua următoare cu toate mesele decalate?

Mario a încercat un sentiment de iritare, foarte diferit de simplitatea plină de blândeţe cu care, cu o săptămână în urmă, ar fi întâmpinat un cuvânt dezagreabil din partea lui Giulio. A crezut de datoria lui să se prefacă indiferent şi să ascundă că a fost rănit. Şi-a luat cartea şi dicţionarul şi a ieşit fără a-şi aminti să închidă uşa. Aparenţa indiferenţei o obţii cu preţul sporirii sentimentului de pică; plecând, s-a gândit: „Şi ăsta are nevoie de succesul meu pentru a mă respecta mai mult“.

Iar Giulio, lângă uşa aceea rămasă deschisă, a petrecut o noapte proastă. Din pricina borei, la zgomotele obloanelor din cameră se adăugau scârţâiturile din ţâţâni ale uşilor de pe coridor. Iar bolnavului i s-a părut că-şi petrecuse noaptea într-un dicţionar sonor, în care cuvintele simulau ordinea printr-o iniţială identică, care anunţa un ţipăt surprinzător, neaşteptat.

În seara următoare, după cină, Mario a rămas cu fratele său şi, după ce masa a fost strânsă, a plecat fără nici un cuvânt despre resentimentul său. Ba chiar îşi ajutase fratele să se servească. I se părea că-şi făcuse întru totul datoria şi că îi acordase fratelui toată atenţia. Însă era hotărât să nu facă mai mult. Giulio nu dorea dicţionarul, care lui îi era necesar urgent? Aşadar, dacă dorea lectură, trebuia să şi-o facă singur. Aflase fără regret că-i stricase noaptea fratelui din cauza propriei neglijenţe. Ce conta? Oare el dormea mai bine cu fantomele acelea ale lui Westermann şi ale reprezentanţilor săi?

Însă Giulio simţea o necesitate presantă să facă pace. Mario, devenit taciturn, nu-i mai dădea nici măcar veştile din oraş, pe care le aştepta ca pe una dintre raţiunile cele mai valide de a trăi. El era cel mai mare, însă dat fiind că celălalt era cel jignit, cu slăbiciunea ce însoţeşte boala, s-a hotărât să facă el primul pas. În singurătatea sa s-a gândit la toate o zi întreagă, şi poate a greşit fiindcă s-a gândit prea mult. Sau mai degrabă poţi crede că în cursul unei asemenea reflecţii îndelungi sfârşeşti prin a-ţi clarifica prea mult propriul drept ori propria neşansă, ceea ce fără îndoială nu te ajută să devii mai atent.

I s-a adresat lui Mario ca un adevărat frate, dezvăluindu-i necesităţile propriei existenţe, adică ale propriului tratament. Între altele, avea nevoie de o lectură cu glas încet, care să evoce imagini plăcute şi care să-i mângâie organismul torturat. Oare n-ar fi putut reveni la vechii lor autori De Amicis şi Fogazzaro[48]?

48. Antonio Fogazzaro (1842–1911), autor, între altele, al romanelor *Mica lume de altădată* şi *Daniele Cortis*.

Ciudată atâta ingenuitate într-un bolnav slăbit care avea atâta nevoie de un subterfugiu. Să fi uitat oare reuşita atât de fericită a găselniţei sale de acum câţiva ani, când propusese să-i părăsească pentru totdeauna pe De Amicis şi pe Fogazzaro pentru a-i înlocui cu opera fratelui? Da, spre deosebire de vrăbii, când e constrâns de o necesitate, omul se expune oricărui risc spre a şi-o satisface.

Mario a trebuit să se ţină să nu sară pur şi simplu auzind că cei doi norocoşi autori îi luau locul inclusiv în acel unic colţişor al pământului care până atunci fusese în întregime numai al său. Iată că tocmai în momentul când lumea întreagă se deschidea în faţa succesului său, primea un ultim şut din partea celor care îl respinseseră întotdeauna. Pentru acest lucru se foloseau de piciorul anchilozat al imbecilului de frate-său, care astfel se dădea chiar de partea duşmanilor săi.

I-a fost greu să se prefacă indiferent, iar vocea i-a tremurat de indignare când i-a spus fratelui că de multă vreme cititul cu glas tare îl obosea şi că din grijă pentru gâtul său nu mai trebuia să facă acest lucru.

Giulio s-a speriat fiindcă şi-a dat imediat seama de greşeala comisă şi l-a ghicit întru totul pe Mario. Era o perspectivă înspăimântătoare pentru el să-şi vadă prelungită singurătatea inclusiv în orele acelea târzii când avea nevoie de afecţiune mai mult decât de lectură ca să adoarmă. A vrut, neîntârziat, să-şi îndrepte propria greşeală:

— Dacă vrei, ne întoarcem la romanul tău. Eu sunt absolut de acord. Voiam numai să evit dicţionarul, a cărui lectură e atât de greu de suportat.

Bietul Giulio nu ştia că există un singur mijloc pentru a atenua o jignire involuntară: să te prefaci că nu ai observat-o şi să crezi că celălalt n-a priceput-o. Orice altă explicaţie echivalează cu a o întări, a o reînnoi.

Dar Mario, rănit de moarte, a strigat:

— Dar nu ți-am spus că e vorba de gâtul meu? Din acest motiv proza lui Fogazzaro, a lui De Amicis ori a mea e acelaşi lucru!

Era pur şi simplu o minciună, însă Giulio nu era isteţul care să-şi dea seama de asta. A spus cu blândeţe:

— Tu ştii că eu iubesc proza ta mai mult decât pe aceea a tuturor celorlalţi. Oare nu o ascult în fiecare seară de-atâţia ani, deşi aproape că o ştiu pe dinafară? Doar că mă plictisesc corecturile. Nouă, care nu suntem literaţi, ne plac lucrurile definitive. Dacă în prezenţa noastră se schimbă un cuvânt, socotim drept neadevărată întreaga pagină.

Bolnavul dăduse dovadă de un anumit talent critic, dar în acelaşi timp de o naivitate desăvârşită. Prin urmare, îl pusese pe Mario să citească lucruri pe care el le ştia de-acum pe dinafară? Oare ăsta nu era un reproş teribil? Furia lui Mario a crescut şi odată ce-a lăsat-o să izbucnească a fost el însuşi mai pătruns de ea aşa cum li se întâmplă întotdeauna literaţilor pentru care cuvântul nu constituie o uşurare, ci un excitant. A exclamat punând şi în glas tot dispreţul de care era capabil:

— Uite, tu accepţi literatura cu aceeaşi strâmbătură cu care îţi înghiţi acidul salicilic. Este de-a dreptul jignitor. Un om poate chiar să se dedice tratamentelor, însă fără a depăşi o anumită limită. Propria viaţă nu poate fi atât de importantă încât, ca să o prelungeşti, să merite să transformi în clisme toate lucrurile cele mai nobile de pe acest pământ.

Atacată, literatura reacţionase jignind profund boala. Giulio a căutat răspunsul, însă nu şi-a găsit nici măcar suflul. Plecând, Mario închisese uşa, dar noaptea bolnavului a fost toată fără somn, întrucât mai întâi a petrecut-o încercând să se convingă de faptul că nu era vina lui că era bolnav, ceea ce era greu, dat fiind că medicul său continua să spună că boala fusese provocată de greşeli în modul de trai şi de dietă; iar apoi indignându-se împotriva lui Mario, care, dispreţuind tratamentele pe care el era constrâns să le facă, arăta că-i dorea moartea. Dar nu şi-a petrecut toată noaptea discutând cu fratele absent. Şi-a dat seama mai mult ca niciodată de inutilitatea vieţii sale. Acum înţelegea cu deplină claritate că, trăind, el nu înşela moartea, ci viaţa căreia nu-i păsa de ruine ca el, care nu foloseau la nimic. Şi a fost profund îndurerat.

Mario a simţit unele ezitări, ba chiar şi unele remuşcări înainte de a-şi fi sfârşit diatriba. Dar a mers până la capăt, completând-o chiar cu răutatea aceea dispreţuitoare privind tratamentele, prin care le atribuia acestora drept emblemă clisma. A încheiat-o, deşi şi-a dat seama că privirea lui Giulio devenise rugătoare, în slăbiciunea pe care o resimţea, văzându-se atacat în esenţa propriei existenţe. Dar Mario crea. Odată descoperită clisma aceea imaginativă, a avut aceeaşi satisfacţie ca şi cum ar fi scris o fabulă.

Ceva mai târziu, în singurătatea camerei sale, satisfacţia lui Mario s-a diminuat. Toate creaţiile se ofilesc, iar clisma aceea nu i se mai părea de-acum mare lucru. Era totuşi furios ca un Napoleon jignit: şi literatura îşi are Napoleonii săi. Oare n-ar fi fost datoria lui Giulio să-l ajute în munca sa? Şi pe moment Mario a sfârşit prin a se autocompătimi. El trebuia să îndure totul: pe lângă celelalte, şi prostia lui Giulio şi remuşcarea de a-l fi jignit.

Însă în ciuda acestei furii, simţindu-se cu mult superior bolnavului şi fără a fi pe deplin convins de vina sa, s-ar fi dus bucuros la Giulio să-i ceară scuze. Însă simţea că n-ar fi rezolvat nimic numai cuvintele care n-ar fi putut să nu conţină unele reproşuri în apărarea propriei demnităţi. E nevoie de cu totul altceva pentru a vindeca rănile produse de cuvinte. Fiindcă era adevărat că viaţa lui Giulio nu merita să fie trăită, iar cine-i spusese acest lucru îi dezvăluise un adevăr care acum nu mai putea fi negat ori uitat. Lucrurile nespuse au o viaţă mai puţin evidentă decât cele care-au fost revelate de cuvinte, dar odată ce-au dobândit această existenţă nu permit ca ea să le fie ştirbită doar de alte cuvinte. Şi Mario s-a liniştit cu hotărârea de a relua vechile relaţii afectuoase cu fratele său în momentul când marele său succes avea să fie cunoscut de toţi. Cu siguranţă atunci cuvântul lui ar fi fost de-ajuns spre a obţine orice rezultat.

Aceasta era hotărârea pe care a respectat-o cu strictețe, fără să-şi dea seama că pentru liniştea bolnavului ar fi fost mai bine să nu aştepte sosirea încetului Westermann.

Într-adevăr, Giulio suferea. Chiar şi atunci când Mario a devenit din nou prietenos şi vorbăreţ, el n-a putut uita jignirile care-i fuseseră aduse. Înainte de toate nu avuseseră loc explicaţiile acelea de la care chiar oamenii slabi (cărora le plac atât de mult cuvintele) aşteaptă soluționarea oricărei divergențe, iar apoi nu reveniseră la vechiul, îndrăgitul lor obicei al lecturii

serale. Se temea însă de explicaţii numai întrucât cu prilejul celor pe care le primise până acum se dovedise atât de slab. Iar pentru a le avea fără a trebui să vorbească, s-a gândit să înlocuiască cuvintele printr-o acţiune radicală: în mod ostentativ a încetat să se mai trateze şi a sperat că Mario îşi va da seama şi o să-i pară rău. Dar Mario nu şi-a dat seama de nimic, poate şi pentru că demonstraţia a durat mult prea puţin. Bolnavul s-a simţit imediat mai rău, şi, speriat, s-a întors la medicamentele sale, care însă i-au făcut mai puţin bine. Cum poate oare să acţioneze benefic un medicament care a fost atât de detestat?

Şi astfel Giulio, incapabil de acţiuni, a revenit la cuvântul pe care l-a dedicat numai acţiunii pe care-o experimentase, însă n-o dusese la capăt. Într-o seară, cu un zâmbet blând şi fără să-l privească în faţă pe Mario, a spus întrerupând cina ca să ia nişte prafuri:

— Împotriva oricărui bun-simţ eu continui să mă tratez, după cum vezi.

Mario, care ca un mare om ce se simţea, dădea mai puţină importanţă altercaţiei pe care-o avuseseră, din care nu mai rămânea altă urmă decât marea comoditate de a nu face lectura serală, s-a mirat, şi-a declarat cu voce tare datoria lui Giulio de a se trata spre a se vindeca, de parcă nu el fusese cel care afirmase contrariul cu câteva zile mai înainte.

Era mult prea puţin pentru a-l îmbuna pe Giulio. Mario nu şi-a dat seama; s-a distrat numai să observe că, înghiţind prafurile dizolvate în apă, Giulio avea înfăţişarea unui copil încăpăţânat. Parcă spunea: „Eu mă tratez, am dreptul să mă tratez şi am şi datoria să o fac“.

Unui literat îi e de-ajuns un singur mod de comportare pentru a construi un întreg individ cu membrele necesare pentru a adopta o atare atitudine, inclusiv cu alte părţi care să-i fie de folos în acest caz. Îl construieşte, dar nu crede în el şi îl iubeşte mai ales dacă-l poate considera o imagine a sa, care să ştie însă să se mişte pe pământul real şi să fie luminat de soarele de fiecare zi. Iar dacă o atare construcţie există, el nici măcar nu îşi dă seama, acest lucru neavând nici o importanţă pentru intenţia sa. Iar Mario, pentru a reprezenta în mod plauzibil o atare încăpăţânare pe potriva plăsmuirii sale, l-a înlocuit pe Giulio, care, credea el, nici măcar nu-şi amintea de cuvintele lui, cu un individ mai puternic, deşi nu mai puţin bolnav şi care îşi clama dreptul de a trăi exact viaţa aceea în patul său cald şi de a fi ajutat de

medicamente, dar şi de lectură, aşa cum şi-o dorea el. Iar Mario şi-a iubit propriul copil: slăbiciunea şi încăpăţânarea aceea şi multă resemnare. Acel racursiu al figurii era o ilustrare a vieţii modeste, plină de suferinţă, dar capabilă încă să apere atare indigenţă şi atare durere.

Ce trudă, să construieşti în loc să priveşti lucrurile existente! Însă a fost de-ajuns ca să-i însenineze relaţiile cu fratele. Pentru că imediat ce a creat figura aceea, Mario a privit în jur, aşa cum obişnuiesc literaţii, pentru a-i constitui un grup de personaje care să-l scoată în evidenţă şi în mijlocul cărora să trăiască. Evident, în primul rând a pus alături de fratele său, pe care credea că-l reconstituise corectându-l, pe sine însuşi. Însă atunci când e vorba despre sine nu greşeşti aşa uşor şi tai imediat în carne vie. A înţeles că avea noroc fiindcă Giulio nu era în măsură să-l judece, întrucât el, omul succesului, se purtase într-un mod pentru care trebuia să-i fie ruşine. O adevărată josnicie. A vrut să-l rănească şi să-l jignească pe bietul bolnav care-i fusese încredinţat de soartă, fiindcă îi respinsese opera cu nevinovăţie, şi o singură dată. De-acum, el era nimic altceva decât omul succesului. Un om în care ambiţia se prefăcea într-o vanitate ridicolă, şi care credea că legile comune ale justiţiei şi ale umanităţii nu mai aveau nici o valoare pentru el. A privit în urma sa, în trecutul său nu prea îndepărtat, la viaţa fără pată, liniştită, dedicată total dezinteresat unei idei, a invidiat-o şi a regretat-o.

A fost o clipă, însă uneori gândul care îl înălţa îi revenea în minte. De altminteri, amplificarea în timp a unui gând înalt nu are importanţă fiindcă, dacă a existat, rămâne şi nici nu se mai uită. În viitor, Mario avea să găsească în el mângâiere şi mândrie. Tot mai mult intuit decât acceptat, gândul acela s-a dezvoltat, când nu era imediat respins şi negat de dorinţa pătimaşă a fericirii pe care ţi-o dă succesul. Într-o zi, Mario a simţit că i se strânge inima dându-şi seama că succesul distrusese în el dragostea pentru fabulă. De zile întregi el nu crea şi nici măcar nu visa vreuna. Succesul îi legase inspiraţia de vechiul roman, pe care îl studia ca să-l refacă, să-l aranjeze, umflându-l forţat cu noi culori, cu noi cuvinte. Succesul era o colivie de aur. Westermann îi spusese ceea ce se dorea de la el, iar el se pregătea să ofere ceea ce i se cerea şi nimic altceva. Iar mai târziu, când farsa a fost descoperită, şi-a început revenirea la viaţa dinainte cu fabula în

care povestea despre o pasăre cântătoare în colivie, care se lăuda că ea cântă natura, dar nu ştia să vorbească decât despre micul vas cu apă şi despre cel cu mei printre care îşi ducea traiul. Şi i-a fost de mare ajutor să fie pregătit să respingă, cum a trebuit mai apoi, concepția ridicolă că merită să fie aplaudat şi admirat, şi să accepte soarta ce-i fusese impusă, drept omenească, iar nu demnă de dispreț.

Dar înainte, nici măcar în acele scurte momente de lumină intensă, el nu s-a gândit niciodată să meargă până într-acolo încât să respingă succesul ce i se oferea. Zadarnic glasul lui Epicur, devenit stins din cauza depărtării în timp, predica: „Trăieşte tainic!“ El îşi dorea celebritatea asemenea tuturor celor care cred că o pot atinge, şi se îmbolnăvise din pricina îndelungii, zadarnicei aşteptări.

VII

Gaia era surprins şi enervat că Mario nu povestea nicăieri despre farsă. El nu o răspândea ca să nu se compromită mai mult, şi apoi întrucât credea că nu ar fi fost nevoie. Ba chiar se aşteptase s-o vadă făcută publică într-un ziar local de vreun prieten de-al lui Mario. Ce soi de autor era Mario dacă nu alerga prin oraş să-şi trâmbițeze succesul? Tot mai ocupat, Gaia nu-şi găsea timp să-l abordeze pe Mario ca să-l facă să trăncănească şi să se amuze pe socoteala lui. Iar farsa, care întârzia atât de mult să-şi arate roadele, rămânea pentru el mereu memorabilă, o promisiune de satisfacție meritată.

Într-o seară, reîntors dintr-un voiaj obositor într-un vagon modest al micii, lentei şi de aceea lungii căi ferate din Istria, s-a oprit mai multe ceasuri într-o cârciumă la băutură în tovărăşia unor prieteni. Iar cum vinul trebuia să-l facă să uite de zăpuşeala din micul vagon şi să nu se mai gândească la amintirea afacerilor care îl sâcâiau, a povestit farsa. A povestit, după care a avut o idee care l-a încântat. A propus ca unul dintre cei prezenți, care cunoştea familia Samigli, să se ducă la Mario ca să-i propună din partea unui alt editor german cumpărarea cărții la un preț chiar mai mare decât cel oferit de Westermann şi cu un contract care să-l angajeze pe editor la publicarea imediată a romanului. Se prăpădea de râs gândindu-se

la regretul lui Mario de a fi angajat de-acum cu Westermann.

Cei prezenți au găsit farsa răutăcioasă şi au refuzat să ia parte la ea, iar Gaia a renunțat punându-i să-i promită că n-aveau să le spună nimic celor doi frați despre ce se vorbise în seara aceea.

Apoi nu s-a mai gândit la acest lucru, ceea ce pentru el era lucrul cel mai uşor. Prima farsă-l amuzase de-acum foarte mult şi avea să mai aibă de pe urma ei şi o altă satisfacție, dacă nu altceva măcar pe aceea de a asista la durerea lui Mario şi poate la ceea ce el numea vindecarea acestuia de toate aerele pe care şi le dădea. I se părea uşor să se poată sustrage oricărui reproş. Reprezentantul lui Westermann nu era altcineva decât un comis-voiajor care făcuse comerț la Trieste în momentul când Austria se afla în descompunere, fapt ce-l condamnase la leneveală şi-l făcuse disponibil pentru a fi părtaş la o farsă amuzantă. Acum se afla departe de Trieste, iar Gaia ar fi putut spune că a fost păcălit şi el. Se gândea că Mario poate ar fi putut să aibă atâta umor încât să râdă şi el de farsă. Acest lucru nu era foarte probabil, fiindcă oamenii care iubesc gloria nu ştiu să râdă, dar dacă Mario ar fi ştiut să se ridice la o asemenea înălțime i-ar fi putut deveni demn tovarăş, iar alături de el ar fi putut să bea ca doi buni prieteni.

Dar între timp comisese o mare imprudență. Unul dintre prietenii aceia ai lui a păstrat tăcerea față de toată lumea, mai puțin față de propria familie, iar un băiat de-al său, pe care îl trimitea uneori la familia Samigli ca să afle ce mai fac, i-a relatat lui Giulio cu aproximație ceea ce înțelesese. A povestit că Gaia îşi bătuse joc de Mario făcându-l să creadă că directorul unei trupe de teatru, Giosterman, se angajase să monteze o piesă de-a lui. Totul era atât de eronat încât la început Giulio a crezut că era vorba despre cu totul altceva, care nu-l privea pe Mario.

Într-un prim şi foarte scurt moment şi Mario a râs. Cei doi frați cinau împreună şi a fost surprinzător cum, după primele îmbucături luate cu tot calmul, Mario brusc, singur, fără ca nimeni să-i mai fi spus un alt cuvânt, a simțit pur şi simplu că leşină dându-şi seama de întreaga farsă. O descoperea cu o enormă surpriză, dar în acelaşi timp îi era ciudă că a trebuit să aştepte un avertisment oarecare ca să o cunoască în întregime. Oare îşi închisese ochii anume ca să nu vadă şi să nu priceapă? Din capul locului ghicise natura profundă a celor doi jupâni cu care avusese de-a face şi i-ar fi

putut demasca imediat când, în prezența sa, cei doi neruşinaţi izbucniseră în râs. De ce nu se gândise, de ce nu privise? Şi-a mai amintit: pe nasul ascuţit al neamțului ochelarii tremuraseră din pricina râsului reținut; o oscilație asemănătoare aceleia a unui motor de maşină. Mario a avut atunci gândirea atât de promptă şi de ageră, încât a descoperit ceva ce fusese perceput cu claritate de propriii ochi, dar care nu-i fusese încă transmis creierului: acea bucăţică de hârtie scoasă din portofel de neamț, ce trebuia să scuze râsul în voia căruia se lăsaseră cei doi cumetri, era acoperită de un text scris cu litere mari, gotice. Gotice, numai linii şi colțuri. Era sigur de acest lucru, de parcă îl vedea aievea. Ca atare nu putea proveni de la un bordel din Trieste. Mincinoşi! Nişte mincinoşi care-i arătaseră disprețul lor fără măcar să se ferească.

Dacă îşi bătuseră joc de el, merita orice pedeapsă. Şi ar fi vrut să se pedepsească pe loc, înfigându-şi dinții în buze. Însă atâta perspicacitate era totuşi însoțită de îndoială. O altă demonstrație a propriei imbecilităţi fără leac? Bietul Mario! O certitudine oricât de desăvârşită, atunci când provoacă atâta suferință, nu este nicicând acceptată fără o încercare de a o diminua. Fiecare luptă cum ştie împotriva destinului, iar Mario a încercat să-l anihileze spunându-şi că nu trebuia să admiți că a fost vorba de o farsă până când nu avea să fie descoperit scopul acesteia. Pentru plăcerea de a râde? Dar este o plăcere pe care cel de care se râde nu o înțelege.

Ca atare a încercat să se elibereze de îndoială nu pentru că i s-ar fi părut puțin întemeiată, ci întrucât i se părea că ea contribuie la tulburarea şi sporirea propriei suferințe. Cel puțin voia să-şi petreacă noaptea în certitudine. Şi nu exista altă cale de a o obține decât gândindu-se. Afară bora bătea mugind şi urlând, iar dacă n-ar fi fost îndeajuns ca să-l oprească pe Mario, mai era şi imposibilitatea de a-i da de urmă lui Gaia care, mai ales noaptea, era de negăsit.

Oricum trebuia să afle exact ce spusese băieţaşul prietenului lor. De aceea a început un interogatoriu strâns al bietului Giulio, care nu-şi amintea cuvintele acelea, căci le dăduse puțină importanță. Iar bolnavul n-a suportat supărarea lui Mario. Suferise de-acum mult pricepând ceea ce i se întâmpla fratelui său, chiar atunci, în prezența lui, dar acum suferea şi mai mult din teama de a i se reproşa încă o dată propria slăbiciune, propria viață. A sfârşit

prin a lăsa să-i curgă câteva lacrimi pe obrajii scofâlciți.

La vederea acelui semn al suferinței fratelui, Mario s-a agitat şi mai mult. Să suferi din cauza farsei în felul acela însemna să te recunoşti învins şi să-i acorzi o mare importanță. A țipat:

— De ce plângi? Nu vezi că eu, pe care situația mă afectează mult mai direct, nu plâng deloc? Şi n-ai să mă vezi plângând niciodată. În schimb, sper să-l fac să plângă pe Gaia dacă într-adevăr şi-a bătut joc de mine.

N-a putut suporta slăbiciunea lui Giulio. A părăsit brusc cina şi, după un scurt salut adresat fratelui său (căruia efectiv îi purta pică pentru că nu-şi amintea bine ce spusese băiatul), s-a retras în camera sa.

Iar odată rămas singur i s-a părut că e sigur şi că a exclus definitiv orice îndoială. Farsa avea acelaşi scop ca toate cele cu care Gaia împânzise Istria şi Dalmația, şi de care Mario îşi amintea acum că râsese din toată inima. Da! De o farsă râdeai şi nu era nevoie de altceva. Râdeau de ea toți cei care nu trebuiau să plângă. Iar Mario, amintindu-şi acest lucru, a plâns pe dată aşa cum era legea farsei.

S-a aruncat pe pat fără să se dezbrace. Continua să audă râsetul în voia căruia se lăsaseră cei doi conspiratori în prezența sa. Răsuna în înseşi zgomotele confuze ale borei, devenind uriaş. Lovea în toate visurile care-i înfrumusețaseră existența. Dacă Gaia dorise acest lucru, pentru o clipă îşi atinsese scopul: Mario s-a ruşinat de propriile visuri. Farsa aceea nu putea da greş oricât de rudimentar fusese concepută. Munca dibace a farsorului o precedase şi nu fusese necesar să o însoțească. Farsorul îl urmărise şi-i prezentase un contract ce nu fusese inventat, ci copiat exact după sufletul său. Oare nu se aşteptase el la un asemenea lucru de aproape jumătate de veac? Iar când i-a fost prezentat, n-a fost surprins şi nici nu putea exista vreo suspiciune. Nici măcar nu i-a privit în ochi pe cei care i-l prezentaseră. Era ceva ce i se cuvenea şi care sosea la el pe o anumită cale, care nu avea importanță. Prin urmare el fusese păcălit precum în alte timpuri încornoraţii şi tonții, cei care meritau farsa.

De aceea îl durea, iar nu pentru pierderea banilor promişi. Nici măcar o clipă nu s-a gândit la datoria pe care o avea la Brauer ca urmare a farsei. Înainte de toate, obiectele pe care le cumpărase se aflau în casă încă neatinse, şi apoi nici nu îți poți închipui la ce angajamente te poți preta când

eşti cinstit. Banii nu aveau importanţă. În schimb îl chinuia convingerea de a-şi fi pierdut în mod iremediabil raţiunea existenţei. Niciodată nu i-ar mai fi fost îngăduit să revină la starea în care trăise mereu, hrănindu-se cu obişnuitele mici mizerii îndulcite de visul acela înalt care-i întipărea zâmbetul pe buze.

Adjectivul „păcălit“ nu se potriveşte pe deplin decât victimei unei farse care locuieşte într-un oraş nu îndeajuns de mare pentru a merge sigur pe străzi, adică fără a fi recunoscut. Orice slăbiciune ştiută de-a sa îl însoţeşte pe stradă odată cu umbra lui. Toţi oamenii de aceeaşi categorie socială se cunosc între ei şi fiecare îşi înfige unghiile în rănile vecinului. Fiecare îşi are soarta lui pe pământ, însă atunci când e cunoscută de toţi rana i se agravează de la o întâlnire, de la o privire. Nicicând nu va mai reuşi să scape de stigmatul acelei farse. Cel mult putuse să dea uitării faptul că o femeie îşi râsese de el respingându-l. Deşi acum era bătrân, totuşi ea nu-şi putea stăpâni un zâmbet răutăcios atunci când îl vedea. Cu seninătatea literatului, Mario şi-a amintit că şi el era pentru alţii o mustrare vie, întrucât în oraş erau unii care se zăpăceau numai când îl vedeau. Amabil cum era, el încercase să îndulcească relaţiile respective, însă nu reuşise, şi pentru faptul că asemenea neplăceri nu se rezolvă, ci se agravează prin explicaţii. Iar el nu făcuse niciodată farse, însă viaţa ştia să inventeze unele chiar mai crude decât cele ale lui Gaia, şi era suficient doar să afli de existenţa lor pentru a fi considerat un adevărat duşman de către victime.

Noaptea ar fi fost îngrozitoare dacă n-ar fi existat fabulele care să o aline. Au sosit dintr-odată nevinovate, ca şi cum aventura cu Westermann nu le privea şi au găsit un acces imediat şi fără oprelişti în odaia aceea. Meritau o asemenea primire. Ele erau deosebit de pure, nepătate de farsă. Nimeni nu le putuse urmări. Erau şi mai pure fiindcă Mario însuşi nu le socotise niciodată decât o anexă, o formă a sa de zâmbet şi de respiraţie. Gaia nu prevăzuse că el putea să-l vindece pe Mario de o literatură, însă nu de toată literatura.

Nobilele salvatoare erau în număr de trei şi se ţineau de mână, însă fiecare i s-a revelat singură la momentul oportun ca să-l îmbărbăteze şi să-l călăuzească.

Iată cum s-a manifestat cea dintâi: Mario tremura la gândul că poate n-ar

fi ştiut să fie destul de drastic pentru a-l pedepsi pe Gaia, nu pentru că s-ar fi temut de el, ci fiindcă nu ar fi ştiut cum să-l ia şi cum să-i țină piept batjocurii meritate din partea lui. Lângă el o vrăbiuță suspina: „Şi slăbiciunea are mângâierea ei“. Şi se năştea fabula: „O vrăbiuță a fost sugrumată de un şoim. Nu i-a fost lăsat timp decât pentru un protest foarte scurt, un singur şi foarte ascuțit țipăt de indignare. Vrăbiuței i s-a părut că şi-a făcut pe deplin datoria, iar micul ei suflet şi-a făcut un merit din asta şi a zburat mândru către soare, pierzându-se în albastrul cerului“. Ce mângâiere! Mario s-a oprit să admire albastrul acela căruia îi aparține sufletul păsărelelor, aşa cum al nostru aparține paradisului.

Cea de-a doua a venit să corecteze cu un zâmbet hotărârea strigată cu glas tare de a nu se mai ocupa niciodată de literatură. Hotărâre ce sosea cam târziu. Iar Mario a ştiut să râdă de ea de parcă vreun animăluț nevinovat de lângă el ar fi comis aceeaşi greşeală: „O vrăbiuță a fost rănită de un foc de puşcă. Ultimul său efort a fost să zboare din locul în care fusese lovită cu atâta zgomot. A reuşit să se afunde în întunecimea pădurii, unde a şi-a dat sufletul murmurând: «Sunt salvată»“.

Iar a treia a lămurit-o pe cea de-a doua. Pentru că e uşor să ții ascunsă propria literatură. E suficient să te fereşti de linguşitori şi de editori. Dar să renunți la ea? Şi-atunci cum să trăieşti? Următoarea tragedie l-a convins să nu facă ceea ce ar fi dorit Gaia: „O vrăbiuță orbită de poftă s-a lăsat prinsă în capcană. A fost pusă într-o colivie mică în care aripile sale nu puteau nici să se întindă. A suferit teribil, până când într-o zi colivia a fost lăsată deschisă iar ea şi-a putut redobândi libertatea. Dar nu s-a bucurat prea mult de ea. A rămas mult prea neîncrezătoare din această experiență, încât unde vedea mâncare bănuia existența capcanei şi fugea. Drept urmare în scurt timp a murit de foame“.

Încurajat de acele trei păsărele, care se prăpădiseră toate trei, Mario şi-ar fi putut găsi chiar şi somnul. Dar în acel moment şi-a dat seama că din camera sa lipsea ceva cu care el era obişnuit: sforăitul fratelui. Oare Giulio încă nu dormea? La ora aia! Ar fi fost un lucru grav.

S-a apropiat în vârful picioarelor de uşa celeilalte camere. Lumina era stinsă, însă Giulio, care era totuşi treaz, l-a simțit şi l-a rugat să intre.

Când Mario a aprins lumina, Giulio l-a privit cu teamă şi, de frică să nu

suporte alte reproşuri, şi-a mărturisit tulburarea:

— Nu pot să mă liniştesc pentru că ți-am sporit grijile fiindcă nu mi-am amintit cuvintele exacte ce mi-au fost spuse de băiatul acela.

— Şi de-asta nu dormi? a exclamat Mario profund îndurerat. Vai, te rog. Culcă-te, culcă-te imediat. Acum ştiu de ce nu puteam dormi eu însumi. Ca să mă destind trebuie să te aud dormind pe tine. Hai, linişteşte-te. Despre povestea aia o să vorbim mâine… Şi s-a îndreptat ca să stingă lumina.

Lui Giulio nu i se părea adevărată atâta bunătate care se revărsa asupra patului său. Şi a dorit să se mai bucure de ea. L-a oprit pe Mario să stingă lumina:

— Acum tu eşti mai calm. Oare n-ai putea acum să-mi citeşti? Te mai supără gâtul? Eu nu mai dorm bine de când nu mi se mai citeşte seara.

Iar Mario, de bună-credință, căci nu-şi mai amintea în ce stare sufletească se găsea atunci când succesul îi surâdea apropiat şi cert, a exclamat:

— N-am ştiut, altminteri ți-aş fi citit în fiecare seară chiar mai mult decât ai nevoie. Durerea în gât nu era cine ştie ce, mi-a trecut. Dacă vrei, am să-ți citesc De Amicis şi Fogazzaro. Aşa o să te ia somnul.

Această ultimă frază te-ar face să crezi că farsa îşi pierduse încă de pe atunci orice eficacitate. Dacă Gaia ar fi fost de față, s-ar fi gândit, descurajat, că orice farsă era inutilă cu un asemenea înfumurat. În schimb, în momentul acela, pentru Mario, literatura nu exista deloc. Exista numai fratele bolnav, căruia trebuia să-i dai să consume oricâtă literatură era nevoie. Şi se resemna la a o coborî pe-a sa ori pe a altuia la funcția de clismă.

Dar în seara aceea nu a vrut să citească. Era târziu, iar el avea nevoie de câteva ceasuri de somn. Trebuia să ajungă la Gaia senin şi odihnit. Iar în loc de literatură i-a dăruit lui Giulio şi mai multă afecțiune. S-a purtat cu el matern, cu autoritate şi cu mare tandrețe, cu dispoziții şi cu promisiuni. I-a spus că acum trebuia să doarmă, dar că în seara următoare aveau să revină împreună la vechiul şi plăcutul lor obicei. Avea să-i citească lucruri ale altor autori, însă şi de-ale sale personale despre care nu-i vorbise niciodată şi pe care acum i le încredința. Numeroase fabule adunate în singurătatea cea mai deplină. Nimeni altcineva nu trebuia să le bănuiască existența. Era vorba despre o literatură intimă, născută în curtea interioară şi destinată camerei

aceleia. Ba chiar nu era literatură, fiindcă literatura este ceva care se vinde şi se cumpără. Aceasta era pentru ei doi şi pentru nimeni altcineva.

— Vei vedea, vei vedea. Sunt scurte, şi de aceea nu sunt bune să fie cântec de leagăn. Însă eu îţi voi spune, citindu-le, cum s-au născut, fiindcă fiecare dintre ele îmi aminteşte o anumită zi de-a mea, ba chiar ziua mea retuşată. Regret tot ce am făcut, însă vei vedea că gândul meu a fost mai dibaci decât acţiunile mele.

Puţin după aceea Giulio sforăia, iar Mario, încântat de succesul pe care-l avusese cu fratele său, a adormit şi el nu cu mult mai târziu. Iar şuieratul violent al borei a fost acompaniat de sunetele ritmice ale lui Giulio şi, curând, şi de câte-un strigăt mai ascuţit de-al lui Mario, care, în vis, continua să creadă că merita altceva, că merita ceva mai bun. Farsa nu reuşea să-i distrugă visul.

VIII

Dar dimineaţa s-a trezit devreme, regăsindu-şi durerea şi furia. Lumea, în care continua să bântuie bora sub un cer întunecat, i se părea tristă, lipsită de existenţa lui Westermann. Fratele său încă dormea. S-a dus la uşa lui. Mario a zâmbit satisfăcut auzind că, în odihna prelungită, răsuflarea somnorosului devenise mai puţin zgomotoasă. A gândit cu voce tare: „Mă întorc îndată la tine, întreg, la tine care mă iubeşti“.

Luptându-se cu bora, a pornit-o direct către locuinţa lui Gaia, situată pe una dintre străzile paralele cu Canalul, încă pustii la ora aceea. Era pe punctul de a urca la el, însă apoi s-a răzgândit şi a revenit pe stradă. Explicaţiile acelea nu trebuiau să aibă martori. Trebuia să facă astfel încât farsa – dacă efectiv era vorba de o farsă – să nu se răspândească. Pentru moment avea să-l aştepte pe Gaia pe stradă, iar apoi, dacă ar fi fost nevoie, l-ar fi determinat să-l urmeze într-un loc unde ar fi putut să-l pedepsească fără să facă impresie proastă. Oare cum arătau locurile în care puteai să aplici o pedeapsă fără să faci o impresie proastă? Mario nu ştia. Însă, teoretician cum era, i se părea că stabilise de-acum totul. Important era să-l găsească pe Gaia.

Şi într-adevăr a avut noroc. Când deja începea să sufere din pricina

frigului intens, l-a văzut apărând pe voiajorul care se grăbea. Întors acasă târziu ca de obicei, aşteptase în pat ultimul moment util pentru a ajunge la timp la treaba sa.

Mario, care acum clănțănea din dinți (nu ştia nici el dacă din pricina frigului ori a agitației), l-a abordat rumegând vorbe destul de blânde ca să-i ceară explicații. Însă Gaia a avut ghinionul să nu fie prea atent, poate şi din pricina grabei. Fără să-l fi salutat, l-a întrebat:

— Ai veşti de la Westermann?

Cuvintele, pregătite cu atâta grijă, au dispărut, iar Mario n-a mai găsit altele. Întregul său corp era ca un arc care în lungile ceasuri de nerăbdare se întinsese tot mai mult, până la limita rezistenței. S-a declanşat: a lăsat să-i cadă peste fața lui Gaia un teribil dos de palmă de care n-ar fi crezut în stare mâna şi brațul său, ce de mulți ani nu cunoscuseră nici o acțiune violentă. Lovitura a fost atât de puternică încât l-au durut şi pe el pumnul şi brațul şi a fost cât pe ce să-şi piardă echilibrul.

Pălăria lui Gaia fusese lăsată în voia borei, care a ridicat-o sus, sus. Acum, o pălărie, mai ales când suflă bora cea înghețată, este un obiect foarte important, iar Gaia şi-a pierdut puțina capacitate de reacție pe care o putea avea, pentru a o urmări cu coada ochiului, şovăind dacă trebuia să alerge după ea sau nu. Ceea ce i-a dat pentru o clipă un aer de indiferență care l-a făcut pe Mario să tresară. Poate că greşise. Poate că Westermann totuşi exista. Iar atunci ce figură ar fi făcut? A fost un moment plin de nelinişte şi de mare speranță. Amenințarea i se mai citea încă în privire şi totuşi socotea că poate peste o clipă ar fi trebuit să se arunce la picioarele lui Gaia.

Însă între timp pălăria lui Gaia, după ce căzuse pe pământ, a dispărut după primul colț rostogolindu-se pe trotuare. Se îndrepta către Canal, urmând a se pierde definitiv, iar Gaia a priceput că n-o va putea recupera. S-a apropiat de Mario, de care îl îndepărtase dosul de palmă, iar Mario a pălit dându-şi seama că voia să vorbească, iar nu să reacționeze. La toate animalele inteligente se observă că o durere fizică puternică, precum cea provocată lui Gaia de lovitură, le dă pe deplin sentimentul propriei nedreptățiri. Totuşi, ca să poată protesta, a mărturisit:

— De ce? Pentru o glumă nevinovată!

Şi astfel Mario a aflat cu disperare, dar şi cu uşurare că Westermann chiar nu exista. A confirmat imediat dosul de palmă precedent cu un altul. Şi i-ar fi fost de-ajuns dacă sufletul său blând ar fi putut interveni. Însă pentru cineva lipsit de experienţă e greu să înceteze să mai lovească atunci când a s-a lăsat în voia loviturilor cu deplină violenţă. Ca atare, în capul bietului voiajor au mai plouat alte două lovituri foarte puternice, aplicate de Mario cu amândouă mâinile, întrucât de-acum stânga trebuia să ajute dreapta care era aproape paralizată de durere.

Abia atunci Gaia a găsit de cuviinţă să opună rezistenţă, dat fiind că fără ea nu putea şti când avea Mario să-şi întrerupă acţiunea. S-a apropiat amenințător de Mario, însă era atât de slăbit încât o altă lovitură l-a ajuns în plină faţă, deşi se ferise la timp. A fost şi speriat de un strigăt răguşit al lui Mario, care i s-a părut că întruchipează o furie neomenească. Însă îi fusese smuls lui Mario de durerea în braţul luxat. Nasul lui Gaia sângera şi, sub pretextul de a şi-l acoperi cu batista, bietul farsor s-a depărtat cu un pas de Mario.

Acela nu era într-adevăr locul cel mai potrivit pentru pedepse, dar Mario nu şi-a dat seama. O biată femeie din popor, grasă şi înfofolită, cu un coş pe braţ, s-a oprit să-i privească. Gaia s-a ruşinat şi din pricină că Mario îşi recăpătase în sfârşit uzul vorbirii şi-i adresa insulte:

— Beţivanule, neruşinatule, mincinosule!

A vrut să găsească o expresie bărbătească, dar n-a putut fiindcă se simţea rău, foarte rău, şi mai era şi preocupat. Ştia cu siguranţă că fusese lovit la cap, dar nu pricepea de ce îl durea şoldul. Dacă l-ar fi durut capul nu i-ar fi dat atenţie. Gâfâind, i-a spus lui Mario:

— Să nu ne purtăm ca nişte primitivi. Eu sunt cu totul la dispoziţia ta.

— Tu vorbeşti de cavalerism, tu? a urlat Mario. Nici măcar nu ţi-e ruşine de palmele pe care le-ai primit? Iar aici, Mario a găsit prilejul de a spune cuvintele cu care ar fi vrut să înceapă explicaţiile: Ia aminte, dacă tu vorbeşti despre farsa la care te-ai încumetat, eu fac cunoscut tot ceea ce s-a întâmplat aici şi îţi aplic iarăşi tratamentul pe care l-ai suportat acum, însă şi cu picioarele. Şi-a amintit că pe această lume existau şi şuturile, trăgându-i imediat unul bietului Gaia.

Acesta, continuând să repete că era la dispoziţia lui Mario, şi ţinându-şi

acoperită cu batista jumătate din față, s-a retras înspre casa lui, cu o privire amenințătoare, dar cu corpul în întregime inert. Mario nu l-a urmărit şi, dezgustat, i-a întors spatele.

Se simțea mai bine, mult mai bine. Victoriile spiritului, nu încape îndoială, sunt foarte importante, dar o victorie a muşchilor este deosebit de bine-venită. Inima dobândeşte o nouă încredere în vasul în care bate, se reglează şi se întăreşte.

S-a îndreptat spre biroul său. Bora bătea cu atâta putere încât pe podul peste Canal a trebuit să se oprească să îşi adune puterile înainte să-l treacă. Astfel a avut parte de un spectacol care într-adevăr l-a înveselit. Pe apă plutea către marea deschisă, şi încă destul de repede, pălăria lui Gaia. Naviga asemenea unei nave cu pânze. Pânza era constituită dintr-o parte a borului care ieşea din apă şi pe care o umfla vântul.

A abordat apoi bărbăteşte momentul neplăcut când i-a povestit despre farsă lui Brauer. A fost foarte uşor. Brauer a ascultat fără să clipească. Nu era mirat deloc fiindcă îşi mai amintea de surpriza pe care-o avusese când aflase că pentru un roman fusese oferită o sumă atât de mare. A aplaudat când a auzit despre primul dos de palmă aplicat lui Gaia iar, la cel de-al doilea, l-a îmbrățişat pe Mario.

Apoi s-a întâmplat neprevăzutul. O descoperire: şi oamenilor celor mai practici li se întâmplă să urmărească îndeaproape desfăşurarea faptelor, cunoscându-le integral încă de la început, şi să rămână apoi surprinşi în fața unui rezultat ce ar fi putut fi prevăzut punând pe hârtie două cifre. Fapt este că anumite fapte dispar în noaptea neagră atunci când lângă ele sclipesc altele cu o lumină mult prea strălucitoare. Până atunci toată lumina se revărsase asupra romanului, care acum cădea în neant, şi abia acum Brauer îşi amintea că vânduse în contul lui Mario două sute de mii de coroane la schimbul de şaptezeci şi cinci. Însă în ultimele zile schimbul austriac slăbise într-atât încât, pentru tranzacția aceea, Mario ajunsese să câştige şaptezeci de mii de lire, exact jumătate din cât ar fi primit dacă contractul cu Westermann s-ar fi făcut realmente.

La început Mario a urlat:

— Eu nu doresc banii ăia murdari!

Dar Brauer s-a mirat şi s-a înfuriat. În probleme comerciale, literatul

putea să aibă dreptul să redacteze o scrisoare, însă nu să evalueze o afacere. Refuzând acei bani, Mario s-ar dovedi nedemn de orice colaborare în comerţ.

Odată încasată suma aceea mare, Mario însuşi a fost plin de admiraţie. Ciudată viaţă mai are omul, şi misterioasă: odată cu afacerea făcută aproape fără să-şi dea seama, debutau surprizele perioadei postbelice. Valorile se schimbau fără reguli, iar mulţi alţi naivi precum Mario şi-au primit răsplata naivităţii lor sau, din pricina unei naivităţi atât de mari, au fost distruşi; lucruri care se mai întâlniseră întotdeauna, însă păreau noi căci se realizau în asemenea proporţii, încât aproape că apăreau drept regula de viaţă. Iar Mario, din pricina acelor bani pe care şi-i simţea în buzunar, a reflectat şi a studiat fenomenul. Orbit, a murmurat:

— E mai uşor să cunoşti viaţa vrăbiilor decât pe a noastră. Cine ştie dacă viaţa noastră nu li se pare vrăbiilor atât de simplă încât să creadă că o pot converti în fabule?

Brauer a spus:

— Mălai-mare ăla de Gaia, dacă tot a a pus la cale o astfel de farsă, ar fi trebuit să pornească de la o sumă de cel puţin cinci sute de mii de coroane. Atunci ai fi avut în buzunar atât de multe coroane încât ţi-ar fi fost suficiente pentru toată viaţa.

Mario a protestat:

— În cazul acela nu m-aş fi lăsat păcălit. Nu aş fi admis niciodată că pentru romanul meu s-ar fi putut plăti atât.

Brauer a tăcut.

— Fie ca acest noroc al meu să nu facă mai cunoscută farsa pe care am suferit-o, şi-a urat Mario preocupat.

Brauer l-a asigurat. Nimeni n-ar fi aflat, fiindcă la bancă nimeni nu cunoştea originea acelei afaceri. Într-adevăr, nici măcar Gaia n-a aflat; întrucât altminteri ar fi solicitat, cu îndreptăţire, comisionul său de cinci la sută.

Banii le-au fost foarte folositori celor doi fraţi. Dată fiind cumpătarea obiceiurilor lor, le garantau pentru mulţi ani, dacă nu pentru totdeauna, o viaţă mai uşoară. Iar mutra pe care a făcut-o Mario încasându-i nu s-a repetat când i-a cheltuit. Iar uneori i s-a părut chiar că îi proveneau –

recompensă deosebit de prețioasă – de la opera sa literară. Însă inteligența sa, obişnuită să se concretizeze în cuvinte precise, nu se lăsa înşelată cât ar fi fost necesar pentru fericirea lui.

O dovedeşte fabula următoare, prin care Mario încerca să-şi înnobileze banii: „Rândunica i-a spus vrabiei: «Eşti o ființă demnă de dispreț, pentru că te hrăneşti cu micile porcării de pe jos». Vrabia a răspuns: «Micile porcării care-mi hrănesc zborul se înalță odată cu mine»“.

Apoi, pentru a apăra mai bine vrabia, cu care se identifica, Mario i-a sugerat şi un alt răspuns: „«E un privilegiu să ştii să te hrăneşti şi cu lucrurile de pe jos. Tu, care nu îl ai, eşti condamnată la fugă veşnică»“.

Fabula părea să nu se mai sfârşească deoarece, mult timp după aceea, cu o altă cerneală, Mario a pus vrabia să mai vorbească o dată: „«Mănânci zburând, fiindcă nu ştii să mergi»“. Mario se punea cu modestie printre ființele ce merg, ființe deosebit de utile care pot, într-adevăr, să le disprețuiască pe cele ce zboară, cărora plăcerea de a zbura le-a răpit orice dorință pentru alt progres.

Dar nu se terminase. Ba chiar se pare că se gândea la fabula aceea de fiecare dată când simțea comoditatea de a dispune de atâția bani. Într-o zi chiar s-a înfuriat pe rândunică, deşi nu deschisese ciocul decât o singură dată: „Îndrăzneşti să ocărăşti o ființă fiindcă nu e făcută la fel cu tine?“

Aşa vorbea vrabia, cu creieraşul ei. Însă dacă fiecare ființă ar fi fost obligată să-şi vadă de-ale sale şi să nu-şi impună propriile aptitudini şi chiar organele sale altora, n-ar mai exista fabule pe lumea asta; şi e exclus ca Mario să fi dorit tocmai acest lucru.

ORAZIO CIMA

I

Aveam cam douăzeci şi cinci de ani când ani când, la reuniunile sociale din Trieste, şi-a făcut apariţia un domn bogat din regiunea Abruzzo, un anume Cima. Nu ştiam de ce preferase Trieste ca reşedinţă. Nu-l aduceau nici rubedeniile, nici afacerile. L-am întrebat: Trieste era un oraş foarte frumos pentru cine se naşte în el, dar pe lumea asta exista şi ceva mai bun dacă puteai să alegi. Mi-ar fi plăcut să-mi fi spus că Trieste era cel mai frumos oraş din lume, însă el mi-a răspuns: Aici se vorbea italieneşte şi era în vigoare legea austriacă a vânătorii. Nu cunoştea decât limba italiană şi nici nu se gândea să meargă să stea printre oameni pe care nu-i putea înţelege. În Austria legea vânătorii prevedea încă posibilitatea de a vâna. El se afla la Trieste, locul cel mai apropiat de regiunea lui unde se putea vâna şi pescui.

Mi s-a părut un om interesant. Mă lega de el repulsia pe care mi-o provoca. Eu încă nu ucisesem niciodată vreun animal şi mi s-a părut că actul de a ucide era un semn de sănătate; neputinţa de a ucide era un semn evident de slăbiciune. Din această pricină m-am ruşinat să stau alături de Cima şi mi-am propus să mă asociez cu el. Aveam să-mi călesc şi eu inima în bătălie. Bătălia împotriva celui mai slab este tot o luptă dacă cel mai slab e iute şi viclean. O fiinţă care nu vrea să se lase mâncată este un adversar care reclamă eforturi şi forţă. Putea fi tratamentul meu.

Eu am urmat de trei ori acest tratament cu Cima.

Se zvonise că pe muntele Nanos[49] de lângă Trieste fusese văzut un urs, iar Cima mi-a propus să-l însoţesc la vânătoare. Pe-atunci el îşi organizase viaţa în noul oraş. Avea prieteni, ba chiar şi o amantă. Amanta era o autentică femeie din popor de la Trieste, un specimen de locuitoare a

oraşului care se străduia să nu mai pară femeie din popor. Se îmbrăca cu o anumită grație şi purta pălărie – o imitație reuşită a vreunui model parizian – şi ca atare ştia că aparține de-acum neamului *pălărioaselor*, fapt pe care îl şi mărturisea la o adică, dezvăluind că până atunci îşi închipuise capul unei femei împodobit numai de plete. Era frumuşică, de un blond pal, cu pielea albă, şi durdulie. Trebuie că era o plăcere să vii să te odihneşti în brațele acelea albe după o zi plină de trudă şi de ucideri. Acest lucru amintea de sultanii Turciei care niciodată nu se odihneau altfel după bătălie. Şi foloseau şi ei femei de altă rasă. Cima, un tânăr frumos, brunet, cu o bărbuță după moda spaniolă (cum se obişnuia pe-atunci) chiar era din altă rasă decât Antonia. Iar dacă ea nu aparținea unui neam înrobit, era cu toate astea o femeie subjugată fiindcă se compromisese şi se legase, iar acum îi părea rău şi se afla într-o permanentă revoltă. Se certau tot timpul, el zâmbitor întrucât nu pretindea supunere decât în anumite momente; ea curajoasă fiindcă ştia că toate revoltele în afara uneia singure îi erau îngăduite. Nu locuia cu ea. Îi aranjase un mic apartament elegant.

49. Masiv din lanțul Alpilor Dinarici, actualmente pe teritoriul Sloveniei.

Eu mă raliam la toată această existență atât de vie şi de completă cu admirație şi cu invidie. Trebuie să mai spun că intram în pielea ambilor indivizi. El era atât de activ şi de tânăr cum eu nu am fost niciodată, iar ea apăra cu atâta violență blândețea care e destinul meu şi pe care eu nu ştiam să o apăr fiindcă mă ruşinam de ea ca de un dezavantaj.

Ea îşi ataca amantul tocmai pentru vânătoare şi pescuit, singurele lui îndeletniciri:

— Ucigaş şi fire de ucigaş! Toată ziua omora şi nici măcar nu ştia să mănânce vânatul. Îl respingea exact cum face câinele de vânătoare căruia îi semăna. Dar nu puteai să rămâi la tine în Abruzzo?

Cima zâmbea:

— În Abruzzo nu sunt atâtea animale ca aici. Şi, satisfăcut că găsise răspunsul potrivit, ataca: Dar ție îți place vânatul?

— L-aş cumpăra, mărturisea Antonia. Însă n-aş şti să-l omor. Bietele animăluțe! Eu le mănânc când altul le-a ucis din ură. Atunci ce se poate face?

Mă băgam la mijloc pentru a-l pune de acord pe cel care ucidea animalul cu cel care-l mânca şi aveam chiar o sarcină destul de uşoară. Antonia mă prefera dintre prietenii amantului său fiindcă mă simțea diferit de el. În ce-l priveşte pe Cima, nu suferea de gelozie. Foarte departe de el ideea că un om de încredere ca mine ar fi putut să-i seducă femeia. Omora atâtea animale, însă trăia în lumea morală în care se născuse cu certitudinea cu care unele animale trăiesc în mlaştină, iar altele în mare. Acestea nu discută pentru a alege una ori alta. El îşi imagina că un bărbat care era prietenul său, atunci când ar fi dorit să iubească, şi-ar fi căutat o altă femeie, iar nu pe-a lui. Mie Antonia îmi plăcea şi mă bucuram să simt preferința ei pentru mine. Şi-apoi, fiind din Trieste, era de-acum puțin a mea. El râdea de expresiile pe care le folosea ea. Mie-mi plăceau şi le-aş fi sărutat de cum ieşeau din gura aceea trandafirie.

Iar Antonia n-avea nimic împotrivă să încerc şi eu să vânez. Era convinsă că, odată ce-aş fi încercat, n-aveam să-ndrăgesc vânătoarea. Fusese şi ea la vânătoare, însă numai o dată. În prezența ei, Argo, câinele de vânătoare al lui Cima, primise în spinare o încărcătură de alice fiindcă nu stătuse nemişcat. Groaznic! Iar apoi Cima nu voise ca un chirurg, care se oferise, să-i scoată din spinare alicele respective, fiindcă spunea că, pentru ca un câine să-şi amintească o lecție, trebuie să o poarte veşnic cu el.

În sfârşit, eu şi Antonia ne înțelegeam foarte bine cu diferența că ea îl blestema pe Cima în timp ce eu aş fi încercat să-l imit.

— N-o să reuşiți, zicea Antonia mângâindu-mă cu privirea.

De-aceea mă iubea. Eu speram ca ea să greşească, dar până una, alta mă destindeam sub mângâierea aceea a ei asemenea unui motan surescitat şi voluptuos. Voiam să mă schimb şi cu toate acestea încasam premiul, penibil cum eram făcut. Chiar şi atunci când doreşti cu ardoare schimbarea, zâmbeşti afectuos la propriile defecte. Mă înfiorez când mă gândesc că aş fi putut avea soarta unei insecte ce se metamorfozează în diferite chipuri. Ce regrete pe fluture pentru viața modestă şi aşezată, comodă, a viermelui! Am cunoscut un cocoşat care îşi pregătise atât de bine spiritul jur-împrejurul protuberanței pe care o avea în spinare, încât ar fi fost un om pierdut dacă ar fi putut-o trata. Era cocoşatul cel mai spiritual din Trieste… Însă aici el chiar că n-are nici o legătură.

În sfârşit, eu mă simţeam foarte bine între cei doi. Orazio mă îndrăgea pentru că încercam să par ca el, iar Antonia pentru că socotea că nu voi reuşi vreodată.

Ciudată mai e şi intuiţia femeilor! Atâţia prieteni de-ai lui Orazio se învârteau prin casa aceea când veneau de la vânătoare, de la pescuit sau de la dans, însă eu sunt convins că ceilalţi nu-i trezeau defel curiozitatea Antoniei. E-adevărat că acest lucru poate fi atribuit orbirii mele în care poate că semănam cu bietul Orazio, care n-a înţeles că eu eram preferatul.

Însă această preferinţă era împărtăşită de amândoi şi poate că de aceea nu era impresionat. El mă lua bucuros peste picior ca pe o fire slabă, binevoitoare, un nepriceput, iar ea îl imita cu mici variaţii (ah, atât de plăcute!), îmi aranja cravata cu mâinile ei albe şi i se alătura când îşi bătea joc de mine, însă pentru a o face mai bine îşi apropia de mine gura cu dinţi mici, nimic extraordinar în ei, dar albi ca abia ieşiţi din alveolă, cu nişte gingii de un colorit potrivit (Dumnezeule! oare ce semnificaţie are coloritul potrivit în corpul nostru?) descoperite numai de râsul care o obliga să-şi deschidă buzele roşii şi subţiri. Lui i se părea aceeaşi melodie căreia îi dăduse el tonul şi poate că şi femeii aceleia simple care era Antonia i se părea la fel. În sfârşit, în prezenţa lui Orazio noi ajunseserăm adesea să ne atingem. Mie-mi plăcea să o apuc de încheietură pentru a opri o mână care-mi ameninţa obrazul ori să-i pun o mână pe piept ca s-o ţin departe de mine, ajungând la ceva moale, rezistent, o formă întotdeauna surprinzătoare mai mult decât faţa, picioarele ori spatele, care cu siguranţă servesc altor scopuri.

Dar şi eu eram de acord cu Orazio că nu trebuia să seduci femeia altuia. Aceasta era baza, baza solidă a prieteniei noastre, iar eu acţionam absolut neştiutor de dorinţa mea, surd la dorinţă şi orb faţă de ea precum însuşi Orazio. Aproape că se putea spune că eram doi cei care n-o înţelegeam. Nu trei. Fiindcă de-acum eu ştiam că Antonia îşi dăduse seama de importanţa pe care o atribuiam fiecărei părţi din corpul său.

Pentru a evita orice neînţelegere trebuie să repet aici că, şi dacă Antonia nu ar fi existat, aş fi avut toate motivele întemeiate ca să rămân legat de Orazio. El bea şi fuma ca şi mine, însă în cu totul alte forme: bea în fiecare zi şi fuma la orice oră, dar totul cu regularitate şi absolut relaxat. Întrucât eu

nu ştiam să mă opresc nici din fumat şi nici din băut, aş fi vrut să-l imit pentru a şti să mă eliberez măcar de remuşcări. Apoi marea lui încredere oarbă în prietenie, ca şi în dragoste (adică ceea ce el ajungea să simtă ca atare), ce-i punea viaţa sub un clopot care deşi era de sticlă îl apăra de toate aventurile frivole ale îndoielii, neîncrederii, deprimării, care-mi bântuiau viaţa, făceau să-mi fie atât de plăcut, încât nu mi se părea c-ar fi fost nevoie de Antonia ca să mă determine să-i prefer compania. Eu îl iubeam sincer, aşa cum poeţii îi iubesc pe poeţii foarte mari sau unii soldaţi timizi pe cei viteji. Ştia să vâneze, să pescuiască şi chiar să gătească. O salată condimentată de el nu puteai s-o mai uiţi. Pentru un kilogram de salată avea nevoie de o oră, patru amestecuri diferite pe care le pregătea în patru pahare. Odată vărsate pe salată, le mesteca preţ de trei sferturi de ceas astfel că în final fiecare frunză era terciuită şi îmbibată de o savoare care nu era a ei ori al cărei gust abia aducea cu al său. În combinaţie intra şi usturoi, dar numai o idee, o amintire de usturoi. Da, numai un om sănătos ştie să amestece în felul acesta. Să munceşti mult fără să vezi rezultatul, dar anticipându-l să-ţi aminteşti de gustul avut e ceva caracteristic unui animal disciplinat. A sparge lemne este cu totul altceva şi oricine ştie s-o facă, evident dacă a ţinut toporul în mână din prima tinereţe.

El pregătea foarte bine inclusiv vânatul pe care apoi nu-l mânca, fapt pe care eu, ca şi Antonia, i-l reproşam ca pe o circumstanţă agravantă a crimei sale. Îşi ura victimele chiar şi după moarte.

Şi pricepea totul: chiar şi lucrurile ce mă priveau pe mine. Odată i-am mărturisit că-mi era imposibil să mă las de fumat pentru că fumam deja de paisprezece ani cam câte cincizeci de ţigări pe zi. Să admitem că aş fi fost capabil să nu fumez alţi paisprezece ani întregi. Care-ar fi fost rezultatul acestui efort imens, de neînchipuit? După aceşti paisprezece ani *goi* media ţigărilor pe care le-aş fi fumat în fiecare zi a vieţii mele s-ar fi redus la douăzeci şi cinci. Ca atare, efortul dădea un rezultat necorespunzător. Alţii, fără nici un efort, ajung la rezultate cu mult mai importante.

A reflectat intens. Apoi a râs. În sfârşit a redevenit serios şi a spus:

— Înţeleg perfect.

Dar la cină, în prezenţa Antoniei, când voia să mă enerveze, îmi spunea „domnul cu media“.

Antonia a râs cu poftă, însă m-a admirat: nimeni altul asemenea mie nu dezgropa trecutul şi nu prevedea viitorul. În întreaga ei viaţă, nu era în stare să facă o medie. Nici pomeneală. Şi a meditat.

Neruşinatul de Orazio a insistat:

— Ei, hai! Gândeşte-te. Dar dacă numeri şi anii din scutece până ajungi la una pe zi?

Sigur, nu e bine să vorbeşti aşa în prezenţa unor străini. Eu nu m-am putut abţine să nu calculez de câţi bărbaţi ar fi fost nevoie pentru ca Antonia să ajungă la media propusă. Din câte ştiam eu, ea începuse la şaisprezece ani, iar acum avea douăzeci şi doi. Şaisprezece ani fac, dacă nu greşesc, cinci mii opt sute patruzeci de zile *goale*, în timp ce cei şase ani *activi* nu făceau decât două mii nouă sute nouă zeci. Mi se părea că Cima, oricât de viguros era, nu era îndeajuns pentru isprava respectivă întrucât pentru a ajunge la medie era nevoie să aduni zilele „nevinovate“ de cele care nu fuseseră astfel.

Se ajungea la opt mii treizeci care, împărţit la două mii o sută treizeci, produceau o activitate de aproape patru (cum să zic?) ţigări pe zi, inclusiv duminicile şi sărbătorile.

Am spus asta cu voce tare pentru a demonstra rapiditatea cu care făceam socotelile pe dinafară. Apoi am încremenit ca să nu spun mai mult şi am continuat să semăn cu Orazio, dar şi Antonia a râs cu poftă. Se răsturna în fotoliu uitând de sine. Era mult mai subţire decât s-ar fi putut crede. Profilul său se contura pe spătarul fotoliului şi îi puteai observa eleganţa expresivă proiectată pe fondul întunecat al acestuia. De sub fustă îi ieşeau picioarele mici, la rândul lor foarte îngrijite. Pentru prima dată o doream în întregime.

II

Într-o seară, la cină, Cima mi-a propus o vânătoare ciudată: vânătoarea de urs. Eram în anul 1886 şi citisem şi eu în ziarele locale că un urs fusese văzut dând târcoale pe lângă Monte Re[50]. Printre alte arme, Cima deţinea şi două puşti Werndl cu bătaie foarte lungă, tocmai potrivite pentru vânătoarea la urs.

50. Vârf din lanţul Alpilor Dinarici.

Antonia a socotit că, pentru mine, era bine să debutez la vânătoarea respectivă. De altminteri, pentru o matahală ca aceea, periculoasă, ea nu simțea compasiune.

Eu m-am lăsat în voia unei perorații ce nu se mai sfârşea despre dreptul la viață şi al animalelor puternice. Era o nenorocire că venirea omului pe pământ le făcuse neurastenice pe toate animalele din lume. Îmi închipuiam că multe animale deveniseră nocturne pentru că, în trecut, omul (înainte de sosirea lui Cima şi a tabieturilor acestuia) avusese nevoie de lumina soarelui pentru a se mişca. Îmi închipuiam de asemenea că multe animale se vârâseră sub pământ pentru a se ascunde numai atunci, altele în hățişul pădurilor unde puteau găsi adăpost temporar, însă nu pentru mult timp, fiindcă omul era prin excelență distrugătorul pădurilor de ai căror copaci avea nevoie pentru a-şi tipări jurnalele. Vorbeam atât de mult pentru a-mi putea ține privirea ațintită asupra Antoniei, care în seara aceea era îmbrăcată feciorelnic cu un şorţ tot numai dantele şi flori ce-i dădea o înfățişare de copilă care-şi păstrează împodobit şi seara obiectul care în timpul zilei, la muncile casnice, o apără de murdăria la care trebuie să se expună trebăluind în bucătărie ori prin camere. În prezent şorţul subțire nu mai există, însă în tinerețea mea era însuşi atributul copilei. Dar pe Antonia şorţul acela era de-a dreptul excitant.

— Prin urmare, a zis Orazio, nu vrei să vii la vânătoarea de urs?

M-am întors către el îndurerat:

— Dimpotrivă! Dimpotrivă! am spus. Aş dori însă să ştiu de unde-a venit ursul ăsta! Şi dacă este pur şi simplu un urs domestic care-a fugit de la stăpânul său? Închipuie-ți ce surpriză am avea dacă, după ce-am omorât namila, i-am găsi la gât o zgardă cu numele proprietarului şi adresa! Am fi distrus o parte a omenirii, fiindcă animalul reprezenta rodul unei activități umane dificile.

Eu cunoşteam povestea unui câine domestic care fusese omorât nu mai ştiu în ce țară fiindcă fusese confundat cu un lup. Şi din această pricină, armele de foc erau un lucru infam: îşi atingeau ținta fără să îngăduie mai întâi o examinare atentă a acesteia. M-am adresat din nou Antoniei şi şorțului său:

— Atingi trăgaciul şi s-a terminat. E o ticăloşie că o asemenea putere a

fost pusă la îndemâna omului!

Antonia a protestat:

— Vai de noi dacă n-ar fi puşti: urşii ar umbla pe străzile noastre!

POVESTEA BĂTRÂNULUI CEL BUN ŞI A FETEI FRUMOASE

I

A existat un preludiu la aventura bătrânului cel bun, însă s-a petrecut aproape fără ca el să-l observe. Într-un scurt moment de repaos a trebuit să primească în biroul său o femeie în vârstă care îi prezenta şi îi lăuda o fată – propria fiică. Fuseseră primite de el în urma unui bilet de recomandare al unui prieten de-al său. Bătrânul, care fusese smuls de la treburile sale, nu reuşea să şi le scoată complet din minte şi privea buimac biletul, forţându-se să-l priceapă repede şi să scape cât mai repede de grijă.

Bătrâna n-a tăcut nici o singură clipă, însă el n-a reţinut şi nu a înţeles decât câteva fraze scurte: tânăra era puternică, inteligentă şi ştia să scrie şi să citească, dar mai bine să citească decât să scrie. Apoi o frază care l-a impresionat, pentru că era ciudată: „Fata mea acceptă orice slujbă pentru toată ziua numai să-i rămână puţinul timp de care are nevoie pentru baia zilnică“. În sfârşit, bătrâna a pronunţat fraza care a dus la încheierea rapidă a întrevederii: „La Societatea de Tramvaie se angajează în prezent femei pe post de vatmaniţe ori taxatoare“.

Hotărându-se pe loc, bătrânul a scris un bilet de recomandare pentru Direcţia Societăţii de Tramvaie şi şi-a luat rămas-bun de la cele două femei. Rămas cu treburile sale, le-a mai întrerupt o clipă, gândindu-se: „Cine ştie de ce bătrâna aceea a vrut să-mi spună că fiica ei se spală în fiecare zi?“ A dat din cap zâmbind cu un aer de superioritate. Ceea ce dovedeşte că bătrânii sunt într-adevăr bătrâni când au treabă.

II

Un tramvai gonea pe lungul bulevardului Sant'Andrea. Vatmanița, o frumoasă fată de douăzeci de ani, îşi ținea ochii negri ațintiți pe bulevardul larg, prăfuit, plin de soare, şi îi plăcea să mâne tramvaiul în viteză, astfel încât la macazuri roțile scrâşneau, iar cabina vagonului plină de lume se hurduca. Bulevardul era pustiu. Cu toate astea, tânăra înainta lovind încontinuu cu picioruşul nervos pârghia ce acționa clopoțelul de alarmă. O făcea nu din prudență, ci întrucât era atât de copilăroasă, încât reuşea să transforme munca într-un joc şi îi plăcea să gonească în felul acela şi să facă zgomot cu maşinuța aceea ingenioasă. Când aleargă, tuturor copiilor le place să strige. Era îmbrăcată în stofe colorate. Din pricina frumuseții ei deosebite, părea că se deghizase. O jachetă roşie decolorată îi lăsa gâtul liber, puternic în comparație cu feţişoara cam suptă, liberă, şi scobitura vizibilă ce duce de la umăr spre gingăşia pieptului. Fustița albastră era prea scurtă, poate fiindcă în cel de-al treilea an de război lipseau textilele. Picioruşul părea gol într-un pantofior de pânză, iar chipiul albastru îi turtea cârlionții negri nu prea lungi. Privindu-i doar capul ai fi putut crede că e un băiețel dacă ținuta acelei singure părți n-ar fi trădat de-acum cochetărie şi vanitate.

Pe platformă, în jurul frumoasei muncitoare, era atât de multă lume, încât abia dacă era posibilă manevra frânei. Acolo se afla şi bătrânul nostru. La fiecare zvâcnitură mai puternică el trebuia să-şi îndoaie spinarea ca să nu fie aruncat peste vatmaniță. Era îmbrăcat cu mare grijă, dar şi cu sobrietatea potrivită vârstei sale. Într-adevăr, o figură distinsă şi plăcută. Bine hrănit printre atâția oameni palizi şi anemici, nu constituia încă pentru aceştia o ofensă, căci nu era nici prea gras, nici prea prosper. După culoarea părului şi a mustății sale scurte i-ai fi dat vârsta de şaizeci de ani sau pe-aproape. La el nu se observa nici un efort de a părea mai tânăr. Anii pot împiedica dragostea, iar el nu se mai gândise de mulți ani la ea, dar facilitează afacerile şi el şi-i purta pe ai săi cu mândrie şi, dacă se poate spune aşa, tinereşte.

Prudența sa era însă corespunzătoare vârstei şi nu se simțea bine în vagonul acela uriaş ce gonea cu toată viteza. Primul său cuvânt adresat fetei

a fost de avertizare:

— Domnişoară!

La apelativul politicos fata şi-a întors frumoşii săi ochi către el şovăind, nefiind sigură că ar fi vrut să vorbească cu ea. Bătrânul cel bun a simţit o plăcere atât de mare în urma privirii aceleia luminoase, încât spaima i s-a mai atenuat. A schimbat avertismentul, care ar fi avut semnificaţia unui reproş, într-o glumă:

— N-am nevoie deloc să ajung cu câteva minute mai devreme la Tergesteo[51].

51. Palat în stil neoclasic, construit între 1840 şi 1842, mult timp sediu al Bursei, situat într-una din pieţele centrale (Piazza della Borsa) ale oraşului Trieste.

A părut să zâmbească la propria glumă şi la fel a putut crede lumea din jurul său, pe când zâmbetul era adresat privirii aceleia care i se păruse în acelaşi timp ştrengărească şi nevinovată. Femeile frumoase par întotdeauna inteligente la început. O culoare frumoasă sau un profil frumos sunt într-adevăr expresia inteligenţei absolute.

Ea nu a auzit cuvintele, însă a fost încurajată pe deplin de zâmbetul acela care nu lăsa nici o îndoială asupra intenţiilor binevoitoare ale bătrânului. A înţeles că el se afla în dificultate în picioare şi i-a făcut loc pentru a se putea sprijini lângă ea de balustradă. Iar cursa a continuat ameţitoare până în Campo Marzio. Atunci fata, privindu-l pe bătrânul cel bun aproape ca să-i ceară încuviinţarea, a oftat:

— Aici începe marea plictiseală!

Într-adevăr, vagonul a început să se clatine lent şi greoi pe şine.

Când un tânăr se îndrăgosteşte, dragostea provoacă în creierul său reacţii care în curând nu mai au nimic de-a face cu dorinţa lui. Câţi tineri, care s-ar putea bucura fericiţi de un pat primitor, nu aruncă în aer cel puţin casa lor crezând că, pentru a se culca cu o femeie, trebuie mai întâi să cucerească, să creeze ori să distrugă. În schimb, bătrânii, despre care se spune că sunt feriţi mai bine de pasiuni, se lasă în voia acestora perfect conştienţi şi intră în patul păcatului numai cu grija cuvenită să nu răcească.

Dragostea nu e simplă nici pentru bătrâni. Ea e complicată de ei în ceea ce priveşte motivele. Ei ştiu că trebuie să se scuze. Bătrânul nostru şi-a

spus: „Iată prima mea aventură adevărată după moartea soției“. Potrivit limbajului bătrânilor, o aventură este adevărată când are de-a face şi cu inima. Se poate spune că rar un vârstnic este atât de tânăr încât să poată avea o aventură neadevărată, fiindcă e o extensie ce serveşte ca să mascheze o slăbiciune. În acest fel, cei slabi, atunci când trag un pumn se folosesc nu numai de mână, de braţ şi de umăr, ci şi de piept şi de celălalt umăr. Din pricina efortului mult prea mare, pumnul devine slab în timp ce aventura îşi pierde din claritate şi devine mai periculoasă.

Apoi bătrânul s-a gândit că privirea copilăroasă a tinerei era cea care îl cucerise. Când iubesc, vârstnicii trec întotdeauna prin filtrul paternității şi orice îmbrățişare a lor e un incest, având gustul neplăcut al acestuia.

Iar cel de-al treilea gând important pe care l-a avut bătrânul, simțindu-se în mod plăcut vinovat şi în mod plăcut tânăr, a fost: „Tinerețea se întoarce“. Egoismul bătrânului este atât de mare, încât gândul lui nu rămâne legat de obiectul dragostei sale nici măcar o clipă fără a se întoarce imediat pentru a se vedea pe sine. Când doreşte o femeie îl pomeneşte pe regele David, care de la tinere aştepta tinerețea.

Bătrânul de comedie antică convins că poate simula tinerețea, atunci când aceasta într-adevăr există astăzi, trebuie că e foarte rar. Bătrânul meu a continuat să monologheze spunându-şi: „Iată o tânără pe care am s-o cumpăr… dacă e de vânzare“.

— Tergesteo! Nu coborâți? a întrebat tânăra înainte de a pune în mişcare vagonul.

Bătrânul cel bun, încurcat, şi-a privit ceasul:

— O să mai merg încă puțin, a spus.

Nu mai era lume multă, iar el nu mai avea nici un motiv să rămână atât de aproape de tânără. S-a ridicat şi s-a sprijinit într-un colț de unde putea să o vadă mai bine.

Ea trebuie să-şi fi dat seama că era privită cu atenție, fiindcă atunci când nu se ocupa de manevră se uita la el curioasă cu coada ochiului.

El a întrebat-o de cât timp făcea munca aceea atât de obositoare.

— De o lună!

Nu era foarte obositoare, spunea ea chiar în momentul în care trebuia să-şi răsucească întreg trupul ei mic apăsând pe o manetă care să acționeze

frâna mecanică, dar uneori era foarte plictisitoare. Cel mai rău din toate era că retribuția pe care o primea nu era de-ajuns. Taică-său încă mai muncea, dar, având în vedere prețul tuturor alimentelor, era greu s-o scoată la capăt. Şi, continuând să fie atentă la ceea ce făcea, i s-a adresat pe numele lui de familie:

— Dacă dumneavoastră aţi vrea, v-ar fi uşor să îmi găsiţi ceva mai bun.

Şi l-a privit imediat ca să vadă pe chipul lui efectul acelei rugăminți.

Rostirea neaşteptată a numelui său l-a tulburat puțin pe bătrânul cel bun. Numele unui bătrân e întotdeauna puțin vechi şi impune ca atare nişte obligații celui care-l poartă. El şi-a alungat de pe propriu-i chip orice urmă de tensiune ce putea să-i trădeze dorința. Nu s-a mirat că tânăra îi cunoştea numele, întrucât atunci oraşul fusese părăsit de aproape toate familiile mai bogate, iar puținii oameni înstăriți ieşeau în evidență. A privit în altă parte şi a spus cu seriozitate:

— Acum e ceva mai greu! Dar o să mă gândesc! Ce ştiţi să faceți?

Ştia să citească, să scrie şi să facă socoteli. În ceea ce priveşte limbile, nu cunoştea decât triestina şi friulana[52].

52. Dialecte ale limbii italiene, vorbite la Trieste şi în regiunea Friuli.

O cumătră bătrână de pe platformă s-a pornit să râdă zgomotos:

— Triestina şi friulana! A! Asta-i bună!

Tânăra râdea şi ea pe când bătrânul, în continuare țeapăn din pricina efortului de a nu lăsa să i se vadă agitația interioară, râdea cu un râs fals. Cumătra căreia îi plăcea să stea de vorbă cu un asemenea domn n-a mai contenit cu trăncăneala, iar bătrânul i-a ținut isonul pentru a putea simula mai bine indiferența. În sfârşit, aceasta i-a lăsat singuri. Imediat bătrânul s-a pornit:

— La ce oră sunteți liberă?

— La nouă seara.

— Atunci, a spus bătrânul cel bun, veniți în seara asta, pentru că mâine sunt ocupat. Şi i-a dat adresa lui, pe care ea a repetat-o de două sau de trei ori ca să n-o uite.

Bătrânii se grăbesc fiindcă îi amenință legea firii privind limitările vârstei. Întâlnirea aceea solicitată din poziția de filantrop protector şi

acordată cu gratitudinea cuvenită l-a făcut pe bătrân să încremenească de bucurie. Iată că totul îi venea în ajutor!

Însă bătrânilor le place ca lucrurile să fie clare în afaceri, iar el nu se hotăra încă să părăsească platforma aceea. Se întreba nerăbdător, îndoindu-se de propriul noroc: „Atâta e oare suficient? Nu mai trebuie şi altceva? Dar dacă ea credea serios că fusese invitată ca să meargă să ia o recomandare cu care să obţină o slujbă?“ El nu voia să se frământe inutil până seara şi ar fi dorit să fie mai sigur pe ce-avea de făcut. Dar cum să spună cuvântul necesar fără să-şi compromită propriul nume, moştenit din strămoşi, în faţa fetei în cazul în care aceasta în mod sincer nu voia să accepte din partea lui altceva decât o slujbă? În fond, situaţia era aproape identică cu cea care ar fi apărut dac-ar fi fost mai tânăr de cât era. Dar el era bătrân! Tinerii, după puţină experienţă sau chiar înainte de a avea vreuna, găsesc tot ceea ce e necesar, pe când bătrânul este un amorez dezorganizat. Maşinii lor de făcut dragoste îi lipseşte cel puţin o rotiţă.

În sfârşit, bătrânul n-a inventat, ci şi-a amintit. Şi-a amintit că, pe când avea douăzeci de ani, deci cu vreo patruzeci de ani în urmă, respectiv cu mult înainte de a se însura, unei femei (mult mai în vârstă decât cea de pe platforma tramvaiului), care, cu un pretext oarecare şi în faţa altora, îi promisese că va veni, el, pe un ton coborât, dar agitat, îi repetase invitaţia: „Veţi veni?“ Ar fi fost de-ajuns cuvântul acela. Însă, în acest caz, calea ce invidiază dragostea celor tineri şi râde de cea a bătrânilor îl privea şi ca atare nu trebuia să i se simtă tulburarea din glas.

În momentul când părăsea vagonul i-a spus tinerei:

— Vă aştept deci diseară la nouă!

Apoi, amintindu-şi, a descoperit că glasul său, din cauza drumului ori a dorinţei, tremurase. Dar nu şi-a dat imediat seama, iar când tânăra i-a răspuns „Desigur! Am să vin!“, întorcându-şi o clipă privirea de la şine şi uitându-se la el, i s-a părut că promisiunea îi fusese făcută filantropului. Însă, gândindu-se din nou, totul a fost clar ca în urmă cu patruzeci de ani. În sclipirea privirii aceleia se văzuse maliţia precum în glasul său nerăbdarea. Era sigur că se înţeleseseră. Mama natură îi îngăduia binevoitoare un nou prilej, ultimul, să iubească.

III

S-a îndreptat către Tergesteo cu pasul mai vioi. Bătrânul cel bun se simțea foarte bine. Poate că toate astea îi lipsiseră de prea multă vreme. Din pricina multelor sale preocupări, uitase ceva de care corpul său cu aspect încă tineresc avea realmente nevoie. Simțindu-se atât de bine, nu se putea îndoi de acest lucru.

A ajuns prea târziu la Tergesteo. Ca atare a trebuit să alerge la telefon pentru a remedia întârzierea. Într-o jumătate de ceas era iarăşi complet în miezul afacerilor. Inclusiv acest calm a fost pentru el motiv de satisfacție. Îşi amintea că, în tinerețe, aşteptarea fusese o asemenea tortură şi plăcere, încât după aceea, prin comparație, bucuria pălea. Starea de linişte i s-a părut o dovadă de forță, iar în acest caz cu siguranță se înşela.

Odată treburile terminate, s-a îndreptat către hotelul unde lua întotdeauna masa, asemenea multor altor oameni înstăriți, care în felul acesta economiseau proviziile adunate. Mergând, continua să se analizeze. Dorința era în el bărbăteşte calmă, însă întreagă. Nu avea îndoieli şi nu îşi amintea nici măcar ca în tinerețe, fiind o persoană fină, aventurile de felul acesta să fi stârnit în inima sa toate problemele binelui şi răului. Vedea numai un aspect al problemei şi i se părea că ceea ce lua i se cuvenea, dacă nu altfel, măcar ca o despăgubire pentru îndelungul timp în care fusese lipsit de o atare bucurie. În general, e sigur că majoritatea bătrânilor cred că au multe drepturi şi numai drepturi. Ştiind că nu mai urmează nici o formă de educație, cred că pot trăi exact aşa cum le cere propriul trup. Bătrânul cel bun s-a aşezat la masă cu o dorință de asimilare care îi amintea de adevărata tinerețe. Fericit, s-a gândit: „Începe tratamentul cel bun şi frumos“.

Totuşi, după-amiază târziu, după ce a plecat de la birou, când bătrânul, ca să evite aşteptarea nesfârşită în casă, s-a dus să se plimbe îndelung pe malul mării şi pe dig, a simțit în sinea sa o uşoară ebuliție morală, ce n-a trecut fără să-i lase urme în suflet. N-a influențat însă nicicum mersul lucrurilor, întrucât el, asemenea tuturor bătrânilor şi tinerilor, a făcut ceea ce i-a plăcut, deşi ştia mai bine.

Apusul de vară era limpede şi evanescent. Marea umflată, obosită şi nemişcată, părea decolorată în comparație cu cerul încă strălucitor. Se

vedeau clar contururile munţilor ce coborau către câmpia friulană. Se zărea şi Hermada[53] şi se simţea vibrând aerul cutremurat de loviturile neîncetate ale tunului.

53. Hermada sau Ermada – colină aflată la marginea provinciei Trieste, la graniţa cu Slovenia. În timpul Primului Război Mondial, aici s-au desfăşurat lupte în cadrul bătăliei de pe Isonzo.

Orice manifestare a războiului la care asista bătrânul îi reamintea cu o strângere de inimă că el câştiga o mulţime de bani ca urmare a războiului. De la război se trăgeau bogăţia şi abjecţia lui. În ziua aceea s-a gândit: „Iar eu încerc să seduc o fată din popor care suferă şi munceşte din greu!“ Se obişnuise de multă vreme cu remuşcarea pentru afacerile bune pe care le făcea şi pe care continua să le facă în ciuda remuşcării. Rolul său de seducător era nou şi tocmai de aceea rezistenţa sa morală era mai proaspătă şi mai intensă. Noile delicte nu se împacă atât de uşor cu propriile convingeri extrem de morale şi e nevoie de timp ca să le faci să se aşeze paşnic unele lângă altele, dar nu trebuie să disperi din această pricină. Între timp acolo, pe dig, la vederea Hermadei în flăcări, bătrânul cel bun şi-a lăsat baltă intenţia. Avea s-o îndrume pe tânăra lui către o muncă cinstită şi n-avea să fie altceva pentru ea decât un filantrop.

Aproape se făcuse ora stabilită pentru întâlnire. Bătălia morală făcuse şi mai puţin grea sarcina de a o aştepta. Hotărârea filantropului l-a însoţit acasă pe bătrânul cel bun, lăsându-i totuşi postura de cuceritor pe care o adoptase de dimineaţă, coborând de pe platforma aceea de tramvai.

Nici măcar acasă hotărârea nu i s-a schimbat, însă celelalte fapte nu au fost în conformitate cu ea. Să-i oferi o mică cină tinerei nu mai era faptă de filantrop. A desfăcut cutii de delicatese şi a pregătit o cină rece excelentă. Pe masă, între două pahare de cristal, a pus o sticlă de şampanie. Nu de altceva: timpul era foarte lung.

Apoi a sosit tinerica. Era mult mai bine îmbrăcată decât dimineaţa, dar acest lucru n-a fost esenţial, căci nu putea deveni mai demnă de dorit. În prezenţa dulciurilor şi a şampaniei bătrânul a luat o înfăţişare paternă pe care ea n-a băgat-o de seamă pentru că era tot timpul cu privirile inocente aţintite la cina cea gustoasă. El i-a spus că intenţiona s-o înveţe puţină germană de care ar fi avut nevoie pentru slujbă, şi atunci ea a spus un

cuvânt care a fost hotărâtor. A declarat că era dispusă să muncească toată ziua, cu condiția să i se lase o jumătate de ceas pentru baie.

Bătrânul a început să râdă:

— Prin urmare ne cunoaştem de multă vreme? Nu sunteţi dumneavoastră domnişoara aceea care a venit la mine cu mama… Ce mai face simpatica doamnă?

Cuvântul ei a fost într-adevăr hotărâtor înainte de toate pentru că în felul acesta el a aflat că se cunoşteau de mult timp. Durata îi dă unei aventuri un aspect mai serios. Apoi şi garanția băii zilnice este, mai ales pentru un bătrân, de o importanță evidentă. Abia acum ar fi putut pricepe, dacă s-ar fi gândit, motivul pentru care mama tinerei menționase baia. Atitudinea sa de filantrop a dispărut. A privit-o în ochi râzând, parcă voind să-şi bată joc de propriul efort moral, a apucat-o de o mână şi a tras-o spre el.

După care bătrânul ar fi vrut să-şi reia imediat înfățişarea de filantrop. Oare ce rost avea să-şi păstreze aparența odioasă de seducător? A avut bunul gust să nu mai vorbească despre slujbe. În schimb, i-a dat curând bani. Apoi, după o uşoară ezitare, a dat separat pentru a doua oară, iar pe aceştia i-a destinat acelei scumpe doamne, mama ei. Ca să pari filantrop trebuie totuşi să dai chiar şi cui nu merită. E însă adevărat că bătrânii dau mereu bani în rate, pe când tinerii îşi golesc buzunarul dintr-odată, chiar dacă după aceea le pare rău.

Astfel încât tinerica a avut dificila sarcină să trebuiască să accepte bani în două rânduri şi să se prefacă de două ori că nu-i vrea. O dată e uşor şi li se întâmplă tuturor. Dar a doua oară? Ea n-a găsit variația necesară şi a repetat mecanic cuvântul şi gestul pe care le făcuse prima dată. Chiar şi a treia oară ar fi spus: „Bani? Nu doresc!“ şi i-ar fi luat declarând: „Dar eu te iubesc!“ După cea de-a doua oară a rămas puțin tulburată, iar bătrânul a atribuit această tulburare dezinteresului său. Dar poate că ea se îndoia că suma ce-i fusese dată era mică şi fusese împărțită în două ca s-o facă să pară mai mare.

Această aventură atât de simplă a devenit mai complicată în mintea tulbure a bătrânului. E destin! Oricum ai lua-o, chiar şi atunci când un bătrân plăteşte ştiind că favorurile nu-i mai pot fi dăruite, sfârşeşte întotdeauna prin a falsifica aventurile amoroase, meritându-şi curând râsul

lui Beaumarchais[54] şi muzica lui Rossini[55]. Bunul meu bătrân – atât de inteligent – n-a râs de vorbele chiar atât de puțin manierate ale tinerei. Aventura trebuia să rămână „adevărată“, iar el colabora plin de bunăvoință la falsificarea ei. Tinerica era atât de grațioasă, încât nici un cuvânt de-al său nu putea părea nepotrivit. Sigur, o atare falsificare a avut oarecare importanță, dar numai în sufletul bătrânului. În afară, ea n-a făcut decât să prelungească durata acelei prime întâlniri, precum şi a celor care au urmat. Dacă bătrânul s-ar fi putut comporta după dorința sa, ar fi îndepărtat-o repede pe tinerică, fiindcă bătrânii au imoralitatea scurtă. Dar cu o femeie care iubeşte nu poți proceda aşa, pe grabă. El nu era un infatuat. Se gândea: „Tânăra iubeşte luxul biroului meu, al casei mele, al persoanei mele. Poate că-i plac şi blândețea vocii mele, şi rafinamentul comportamentului meu. Îi place camera aceasta în care sunt multe mâncăruri bune. Iubeşte atâtea lucruri de-ale mele, încât puțin mă poate iubi şi pe mine“. Ofranda de iubire e un omagiu minunat şi place chiar şi atunci când nu ştii ce să faci cu ea. În cel mai rău caz, poate cel puțin să echivaleze cu titlurile cavalereşti ale oamenilor ce fac negoț cu boi, şi totuşi se ştie că sunt foarte doritori să le păstreze. Ea i-a spus, însă fără nici o intenție de a face din aceasta o tragedie, că el a fost primul ei amant. Iar el a crezut-o.

54. Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (1732–1799), dramaturg francez, autor al comediei *Bărbierul din Sevilla*.

55. Gioacchino Rossini (1792–1868), compozitor italian, autor, în 1816, al operei *Bărbierul din Sevilla*.

În sfârşit, bătrânul cel bun a trebuit să se abțină ca să nu ofere bani pentru a treia oară. S-a lăsat cu atâta voluptate în voia unei asemenea mari bucurii, încât s-a simțit rănit atunci când ea i-a spus că nu iubeşte tinerii şi că preferă bătrânii. A fost o trezire neplăcută să audă zicându-i-se bătrân şi o suferință să trebuiască să se încline ca să mulțumească pentru plăcuta declarație. Însă întâlnirea, chiar atunci când a fost mai puțin amoroasă, n-a fost cu siguranță o tortură pentru bătrânul cel bun. Tânăra era în întregime preocupată să consume cina gustoasă care-i fusese oferită, astfel încât el se putea odihni cât voia.

A fost însă bucuros s-o vadă plecând şi să rămână singur. El era obişnuit cu discuțiile oamenilor serioşi şi îi era imposibil să suporte prea multă

vreme conversaţia fără conţinut a frumoasei tinere. Se va spune că există artişti şi gânditori, oameni mai serioşi decât bătrânul meu negustor, care de tineri suportă bucuroşi ciripitul unei guri frumoase. Dar se vede că bătrânii, pentru anumite relații, sunt mai serioşi decât cei mai serioşi tineri.

Bătrânul cel bun s-a dus la culcare continuând să fie puțin îngrijorat. Când a fost în patul său şi-a spus: „Să nu ne mai gândim. Poate că n-o s-o mai văd niciodată“. Era atât de puțin sigur de dragostea sa, încât stabilise cu ea că la următoarea vizită avea să o cheme printr-un bilețel. Ca atare, era de-ajuns să nu scrie şi redevenea bărbatul virtuos care fusese întotdeauna.

Înainte de a adormi a fost chinuit de sete. Băuse prea mult şi mâncase lucruri prea condimentate. A chemat-o pe femeia care se ocupa de casă şi a primit un pahar de apă şi o privire de reproş. Ea – care nu mai era atât de tânără – sperase mereu să ajungă stăpâna casei. Apoi se gândise că reţinerea bătrânului se datora spiritului său de castă şi se resemnase, pentru că te naşti într-o castă ori într-alta fără vina ta. Acum ea putuse s-o vadă pentru o clipă pe tânără, la plecare. A priceput prin urmare că spiritul de castă nu-l reţinea de la nimic pe bătrânul cel bun. Acest lucru a echivalat pentru ea cu o adevărată palmă. Se va spune că şi calităţile care fac o persoană mai mult sau mai puțin dorită nu depind de propriul merit ori de lipsa de merit. Dar ea socotea că avea calităţile necesare, şi ca atare vinovat era bătrânul că nu-şi dădea seama de ele.

IV

Cuvântul prin care bătrânul a chemat-o din nou în vizită pe fată a fost scris după câteva zile, înainte de data prevăzută de el în seara când se culcase. L-a scris zâmbind, încântat de sine. A sperat şi că această a doua întâlnire avea să fie plină de bucurii. În schimb, a fost la fel ca prima. Când şi-a luat rămas-bun de la tinerică, a fost la fel de prudent ca prima oară şi a stabilit iarăşi că ea avea să revină atunci când avea s-o cheme din nou. A rechemat-o şi mai repede la cea de-a treia întâlnire, dar despărţirea a fost identică. Niciodată n-a reuşit să stabilească imediat viitoarea întâlnire. Pentru că bătrânul cel bun era întotdeauna fericit: când o chema pe fată şi când îşi lua rămas-bun de la ea, adică atunci când avea de gând să revină pe

calea virtuții. Dacă, atunci când îşi lua rămas-bun de la fată, ar fi stabilit imediat următoarea vizită, o astfel de revenire la virtute ar fi fost mai puțin completă. Însă în felul acesta lipsea orice compromis, iar viața sa rămânea cumpătată şi virtuoasă cu excepția unei mici pauze.

Prea puțin ar mai fi de spus despre întâlniri dacă bătrânul n-ar fi fost cuprins după câtva timp de o gelozie nebunească. Nebunească nu prin violența, ci prin ciudățenia ei. Iată: nu se manifesta atunci când îi scria tinerei, întrucât era momentul în care el le-o răpea altora; nici atunci când îşi lua rămas-bun, pentru că era momentul când le-o încredința celorlalți, plin de bunăvoință, întreagă. La el, gelozia se asocia chiar cu dragostea, în spațiu şi în timp. Dragostea era scoasă în evidență, iar aventura devenea mai „adevărată“ decât oricând. O desfătare şi o suferință de nedescris. La un moment dat i se fixa în minte gândul că tinerica, fără îndoială, avea şi alți amanți, şi toți tineri, aşa cum el era bătrân. Îi părea rău pentru el (ah! tare!), dar şi pentru ea, care putea să piardă astfel orice posibilitate pentru o viață decentă. Vai, să se fi încrezut într-alții cum se încrezuse în el! În gelozie ieşea la iveală propria vină. Astfel, pentru a compensa propriul exemplu greşit, bătrânul s-a obişnuit să predice morala chiar când făcea dragoste. Îi explica câte pericole îi puteau veni de la amorurile necugetate.

Tinerica protesta că n-avea decât o dragoste, cea pentru el.

— Ei bine! striga bătrânul înnobilat în acelaşi timp de iubire şi de morală, dacă tu, pentru a te întoarce la virtute, te-ai hotărî să nu mă mai vezi, eu aş fi fericit.

Aici tinerica nu răspundea, şi asta din motive întemeiate. Pentru ea aventura era limpede, astfel încât nu putea minți cum făcea el. Pentru moment nu trebuia să abandoneze relația aceea. Era de altfel uşor să tacă când el o acoperea de sărutări. Însă atunci când el îşi îngăduia o răbufnire mai sinceră şi vorbea – atribuindu-i – despre alți amanți, ea îşi regăsea cuvintele. Oare cum putea să creadă aşa ceva? Înainte de toate, ea nu trecea pe străzile oraşului decât în tramvai, apoi, maică-sa o păzea şi, în sfârşit, nimeni nu voia să ştie de ea, sărăcuța!. Şi dă-i câteva lacrimi. Proastă retorică cea care se agață de atâtea pricini, însă până una-alta bătrânului îi dispăreau iubirea şi gelozia şi puteau să revină la cină.

De aici se poate vedea cum funcționează în mod obişnuit bătrânii. În

cazul tinerilor, fiecare oră este ocupată în mod haotic de sentimentele cele mai disparate, în timp ce la bătrâni fiecare sentiment îşi are ora sa, întreagă. Tânăra acționa de comun acord cu bătrânul. Când o dorea, venea; pleca atunci când nu o mai dorea. Stăteau de vorbă! După care făceau dragoste şi apoi mâncau foarte binedispuşi.

Bătrânul, poate, mânca şi bea prea mult. Voia să se dea mare.

Cu asta nu vreau să spun că din această cauză s-a îmbolnăvit. E limpede că prea mulți ani sunt mai periculoşi decât prea mult vin, mâncare şi chiar amor. E posibil ca unul dintre aceste excese să-l agraveze pe celălalt, însă nici măcar asta nu vreau să spun.

V

Se culcase liniştit ca în fiecare seară, mai ales în serile când, în sfârşit, după ce mâncase tot ceea ce-i fusese oferit, tinerica plecase.

În scurtă vreme a adormit. Apoi şi-a amintit că a visat, însă în mod atât de confuz, încât nu reținuse mai nimic. Se făcea că mai mulți oameni îl înconjuraseră urlând, vorbind cu el şi între ei; apoi toți au plecat, iar el, amețit, se întinsese pe o canapea să se odihnească. În acel moment, pe o măsuță, chiar la înălțimea canapelei, a văzut un şobolan mare care-l privea cu ochii lui mici şi strălucitori. În ochii aceia se citea un rânjet, ba chiar o batjocură. Apoi şobolanul a dispărut, însă şi-a dat seama înspăimântat că pătrunsese pe brațul său stâng şi, săpând cu furie, înainta spre piept, cauzându-i o durere insuportabilă.

S-a trezit răsuflând greu, acoperit de sudoare. Fusese un vis, însă ceva real rămânea: durerea insuportabilă. Imaginea obiectului ce provoca durerea s-a schimbat de îndată. Nu mai era un şobolan, ci o spadă înfiptă în partea superioară a brațului, al cărei vârf ajungea la stern; curbă, netăioasă, dar grosolană şi otrăvită, pentru că unde atingea semăna durere. Nu-i permitea să respire şi nici o mişcare. Spada s-ar fi putut rupe, despicându-l dacă s-ar fi mişcat. El urla şi ştia acest lucru, întrucât efortul de a se face auzit îi afecta gâtlejul, însă nu a auzit sigur sunetul pe care îl emitea. În camera aceea goală erau multe zgomote. Goală? În camera aceea se afla moartea. Din tavan cobora spre el un întuneric profund, un nor care atunci când avea

să-l ajungă avea să-i curme slaba răsuflare ce-i mai era încă îngăduită şi l-ar fi îndepărtat pentru totdeauna de orice lumină, trimiţându-l printre lucrurile josnice şi impure. Întunericul se apropia încet. Oare când va ajunge la el? A! Sigur! Putea chiar să se şi dilate dintr-un moment într-altul, să-l învăluie şi să-l sugrume într-o clipă. Oare aşa era făcută moartea despre care aflase încă din copilărie? Atât de insidioasă şi însoţită de atâta durere? Simţea cum îi curg lacrimile. Plângea de spaimă, şi nu ca să trezească milă, fiindcă ştia că nu există milă. Iar spaima era atât de mare, încât lui i s-a părut că nu avea nici o vină şi nici un păcat. Era sugrumat în felul acela, el, care era bun, blând şi milostiv.

Cât timp a durat spaima aceea? El n-ar fi ştiut să spună şi ar fi putut crede că durase toată noaptea, dacă noaptea la rândul său n-ar fi fost prea lungă. I s-a părut că mai întâi s-a depărtat de el întunericul ameninţător, iar mai apoi durerea. Moartea nu mai exista, iar în ziua următoare avea să salute iarăşi soarele. Apoi durerea s-a mişcat şi a fost imediat o uşurare. A fost exilată mai sus, către gâtlej, de unde apoi a dispărut. El s-a înfăşurat în pături. Dinţii îi clănţăneau de frig, iar un tremurat agitat îl împiedica să se odihnească. Reîntoarcerea la viaţă era însă completă. Nu a mai strigat şi s-a bucurat că plânsul său nu fusese auzit. Femeia din casă – maliţioasă – ar fi considerat drept cauză a suferinţei vizita tinerei din seara precedentă; pe această cale şi-a amintit de fată şi imediat s-a gândit: „Nu mai fac dragoste!“

VI

Doctorul, care a fost chemat dimineaţa, l-a examinat, l-a studiat şi n-a dat imediat mare importanţă crizei. Bătrânul îi povestise aventura din seara precedentă, inclusiv mâncarea şi şampania, iar doctorului i s-a părut că răul se datora acelei lipse de cumpătare. A spus că era sigur că o astfel de criză n-avea să se repete cu condiţia ca bătrânul să ducă o viaţa cumpătată, să ia regulat la fiecare două ore anumite prafuri şi să se abţină de la a vedea obiectul iubirii sale şi chiar de a se gândi la el.

Doctorul, care avea aceeaşi vârstă cu el şi era prietenul său vechi, se purta cu el cu mare familiaritate:

— Vei putea merge la amanta ta numai când o să-ţi permit eu.

Bătrânul, care ţinea la sănătatea sa mai mult decât doctorul, se gândea în schimb: „Chiar şi când o să-mi permiți n-o să mă duc la ea! Mă simțeam atât de bine înainte s-o cunosc!“

Însă apoi, odată rămas singur, s-a gândit imediat la tinerică pentru a scăpa definitiv de ea. Îşi amintea totuşi că ea îl iubea. Ca atare, o credea în stare să vină după câtva timp să-l vadă, chiar şi fără invitația lui. Cu toții cunosc puterea dragostei. Şi-atunci, ce figură ar fi făcut el, care hotărâse să n-o primească nici măcar cu permisiunea doctorului? I-a scris că, pe neaşteptate şi pentru o lungă perioadă, trebuia să plece din oraş. La întoarcere avea să o înştiințeze. A adăugat scrisorii şi o sumă de bani destinată să încheie socotelile cu propria conştiință. Scrisoarea se încheia inclusiv cu un sărut, scris după o clipă de ezitare. Nu! Sărutul acela nu-i accelerase pulsul.

A doua zi s-a simțit încrezător după o noapte liniştită, deşi aproape nedormită. Durerea cea mare nu se mai repetase în timp ce el, în pofida asigurărilor medicului, se temuse că îl va apuca în fiecare noapte, în întuneric. S-a culcat iarăşi mai liniştit şi şi-a redobândit încrederea, nu însă şi somnul. Se auzea bubuitul tunului iar bătrânul cel bun se întreba: „Oare de ce n-au inventat încă modul de a se muri fără să facă atâta zgomot?“ Nu era atât de departe ziua aceea când zgomotul bătăliei trezise în el un sentiment generos. Însă boala îi răpea acea rămăşiță de spirit social pe care bătrânețea nu reuşise s-o distrugă în el.

În următoarele zile, doctorul a introdus şi nişte picături printre prafuri. După care, ca să-i garanteze somnul în timpul nopții, venea seara să-i facă nişte injecții. Şi pentru pofta de mâncare a sosit medicamentul special ce trebuia luat la anumite ore. În timpul zilei, pentru bătrân nu lipseau preocupările. Iar femeia în casă, repudiată în zilele bune, a devenit foarte importantă. Bătrânul, care ştia să fie recunoscător, poate că s-ar fi ataşat de ea, fiindcă uneori trebuia să se trezească şi noaptea ca să-i dea unele medicamente. Însă ea avea un mic cusur: nu-i ierta greşelile şi deseori făcea aluzie la ele. Prima dată când a trebuit să-i dea, ca tratament, o mică cantitate de şampanie, a însoțit-o de o observație:

— E tot din aia care fusese cumpărată în cu totul alt scop.

O vreme, bătrânul a protestat, voind să o facă să creadă că între el şi

tinerică nu era altceva decât o afecțiune foarte curată. Apoi, văzând că ea nu se lăsa convinsă, a început să creadă că ştia multe şi că îl spionase. Cine ştie în ce moment? A cercetat îndelung ca să afle. Roşea mai ales de ceea ce femeia putea să ştie, pentru că restul nu exista, dar cu blestemata aia de femeie sfârşea prin a exista totul, date fiind aluziile acelea foarte vagi ale ei, prin care se putea reconstitui întreaga aventură. Rezultatul a fost că el n-a mai putut s-o sufere şi o tolera în preajmă numai când avea nevoie de ea. E-adevărat că avea nevoie şi ca să trăncănească, astfel încât nici de această ură, care-ar fi fost destul de importantă, nu s-a ales nimic. S-a limitat să-i spună medicului cu glas şoptit:

— E urâtă ca păcatul.

În lupta cu femeia îşi amintea de tinerică, dar nu ca s-o regrete. Regreta numai sănătatea, ori mai bine zis ceea ce el considera drept propria tinereţe. Tinereţea murise odată cu ultima vizită a fetei, iar regretul pentru aceea era strâns legat de regretul pentru aceasta. Acum, serios, el i-ar fi găsit o slujbă fetei… dacă s-ar fi însănătoşit. După care s-ar fi reîntors la importanta şi profitabila sa activitate, iar nu la păcat. Păcatul era cel ce făcea rău sănătăţii.

Vara se sfârşea. Într-una dintre ultimele zile senine i s-a permis să iasă în maşină. Medicul l-a însoţit. Rezultatul n-a fost rău, fiindcă schimbarea i-a priit, iar starea sa nu s-a înrăutăţit, însă, din pricina vremii rele care a urmat, experimentul n-a putut fi repetat.

Aşa a continuat viaţa sa, goală. Nu exista altă noutate decât în ce priveşte medicamentele. Fiecare medicament era bun pentru un timp. Apoi, pentru a avea acelaşi efect, trebuia mărită doza, după care îl înlocuia cu un alt medicament. E drept că după câteva luni o lua iarăşi de la capăt.

Însă în organismul acela s-a creat un anumit echilibru. Dacă mergea spre moarte, mişcarea sa era imperceptibilă. Nu mai era vorba despre durerea, eroică prin intensitatea ei, din noaptea aceea când moartea îşi ridicase braţul pentru a-i da lovitura de graţie. Nici vorbă. Poate – cum era atunci – nu mai merita să-l lovească. Credea că se simte cu fiecare zi mai bine. I se părea că şi pofta de mâncare îi revenise. Îi lua ceva timp ca să înghită supele sale insipide şi credea sincer că mănâncă. În casă se mai aflau încă nişte cutii conţinând mâncărurile acelea excitante. Bătrânul lua una în mâinile-i tremurânde: citea numele celebrei fabrici şi o punea la loc. Se gândea să o

păstreze pentru ziua când s-ar fi simţit mai bine. Pentru ziua aceea erau păstrate şi sticle de şampanie. Se constatase că băutura cu pricina nu era de folos pentru boală.

Partea cea mai importantă a zilei era cea pe care şi-o petrecea la o fereastră în ceasurile cele mai calde. Fereastra aceea era o deschidere prin care se vedea viaţa ce continua să se desfăşoare pe străzi şi după ce el fusese îndepărtat din ea. Dacă femeia păcatului (aşa o numea) se afla în apropierea sa, el critica împreună cu ea luxul care totuşi apărea pe străzile sărăcăcioase din Trieste ori deplângea pe un ton afectat mizeria ce trecea pe acolo în procesiune. Vizavi de casa lui era o brutărie şi deseori la uşa aceea se înşiruia coada celor care aşteptau codrul de pâine. Bătrânul îi deplângea pe oamenii care aşteptau atât de nerăbdători o pâine prost coaptă care lui îi făcea silă, dar aici compasiunea lui era o adevărată ipocrizie. El îi invidia pe cei care se mişcau liberi pe străzi. Ca un copil. În linii mari, se simţea bine în odaia protectoare, bine încălzită, însă i-ar fi plăcut să vadă şi dincolo de strada aceea. Fiinţele care treceau, trezindu-i curiozitatea pentru că erau prea bine ori prea prost îmbrăcate, dădeau colţul şi iată că pentru el erau pierdute.

Într-o noapte când nu putea dormi, a început să se plimbe prin cameră şi din dorinţa de a se mişca şi de a avea o distracţie s-a dus la fereastră. Coada la uşa brutarului era deja formată, atât de lungă, încât până şi noaptea păta cu negru trotuarul. Nici măcar atunci nu i-a deplâns sincer pe oamenii aceia cărora le era somn şi nu puteau merge la culcare. El avea pat şi nu putea să doarmă. Cu siguranţă cei de la coadă se simţeau mai bine!

În zilele acelea a fost Caporetto[56]. Primele ştiri despre dezastru le-a avut de la medicul său, care venise în vizită ca să plângă împreună cu vechiul său prieten, pe care el (bietul medic!) îl credea capabil să aibă aceleaşi sentimente ca şi el. În schimb, bătrânul n-a văzut în evenimentul acela altceva decât un câştig: războiul se îndepărta de Trieste şi, ca atare, de el. Medicul plângea:

56. În localitatea Caporetto (Kobarid, în prezent în Slovenia) a avut loc, în timpul Primului Război Mondial, în perioada 24 octombrie – 12 noiembrie 1917, cea de-a douăsprezecea bătălie de pe Isonzo, în care trupele austro-ungare şi germane au învins trupele italiene, silindu-le să se retragă pe râul Piave.

— N-o să mai vedem nici măcar avioanele lor!

Bătrânul murmura:

— Chiar aşa! Probabil nu le vom mai vedea!

Simţea în suflet speranţa plină de bucurie a unor nopţi liniştite, dar căuta să copieze pe propriul său chip durerea pe care o vedea întipărită pe cel al medicului.

După-amiază, când se simţea bine, îl primea pe procuristul său, un bătrân funcţionar care se bucura de întreaga sa încredere. În afaceri, bătrânul rămânea destul de energic şi de lucid, iar funcţionarul trăgea concluzia că boala bătrânului nu era foarte gravă şi că, mai devreme ori mai târziu, avea să se întoarcă la afaceri. Dar energia în afaceri era aceeaşi care îl călăuzea în apărarea sănătăţii sale. Cea mai uşoară indispoziţie îl determina să amâne afacerile pentru ziua următoare. Iar pentru a se simţi mai bine ştia şi să uite de afaceri de cum pleca funcţionarul său. Se aşeza în faţa sobei şi îi plăcea să arunce în ea bucăţi de cărbune pe care le privea apoi cum ard. După care îşi închidea ochii orbiţi şi îi redeschidea pentru a relua acelaşi joc. Astfel trecea seara unor zile şi ele la fel de goale.

Însă viaţa sa nu trebuia să sfârşească aşa. Este destinul anumitor organisme să nu îi lase morţii nici un rest; în felul acesta nu-i mai rămâne altceva decât un gol imens. Tot ceea ce putea să ardă a ars, iar cea din urmă flacără a sa a fost cea mai frumoasă.

VII

Bătrânul se afla la fereastră, uitându-se pe stradă. Era o după-amiază întunecată. Cerul era acoperit de o ceaţă de un cenuşiu murdar, iar pavajul era ud, în ciuda faptului că nu plouase de două zile. Coada înfometaţilor tocmai se forma în faţa uşii brutarului. Întâmplarea a făcut ca tinerica să treacă tocmai atunci prin faţa balconului unde se găsea el. Era fără pălărie, însă bătrânului, care n-ar fi ştiut să indice nici un amănunt al îmbrăcăminţii ei, i s-a părut că arăta mai bine decât pe vremea când o iubea. O însoţea un tânăr îmbrăcat exagerat de la modă, cu mănuşi, o umbrelă elegantă care s-a ridicat în sus de două sau de trei ori odată cu braţul care voia să însoţească vorba evident exuberantă. Iar tânăra râdea şi flecărea.

Bătrânul privea şi respira greu. Nu mai era viaţa altcuiva care trecea pe strada aceea, era a lui. Iar primul instinct al bătrânului a fost de gelozie. Dragostea nu conta, ci doar cea mai josnică gelozie: „Ea râde şi se distrează, pe când eu sunt bolnav“. Greşiseră împreună, iar lui îi rămăsese boala, şi ei nimic. Ce să facă? Ea înainta cu pasul său uşor şi curând ar fi ajuns la colțul străzii, unde-ar fi dispărut. De aceea bătrânul răsufla greu. N-avea nici măcar timp să-şi limpezească gândurile, iar el ar fi simțit imperios nevoia să-i vorbească şi să-i predice morala!

Atunci când tânăra şi tovarăşul ei au dispărut, bătrânul a vrut să pună capăt agitației care putea să-i facă rău şi şi-a spus: „Cu atât mai bine! Ea trăieşte şi se distrează!“ Erau două minciuni în acele câteva cuvinte, care înainte de toate ar fi vrut să însemne că în timpul bolii bătrânul se preocupase de soarta tinerei şi-apoi, de asemenea, că simțea o satisfacție văzând-o alergând în felul acela pe străzi ca să se distreze. Ca atare, nu s-a liniştit. Rămânea la fereastră şi privea spre partea unde dispăruse tinerica. Dacă s-ar fi întors, ar fi strigat-o de la fereastră. Nu era prea frig, şi-apoi i se părea necesar s-o vadă. Iar cineva, bănuitor din pricina intenției sale, l-a întrebat din interiorul său: „De ce? Vrei s-o iei de la capăt?“ Bătrânul a început să râdă: „Dorință? Nici pomeneală!“ Însă continua să privească în aceeaşi parte, ca stăpânit de dorința cea mai puternică. „Eu“, s-a gândit, convins că de data asta spune adevărul, „aş fi absolut liniştit dacă aş şti că tânărul acela o iubeşte şi vrea să se însoare cu ea“.

Nimeni, nici măcar el însuşi n-ar fi ştiut să descifreze sufletul bătrânului, nemulțumit la modul pătimaş de tinerică şi de el însuşi. Vedea limpede că în comportamentul tinerei era implicată şi propria răspundere. Încerca să o diminueze amintindu-şi că el îi predicase morala şi căuta să uite restul. Pentru a-şi redobândi liniştea trebuia să-i repete mai clar (ei adică, întrucât nu cerea nimic pentru sine) preceptele de morală pe care ea poate că le uitase. Şi mai exista şi pericolul ca tânăra să-i fi uitat cuvintele, dar nu şi acțiunile.

S-a grăbit către masă ca să-i scrie să vină pe la el. De ce nu? Ar fi primit-o senin, la fel ca pe angajații săi la birou, şi i-ar fi recomandat să aibă mai multă grijă de viitorul ei.

Cu tocul în mână, s-a pomenit pus în încurcătură. Voia s-o facă imediat să

priceapă că scrisoarea nu venea de la un amant, ci de la un bătrân respectabil care o invita să-l viziteze spre binele său. A luat o carte de vizită, iar sub propriul nume a scris două vorbe de invitaţie. A lăsat cartea de vizită pe masă şi s-a întors la fereastră. Ar fi fost mai bine dacă ea ar fi trecut iarăşi pe stradă. Exista pericolul ca invitaţiei, ciudată pentru ea, să nu-i dea curs. Dar era important ca ea să vină, important pentru el.

S-a reîntors la masă şi a scris iarăşi acelaşi bilet pe care i-l trimisese de multe ori. Cu cea mai mare jenă, întrucât vina sa era în felul acesta evocată aproape în mod evident. Dar n-avea de ce să-şi facă griji faţă de copila aceea. Era de-ajuns să o determine să vină pentru a o smulge destinului său; iar ca să-şi cureţe destinul de o prezenţă atât de incomodă i se părea că nu trebuia altceva decât să-i spună limpede (mai limpede decât o putuse face în trecut): „În ceea ce mă priveşte, îţi cer să fii virtuoasă cu mine şi cu toţi“. După care va fi uşor să nu se mai gândească.

A căutat să se liniştească făcându-şi definitivă propria hotărâre. A găsit modul cum să expedieze biletul fără să treacă prin mâinile infirmierei sale. Întâlnirea era pentru ziua următoare, după-amiază târziu. Primele ore ale zilei erau dedicate tratamentelor.

S-a întors la fereastră. Din dorinţa de a-şi purifica conştiinţa de orice reproş s-a dus din nou cu gândul la istoricul relaţiilor cu tinerica. Ar fi fost straniu să le atribuie vreo importanţă. Fusese mult prea uşor s-o aibă pe tinerica aceea. O aventură absolut obişnuită. Dar nu în viaţa lui; şi de asemenea importantă pentru tinereţea şi frumuseţea fetei. „Cu siguranţă“, s-a gândit bătrânul „alţii sunt mult mai răi decât mine, şi-apoi astăzi eu le sunt superior tuturor“. I se părea un merit faptul că nu simţea nici o dorinţă şi nici un merit şi mai mare de a o invita pe tânără la el pentru a-i face bine.

Avea să-i dea bani. Câţi? Două… trei… cinci sute de coroane. Banii trebuiau daţi, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a dobândi dreptul de a educa. Apoi avea să o pună în gardă faţă de amorurile ocazionale. Şi în trecut predicase împotriva amorurilor, însă acum trebuia să facă să fie uitat faptul că atunci el încercase să-şi pună propriul amor printre cele permise.

Pe stradă s-a desfăşurat o scenă care i-a atras întreaga atenţie. I-a zărit pe protagonişti de departe întrucât veneau din partea în care se uita el. Un copil, de opt sau de zece ani, desculţ, cobora strada trăgând după el de mână

un bărbat evident beat. Părea că băiatul era conştient de răspunderea sa. Înainta cu paşi mici, dar hotărâți. Din când în când privea în urma sa la bărbatul cel mare ce părea convins că trebuie să-l urmeze, iar apoi căuta în față ca să vadă pe unde să o ia. Desigur, ştia că trebuie să dea sfaturi şi să conducă. Aşa au ajuns sub ferestrele bătrânului. În momentul acela, copilul a coborât de pe trotuar ca să meargă mai bine, însă nu a fost urmat imediat de bărbat. Ca atare, s-a întâmplat că brațele lor prinse strâns unul de altul s-au izbit de coloneta unui lampion. Copilul n-a priceput imediat că ar fi trebuit să se dea înapoi ca să meargă împreună cu bărbatul. Se grăbea şi probabil i-a făcut rău beţivului presându-i mâna de colonetă. Acesta s-a înfuriat brusc. S-a desprins de copil şi imediat i-a tras un picior, trântindu-l la pământ. Din fericire, beția nu-i permitea rapiditatea mişcărilor, fiindcă se-nțelegea că se pregătea să lovească iarăşi. Copilul, pe jos, îşi acoperea pueril fața cu brațul pentru a se proteja şi plângea, privindu-l terorizat pe beţivul care era aplecat asupra lui şi nu reuşea să-şi redobândească echilibrul.

Bătrânul, la fereastră, a fost terorizat. A deschis geamurile, uitând o clipă de grija pentru propria sănătate, şi a început să țipe cu glasul său răguşit, strigând ajutor. De îndată, din coada de la uşa brutarului au alergat mai mulți oameni, atât de mulți, încât, curând, bătrânul nu i-a mai putut vedea nici pe copil, nici pe beţiv. A închis fereastra la loc, a chemat-o pe infirmieră şi, gâfâind, s-a aruncat într-un fotoliu. Pentru el era prea mult. Picioarele nu-l mai țineau.

În lunga-i solitudine nutrise o mare ambiție, crezându-se binefăcător şi superior tuturor, dar acum abia de încerca o senzație într-adevăr nouă şi surprinzător de adevărată, instinctivă bunătate. Pentru scurt timp a rămas bun şi generos, fără ca sentimentul său să fie umbrit de vreun gând la el însuşi. E-adevărat că n-a făcut nimic care să-l apropie de el pe acel biet copil care avea nevoie de ajutor şi de îmbărbătare. Nici măcar nu i-a trecut prin cap; dar în gând mângâia cu mare emoție figura copilăroasă aflată la pământ. A descoperit şi în propria memorie un amănunt care a făcut să-i sporească compasiunea: văzuse plânsetul copilului, însă nu auzise nici un țipăt. Poate copilul se ruşina că era pedepsit în public, iar ruşinea sa, care îl împiedica să atragă atenția celorlalți, era mai puternică decât spaima. Biată,

mică ființă devenită în acest fel şi mai fără de apărare.

Însă curând bătrânul s-a reîntors la ocupația sa obişnuită: la grija de el însuşi. Între timp, sentimentul său generos îi umflase atât de bine pieptul, încât a putut observa de îndată un avantaj de pe urma acelei uitări de sine. Pentru a continua acest efect, a vorbit cu infirmiera despre marea sa aventură. A spus că el l-a salvat pe copilul acela:

— Dacă n-aş fi strigat eu, bruta aceea l-ar fi făcut bucăți!

Dar era posibil ca strigătul lui răguşit nici să nu fi ajuns până în stradă.

S-a întors cu gândul la copil, iar în mintea sa s-au creat câteva legături între puştiul maltratat şi tânăra care pe aceeaşi stradă era târâtă spre pierzanie de un dandy. Compasiunea pentru copil l-a dus până acolo încât să-şi reproşeze că nu făcuse altceva pentru acesta decât să deschidă fereastra şi să țipe.

S-a eliberat de o atare greutate socotind: „Eu trebuie să mă gândesc la o nenorocire şi-mi este de-ajuns!“

Toată noaptea, până spre dimineață, n-a dormit. Nu suferea, ci stătea şi se gândea. Înțelegea foarte bine că n-avea conştiința liniştită, dar nu vedea motivul. A hotărât să-i dea tinerei o sumă şi mai mare. I s-a părut suficientă ca s-o determine să se declare mulțumită, ca să aibă din nou conştiința liniştită.

Către dimineață a adormit şi a avut un vis: mergea prin soare ținând-o de mână pe fata cea frumoasă, la fel cum beţivul îl ținea de mână pe băiat. Şi ea mergea cu puțin în fața sa, ceea ce pe el îl ajuta s-o vadă mai bine. Era foarte frumoasă, îmbrăcată în cârpe colorate ca-n prima zi când o văzuse. Mergea lovind cu piciorul ei mic în pământ şi la fiecare pas răsuna clopoțelul de alarmă ca în ziua aceea pe bulevardul Sant’Andrea. Bătrânul, care până acum înainta cu pasul său lent, s-a forțat s-o ajungă pe tinerică. Pentru el, ea devenise femeia dorințelor, toată, cu cârpele sale, cu pasul ei şi chiar cu sunetul acela argintiu al clopoțelului care trebuie că era prins de picioruşul său. După care s-a simțit imediat obosit şi a vrut să-şi desprindă mâna de cea a tinerei. N-a reuşit decât atunci când a căzut epuizat la pământ. Ca un automat, tinerica s-a îndepărtat de el fără ca măcar să-l privească, cu acelaşi pas mereu sonor din pricina clopoțelului de alarmă. Le ducea sexul altora? În vis, lui nu i-a păsat de acest lucru. S-a trezit. Era

acoperit de sudoare ca în noaptea aceea a aventurii nocturne a anginei celei mari.

„Ce spurcat! Ah! Ce spurcat!“ a strigat de-a dreptul speriat de propriul vis. A vrut să se liniştească amintindu-şi că visul nu îi aparţine celui care-l visează, ci îi este trimis de puteri oculte. Dar murdăria era evident a sa. Într-un fel a suferit mai mult din pricina visului decât din cauza acelei realităţi recente la care colaborase în mod conştient. Printre tratamentele ce-i umpleau dimineaţa, el, care nu putea scăpa de amintirea aventurii nocturne, a avut o idee: între băiatul trântit la pământ şi fata din vis care-şi oferea propria frumuseţe ca un automat exista o analogie. „Dar între mine şi beţiv?“ a sondat bătrânul. Dădea să zâmbească la comparaţia imposibilă. După care s-a gândit: „Pot totuşi să îndrept lucrurile ajutând-o şi instruind-o mai bine“.

În cursul zilei a avut şi alte îndoieli. Dar dacă în realitate el avea să se comporte aşa cum se purtase în vis? E-adevărat că visele sunt trimise de alţii şi că propria răspundere n-are nici un rol, însă el era destul de bătrân pentru a şti că inclusiv în realitate, uneori, în anumite acţiuni, nu te recunoşti pe tine însuţi. Spre exemplu, el intrase în acea aventură după plimbarea aceea istorică la dig când fusese frământat de cu totul alte intenţii. Acum, dacă actualele sale intenţii n-ar fi avut o eficacitate mai mare decât cele de atunci, adio pace, adio sănătate şi chiar adio viaţă.

Dar în acest moment bătrânului i-a încolţit în minte o hotărâre de adevărată noblețe. S-a decis să renunţe mai curând la viaţă decât să se reîntoarcă la traiul solitar de dinainte, în mijlocul farmaciei sale. Astăzi, mai ales după visul acela, se simţea şi mai dornic să trăiască şi să acţioneze. Azi, dac-ar fi asistat iarăşi la maltratarea copilului, nu şi-ar mai fi dat pace ca în ziua precedentă. Şi s-a gândit că, după ce şi-ar fi lămurit situaţia cu fata, ar fi putut să-l găsească şi să-l ajute şi pe băiatul acela. Numai că acum problema era prea complicată şi trebuia să aştepte vizita vreunui prieten influent pe care să-l însărcineze cu cercetările necesare. Bătrânul nu s-a gândit la numeroşii copii aflaţi în apropiere în condiţii similare, iar cel pe care-l îndrăgea fiindcă văzuse cum era bătut a fost curând dat uitării.

Medicului i-a spus câte ceva despre aventura sa nocturnă. Bătrânul prieten, care în fiecare zi găsea maniera de a descoperi un semn al viitoarei

vindecări, a zâmbit:

— Vezi că sănătatea se întoarce, ba chiar tinereţea.

— Oare aşa să-nceapă sănătatea şi tinereţea? a întrebat bătrânul perplex. Ei bine, atunci el nu voia s-audă despre tinereţea aceea! Dorea liniştea, seninătatea, adevărata sănătate. Înainte de orice voia să se elibereze de orice reproş pentru comportamentul avut cu tinerica. Doctorul nu putea ghici că atunci pacientul său era hotărât să se trateze cum ştia el, cu atât mai mult cu cât bătrânul însuşi n-ar fi ştiut să-i spună acest lucru. El însuşi nu ştia că era în căutarea unui nou tratament.

După-amiază bătrânul a dormit îndelung un somn reconfortant, fără vise. S-a trezit zâmbitor ca un copil din acel somn în sfârşit nevătămător deoarece fusese lipsit de vedenii.

După aceea, a pregătit cina pentru fată la fel ca prima dată când o aşteptase. Înainte de a se apuca de treabă a avut un moment de şovăială. Dar apoi şi-a spus că mai devreme ori mai târziu tinerica ar fi trebuit să audă din partea lui cuvinte dure şi predici mai puţin distractive şi că prin urmare era bine să-i ofere compensaţia la care ea aparent ţinea foarte mult. Ca atare, a deschis cu grijă cutiile pe care le păstrase atâta timp. Zâmbea golindu-le în farfuriile pregătite pe aceeaşi măsuţă: trebuia să îndulcească o pilulă care tinerei ar fi putut să i se pară amară.

Asistând la atâtea pregătiri, infirmiera lui s-a alarmat. Oare n-ar fi fost de datoria ei să-l anunţe pe doctor? Bătrânul a liniştit-o cu un aer de superioritate. Ultimul său somn fusese liniştit, iar cel precedent, uitat. Ca atare, bănuiala femeii nu-l putea nici măcar jigni. I-a spus că ea ar fi putut asista la întâlnire din camera alăturată. Pentru întâia dată a vorbit limpede despre trecut, mărturisind ceea ce ea ştia sau cel puţin bănuia.

— Greşelile tinereţii trebuie să fie uitate. În orice caz nu mai pot fi repetate.

Dar infirmiera nu s-a liniştit. Deşi nu-i lipsea nimic în casa aceea, totuşi îi displăcea să vadă cum sunt pregătite pentru altcineva mâncăruri alese. A răspuns veninoasă:

— Prin urmare, acum cinci luni dumneavoastră eraţi tânăr!

— Numai cinci luni au trecut de atunci? a întrebat bătrânul surprins. Lui i se părea că trecuse un veac de la ultima vizită a tinerei. A făcut din nou

socoteala şi a rezultat că perioada aceea de timp nu ajungea nici la cinci luni. Nu i-a răspuns femeii, îndoindu-se însă că era bătrân acum, după ce fusese atât de tânăr în urmă cu cinci luni. Nu s-a îndoit însă de dorința sa sinceră de morală şi de bunătate.

VIII

Ca întotdeauna, tinerica a fost punctuală la întâlnire. Aşteptând, bătrânul nu mai simțise neliniştea aceea ca în trecut. Acest lucru l-a încurajat: dacă visul simulase excitații sexuale, realitatea – acum era sigur de acest lucru – era făcută cu totul altfel. Dar o mare surpriză i-a provocat enorma emoție de care a fost cuprins la revederea chipului drag al tinerei. Acum îşi dădea seama că era exclus să adopte față de ea, aşa cum îşi propusese, atitudinea unui şef de birou. Aproape să leşine. Ce încântătoare era feţişoara aceea cu ochi mari, căreia îi cunoştea fiece trăsătură, fiindcă o sărutase, şi ce armonios era glasul acela ascultat de el atunci când vorbea despre acte pe care le regreta. Nu găsea cuvinte să o salute şi i-a ținut îndelung mica mână înmănuşată într-ale sale. Era atât de frumos să iubeşti. Se ivea oare pentru el o nouă, ultimă tinerețe? Un nou tratament mai eficient decât toate?

Apoi a privit-o. Chipul i s-a părut mai puțin proaspăt. În jurul gurii, care cu cinci luni în urmă i se păruse o floare abia îmbobocită, unele trăsături se deplasaseră. Gura se lungise puțin orizontal, iar buzele păreau mai puțin mari. Ceva amar? Oare să-i poarte pică? Pentru că – numai acum îşi amintea – el îi promisese iubire şi protecție, şi brusc se sustrăsese oricărei obligații pe care şi-o luase față de ea. Ca atare, primele sale cuvinte au fost spuse ca să îşi ceară scuze. I-a povestit că atunci când îi scrisese că trebuia să părăsească oraşul de fapt se îmbolnăvise. A descris angina violentă, de care se vindecase de mult, ca pe ceva de care suferise până în ajun. Ca atare, într-un anume fel, a mințit, dar numai ca să fie sigur că avea să fie de îndată iertat.

Tânăra însă nu se gândea să-i poarte pică. Dimpotrivă! Încercase imediat să-l sărute chiar pe gură. El i-a întins obrazul şi l-a atins pe-al ei cu buzele.

— Ce păcat! a spus ea, ar fi fost oricum mai bine să fi fost plecat decât să te îmbolnăveşti.

Ca să o vadă mai bine, el a pus-o să stea la capătul celălalt al mesei. Trebuie că mama natură a coordonat faptul că bătrânii văd mai puţin bine de aproape cu cel de a nu dori să aibă lucrurile la îndemână.

Imediat a observat uimit că buclele pe care ieri le văzuse fluturând libere în vânt erau acum acoperite de o pălărie elegantă, împodobită cu pene în culori delicate şi sobre. De ce oare metamorfoza aceea, cum se putea zice la Trieste, unde pălăria femeilor denotă pur şi simplu clasa căreia îi aparţin? Venea la el cu pălărie şi nu o purta când mergea pe străzi? Ciudat! Şi cât se mai schimbase în felul de a se îmbrăca! Aceea nu mai era o fată din popor, ci aparţinea burgheziei prin pălărioară şi prin îmbrăcămintea cu o croială elegantă şi din stofe scumpe, cum se obişnuia atunci când ţesăturile lipseau. Aparţineau de asemenea burgheziei, dar una puţin pervertită, şi ciorapii aceia de mătase transparenţi, care protejau puţin picioarele de frig, şi pantofii de lac cu toc înalt. Nu numai din afecţiune bătrânul n-a putut lua mutra ursuză pe care-o plănuise, însă şi dintr-un fel de teamă. Ea era neîndoielnic persoana cea mai elegantă cu care stătuse de vorbă de multă vreme. El, în schimb, era îmbrăcat comod şi nu purta nici gulerul, fiindcă îi tăia răsuflarea. Cu un gest instinctiv şi-a dus mâinile la gât pentru a se asigura că-şi încheiase nasturii cămăşii.

Oare de unde puteau proveni toţi banii necesari pentru a cumpăra toate acele lucruri frumoase? În loc să se gândească la ceea ce avea de spus, bătrânul s-a pierdut în calcule. Câţi bani îi dăduse în urmă cu cinci luni? Erau oare suficienţi banii daţi de el pentru a explica atâta lux?

Ea îl privea zâmbind şi părea că aşteaptă. El hotărâse de-acum ca, pentru moment, să nu ia aerul unui mentor, cu atât mai mult cu cât i se părea că dojeneşte îndeajuns dând un exemplu de virtute. Tocmai pentru că nu ştia ce altceva să spună, a întrebat:

— Eşti tot la tramvai?

La început, tânăra a părut că nu auzise bine:

— La tramvai?

După care a dat semne că-şi aminteşte. Nu era un loc potrivit pentru o fată. Plecase de acolo de multă vreme.

El a invitat-o să mănânce. Era un mod de a câştiga timp, fiind frământat de îndoiala dacă n-ar fi trebuit să-i facă un reproş pentru că şi-a părăsit

serviciul. În timp ce ea se pregătea să mănânce, scoţându-şi încet mănuşile, a întrebat-o:

— Şi-acum ce faci?

— Acum? a întrebat tinerica, şovăind la rândul său. Apoi a zâmbit: Acum sunt în căutarea unei slujbe şi ar trebui să-mi faci rost de una.

— Cu plăcere, a spus bătrânul. Cum mă fac bine, te iau la mine la birou. Ai învăţat ceva germană?

— Bravo! Germană! a spus ea râzând cu poftă. Noi doi am început să ne iubim cu germana şi am putea continua s-o studiem împreună.

Era o propunere pe care el s-a prefăcut că nu o înţelege.

Ea a început să mănânce, dar cu deosebită grijă. Cuţitul şi furculiţa lucrau cu mare siguranţă, iar la guriţă ajungeau înghiţiturile de dimensiunea potrivită, pe când la cinele la care o invitase înainte inclusiv degeţelele trebuiseră să colaboreze la fracţionarea şi transportul mâncării. Bătrânului i s-a părut că trebuie s-o felicite regăsind-o atât de stilată.

El era la fel de şovăielnic. Dacă continua să râdă şi să zâmbească cu ea, unde avea să ajungă? Ca să n-o jignească, a vrut să vorbească numai despre propria vină:

— Dacă în ziua aceea m-aş fi apropiat de tine doar ca să te sfătuiesc pentru binele tău…

Bunul simţ natural al tinerei a avut în acest moment o obiecţie care avea să-l preocupe pe bătrân şi mai târziu:

— Dar dacă tu nu te-ai fi îndrăgostit de mine, nici măcar nu te-ai fi apropiat.

Într-adevăr, el a recunoscut imediat că, dacă n-ar fi fost reţinut pe platforma aceea a tramvaiului de dorinţa sa, ar fi coborât la Tergesteo fără ca nici măcar să-şi dea seama că tânăra ar fi putut avea nevoie de el.

Ea nu luase foarte în serios vorbele lui, căci imediat i-a spus:

— Eram drăguţă în vagonul ăla? Spune adevărul! Îţi plăceam mult?

S-a ridicat, a mers la el şi l-a mângâiat pe obrazul proaspăt ras. El nu s-a putut abţine de a răspunde mângâierii, punându-i mâna sub bărbie. A dorit să reînnoade firul discursului său:

— Eram prea bătrân pentru tine şi ar fi trebuit s-o ştiu.

— Bătrân! a protestat ea. Te iubeam fiindcă-mi plăceai, cu înfăţişarea ta

distinsă!

La acest compliment el a trebuit să zâmbească într-adevăr satisfăcut. Ştia că avea o figură distinsă şi ca bătrân, însă oricum îi făcea plăcere.

— Dar dacă, a adăugat ea mâncând, ai să vrei să mă adopţi, să-ţi fiu fiică, să ştii că nu e încă timp timpul trecut. Oare nu aş fi o fiică frumoasă?

În fiecare vorbă pe care-o spunea se percepea o mare înfumurare, iar lui i se părea că fata din popor era o alta. În cârpe, chiar atunci când îl sedusese, ea fusese mult mai cinstită. Mâncând, ea găsea răgazul să se întindă în fotoliu şi să-şi întindă sub privirile bătrânului picioarele elegant încălţate. S-o adopte? O femeie îi arăta picioarele de care lui nu îi păsa?

Furia l-a făcut mai elocvent.

— Încă din ziua aceea eu m-am apropiat de tine ca să-ţi fac bine şi să te îndrum spre o viaţă mai bună. Îţi aminteşti că ţi-am vorbit de slujbe şi de studii? Îţi aminteşti? După care pasiunea a învins. Însă îţi aminteşti că încă în prima seară am vrut să-ţi vorbesc de muncă, iar apoi am vorbit în cea de-a doua şi de câte ori te-am văzut? Apoi ţi-am spus să fii atentă şi să nu te laşi târâtă de alte amoruri întâmplătoare. Îţi aminteşti?

Aşa spunea şi, fără nici un efort, că şi propria iubire fusese necugetată.

Şi-a tras răsuflarea. Dat fiind că tinerica îşi aducea aminte de tot ce dorea el şi nimic altceva, şi-a tras răsuflarea. I se părea că a fost izbăvit de orice reproş şi credea că acum s-ar fi putut dedica predării moralei către tinerică fără să mai afle o piedică în exemplul pe care-l dăduse el însuşi. Cu infirmiera sa fusese mai sincer şi îşi justificase vechile greşeli prin propria tinereţe. Însă cu tinerica tindea să şteargă greşelile acelea cu vorbele cu care le însoţise.

Părea că reuşise şi a fost cuprins de o bucurie nespusă. A crezut că poate privi lumea întreagă în mod obiectiv, aflându-se în sfârşit în afara tuturor compromisurilor la care toată lumea e împinsă de propriile slăbiciuni. Dacă într-adevăr ar fi fost observatorul obiectiv care se credea, ar fi putut să îşi dea seama că în fata aceea continua să persiste ceva atât de popular, de simplu şi de ingenuu, şi să se bucure de acest lucru. Ea continua să mănânce cu poftă şi spunea că-şi aminteşte tot ce dorea el şi nimic din ce nu dorea. Nu înţelesese deloc de ce el vorbea în felul acela, însă nu se mira de cuvintele lui. N-ar fi fost mirată nicicum dacă el ar fi început apoi s-o sărute

şi s-o strângă în braţe ca în trecut. Poate că în trecut el obişnuise să facă mai întâi dragoste şi apoi să predice, pe când, după boala lui gravă, hotărâse să înceapă cu predica; şi nu era sarcina ei să priceapă motivul acestui nou mod de acţiune.

Dar ea a susţinut că întotdeauna a ţinut seama de sfaturile lui. Nu uitase de ele niciodată şi niciodată nu se lăsase în voia unor amoruri necugetate. O spunea senin, continuând să mestece şi fără să studieze deloc chipul interlocutorului său spre a vedea dacă crede ce spune.

El n-a crezut-o, dar se simţea obligat să-i demonstreze puţină recunoştinţă pentru că fusese atât de îngăduitoare cu el.

— Bravo, i-a spus, sunt foarte mulţumit de tine. Îmi faci un adevărat dar păstrându-te onestă şi ai să vezi că-ţi voi fi foarte recunoscător. I se părea că făcuse mult în acea primă întâlnire. Restul şi-l va putea păstra pentru ziua următoare după ce-şi va fi luat timpul necesar pentru reflecţie. Cu toate astea, n-a ştiut să schimbe vorba şi nu doar pentru că bătrânii sunt cumva asemenea crocodililor care nu-şi schimbă uşor direcţia, dar şi pentru că de-acum el nu avea cu tinerica decât o legătură. În fond, nu avusese niciodată mai mult de una, doar că nu mai era aceeaşi: Şi tinerelul acela, cu care ai trecut ieri pe sub ferestrele mele?

Ea nu şi-a amintit imediat că trecuse pe strada aceea. Şi-a amintit după un efort de memorie, ba chiar de judecată: probabil că trecuse pe strada aceea, fiindcă ajunsese pe cealaltă venind de-acasă. Tinerelul era vărul ei care se întorsese de la studii. Un băiat căruia nu trebuia să-i dai importanţă.

Din nou, el n-a crezut-o, însă a considerat că, pentru moment, nu trebuia să insiste. Înainte de a-şi lua rămas-bun – a pretextat o mare oboseală – i-a dat bani, de data asta fără să fie închişi într-un plic, ci număraţi cu grijă pe masă. A privit fata ca să se poată bucura de recunoştinţa ei. N-a văzut prea multă. Înainte de toate, ei îi displăcea întotdeauna să vorbească despre bani, iar bătrânul a trebuit s-o invite de mai multe ori să asiste la acea socoteală, căci ea privea aiurea; apoi suma nu era într-adevăr mare, întrucât cu banii aceia se puteau cumpăra atunci cel mult cizmele pe care le purta tânăra.

Ea a plecat după ce l-a sărutat apăsat şi s-a gândit cu siguranţă că amorul era rezervat pentru a doua întâlnire.

IX

Bătrânul, atunci când voia să-şi pună ordine în propriile gânduri, obişnuia să stea de vorbă cu persoana aflată în preajmă, prin urmare, întotdeauna duşmanca şi unica lui tovarăşă, infirmiera. Ca atare, i-a povestit că se simțea uşurat, întrucât tânăra îşi amintea inclusiv de lecțiile morale pe care el i le dăduse în trecut, şi nu s-a oprit nici la privirea urâtă şi plină de uimire pe care i-a aruncat-o femeia. După care i-a povestit amabil, ca şi cum ar fi gândit cu voce tare, că intenționa s-o ajute pe tânără şi a spus şi suma de bani pe care i-o dăduse în ziua aceea.

Infirmiera a sărit ca arsă. Întotdeauna devenea rea când auzea pomenindu-se de tinerică, dar a început prin a desconsidera suma de bani care lui i se păruse foarte importantă. N-a fost inspirată – după cum vom vedea –, dar atunci a urmat o anumită politică a sa, prin care urmărea să facă să-i crească salariul. Efectiv, bătrânul încă nu pricepuse cum de banii deveniseră mai disprețuiți ca niciodată. Apoi, în treacăt, ea a adăugat:

— Cât despre aia – semnul vag al mâinii era pentru fată – îi e uşor să-şi amintească frumoasele lecții de morală pe care i le-ați dat; cu siguranță că a profitat de ele serios.

Această a doua observație a fost pentru bătrân mai puțin importantă decât prima; i se părea deosebit de grav faptul că se pătase de avariție tocmai când voise să se arate atât de generos. Dacă era adevărat ceea ce spunea infirmiera, greşise grav, pentru că suma aceea trebuia să reprezinte propria răscumpărare ce nu putea fi plătită cu un preț mic.

Acesta a fost primul motiv de nemulțumire după atâta încredere că va ajunge să se liniştească. În fond, remuşcarea nu e altceva decât rezultatul unui anume mod de a te privi într-o oglindă. Iar el s-a văzut mizer şi mic. Întotdeauna o plătise prea puțin pe tinerica aceea. Pentru anumite satisfacții bărbații generoşi îşi iau nişte angajamente pe măsură. Ca să nu îşi ia nici un astfel de angajament, îşi amintea că în trecut nu stabilise anticipat nici măcar întâlnirile cu ea, astfel încât atunci când se săturase a fost suficient să n-o mai cheme. Ceilalți bărbați obişnuiesc să plătească femeile în fiecare zi, fiindcă ele trebuie să mănânce şi atunci când nu li se cere nimic. În schimb, el o ajutase să lucreze la Societatea de Tramvaie ca să poată mânca în

fiecare zi, iar apoi o plătise într-un mod pe care el îl considerase elegant, căci i se păruse că nu datora altceva decât chiria pentru câteva ceasuri. În acest fel petrecuse el aventura aceea pe care, pentru a diminua aspectul dezgustător, voise s-o numească drept „adevărată“.

Şi i s-a părut că aceasta ar fi adevărata remuşcare, nu faptul că el, bătrân, s-a încurcat cu o tinerică. De ce-ar fi trebuit să aibă remuşcări dacă ar fi luat-o el şi-ar fi pus-o în locul odioasei aceleia de infirmiere? Bătrânul a zâmbit cu puţină amărăciune, dar a zâmbit. Tinerica – mereu alături de el! Marea angină ar fi apărut cu mult înainte. Nu acum, pentru că el era sigur c-ar fi putut trăi foarte aproape de tinerică fără să se teamă de vreo ispită. Îl enerva că ea continua să-şi dea faţă de el aerele acelea de sirenă, şi acesta era motivul pentru care actualmente n-ar fi putut-o suporta alături de el.

Dar în trecut, când o iubise, obligaţia lui ar fi fost să o ţină cu el şi ar fi fost educată mai bine. Aşa făceau tinerii, câtă vreme bătrânii iubeau şi fugeau ori dădeau de-o parte obiectul iubit.

Ce ridicol trebuie să fi fost el atunci când o constrânsese să asiste la verificarea acelei mari sume pe care i-o oferea! Dar asta se putea remedia. A dispus imediat ca funcţionarul să-i aducă a doua zi o sumă de bani considerabilă.

Putea să remedieze şi altceva. Simţind pentru ea numai o afecţiune paternă, putea încerca şi s-o educe. Dacă avea putere s-o facă. Doar că trebuia să se pregătească bine înainte de a o întâlni. Acum nu-l mai interesa s-o pună să-şi amintească cuvintele acelea prosteşti cu care obişnuia să-şi însoţească manifestările propriei corupţii. Fusese slab cu ea deoarece continua să fie preocupat de dorinţa nebunească de a părea pur.

Pentru o vreme a mai rămas să reflecteze pe fotoliu. I-ar fi fost foarte uşor să-i explice cuiva propriile intenţii înainte de a le pune în practică. Şi în afaceri obişnuia să se consulte cu procuristul pentru a avea perspectiva clară a ceea ce dorea. Însă în această afacere condusă de el singur nu putea beneficia de sfatul nimănui. Desigur, cu infirmiera nu trebuia să vorbească.

Şi aşa s-a întâmplat că, la anii săi înaintaţi, bunul meu bătrân a devenit scriitor. În seara aceea a scris doar notele pentru conferinţa pe care voia să i-o ţină tinerei. Destul de pe scurt: povestea propriile vini fără să le diminueze. Voise să profite de ea şi să se sustragă de la orice obligaţie în ce

o privea. Acestea erau cele două vini ale sale. Era atât de simplu să le noteze! Va avea oare curajul să repete aceste lucruri în faţa tinerei? De ce nu, din moment ce era gata să plătească? Să plătească cu bani şi să plătească personal, respectiv să o educe şi să o protejeze. Acelui dandy nu i-ar mai fi mers atât de uşor. Iată că, scriind, ieşea la iveală şi acest individ, care desigur va fi avut rolul său în suferinţele şi remuşcările bătrânului.

Aceste note au fost scrise mai întâi în creion, iar apoi au fost copiate cu grijă cu tocul. În camera aceea manuscrisele nu erau în pericol, fiindcă infirmiera sa nu ştia să citească. Scriindu-le cu tocul, a adăugat o morală mai generală, cam plicticoasă şi retorică. Lui i se părea că le corectase şi le completase. Când de fapt distrusese. Dar acest lucru era inevitabil pentru un începător. În trecut bătrânul cel bun fusese un sceptic. Acum, când infirmitatea îi dezechilibrase organismul, se simţea înclinat spre apărarea celor slabi şi totodată înclinat spre propagandă. Brusc, a crezut că are ceva de spus, şi nu doar tinerei.

A recitit manuscrisul şi, sincer vorbind, a fost o dezamăgire. Dar nu totală, fiindcă a crezut că a gândit bine, dar a scris prost. Acest lucru putea fi corectat la a doua tentativă. Oricum, i se părea că notele acelea îi puteau fi de folos pentru tinerică. Pentru el care, de când îşi deschisese ochii minţii, trebuise să asculte de-atâtea ori predici morale, lucrurile acelea nu contau. Dar tinerica probabil că era sătulă de multe lucruri de pe lumea asta, însă nu de morală. Poate cuvintele acelea pe care el le scrisese auzindu-le, dar pe care acum, citindu-le, nu le mai auzea, aveau s-o mişte.

Şi noaptea aceea a fost plină de nelinişte, însă nu neplăcută. Insomnia prelungită este întotdeauna puţin delirantă. Nu toate celulele rămân treze. Anumite realităţi dispar, iar cele care rămân treze se dezvoltă peste măsură. Bătrânul îşi zâmbea sieşi ca unui mare scriitor. Ştia că are de spus ceva lumii, numai că în starea aceea dintre somn şi veghe nu ştia bine ce. Dar era conştient că e pe jumătate adormit şi că avea să vină totuşi ziua, iar lumina să-i întregească mintea.

Când în sfârşit, spre dimineaţă, a adormit, a avut un vis care a început bine şi a sfârşit prost. Se găsea în mijlocul unei mulţimi de oameni aşezaţi în cerc în marea piaţă a oraşului. El o prezenta tuturor pe tinerica îmbrăcată în cârpele ei colorate şi toţi aplaudau de parcă el o făcuse atât de frumoasă.

După care ea se agăța de un trapez care, prins de o prăjină, se învârtea în cerc chiar pe deasupra tuturor acelor oameni. Iar când trecea ea, toţi îi mângâiau picioarele. Şi el aştepta nerăbdător să mângâie picioarele acelea, însă nu ajungeau niciodată la el, iar când au ajuns, nu mai avea nevoie de ele. Şi toți oamenii aceia au început să urle. Urlau un singur cuvânt, dar el nu l-a înţeles până când n-a fost împins să-l urle şi el. Suna aşa: Ajutor!

S-a trezit acoperit de o sudoare rece: marea angină îl răstignea pe pat. Murea. În cameră moartea nu era reprezentată decât de o bătaie de aripi. Moartea însăşi era cea care pătrunsese în el împreună cu spada otrăvită ce se-ndoia în brațul şi în pieptul său. El era numai durere şi spaimă. Mai târziu s-a gândit că la disperarea lui contribuise şi remuşcarea pentru visul spurcat. Însă în marea durere cu toții puteau înțelege sentimentele care-i întunecaseră sufletul în timpul vieții, deci inclusiv aventura sa cu tinerica.

Când durerea şi spaima au dispărut, el a continuat să studieze acea ultimă preocupare a sa. Poate credea că, studiind-o, va afla marele remediu. Cât de importantă era tinerica aceea în viața lui! Din pricina ei se îmbolnăvise. Acum ea îl urmărea în vise şi îl amenința cu moartea. Era mai importantă decât toți, şi decât tot restul vieții sale. Până şi ceea ce disprețuia la ea era important. Iată că picioarele acelea care în realitate îl indignaseră, în vis îl pervertiseră. În vis ea apăruse îmbrăcată în cârpe, dar picioarele erau cele din ziua precedentă, acoperite de ciorapi de mătase.

A sosit medicul cu obişnuitele-i prescripții şi cu obişnuitul său calm plin de încredere, imperturbabil atât timp cât *angina pectoris*[57] era de competența sa, doar pentru tratament. A declarat că aceasta avea să fie ultima criză. Durerea mare era chiar un simptom favorabil, dat fiind că în organismele epuizate nu se produc niciodată mari dureri. Apoi, se apropia anotimpul frumos. Era sigur că bătălia era pe sfârşite şi că bătrânul s-ar fi putut duce în vreun loc potrivit pentru tratament.

57. Angină pectorală; în latină, în original.

Infirmiera n-a uitat să-l informeze pe medic despre vizita pe care bătrânul o primise în ziua precedentă. Medicul, zâmbind, a recomandat să nu mai primească astfel de vizite până când nu avea să o permită el.

Bătrânul a respins interdicția cu o hotărâre bărbătească. Trebuia să se

vindece fără să-i interzică nimic. Vizita aceea n-ar fi putut să-i facă rău şi simţea supoziţia aceea ca pe o jignire. Avea s-o cheme în continuare pe tinerică la el şi avea să o vadă des. Medicul – dacă ar fi vrut – ar fi putut să se încredinţeze că vizitele acelea nu-i puteau dăuna.

Atitudinea aceea a bătrânului, în aceeaşi zi, imediat după ce suferise atât, era manifestarea unui caracter nobil profund şi adevărat. El însuşi dorea să dea o dovadă de curaj. Ceilalţi nu puteau şti că marea angină nu fusese aventura cea mai importantă din noaptea aceea. Viaţa lui nu se mai putea desfăşura între pat şi canapea, ca până atunci. Trebuia să devină mai intensă şi mai amplă, întrucât gândul său nu se putea învârti în jurul micii sale persoane. Dorea să urmeze prescripţiile medicului, însă credea că ştie şi ce altceva era important pentru îngrijirea sa, lucru pe care nu voia să i-l spună medicului.

Doctorul n-a discutat, deoarece, ca un bun practician ce era, nu credea că discuţia era o soluţie bună.

Dispariţia unei mari dureri e o mare bucurie, iar bătrânul a trăit-o în ziua aceea. Libertatea de a se mişca şi de a respira e o adevărată fericire pentru cel care a fost lipsit de ea chiar şi pentru câteva clipe. Cu toate astea, în aceeaşi zi, el a găsit timp să-i scrie tinerei. Îi trimitea banii destinaţi ei încă din ziua precedentă şi o anunţa că urma să-i mai trimită şi alţii. O ruga să nu vină la el până n-o va chema, întrucât se îmbolnăvise.

Acum el ştia că o iubea pe fata în cârpe colorate, şi o iubea ca pe o fiică. O posedase în realitate şi o posedase în vis, ba chiar în două vise. În ambele vise, îşi spunea bătrânul, neştiind că visele se urzesc noaptea şi se completează ziua, poate că motivul suferinţei ce îl cuprinsese fusese o mare durere, aceea a compasiunii. Aşa era făcut destinul tinerei, iar el contribuise la el. Din vina lui ea umblase pe străzi cu clopoţelul de alarmă agăţat de picioare sau, legată pur şi simplu de o prăjină, alunecase deasupra cercului aceluia, oferindu-se privirilor şi mâinilor bărbaţilor. Şi nu conta că tânăra care-l vizitase în ziua precedentă nu ştiuse să trezească în sufletul său nici un sentiment de compasiune ori de afecţiune. Ea, acum, aşa era făcută şi trebuia salvată, schimbând-o astfel încât să redevină buna, draga copilă care – din păcate! – fusese a lui şi pe care acum el o iubea pentru slăbiciunea ei care cerea mângâieri şi apărare.

Câtă bucurie îi producea această hotărâre! O bucurie ce se insinua în fiecare colţişor al sufletului, dar care modifica toate lucrurile şi persoanele, până şi pe infirmiera sa, ba chiar şi boala pe care el credea că poate să o înfrunte.

Chiar a doua zi a chemat notarul şi a făcut un testament prin care, în afara unor legate care lui i s-au părut importante, dar care faţă de averea sa erau neînsemnate, a dispus să-i rămână tinerei tot ce poseda. Iată că ea cel puţin n-ar mai fi avut nevoie să se vândă.

Educarea tinerei avea să înceapă atunci când el, după ce s-ar fi înzdrăvenit, ar fi fost capabil să i-o ofere. I-a luat câteva zile ca să refacă notele aşternute în ziua precedentă şi care trebuiau să servească drept bază pentru predicile pe care voia să i le ţină tinerei. După care le-a distrus, nefiind mulţumit. Acum ştia exact unde era greşeala comisă de el şi de ea şi care-i provocase lui boala, iar ei pervertirea. Nu consta în faptul că nu plătise amorul cât trebuia sau că o părăsise pe tinerică, ceea ce-l făcea să aibă remuşcări. El greşise când se ataşase de ea în acel fel. Aceea era greşeala pe care trebuia s-o studieze. Ca atare, a început să aştearnă alte note privitoare la relaţiile ce trebuiau şi puteau exista între tineri şi bătrâni. Simţea că nu are dreptul să-i interzică amorul tinerei. Pentru ea amorul putea fi încă moral, dar trebuia să-i interzică orice amor necumpătat, şi înainte de toate amorul cu bătrânii. În notele sale, pentru câtva timp, a încercat să-l vâre alături de bătrânii care trebuiau evitaţi şi pe dandy-ul acela cu umbrelă elegantă, pe care încă nu-l uitase. Acest lucru îi complica sarcina, făcând notele sale mai puţin sigure şi directe. După care dandy-ul a dispărut din scrierile acelea şi au rămas singuri, faţă-n faţă unul cu altul, bătrânul şi tânăra.

Timpul trecea, iar el nu se simţea niciodată pregătit s-o cheme la el pe tinerică. Scrisese mult, însă trebuia să-şi pună în ordine notele acelea pentru a-i fi la îndemână în momentul în care ar fi fost nevoie de ele. În fiecare săptămână îi trimitea tinerei prin intermediul funcţionarului său o anumită sumă, scriindu-i că nu se simţea încă destul de bine ca s-o primească. Bătrânul cel bun credea că spune adevărul şi era cert că nu se simţea complet bine, dar cu siguranţă nu mai rău decât fusese înainte de ultima criză. Însă acum tindea spre sănătatea absolută a omului activ, iar aceea încă

nu venise.

Se simțea mai bine fiindcă îşi recăpătase încrederea. O vreme această încredere a sporit continuu în relație directă cu ataşamentul său față de viață, adică de munca lui. Într-o zi, recitind ce scrisese, în mintea bătrânului s-a născut teoria, teoria pură din care au fost eliminați tinerica şi el însuşi. Ba chiar teoria s-a născut tocmai din cauza acestor două eliminări. Tinerica, care primea de la el numai bani, şi-a pierdut curând orice importanță. Cele mai puternice impresii sfârşesc prin a lăsa în suflet numai un ecou slab pe care nu-l percepi dacă nu îl cauți, iar în acel moment bătrânul, din amintirea fetei pe care o iubise şi care nu mai exista, auzea ridicându-se un cor de glasuri tinereşti care cereau ajutor. Cât despre el, ca urmare a teoriei, şi-a schimbat înfățişarea printr-o dublă metamorfoză. Înainte de toate a devenit cu totul altceva decât bătrânul egoist ce sedusese o tânără ca să profite de ea şi să n-o plătească, întrucât se vedea confundat cu o mie alții care bucuros ar fi făcut sau făceau acelaşi lucru. Nu era posibil să sufere din această pricină. Capul său stătea alături de alte mii de capete albe, iar, sub albul acela strălucitor, în toate găseai aceeaşi maliţiozitate. În ceea ce-l priveşte, el a devenit cu totul altceva decât toți ceilalți! El era alesul, teoreticianul pur, purificat datorită sincerității sale de orice răutate. Şi era o sinceritate la îndemână, întrucât nu trebuia să mărturiseşti, ci să studiezi şi să descoperi.

Nu mai scria pentru tinerică. Ar fi trebuit să se mențină *terre-à-terre*[58] pentru a fi înțeles de ea şi nu merita. El credea că scrie pentru majoritate, şi poate şi pentru legiuitor. Oare nu studia el o parte importantă a legilor morale care, după el, trebuiau să susțină lumea?

58. Aici, prozaic, banal; în franceză, în original.

Încrederea pe care munca i-a revărsat-o în suflet era nesfârşită. Teoria era amplă şi ca atare nu puteai să mori înainte de a o termina. I se părea că nu trebuie să se grăbească. O forță superioară avea să vegheze ca să poată ajunge la sfârşitul operei sale atât de importante. A scris titlul cu o caligrafie mare şi frumoasă: *Despre relațiile dintre bătrânețe şi tinerețe*. Apoi, când s-a apucat de prefață, s-a gândit că, pentru publicare, ar fi trebuit să pună să i se deseneze o frumoasă vinietă ilustrativă pentru titlu. N-a găsit maniera în care să pună platforma aceea de tramvai cu tinerica la frână şi un bătrân

care o smulge de la lucru. Era dificil, chiar şi din partea celui mai bun desenator, să exprime în mod clar ideea cu elementele acelea. După care a avut o clipă de inspirație (nu-i lipsea nici măcar inspirația): vinieta trebuia să înfățişeze un copil în vârstă de zece ani care conduce un bătrân beat. A chemat chiar un desenator care să execute imediat desenul. A rezultat o mâzgăleală, iar bătrânul l-a refuzat, declarând că atunci când va fi sănătos avea să-l caute el însuşi prin oraş pe desenatorul potrivit de care avea nevoie.

În anotimpul frumos ce în sfârşit sosise, bătrânul se aşeza la scris încă de dimineață. Se oprea apoi bucuros pentru a se supune obişnuitelor tratamente, întrucât aceasta nu reprezenta o întrerupere a muncii sale. Nimic nu-i mai putea abate gândul care avansa şi se dezvolta mereu. Scria apoi din nou până la ora prânzului, după care dormea vreun ceas pe fotoliul său, un somn liniştit şi lipsit de vise, şi revenea la masa lui unde rămânea scriind şi meditând până la ora plimbării sale zilnice cu maşina. Mergea la Sant'Andrea însoțit de infirmiera lui sau, uneori, de medic. Făcea câțiva paşi de-a lungul plajei. Privea orizontul unde apunea soarele cu alți ochi – i se părea – decât cei pe care-i avusese în trecut pentru frumusețile naturii. I se părea că face parte mai profund din ea acum când medita la probleme înalte în loc să facă afaceri. Şi privea marea colorată şi cerul limpede, participând într-un anume fel la atâta puritate, fiindcă se simțea demn de acest lucru.

După care cina şi petrecea încă vreun ceas desfătându-se cu propria muncă, recitind paginile care se adunau într-un sertar al biroului său. În patul său simplu, însoțit de teoria sa, dormea un somn senin. Odată a visat-o pe draga de tinerică îmbrăcată în cârpe colorate şi nu şi-a amintit nici măcar în acel vis că exista cealaltă tânără în ciorapi de mătase. Cu ea a discutat în germană, limbă pe care ea o vorbea inteligibil. Nimic excitant nici de data asta, iar lui acest lucru i s-a părut o dovadă evidentă a sănătății redobândite.

Ar fi vrut să aibă alături de el pe cineva căruia să-i poată citi opera sa şi s-o verifice în propria sa voce şi pe chipul celuilalt. Dar n-a putut avea această înlesnire. Ştia, datorită practicii de scriitor pe care o dobândise de-acum, că teoria era pândită de o mare primejdie: aceea de a se îndepărta de la linia care-i fusese stabilită de realitate. Câte pagini n-au fost sacrificate

întrucât în ele ajunsese să divagheze din pricina sunetului cuvintelor! Ca să-i fie de ajutor, pe o pagină descrisese punctul său de plecare şi o ţinea mereu dinaintea sa: bătrânul e astfel făcut încât puterea de care dispune poate deveni dăunătoare pentru tânărul care, el singur, e important pentru viitorul omenirii. Trebuie să-i atragi atenţia asupra acestui lucru. Însă dat fiind că el deţine puterea pe care a câştigat-o în timpul lungii sale existenţe, este necesar ca s-o ofere în folosul tânărului. Revenind la realitate, moralistul se referea apoi la propria aventură: era nevoie să obţină ca bătrânul să nu o dorească pe tânără pe platforma aceea şi să se preocupe neîndoielnic de cererea de ajutor ce-i era adresată de frumoasa tânără. Altminteri, viaţa acum pasionată şi pervertită ar fi devenit pură, însă de gheaţă.

Urmau multe semne de exclamare pentru a indica dificultatea sarcinii pe care moralistul şi-o impunea. Într-adevăr, oare cum li s-ar fi putut demonstra bătrânilor că era de datoria lor să se îngrijească ca de nişte fiice de fetele acelea pe care – dac-ar fi fost permis – ei şi le-ar fi luat drept amante? Practica arăta că bătrânii erau dispuşi să pună la inimă numai destinul acelor tinere pe care le avuseseră drept amante. Trebuia demonstrat că nu era necesar să treacă prin amor pentru a ajunge la afecţiune.

Gândirea bătrânului insista în această direcţie: deocamdată zâmbea socotind că, odată cu avansarea cercetării metodice, ar fi putut să vadă mai clar detaliile problemei.

A încercat s-o asocieze la propria activitate pe infirmieră. Nu i-ar fi cerut altceva decât să-l asculte. La primele sale cuvinte aceasta a devenit furioasă: „Tot de aia vă ocupaţi?“

Era evident că orice teorie murea în faşă dacă porneai prin a o indica drept *aia* pe tinerică ca adevărata cauză a ei.

Atunci a încercat cu doctorul. Se părea că acestuia îi plăcea teoria. Doctorul constata o adevărată ameliorare în starea bătrânului, şi ca atare nu putea decât să-i placă teoria aceea care i se părea utilă. Dar îi era greu să o accepte pentru sine. Şi el bătrân, bine sănătos, privea cu dorinţa vie a omului inteligent la viaţă şi nu concepea să fie exclus de la nici o manifestare a acesteia.

— În fond, i-a spus bătrânului, tu vrei să ne atribui o importanţă mult prea mare. Nu suntem deloc atât de seducători. Îl privea pe bătrân, apoi se

privea pe sine în oglindă.

— Şi totuşi seducem, a spus bătrânul sigur de experienţa sa.

— Când ni se întâmplă nu-i atât de rău, a observat doctorul zâmbind.

Şi bătrânul a încercat să zâmbească, dar a fost o grimasă. El în schimb ştia că era foarte rău.

Atunci doctorul îşi amintea că înainte de toate e medic şi înceta să mai discute teoria, respectiv remediul căruia el însuşi îi atribuia importanţă. A vrut chiar să ajute la teorie, colaborând la ea, însă fireşte că, unde atingea el, distrugea fantasmele bătrânului: „Dacă doreşti“, i-a spus bătrânului, „îţi fac rost de o carte cu titlul *Bătrânul*. Din păcate, în ea bătrâneţea este privită ca o boală. Însă nu de lungă durată“.

Bătrânul s-a îndoit:

— Boală, bătrâneţea? Boală, o parte a vieţii? Şi-atunci ce ar fi tinereţea?

— Cred că nici ea nu e sănătatea absolută, a zis medicul, dar e altceva. Foarte des tinereţea ia boli, însă de obicei sunt boli lipsite de complicaţii. În schimb, la bătrâni şi o răceală este o boală complicată. Asta ar trebui totuşi să însemne ceva.

— Asta înseamnă numai că bătrânul e slăbit. Este, într-adevăr, a strigat victorios bătrânul, nimic altceva decât un tânăr slăbit. O găsise! Această descoperire avea să facă parte din teoria sa, pe care o îmbunătăţea foarte mult. De aceea, şi pentru ca slăbiciunea lui să nu se transforme în boală, are nevoie de o morală solidă. Modestia îl împiedica să spună că o atare morală avea să fie oferită de opera sa, însă a gândit acest lucru.

Această conversaţie cu doctorul din care trăsese atâta folos ar fi trebuit să-l încurajeze să mai aibă şi altele. Însă într-o zi doctorul şi-a trădat atât de clar convingerea sa intimă, încât bătrânul a înţeles că între ei doi nu exista nici un punct de contact.

În cadrul elucubraţiilor sale, într-o zi bătrânul a socotit că trebuie să analizeze ce drepturi îi reveneau bătrâneţii faţă de tinereţe. Dumnezeule! Biblia n-a fost nicidecum scrisă degeaba. Tinereţea îi datora supunere bătrâneţii? Respect? Afecţiune?

Doctorul a început să râdă, iar când râdea îi plăcea să-şi dezvăluie gândurile sale cele mai intime. „Supunere? Imediată, pentru că nu trebuie să-i faci să aştepte pe bătrâni. Respect? Toate tinerele din Trieste în

genunchi ca să le poți alege mai uşor. Afecțiune? Din cea bună şi solidă, brațe pe după gât ori aiurea şi gură pe gură.“

În sfârşit, sărmanul bătrân n-avea noroc şi nu-şi găsea sufletul pereche. El nu ştia că doctorului îi lipsea experiența marii angine şi că de aceea nu era un bătrân asemenea lui.

Şi această discuție a avut un efect, însă negativ. Mai multe pagini scrise au fost puse de bătrân în carantină, într-o pagină albă pe care a scris: „Ce-i datorează tinerețea bătrâneții?“

Uneori teoria se încâlcea şi era greu de înaintat. Atunci bătrânul se simțea foarte rău. Lăsase deoparte lucrul, gândindu-se că o scurtă odihnă i-ar fi dat limpezimea care-i lipsea, însă ce goale treceau zilele! Imediat moartea era mai aproape. Bătrânul îşi găsea acum timp să asculte pulsația nesigură a inimii sale şi propria răsuflare obosită şi zgomotoasă.

S-a întâmplat într-una din aceste perioade că a trimis pe cineva să o roage pe tinerică să vină la el. Spera c-ar fi fost de ajuns s-o revadă ca să simtă reînnoindu-i-se propria remuşcare, care era principalul stimulent pentru a scrie. Însă nici dinspre partea aceea nu i-a venit ajutorul sperat.

Tânăra continuase să evolueze. Foarte elegantă, ca şi data precedentă, se aşteptase evident să fie întâmpinată cu sărutări. Bătrânul nu a fost foarte sever, de data asta nu din jenă, ci pentru că puțin îi păsa. În acest moment iubea tot tineretul, băieți şi fete, inclusiv pe draga de tinerică îmbrăcată în cârpe, dar deloc pe păpuşa asta atât de mândră de propriile haine, încât vorbea despre ele în fața oglinzii.

Evoluase însă într-atât, încât se plângea că banii nu-i mai ajungeau şi ruga să i se mărească retribuția.

În acest moment bătrânul şi-a etalat propriile vechi cunoştințe în materie de afaceri.

— De ce crezi că eu îți datorez bani? a întrebat zâmbind.

— Nu tu ai fost cel care m-a sedus? a întrebat biata tânără, care trebuie că fusese învățată de cineva.

Bătrânul a rămas calm. Din păcate, reproşul nu-l atingea în nici un fel. A vorbit şi a spus că atunci când făceau dragoste erau doi, iar că din partea sa nu fusese nici violență, nici şmecherie.

Ea s-a lăsat imediat convinsă şi nu a insistat. Probabil îi părea rău şi se

necăjea că vorbise aşa, ea, care făcuse tot posibilul să nu pară interesată.

El, ca s-o facă mai bună şi sperând că va simți măcar cât de puțin vechea emoție, i-a povestit că a trecut-o în testament.

— Ştiu şi îți mulțumesc pentru acest lucru, a spus ea.

Bătrânul n-a remarcat ciudățenia potrivit căreia ea credea că ştie despre un testament de-al său care era ținut secret şi a acceptat mulțumirile ei.

Întâlnirea aceea l-a dezamăgit într-atât, încât şi-a propus să-şi refacă testamentul şi să lase restul averii unei instituții de binefacere.

N-a făcut nimic, numai pentru că teoreticienii sunt persoane foarte încete atunci când este vorba să acționeze.

X

Aşa s-a întâmplat că bătrânul a rămas singur cu teoria lui.

Între timp prefața foarte lungă a operei sale era terminată, iar după el ieşise minunat, într-atât încât o recitea continuu pentru a extrage din ea stimulentul necesar să meargă mai departe.

În prefața aceea îşi propusese numai să demonstreze că omenirea avea nevoie de opera sa. El nu ştia, dar aceasta era partea cea mai uşoară a lucrării respective. Într-adevăr, orice operă care urmăreşte să creeze o teorie se împarte în două. Prima parte este consacrată distrugerii teoriilor preexistente ori, mai bine, criticii stării de fapt existente, în timp ce a partea a doua are dificila sarcină de a reconstrui lucrurile pe baze noi; lucru destul de pretențios. Unui teoretician i s-a întâmplat să publice, viu fiind, două volume întregi pentru a dovedi că lucrurile mergeau prost şi în modul cel mai nedrept. Lumea a eşuat şi nu s-a reglat nici măcar atunci când moştenitorii teoreticianului au publicat cel de-al treilea volum, postum, dedicat reconstrucției lucrurilor. O teorie este întotdeauna un lucru complex, iar atunci când o creezi nu i se intuiesc imediat toate consecințele. Apar teoreticieni care predică distrugerea unui animal, de exemplu a pisicilor. Scrii, scrii, şi nu-ți dai seama imediat că în jurul teoriei, drept consecință, se înmulțesc rapid şoarecii. Doar mult mai târziu teoreticianul se pomeneşte în încurcătură şi, îngrijorat, se întreabă: „Oare ce-o să mă fac eu cu şoarecii ăştia?“

Bătrânul meu era încă foarte departe de o atare încurcătură. Nimic nu este mai frumos şi mai fluent decât prefaţa la o teorie. El descoperea că, în această lume, tinereţii îi lipsea ceva care ar fi făcut-o şi mai frumoasă: o bătrâneţe sănătoasă care să o iubească şi să o ocrotească. Nu au lipsit studii şi meditaţii, inclusiv pentru prefaţă, întrucât prin ea trebuia stabilită întreaga extensie a problemei. Prin urmare, bătrânul pornea de la începuturi, ca Biblia. Bătrânii – când încă nu erau atât de bătrâni – se reproduseseră ei înşişi în tineri cu mare uşurinţă şi oarecare plăcere. Odată ce viaţa trecea de la un organism la altul era dificil să verifici dacă ea se înnobilase ori se ameliorase. Veacurile istorice din urma noastră erau mult prea scurte ca să tragi o concluzie. Dar după reproducere putea exista progres spiritual dacă asocierea dintre bătrâni şi tineri era perfectă şi dacă o tinereţe sănătoasă se putea sprijini pe o bătrâneţe foarte sănătoasă. Scopul cărţii era prin urmare să demonstreze, pentru binele lumii, necesitatea sănătăţii bătrânilor. Potrivit bătrânilor, lumea viitoare, respectiv forţa tinerilor care vor face acest viitor, depindea de ajutorul şi de învăţăturile bătrânilor.

Prefaţa avea şi o a doua parte. Dacă ar fi putut, bătrânul ar fi făcut-o în mai multe părţi. Cea de a doua încerca să dovedească beneficiul ce i-ar fi revenit bătrânului dintr-o relaţie pură a lui însuşi cu tinereţea. Cu propriii copii puritatea era uşoară, dar nu putea nicicum să fie impură cu colegii copiilor. Bătrânul – dacă era pur – avea să trăiască mai sănătos şi mai îndelung, ceea ce după el ar fi fost de un mare folos pentru societate.

Primul capitol era şi el o prefaţă. Trebuia totuşi să descrie starea actuală a lucrurilor! Bătrânii abuzau de tineri, iar tineretul îi dispreţuia pe bătrâni. Tinerii făceau legi pentru a-i împiedica pe bătrâni să rămână la conducerea afacerilor, iar la rândul lor bătrânii obţineau legi care să împiedice promovarea tinerilor când erau mult prea tineri. Oare această rivalitate nu dovedeşte o stare de lucruri pernicioasă pentru progresul omenirii? Ce legătură avea vârsta cu numirea în funcţii publice?

Aceste prefeţe, cărora eu le reproduc doar esenţa, i-au dat de lucru şi multă sănătate luni la rând bietului bătrân. După care au urmat alte capitole ce au mers destul de uşor şi nu l-au obosit, în ciuda stării sale de slăbiciune: capitolele polemice. Unul a fost consacrat negării faptului că bătrâneţea e o boală. Bătrânului i s-a părut că a fost foarte fericit în acel capitol. Oare cum

puteai crede că bătrânețea, care nu era altceva decât continuarea tinereții, e o boală? Trebuie totuşi că intervenise un alt element ca să preschimbe sănătatea în boală; acest element bătrânul nu ştia să-l găsească.

Apoi, în intenția bătrânului, opera ar fi trebuit să se împartă în două. O parte urma să trateze modul în care societatea ar fi trebuit să se organizeze pentru a avea bătrâni sănătoşi, iar cealaltă ar fi privit organizarea tinereții pentru reglarea raporturilor ei cu bătrânețea.

Dar aici bătrânul era întrerupt în munca sa, la fiecare pasaj, de invazia rozătoarelor. Am mai vorbit despre acele pagini date deoparte de el şi învelite într-o foaie de hârtie sub rezerva reluării lucrului la ele atunci când orice îndoială a sa ar fi fost clarificată. Li s-au adăugat apoi multe alte pachețele cu pagini de manuscris.

Astfel, îşi amintea mereu că banii avuseseră un rol important în aventura sa cu tinerica. Timp de câteva zile a scris că banii (care de obicei le aparţin bătrânilor) ar trebui confiscaţi ca să nu poată servi pentru pervertire şi e uimitor că s-au scurs multe ceasuri până să-şi dea seama ce dureros ar fi fost pentru el să fie lipsit de propriii bani. Iar atunci a încetat să mai scrie pe acest subiect şi a pus la loc paginile respective, în aşteptarea unei clarificări şi mai consistente.

Altă dată s-a gândit să descrie cum încă din prima clasă elementară ar trebui să-ți aminteşti că scopul vieții este să devii un bătrân sănătos. Când păcătuieşte, tinerețea nu suferă şi nu face să sufere mult. Pe de altă parte, păcatul bătrânului e aproximativ egal cu două păcate ale tânărului. E un păcat distinct până şi exemplul pe care îl dă. Aşadar – potrivit teoreticianului – încă de la început ar trebui să studiezi ca să devii bătrân în mod sănătos. Dar apoi i s-a părut că în acest raționament calea virtuții nu era bine marcată. Dacă păcatul tânărului avea o importanță atât de mică, oare unde putea începe educarea bătrânului? Iar pe foaia în care a îngropat paginile acelea a notat: „De cercetat când trebuie să înceapă educarea bătrânului“.

Au existat pagini în care bătrânul s-a străduit să demonstreze că pentru a avea o bătrânețe sănătoasă trebuia să o înconjori cu tineri sănătoşi. Sistemul de a pune deoparte paginile şi de a nu le distruge favoriza contradicții de care autorul nu-şi dădea seama. Din aceste ultime pagini rezulta că autorul

manifesta o oarecare înverşunare împotriva tineretului. În general era adevărat că dacă tinereţea era sănătoasă, bătrâneţea n-ar fi putut păcătui. De-acum o mai mare forţă fizică o apăra de atacuri. Pe hârtia care a învelit atâta filozofie era scris: „De la cine trebuie să înceapă morala?“

Şi bătrânul a continuat să acumuleze îndoielile, sperând să clădească ceva. Dar, cu toate astea, lupta era superioară propriilor forţe, iar când a venit din nou iarna până şi medicul şi-a dat seama de continua degradare fizică a pacientului. A făcut investigaţii şi a sfârşit prin a intui că teoria care făcuse atâta bine acum făcea rău. „De ce nu schimbi subiectul?“ l-a întrebat. „Ar trebui să pui deoparte lucrarea asta şi să te ocupi de altceva.“

Bătrânul n-a vrut să i se destăinuie şi a zis că lucra doar aşa, ca să mai treacă timpul. Se temea de ochiul criticului, dar credea că se teme doar până avea să termine opera.

De această dată intervenţia medicului nu a avut un bun rezultat. Bătrânul a vrut să treacă la definitivarea operei, clarificând o dilemă după alta şi începând să reia examinarea problemei referitoare la ce i se cuvine bătrânului din partea tinerilor. A scris zile în şir, tot mai agitat, după care alte zile a stat la birou citind şi recitind ce scrisese.

A învelit din nou paginile vechi şi noi în coala pe care era scrisă întrebarea la care nu ştia să răspundă. După care, impacientat, a scris sub ea de mai multe ori cuvântul „Nimic!“.

A fost găsit ţeapăn cu tocul în gură, peste care trecuse ultima-i răsuflare.

SCURTĂ CĂLĂTORIE SENTIMENTALĂ

I. Gara din Milano

Domnul Aghios s-a desprins cu dulce violență de soție şi a încercat să se piardă în pas grăbit prin mulțimea care se îngrămădea la intrarea în gară.

Acele momente de rămas-bun ridicole între doi soți vârstnici trebuiau întrerupte când se prelungeau. Ne aflam totuşi într-unul din acele locuri unde toți se grăbesc şi n-au timp să-şi privească vecinul nici pentru a râde de el, însă domnul Aghios simțea cum în sufletul lui se plăsmuia chiar vecinul care râde. Mai mult, el însuşi devenea în întregime acel vecin. Ce ciudat! Trebuia să simuleze o tristețe pe care n-o simțea, în vreme ce era plin de bucurie şi de speranță şi abia aştepta să fie lăsat în pace ca să se bucure de ele. De aceea alerga, ca să scape mai repede de prefăcătorii. Ce atâta vorbă? Era adevărat că el nu se despărțise de mulți ani de soție, însă o călătorie până la el acasă, la Trieste, unde peste două săptămâni avea să vină şi ea, era un lucru despre care nu merita să vorbeşti.

În schimb, se vorbise încontinuu zile în şir. Hotărârea fusese deosebit de grea tocmai fiindcă amândoi o doriseră şi amândoi, pentru a fi siguri de realizarea ei, socotiseră necesar să-şi țină dorința ascunsă.

Ar fi putut să plângă dacă ar fi fost vorba despre o despărțire pentru toată viața, ori cel puțin pentru o mare parte din ea. Dar aşa îşi putea mărturisi sieşi că se pleca bucuros. Cu atât mai mult cu cât ştia că-i face şi ei o plăcere.

În ultimii ani, doamna Aghios se ataşase cu o afecțiune pasionată şi exclusivă de fiul lor. Când acesta era departe de casă, ea se simțea singură chiar şi alături de soț, ba chiar mai singură, fiindcă nu vorbea despre durerea sa, ştiind că domnul Aghios ar fi râs de ea. Însă domnul Aghios ştia de durerea ei, îi părea rău că nu putea să o aline şi se prefăcea c-o ignoră ca

să nu se enerveze. „O dublă coerciţiune!“ se gândea domnul Aghios, care citise câteva lucrări de filozofie. „Dublă, întrucât e şi a mea, şi a ei!“

Acum doamna Aghios voia să mai rămână la Milano ca să nu-l lase singur pe băiatul care trebuia să dea un examen important. Domnul Aghios nu acorda prea mare importanţă examenelor ce pot fi repetate şi mai ştia că băiatul, căruia sejurul la Milano nu-i displăcea, le-ar fi repetat bucuros. Dar acum, dacă voia să plece singur, trebuia să insiste şi el ca mama să rămână să-şi ajute fiul într-o asemenea situaţie grea. Aşadar, doamna rămânea la Milano ca să-i facă plăcere soţului, însă domnul Aghios, care urmărise cu atenţie starea sufletească a doamnei, pleca ofensat, fără însă s-o spună, căci altfel şi-ar fi compromis libertatea de a călători singur.

Era într-adevăr un rămas-bun ce trebuia scurtat, fiindcă şi în ultimul moment doamna Aghios ar fi fost în stare să schimbe toate hotărârile, dacă ar fi bănuit cum stăteau lucrurile. Era o femeie care nu admitea să nu-şi facă datoria. Iar domnul Aghios s-a gândit că uşoara pică pe care i-o purta soţiei, un sentiment foarte neplăcut, avea să dispară, îndată ce avea să fie singur. Aşa că a fost mai bine să se grăbească. Prelungind acel rămas-bun, soţia îşi dezvăluia regretul de a-l lăsa să plece singur, iar el s-a gândit: „Ce onestă e! Nu mă iubeşte deloc, dar vrea să-şi ţină promisiunile făcute la altar până-n ultima clipă. Se plânge că nu ştie să facă ce ar trebui. O mare durere pentru ea şi o sâcâială serioasă pentru mine!“

Dar de ce domnul Aghios se simţea atât de plin de bucurie şi de speranţă în momentul când putea în sfârşit să-şi lase consoarta legitimă? Voia oare să meargă să se distreze şi să-şi dezonoreze părul aproape complet alb alergând după femei?

Vai! Nu trebuie spus un asemenea lucru. În primul rând, un bătrân nu poate să alerge, şi apoi domnul Aghios nu alergase după femei nici când era tânăr. Desigur, femeia nu trebuia exclusă complet din bucuria şi speranţa sa. Era atât de deplină acea bucurie şi acea speranţă, încât femeia – femeia ideală, eventual fără de picioare şi de gură – nu putea să lipsească. Zăcea în umbra amestecată cu multe alte fantasme, parte importantă a acestora. Dar femeia nu e întotdeauna aceeaşi în dorinţă. E-adevărat că înainte de toate slujeşte la iubire, însă uneori e dorită pentru a o ocroti şi a o salva. Este un animal frumos, dar şi slab, care dacă se poate e mângâiat, iar dacă nu se

poate e iarăşi mângâiat.

Domnul Aghios avea nevoie de viaţă şi de aceea călătorea singur. Se simţea bătrân, dar încă şi mai bătrân alături de bătrâna lui soţie şi de tânărul lor fiu. Atunci când era cu soţia la braţ trebuia să-şi încetinească pasul, iar când mergea alături de băiat simţea că acesta trebuia să şi-l încetinească. Îl înconjurau cu tot respectul. De când fusese bolnav, soţia îşi păstrase comportamentul de infirmieră ce elimina orice instinct de cavalerism din partea bărbatului. Apoi, băiatul avea tot respectul pentru taică-său, însă-l instruia şi-l corecta atunci când el, împins de imaginaţia sa entuziastă, inventa etimologii care nu se bazau pe nici o ştiinţă ori muta sau denatura fapte istorice, pe când tânărul, deşi se străduise destul ca să termine liceul, îşi amintea greaca şi latina pe care domnul Aghios nu le cunoscuse niciodată şi ştia – la fel ca maică-sa – cu exactitate ceea ce cunoştea. Şi nu e deloc uşor să fii un tată care nu are dreptate!

Dar asta nu era tot, deşi era destul de important pentru domnul Aghios să fie lăsat, la vârsta lui, în întregime în pace, în întregime adică inclusiv în ceea ce priveşte ignoranţa sa, în care trăia de-atâţia ani, încât îşi făcuse din ea baza vieţii sale.

Tuturor metehnelor de care suferea domnul Aghios le spunea bătrâneţe, însă se gândea că o parte dintre ele se datorau familiei. E-adevărat că niciodată nu fusese atât de bătrân ca acum, dar niciodată nu simţise, pe lângă bătrâneţe, şi atâta rugină. Iar rugina provenea cu siguranţă din familie, mediul închis în care există mucegai şi rugină. Cum să nu ruginească în atâta monotonie? În fiecare zi vedea aceleaşi feţe, auzea aceleaşi cuvinte, era obligat la acelaşi comportament şi chiar la aceleaşi simulări, pentru că totuşi el îşi dezmierda zilnic soţia, care sigur că merita acest lucru. Până şi siguranţa de care te bucuri în familie adoarme, înţepeneşte şi duce la paralizie.

Oare avea să se simtă mai puternic în aerul rece din afara familiei? Scurta călătorie avea să fie un experiment, fiindcă afacerile sale i-ar fi oferit pretextul pentru alte călătorii. Sigur, nu spera să devină atât de viu ca în timpul ultimei sale călătorii la Londra, unde locuise câteva luni în urmă cu douăzeci de ani, fără soţie, care era în acea vreme o foarte tânără mamă.

Atunci suferise îngrozitor din pricina singurătăţii. Simţise în el o

nerăbdare înverşunată din pricina neîncrederii şi a indiferenţei de care se simţea înconjurat. Privea cu invidie şi dorinţă viaţa intensă care-l înconjura şi-l respingea. Odată, în camera de lectură a hotelului, stătea singur citind când a fost abordat de un băiat frumos, trandafiriu la faţă, cam de vreo zece ani, care i-a adresat cuvinte pe care el nu le-a înţeles deloc, căci – se ştie – engleza copiilor e cea mai dificilă. Domnul Aghios a fost mişcat că găsise în sfârşit un prieten. I-a vorbit şi se pare că şi băiatul înţelesese, căci i-a răspuns cu mult mai multe cuvinte decât cele pe care le ascultase. Din nefericire, toate în engleză! Şi ca să se apropie de el, dat fiind că vorbele nu erau de ajutor, domnul Aghios l-a mângâiat pe părul blond. Însă atunci a apărut în uşa sălii un domn care a părut indignat că fiul său avea de-a face cu un străin: „*Philip! Come along!*“ a exclamat, iar copilul s-a îndepărtat imediat, după ce aruncase o privire înspăimântată spre omul căruia îi arătase încredere şi din partea căruia putea cu siguranţă să-l pască un pericol, având în vedere că îl îndepărtau de el cu atâta grijă.

Iar suferinţa plină de mânie a singurătăţii a pricinuit pagube şi afacerilor sale, fiindcă domnul Aghios a sfârşit prin a-i considera drept duşmani pe toţi clienţii săi. Şi a fost chiar şi mai rău, întrucât cumpătatul, virtuosul domn Aghios, pentru a se simţi mai vioi a recurs la absint, o băutură ce înlocuieşte foarte bine prietenia şi conversaţia. N-a luat prea mult, însă destul ca să-i provoace unele tulburări nervoase care au încetat atunci când, reîntors în ţară, a revenit fericit la viaţa de familie, care a făcut inutil din capul locului orice alt stimulent.

Însă suferinţa de care-ţi aminteşti nu e întotdeauna suferinţă. Acum el simţea viaţa intensă. Ah! Dacă s-ar mai fi putut întoarce toată nerăbdarea şi toată suferinţa aceea! Ce regenerare a vieţii! Viaţa nu poate fi decât trudă, resentiment şi aşteptare a bucuriei! Era înconjurat de prea mulţi prieteni care, chiar dacă uneori îl răneau, nu-i îngăduiau o revoltă adevărată. Avea nevoie să trăiască printre necunoscuţi şi eventual printre duşmani. Îşi amintea cu admiraţie revolta sa împotriva Marii Britanii. Studiase probleme politice şi economice numai pentru a putea ataca marele imperiu, care avea o organizare aproape perfectă, însă nu în totalitate şi care nu se simţea capabil de micul efort de a ajunge la perfecţiune. Iar întoarcerea în Italia a fost şi ea o călătorie însufleţită de cele mai înalte speranţe. Printre alte

bagaje, ducea cu el şi un mic pachet ce conținea puțin pământ strâns de la Londra din vecinătatea unei zone stâncoase. Despre acel pachet, pe care domnul Aghios îl ținea umed, nu ştia nimeni în afara vameşului de la Chiasso[59], care fusese cât pe ce să-l oprească pe călător şi să trimită pământul la analiză. Acesta, plătit de guvern, era pe punctul să zădărnicească şansa Italiei! Domnul Aghios zâmbea plin de afecțiune amintindu-şi de propria mare naivitate. Chiar şi naivitatea e viață, ba e chiar adevăratul început proaspăt şi parfumat al vieții. Trebuie să ştiți că domnului Aghios îi fusese relatat că Darwin considera că stânca aceea din Marea Britanie fusese transformată în pământ fertil de un viermişor microscopic. Atât a fost de ajuns pentru a-l face să spere că va putea promova lucrarea lentă a viermişorului şi în propria țară. A împrăştiat pământul acela pe un anumit teren carstic din Italia şi s-a simțit însuflețit şi plin de viață. Nu-i păsa că numele său nu avea să fie pomenit atunci când, peste secole, în Italia, pe suprafața pământului n-ar mai fi existat urmă de stâncă. La astfel de înălțimi ajungeai în singurătate! Acum zâmbea gândindu-se la el însuşi. Trăise prea mult timp în familie ca să mai înțeleagă propria măreție trecută. Familia era asemenea unei perdele în spatele căreia te refugiai pentru a trăi apărat şi uitând de toate. El murea acum din această pricină, plin de speranță. Probabil era o dovadă ce i-ar fi produs o dezamăgire. Iar atunci ar fi fost împăcat. Nimic nu avea să fie pierdut. El s-ar fi întors în spatele acelei perdele ca să trăiască în semiobscuritate, protejat, în siguranță, însă ca un muribund resemnat. Chiar aşa! Asemenea muribunzilor care, orbiți de țelul aflat aproape, nu cunosc alt efort decât acela de a reține viața ce vrea să se desprindă de ei, incapabili să vadă, să simtă ori să salute celelalte lucruri, concentrați cum sunt în activitatea devenită dificilă de a respira şi de a digera.

59. Localitate situată în sudul Elveției, la granița cu Italia.

Mai era un sfert de ceas până la plecare şi domnul Aghios a încetinit pasul. Poate că se grăbise prea mult să se despartă de soție şi-i părea rău că ea s-ar fi putut supăra din această cauză, întrucât, desigur, ea merita tot, inclusiv atenția.

Un mic fox terrier a venit şovăind să-i miroasă picioarele. „Eşti aici de-

acum, bătrâne prieten?“ s-a gândit, bătrânul. Sigur, nu era primul câine pe care-l vedea la Milano, dar era primul care se apropiase de el de când era singur. Şi l-a privit cu afecţiune, în timp ce câinele a dat înapoi – îşi căuta desigur stăpânul – după care a plecat ţopăind, privind încă o ultimă dată înapoi la cel pe care-l speriase, cu urechile moi de căţelandru lipite de cap. Bătrânul a privit după el cu admiraţie. Pasul în patru labe este întotdeauna mai nevinovat decât cel în două. Cel al căţelandrului, care o dată ţopăia, o dată amuşina, cu mişcările acelea ale lui încă necoordonate bine cu labele, era ingenuitatea însăşi. Iar domnul Aghios s-a gândit cu inima grea la marile pericole care-l pândeau pe animalul cel alb. „Fii atent la otrava pentru câini!“ s-a gândit.

Câinii sunt mari prieteni ai călătorului. Până şi în Anglia seamănă cu ai noştri şi ne fac să regăsim în ei un crâmpei din patrie. Nu sunt mai bine educaţi decât ai noştri, curioşi ca şi aceştia în legătură cu toate porcăriile de pe stradă, băgăreţi, zgomotoşi, ascultători atunci când au cunoscut biciul, afectuoşi şi mereu miraţi că cel care-i iubeşte nu acceptă să-i lase să-l lingă pe faţă. Vorbesc aceeaşi limbă. Iar în singurătate, Aghios i-a îndrăgit şi i-a urmărit descoperindu-le caracterul şi cauzele sale. Complet diferiţi de noi, care privim în vreme ce ei miros, e ciudat că între noi şi ei s-a format o relaţie atât de intimă, spre marele nostru noroc, din partea câinelui întemeiată cu siguranţă pe o neînţelegere. Poate că pisica se apropie mai mult de noi, fiindcă ne seamănă mai mult şi ne cunoaşte mai bine. Pe când câinele îşi datorează sinceritatea simţului său predominant, mirosul. Modul său de a percepe îl face să creadă că pe această lume orice trădare este descoperită imediat, întrucât nu vede suprafeţele înşelătoare, el analizează chiar sufletul lucrurilor, mirosul acestora. E posibil ca şi simţul său să-l înşele pentru că adesea muşcă nişte nevinovaţi cu miros neplăcut, dar el nu ştie acest lucru, iar dacă e oprit din planul său se resemnează, însă mârâind. De multe ori o lege superioară îl opreşte înlănţuindu-l şi, fără convingere, el trebuie să o suporte; e obişnuit cu acest lucru. Însă nu poate accepta intenţia de a trăda, gândindu-se că el, cu simţul său, ar fi în stare să o descopere şi cu atât mai bine deci stăpânul său, care nu ar fi stăpânul lui dacă n-ar avea simţuri şi mai ascuţite decât ale sale.

Lumea mirosurilor este prin urmare o lume sinceră. Se pare însă că se

îndepărtează de realitate mai mult decât cea a liniilor şi a culorilor. Sărmanul câine este întotdeauna cel înşelat, fiind prost informat. Cu toate astea, e scutit de unele suferințe. El nu este străin în nici un loc. Simțul său e în esență sociabil. Orice întâlnire întâmplătoare devine imediat intimă, iar nasului îi sunt oferite spre verificare părțile cele mai ascunse. A le refuza constituie o adevărată mojicie care provoacă reacția cea mai violentă. Ce viață, mai naturală decât a noastră! În viața cea mai aglomerată de la Londra un om nu este pentru celălalt decât un obstacol. Cum să procedezi? Chiar dacă domnul Aghios ar fi fost acceptat ca dictator al vieții de societate, n-ar fi ştiut să impună zâmbetul reciproc de salut între necunoscuți. Acesta, impus, ar fi devenit o grimasă oribilă şi nicicând n-ar fi putut reprezenta un salut sincer de frate. Afecțiunea este şi ea o osteneală; şi nimeni nu i se supune din cauza unei reguli; adevărata destindere e indiferența. La câini, conduşi de mirosuri, indiferența față de viață nu există niciodată. Niciodată nu sunt străini simpli şi indiferenți, ci întotdeauna prieteni ori duşmani.

Un tren nu e un lucru mic, însă domnul Aghios nu îl afla pe-al său în gara aceea mare. Şi totuşi, în gară trebuia să existe, într-un anume loc, indicația necesară pentru a-l găsi, numai că domnul Aghios nu o vedea. De obicei îl conducea soția sa. Domnul Aghios a adulmecat inutil la dreapta şi la stânga. A văzut un hamal care alerga spre el. Era ceea ce-i trebuia. I-a dat mica valijoară pe care oricum ar fi putut s-o ducă foarte uşor şi singur şi a întrebat de tren. A simțit nevoia să se scuze: „E uşoară, dar mi-e greu pentru că sunt bătrân“.

Îi vorbise hamalului ca să şi-l facă prieten. Simțea deja nevoia de prieteni ocazionali care nu atentează la propria libertate. Hamalul, un bărbat bondoc şi sprinten, a zâmbit, bolborosind ceva în dialect milanez, ceea ce domnul Aghios n-a priceput. Noroc cu zâmbetul, şi domnul Aghios, plin de bunăvoință şi în pas grăbit, l-a urmat pe amicul care, cu valijoara în mână, îl preceda în pas sprinten. Îl urma şi de-acum îl îndrăgea. Ce frumoasă mai era şi invenția bacşişurilor! Îndeosebi a celor mici, cele care nu dor. De aceea, el era mai curând avar, fiindcă dăruind mult dintr-o singură dată plăcerea era scurtă şi rămâneai apoi paralizat pentru mult timp. Soția sa era mai generoasă, iar atunci când apărea o necesitate ce nu putea fi potolită decât

cu o sumă mare, ea o dădea. Însă era un mod de a dispune de lucrul altuia, pentru că trebuia apoi să le spui celorlalţi: „Am hotărât de-acum altfel de cum vi s-ar fi cuvenit“. El era cu adevărat generos numai câteodată, când voia soția, după cum era şi multe alte lucruri atunci când ea o dorea.

În voiaj trebuia să îți faci prieteni, fiindcă altfel străbați pământul acesta, care este adevărata, marea noastră patrie, cu încruntarea străinului. Iar domnul Aghios profita de pe urma micilor sale bacşişuri ca un adevărat avar, dorind să cumpere cu ele nu multă, ci o prietenie de durată. Ca atare, începea prin a plăti un preț mai mic decât tariful. De obicei, celălalt nu protesta, însă se oprea să privească, descumpănit, la puținii bani pe care-i ținea în palmă. Abia atunci domnul Aghios punea în mâna aceea o monedă după alta până când palma se închidea, iar pe fața hamalului apărea un zâmbet. Astfel, zâmbetul acela, care întârziase să-şi facă apariția, se întipărea mai bine în amintirea domnului Aghios şi-i făcea mai uşoare câteva mile de drum. Uneori, înainte ca el să sfârşească de dat întreg bacşişul, hamalul obosea şi pleca suduind. Domnul Aghios pleca atunci cu bacşişul în buzunar, dar avea totuşi satisfacția sa, fiindcă se despărțea, desigur, de un duşman, dar nu de un străin.

A trebuit să coboare pe o scară mare sub pământ şi să urce din nou, după ce străbătuse un coridor, la peronul unde trebuia să aştepte trenul care nu sosise încă de la Torino.

Hamalul l-a întrebat pe domnul Aghios dacă trebuia să aştepte împreună cu el. Dacă n-ar fi fost nevoit să vorbească în dialect, domnul Aghios l-ar fi reținut pe cel mai nou prieten al său. Dar aşa l-a lăsat să plece şi a rămas în singurătatea înveselită de ultimul lui zâmbet de mulțumire. O clipă se priviseră în ochi ca pentru a-şi declara simpatia reciprocă. Iar domnul Aghios, ca să sporească această simpatie, a adăugat la bacşiş şi o țigară.

Pe peron aştepta lume multă. Lângă un stâlp erau stivuite mai multe bagaje modeste, o singură valiză închisă, două coşuri mari de nuiele legate, din care unul acoperit cu o pânză roşie, iar celălalt cu una de un verde decolorat. O femeie şedea pe valiză cu un sugar în brațe, iar o fetiță de zece ani, bine apărată de frig de un costumaş uzat, dormea pe coş, cu capul sprijinit de şoldul maică-sii.

„Oare se mută?“ s-a gândit domnul Aghios. Apoi a văzut apropiindu-se

un țăran, care, în timp ce alerga, trăgea cu ochiul la biletele de tren abia cumpărate. Tânăra femeie a scos un oftat văzându-l. Trebuie că suferise fiindcă rămăsese singură atât de mult. Aceea nu era o călătorie cu întreaga familie. O emigrare, o fugă.

Apoi, domnul Aghios nu s-a mai uitat la lumea care-l înconjura şi s-a oprit preț de câteva minute să privească fumul ce ieşea gros pe coşul unei locomotive din afara gării. Îl mâna vântul. Ieşind din coş în cercuri, era imediat micşorat şi împrăştiat de vânt. Fiecare cerc, în momentul când era supus unei astfel de distrugeri, părea că se dezbracă, dezvăluind existența înlăuntrul său a unui cap, a unui chip, a unei ființe însuflețite. Iar un astfel de cap, înainte de a se descompune, îşi deschidea larg nişte ochi uriaşi ca să privească mai bine, iar ca să privească mai bine sfârşea prin a se deschide larg cu totul. O procesiune de capete speriate şi amenințătoare. „Câteva trăsături de viață sunt suficiente pentru a reprezenta esența vieții, frica ori primejdia“, a reflectat domnul Aghios.

Trenul a intrat pufăind în gară. În acel moment domnul Aghios a auzit vocea soției care-l striga:

— Giacomo!

S-a întors către ea şi poate că n-a ştiut să-şi ascundă un gest de nerăbdare. El o iubea aşa cum merita, însă absența sa nu fusese suficient de lungă pentru a-l face să dorească să o revadă. Era de ajuns numai sunetul acelui glas pentru a-l smulge din starea de cordialitate pe care o revărsa asupra tuturor lucrurilor şi oamenilor. Şi-apoi, să-i fi adus ea oare vestea că nu mai putea călători singur? Dar el avea totuşi să plece.

Doamna probabil că intuise în parte starea lui sufletească, fiindcă, descumpănită, l-a întrebat:

— Te deranjez atât de mult?

Şi a făcut gestul de a o porni înapoi. A fost un moment neplăcut.

Ei, dar domnul Aghios n-ar fi admis aşa ceva! Puteai să te gândeşti la orice pe lumea asta, însă nu trebuia să destăinui gândul acela atât de frumos şi de adevărat atâta vreme cât rămânea ascuns în propriul suflet şi atât de ofensator când ieşea afară, la lumina zilei.

— Nu te recunoscusem! a spus imediat. Şi, luând-o de mână, a tras-o către el. Ea s-a eschivat să fie îmbrățişată, fiindcă era atât de bine educată,

încât n-ar fi admis un asemenea lucru în public. Dar a fost imediat convinsă, întrucât îl credea pe soţ. Era o credinţă de care în trecut domnul Aghios fusese fericit. De câtva timp îl irita. Era chiar un fel de a simplifica viaţa prea mult. De-acum şi această credinţă avea ceva înghețat, ca întreaga lor relaţie.

Zâmbind, ea i-a spus că nu alergase după el ca să-l mai salute o dată, ci pentru că uitase să-i spună că doamna Luisi îl ruga să-l anunţe pe bijutierul din Venezia că oprise şiragul de perle ce îi fusese oferit şi că domnul Luisi va avea grijă să plătească peste câteva zile.

După care, tot zâmbind, l-a întrebat:

— Îţi mai aminteşti ce ai în buzunarul de la piept?

Aghios şi-a dus imediat mâna la buzunarul cu pricina şi, găsindu-l umflat, şi-a amintit:

— Să nu te îndoieşti! Mereu mă gândesc la asta.

Dar în acest caz ea nu l-a crezut, fiindcă îşi dăduse seama că, pentru a-şi aminti că avea cu el o mare sumă de bani, trebuise să-şi atingă buzunarul acela. Şi şi-a făcut griji pentru bani, nu pentru el.

— Am făcut foarte rău lăsându-te să pleci singur. A privit nehotărâtă în jur. După care a oftat: Da! Acum nu mai e timp.

Amândoi erau mulţumiţi că nu mai era timp, însă domnul Aghios era şi furios simţindu-se tratat ca un copil.

— Poate te gândeşti că o să pierd banii? a întrebat îmbufnat. M-ai găsit aşa căzut pe gânduri fiindcă tocmai socoteam că trebuie să dau o raită prin Trieste să văd dacă nu pot găsi suma cea mai convenabilă pentru reînnoirea unei părţi din datoria noastră. Şi pe când vorbea a privit încă o dată coşul locomotivei îndepărtate din care continua să iasă un fum gros. Acum nu mai era decât un fum amorf, nu martor, nu ameninţare, nu spaimă.

— E o lejeritate să călătoreşti cu atâţia bani gheață în buzunar, a mai zis doamna cu o voce caldă care cerea scuze.

Da! Era o lejeritate. Din ziua precedentă hotărâseră să achiziţioneze un titlu de credit, inclusiv pentru a face buzunarul acela mai uşor. Dar îl deranjase să meargă cu banii aceia la bancă şi amânase operaţiunea până în aceeaşi zi. Apoi, în momentul culminant, veniseră în vizită la băiatul lor trei tineri care studiau împreună cu el. Bătrânul era încântat să stea să audă

proiectele lor de viitor, acum, că îşi încheiaseră studiile. El n-ar fi deschis gura de frică să nu fie corectat de înţelepţii aceia, însă îşi amintea că la terminarea şcolii el fusese mai timid, şovăielnic, sperios. Unul dintre ei găsea poziția sa de-a gata, însă considera că intervenția lui ar fi reprezentat un progres pentru firma în care trebuia să intre. Cel de-al doilea, care nu găsea nimic făcut de strămoşii lui, se pregătea cu tot calmul să emigreze. Putea realiza multe lucruri pe care Italia nu putea să i le ofere. Cel de-al treilea, în schimb, arăta un mare dispreţ pentru politică, dar se gândea să i se consacre. Încă n-avea nici un partid şi avea un răgaz să se gândească. Între timp avea să intre într-o instituție guvernamentală. Iar bătrânul nu se mulţumea să se gândească la faptul că lumea nu mai era cea în care se născuse el, dar îi plăcea să studieze care din cele două lumi avea dreptate. Nu era cu putință! Una din cele două greşise. Poate că nu ştia el bine, însă în tinerețea sa îi explicaseră că pe pământ nu exista destulă bucurie pentru a-i mulţumi pe toți, iar el crezuse şi, odată terminată şcoala, bătuse timid la poarta lumii pentru a întreba: „Este un locşor şi pentru mine? Îl voi putea obține?“ Asta era lumea de-atunci, când pe pământ erau mai puțini oameni. Oare după aceea lumea s-a lungit şi s-a lărgit? Şi bătrânul fusese țintuit la locul său, fiind împiedicat să meargă să achiziționeze titlul de credit din pricina supărării de a se fi născut într-o lume mai dificilă.

— Da, acum nu mai e timp. Fii liniştită, să nu-ți faci griji pentru bani. La revedere!

Şi i-a dat sărutarea de rămas-bun. Ea s-a lăsat sărutată pe obraz şi l-a sărutat la rândul său tot pe obraz. El a privit în jur, căutând să găsească un alt semn de afecțiune pe care să i-l dea. L-a găsit! I-a luat mâna dreaptă şi a dus-o la buze. Era foarte bucuros că găsise. Singurătatea către care se îndrepta ar fi fost înfrumusețată de un asemenea rămas-bun.

A dat să urce în vagon uitând să-şi ia valijoara pe care hamalul o lăsase pe jos. Ea a luat-o şi i-a întins-o hohotind. Ca să se scuze, domnul Aghios a şoptit:

— Hamalul a lăsat-o acolo. Nu găseam trenul…

Doamna Aghios a râs iarăşi:

— Şi cum o să ajungi la Trieste fără hamal?

Era inevitabil! Trebuiau să se despartă supărați.

Domnul Aghios a răspuns fără chef:

— Lucrul cel mai greu este să găseşti trenul. Că doar nu-l conduc eu.

Iar doamna, continuând să râdă cu însufleţire:

— Din fericire, a zis.

Nu mai era timp să se gândească la un răspuns. Ar fi putut să spună imediat că nici ea n-ar fi ştiut să conducă trenul, apoi că nu era atât de greu, fiindcă existau şinele şi, în sfârşit, că valijoara nu conţinea nimic important, dar n-a zis nimic. Era mai bine să-i zâmbească încă o dată şi să plece liniştit. Însă pica o purta în sinea lui şi era rău. A urcat şovăind în vagon. Pe culoarul vagonului era greu să te mişti, însă domnul Aghios, cu valiza în mână, şi-a făcut loc cu hotărâre tinerească, ajungând la următoarea fereastră pe care a deschis-o. În acel moment trenul s-a pus în mişcare.

Domnul Aghios şi-a strigat soţia, care continua să privească uşa pe care dispăruse el. Ea i-a răspuns călduros la salut. Peronul era de-acum pustiu. O clipă el şi-a luat ochii de la soţie spre a privi locul unde zăcuse bagajul ţăranilor. Bagajul acela dispăruse şi cine ştie cât se mai chinuiseră să-l facă să intre în vagon. Apoi s-a întors cu privirea la soţie, care-şi scosese batista din buzunar şi-i făcea semne călduroase de rămas-bun. A răspuns salutului trimiţându-i o sărutare. Figura subţire şi elegantă a soţiei, care de aproape se vedea puţin cam uscată din pricina vârstei, acum, când mişcarea trenului făcea să crească distanţa dintre ei, i se părea cu adevărat plăcută cu voalul acela roz care, prins de pălărie, se mişca la adierea vântului. Şi, îndreptându-se către singurătatea sa, privind ţinuta aceea zveltă, a dorit să aibă gândul precis şi sincer, chibzuind: „Cu cât mă depărtez de ea, cu atât mai mult o iubesc“. Apoi şi-a simţit conştiinţa împăcată. În sfârşit, pentru moment el se afla în ordine cu legea omenească şi divină, fiindcă el, sincer, îşi iubea femeia.

Ca s-o vadă mai mult s-a aplecat afară pe fereastră. Vedea bine? Soţia îşi ducea mâna la inimă cu un gest exagerat. Nu era posibil ca ea, o persoană atât de echilibrată, să dorească să le arate unor străini o suferinţă exagerată pentru că o lăsa singură. Şi totuşi, se părea că gestul acela măreţ era însoţit de strigăte.

Apoi, după ce n-a mai văzut-o, a ghicit. Prin gestul acela ea dorise să-i facă o ultimă recomandare, să fie atent la banii pe care-i avea în buzunarul

de la piept. Ce bine! A zâmbit şi, ascultător, pentru a mai atenua regretul că simțea că-şi iubeşte soția mai mult ca niciodată acum, că n-o mai vedea deloc, şi-a atins cu mare hotărâre buzunarul de la piept. Portofelul, umflat de cele treizeci de bancnote de o mie, era la locul său.

II. Milano – Verona

Acum trebuia să încerce să-şi găsească un loc. Deocamdată bătrânului domn nu îi era uşor să se mişte pe culoarul acela în timp ce trenul gonea cu toată viteza, se zgâlțâia şi parcurgea unele curbe astfel încât corpul simțea o atracție irezistibilă când într-o parte, când în cealaltă. Domnul Aghios s-a îndreptat hotărât spre următorul compartiment, scuzându-se în dreapta şi în stânga. Şi imediat a avut prima aventură amoroasă. O tinerică grațioasă s-a tras deoparte, atât cât îi permitea peretele, ca să-i facă loc, iar domnul Aghios a privit-o cu un zâmbet ce se dorea patern, gândindu-se însă că n-ar fi fost rău dacă brambureala din acel spațiu îngust l-ar fi împins peste ea. Însă mişcarea trenului, parcă anume, l-a țintuit de peretele din față. A continuat să-i zâmbească domnişoarei care-l privea îngrijorată cu nişte ochi mari albaştri, temându-se să nu se pomenească peste ea cu namila aceea de bărbat care nu se ținea bine pe picioare. El a trebuit să înainteze şi să se îndepărteze zâmbind forțelor fizice oarbe care se puseseră în slujba moralei. Alteori, la fel de orbeşte încurajaseră plăcerea bărbaților, ca în acea veche anecdotă cu doi iubiți închişi într-o peşteră plină cu alimente din cauza unei avalanşe. Primăvara surpriza a fost să se găsească în peştera aceea trei ființe în loc de două. Imposibil! Ca să se coacă, lucrurile au nevoie de nouă luni.

A ajuns la compartimentul pe care-l vizase, însă aici toate locurile erau ocupate. Ba pe o parte stăteau chiar cinci persoane. Între cei cinci ocupanți, o femeie elegantă, însă nu frumoasă, cu una dintre pălăriile acelea care acoperă fruntea şi chiar o parte a ochilor. Ea se întinsese puțin: gambele în ciorapi de mătase, picioruşele foarte mici în nişte pantofiori negri de lac. Domnul Aghios, care pentru a scăpa de îmbulzeala de pe culoar stătea în mijlocul compartimentului, ajungând să se țină de bara de fier care susținea plasa pentru bagaje, n-a fixat-o prea mult pe doamnă, fiindcă a trebuit să aibă grijă să se țină pe picioare. Dar supărarea lui nu l-a împiedicat să se

gândească la faptul că părul ce acoperea capul, fruntea şi ochii femeilor era enervant. Moda era făcută de majoritate şi ca atare trebuia să consideri că majoritatea femeilor aveau picioarele bine făcute, iar capul rău. Apoi, mişcarea trenului l-a făcut să se întoarcă spre doamnă şi a priceput că ea îi acceptase dorința nespusă şi îşi scosese pălăria, care acum îi stătea în poală. Nu! Chipul ei nu era frumos, însă probabil că fusese. Un chip care fusese schimbat şi ruinat de viață, redus la nişte trăsături rigide, provocate de o daltă necruțătoare, care îl făceau prelung. Părul negru, buclat cu grijă, îi acoperea urechile. Dar picioruşul era grațios, mai mic decât pantofiorul de lac.

Un tinerel (cel de-al cincilea pe banchetă) s-a ridicat, oferindu-i locul.

— Mulțumesc! Mulțumesc! De ce vă deranjați? a spus domnul Aghios. Pot să rămân aici.

— Eu mă duc pe culoar, a zis tinerelul. N-a avut un zâmbet binevoitor pentru bătrânul pe care îl trata atât de politicos. Şi a ieşit, călcând-o pe picior pe doamna care nu şi-l retrăsese la timp.

Domnul Aghios s-a aşezat pe spațiul îngust care-i fusese lăsat liber lângă fereastră. Păcat că tinerelul (lungan, brunet, grosolan) nu-şi însoțise darul cu un cuvânt amabil. Ar fi fost un frumos început de călătorie! Totuşi, nu trebuia să se plângă, întrucât călătoria în picioare n-ar fi fost potrivită pentru bătrânele sale mădulare.

Ca să nu-şi deranjeze vecinul pe care nici măcar nu-l văzuse, domnul Aghios a rămas un timp în aceeaşi poziție în care căzuse pe locul său, cu fața spre fereastră.

Mai întâi s-a gândit la viața din vagonul acela şi la acel tinerel binevoitor, dar nesuferit. Asta e! În anumite poziții e greu să-ți păstrezi o atitudine binevoitoare. Chiar şi acum, când stătea mult mai bine, simțea o anume antipatie față de vecinul său care-l obliga să stea lipit de fereastră. Era chiar un moment în care simțeai că omul cu burta lui, cu spatele său larg şi cu coatele tari, e un animal odios pentru aproapele său. Lupta pentru spațiu e una cruntă. Aghios nu a vrut să-şi piardă buna dispoziție şi şi-a expediat simpatia sa într-un vis, ca să nu fie distrusă în întregime. Trenul viitorului, care avea să transporte o omenire mai evoluată, s-ar fi lungit atunci când ar fi fost necesar, fără ca pentru aceasta să fie nevoie să se oprească. Fiecare

vagon ar fi dispus de posibilități uriaşe. Apeşi pe un buton, iar locurile se înmulțesc. Şi astfel Căile Ferate ale Statului ar crea cavaleri, iar nu mojici ca acum, şi nu va mai fi nevoie să accepți zâmbind un loc oferit bădărăneşte.

Cu nasul lipit de geam, domnul Aghios n-a putut să nu vadă într-un târziu câmpia nesfârşită care alerga înapoi. Strânsul recoltei se încheiase. Căpițele de fân se înălțau uriaşe, provizii pe tot anul pentru animalele cu o hrană atât de simplă. Câmpurile leneveau, aşteptând să li se dea altă muncă de făcut. Iar domnul Aghios s-a gândit că el sosea exact la timp cu urările sale de a avea o recoltă bună. Acum începea să se hotărască soarta anului viitor. Era nevoie imediat de o ploaie lungă, care apoi să se oprească, după ce ar fi înmuiat pământul şi l-ar fi făcut bun de lucru. Trebuia să fie pregătit cu rigurozitate: nici prea tare, nici prea moale. Iar urările domnului Aghios plouau cu nemiluita pe când alerga în lungul câmpurilor acelora cu şaizeci de kilometri la oră, iar odată s-a întors cu un mare efort nu pentru a vedea picioruşul acelei doamne care continua să fie încă în aer, ci pentru a transmite urările sale şi pe cealaltă parte a căii ferate: „Produceți, produceți cu mare abundență, pentru ca acei care vă lucrează să fie răsplătiți“. Apoi a şovăit. Şi-a amintit chipul trist al acelui țăran care anul trecut îi spusese: „Anul acesta vinul e trist, fiindcă este prea mult“. Însă ce importanță are? Lumii acesteia trebuie să-i faci urări. Nimeni nu-i poate lua omului un atare drept, a cărui exercitare îi umflă plămânii şi inima. E-adevărat că urarea sfârşeşte prin a-ți aminti ironia celui care, îndepărtându-se de o masă de joc, urează noroc tuturor celor ce rămân aşezați, numai că pe lumea asta evidența nu e la fel şi se poate mereu crede că un mare efort al pământului binefăcător trebuie să producă binele.

Şi-a îndreptat spatele şi a văzut picioruşul în aer. Ea era cea de-a treia persoană aşezată pe partea sa şi nu-i putea vedea chipul direct, dar şi-a dat seama că acum putea să o zărească reflectată în mod straniu de un geam care acoperea fotografia. Ce frumoasă era! Odată deformarea imaginii completată şi micşorată de reflexiile apusului sau poate şi de unele linii ale fotografiei pe care geamul le acoperea, chipul acela era tot numai spirit şi frumusețe. Amintea de unele tablouri celebre, însă domnul Aghios, care văzuse atâtea, nu ştia să spună care. În fond, nu era decât un tablou, şi nici

măcar foarte asemănător, dar domnul Aghios era fericit să călătorească cu el.

În scurtul răstimp de când îşi părăsise soţia, aceasta era cea de-a doua dorinţă a sa, adică a doua trădare şi chiar al doilea păcat. Orice gest de admiraţie faţă de o femeie este o dorinţă. I se atribuie inteligenţă ori suferinţă ca să facă mai dulci buzele acelea pe care-ai vrea să le săruţi. Păcatul nu-l apăsa prea tare. Când eşti pe punctul să ajungi la şaizeci de ani – cel puţin domnul Aghios trăise pe pielea sa o atare experienţă, iar în singurătatea lui îi plăcea să generalizeze – se ştie că propriul organism nu e făcut pentru marile rezistenţe. Tot la fel, chiar dacă păcatul ar fi declarat permis, acum s-ar păcătui mai puţin frecvent decât în epocile anterioare, dovadă că totul depindea de ceea ce se poate şi de ce se cuvine. Domnul Aghios a ajuns chiar să formuleze o reflecţie înalt filozofică: dacă Domnul-Dumnezeu ne-ar fi făcut anume în scopul de a ne vedea acţionând exact aşa cum doreşte, creaţia n-ar fi avut scop. El ne-a făcut, şi-apoi a stat să ne privească plin de curiozitate, dar, niciodată cu mânie. De aceea, domnul Aghios poftea la femeile altora fără să aibă remuşcări din această pricină.

În schimb, se lăuda că, în pofida unei atari dorinţe, el nu-şi trădase niciodată soţia. Ce cuminte fusese, fiind astfel făcut, încât nu o trădase cu adevărat. În momentul acesta, când se despărţea de familie puţin supărat, admitea şi că fusese un prost. Însă femeia – domnul Aghios ştia acest lucru – nu este niciodată ieftină. Vrea banii, inima, viaţa. În schimb, nu costa nimic s-o privească şi s-o dorească, iar acest lucru, cu siguranţă, era chiar prea ieftin. Fiindcă femeia, când e frumoasă, dă imediat mult, în primul rând sentimentul omeniei, străinului şi tuturor. Nici vorbă de salut maimuţărit între necunoscuţi! Trebuie să stai izolat luni întregi într-o ţară unde se vorbeşte o limbă ininteligibilă, ocolit de aproapele tău numai pentru că nu te cunoaşte, şi ca atare te bănuie în stare de furturi şi de omoruri, şi să descoperi brusc legătura ta intimă cu toţi cei din jur, apartenenţa ta la ţara aceea, dreptul tău înnăscut de cetăţenie în ea la vederea unei priviri luminoase, a unui picioruş vioi, a unor plete cu o culoare şi o coafură surprinzătoare. Mai tânăr pe atunci, prima sa privire fusese un adevărat început al unei relaţii sociale. Un început entuziast: era ca şi cum ar fi intrat în casa unui prieten foarte apropiat, împodobită ca să te onoreze, cu

înscrisul „Bine ați venit!“ întipărit pe uşă. Cu privirea aceea domnul Aghios spunea: „Te cunosc pentru că eşti frumoasă“. Iar micuța englezoaică răspundea într-o limbă perfect inteligibilă, adică printr-o privire: „Ce drăguț eşti tu, cel căruia îi plac atât de mult. Mai drăguț decât cel căruia i-am dat totul şi care nu mai ştie ce să facă cu darul meu“. După un asemenea discurs domnul Aghios nu mai avea nevoie de absint, fiindcă i se părea că se află în patria ideală unde toți se înțeleg şi se iubesc.

Ba era chiar bine că tânăra englezoaică nu ştia altă limbă. După domnul Aghios cel de atunci, când era mai tânăr şi deci mai virtuos, asta era o mare facilitate. Privirile să fi fost urmate de cuvinte, ar fi fost în pericol să fie purtat brusc din patria aceea ideală în codrul cel mai periculos.

Astfel, el credea că rămăsese întotdeauna un monogam virtuos care putea susține privirea sinceră a soției. Ea nu intra în lumea sa ideală. Realul era în întregime al ei. Totul era împărțit distinct, căci în visele lui ea n-a intrat niciodată, iar acum, în călătorie, mai puțin decât oricând, fiindcă domnul Aghios plutea de parcă trenul s-ar fi prefăcut într-un avion. O singură dată s-a gândit la ea: „Sărmana! Să sperăm că la ora asta nici ea nu se gândeşte la mine“.

Pe lângă femeie, în compartimentul acela erau şapte bărbați, şi până atunci domnul Aghios nu-i remarcase. La vecinul său a trebuit să ia seama. Era un tinerel palid care s-ar fi putut crede că ieşea dintr-o boală, fiindcă părea că suferă, pe când organismul său avea calitățile unui bărbat puternic, sprinten, sănătos. Spațiul nu-i ajungea. Îşi întindea când un picior, când pe celălalt sub bancheta ocupată de un domn mare care stătea în fața lui şi care privea prin ochelari cu un calm senin, hotărât să nu pună piedică picioarelor acelora până nu l-ar fi lovit. Înaintau ca şi cum voiau să sfârşească prin a-i trage o lovitură de picior, pentru ca apoi să treacă prin spațiul dintre cele două picioare mari fără ca măcar să le atingă. Iar namila de om (domnul Aghios l-a privit doar acum) avea nişte ochelari cu lentilele de o grosime surprinzătoare. Lumina se răsfrângea în ele şi trimitea pe pleoapele lui o pată albastră luminoasă ce-i dădea chipului său înfățişarea lui Mefisto de la operă. Iar între bărbatul acela liniştit care aştepta lovitura de picior pentru a protesta şi celălalt, neliniştit şi suferind, simpatia domnului Aghios s-a îndreptat întreagă spre bolnav. Mişcarea reprezintă alinarea corpului care

suferă; se deplasează ca şi cum ar vrea să fugă de durere. Acum tinerelul a încercat să se mişte într-o altă direcţie, poate fiindcă dinspre partea aceea simţea ameninţarea ochelarilor mari şi a reverberaţiei lor. A privit în spatele său spătarul moale pe care ar fi vrut să-şi pună capul, însă la care nu putea ajunge tocmai din pricina umerilor mari ai domnului Aghios. Iar domnul Aghios a priceput dorinţa aceea de parcă i-ar fi fost comunicată şi s-a strâns şi s-a întors astfel încât capul acela obosit să poată ajunge la spătar. Apoi:

— Uitaţi, uitaţi, a zis cu avânt, am să stau aşa!

S-a răsucit cu faţa spre fereastră, aşezându-şi şi pieptul paralel cu ea. Celălalt, pregătit, după ce a murmurat un călduros „Mulţumesc“, a lăsat să-i cadă capul pe spetează. Puţin după aceea l-a sprijinit din nou în mâini, cu braţele rezemate pe genunchi. Însă domnul Aghios, cu nasul pe geam, nu-l mai vedea, fiindcă fiece gest amabil de-al său făcea şi mai intensă reflecţia sa despre călătoria plăcută, de parcă locomotiva ar fi început să alerge mai lin şi mai tare.

Însă chiar şi acest gând nu era îndeajuns de liber, fiindcă el continua să discute propria libertate de a iubi femeile altora. Cu cine? Nu cu soţia, care în visele sale nu deschidea gura niciodată, ci cu acea fiinţă neprecizată – dar care oricum trebuie să existe undeva, poate în eterul cosmic, despre care se bănuie că e pretutindeni – care răspunde de legea morală.

Ştiinţa stabilise deja în mod ferm că femeile tinere şi frumoase le erau mai necesare bătrânilor decât tinerilor. Firește, dincolo de legea morală depăşită, pentru a răspunde acestei necesităţi exista obstacolul că şi femeilor tinere şi frumoase le era acordată libertatea de a dispune de ele. Aceasta probabil împotriva oricărui drept, întrucât, dată, fiind tinereţea şi frumuseţea lor, ele nu erau pregătite pentru libertate. Obiecte mult prea preţioase, ele erau repartizate într-un mod chiar mai nedrept decât aurul însuşi. Erau cucerite până şi de o pereche de mustăţi bine pomădate. Bătrânilor nu le cedau decât în cazuri extrem de rare: gerontomanie. Dar dacă se confirma ceea ce spuneau Voronoff[60] şi Steinach[61]? Mai bine decât ei, spre a redeştepta în bătrânele trupuri memoria, activitatea, viaţa, ar fi fost necesară o tânără foarte frumoasă sau, mai exact, o tânără foarte frumoasă pe săptămână. Până şi evreii antici gândeau astfel, iar pentru a-l ţine în viaţă pe regele David, i-au oferit o splendidă copilă. Dar el n-a vrut

să o atingă şi a trebuit să se stingă nefericit.

60. Serge Voronoff (1866–1951), chirurg şi sexolog rus naturalizat francez, cunoscut în anii ’20 ai secolului XX pentru metoda sa de reîntinerire masculină.

61. Eugen Steinach (1861–1944), neuroendocrinolog austriac, pionier în cercetarea hormonilor sexuali.

A vrut să fie drept, şi de cum s-a gândit la dreptate, gândul i-a zburat la soţia lui. Şi ea cu chipul încă tânăr, cu înfăţişarea încântătoare ca pe peronul din Milano, cu panglica aceea roşie ce flutura în adierea de seară, îi putea oferi altcuiva (nu lui) puţină viaţă, primind în schimb la fel. Dar ea îmbătrânea mai rău ca el, fiindcă îi lipsea gândirea liberă. Sărmana! Nu era însă sarcina lui să-i dea o asemenea preocupare. În trecut el făcuse în schimb tot posibilul ca să i-o ia. Mai mult, abia căsătoriţi, morala sa fusese dură şi autoritară. Ce remuşcare! Niciodată nu trebuie să cerţi pe cineva, fiindcă după aceea te căieşti de acest lucru. Celălalt rezistă şi e rău. Cedează ori se modelează potrivit voinţei noastre autoritare şi e şi mai rău. Dar dacă la ea o atare preocupare va fi fost acum la fel de liberă ca şi la el? Era posibil ca aşa cum ea n-o ghicea la el, tot aşa nici el să n-o descopere la ea. Să i se fi părut oare şi ei că el era naiv să-i plângi de milă, şi de aceea rece, inert? Dacă el l-ar fi putut instrui pe fiu-său, adică dacă fiul său ar fi acceptat din partea lui vreo povaţă, el, în momentul în care s-ar fi căsătorit, l-ar fi sfătuit: „N-o instrui prea mult pe nevastă-ta şi nu o forma după tine, fiindcă s-ar putea să-ţi reuşească“.

Băiatul lui l-ar fi privit cu înfăţişarea aceea glacială a sa, care putea indica inclusiv respect, şi ar fi gândit: „Înfumuraţi mai sunt şi bătrânii ăştia. Cred că toţi sunt ca ei şi le recomandă tuturor purgativele care le-au făcut lor bine“. Aşa spusese odată, iar partea proastă era că avusese dreptate. Atunci şi niciodată după aceea, dar bătrânul era îndreptăţit să creadă că fraza era repetată foarte des.

Începea din nou să se enerveze! Nu îi aparţineau acelui tren, aşa că el a izgonit fantomele soţiei şi fiului. Voia să-şi trăiască viaţa lui, călătoria lui.

Trenul s-a oprit într-o staţie neimportantă, a cărei clădire trebuie că se afla de cealaltă parte. Pe partea sa, în iarbă, se găseau o mulţime de pui care continuau să scurme aproape fără să ia seama la trenul care în acest moment se oprise lângă casa lor. „Ce înţelepţi sunt ăştia!“ s-a gândit domnul Aghios.

„Acest tren aparţine vieţii lor la ore fixe. Vor crede că e mereu acelaşi.“ Apoi şi-a amintit că nici bărbaţii nu se înţelegeau între ei, dacă nu se lămureau reciproc, cum făceau el şi soţia sa, cu gândirea aceea liberă şi trufaşă, dar tainică, care aşa cum era a lui putea fi şi a ei, şi, cu mare plăcere, s-a consacrat studierii a ceea ce puii puteau să creadă despre relaţia lor cu omul. I se părea că unul dintre puii din iarbă striga către el: „Vai de noi dacă n-ar exista omul!“ Şi puiul trebuie că era sigur de bunăvoinţa stăpânului, care-i făcea rost de grăunţe bune, astfel încât atunci când i se lua gâtul pleca de pe lumea aceasta cu convingerea că omul, prietenul său, probabil că înnebunise.

Acum şi-a dat seama că şedea mai comod. În gara aceea mică compartimentul lor pur şi simplu se golise şi nu mai rămăseseră în el decât patru persoane. Rămăsese tinerelul acela puternic, dar palid, care profitase pentru a se aranja în colţişorul cel mai îndepărtat de domnul Aghios, unde se tolănise întinzându-şi picioarele. În faţa acestuia se afla un domn care făcuse rost de un ziar în care-şi vârâse nasul, astfel încât domnul Aghios nu-l putea vedea la chip. Chiar în faţa domnului Aghios rămăsese şi domnul cel mătăhălos cu ochelarii cu dioptrii multe.

Lipsea singura doamnă care fusese acolo. Şi ea coborâse să populeze gara cea mică. Fără picioruşul acela care stătuse sus în societatea aceea, cei patru bărbaţi rămaşi pierduseră orice legătură între ei. Deveniseră nişte adevăraţi străini, şterşi şi muţi.

Domnul Aghios l-a privit o clipă pe vecinul său de vizavi. După care a descoperit că şi în spatele acestuia se afla un geam care proteja o fotografie şi în care îşi vedea propriul cap, clar ca într-o oglindă. S-a analizat cu atenţie. Iremediabil bătrân, cu fruntea aceea mult prea înaltă şi cu mustaţa neîngrijită, puţin prea umflată. Mustaţa era prerogativa animalelor ce se ascund prin găuri (aşa zisese canalia de fiu-său); trebuie să folosească pentru a-i avertiza când cavitatea se îngustează şi să-i ferească de pericolul de a se strangula. „Oare am eu o înfăţişare de animal?“ s-a întrebat domnul Aghios, examinându-şi trăsăturile. Iar el şi imaginea sa s-au privit bănuitori. Acestea, într-adevăr, erau nişte relaţii simple! Era unicul caz când, privind o fizionomie, ştii cu deplină siguranţă ceea ce exprimă ea. Şi totuşi, fizionomia aceea îşi păstra înfăţişarea ei de animal mustăcios, deprimată,

fiindcă se descoperea mai puțin frumoasă, pe când era adevărat că domnul Aghios simțea cum i se umflă pieptul de mândria de a fi descoperit în momentul acela care era unica relație intimă din întreaga, vasta natură. Doar că se îndoia! Şi aceasta lipsea? Şi s-a strâmbat cu întreaga sa față: un gest de dispreț la adresa propriei fizionomii, care i-a fost restituit cu promptitudine.

Domnul cel mătăhălos îl privea, şi el neîncrezător, cu ochii măriți de lentile.

— Cred că, a spus scoțându-şi batista din buzunar, m-am murdărit pe față cu cerneala de la maşina de scris. Şi a roşit. Probabil că era un timid.

— A, nu! a exclamat încurcat bătrânul, care a privit pata albăstruie de la ochelari de sub ochii interlocutorului său. Mă priveam pe mine însumi în geam. Când călătoresc, am un aspect ciudat. Şi privind mai bine obrajii raşi cu grijă ai uriaşului, întunecați de părul des din barbă, a adăugat minținд: Nici urmă de pată pe fața dumneavoastră.

Mințea. Era de ajuns ca bărbații să-şi adreseze un singur cuvânt pentru a risca să trebuiască să spună o minciună. De fapt, te aflai numai printre necunoscuți. Pata albăstruie, care nu putea fi ajunsă cu batista, deplasându-se după refracțiile luminii, exista pe chipul acela, însă nu trebuia să vorbeşti despre ea. Ca atare, şi în călătorie îți pierdeai propria libertate. La fel ca în cazul tuturor lucrurilor, şi în călătorie partea cea mai frumoasă era începutul. Plecând, te eliberai dintr-odată de vălmăşagul de probleme mari şi mici care-ți complicau viața. Pentru o clipă respirai liber. Nu îi erai nimănui de ajutor şi nimeni nu te mai sprijinea. Însă cu primul cuvânt amabil nemeritat (pata exista pe fața aceea!) avea loc refacerea proptelei care-ți stingherea mişcările. Se acorda şi se solicita sprijinul. „Nimeni n-o să-mi spună că am vorbit aşa ca să-i fac plăcere namilei aceleia. Am vorbit aşa pentru că mă simt mai bine dacă spun lucruri amabile.“

Namila a spus şi ea ceva amabil:

— Nu ştiu de ce ziceți că aveți o înfățişare ciudată. Nu văd aşa ceva. Pur şi simplu nu văd!

Scanda silabele cu pedanterie. Era o altă cârjă care se insinua la subsuoara domnului Aghios. Însă, atunci când buna-cuviință îl obligase să construiască el propteaua pentru celălalt, suferise, spunând o minciună. În

schimb, acum se simțea uşurat datorită amabilității ce i se arăta. Reintra cu un oftat de uşurare în societatea omenească, fără să observe că şi propteaua aceea se sprijinea pe o minciună din pricina căreia nu simțea durere, neputând s-o fi inventat el. Şi totuşi, ar fi trebuit să-şi amintească faptul că, puțin mai înainte, propriul chip i se păruse ciudat, chiar mai rău, animalic, cu mustățile acelea mari.

A mulțumit şi ar fi vrut bucuros să discute cu cel ce-i dăruise un compliment. Însă n-a găsit subiectul. Primele cuvinte pe care le schimbaseră se refereau la o parte a corpului lor. Continuând astfel, riscau să semene cu câinii.

Domnul Aghios a privit cu interes spre culoar, care continua să fie aglomerat şi unde se fuma, se trăncănea şi se râdea. Ar fi pariat că frumoasa lui copilă cu ochi albaştri era încă acolo; altfel n-ar fi fost atâta veselie, iar bărbații ar fi venit să stea în compartimentul pe jumătate gol. De lene, în pofida dorinței, nu s-a mişcat. În momentul în care-şi lua ochii de la uşă a realizat că în celălalt capăt al compartimentului se desfăşura o discuție animată. Unul dintre tineri, cel bolnav, se chinuia, stând încordat spre interlocutorul său ca să-l poată auzi, având pe chipul său scofâlcit expresia unei persoane constrânse să facă un efort neplăcut.

Celuilalt în schimb probabil că îi plăcea mult prilejul de a ține o predică. Era un băiat aproximativ de vârsta fiului domnului Aghios. Era tot blond şi mai avea o altă asemănare care l-a surprins pe domnul Aghios. Tocmai vorbea despre ceva despre care domnul Aghios îl auzise recent discutând pe fiul său. Şi în călătorie putea să dea peste lucrurile cunoscute care împânzeau casa, întrucât moda pângărea în acelaşi timp casele şi trenurile. Studentul vorbea despre originea bolilor nervoase şi despre tratamentul acestora cu ajutorul psihanalizei. Domnul Aghios a prins doar aceste cuvinte: „Boala îşi are originea într-o rană morală dobândită în prima copilărie, căreia, pentru a nu suferi, i-a fost suprimată amintirea. Pentru a avea o atare importanță, această rană trebuie să fi fost provocată chiar în prima copilărie“.

Domnul Aghios cunoştea toate astea. Iar când băiatul său i le spusese cu un aer doctoral, de parcă ar fi fost descoperite de el, domnul Aghios încuviințase binevoitor. Şi el vedea că rana provocată într-un organism în

evoluție creştea odată cu dezvoltarea acestuia. Apoi, ignoranța copilului îi conferea rănii o importanță enormă. În schimb acum, în libertatea călătoriei, domnul Aghios s-a revoltat. Oare cum se putea spune aşa ceva? Fiecare rană durea şi fiecare rană – dacă avea timp – se agrava şi se mărea. Oare el, la aproape şaizeci de ani, nu suferea pentru orice jignire care-i era adusă de altul şi de orice îndoială a sa? Carnea, alcătuită dintr-o mare parte de lichid, era întotdeauna puțin rezistentă, iar apoi ignoranța ne însoțea până la ultima suflare, suficient de mare pentru a ne determina să acordăm importanță tuturor lucrurilor care nu au nici una, făcându-ne să le simțim grele, supărătoare, sursă de indispoziție şi de boală. Desigur, era nevoie de timp, iar timpul cel mai lung e cel care curge din copilărie până la moarte. De aceea s-ar putea spune că peripețiile copilăriei sunt cele mai lungi şi numai de aceea aventurile cele mai rele sunt cele mai periculoase. Se manifestă mici în cei mici şi evoluează devenind mari pentru a-i chinui pe adulți.

Iar tinerelul continua: „O a doua întâmplare se poate adăuga mai târziu pentru a o agrava pe prima, dar niciodată nu poate dobândi o importanță în sine“.

În acest moment, în pofida distanței față de predicator, care ar fi trebuit să-l împiedice să intervină inclusiv din pricina zgomotului trenului, domnul Aghios a început să-şi urle protestul. Tăcuse cu băiatul său, însă aici nu exista motiv să tacă. Se afla în marea libertate a călătoriei.

Dar în momentul acela tânărul suferind, care avusese dificultăți să asculte, s-a lăsat să cadă iarăşi pe perna din spatele său, îndepărtându-se de cel care-i vorbea şi i-a spus: „Am să discut cu medicul de familie despre acest lucru“. Era obosit şi şi-a acoperit ochii. Poziția dificilă îi dăduse senzația de rău de mare.

Predicatorul a părut o clipă surprins şi jignit. Iar domnul Aghios a trebuit să se țină ca să nu râdă. Să vorbeşti despre astfel de lucruri cu medicul de familie? Cu siguranță predicatorul nu era medic, nu era nici măcar medic de familie, şi deci credea că are un mai mare drept să vorbească de ştiință.

Puțin după aceea tânărul s-a ridicat, şi-a luat valijoara în mână şi a ieşit pe culoar pentru a fi gata să părăsească trenul la prima oprire. În stație domnul Aghios l-a urmărit ca să vadă două lucruri. Înainte de toate a vrut să vadă dacă tânărul chiar cobora ori dorea să părăsească un loc unde fusese

prețuit mai puțin decât un medic de familie. Cobora efectiv într-o gară obscură, iar domnul Aghios l-a urmărit cu privirea cum se mişca încet şi sigur, dispărând în căsuță, uşa micului loc prin care intra astfel marea ştiință a psihanalizei. Apoi, domnul Aghios a privit pe culoar sperând s-o revadă pe tinerica cu ochi albaştri pe care fusese cât pe ce s-o îmbrățişeze. Nu era acolo. Oare ce făceau toți bărbații aceia în picioare? Fiindcă ieşise pe culoar, domnul Aghios a vrut să-şi ia o postură anume şi şi-a aprins o țigară printre bărbații aceia care, în picioare, aşteptau să ajungă la destinație. Nu ținea să vorbească cu ei, căci pe culoar se simțea ca pe stradă. Nu era în lumea sa, adică în propriul compartiment. A privit afară pe fereastră şi a început să numere stâlpii de telegraf ce treceau în goană. După care, o lungă bucată de vreme nu i-a mai numărat şi a fost conştient că a rămas în repaos absolut de gândire, privind fără să vadă. Stâlpii sau câmpia sau o parte din viață aleargă fără să fie văzuți ori auziți. Când şi-a revenit, s-a îndoit că un astfel de lucru poate exista, dar nu şi-a amintit să fi fost, în acel interval de timp, cea mai mică mişcare a memoriei ori a gândirii. Şi poate, drept confirmare a odihnei absolute pe care-o avusese, trezindu-se din nou, domnul Aghios a ajuns în lumea sa cu o reflecție sintetică: „Eu sunt un bătrân care n-ar iubi pe nimeni şi nu ar fi iubit de nimeni dacă n-aş exista eu însumi care iubesc şi de care sunt iubit“. Trebuia să lumineze lumea în care se întorcea. A zâmbit, fiindcă n-a fost amărăciune. Lucrurile erau aşa, iar din ele rezulta o situație comodă aşa cum o cerea vârsta lui. Apoi, afirmația sa trebuia atenuată: nu se putea spune că el iubea pe cineva, dar el iubea intens întreaga existență, oamenii, şi animalele, şi plantele, toate lucruri anonime şi ca atare atât de plăcute. Mai mult, dacă printre oameni nu ar fi existat şi femeile frumoase, el ar fi putut să-şi aştepte moartea cu seninătatea unui sfânt. Şi, odată terminată țigara, s-a întors la locul său cu conştiința de a fi încheiat o călătorie îndepărtată, inserată în călătoria scurtă ce abia începuse. Obosise din pricina acelei călătorii şi s-a aşezat cu un oftat de satisfacție.

Domnul de vizavi dorea, evident, să intre în vorbă, căci ținea în mână o țigară de foi Toscano şi a arătat spre ea, privindu-l rugător cu ochii săi mari, luminați de ochelari:

— Dumneavoastră ați ieşit pe culoar să fumați, dar având în vedere că

domnul mi-a mai permis, aţi avea ceva împotrivă să mă lăsaţi să fumez această ţigară la locul meu?

Mare lucru fumatul! Mai ales într-un compartiment pentru nefumători. Iată că din pricina lui viaţa socială începea şi între necunoscuţi, ca la câini, deşi cu mai puţin entuziasm.

Domnul Aghios a acceptat cu aceeaşi bunăvoinţă şi a dorit să fie şi mai amabil, adăugând cuvântului politicos şi o atitudine binevoitoare. Deşi nu avea chef, fiindcă tocmai fumase, a scos din buzunar o altă ţigară şi a spus zâmbind:

— O să profit şi eu de permisiunea mea.

Dar nu găsea chibriturile. Trebuia să scotocească prin trei buzunare ale pardesiului, trei ale jachetei (nu patru, fiindcă pe cel interior de la piept domnul Aghios l-a găsit atât de umflat, încât şi-a amintit imediat că în el se aflau banii), două de la vestă şi două de la pantaloni. Între timp domnul uriaş s-a arătat încă o dată foarte amabil şi i-a întins un băţ de chibrit aprins.

De-a dreptul mişcat, domnul Aghios a mulţumit. Celălalt i-a zâmbit, dar n-a răspuns, fiind foarte ocupat cu ţigara sa de foi care trebuie că era puţin umedă.

Însă apoi conversaţia s-a însufleţit din nou, întrucât domnul Aghios, amintindu-şi că soţia sa spunea mereu că femeile aveau mult prea puţine buzunare, iar bărbaţii prea multe, a început să râdă tare şi a trebuit să-şi explice veselia.

Uriaşul său tovarăş de călătorie a râs, însă mai curând din complezenţă decât pentru că aşa simţea. După care a protestat. Nu vedea justeţea observaţiei:

— Eu ştiu întotdeauna ce am în fiecare buzunar. Doriţi biletul meu? Iată-l! Oglinjoara? Ochelarii de citit? Şi aceia erau foarte mari. Păstra o mare ordine, probabil necesară din pricina ochilor cu probleme. Avea o mulţime de lucruri domnul acela, ca un dulap ambulant şi cu toate la locul lor. Ideea de a ţine buzunarele în perfectă ordine era bună, iar domnul Aghios şi-a propus s-o adopte. Mai mult, într-un buzunar avea să pună un carneţel cu planul buzunarelor şi enumerarea obiectelor conţinute în ele. Şi s-a gândit binedispus şi fără resentimente că noul său prieten nu-şi arătase portofelul. Nici el nu se atinsese de buzunarul acela. E un sentiment plăcut să te simţi

şmecher.

Apoi, ca să-l liniştească şi mai mult pe domnul respectiv că nu râsese de el, domnul Aghios a născocit o amabilitate pe care să i-o servească. Şi-a amintit că toţii fumătorii de ţigări de foi se lăudau că ei ştiau suporta otrava în cantitate mare. Ca să fim drepţi, el nu îi admira prea mult, fiindcă ştia că fumul ţigării de foi nu era lăsat să intre în bronhii şi în plămâni, ci era dat afară imediat ce-i simţeai gustul în gură. Dar merita din plin să spună o minciună pentru a-şi asigura întreaga bunăvoinţă necesară în jurul său. Şi a spus:

— Oare cum puteţi suporta toată otrava aceea?

Straniu! Celălalt n-a simţit aceste cuvinte ca pe un compliment.

— Nu cred că mă otrăvesc mai mult decât dumneavoastră cu ţigările Macedonia[62]. Dumneavoastră tocmai aţi aruncat una şi aţi şi aprins alta. Aceasta este a treia ţigară de foi scurtă pe care o fumez astăzi şi până diseară, după masă, nu mai fumez alta. Ştiu cum stau lucrurile cu ţigările Macedonia. Pariez că dumneavoastră fumaţi vreo patruzeci pe zi!

62. Marcă de ţigări italiene, populare îndeosebi în prima jumătate a secolului XX.

Nu era adevărat. Aceasta, pe care-o avea între buze, domnul Aghios o aprinsese tocmai în scop social, altminteri ar fi putut să rămână fără să fumeze multă vreme. Dar politeţea! A minţit pentru a doua oară încuviinţând, dar a fost imediat conştient de acest lucru.

Ciudat! Cu necunoscuţii minţeai în mod dezordonat, fără un scop anume. Cu necunoscutul nu exista niciodată o adevărată înţelegere. Chiar şi cu cei pe care-i cunoşteai îndeaproape intervenea deseori o notă falsă, dar nu aşa. În felul acesta era o larmă disonantă, ca în orchestre atunci când fiecare muzician îşi atinge instrumentul ca să-l verifice, să-l audă şi să-l acordeze. Minciuna cu cei care se cunoşteau era adaptată la toate împrejurările spre a fi mai credibilă. În trenul ce gonea era determinată de toane, fiind lipsită de efortul conştient, care era o activitate mentală fină. Domnul Aghios şi-a atins gura spre a o înfrâna şi a-i lua libertatea aceea. El dorea să treacă prin lume foarte grav, fără să o falsifice cu vorbe ce semănau cu pietrele pe care ştrengarul le arunca din simpla nevoie de a se mişca, fără să-i pese unde ajungeau, poate chiar în ochiul celui de lângă el. Prin urmare, era mai greu

să te ştii mişca cu demnitate printre necunoscuţi, iar lui i se întâmplase să greşească, fiindcă era puţin obişnuit cu libertatea, asemenea acelor câini de lanţ care, imediat ce sunt liberi, strică grădina.

Însă în sinea sa se simţea stingherit, aşa că domnul Aghios, ca să se mişte şi să se elibereze, a deschis fereastra şi a cumpărat o portocală. O liră! Nu-i era foame, căci mâncase cu puţin înainte de a pleca de la Milano. Dar nu era rău să aibă o portocală în buzunar în eventualitatea că i-ar fi fost sete. O liră, o liră întreagă!

Fumătorul de ţigări de foi continua să fie ocupat să tragă din ţigară, iar sub ochelarii mari ochii i se holbau ca să-şi vadă mai bine ţigara. Totuşi, trebuie că urmărise tranzacţia făcută de domnul Aghios, fiindcă a murmurat:

— O portocală – o liră. Cel puţin cu preţul ăsta nu pierzi timpul. Dai lira şi nu există rest.

— Şi nici nu ţii trenul în loc, a zis domnul Aghios, gândindu-se imediat că atunci când aveai de-a face cu necunoscuţii se spuneau mai multe cuvinte inutile decât cu prietenii. Oare atunci ar fi trebuit să tacă?

Celălalt nu-şi făcea probleme, fiindcă a început să vorbească pe larg despre preţurile mici de care se bucurase în copilăria sa. Vorbea cu atâta drag despre preţurile acelea mici de parcă ar fi fost nişte rude dragi de-ale sale, în prezent decedate. În pofida scrupulelor pe care şi le menţinea la rândul său întregi, şi domnul Aghios a rememorat amintiri îndepărtate de-ale sale. După primele cuvinte s-a trezit purtat în cu totul altă epocă, uitând aproape că pornise de la confruntarea preţurilor.

O dimineaţă luminoasă de august pe frumoasa şosea ce te poartă de la Tricesimo[63] în Carnia[64]. El şi un prieten de-al său, un pictor, într-o şaretă trasă de un cal, care are din când în când năravul să încetinească pasul pentru a auzi mai bine ce se vorbeşte în vehiculul la care e legat. Nu există lovituri de bici, întrucât în întinsa şi verdea câmpie friulană, printre colinele acelea ce se ivesc pline de copaci, în liniştea dimineţii însorite, furia ar distona. Cei doi tineri, în veselia lor, sunt paşnici şi iubesc căluţul care, împreună cu şareta, costa două lire pentru o zi întreagă.

63. Localitate în provincia Udine, regiunea Friuli-Venezia Giulia.

64. Zonă din regiunea Friuli, cu reşedinţa în oraşul Tolmezzo.

— Nu e mult, dar nici foarte puţin, a zis doctoral celălalt. Şi astăzi în

Brianza[65], dar iarna…

65. Zonă din regiunea Lombardia, la nord de oraşul Milano.

Domnul Aghios a suportat liniştit întreruperea. Acum era cu gândul în întregime într-un mic loc din Carnia, Torlano[66], la poalele Alpilor Carnici, un loc care lui, care se nimerise atunci pentru prima dată într-o parte nouă a regiunii Friuli, i se părea nefriulan şi nici măcar italian. Acoperişurile caselor abrupte, aproape perpendiculare, păreau făcute pentru a înveli case nordice. Domnul Aghios nu-şi amintea amănunte, însă ținea minte întreg ansamblul limpede zâmbitor, cu multă culoare italienească peste contururile aproape gotice. Lângă el, pictorul privea cu ochii pe jumătate închişi şi amândoi îşi uneau admirația, asocierea cea mai intim umană. Era şi un pârâu, maiestuos datorită straturilor albastre din apa ici-colo foarte adâncă, datorită impetuozității, vie datorită căderii ei proaspete din munte. Dar despre toate acestea domnul Aghios n-a vorbit, fiindcă nu era un lucru care să-i aparțină domnului cu ochelarii mari.

66. Cătun ce face parte din localitatea friulană Nimis, provincia Udine.

Însă i-a povestit că în acea perlă din Friuli, el şi prietenul său s-au dus să-şi consolideze entuziasmul la o gustare. A fost o gustare în etape. Mai întâi un lapte excelent, colorat cu puțină cafea, cu pâine de casă caldă, încă şi cu un unt adevărat, natural şi zgrunțuros. Pofta ne-a crescut şi au sosit două ouă la tigaie. Apoi niţel salam proaspăt, căci şi acesta era abia făcut şi nu se fixase încă în noua formă. Proaspătă a fost şi brânza care i-a urmat, iar bătrânul domn Aghios ştia că brânza veche e bună, dar că aceea foarte proaspătă are şi ea calitățile sale. Gustarea a fost încheiată cu o sticlă de vin de Torlano. Ah! Vinul de Torlano! Gălbui şi luminos de o lumină proprie, un vin ca apa de Torlano, ce cobora atunci din munți. Iar bătrânul a fost încântat să-şi amintească de lucrurile acelea proaspete şi de vinul cel vechi (avea trei ani, din anii lungi de munte) şi de propria fragedă tinereţe făcută genială de marele pictor din Trieste, dispărut atât de curând şi care privind podul de la Torlano ştia cum l-ar fi pictat Manet. Dar la Torlano, unde muntele se impunea, podul n-ar fi putut rămâne singur, dominând prin înălțime. Totul dispăruse. Era imposibil ca Torlano să mai existe, când pictorul care-l sărutase era mort, iar el se afla acolo, semănând foarte mult

cu cel care fusese, însă nu mai asemănător ca o fotografie cu un om viu. Iar acum, când privea înapoi, era nemişcat tot ca o fotografie. Se pare că a-ţi aminti nu este o adevărată acţiune. Amintirea o suporţi nemişcat. Cel care-şi aminteşte şi cel care este amintit sunt neclintiţi.

Tovarăşul său l-a readus la mersul trenului.

— Şi plata a fost mică?

Revenindu-şi, bătrânul a simţit într-adevăr hurducătura trenului care l-a făcut să se aplece înainte. Aghios a zâmbit.

— Încă n-am terminat. Şi calul a avut gustarea lui: porumb, fiindcă n-aveau ovăz. Într-o curte uriaşă (la Torlano nu duc lipsă de spaţiu) şareta a fost bine spălată căci era murdară, întrucât, fiind condusă de pictor, sfârşise uneori afară de pe şosea.

— Ei bine! a spus uriaşul. Pariez că ghicesc la cât s-a ridicat plata. Două lire, cel mult două lire şi cincizeci.

— Greşiţi cu o liră întreagă, a zis domnul Aghios.

Celălalt a făcut un gest care însemna că nu crede. A părut că era chiar gata să protesteze. După care s-a mulţumit să facă socotelile şi a murmurat:

— Două căni cu lapte. Pâine câtă vrei… patru ouă la tigaie… două porţii de brânză. O liră şi cincizeci, mie mi se pare puţin.

Domnului Aghios, căruia, deşi îi plăcea sinceritatea, protestul celuilalt i s-a părut nepoliticos şi chiar nechibzuit. Ce putea el să ştie despre preţurile din Torlano în anul 1893?

Şi a adăugat scurt:

— Eu am fost atât de mirat de o atare socoteală, încât i-am propus pictorului să dăm bacşiş o liră întreagă, caz în care gustarea ar fi costat exact cât spuneţi dumneavoastră. Dar pictorul a mai adăugat numai douăzeci de centime drept bacşiş, pretinzând că altminteri se strica lumea. Eu am făcut cum a zis el. Astfel am înşelat Torlano şi, cu toate astea, aşa cum s-a văzut, lumea s-a stricat[67].

67. Aluzie la Primul Război Mondial.

Noroc că, la această observaţie a lui Aghios, interlocutorul său a aprobat cu însufleţire, ba chiar a râs, fiindcă o observaţie foarte justă te face totdeauna să râzi. A vrut însă să adauge propria remarcă şi a zis:

— Cine ştie dacă şi Torlano e atât de stricat!?

— Eu sper că nu, a spus înflăcărat Aghios. Şi nu mă gândesc la preţuri, ci la apa aceea canalizată corespunzător ce-şi cânta cântecul său domol podului şi caselor acelora mari, locuite de oameni simpli, dar care se hrăneau cu lucruri bune.

Cei doi deveniseră de-acum destul de apropiaţi, aşa că s-au prezentat. Contabil Ernesto Borlini.

Borlini s-a mirat la auzul numelui de Aghios. Grec?

— De origine, însă îndepărtată.

De multă vreme Aghios nu se mai gândea la numele său grec, întrucât cei care-l cunoşteau acceptau numele acela ca şi cum ar fi fost italian. Desigur, în viaţa sa, din cauza acelui nume, el îşi cercetase adesea adâncul sufletului, dornic să descopere ceva despre cel mai genial dintre popoare. De multe ori analizase câte-un cuvânt de-al său pentru a vedea dacă putea fi apreciat ca provenind din ţări îndepărtate, iar de multe ori socotise o idee proprie drept surprinzătoare, născută într-un creier altfel structurat decât creierele vecinilor săi. Acum s-a gândit: „Dacă originea ar conta cât de cât, eu ar trebui drept urmare să mă aflu în călătorie tot anul“. Dar trufia îi dispăruse de când îl avea alături pe fiul său, care ştia mai multe decât el.

Gândul bătrânului s-a pliat rapid asupra lui însuşi. Imediat a trebuit să râdă. Oare semăna el cu Dante ori cu Homer? În general nu era nimic de pierdut alegând o naţiune sau alta. Umilit de propriul râs, a trecut la examinarea unor statistici. Delicte pasionale şi facţiuni de o parte şi de alta. Nimic de câştigat situându-te aici ori acolo. Şi-apoi câţi italieni nu erau greci fără s-o ştie? Nu! Nu! Şi el, ca să călătorească, trebuia să plătească biletul de tren.

— Mă bucur că nu sunteţi grec! a spus Borlini. Eu nu pot să-i sufăr pe greci.

Aghios a făcut o strâmbătură de neplăcere. Ce putea să-i spună acestui bărbat mătăhălos care tocmai îi strânsese mâna şi care imediat îi declara că ura jumătate din corpul său? Domnul Aghios s-a resemnat să gândească: „Nu-mi pasă că îi urăşti pe greci. Despre tine nu cunosc decât numele, Borlini, şi îmi e odios pentru că îl porţi tu“. Şi a tăcut. Nu trebuia să-şi părăsească propria familie ca să se certe.

Cei doi începeau să se cunoască şi era o ambianţă intimă. Brusc, domnul Aghios a scăpat de neplăcerea pe care i-o provoca un sunet ciudat, nou, care întrerupea cele trei, patru sau mai multe note produse de mersul trenului. În colţişor, tinerelul ce rămăsese nemişcat cu o mână peste ochi a scos un adevărat geamăt. Geamătul este într-adevăr un sunet familiar. O întreagă stradă îşi schimbă înfăţişarea dacă un asemenea sunet este produs acolo, astfel încât să fie auzit. Trecătorul indiferent se opreşte şi se gândeşte: „Ah! sărmanul! Uite ce i se întâmplă ăluia, iar mâine mi se poate întâmpla şi mie, care trec pe strada asta în fiecare zi“.

Miraţi, Aghios şi Borlini l-au privit pe cel care gemea. Au tăcut mult prea mult timp şi acest lucru l-a făcut pe tinerelul pe care-l observau să-şi dea seama de acest lucru. Şi-a luat mâna de la ochi şi i-a privit pe cei doi tovarăşi de călătorie. Îl cercetau, Borlini chiar aplecat înainte ca să se apropie mai mult de el.

— Vă simţiţi cumva rău? a întrebat imediat, serviabil.

— De ce? a răspuns tinerelul mirat.

Avea nişte ochi negri frumoşi sub o coamă de păr aproape blond.

— Mă scuzaţi! a spus Aghios. Poate că aţi visat şi aţi gemut.

— Se poate, a răspuns tânărul. Mi se întâmplă câteodată. Mă scuzaţi. Nu sunt bolnav. Mă gândeam la un ghinion de-al meu şi de aceea am gemut. Iertaţi-mă. A închis ochii şi s-a aşezat iarăşi în colţişorul său. Puţin după aceea a tras spre el perdeaua şi şi-a acoperit capul cu ea. Dorea să aibă întuneric complet nefericitul acela, pentru că în vagon lumina era foarte slabă. De-acum se înserase, şi-apoi cerul se acoperise.

Domnul Aghios a continuat să-l privească. Ah! ce-ar mai fi dorit să poată alina cea dintâi suferinţă pe care o întâlnea în călătoria aceea a sa. Un geamăt este sunetul cel mai familiar pe care un om i-l poate adresa altuia. Este înţeles imediat. E mai inteligibil decât un cuvânt, fiindcă i-a scăpat organismului care l-a conceput şi nu-l doreşte ca pe celelalte funcţii ale sale. Astfel, plămânul respiră, iar inima bate. Iar sunetul merge direct la inima celorlalţi, care ştiu şi ei să-l producă şi de aceea îl înţeleg.

În schimb, Borlini îl privea pe sub ochelari pe tânărul adormit cu ochii aceia ai săi rotunzi, cu o deplină, mare neîncredere. Atunci când a avut loc obişnuita răzmeriţă la sosirea în Verona, iar lumea din întregul vagon s-a

pus în mişcare, ieşind să ia aer pe peronul gării întunecate sau să rămână în cel mai luminos dintre oraşe, tinerelul s-a trezit, s-a ridicat şi a ieşit pe culoar pentru a savura penumbra, cu fruntea sprijinită de geamul ferestrei.

Borlini s-a aplecat către Aghios:

— Cine geme în public se pregăteşte să ceară bani cu împrumut.

Era o amabilitate, iar Aghios a zâmbit pentru a-i mulţumi, dar n-a simţit recunoştinţă. Dacă trebuia să priveşti cu neîncredere un om care gemea, atunci făceai mai bine să stai ascuns între propriii pereţi şi să nu te mişti. Să auzi un geamăt şi să te temi? Numai să te temi? Era exact ca atunci când o iei la fugă auzind strigând „ajutor“, pentru că strigătul este în sine un avertisment de pericol.

Tinerelul s-a întors la loc şi s-a întins în colţişorul său chiar în aceeaşi poziţie de mai înainte. În acest timp domnul Aghios a înţeles că nu-l putea ajuta nici măcar cu un cuvânt. Aşa cerea buna educaţie.

Când te trezeşti cu un geamăt trebuie să te prefaci că nu l-ai auzit. Nu degeaba eşti un om bine-crescut. Totul trebuia să continue ca şi cum geamătul nu s-ar fi fost produs. „Nu trebuie să te amesteci“, s-a mustrat domnul Aghios.

III. Verona–Padova

Însă înainte de a părăsi Verona, vagonul a primit trei noi oaspeţi pe care domnului Aghios i s-a părut că îi cunoaşte. Ţăranul cu nevasta şi fiica, pe care el credea că-i văzuse la gara din Milano. I se părea că recunoaşte mai ales fustiţa, foarte umflată, a fetei. Aceasta i se părea mai mică decât cea pe care o văzuse dormind în gară, întrucât nu putea avea nici zece ani. Dar nu puteai spune precis, pentru că un copil cu ochii deschişi nu seamănă cu unul cu ei închişi. Mama era bine îmbrăcată, cu o basma de mătase prinsă pe cap în loc de pălărie. Micul ei chip de sub basmaua aceea, puţin ridat poate din pricina greutăţilor, era îmblânzit de ochii albaştri, gravi, însă vii. Ţăranul n-avea guler, dar era îmbrăcat curat, ca orăşenii. Basmaua aceea de pe capul ţărăncii, lucioasă şi albă, era adorabilă. Femeia se pleca în faţa străbunilor spre a se supune bărbatului care nu se îngrijea de ei.

Tinerelul din colţ a fost obligat să-şi tragă picioarele. A făcut-o fără să

scoată o vorbă, ceea ce domnului Aghios i s-a părut nepoliticos, lui, care îşi dorea toată călătoria numai politeţuri. De altfel, i se părea că întâlneşte lume cunoscută şi ar fi dorit să le deschidă braţele. Însă trebuia să nu aibă încredere, pentru că domnului Aghios îi lipseau două calităţi: simţul de orientare şi recunoaşterea fizionomiilor. La Milano, unde fusese de atâtea ori, nu ştia să meargă singur de la gară la piaţa Domului, era incapabil să-i identifice pe stradă pe cei pe care-i cunoştea şi nu putea să nu-i salute pe toţi necunoscuţii. Ca să fii sigur că te recunoaşte trebuia să-l fi frecventat mulţi ani. Aşa cum e atât de greu să înveţi o limbă când eşti bătrân, tot astfel el nu ştia să-şi mai întipărească în minte fizionomia unor oameni noi. Poate că aceeaşi deficienţă îl împiedica să se orienteze. Într-adevăr, în jurul nasului şi al ochilor bărbaţilor există străzi, ganguri şi pieţe pe care e greu să le ştii din cauza dimensiunilor lor reduse. Dar pe ţăranii aceia, îi cunoştea ori nu îi cunoştea? Biletele de tren erau acum ţinute în mână în mod neglijent, cu degetul mare peste celelalte degete puternice şi aspre ale femeii, în timp ce la Milano le ţinuse ţăranul. Iată o diferenţă, iar domnul Aghios a şovăit mai mult ca niciodată.

Şi Borlini a privit biletele acelea. S-a aplecat spre Aghios, ca pentru a-i spune ceva foarte important, şi i-a suflat la ureche:

— Biletele acelea sunt de clasa a treia.

Trenul gonea de vreo zece minute, iar fata privea în jur de parcă ar fi căutat ceva. Apoi s-a aplecat în poala mamei şi a murmurat:

— Mamă, vreau să văd.[68]

68. Frazele rostite de membrii familiei ţăranului sunt în original în dialect venet.

Şi ea avea capul acoperit cu o basma înnodată sub bărbie. Chipul ei era roz şi proaspăt, ochii albaştri, mai deschişi decât ai maică-sii, mari, cu corneea albă, luminoasă şi ea. Vorbeau în dialect venet şi era greu să fi venit de la Milano.

Mama s-a aplecat şi i-a spus:

— Atunci uită-te. Nu e nimic de văzut.

Vorbea încet. Părea intimidată de compania domnilor acelora tăcuţi.

Domnul Aghios, care abia aştepta, i-a făcut loc la fereastră:

— Vrea să vadă! Are dreptate! Şi eu când călătoresc vreau să mă uit.

Puneți-o aici.

Fetița şi-a privit rugător mama, care şi-a întors ochii spre soț, ca pentru a-i cere sfatul. Acesta a zâmbit:

— Dacă domnul acesta e atât de bun, nu văd de ce micuța nu s-ar putea bucura. Oricum nu rămânem prea mult, fiindcă imediat ajungem la …

Şi îndată a luat în brațe micuța legătură de haine şi a pus-o pe locul lăsat liber de domnul Aghios.

Fetița a privit câmpia care alerga şi preț de câteva minute a rămas tăcută. După care s-a lipit cu toată fața de geam, iar domnul Aghios a zâmbit înțelegând că făcea aşa ca să vadă mai bine. Apoi s-a întors către taică-său smiorcăindu-se:

— Vreau să văd.

— Şi nu vezi? a întrebat tatăl mirat.

— Pe mine nu mă văd! a exclamat fata, întorcându-şi spre maică-sa ochii săi luminoşi, deveniți şi mai limpezi din cauza lacrimilor care începeau să se formeze în ei. Mama s-a grăbit să se aşeze între tată şi fetiță, astfel încât domnul Aghios a trebuit să se mute încă o dată ca să facă loc, efort ce i-a fost uşurat de un cordial „Vă rog să ne scuzați!“ din partea țăranului, în timp ce Borlini lansa un reproş grăitor prin ochelarii săi.

Mama a întrebat:

— Dar ce ai vrea să vezi? Nu vezi tot?

Fata a izbucnit în plâns:

— Nu văd trenul.

Borlini a pufnit în râs, iar părinții au râs şi ei, puțin stânjeniți de prostia copilei. Numai Aghios a fost mişcat. Numai el simțea şi cunoştea durerea de a nu te putea vedea pe tine însuți cum călătoreşti.

Plăcerea călătoriei ar fi cu totul alta dacă ai fi putut vedea marele tren cu locomotiva sa cum înaintează pe câmpie, ca un şarpe iute şi tăcut. Să vezi câmpia, trenul şi pe tine însuți în acelaşi timp. Aceea ar fi fost adevărata călătorie.

A întrebat zâmbind:

— E prima dată când draga de ea călătoreşte?

— Da! a spus îndată țăranca. Sunt cincisprezece zile de când tot vorbim de această călătorie.

Aghios a fost mişcat. Să vorbeşti cincisprezece zile despre călătoria asta, iar apoi să te trezeşti în această colivie închisă! În mintea micuţei călătoria ar fi trebuit să prilejuiască plăcerea unei plimbări fără efort, multiplicată la infinit. Ce dezamăgire!

După care a urmat ce e mai rău. Controlorul s-a prezentat la uşă ca să verifice biletele. Cele ale ultimilor trei veniţi erau de clasa a treia şi au trebuit să se mute. E-adevărat că aveau să coboare la gara următoare, dar până una-alta trebuiau să schimbe vagonul. Deşi controlorul era destul de civilizat, totuşi glasul său a avut câteva inflexiuni autoritare. Fetiţa n-a mai plâns şi s-a vârât plină de teamă între tată şi mamă, care se aflau de-acum în picioare. Aghios l-a întrebat pe controlor:

— N-aţi putea închide un ochi numai pentru o staţie?

Ţăranii ieşiseră de-acum din compartiment. Controlorul a spus amabil:

— Eu îmi fac datoria.

Lui Aghios i-a părut rău că n-a avut curajul să depună un sărut pe fruntea fetiţei, acolo, deasupra ochilor luminoşi care-ar fi vrut să vadă trenul. El, de la clasa a doua, din simpatie faţă de a treia.

Borlini era pe deplin satisfăcut:

— Trebuie să fie ordine.

Aghios n-a protestat, fiindcă se gândea la băsmăluţa albă care trecea printre oamenii de pe culoar.

— Aia cu trenul mi-a plăcut, a zis Borlini. Mulţi copii pricep greu. Vrea să vadă trenul, dar se află în el.

După care a povestit că şi el are acasă doi copii, unul de şase şi altul de patru ani şi jumătate. Se însurase târziu. Da! După ce şi-a făcut o situaţie. Cel de-al doilea vedea toate lucrurile fără importanţă, automobilele care treceau departe, iar nu pe cele care ameninţau să-l strivească, şi blocul înalt, însă nu piatra de care se împiedica.

— Probabil că e frate cu fetiţa aceea care nu vedea trenul, a zis domnul Aghios.

Borlini n-a părut să guste observaţia.

— Al meu e ceva mai civilizat, deşi e şi el un neştiutor.

Apoi a povestit că, în urmă cu câteva zile, se afla la plimbare cu Pucci şi au văzut doi carabinieri cu pelerinele lor uşor ameninţătoare sub chipiul

acela napoleonian. Iar copilul, speriat, a întrebat dacă ştiau carabinierii respectivi că ei nu erau hoţi.

— Poți să fii mai neghiob de-atât?! a exclamat Borlini.

Imediat Aghios a devenit interesat de vorbăria goală a tovarăşului său. Ce prieten îl simțea pe micul Pucci cu inima tresărindu-i de frică că va fi luat drept hoț, ori poate că şi era! Hoțul putea fi prins în flagrant, însă nu era o dovadă atât de hotărâtoare pentru cel care nu era hoț. Era ca analiza Wassermann[69]. Negativa nu era niciodată sigură. Microbul furtului putea fi în sânge, dar aştepta un prilej potrivit să dea semne de viață.

69. August von Wassermann (1866–1925), medic şi microbiolog german, descoperitorul reacției pentru diagnosticarea sifilisului, care îi poartă numele.

După care Borlini, între un fum şi altul tras din mica sa țigară de foi, care îi consumase o cutie întreagă de chibrituri de ceară, a continuat să vorbească despre Pucci, căruia îi era frică noaptea, dar care se simțea mai sigur dacă-i permiteau să țină o jucărie în pat, spre exemplu mingea de cauciuc.

— Ce părere aveți? a întrebat Borlini. Dar e soi bun, a adăugat el, şi o să semene în curând cu fratele său, care nu are astfel de temeri.

Ciudată afirmație! Dacă n-ar fi existat obligația de a fi politicos, domnul Aghios, cu experiența sa de şaizeci de ani, ar fi putut să-i spună că atunci când te naşti într-un anumit fel aşa rămâi. Acel biet Paolucci era însă un mare nefericit pentru că se născuse într-o familie care nu i se potrivea. Aghios îl înțelegea, fiindcă şi el suferise de temeri atunci când viața încă nu-l învățase cât era de amenințătoare. Visase animăluțe dintr-acelea mici, iuți, greu de prins şi scârboase, rozătoare şi insecte atunci când nu bănuia că mai devreme sau mai târziu aveau să-l ajungă, şi bezne adânci înainte de a şti că bezna era ținta noastră. Iar în patul său îşi adusese un căluț de lemn, pe care, dormind, îl strângea la piept. Până acum crezuse că făcuse aşa din bunătate, atribuindu-i o viață ce are nevoie de căldură căluțului aceluia de lemn care aparținea vieții prin forma sa cioplită grosolan. Dar mingea? Paolucci acela, adevăratul său frate, ținea în pat o minge! Ea nu avea nevoie de căldură, cu forma aceea a ei rigid rotundă care nu aparținea vieții. Iar când o avea lângă el se liniştea şi-i era mai puțin frică! Însă acela era un

simbol; se agăța de distracția sa pentru a uita viața (distracție egal diversiune, s-a gândit Aghios fără ca băiatul lui să-l audă). La ce profunzime putuse să ajungă micul Paolucci! Dar acum, în toată viața sa, pe care Aghios i-o dorea, cu sinceritate, să fie lungă, el nu putea învăța nimic mai nou, mai înalt, mai amar. Şi-atunci pentru ce mai trăia? Fratele său! Ce viitor îl aştepta! Şi el, când n-a ştiut să se prefacă, îşi petrecuse viața între zâmbete batjocoritoare, pedepse autoritare ori dispreț. Spre nefericirea şi ghinionul său, băiatul lui nu-i semăna deloc, lipsit de spaime, atent şi priceput, simțind distracția ca pe destinul său. Nu bănuia ce era viața şi nu-i păsa, de parcă nu i-ar fi aparținut. Se bucura de ea, uitând-o. Învăța puțin, dar ştia să se descurce. Ştia de asemenea puțin, însă întotdeauna avea pregătite multe date precise care îi aduceau cu uşurință victoria. Şi avea la dispoziție multe cărți în care ştia să găsească tot ce îi trebuia ca să discute.

Iar micul Paolucci a fost pentru mult timp tovarăşul său de călătorie. Borlini i-a mai spus ceva:

— În timp ce fratele său mai mare mergea bine, agățat de mâna tatălui, Paolucci se lăsa mereu târât. Era asemenea soției lui Lot şi privea întruna înapoi. Cu siguranță spre a vedea lucrurile mai mult timp.

Paolucci Borlini putea să devină un mare om sau un biet depravat ori un om foarte obişnuit precum el însuşi, domnul Aghios. Mai puțin fericit în toate cazurile. Inclusiv pentru a pune în valoare mari calități era nevoie de pricepere. Pe care neavând-o, puteai trăi ca şi cum ai fi avut-o, grăbindu-te să pui mâna pe lucrurile a căror întrebuințare nu e permisă decât dacă sunt dobândite în mod legitim. Sau, în sfârşit, se putea resemna să trăiască viața cea mai obişnuită, păstrându-şi mişcarea liberă a marilor calități în scurtele perioade când călătorea.

Adio, dragule, mic frățior.

Şi totuşi, după ce se despărțise de el, domnul Aghios a mai dat o dată peste Paolucci. Pentru a demonstra iarăşi neghiobia copilului, Borlini a povestit că într-o dimineață s-a trezit respirând greu şi a povestit că visase măgari şi cai ce alergau după el amenințători ca să-l lovească cu copitele. Iar Borlini, lăudându-se, a povestit că el i-a întrerupt povestirea, întrebându-l: „Te loveau cu copitele de la picioarele de dinainte ori de dinapoi?“ „Cu cele din față! a zis copilul.“ „Aşa deci! a spus Borlini. E un vis imposibil,

pentru că animalele acelea nu pot lovi cu picioarele de dinainte“.

Domnul Aghios a râs, dar s-a gândit: „Bietul Paolucci! O adevărată cruzime! Să spulberi visele copiilor cu ştiinţa“.

Iar atunci când Paolucci l-a părăsit definitiv, el a rămas absolut singur cu Borlini. Deosebit de singur! Au fost clipe când i-a revăzut unul câte unul pe simpaticii veronezi care-l părăsiseră la Porta Vescovo[70] şi la Gara Centrală, s-a gândit iarăşi la cei doi ţărani (femeia aceea de neuitat, cu ochii blânzi şi pielea arsă de soare!) şi a socotit că voiajul său ar fi fost mai plăcut dacă oricare dintre aceştia ar fi rămas în locul lui Borlini. Păcat că tinerelul acela, devenit interesant prin marea sa durere, continua să doarmă în colţişorul său.

70. Poartă istorică din oraşul Verona în direcţia Venezia; construită iniţial în secolul al XIII-lea de Alberto I della Scala, a fost refăcută în secolele al XVI-lea şi al XIX-lea.

Aşa că a trebuit să vorbească cu Borlini. Stăteau acolo pe banchetă, privind pe fereastră noaptea de-acum deplină, iar politeţea îi cerea să-şi facă auzită propria voce. A spus imediat o minciună, plângându-se că a trebuit să-şi asume osteneala călătoriei. Impulsionat de laudă (ce prin natura ei e înşelătoare), a spus minciuna completă: pentru el călătoria era o tortură.

Şi într-o clipă domnul Aghios a evocat imagini ce trebuiau să-i confere autenticitate minciunii aceleia. În primul rând, fetiţa de mai înainte, care-şi închipuise călătoria drept ceva care se simte şi se vede mai bine. La fel ca fetiţa era şi el. Adevărata călătorie ar fi fost cea cu diligenţa pe adevărate drumuri naturale (le spunea naturale celor fără fier) şi prin zone locuite, cu opriri nu prin gări, care în Italia niciodată nu dădeau imaginea locului a cărui poartă de intrare erau, ci dinaintea unei cârciumi de-a locului, parte a acestuia, unde caii se întremau ori se schimbau. Nici măcar în automobil drumul, locul, oamenii nu erau atinşi în mod foarte direct de călător. Iar călătoria în compania lui Borlini era mai puţin decât oricând o călătorie.

Iar Borlini a răspuns observaţiei lui Aghios printr-o întrebare:

— De câte ori călătoriţi dumneavoastră într-o lună?

Iar domnul Aghios a mai spus o minciună:

— De două sau de trei ori pe lună.

Era pentru a doua oară – a mai spus – când într-o lună mergea de la

Trieste la Milano. Această ultimă informaţie era adevărată. Prima oară dus-întors cu soţia; a doua oară se încheia acum –, când se întorcea singur. Dar înainte, ani de zile, nu se mişcase din Trieste.

Vioi, Borlini număra ajutându-se de degete, murmurând: Lodi (întinzând degetul mare), Vicenza (arătătorul), Siracusa (degetul mijlociu), Ancona, Siena, Perugia… Zece oraşe, şi Aghios privea degetele acelea durdulii care le indicau, imaginându-şi-le în întregime într-o sinteză rapidă: Lodi (nu fusese, dar îşi amintea despre el că nu ştiuse să-şi impună propriul nume delicioasei sale invenţii, atribuită oraşului Parma), Vicenza (Palladio[71], ale cărui opere erau disprețuite de atotştiutorul ăla de băiat al lui, palatele acelea de marmură pe care Aghios le vedea strălucind pe străzile puțin populate într-o zi însorită de sărbătoare), Siena (ah! domul ce s-a dovedit mai mic decât intenţia şi prea mic pentru a conține atâta frumusețe. Siena? Zece mii de florentini omorâți într-o zi![72]), Perugia (bolțile, Assisi în apropiere şi câmpiile verzi cu turme albe, un sat întreg care aşteaptă un alt sfânt[73]). Însă Borlini nu l-a lăsat să-şi urmeze şirul gândurilor.

71. Andrea Palladio (1508–1580), arhitect, teoretician al arhitecturii şi scenograf al Renaşterii, cunoscut mai ales prin vilele, bisericile şi palatele construite îndeosebi în provincia venetă Vicenza.

72. Referire la luptele pentru supremaţie dintre oraşele medievale din regiunea Toscana (aici bătălia de la Montaperti din 4 septembrie 1260).

73. Referire la oraşele Perugia şi Assisi din regiunea Umbria situată în centrul Italiei. Assisi e oraşul în care s-a născut şi a trăit Sfântul Francisc (1181/1182–1226).

— De zece ori! a exclamat. Am părăsit Milano luna asta, şi suntem în douăzeci şi cinci, de zece ori. Şi nu mă simt obosit, fiindcă, dac-o faci bine, datoria trebuie să fie o plăcere.

A! Asta era tare! Dacă datoria ar fi plăcere, atunci n-ar exista răsplată. El, Aghios, se mândrea că toată viaţa îşi făcuse datoria cum trebuie, lăsând deoparte reflecţiile îndrăgite, scumpele sale închipuiri, adevărata plăcere. Dacă l-ar fi lăsat în pace, ar fi colindat lumea, nu ca să o privească, ci spre a afla un stimulent mai mare pentru a se detaşa de ea, a o înfrumuseța şi a-i umbri strălucirea. Până şi băiatul său spunea că fiecare pe lumea asta făcea ce trebuia şi de aceea el se distra, în timp ce alţii (domnul Aghios) sufereau. Era cu siguranță o diferență! Dar unde?

N-a protestat. Toată discuția aceea nu i se părea o adevărată conversație.

De ce-ar fi trebuit să se obosească să discute? Dădeai din gură aşa, ca să-i dai trenului timp să înainteze.

— Deci dumneavoastră sunteți comis-voiajor? a întrebat ca să spună ceva.

— Nici vorbă! a zis Borlini cu dispreț față de cel care-l judeca greşit. Eu sunt inspectorul unei societăți de asigurări.

Domnul Aghios s-a înclinat, ca pentru a-l felicita pentru funcția importantă. Inspector! Era cu totul altceva decât comis-voiajor!

Departe, în buza munților se vedeau luminile unui târguşor aflat la poalele unui deal. Lumină liniştită, nemişcată! De altfel, o lumină îndepărtată este întotdeauna liniştită, întotdeauna imobilă! Poate să sufle vântul, iar dacă nu o stinge este asemenea celei a stelelor; străluceşte cu calmul unei culori (dacă or exista atât de strălucitoare!). Iar pentru cineva din târguşorul acela probabil că acolo era vijelie. Însă depărtarea e pace.

Dar până una-alta trebuia să dai din gură, iar domnul Aghios a spus alte minciuni, fără intenție, pentru că nu s-a controlat:

— Mie nu-mi place s-o las singură pe bătrâna mea soție.

— Ştiu că există astfel de bărbați, a spus inspectorul, privindu-l cu atenție pe domnul Aghios de parcă ar fi vrut să studieze un animal ciudat.

Iar Aghios a insistat în minciună:

— Să ştiți că eu nu țin deloc la oraş, mă simt la fel de bine la Milano ca şi la Trieste. Problema e că nu ştiu să trăiesc singur.

Şi s-a gândit: „Uită-te, uită-te bine, în ciuda ochelarilor acelora mari, n-o să pricepi nimic“. Socotesc eu! Era imposibil să ghiceşti dacă ceea ce spunea trebuia să conteze. Şi a mai spus că el iubea viața de familie. A căutat un cuvânt mai inteligent în care să-şi îmbrace minciuna şi l-a găsit imediat: el iubea viața de familie în care trebuia să te gândeşti când la unul, când la altul şi niciodată la tine însuți, la propria nefericire. Vorbea de propria nefericire într-un moment în care n-o simțea defel, cu bănuții în buzunar pregătiți pentru bacşişuri şi simpatia sa față de toți amărâții peste care dădea, cu dragostea sa atât de mare, care atingea chiar şi persoane pe care nu le văzuse niciodată, precum neuitatul Paolucci.

Borlini a bombănit:

— Viața mea de familie este cu totul altceva. Când sunt acasă toți au grijă

de mine şi la fel fac şi eu, adică am grijă de ei. Evident, atunci când călătoresc le las libertate tuturor, dar sper că se gândesc la mine. Eu sunt preocupat de afaceri şi nu mă gândesc decât la ele. Dar de ce există afacerile? Oare nu pentru familie? Când mă gândesc la afaceri, mă gândesc la familie.

Aghios a fost uimit. Aceasta era prezentarea adevăratului om obişnuit! Nu-i era simpatic. Omul obişnuit voia ca toţi să se gândească la el (destăinuindu-şi gândul său autentic, mărturisind în primul rând că tot aşa proceda şi el, pentru a se nega apoi printr-o explicaţie ce anula cuvântul care-i scăpase). Poate că toţi se gândeau la el pentru a-i dori moartea. Ce bun era el, care nu cerea nimic. Nu i se părea că-şi iubise mai puţin familia pentru că nu avea destulă grijă de el. Nu! El o iubea mai puţin, fiindcă simţea nevoia familiei celei mari, lumea.

A simţit o adevărată antipatie faţă de interlocutorul care îl antrenase în această discuţie. Nu trebuia să-i îngăduie să spună lucruri atât de nedrepte pe tonul acela de predicator sigur pe sine. Sec, pe deplin sincer, a zis:

— În schimb, eu, când sunt în familie, mă gândesc la ei toţi şi sper că atunci când lipsesc cu toţii se gândesc la mine.

În cea de-a doua parte a declaraţiei era o minciună, dar aceasta se datora unei modestii instinctive. Se temea că ar fi putut părea mult prea sus dacă ar fi mărturisit că puţin mai înainte dorise ca soţia lui să nu-şi amintească de el cât lipsea. Mult prea sus? Spunându-şi gândul său intim poate nu s-ar fi situat chiar atât de sus.

Borlini a început să râdă, un râs sonor, cu mişcări bruşte, zgomotul unei maşini care porneşte:

— Dar asta e poezie; adevărată, frivolă poezie! Dumneavoastră sunteţi poate un poet deghizat?

La început domnul Aghios a simţit cuvântul ca pe o impertinenţă. Deghizat? Dar apoi s-a privit pe sine cu curiozitate. El credea că e un bărbat care dorea multe lucruri nepermise şi pe care – având în vedere că nu erau permise – şi le interzicea sieşi, lăsând însă să trăiască intactă dorinţa pentru ele. Şi-apoi, nici măcar nu vorbea despre el şi făcea afirmaţii ce trebuiau să ascundă mai bine – negându-le – dorinţele acelea. Pentru asta era un poet deghizat? Dacă ar fi cântat dorinţele acelea nepermise ar fi fost un poet

nedeghizat. Dar negându-le? Dacă pentru a le nega ar fi ştiut să-şi înalţe vocea până la cântec, chiar şi negându-le ar fi fost un poet. Ce mitocan Borlini ăsta! „Oare cum se poate deghiza un poet? Tăcând? De fapt nu e o deghizare, dar de ce tăcerea?“ s-a gândit Aghios. În viaţă poţi fi mitocan cât vrei, dar nu un poet dacă nu ştii să-ţi cânţi propria mitocănie.

A spus simplu:

— Nu ştiu nici măcar din câte silabe este alcătuit un endecasilab.

— Unsprezece, a zis Borlini. Dumneavoastră, ca grec, trebuia s-o ştiţi. Continuaţi să vă deghizaţi.

— Nici vorbă de poet, a spus Aghios, râzând între satisfăcut şi ofensat. Gândiţi-vă că eu mă duc acum la Trieste fără soţie şi fiu pentru o afacere urgentă.

Nu putea deschide gura fără să spună câteva cuvinte în plus. Şi a găsit un adevăr pe care să-l spună şi l-a spus imediat, de parcă un cuvânt adevărat ar fi putut şterge ruşinea unuia greşit:

— Închipuiţi-vă ce plăcere e să călătoreşti aşa, plin de bani. Şi s-a bătut peste buzunarul de la piept.

Borlini a început să râdă mai încet, uitându-se neîncrezător către tovarăşul lor, care continua să dormiteze în colţişorul său:

— Şi eu am bani în buzunar, chiar mulţi. La dumneavoastră e o imprudenţă, la mine o nevoie.

Borlini devenea într-adevăr agresiv, iar domnul Aghios a tăcut, descumpănit. După o pauză destul de lungă, uriaşul a vorbit iarăşi cu o voce mai convingătoare. Poate că se căise pentru tonul său prea agresiv.

— Gândiţi-vă la ceea ce fac eu pentru familia mea şi-apoi să-mi spuneţi dacă, în schimb, n-am dreptul să pretind ca toţi membrii ei să se gândească mereu la mine. Pe lumea asta există anumiţi oameni care muncesc ca şi mine, dar nici unul mai mult decât mine. Călătoriile acestea nu pot fi considerate drept repaus. Nu credeţi?

Domnului Aghios i se părea că până în clipa când îl întâlnise pe interlocutorul său, călătoria aceea fusese într-adevăr o plăcere. Acum, constrâns să-i dea continuu dreptate unuia pe care nu-l plăcea, se simţea înşfăcat de o familie, şi în plus de o familie pe care n-o iubea. A putut ca atare să încuviinţeze cu deplină sinceritate:

— Nu, categoric că nu e un repaus!

Nu era un repaus! Ca să se bucure de odihnă trebuia să aştepte Padova, mai multe ceasuri!

— Apoi gândiți-vă la răspunderea pe care trebuie să mi-o asum! Uneori lichidez, eu singur, o daună! De la a la zet! Evaluare a pagubei şi acord definitiv! Evident că ştiu ceea ce fac şi niciodată n-am dat ocazia să mi se reproşeze ceva. Astăzi, spre exemplu, mă duc la Padova exact pentru un asemenea lucru. Un client foarte important a avut un incendiu şi pretindea o sută şaptezeci şi cinci de mii de lire. La Milano propuneau să trimită experți, pe inginerii aceia abrutizați de matematică. Eu i-am spus directorului să încerce să mă însărcineze pe mine cu lichidarea şi m-am obligat să rezolv totul cu o sută cincizeci de mii de lire, păstrându-mi recunoştința clientului. Directorul, care mă cunoaşte, a spus imediat: „De acord! Întâi să încercăm noi, oamenii de afaceri, fără amestecul acestor neciopliți de tehnicieni. Ocupați-vă dumneavoastră!“ Şi am plecat după ce mi-am pus în portofel o sută cincizeci de bucăți de o mie de lire. Ia uitați-vă! – şi a scos din buzunarul de la piept un portofel burduşit, pe care l-a deschis. Ajungem la Padova prea târziu ca să încasez un mandat şi de aceea mă încarc cu toate bancnotele acestea. Clientul va deveni mai binevoitor dacă vede banii în natură – uriaşul a râs, arătându-şi frumoşii săi dinți de carnivor – şi-apoi cine ştie dacă o parte din aceste bancnote nu se va întoarce la societate? În schimb, mandatul e greu de fracționat şi n-ai putea să dai treptat câte-o parte din el.

De data asta, domnul Aghios s-a putut măsura cu inspectorul.

— Pentru familia mea şi eu îmi iau bucuros orice răspundere. În buzunarul meu de la piept am… a şovăit o clipă, pentru că era pe punctul să spună adevărul, adică treizeci de mii de lire; după care s-a răzgândit şi a zis: Cincizeci de mii de lire.

— Şi nu vă e frică să purtați atâția bani cu dumneavoastră?

Domnul Aghios s-a înfuriat:

— Dacă dumneavoastră credeți că ştiți să aveți grijă de o sută cincizeci de mii de lire, eu voi şti cu siguranță să am grijă de cincizeci de mii!

Inspectorul a început să râdă, cu un râs mult mai plăcut decât înainte, însoțindu-l cu o privire admirativă pentru domnul Aghios.

— Asta e o adevărată frază de poet! a remarcat.

Domnul Aghios se simțea gâdilat în amorul propriu, dar totuşi se îndoia că era îndreptățit să nu se simtă jignit. Poetul e un om care ştia să scrie, ceea ce domnul Aghios nu ştia, şi, neştiind să facă poezii, soarta sa era să falsifice adevărul, să vadă aer unde se afla un perete şi să dea cu capul în el. Dar până la Padova nu trebuia să se supere; de ce trebuia să-l convingă pe omul acela pe care n-avea să-l mai revadă niciodată?

Şi totuşi, recenta lor relație trebuia să devină mai plăcută. Trebuia să depindă de faptul că inspectorul credea că se prezentase suficient şi că de-acum putea discuta cu mai multă uşurință. Deocamdată s-a preocupat de banii domnului Aghios.

— Nu mai spuneți că aveți banii aceia. E-adevărat că eu am fost cel care a făcut pocinogul. Dar eu am fler şi mi-am dat imediat seama că nu e nici un pericol. Cel de colo doarme buştean. Amândoi au început să-l privească pe blonduțul cel palid, la fel de nemişcat în colțişorul său. Dormea liniştit şi zăcea pe pernă ca o păpuşă de ceară, zgâlțâit de scuturăturile trenului. Numai nările nasului său fin păreau dilatate, aproape într-un efort de a lăsa să treacă o cantitate de aer mai mare. Printre pletele acelea de un blond transparent nările păreau nişte mici aripi. Dar apoi domnul Aghios şi-a amintit de un cal de-al său care devenise astmatic, care îşi întindea nările cu acelaşi efort suferind al bolnavilor, şi a şoptit: Trebuie că e bolnav de emfizem.

De-acum domnul Aghios se întristase la amintirea calului său astmatic. Când erau bolnave, animalele semănau mai mult cu omul. Numai cuvântul le lipsea, respectiv înjurătura ce calmează mai mult suferința provocată de boală. Bietele animale. Căluțul suferea şi n-o ştia, dar gâfâitul său era foarte uman.

Inspectorul îşi aprinsese țigara de foi şi, pentru a face uitat faptul că se lăudase cu o regulă de fier, i-a aruncat un compliment domnului Aghios:

— În bună companie fumezi mai mult.

Iar domnul Aghios a fumat numai spre a-i întoarce complimentul.

După care inspectorul a predicat şi a fost foarte plicticos, dar salvarea era la îndemână. Trenul făcea un zgomot îndrăcit şi trebuia doar să nu te strădui să asculți ca să nu mai auzi nimic. Totuşi, domnul Aghios ştia ce spunea

inspectorul. Vorbea de politică şi afirma că ar fi fost de-ajuns bunăvoinţa tuturor pentru a scoate Italia din toate greutăţile. Aproximativ patruzeci de milioane[74] de bunăvoinţe. Unanimitatea! Era prea mult, în timp ce domnul Aghios (care se simţea grec) remarcase că, atunci când doi italieni se află la aceeaşi masă, simt o mare dorinţă de a o părăsi ca să nu-l mai audă pe celălalt. Chiar şi el, care era italian după bunică şi mamă, oare n-ar fi vrut să sară din tren ca să nu-l mai vadă pe domnul inspector?

74. În prezent, populaţia Italiei este de peste şaizeci de milioane de locuitori.

Şi în timp ce domnul inspector vorbea, domnul Aghios a zăbovit să analizeze amintirea propriei bunici. Ce palidă era. O singură frază care poate că-i fusese repetată de alţii: „Patul e-un lucru bun cum socoteşti, dacă nu dormi în el, te odihneşti“. Şi o fotografie decolorată a unei femei grase, decrepite, îmbrăcată de sărbătoare cu haine imposibile care-o strângeau la mijloc şi-i lăsau fusta largă. Zicerea era la fel de decolorată, iar domnul Aghios nu ştia să separe fotografia de frază, nici fraza de fotografie. În sfârşit, se părea că fotografia vorbise. De aceea, fotografia era mai expresivă decât oricare alta. Se putea întâmpla ca femeia aceea să înceapă să vorbească din nou.

Acum domnul inspector ajunsese să discute despre alegeri. Domnul Aghios, politicos, s-a tras mai înainte pentru a se apropia de orator şi a auzit limpede această frază:

— Votul… obligatoriu.

A revenit imediat la locul său.

În viaţa asta toate erau obligatorii, chiar şi să-l asculţi pe domnul inspector. Dacă împărţeai viaţa în partea dedicată acţiunilor şi cuvintelor obligatorii şi în cea rezervată mişcărilor din proprie iniţiativă, care era singura ce merita numele de viaţă, ce neînsemnată era aceasta în comparaţie cu cealaltă. Domnul Aghios plecase dorind cu nerăbdare libertatea, însă ştia că peste câteva zile libertatea i-ar fi fost de ajuns şi-ar fi tânjit să-şi recapete jugul. Asta era! Robia nu era numai un destin, ci şi o obişnuinţă. Era frumos să deţii libertatea în momentul când te eliberai, aşa cum făcuse el, care-l lăsa să trăncănească pe domnul inspector fără să-l asculte.

Dar inspectorul l-a privit, iar el, politicos, s-a apropiat iarăşi el ca să

asculte ce spune şi a auzit:

— În Italia sunt prea mulţi şefi.

Domnul Aghios, revenind la locul său, a uitat pe loc că în Italia erau mulţi şefi. Privise afară pe fereastra de unde era interzis să urezi binele şi-i trecuse prin cap o idee teribilă: „Viitorul lumii era să devină totul un singur, un unic oraş. Adio câmpii, adio păduri, adio pajişti. Cum vor mânca toţi locuitorii? Prin procedee chimice? O! Nefericiţii“. Ideea cumplită îi venise la vederea a trei case de arendaş împreună cu alte trei mai departe şi două înainte şi în sfârşit alte patru. Invadau câmpiile! El vedea cum printre toate aceste case s-ar fi strecurat altele şi toate înşiruite. Dar atunci când lumea întreagă avea să fie un singur oraş, el, soţia sa şi chiar şi fiul său ar fi pretins puţin spaţiu. Era oare drept să se aline cu-atâta egoism? N-ar fi fost mai bine să sufere pentru urmaşi? Domnul Aghios a zâmbit. Lumea era construită atât de bine, încât anumite suferinţe sunt imposibile.

La un alt apel al inspectorului, domnul Aghios a mai auzit iar:

— În concluzie, eu pretind ca toţi cetăţenii să-şi aleagă un guvern, şi-apoi să nu se mai amestece. Aceasta este adevărata libertate.

Da! Aceasta era libertatea! În urmă cu douăzeci şi cinci de ani domnul Aghios îşi alesese consoarta. Ce bucurie atunci când, învingând toate greutăţile, ajunsese să spună că e a lui, găsind firesc ca, prin compensaţie, el să-i aparţină ei. Fusese foarte fericit. Ah! Atât de fericit! În marea libertate a călătoriei s-a gândit totuşi că, dacă acum douăzeci şi cinci de ani, în loc să simtă nevoia de a se însura, ar fi simţit instinctul răufăcătorului, satisfăcându-şi-l printr-un omor, desigur că la ora asta, graţie amnistiilor, el ar fi fost absolut liber, cel puţin să călătorească.

În gândul solitar nu era nimic compromiţător, iar domnul Aghios a continuat cu un zâmbet să se vadă în postura unui răufăcător eliberat. E sigur că, rutinier cum era, ar fi avut o dorinţă intensă să se reîntoarcă în puşcărie, aşa cum peste puţin timp ar fi dorit să se pună din nou sub aripa soţiei şi mai ales să se ducă să-l ocrotească pe descreieratul acela de fiu-său, în sfârşit reîntoarcerea la puşcăria sa. Şi de altfel ce-i putea reproşa iubitei (ah! atât de iubită!) sale soţii? Muncitoare harnică, econoamă, frumoasă, trăise într-adevăr pentru el. Sigur, îl enerva (şi domnul Aghios a zâmbit iar) că atunci când el găsea că o femeie e frumoasă, ea intervenea imediat ca să-

i critice nasul ori chipul. Şi-apoi ea îl accepta şi îl iubea aşa cum era, dar prea des îl îndemna să fie mai puţin distrat şi mai atent. În sfârşit, asupra sa era exercitată în mod constant o presiune, iar el acum, în voiaj, liber, căuta să se regăsească întreg. Sigur, trebuia să recunoască faptul că presiunea nu era chiar atât de puternică precum cea pe care încerca s-o exercite asupra lui acel domn inspector voiajor…

Apropo! Inspectorul, care foarte mult timp rămăsese să privească pe fereastră într-un vis vag, ca şi cum ar fi fost în căutarea altor idei politice, se lăsase pe canapea şi dormea sforăind uşor.

Domnul Aghios s-a pornit să râdă satisfăcut, dar la sunetul râsului său inspectorul nu s-a mişcat deloc. Tip serios acest om de afaceri, care spunea că e foarte prudent şi care după ce povestise în public că ţinea în buzunar o sută cincizeci de mii de lire se punea pe sforăit. Domnul Aghios s-a simţit uşurat, ca atunci când îşi prindea soţia că greşise nefiind atentă. Predicatorul ăsta era de-a dreptul ridicol! Răzbunarea domnului Aghios ar fi fost mai completă dacă i s-ar fi îngăduit să fure bancnotele acelea. Ar fi fost o mare satisfacţie să plece cu cele o sută cincizeci de mii de lire. Păcat că nu era hoţ! Şi domnul Aghios, fără nici o intenţie de a-l pune în aplicare, a ticluit planul pentru a ajunge la portofelul acela din care ar fi luat banii, precum şi hârtiile de afaceri, acestea din urmă ca să le distrugă, dat fiind că dorea să dea o lecţie completă marelui om. Era atât de simplu! Trebuia să desfaci jacheta închisă cu un singur nasture şi, odată ajuns la portofel, să-l scoţi încetişor urmând mişcarea trenului.

Blondinul din celălalt colţişor s-a agitat ca şi cum avusese un coşmar.

Nu ar fi fost nevoie, pentru că domnul Aghios n-ar fi trecut niciodată la punerea în practică a planului. Gândul său era atât de liber tocmai fiindcă era departe de orice concretizare. Gândul nu poate fi cu adevărat liber decât atunci când se mişcă printre fantome. Şi jacheta, şi nasturele acela în realitate puteau fi mai tari decât visase el.

Domnul Aghios l-a urmărit pe blonduţ, pentru ca nici măcar să nu viseze delictul său înainte ca celălalt să adoarmă.

Însă atunci i-a trecut prin minte altceva. Probabil foarte aproape de Padova. Dar dacă inspectorul continua să doarmă? Că dormea, foarte bine, dar dacă s-ar fi trezit şi ar fi continuat să meargă până la Venezia? Alte

predici, Dumnezeule!

În momentul acela, printr-un noroc a venit conductorul să controleze iarăşi biletele.

Blondinul şi l-a dat pe-al său, iar inspectorul s-a trezit şi el, întrebând imediat:

— Când sosim la Padova?

— Peste zece minute! a răspuns conductorul.

Ce bine! Zece minute de predică puteau fi suportate.

Însă domnul inspector se trezise prost dispus. Cinci minute n-a deschis gura. Apoi s-a ridicat ferm hotărât şi şi-a extras din plasă valijoara pe care a pus-o lângă el. Apoi a privit pe fereastră iar domnul Aghios a privit şi el în aceeaşi direcţie, cu unicul gest amabil pe care inspectorul i-l permitea. Cerul se acoperise de nori negri, iar soarele apusului, invizibil, lumina partea lor inferioară, care părea alcătuită din plante uşoare, luminoase, de argint, de aur ori din cine ştie ce metal necunoscut, transparent şi inundat de o lumină proprie.

— O să plouă, a bâiguit inspectorul prost dispus.

— Nu totdeauna plouă când cerul arată aşa, încărcat şi negru, cu ramificaţii luminoase, a zis domnul Aghios, încercând să-i redea buna dispoziţie inspectorului, ori poate pentru a-l încuraja să plece, de parcă ploaia l-ar fi putut determina să rămână în tren.

Într-adevăr, inspectorul a părut mulţumit.

— Dumneavoastră vă pricepeţi la vreme.

Şi pentru prima oară l-a privit pe domnul Aghios cu mare respect.

— Nu prea mult! a zis domnul Aghios cu modestie. Am constatat însă deseori că soarele, în momentul plecării, se acoperă, ca şi cum ar vrea să se ascundă, de nori groşi care apoi, când nu mai e nevoie de ei, dispar.

Domnul inspector a făcut trei lucruri deodată: a căscat, a zâmbit şi a spus ca pentru sine „Poet“, iar „e“-ul din „poet“ a devenit un „a“ larg ca gura aceea.

Iar când inspectorul, după un scurt salut, a plecat, domnul Aghios s-a gândit că rezultatul cel mai important al călătoriei sale era descoperirea că este un poet.

Atunci, de la Padova la Mestre, a fost libertate deplină. Blondinul

continua să doarmă în colţişorul său şi astfel domnul Aghios a avut, prin despărţirea de domnul inspector, aceeaşi senzaţie a libertăţii ca atunci când se despărţise de soţie. Iar această libertate s-a concretizat într-o mulţime de observaţii. Pe un câmp a văzut cum lucrau împreună un bărbat şi o femeie. N-a zărit decât un chip zâmbitor de tânără femeie, întrucât goana trenului nu i-a lăsat timp să vadă şi bărbatul. Puteau fi urâţi ori frumoşi, n-avea importanţă. Nu puteai fi sigur dacă erau căsătoriţi. Sigur era că munceau împreună, dar, că se iubeau sau mai bine zis formau acea societate sexuală originară, care avea să degenereze într-o societate de interese ce îngloba câmpul pe care munceau şi căsuţa, poate foarte îndepărtată, unde dormeau. Ce excrocherie uriaşă! Erau luaţi cu binişorul, înfăşuraţi în propria lor căldură naturală şi acoperiţi de lanţuri fără să-şi dea seama. Dacă domnul Aghios n-ar fi fost în voiaj, la cei doi care munceau cântând pe câmp n-ar fi remarcat altceva decât înfăţişarea femeii, pentru a-l compătimi ori a-l invidia pe soţ. La rândul său şi el, prins în lanţuri, nu ştia să mai vadă dincolo de nas, pe când acum, în călătorie, se înălţa până la a vedea în destinul omului pe acela al tuturor animalelor domestice. Puii nu erau trataţi deloc brutal. Ba chiar li se dădea mâncarea care li se potrivea cel mai bine. Rău era că la un moment dat li se lua gâtul.

Şi o a doua imagine, deşi oribilă, a dovedit încă o dată înălţimea gândirii domnului Aghios. O femeie bătrână, foarte grasă, făcea pe cantoniera cu puţin înainte de Mestre. Părea că pieptul, foarte mare, o făcea să stea foarte greu dreaptă. Iar domnul Aghios s-a înfuriat pentru ceea ce i s-a părut cea mai mare nedreptate între nenumăratele pe care le făceau legile lumii acesteia. Organele sexuale secundare ale femeii, plantele cele mai încântătoare din lume, mult prea des degenerau ajungând să le tortureze pe cele cărora nu le mai foloseau. Şi domnul Aghios şi-a amintit că, puţin înainte de plecare, văzuse ceva similar şi trecuse mai departe murmurând: „S-o omori!“ Ce mult se înnobila în solitudine gândirea sa!

În momentul când părăseau Mestre, blondinul din colţişor s-a mişcat, şi-a întins mâinile să se dezmorţească, ca şi cum s-ar fi trezit dintr-un somn adânc, şi a murmurat clar:

— Ce frumoase sunt visele! Păcat că trebuie să te desparţi de ele!

A fost ceva grozav în călătoria domnului Aghios să audă spunându-i-se

un asemenea lucru de un necunoscut. Era primit brusc în intimitatea unui astfel de necunoscut care îi semăna. Cu acesta nu trebuia nicidecum să fumezi ca să te-apropii de el.

A dorit să-l răsplătească în acelaşi fel, oferind şi el ceva din intimitatea sa.

— Eu ştiu să visez chiar fără să dorm, a spus zâmbind.

— Ei, da! a zis blondinul cu tristeţe, se poate! Atunci când realitatea nu e prea puternică şi poate fi uitată. L-a privit zâmbind pe domnul Aghios. Acest zâmbet, care urma cuvintelor acelora, certifica relaţia lor, devenită de-acum mai intimă decât cele care de obicei se leagă în tihna călătoriei. Se cunoşteau îndeaproape. Domnul Aghios era un om fericit, a cărui realitate dispărea când închidea ochii. În schimb, tinerelul era un om chinuit, care pentru a uita trebuia să se lase în voia somnului. Două destine sau poate două caractere.

Domnul Aghios, în sentimentalismul său de călător leneş, i-a sărit în ajutor:

— Voi, tinerii, a zis, de foarte multe ori daţi prea mare importanţă lucrurilor, una pe care acestea nu o au. Uite! Dacă nu vrei să dormi prea mult, ca să dai deoparte importanţa realităţii trebuie să te gândeşti la un singur lucru: ce se va alege de noi doi peste o sută de ani? Nu va fi decât liniştea şi ca atare este uşor să ţi-o închipui. Dintre toate lucrurile care se mişcă în jurul nostru, nu se va mai mişca decât vagonul acesta, deoarece Căile Ferate de Stat întârzie mult să pună lucrurile la punct.

Blondinul a râs, aprobând şi el cu voce tare:

— Da, Căile Ferate de Stat sunt foarte economicoase. După care s-a adunat pentru a găsi ce răspuns să dea. În sfârşit a părut că se retrage în găoacea sa, ca şi cum ar fi regretat că discutase cu un străin, şi cu o privire foarte elocventă, timidă şi rugătoare, i-a spus domnul Aghios: Ca să judeci ar trebui să ştii totul, şi nu se poate. A privit afară pe fereastră primele canale ale lagunei.

Domnul Aghios, cum obişnuia câteodată, s-a mustrat singur: „Ai grijă să nu te bagi!“ A dorit de asemenea să-l informeze pe tânăr că nu-i purta pică pentru faptul că nu voia să i se destăinuie şi a spus, privind şi el afară pe fereastră:

— S-ar părea că aici laguna scobeşte în uscat, când în schimb uscatul e cel care atacă laguna. Uitaţi-vă la suprafeţele acelea plane pline de noroi, crăpate, care zac în aer liber. Cu nici zece ani în urmă erau încă acoperite de apă. Şi domnul Aghios a povestit de-a fir a păr despre bătălia seculară dintre lagună şi uscat şi despre cheltuielile şi eforturile pe care le presupunea prezervarea lagunei. De aceea Veneţia nu putea suporta un al doilea pod care s-o lege de uscat, întrucât orice par înfipt în fundul lagunei aduna în jurul său un depozit argilos, altminteri dus de apă, constituind o nouă agresiune împotriva lagunei.

Era un alt avantaj al călătoriei pentru domnul Aghios. Cunoştea de mulţi ani istoria lagunei muribunde, care ameninţa să se sfârşească, asemenea celei de la Ravenna[75], însă partea proastă era că şi soţia sa ştia, pentru că locuise cu el la Veneţia şi îl auzise vorbind despre aceasta de multe ori. În schimb, interlocutorul său, deşi cu siguranţă din regiunea Veneto, nu ştia nimic despre lagună şi îl asculta cu ochii căscaţi, murmurând drept scuză:

75. Oraş din regiunea Emilia-Romagna, situat la opt kilometri de Marea Adriatică. În Antichitate, Ravenna se prezenta ca o lagună, care a dispărut în secolul al V-lea d.Chr. din cauza aluviunilor aduse de râuri.

— La aceste lucruri nu m-am gândit niciodată, fiindcă am mult de lucru în fiecare zi.

Iar domnul Aghios, simţindu-se pătruns de bucuria de a putea povesti, de a-i învăţa pe alţii şi de a fabula (nici vorbă să fi fost nevoie de devierea atâtor râuri pentru a proteja laguna!), n-a putut să nu amintească de faptul că o persoană care îl cunoştea foarte puţin, ceva mai înainte, îl numise poet. Ce de lucruri şi ce de oameni descopereai în călătorie! Blondinul a oftat:

— Dumnezeu ştie ce-o să fac la Veneţia până la miezul nopţii, ora trenului meu.

— Şi dumneata pleci la miezul nopţii? a întrebat domnul Aghios.

— Da, a zis blondinul. Mă duc cu treabă la Gorizia, iar mâine mă întorc la Udine.

— Şi-atunci vrei să aşteptăm trenul împreună? Eu trebuie să merg în piaţa San Marco pentru o jumătate de ceas. Dacă vrei să-mi ţii companie, te invit!

Sensul ultimei declaraţii nu admitea îndoială. A părut că blondinul dorea

să-i sublinieze semnificaţia evidentă.

— Vă mulţumesc pentru generozitate, dar n-aş vrea să vă deranjez.

Blondinul părea că-l cunoştea bine pe domnul Aghios. Cu răspunsul acela al său îşi pusese pur şi simplu semnătura pe un contract, iar pentru domnul Aghios contractul era sfânt. Când zisese un cuvânt, se simţea obligat şi bătut în cuie. Acum el adresase invitaţia, iar celălalt dăduse semne c-o înţelesese. Nu mai exista posibilitatea de a da înapoi.

Ca atare, domnul Aghios a insistat. Celălalt încă nu accepta. Se aflau de-acum în plină lagună. De departe se vedeau luminile de pe insula Murano, pe care domnul Aghios o cunoştea atât de bine. A contenit să mai insiste pentru a-i vorbi noului său prieten despre Murano şi sticlăria sa.

IV. Veneţia

Au ieşit din gară după ce şi-au pus cele două valijoare ale lor la depozit cu o singură chitanţă.

Domnul Aghios avea un plan bine stabilit. Ar fi vrut să meargă cu vaporaşul până la Riva del Carbon, iar de acolo pe jos – ca să se mai dezmorţească puţin – la San Marco. De altfel, era singurul drum din Veneţia pe care domnul Aghios ar fi ştiut să meargă singur, iar tovarăşul său se afla la Veneţia pentru a doua oară, dar nu ştia mare lucru despre oraş.

Prin urmare, s-au îndreptat spre vaporaş. Domnul Aghios era pe punctul de a se duce la casă, însoţit de noul său prieten, care de-acum îl urma fără să fi acceptat în mod categoric invitaţia sa, când s-a auzit strigat:

— Domnule Aghios!

S-a întors. Era Bortolo, gondolierul din Murano. Domnul Aghios l-a salutat cu mare cordialitate:

— Ce mai faci? Ţi-ai vândut gondola, de-ţi faci veacul pe-aici?

Gondolierul, un bărbat de vreo cincizeci de ani, înalt şi slab, numai nervi şi muşchi, cu un chip ridat, luminat de doi ochi albaştri tinereşti, a fost prietenos şi politicos, iar înainte de a răspunde a cerut veşti despre sănătatea domnului Aghios, apoi despre doamna Eleonora şi, în sfârşit, despre băiat. Abia apoi a spus că gondola era ceva mai departe, la dispoziţia lui:

— Ce ziceţi, poftiţi? Mergem la San Marco[76].

76. Gondolierul se exprimă în dialect venet.

Domnul Aghios a râs şi a propus să stabilească condiţiile. A întrebat cât ar fi trebuit să plătească pentru a avea gondola la dispoziţie până la miezul nopţii, ora trenului său.

Bortolo n-a vrut să stabilească condiţiile. Aşa făcea întotdeauna. După care era greu să-l mulţumeşti odată ce-şi îndeplinise serviciul. Gondola aceea semăna cu un local de distracţii, despre care domnul Aghios auzise vorbindu-se, cu intrarea liberă, dat fiind că se plătea la ieşire.

Dar ca întotdeauna domnul Aghios s-a supus. Înainte să vorbească prevăzuse răspunsul, dar voise să zică şi el ceva pentru a fi mai bine înarmat pentru momentul când avea să se ajungă la plată.

L-a invitat pe tânărul său prieten să-l urmeze şi, conduşi de Bortolo, au coborât la debarcader. Bortolo a sărit într-o *peata*[77], apoi într-o gondolă şi în sfârşit într-alta, care era a lui. S-a ridicat în picioare cu înfăţişarea unui general pe un câmp de bătălie, căutând locul necesar ca să se mişte şi să ajungă la mal. A strigat la un vecin de-al său să facă loc, dar celălalt i-a demonstrat prin cuvinte animate că n-avea unde. În sfârşit, Bortolo s-a hotărât. A spus:

77. Barcă mare şi plată, cu vâsle, folosită pentru transportul mărfurilor.

— Domnul Aghios e obişnuit cu laguna şi v-am văzut străbătând tot Rio della Canonica sărind din barcă în barcă. Dumneavoastră puteţi (şi i s-a adresat prietenului necunoscut al domnului Aghios), nu ştiu cum vă numiţi, dar ştiu că sunteţi tânăr şi puteţi şi dumneavoastră să faceţi această săritură. Vin să vă ajut!

S-a întors în prima barcă ancorată la mal şi a îngenunchiat la pupă pentru a-i oferi braţul său solid de sprijin domnului Aghios, care a urcat cu uşurinţă în *peata*. A fost urmat de tovarăşul său puţin şovăielnic. Mai grea a fost trecerea pe uşoara *sandalo*[78], pe care de asemenea trebuia să treci. Ba chiar tânărul a fost cât pe ce să cadă în apă şi să-l tragă după el şi pe Bortolo. A fost un moment neplăcut din care Bortolo a scăpat nevătămat, iar tinerelul s-a rănit la genunchiul cu care se lovise de marginea bărcii.

78. Barcă mică şi uşoară cu vâsle şi fundul plat.

Bortolo nu mai termina să-şi exprime părerea de rău pentru cele întâmplate. Zicea că nu ştiuse că avea de-a face cu un om care nu cunoştea bărcile.

— Îmi pare foarte rău. Ştiu ce dureros e să te loveşti la genunchi.

Noul prieten al domnului Aghios se instalase în gondolă şi continua să-şi frece genunchiul. A şoptit:

— Nu-i nimic. Chiar a fost vina mea. Ar fi trebuit să fiu mai atent.

Iar domnului Aghios, care şi el se informa cum se simte, i-a spus că nu merita să vorbeşti despre asta.

Apoi, în timp ce gondola o pornea pe apa străvezie, luminată de ultimele sclipiri uitate ale soarelui care dispăruse de-acum, o uimire blândă, o mângâiere venind din lunga călătorie prin câmpia autumnală, domnul Aghios i-a dat dispoziţie lui Bortolo să-i ducă în piaţă pe drumul cel mai scurt. La întoarcere aveau să treacă pe Canal Grande.

— Eu mă numesc Giacomo Aghios, a spus domnul Aghios întorcându-se către vecinul său. Probabil va fi fost îndemnat la această prezentare de observaţia făcută puţin mai înainte de gondolier că nu-i ştia numele tânărului.

Acesta a strâns mâna întinsă de domnul Aghios, şovăind o clipă. Dar apoi şovăiala a fost explicată:

— Ciudat! Şi eu mă numesc Giacomo. Giacomo Bacis. Numele arată originea mea friulană. Şi al dumneavoastră, mi se pare?

— Nu! Nu! a zis domnul Aghios, râzând cu poftă. Eu mă trag dintr-un neam mult mai vechi decât cel celtic.

— Grec? a întrebat Bacis, minunându-se.

Domnul Aghios a dat aprobator din cap.

— E convenabil, a zis, să aparţii altui neam. E ca şi cum te-ai afla mereu în călătorie. Ai mintea mai liberă. Iar când e vorba de puncte de vedere, aşa cum nu sunt de acord cu cel italian, tot aşa nu sunt de acord nici cu cel grec. Ultimul grec cu care am fost de acord e Socrate.

— Eu, a spus Bacis, sunt dintre friulanii care cunosc două limbi şi un dialect. Şi eu sunt în călătorie. A râs pentru prima oară de la plecarea din gara din Milano cu un râs hohotit, aproape copilăresc, care l-a adus imediat mai aproape de inima domnului Aghios, care s-a şi gândit: „Ce inteligent e

noul meu prieten! A priceput imediat în totalitate teoria pe care o face despre călător o persoană de excepţie, pe când mie, ca să elaborez un concept atât de simplu, mi-a luat aproape şaizeci de ani“.

Odată ce-au trecut de podul de cale ferată au putut să arunce o privire spre marele canal. Slaba penumbră crepusculară peste apa şi marmura aceea le scotea în evidenţă culoarea şi conturul. Au pătruns imediat pe un canal ale cărui forme grandioase se reduceau, prefăcându-se în motive capricioase care erau continuarea, ba mai mult, completarea puternicei melodii care încă nu le eliberase simţurile. Într-adevăr, la Veneţia se poate crede că din toate construcţiile grandioase au rămas nişte bucăţi şi că aceste bucăţi au servit la alcătuirea unor mici organisme, care seamănă unul cu celălalt în amănunt şi diferă radical în expresie.

Iar gondola prieteniei (pentru că în ea se afla el, domnul Aghios, noul său amic, pe care el îl scăpa de o mare tristeţe, şi gondolierul, care vâslea cu atâta plăcere pentru ei) înainta pe canalul întunecos, misterios, care aici se lărgea făcând loc unei uriaşe scări de marmură pentru acostare, aici se îngusta printre zidurile cu vârfurile verzi, care încă se mai vedeau în întuneric, ale copacilor incredibil de vii în mediul de apă sărată şi pietre.

— Magnific! a şoptit Bacis.

Lui Aghios i s-a umplut inima de satisfacţie. Era ca şi cum i-ar fi fost adresate cele mai alese mulţumiri, cele mai călduroase pe care limba noastră le cunoaşte. Şi la rândul său le-a transmis un salut respectuos strămoşilor piraţi care cu micile lor pirogi colindaseră lumea în căutarea de obiecte preţioase ca să le-aducă în ciudata lor casă şi să le-aşeze în aşa fel încât să le facă pe toate la fel de preţioase. Cine ştie de unde venise piatra aceea albă ce indica înălţimea apei pe canalul întunecat, din faţa unei porţi. Era oare posibil ca în toiul luptei piratul să se fi oprit să privească intens piatra aceea, amintindu-şi de propria locuinţă ce dormita pe canalul liniştit şi luase în cârcă obiectul acela mare numai pentru a desena o linie nouă pe casa de-acum terminată?

Domnul Aghios avea o idee foarte superficială despre istoria Veneţiei şi despre Veneţia însăşi. De aceea, ştiinţa lui se convertea cu atâta uşurinţă într-un sentiment. Şi la ceilalţi greci orice ignoranţă crease răsplata. El cunoştea numele câtorva palate, dar mai ales cunoştea diferenţa dintre

palatele ce dădeau spre canalele obişnuite şi cele de pe Canalazzo[79], care aveau numai faţada decorată; acelea erau magnifice, unele însă pretenţioase, luptându-se cu măreţia împrejurimilor lor, în vreme ce pe celelalte canale palatele erau pătrate şi complete şi se încadrau în decor, ca parte evidentă a acestuia. Nu cunoştea Veneţia, ci teoria despre Veneţia.

79. Numele sub care este cunoscut Canal Grande de localnici.

Apoi, domnul Aghios s-a dovedit un ghid de-a dreptul nepriceput. Fusese cuprins de o mare dorinţă de a o lua pe Rio di Noal[80], pe care el nu-l vedea de mulţi ani şi, printre atâtea canale pe care au trecut şi chiar când au ajuns în faţa bazilicii Salute[81] şi la San Marco, a continuat să vorbească despre canalul acela larg, liniştit şi modest, care nu fusese împodobit cu nimic altceva decât cu existenţa sa liniştită, cu nevoia sa de frumuseţe.

80. Principala cale de comunicaţie navigabilă între Canal Grande şi partea de nord a lagunei veneţiene.

81. Basilica della Salute – bazilică barocă, construită după planurile arhitectului Baldassare Longhena între anii 1631–1687, în apropierea capătului dinspre San Marco al Canal Grande.

— Să mergem acolo! a propus cu jumătate de gură Bacis.

— Nu se poate, a zis Aghios oftând. Acum e opt. Sigur o să pierdem o jumătate de ceas în piaţă. După care o să fie nevoie, cu binecuvântatul ăsta de Bortolo, de mai mult de o oră ca să ajungem la gară şi, în sfârşit, va trebui să şi mâncăm ceva, pentru că noaptea în trenul acela al nostru până la Trieste nu vom găsi nimic.

De altfel, domnul Aghios a recunoscut acest lucru şi în sinea lui. N-ar fi fost bine să vadă în seara aceea Rio di Noal. Dorit astfel din depărtare, situat dincolo de Piazzetta[82] şi de panorama către San Giorgio[83], devenea un lucru colosal. Era idealizat de dorinţă, precum şi de imposibilitatea de a ajunge la el.

82. Mica piaţă care se deschide într-o latură a pieţei San Marco.

83. Insulă situată în laguna veneţiană pe care se află bazilica cu acelaşi nume (a cărei construcţie în forma actuală a început la 1566).

Iar în faţa Palatului Dogilor domnul Aghios a vorbit iarăşi despre unicul pod de lemn care exista la Veneţia, situat şi el pe canalul său… După care el

însuşi şi-a dat seama că nu se putea să mai continue să-i vorbească despre Rio di Noal cuiva care nu-l văzuse niciodată şi care privea bazilica San Marco concentrat şi grav.

Apoi, domnul Aghios a vorbit despre sfertul de ceas înspăimântător al Veneţiei, nu din timpul războiului, ci cu mult înainte, când s-a prăbuşit turnul clopotniţei[84] şi a descris teroarea pe care-o produsese starea palatului, deplasarea bibliotecii şi închiderea zidurilor ce dau spre Rio della Canonica, „bandajare“ ce înfăţişa pericolul enorm, precum şi o durere asemenea durerii de dinţi.

84. Prăbuşirea turnului a avut loc la 14 iulie 1902.

Domnul Aghios i-a propus lui Bacis să-l lase în faţa bisericii în timp ce el avea să dea o fugă până la Mercerie[85] ca să-şi îndeplinească misiunea. Plecând, domnul Aghios s-a gândit cu deplină sinceritate: „O să vadă Veneţia mai bine dacă e lăsat singur. De-acum eu, poetul, nu ştiu spune nimic care să merite să îmi comunice impresiile. Istoria n-o ştiu, stilul nu-l cunosc. Prin urmare?“ Şi s-a mirat că era de-ajuns tovărăşia prelungită a unui singur om pentru a-i răpi marea libertate a călătoriei. Putea exista mai puţină libertate decât aceea de a fi constrâns să vorbeşti despre lucruri pe care nu le cunoşti? Apoi din nou a cugetat: „N-ar fi fost poate mai bine să se despartă de noul său prieten?“ I-ar fi venit greu, fiindcă el era omul simpatiilor neaşteptate. Şi a ieşit din dilemă gândindu-se că pentru el era mai bine să îşi petreacă noaptea cu oameni pe care-i cunoştea. Şi-a atins buzunarul de la piept.

85. Principala arteră comercială a Veneţiei.

Domnul Meuli, un bărbat de vreo cincizeci de ani încă blond, dar chel, mare şi adus de spate, se afla în prăvălia sa, ocupat să facă ceva asemănător cu bilanţul zilei în tovărăşia unui vânzător. Examina însemnările mărunte de pe o bucăţică de hârtie, în timp ce vânzătorul număra nişte briliante mici vărsate într-o cutiuţă de catifea.

Văzându-l intrând pe Aghios, nu s-a oprit din lucru, ci continuând să urmărească hârtiuţa şi pe vânzător, l-a întrebat:

— Ce vânt bun te-aduce?

Domnul Aghios i-a comunicat misiunea din partea soției. În felul acesta îi aducea o afacere de peste o sută de mii de lire, însă n-a părut că Meuli era prea fericit din această pricină. Ba chiar el însuşi a luat o poziție de apărare, declarând:

— Sunt bucuros că nu m-am angajat pentru şiragul acela de perle. Deci rămâne stabilit! Pun deoparte şiragul acela de perle pentru prietena soției tale şi-am încheiat discuția. Apoi a adăugat: Te opreşti la Veneția?

Aghios i-a răspuns că trebuia să plece la miezul nopții.

— Cu mărfarul acela!? a zis Meuli mirat.

— Nu pot face altfel. Am sosit la Veneția la ora douăzeci, iar rapidul de Trieste plecase deja la ora optsprezece. Trebuie să fiu la Trieste mâine-dimineață devreme.

Meuli l-a privit surâzând. Aghios părea un individ atât de încet, încât i se părea imposibil să fi devenit atât de grăbit.

Aghios a ieşit din prăvălia aceea puțin surprins că-l găsise pe Meuli mai cocoşat decât de obicei şi chiar şi mai palid. „S-o fi simțind rău? Era un om atât de ocupat să facă bani, că putea chiar să moară fără să-şi dea seama.“

Moartea era oricum o condiție a vieții, iar când era vorba despre un om ca Meuli nu trebuia să regreți prea mult. Nu că Aghios i-ar fi dorit moartea, cu atât mai mult cu cât locul lăsat liber de Meuli ar fi fost ocupat de un alt Meuli, însă acest Meuli nu avea pe nimeni care să-l înlocuiască prea repede. Lăsa în urmă nişte biete surori care, în sfârşit, odată cu moartea lui, s-ar fi îmbogățit.

Meuli fusese colegul său de şcoală elementară la Trieste. Apoi îşi începuse viața aventuroasă prin toată lumea. Lui nu-i plăcea să vorbească mult despre acest lucru, dar se spunea că fusese chiar şi paznic de sclavi pe insula Jamaica. În sfârşit, se întorsese la Trieste fără un ban şi scofâlcit. Aducea cu el ceva: ştia să vorbească curent şapte limbi fără a şti să scrie nici măcar într-una. Domnul Aghios, care totuşi ştia englezeşte, a rămas surprins auzindu-l discutând în limba aceea cu un client. Ca pronunție se părea că vorba ieşea dintr-o gură anglo-saxonă. Probabil că nu cunoştea decât acele puține cuvinte de care chiar avea nevoie pentru a saluta şi a înşela, dar totuşi era o minune pentru domnul Aghios, care studia engleza de-atâția ani, iar atunci când deschidea gura era ca şi cum ar fi ținut-o

închisă, pentru că nimeni nu-l înțelegea.

Piratul modern adusese acasă, în loc de piatra cu care să-şi decoreze propria casă, şapte limbi cu care să o construiască. Însă trebuia să găsească modul de a profita de cele şapte limbi într-un loc unde nu ți se cerea să ştii şi să le scrii. Şi, cu un ochi de pasăre de pradă, Meuli a descoperit punctul de pe glob cel mai cosmopolit din lume, piața San Marco. Trebuia să descindă acolo. Dar nu era uşor, fiindcă ar fi fost penibil să vină pur şi simplu acolo, şi fără nici un ban în buzunar. În acest moment a intervenit Aghios cu una dintre operele sale de bine care-i încălzeau viața: i-a dăruit lui Meuli nişte haine de-ale sale, o pereche de cizme şi ceva lenjerie, contribuind şi să-i umple buzunarele.

Au trecut anii, iar Meuli a făcut carieră trăncănind cu străinii vreo sută de cuvinte din fiecare limbă şi vânzându-le acestora la început dantele, iar apoi briliante. Într-o bună zi, domnul Aghios şi-a simțit pentru o clipă sufletul plin de recunoştință pentru soția sa. Acest lucru i se întâmpla uneori. Îşi dădea seama că se gândise puțin la ea, iar în acelaşi timp că ea muncise pentru el permanent. De data aceea însă întâmplarea a făcut să-şi găsească în buzunar mai mulți bani decât de obicei. A hotărât să-i dăruiască un şirag de perle. Domnul Aghios nu se pricepea deloc la asemenea obiecte, dar a avut o idee fericită: Meuli era vechiul său prieten şi-i datora atât de mult, astfel încât putea avea încredere în el. Ca atare, i-a comandat marfa, iar atunci când bijuteria a sosit, i-a prezentat-o neîntârziat soției. Doamnei Eleonora i-a plăcut darul, dar în timp ce-i mulțumea soțului a dorit să ştie prețul şi imediat a început să urle că Meuli l-a înşelat. Şiragul acela de perle reprezenta o adunătură de perle cu gibozități, cu cocoaşe de toate mărimile şi în toate direcțiile.

Domnul Aghios s-a înfuriat şi a dat fuga la Veneția. Şi-a primit înapoi cu uşurință banii, însă n-a fost suficient şi i-a cerut explicații lui Meuli, care în final, cu o anumită tristețe, i-a spus că bijuteriile nu se cumpărau prin scrisoare. Mai ales pentru perle nu erau suficiente greutatea şi măsura. Primind o asemenea comandă, spiritul unui vechi giuvaergiu evident că accepta darul rar pe care providența i-l oferea.

Până când afacerea n-a fost lichidată, nu s-a vorbit de binefacerea pe care domnul Aghios i-o făcuse odinioară, dar la un moment dat Meuli a cutezat

să se laude cu marea lui corectitudine datorită căreia acceptase pe loc să anuleze o mare afacere încheiată. Domnul Aghios n-a putut suporta în tăcere un asemenea lucru şi i-a amintit de binefacerea sa, care îi permisese lui Meuli să descindă la Veneţia ca să-şi ia prada. Meuli şi-a închis ochii pe jumătate ca şi cum ar fi dorit să-i oblige la un mare efort de a pătrunde în negura timpurilor. Şi-a amintit, şi zâmbind a spus:

— Acelei binefaceri îi datoram eu preferinţa pe care voiai să mi-o acorzi? Pe lumea asta cea mai frumoasă poziţie este cea de destinatar al unei binefaceri.

Domnul Aghios a fost încântat de observaţia profundă şi şi-a păstrat prietenia faţă de amicul ingrat. Evident, acesta, cel puţin într-o limbă, ştia să spună lucruri subtile. Însă când a mai avut de discutat cu el afaceri, şi-a ţinut ochii deschişi. Astfel, între ei doi totul a fost limpede, iar prietenia lor n-a fost tulburată de neplăcuta întâmplare.

Bacis se afla în mijlocul pieţei continuând să admire, iar Aghios a venit lângă el.

— Acum, a propus, ne îmbarcăm pe gondola noastră şi facem o excursie minunată până la gară.

Au pornit. Aghios ştia cu precizie un lucru privind istoria Veneţiei: incendiul Palatului Ducal şi data acestuia. Fusese refăcut în grabă? Mergând spre Piazzetta, Aghios se gândea: „Va trebui totuşi să verific dacă sunt bine informat“. Dinaintea acelei construcţii elegante, o sărbătoare despre care nimeni nu şi-ar fi închipuit c-ar putea conţine şi dezolarea temniţelor din beciuri şi de sub acoperişuri[86], Aghios i-a atras atenţia lui Bacis asupra deosebirilor dintre ferestre şi marea logie centrală. Partea cea mai bogată era cea care fusese cruţată de incendiu[87]. Oare voiseră să o păstreze cu ocazia reconstrucţiei ori inventaseră ceva nou? Desigur, nu încercaseră să ascundă o atare diformitate, întrucât se observa chiar din poziţia noii construcţii. Ah! Cât de mult iubea Aghios palatul acela în care-i părea că se uniseră Veneţia somptuoasă şi Veneţia modestă! Iată o operă devenită desăvârşită ca efect al unei forţe naturale: focul. Iar un ministru italian propusese ca palatul să fie refăcut aşa cum fusese înainte de incendiu, însă cei care crescuseră lângă palat refuzaseră acest lucru. Astăzi, dacă ar fi un incendiu la Veneţia sau aiurea, nu ar exista o altă salvare decât să ne

întoarcem la desenul antic, aşa cum s-a procedat cu clopotnița, dar înainte? Înainte incendiul nu putea fi decât un prilej pentru variațiuni ale plantei[88] antice, încă suficient de vie pentru a şti să crească la loc.

86. Unele dintre cele mai cumplite închisori medievale, în care erau aruncați în primul rând adversarii Republicii Venețiene. Erau situate în Palatul Ducal, la parter (*i pozzi* – beciurile) şi sub acoperişul întărit cu elemente metalice (*i piombi*).

87. În decursul istoriei sale medievale, Palatul Ducal a fost afectat de mai multe incendii de proporții, necesitând succesiv ample lucrări de restaurare.

88. Joc de cuvinte: în italiană, *pianta* – şi plan, şi plantă.

S-au urcat în gondolă ajutați de omul cu bastonul[89], totdeauna gata de acțiune la toate opririle din Veneția. Greoiul domn Aghios a fost foarte bucuros de ajutor, miluindu-l zâmbind pe bărbatul care se arătase foarte săritor. După ce s-a aşezat lângă Bacis, i-a spus:

89. „Omul cu bastonul“ (sau *gansér*) – persoană (în prezent tot mai rar întâlnită) care apropie gondolele de mal cu o prăjină prevăzută cu un cârlig şi ajută pasagerii să urce şi să coboare din ambarcațiune.

— Acest om cu bastonul este o adevărată necesitate la Veneția şi, asemenea altor lucruri din Veneția, celui ce n-o cunoaşte i se pare de prisos.

Când treceau prin fața lor, domnul Aghios a pronunțat numele palatelor pe care le cunoştea. De mai multe ori a fost corectat de Bortolo, care urmărea discuția de sus ca şi cum ar fi stat în gondolă. Mijlocul de locomoție cel mai lent din această lume este gondola cu o vâslă, pentru că o parte a forței gondolierului e cheltuită în frânare şi înaintau foarte încet, nu mai repede decât printr-un muzeu.

Domnului Aghios nu i-a păsat defel că trebuia să pară – din pricina observațiilor barcagiului – mai puțin erudit. În sufletul său el avea alte bogății despre care nu se sinchisea să vorbească. În liniştea de pe Canalazzo se imprima indelebilă în sufletul său noaptea aceea întunecoasă, însă cu destulă lumină ca să vadă numeroasele lucruri care străluceau. Iar între toate strălucea şi barca aceea a prieteniei cu Bortolo, cu înfățişarea lui tinerească şi sigură, înfipt în picioare la pupa, şi cu tinerelul acela lângă el, căruia ştiuse să-i ofere o jumătate de ceas de divertisment, susträgându-l marii sale dureri. Nu mai mult, întrucât puțin mai înainte Bacis scosese un oftat ce semăna cu un sughiț. Aghios tresărise la acel sunet de durere. A

rămas o clipă nehotărât dacă trebuia să-i adreseze sau nu un cuvânt de încurajare, dar apoi a preferat să tacă. Nu trebuia să se amestece.

Acum Bacis se lăsase tolănit în gondolă precum puțin mai înainte în vagonul de cale ferată. Şi pentru multă vreme a tăcut. Pe domnul Aghios l-a surprins şi l-a emoționat cu o perorație pe care trebuie c-o gândise îndelung:

— Cu siguranță, domnule, eu nu sunt compania pe care dumneavoastră ați merita-o. Aceasta e ziua cea mai tristă din viața mea şi nu voi uita niciodată că dumneavoastră, cu bunătatea dumneavoastră, ați dorit să mi-o faceți mai suportabilă. Dacă dumneavoastră n-ați fi intervenit, eu m-aş învârti acum în jurul gării aceleia triste, atât de triste!

— Ei! Dar nu-i chiar aşa tristă gara aceea! a intervenit Bortolo binedispus. Ajunge să ştii să te orientezi! Lângă ea e o cârciumă cu un vin dintr-acela… şi şi-a luat mâna dreaptă de pe vâslă ca să şi-o ducă la gură şi să-i tragă un sărut în vârful degetelor.

Tinerelul n-a răspuns. Şi domnul Aghios a tăcut, deşi îi părea rău că nu ştia să răsplătească nici măcar cu o vorbă efortul de a-i distra făcut de bietul Bortolo.

— O să vedeți, a spus improvizând, că zilei celei mai triste din viață îi urmează altele foarte fericite.

— Nu se poate! a replicat îndată Bacis.

— Ah! Tinerii cred mereu că totul s-a sfârşit! a bombănit Bortolo. De când e lumea lume la vârsta aceea ei se omoară o dată pe zi.

Intervenția aceasta îi reuşise mai bine decât prima. Cu un zâmbet, Aghios i s-a adresat gondolierului:

— Şi totuşi, printre voi, gondolierii, sinuciderile sunt rare chiar şi printre tineri.

Gondolierul s-a gândit o clipă înainte să răspundă şi s-a aplecat înainte pentru o lovitură puternică cu vâsla. După care, îndreptându-se, a confirmat:

— Chiar aşa e! S-a aplecat încă o dată înainte, încet şi gânditor. Apoi, vâslind înapoi: Noi, amărâții, suntem atât de obişnuiți să ne apărăm viața, încât nu o dăm pe nimic.

Hotărât, dar încet, astfel încât să nu fie auzit de gondolier, apropiindu-se de urechea domnului Aghios, Bacis a spus:

— Şi eu sunt un *amărât*, însă durerea mea e-atât de mare, încât nu ştiu ce

să mai fac cu viața pe care mereu am apărat-o.

Era o durere plină de furie ce se întrezărea în vorbele acelea. Însă domnul Aghios s-a gândit puțin la acea durere, dar imediat, înspăimântat, la el însuşi. Făcuse oare bine să-şi ia un astfel de tovarăş care putea să se şi omoare lângă el? Ah! Cu mult mai mult i-ar fi plăcut compania soției!

La rândul său, pe un ton coborât, dar preocupat, i-a spus lui Bacis:

— Sper că nu veți face nici un gest împotriva propriei vieți cât călătorim împreună.

— A! Fiți liniştit! l-a asigurat Bacis. Am promis că mâine voi fi la Udine şi cu siguranță mâine voi fi la Udine. Şi-apoi… eu nu mor cu una, cu două. Înainte de toate, mai am totuşi speranță. Dumneavoastră ați fost atât de amabil cu mine, încât vă voi povesti totul când vom fi singuri. O să vedeți! Iubesc şi am trădat iubirea. Nici măcar n-ar fi o acțiune onorabilă să dispar acum. Vă voi povesti totul. Da, dezvăluindu-vă taina mea, nu compromit pe nimeni. Mâine, dumneavoastră veți fi uitat numele meu şi întreaga aventură.

Domnul Aghios n-a protestat. Ştia că-ți aminteşti puține dintr-o călătorie. Trec chipuri şi se adună grămadă într-un colțişor al memoriei, devenind colectivități, națiuni, sexe, niciodată indivizi. Ca-n vis, de care e atât de greu să-ți aminteşti, fiindcă se prăvăleşte din noaptea întunecoasă într-un fulger de magneziu în care se frământă lucruri şi oameni. Iată, într-un vagon stăteau de vorbă şi tot ce spuneau avea un gust de teorie vagă, în acel vagon atât de asemănător cu oricare altul şi traversând un peisaj ce nu-i aparținea acelui vagon. E-adevărat: în urmă cu douăzeci de ani o tânără, pe care n-o văzuse niciodată, se aruncase în timpul nopții de pe vaporul în a cărui cabină dormise el. Pentru faptul că s-a aflat pe vasul acela, n-a mai uitat numele acelei fete şi şi-o imagina cum, căzută în apă şi poate încă plutind, privea cum se îndepărtează vaporul luminat care o părăsea în brațele nopții şi ale morții. Dimineața a avut loc o anchetă la bord şi, răspunzând, el s-a bâlbâit, simțindu-se vinovat pentru că dormise când ar fi putut-o ajuta pe tânăra care poate de-acum regreta gestul nechibzuit şi care poate, înainte de a se fi resemnat în fața morții, ceruse chiar ajutor cu glas tare. Însă în acest caz fusese vorba de aventura rară şi importantă care e moartea. Tot restul îl uitase. Sigur, nu observațiile sale despre femeile frumoase, despre câini, despre pisici şi chiar despre bărbați. Nu fizionomia! Îi era greu (cel puțin

lui) să-şi amintească de un profil, dar în schimb îi era foarte uşor să reţină o expresie.

Bacis închisese ochii la loc şi se lăsase pe pernă. Amintirea mult prea vie a propriei dureri îl îndepărtase de Veneţia.

Iar domnul Aghios i-a dat pace, lăsându-se în voia propriilor gânduri. Tipul ăsta iubise şi trădase! În cuvintele acelea era o atare sinteză a aventurii umane, încât domnului Aghios i s-a părut că priveşte din nou destinul omenesc dintr-un tren care circulă cu viteză maximă şi că nu reuşeşte să vadă altceva decât acea parte comună tuturor muritorilor.

În marea tăcere a lagunei, unde nu se întrezărea altă viaţă în afara celei închise în gondola aceea, care într-un fel nu era viaţa însăşi, ci ochiul care o privea, domnul Aghios şi-a putut imagina iarăşi, în pofida palatelor de granit printre care trecea şi care nu implicau obligatoriu viaţa, absenţa vieţii de pe întreaga planetă. Acum câteva zile citise într-un ziar că de-acum se considera că, în momentul când pământul devenise locuibil, printr-o întâmplare oarecare el fusese contaminat cu viaţa de pe o altă planetă. După aceea totul se explica: micile animale sosite aici de bună voie au început să iubească şi să trădeze şi au invadat totul, marea şi pământul, dezvoltându-se şi continuând să iubească şi să trădeze în toate fazele lor.

— Sunt atent să nu fac zgomot cu vâsla ca să nu vă deranjez, a zis Bortolo, căruia-i venea greu să tacă atâta timp.

Da! Nu era drept să traverseze laguna muţi, iar în acelaşi timp s-o uite. Trec prin faţa Palatului Pesaro[90], templu de culoare brună din lespezi pătrate, însă dedicat artei, şi domnul Aghios a menţionat cu voce tare numele lui Umberto Veruda[91], marele pictor din Trieste a cărui capodoperă se odihnea acolo.

90. Palat din cartierul Santa Croce.
91. Umberto Veruda (1868–1904), pictor originar din Trieste, bun prieten al lui Italo Svevo.

Bacis a deschis ochii pentru o clipă şi i-a închis imediat. Însă domnul Aghios s-a simţit stimulat de amintirea aceea. Laguna aparţinea tuturor locuitorilor din Veneto, deci şi lui. Era deschizătura prin care ei ajungeau în lumea mare.

De ce, de la o asemenea înălţime, el a coborât atât de jos ca să-şi

amintească din nou de Meuli, omul celor şapte limbi? Poate din dorința de a-i abate atenţia tovarăşului său, care acum nu mai părea abordabil pentru lucrurile frumoase printre care se mişcau şi, fără să-l numească, a povestit aventura sa cu Meuli, respectiv binefacerea pe care i-o făcuse şi cum fusese răsplătit.

— Fac pariu, a spus Bortolo, că de figura aia de pungaş de…

Şi a numit un alt giuvaergiu.

Aghios a protestat, însă Bortolo insista.

— Îl cunosc eu! E în stare de o asemenea faptă.

— În sfârşit, nici vorbă să fie el, căci nu e din Trieste, a spus Aghios nerăbdător. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să lase o calomnie ca semn al trecerii sale pe Canalazzo.

— E din Corfu, şi mai rău, a lăsat să-i scape Bortolo. Aghios a râs de-atâta naivitate, la un om care sigur muncea, ba mai şi vorbea ca să vadă cum îi creşte bacşişul. Şi dumneavoastră mai staţi de vorbă cu individul acela? a mai întrebat Bortolo cu viu interes.

— Bineînțeles! Şi chiar cu plăcere! E un bijutier foarte bun; are lucruri foarte frumoase, iar eu îl recomand tuturor prietenilor mei, prevenindu-i să fie atenţi.

— Trebuie că aveţi mulţi prieteni lipsiţi de caracter, a zis Bortolo, dându-i gondolei mare elan, împingând cu vâsla în fundul canalului.

Aghios a râs cu poftă. Apoi i-a explicat lui Bacis că fusese cucerit de filozofia frumoasă şi calmă a lui Meuli.

— E o mare descoperire, aceea de a valorifica o binefacere pe care ai avut-o. Aghios a râs şi mai cu poftă: Eu dau şi iar dau, iată că socotelile se echilibrează.

— Sunteţi un om extraordinar, a spus Bacis cu o voce gravă. N-a mai închis ochii, ci a părut cufundat în gânduri adânci, iar atunci când Aghios i-a arătat Palatul Labia[92], care se eschivează dintr-o modestie într-adevăr excesivă să stea pe Canalazzo, povestindu-i că, potrivit unei legende, în jurul lui, pe canal, trebuie să fie îngropată vesela de aur ce era aruncată acolo la fiecare banchet, Bacis a binevoit să-i arunce o privire distrată.

92. Palat baroc din secolul al XVII-lea, cu trei fațade, dintre care numai una pe Canal Grande, cunoscut pentru marea frescă realizată de Giambattista Tiepolo pentru sala de bal.

Când au debarcat, Aghios l-a întrebat pe Bortolo cât îi datora. Acesta a declarat că are încredere în generozitatea domnului. Când domnul Aghios i-a dat atât cât considera el ca să pară generos, Bortolo a remarcat:

— În regulă, dar nu v-aţi gândit că la ora asta va trebui să mă întorc singur-singurel până la Murano. Merit ceva şi pentru asta. Şi văzând că domnul Aghios nu părea foarte convins de justeţea observaţiei, a adăugat: Promit să trec pe Rio de Noal şi să telegrafiez. Eu nici nu ştiam că e atât de frumos. Am să-l privesc pentru prima oară.

Asta i-a plăcut domnului Aghios, stimulându-l să fie mai generos.

V. La gara din Veneţia

Gara era aproape goală. La restaurant erau ocupate trei mese, şi de către oameni ce nu păreau pregătiţi să călătorească, dat fiind că nu aveau bagaje. Nici o femeie. În spatele tejghelei de la casă era una singură, şi bătrână.

De altfel, domnul Aghios era nerăbdător să asculte destăinuirile lui Bacis şi era preocupat în întregime de o activitate negativă: să se reţină de a face vreo referire sau de a spune vreun cuvânt care să poată fi interpretat drept un stimulent pentru Bacis de a face atari confidenţe. Nu mai era timp de privit în jur. Domnul Aghios nu se afla în călătorie, ci într-o casă. Dacă între timp tânărul hotărâse altfel, el n-avea să încerce să-l facă să renunţe. Era un sacrificiu, după ce îi sacrificase de-acum ceva lui Bacis şi tragediei sale. Însă nu trebuia să facă greşeli, pentru că greşelile care se comit în călătorie sunt ireparabile. Oamenii care îţi stau alături nu se mai revăd şi nu mai e posibil nici un remediu.

O vreme au pierdut-o cu chelnerul. Domnul Aghios a comandat carne rece şi vin. Mai aveau mult timp pentru că, deşi gondola fusese angajată până la miezul nopţii, Bortolo făcuse în aşa fel încât să scape de încărcătura sa la unsprezece. Bacis a acceptat o bucată de pâine şi o bucată de carne pe care domnul Aghios i le-a întins, însă n-a înghiţit decât câteva îmbucături după ce a fost rugat de mai multe ori. În schimb, a golit aproape fără să-şi dea seama multe pahare de vin, chiar în timpul discuţiei în cadrul căreia paharele aproape că serveau drept semne de punctuaţie. Imitându-l, la rându-i fără să-şi dea seama, a băut mult şi domnul Aghios.

Nu era nici un pericol ca Aghios să piardă destăinuirile. A fost asaltat de un puhoi de cuvinte. Dintru început cuvinte impetuoase, de parcă fuseseră reținute de prea mult timp în gâtlej.

— Eu aş fi vorbit încă din gondolă, dar era gondolierul acela. Dumnezeule! Ce om nesuferit! Sigur, ne plictisea ca să se facă plăcut şi să-i crească bacşişul. Aş fi vrut să mă ridic în picioare fără ca el să observe, să m-apropii de el şi să-l împing în apă.

Domnul Aghios era preocupat să cerceteze fața îndreptată spre el şi pe care o vedea pentru prima dată atât de clar. Era chipul unui adolescent ce distona cu furia impetuoasă pe care o arăta şi care făcea să-i fulgere ochii săi albaştri, mari, bine conturați, sănătoşi, căci corneea era albă ca zăpada, fără nici o urmă de sânge ori de bilă. În lumina aceea, părul blond, neîngrijit, din care un cârlionț îi cădea mereu pe frunte, astfel încât Bacis simțea nevoia să-l îndepărteze cu mâna, uneori bătea în roşu. Un puf uşor îi acoperea buza şi era straniu că un om îmbrăcat cu un costum curat, călcat cu grijă, şi cu o cămaşă proaspăt spălată, nu-şi răsese barba de câteva zile, probabil un semn al tragediei care tocmai îi era povestită.

Domnul Aghios nu s-a putut abține să nu-l apere pe bietul Bortolo:

— Săracul de el! Face ce poate!

Înainte de a fi de acord, Bacis a trebuit să se gândească o clipă. După care a recunoscut că domnul Aghios avea dreptate şi a murmurat:

— Desigur, fiecare face ceea ce trebuie pe lumea asta. Poate şi eu la fel, şi cu siguranță atunci aş fi mai puțin nefericit.

„Şi eu“, s-a gândit domnul Aghios şi, pentru a fi sigur de acest lucru, a mai dat pe gât un pahar de vin. Apoi nu i-a fost uşor domnului Aghios să urmărească cuvânt cu cuvânt relatarea lui Bacis. Bacis era silit să-şi coboare vocea ca să nu fie auzit de ceilalți. Apoi, cu trecerea timpului, încăperea s-a golit complet, iar dintre străini n-a mai rămas decât bătrâna doamnă de după tejghea, şi aceea destul de departe de ei. Atunci Bacis din când în când ridica prea mult vocea, şi a fost mai rău. Un timpan bătrân precum cel al domnului Aghios, din motive evidente, nu poate percepe sunetul uşor. Dar nu ştie nici să analizeze şi să distingă un țipăt puternic, dacă e nepregătit. Însă efectul povestirii nu a fost afectat de această surzenie a sa. Țipătul şi plânsul îşi pot pierde efectul dacă vorba care le însoțeşte nu este potrivită.

Povestirea a fost în mare înțeleasă de el. Nu era vorba despre o pățanie prea complicată. Bacis era un milanez de origine friulană care la şaptesprezece ani fusese chemat de un văr de-al mamei sale la Torlano, în Carnia, ca să-l ajute în conducerea unei gospodării agricole. Acum, acest văr avea o singură fată, Berta, şi de la bun început, printr-o înțelegere tacită, cunoscută şi de tânărul nostru, el ar fi trebuit să se căsătorească cu ea şi să moştenească gospodăria pe care o administra. Dar n-o iubea. Simțea chiar o anume antipatie față de caracterul trufaş şi arogant al tinerei, dar împins de interes, care e atât de puternic în unele inimi tinere, iubea gospodăria şi pe tânără cu aceeaşi dragoste.

— Probabil nu-ți plăcea fizicul ei, a spus domnul Aghios, care cunoştea viața. Atunci când o femeie nu-ți place, e sigur că are un caracter respingător.

— Poate! a spus Bacis cu o anume grabă de a elimina o idee care-l oprea din raționamentul său. Dar apoi n-a putut să continue fără a fi distrus cu totul obiecția aceea care i se prindea de picioare, împiedicându-l să înainteze. Înainte s-o iubesc pe Anna, am iubit o altă femeie…

— Cine e Anna? l-a întrerupt domnul Aghios.

— Anna e nepoata tatălui Bertei. Cea care m-a împiedicat să țin ochii închişi şi să mă-nsor cu Berta fără să-mi dau seama că n-o puteam iubi. Dar nu putem s-o îndrăgesc pe Berta, tocmai din pricina caracterului său. Înainte de Anna am iubit o alta, nu mai ştiu când, chiar în timpul primei mele copilării, însă ştiu că şi aceasta era o fire slabă, slabă, blândă, blândă, care avea nevoie de ocrotire şi era mai înclinată spre plâns decât spre luptă.

— În sfârşit, delicată, delicată, a spus domnul Aghios, care înțelegea foarte bine, întrucât avusese aceleaşi gusturi. Domnul Aghios nu realiza că rămânea cu obstinație cantonat la prima sa idee şi că era de aceea în pericol să oprească povestirea lui Bacis.

— Delicată, delicată! Da, şi delicată, a spus Bacis, capitulând. Domnul Aghios a oftat bucuros că ghicise.

Bacis o văzuse deseori pe Anna lângă logodnica sa, însă nu se îndrăgostise imediat. Era o fetiță, pur şi simplu o fetiță de paisprezece ani. Dintr-un adult avea marea obedință față de rudele bogate, prin urmare un calcul al unui om foarte rațional. Dar la cincisprezece ani o astfel de

obedienţă a devenit şi mai mult a unui adult, adică s-a acoperit de o uşoară tristeţe şi a devenit dureroasă din pricina anumitor mici explozii de revoltă imediat reprimate, însă nu îndeajuns de repede ca să nu fie observate de rude, care din această pricină o urau. Se îmbrăca şi mai modest decât înainte, însă orice cârpă devenea importantă pe micul ei trup.

Domnul Aghios băuse de-acum destul pentru a se simţi în stare să-şi păstreze întreaga libertate de care se bucurase aproape toată ziua, inclusiv faţă de un interlocutor atât de vehement.

Cu experienţa celui care a iubit şi a dorit mult, dar în acelaşi timp cu vorba fără patimă a bătrânului care e asemenea omului obiectiv închis în laborator cu elementele pe care i le-a furat vieţii, a remarcat:

— Aceste cârpe prinse pe femeia iubită devin o extensie a ei. E ca şi cum ai pune pe o flacără o bucăţică amorfă de metal. Când se înroşeşte degajă aceeaşi lumină, ori chiar mai mare decât flacăra însăşi. Există însă o diferenţă. Cu toţii văd lumina. Dar nu toţi văd frumuseţea acelor cârpe. Mare diferenţă!

Bacis a mai dat pe gât un pahar de vin pentru a putea rămâne cu gândul la povestirea sa. Însă cu Aghios n-ajungea un pahar, fiind un om care în călătorie voia să vadă totul limpede.

— Ca atare, cred că acele cârpe seamănă mai curând cu nişte culori a căror frumuseţe e percepută doar de artişti ori de cunoscători. Sigur! E evident! Numai cine iubeşte e un cunoscător. Domnul Aghios a băut şi el, răsplătindu-se pentru asemenea perspicacitate.

— Dar toţi spuneau că Anna era splendid îmbrăcată cu mijloacele cele mai simple.

După care Bacis a fost şi mai impetuos pentru a nu-i lăsa răgaz domnului Aghios să intervină. Însă de data asta a vorbit limpede şi tot pe acel ton jos, aproape ruşinându-se de el însuşi, astfel încât domnul Aghios i-a înţeles fiecare silabă.

— Cine era Anna? O slujnică. Cine eram eu? Nu ştiam că sunt un sclav nenorocit. Eram de-acum socotit drept fiul stăpânului. În mod logic, nu mi se putea cere să renunţ la poziţia înaltă care îmi era dăruită. De aceea, m-am hotărât să mă distrez cu Anna şi să mă-nsor cu Berta. Fără să mă grăbesc. În fiecare dimineaţă când mă trezeam, problema mea era: Ce-o să fac azi ca s-

o cuceresc pe Anna? Fără să îşi dea seama cineva, am învăluit-o cu atenţiile mele. A fost extrem de uşor s-o am! N-a existat altă dificultate decât s-o găsesc singură, să trec peste un pervaz. Nici acum nu pricep! La Torlano toţi o admirau pentru modestia, pentru reticenţa, pentru credinţa ei. Această uşurinţă poate că m-a legat atât de mult de ea, a fost ghinionul meu şi, dacă m-ajută Dumnezeu, va fi şi salvarea mea. De ce a avut încredere în mine, aşa, imediat? Va fi fost înşelată de sinceritatea cărnii mele? Dumneavoastră, care sunteţi un filozof, îmi puteţi explica acest lucru?

Mintea amorţită a domnului Aghios a fost tulburată de acele cuvinte ale lui Bacis: sinceritatea cărnii. Un vârtej de idei s-a iscat din cuvintele acelea. Sinceritatea cărnii era sinceritatea animalelor, dar nici în cazul lor această sinceritate nu dura decât o clipă şi nu reprezenta un angajament. Bacis pângărise însă sinceritatea aceea, căci în aceeaşi clipă se gândise că simulează. În cazul său, până şi sinceritatea aceea nu servise decât ca să trădeze mai bine.

— Dumneata îmi spui mie filozof în acelaşi moment în care ai născocit ideea aceasta teribilă a sincerităţii cărnii, contrazisă de falsitatea unei alte părţi a trupului care şi ea e carne, carne evoluată!

— Eu n-am timp să mă gândesc la astfel de lucruri, a spus Bacis, ridicând din umeri. Eu nu gândesc niciodată; eu îmi amintesc pentru a suferi. S-a întâmplat chiar aşa cum vă spun. Ea m-a simţit mereu sincer, iar eu am ştiut tot timpul c-o trădez. Nu cred că ştiam să mă prefac. Dorinţa mea fermă de a mă însura cu averea nu-mi lăsa vreme pentru asta. Aveam întotdeauna pregătite inclusiv cuvintele prin care să-i spun că ea trebuia să rămână servitoarea umilă a mea şi a soţiei mele. Mă gândeam chiar să-i spun că în timpul zilei ar fi putut continua s-o servească pe nevastă-mea, iar în câte-o noapte ar fi trebuit să mă primească în patul ei. Numai o perioadă de timp, până când m-aş fi săturat. N-am spus toate acestea, fiindcă mi se păreau subînţelese. Nu era grabă. Iar dacă n-ar fi existat această minte neghioabă a mea, care este făcută altfel decât ar trebui, aş fi putut să-mi fac cea mai plăcută şi mai tihnită viaţă pentru totdeauna. Nu Anna m-a făcut nefericit, ci toanta asta de inimă a mea.

Şi Bacis a continuat, spunând că în acea perioadă a aflat vestea că fratele său, casier într-o bancă, comisese o faptă urâtă, care ar fi putut-o costa viaţa

pe mama lor. Mama i s-a adresat lui, implorându-l să facă rost de cele zece mii de lire necesare pentru a salva onoarea familiei. El i-a comunicat neîntârziat acest lucru tatălui Bertei, pe care îl considera de-acum tatăl său. Acesta a dat imediat cele zece mii de lire, dar a dorit ca Berta să fie informată de acest lucru şi să ştie că suma respectivă se va scădea din dotă. În acest fel, el s-a pomenit că este logodit oficial cu Berta.

— N-am schimbat prea multe cuvinte nici cu Anna ca să-mi devină amantă, nici cu Berta ca să-i devin logodnic. Avansul din dotă din partea Bertei era chiar acelaşi lucru pe care Anna mi-l acordase îngăduindu-mi să profit de trupul său. Astfel, eu mi-am petrecut toate zilele cu Berta şi toate nopţile cu Anna. Căsoiul mare şi sărăcăcios în care trăiam era făcut anume ca să-mi organizez viaţa dublă. Într-o aripă erau administraţia şi locuinţa familiei Bertei. Eu dormeam într-o cameră de la parter, în afara administraţiei. În cealaltă aripă, înconjurată de camere în care dormeau angajaţi şi servitoare osteniţi după munca din timpul zilei, se afla camera Annei. Aveam trei câini de pază, care mă însoţeau bucuroşi, însă muţi, în drumul meu dintr-o parte într-alta a casei. Iar ziua nu mă gândeam la Anna. Când o zăream umilă, ocupată cu treburile sale, mă gândeam: „Aşteaptă! O să mă bucur de umilinţa asta a ta la noapte. Acum n-avem timp să ne gândim“. Iar cu Berta vorbeam puţin ori deloc despre dragoste. Dar ne unea acelaşi gând de a ne spori proprietatea. Da! Ceea ce în oraşele voastre este lăcomia de bani, la noi, la ţară, e lăcomia de pământ. Iar când se vorbea despre cuceririle noastre viitoare (doream să urcăm şi pe dealuri cu proprietăţile noastre aflate în întregime la câmpie), Berta spunea: „Când Ugo (fratele meu) ne va restitui cele cincisprezece mii de lire…“ Ea nu uita cele cincisprezece mii de lire!

Domnului Aghios i s-a părut că la început se vorbise numai de zece mii de lire. A vrut să rectifice, însă apoi i s-a părut un lucru fără importanţă.

În toate speculaţiile lor cu pământul şi cu produsele sale erau călăuziţi de un ţăran bătrân, Giovanni, ridicat la rangul de consilier pentru şiretenia şi devotamentul său. Primea aceeaşi plată ca atunci când stropea cu sudoarea lui câmpurile (şi nu mai mult), dar era sufletul gospodăriei. Domnul Aghios a ciulit urechile, fiindcă Bacis îi consacra atât de multe cuvinte acelui om simplu, că trebuia să sfârşească prin a juca un rol important în aventura ce-i

era povestită. Era lacom ca şi stăpânii, dar numai pentru ei. Un adevărat câine credincios. Stăpânul era stăpânul, iar atunci când s-a obişnuit să-l considere şi pe Bacis drept stăpân, mai stăpân decât toţi fiind mai tânăr, avea să-i rămână stăpân pentru eternitatea vieţii sale, s-a identificat cu interesele lui, chiar şi atunci când puteau veni în contradicţie cu cele ale stăpânului său legitim, tatăl Bertei, şi cu Berta însăşi care, ca femeie, nu putea fi prima la comandă.

Curând, Anna a simţit că e gravidă. I-a spus-o lui Bacis fără să ceară nimic, ba chiar bucuroasă, încredinţată că acest lucru era o nouă verigă din lanţul care îi unea. Nu i se spusese nici un cuvânt potrivnic, iar ea credea în mod nevinovat că totul trebuia să se desfăşoare în modul cel mai firesc. Bacis n-a fost foarte tulburat din această cauză. Ba chiar primul său gând a fost că trebuiau accelerate demersurile pentru căsătoria sa cu Berta. După aceea, ca stăpân, ar fi putut uşor să-l crească pe bastardul acela la umbra căsoiului fără să-l recunoască şi fără să se îngrijească de el. Un copil care nu e iubit costă foarte puţin la ţară. După care creşte şi produce. Unicul necaz a fost că tânăra mamă a devenit mai puţin iubitoare. Se supunea dintr-o iubire adevărată, mare. Dar dacă putea se eschiva iar, dacă era lăsată liberă, cerea să fie menajată.

— Desigur! l-a întrerupt domnul Aghios. Mama natură a creat plăcerea pentru a asigura reproducerea. Odată aceasta asigurată, dacă totuşi plăcerea se menţine, este din cauza uitării, aşa cum în cazul insectelor anumite culori dăinuie uneori chiar şi atunci când anotimpul iubirii a trecut. Nu putem fi deloc atât de precişi într-o întreprindere atât de vastă.

— Poate că aşa e, a spus sec Bacis. Însă şi aici a fost o neglijenţă. De ce mama natură a uitat să stingă incendiul şi în mine?

— A! E bună! a spus Aghios, şi au fost cuvinte dictate de vin. Mamei natură nu i-ar fi displăcut deloc ca dumneata să-i fi făcut rost de un prunc şi Bertei. Ea are mereu de lucru. Suntem mulţi! Nu-l elimină decât pe cel care nu mai e de folos.

— Niciodată! Niciodată! a strigat tânărul cu vehemenţă. Berta, duşmanca, cea care-o disprețuieşte pe Anna!

Domnul Aghios a fost înfiorat. Acum ştia cum avea să se sfârşească povestea. Bacis stătea în faţa lui, aprins, îndrăgostit, disperat, adevăratul

ultim capitol al romanului. Nu mai avea nevoie să audă altceva.

Bacis şi-a continuat povestirea cu o anume grabă de a o termina. După ce l-a respins ca amant, Anna, într-un anume fel, l-a lipsit şi de iubirea ei, de marea sa iubire ce se manifestase înainte de toate prin absoluta ei discreţie şi prin resemnarea de a îndeplini rolul pe care el i-l atribuise. Apoi l-a trădat deschizându-şi sufletul în faţa lui Giovanni. Giovanni, în calitate de câine credincios, a vorbit cu Bacis şi i-a propus s-o mărite pe fată cu un tânăr ţăran de-al lor, dar mocofan, născut anume pentru rolul acela.

— Asta s-a întâmplat, a spus Bacis, acum nouă zile. A numărat pe zile: Da! Exact, luni se împlineau opt zile. Pare imposibil! Atunci eu eram alt om, pentru că i-am mulţumit lui Giovanni şi am fost de acord cu planul său. Metamorfoza mea a început în aceeaşi seară când am bătut la uşa fetei şi nu mi s-a deschis. Am strigat-o, iar ea a venit până la uşă ca să-mi spună încet de două ori: „Nu! Nu!“ A trebuit să dau înapoi, iar câinii au mârâit, fiindcă, neaşteptându-se să mă vadă atât de curând, au crezut că nu eram eu. M-am culcat, dar n-am putut dormi, iar dimineaţa m-am întrebat: „De ce n-am mai păcălit-o? De ce nu i-am promis c-o iau de nevastă numai ca să-mi deschidă uşa aia?“ Aşa m-am îndreptat către o nouă hotărâre fără să ştiu.

Dimineaţa, Giovanni mi-a povestit că s-a înţeles cu Anna. Acum trebuia să ne grăbim să o luăm pe Anna de la muncile casnice şi s-o punem la munca câmpului, în dreapta fluviului, ca să lucreze alături de Luigi. Între ţărani se rezolvă rapid. Iarba e moale şi ajungi încă la timp ca să-i dai un nou tată copilului pe cale să se nască. La lumina soarelui eu nu-mi mai aminteam de temerile nopţii şi am fost chiar de acord. Era uşor de obţinut o astfel de dispoziţie de la Berta, inclusiv fiindcă în timpul culesului viei era nevoie de munca femeilor la câmp. Însă, din fericire, nu-mi amintesc din ce motiv, Berta a cerut s-o mai poată ţine pe vară-sa în casă încă două zile. În schimb, eu n-am avut nevoie decât de-o noapte pentru a şti care mi-e datoria. M-am culcat fredonând şi gândindu-mă: „O să m-aştepţi degeaba noaptea asta, iar când vei fi a celuilalt eu n-o să mă mai gândesc şi o să-mi duc viaţa în belşug şi libertate“.

În schimb, a fost o noapte groaznică. O văzuse iarăşi pe Anna în întuneric aşa cum o văzuse în timpul zilei, mai modestă ca niciodată, lipsită până şi de zdrenţele acelea pe care el le admira atât. Şi-n întuneric a înţeles ca

niciodată mai înainte tot acel sărman sufletel. Împreună cu el l-a înțeles, poate chiar mai profund, şi Aghios, care îl asculta, temându-se că are ochii împăienjeniți de lacrimi. Ea nu era altceva decât mamă, mama copilului său, şi nu se gândea la altceva pe lumea asta. Era pe punctul să se lase în voia lui Luigi, sperând să-i pregătească un loc oarecare pe lumea asta copilului. Nu ea era cea care se lăsa în voia acelei îmbrăţişări, ci el era cel care-o împingea spre îmbrățișarea aceea. După care ea avea să nască, şi ar fi devenit iar frumoasă şi iubitoare. Iar Bacis a înțeles pe loc că, din poziția sa de stăpân, i-ar fi fost uşor să o aibă din nou. Dar nu-i păsa, nu asta era ceea ce îl interesa. Scrâşnea din dinți la ideea că văcarul ăla de Luigi i-ar fi putut-o lua. Şi nu din gelozie (îl asigura pe domnul Aghios), ci întrucât nu accepta ca un astfel de văcar să devină stăpânul vieții Anei. Oare ce avea să devină blânda Anna în mâinile unui asemenea individ? Iar acum el voia să o prindă în brațe şi s-o poarte uşor prin viață. Nu o mai dorea. De-acuma o iubea.

— Atunci când dorința se-adună îşi pierde chipul şi devine iubire. Pe lumea asta sunt multe lucruri care, acumulându-se, îşi schimbă aspectul, a spus pe un ton solemn domnul Aghios. N-a găsit imediat comparația şi n-a fost mulțumit cu ceea ce-a găsit. Uite, veselia pe care o dă vinul produce beție. Apoi, gânditor: E-adevărat, se pare că dorința e mai intensă decât dragostea rezultată în urma acumulării acesteia.

— Nu ştiu, a zis Bacis, ridicând din umeri. Pe moment, şi până când nu am putut vorbi cu Anna, am fost mai furios în dragoste decât în dorință. Acum nu mai ştiu nici eu cum sunt. Am sărit din pat pentru că nu puteam trăi în starea aceea de abjecție nici măcar o singură clipă. Trebuia să mă lămuresc cu Anna. M-am îmbrăcat şi am sărit pe fereastră. Câinii au mârâit, căci nu erau obişnuiți să mă vadă ieşind atât de târziu. Dar mie nu-mi păsa să fiu descoperit şi am mers pe câmp cu obişnuitul meu pas greoi. Odată ajuns dinaintea uşii Anei, am bătut. De cealaltă parte, ea a şoptit: „De ce vii? Ştii bine că nu pot“. Am încercat să-i explic motivul vizitei mele. Voiam doar să-i vorbesc. Dar ea nu m-a crezut şi a şoptit că de vorbit puteam şi ziua. A deschis atunci când i-am spus, cu voce tare, că, dacă refuza în continuare să-mi deschidă, aveam să dau jos uşa cu o lovitură de umăr. Atunci a deschis, însă discuția noastră a rămas aprinsă, semănând mai

mult cu o luptă decât cu o îmbrăţişare. Eu nu mai isprăveam, revărsând asupra ei toate vorbele dulci care mi se strânseseră în suflet, dar ea nu mă credea, fiindcă se pare că – fără ca măcar să-mi dau seama – eu folosisem unele asemănătoare şi în dorinţă, întrebuinţând toate mijloacele pentru a o supune mai repede. Apoi am aflat şi despre alt motiv care-o împiedica să mă creadă. Giovanni vorbise cu ea şi o convinsese că nu se putea ca un stăpân ca mine să renunţe la toată averea lui pentru o slujnicuţă ca ea. M-a crezut numai când a văzut că mă pregăteam să plec fără să-i fi cerut nimic. Prin urmare, venisem numai pentru a o convinge de dragostea mea. Aşadar, a crezut în dragostea mea când şi-a dat seama că la mine nu exista dorinţă. Ciudat, nu-i aşa?

Şi Bacis a băut şi a tăcut. Aghios, continuând să bea, ar fi dorit să-şi susţină punctul de vedere, afirmând că Anna înţelesese că e iubită doar atunci când simţise că dorinţa se adunase într-atâta în el, încât nu mai putea spera s-o satisfacă printr-o îmbrăţişare. Însă nu şi-a găsit cuvintele. Bacis băuse mult şi el. Obrajii îi erau aprinşi, iar frumosul său păr blond, moale, îi acoperise fruntea tot scuturându-l de pe capul ce însoţea cuvintele cu mişcări de parcă-ar fi dorit să le imprime un ritm. I s-a făcut milă şi n-a deschis gura până când Bacis nu i-a spus cu un glas ce se forţa să fie potolit:

— Cred că de-acum am putea să ne ducem la trenul nostru.

— Nu e grabă, a zis Aghios după ce şi-a privit ceasul. A mai aşteptat o clipă, apoi a întrebat nerăbdător: Şi după aceea? Cum s-a sfârşit?

— Nu s-a sfârşit încă, a spus Bacis. Dacă în timpul nopţii aş fi întâlnit-o pe Berta ori pe taică-său, pentru a spori liniştea pe care o dobândisem de-acum odată cu declaraţiile făcute Annei, le-aş fi dezvăluit imediat hotărârea mea de a mă însura cu ea şi nu cu altcineva. Nu-mi era deloc de ajuns liniştea pe care-o adoram. Dar nu i-am întâlnit. I-am revăzut la lumina soarelui şi am fost prudent. Poate că o asemenea diferenţă de comportament se poate explica prin faptul că eu foloseam de multă vreme noaptea pentru dragoste, pentru a reveni ziua la preocupările mele. Nu le-am spus altceva decât că voiam să fac un drum la Udine ca s-o văd pe maică-mea şi am plecat imediat la Milano.

— De ce la Milano? a întrebat Aghios uluit.

— Ca să-mi iau înapoi cele cincisprezece mii de lire care-mi fuseseră

împrumutate de tatăl Bertei din zestre, a zis Bacis mirat că celălalt nu-şi amintea. Cum aş fi putut acum să nu mă-nsor cu Berta, dacă nu plăteam mai întâi datoria aceea?

Aghios, care din cauza vinului era gata să-şi trădeze orice sentiment, a început să râdă. Îşi amintea că după-amiază se aflaseră toţi trei într-un vagon şi toţi trei avuseseră sume de bani în buzunar: inspectorul o sută cincizeci de mii (poate mai puţin, fiindcă era unul căruia îi plăcea să se laude), el nu cincizeci, ci treizeci de mii, iar Bacis cincisprezece mii (doar dacă n-or fi fost numai zece mii).

— În bancnote? a întrebat când hohotele i-au îngăduit să vorbească.

— N-am avut banii aceia, a zis Bacis cu tristeţe, şi Dumnezeu ştie când îi voi avea. Fratele meu, Ugo, care mi-i datorează, nu mi-i poate restitui, dar în schimb se pregăteşte să se însoare. Între timp şi el a avut o aventură foarte asemănătoare cu a mea.

— Cu două femei? a întrebat Aghios, care de-acum vedea numai amănuntele cele mai puţin importante ale oricărei aventuri. Şi s-a gândit imediat: „Trebuie să fie o boală de familie“.

Amintirile sale, ca şi capacitatea sa de înţelegere, rămăseseră limpezi, astfel că n-a uitat că Bacis a răspuns că era vorba despre o singură femeie, îndeajuns ca să-l împiedice pe fratele său să-şi achite datoria. „Da“, s-a gândit Aghios, care nu uita nici propria experienţă, „o singură femeie e de-ajuns ca să împiedice multe lucruri.“

După care Aghios a încheiat prin a achita nota. Cu tot cu bacşiş, cincizeci de lire pentru puţină carne rece şi două bucăţi de pâine. Au urcat în ultimul vagon al unui tren foarte lung, singurul vagon destinat transportului de persoane. Aghios se simţea atât de sigur pe picioare, încât a coborât din nou din vagonul foarte înalt ca să se ducă să-şi închirieze o pernă. A plătit-o şi era gata să se îndepărteze când i-a venit ideea să ia una şi pentru tovarăşul său de călătorie.

A urcat iarăşi mândru; din două compartimente l-a ales pe cel care i-a plăcut mai mult şi i-a oferit ultimul său dar lui Bacis. Acesta n-avea să uite niciodată gondola, cina şi perna aceea, toate daruri din partea unei persoane pe care el o vedea pentru prima dată. Însă nici el n-avea să-i mai uite pe Bacis, pe Berta cea grasă şi pe Anna cea subţire. Şi nici pe Giovanni, acea

plantă-om care creşte peste tot cu un frumos instinct de slugă folositoare. Domnul Aghios chiar s-a culcat gândindu-se nu numai la Giovanni, ci şi la toți acei Giovanni pe care-i cunoscuse în viața lui. Renunțaseră la toate celelalte averi ce puteau exista pe lumea asta, legându-se în mod indisolubil şi luând parte la ele în modul cel mai modest. Pentru ei nu existau speranțe în evoluții nebuneşti care i-ar fi făcut stăpâni, iar nu exemple de averi realizate mulțumită unor inițiative curajoase independente. Ei rămâneau ataşați de stăpân asemenea plantei agățătoare de copac. În mintea sa începețoşată, gata să se cufunde în somn, domnul Aghios s-a gândit că Darwin nu înțelesese totul. Nu un animal dăduse naştere omenirii, ci din fiecare animal se trăsese o anumită specie de om. Toți acei Giovanni din această lume rezultaseră printr-o evoluție lentă din păsările acelea care pe malurile Nilului curățau dinții crocodililor. Poate crocodilii sufereau de carii, iar masa acelor păsări era, proporțional cu cea a crocodilului, mai îmbelşugată decât cea pe care stăpânii i-o lăsau lui Giovanni.

Era pe punctul să adoarmă când un gând absolut imperios de simpatie l-a făcut să deschidă ochii. Şi-a privit tovarăşul de drum. La lumina slabă din vagon l-a văzut întins pe cealaltă canapea, paralelă cu a sa, cu părul blond strălucitor odihnindu-se ca şi el, lăsat moale pe pernă. Cu singura diferență că-şi ținea ochii acoperiți cu mâna. Poate că sub mâna aceea plângea. Şi domnul Aghios s-a gândit: „Uită-te la aceşti doi bărbați. Eu am în buzunar dublul (poate chiar triplul) a ceea ce este necesar pentru a-l scăpa de grijă pe acest om. Dar nu pot să i-i dau, fiindcă altminteri, cel puțin încă trei luni, ar trebui să plătesc o dobândă exorbitantă. În sfârşit, eu nu vreau să plătesc dobândă, dar vreau în schimb ca el să sufere însurându-se cu Berta şi făcând-o să sufere pe aceasta şi mai ales pe sărmana aceea de Anna, care e pe punctul de a cădea în mâinile necioplitului de Luigi, care e ajutat de monstrul în carne şi oase care e Giovanni, idealul slujitorilor“.

— Auzi, Bacis! l-a strigat, iar celălalt a lăsat să-i cadă mâna de la ochi şi l-a privit. Sigur, eu n-am treabă cu problemele dumitale, dat fiind că n-am mijloacele pentru a te ajuta. Însă pentru moment nu e decât o grabă: s-o împiedici pe Anna să facă un pas pripit. Nu e urgent. Pruncul e încă departe. De ce nu te sfătuieşti cu unchiul dumitale? Când nu poți plăti, nu poți plăti şi nu plăteşti. E ridicol să crezi că te-ai vândut pentru că ai luat cu împrumut

zece sau (fie!) cincisprezece mii de lire. Rămâi dator şi prieten ca mai înainte. Celălalt calculează dobânda şi poate să o facă. Apoi, în viaţă, mai devreme sau mai târziu, se-ntâmplă să ai un mare noroc. Plăteşti şi eşti mai liber ca înainte, când şi-atunci erai liber prin proprie hotărâre. De marele noroc poţi să ai parte dumneata sau pot să am parte eu. Ar fi grozav pentru dumneata să mi se întâmple mie. Îţi jur c-aş veni imediat la Torlano să te eliberez de angajament. Acum eu aş avea treizeci de mii de lire numerar, la Trieste, evident (şi şi-a atins buzunarul de la piept), dar nu pot să-ţi dau nici măcar o parte din ei, întrucât am nevoie de toţi chiar mâine. Eu fac această călătorie – care ar fi fost mult mai plictisitoare dacă nu te-aş fi întâlnit pe dumneata – tocmai pentru a înmâna aceşti bani în faţa unui notar.

Celălalt a mulţumit cu jumătate de gură şi şi-a acoperit iarăşi ochii cu mâna ca să-i ferească cumva de lumină. Domnul Aghios s-a simţit foarte mâhnit. Era convins că el n-ar fi putut da ceea ce îi era cerut, dar era foarte dureros că voiajul său, întreprins spre a-şi răspândi bunăvoinţa sa prin Lombardia, Veneto şi Friuli, se încheia (noaptea însemna odihnă şi nu conta pentru călătorie) printr-un act de egoism ca într-o scurtă fabulă cu călugări. El era bogătanul, celălalt săracul, el ignorantul, celălalt (dat fiind că era sărac) înţeleptul, cel care vedea lumea în adevărata sa lumină, unde erau de apărat cu totul alte bogăţii decât banii cei josnici.

Apoi îl întrista şi altceva. Dacă ar fi luat-o pe soţia sa cu el, poate că totul s-ar fi putut aranja. El era avarul ce nu dădea decât bacşişuri mici, pe când soţia dădea cât trebuia… dacă îi permitea. Dacă i-ar fi istorisit toată povestea aşa cum fusese, poate că ea ar fi fost mişcată. Şi ar fi putut să-i ofere nefericitului zece mii de lire (cincisprezece mii în nici un caz).

A pufnit. S-a ridicat, a scos din buzunar cartea de vizită şi i-a întins-o lui Bacis:

— Dacă nu găseşti ceva mai bun, vino la mine, la Trieste, sau scrie-mi. Nu-ţi pierde orice speranţă, iar între timp opreşte-o pe biata Anna să facă vreo prostie.

S-a ridicat şi celălalt. Însă a fost ca un act de curtoazie fără convingere. A murmurat:

— Mulţumesc. Am să vin la Trieste.

S-a culcat la loc şi şi-a pus iarăşi mâna la ochi imediat ce domnul Aghios

a dat să se întindă din nou.

VI. Venezia – Planeta Marte

Domnul Aghios era liniştit. Numai că îl ardea stomacul din pricina cantităţii mari de vin băute. De-acum conştiinţa sa era împăcată, de parcă ar fi dat deja banii. În fond, îi dăduse, întrucât avea să-i ţină partea lui Bacis faţă de soţia sa. Acum era rândul soţiei să se poarte şi ea frumos.

Dar n-a adormit imediat. E imposibil pentru un om precaut să adoarmă într-un tren care se pregătea s-o ia din loc. Ca să fie mai sigur, domnul Aghios s-a prins de cuşetă, dar acest lucru a presupus un efort, şi nu e uşor să adormi când faci un efort. După care în sfârşit trenul s-a pus în mişcare. Cu un mers mai curând lent şi greoi. Zgomotul cel mai mare a fost produs la început de propagarea mişcării de la capul la coada marii garnituri, fiindcă vagoanele se izbeau alarmant unele de altele, într-atât încât domnul Aghios s-a ridicat ca să asculte. Ca să-l liniştească, Bacis, fără să îşi ia mâna de pe faţă, a mormăit:

— Aşa face pentru că trenului ăstuia îi lipseşte frâna Westinghouse[93].

93. E vorba de frâna pneumatică inventată de americanul George Westinghouse (1846–1914).

Nu era nevoie de vorba de încurajare, pentru că acum trenul luase viteză şi avea un mers liniştit. Foarte liniştit. Domnul Aghios a putut renunţa la orice efort şi s-a întins pe bancheta sa. Într-un tren care înainta în ritmul acela, cu siguranţă puteai dormi liniştit. Muzica ce provenea de la mişcarea sa era puternic ritmată, dar neviolentă ca într-un tren rapid: un adevărat cântec de leagăn. Domnul Aghios a urmărit îndelung sunetul acela sau mai bine zis a fost urmărit de acel sunet în pacea care precedă somnul. Există diferite grade ale somnului, iar gradul cel mai de jos este atunci când simţurile încă nu s-au desprins de realitate. Printre gene, domnul Aghios simţea prezenţa acelei lumini slabe din vagon, precum şi corpul acela al lui Bacis, cu ochii acoperiţi cu mâna, întins la mai puţin de un metru distanţă de al său. Iar la el somnul s-a pornit când muzica aceea de afară a început să însemne ceva. Spunea: „Totul merge bine, totul merge bine“. Iar domnul Aghios nu se încumeta să intervină pentru a opri repetiţia aceea monotonă.

Era atât de frumos să adormi în sunetul unei epistole atât de frumoase şi atât de adevărate. Într-adevăr, totul mergea bine. Bacis îl iubea, căci voise să-l liniştească în legătură cu sunetele acelea dezordonate provenind de la prima zvâcnitură a trenului. Totul mergea bine şi se putea încheia bine.

Dar somnul său a mai fost întrerupt o dată. Sosirea la Mestre a semănat cu sfârşitul lumii. Parcă o maşină puternică punea în mişcare o grămadă de fiare. Aghios s-a ridicat înspăimântat. L-a văzut pe Bacis liniştit şi nemişcat, continuând să-şi țină mâna peste față, după care, calm, a lăsat să-i cadă din nou capul greu pe pernă, murmurând:

— Îmi amintesc, n-are frâna Westinghouse.

Oare când a visat domnul Aghios? Cu siguranță nu imediat ce-au plecat din Mestre. Până la Gorizia, când, spre patru dimineața, domnul Aghios s-a trezit, distanța e mare, iar visul ar fi fost uitat asemenea oricărui alt vis care fără îndoială luminează şi cel mai profund somn. Este mai curând de presupus ca visul să se fi produs în vreo gară ceva mai înainte de Gorizia, când somnul a fost mai puțin profund, iar câteva celule treze au putut urmări şi reține visul.

Şi-apoi cine ştie dacă visul a fost într-adevăr cel pe care domnul Aghios şi l-a amintit. Când te trezeşti dintr-un vis, imediat intervine mintea, care analizează pentru a face legăturile cuvenite şi a-l completa. E ca şi cum ai vrea să faci o epistolă dintr-o depeşă. Visul este asemenea unei succesiuni de fulgere, iar pentru a face din ele o întâmplare trebuie ca fulgerul să devină lumină permanentă şi să fie reconstituit chiar atunci când nu se vede, nefiind luminat. În sfârşit, amintirea visului nu e niciodată visul însuşi. E ca o pulbere ce se topeşte.

Prin urmare, domnul Aghios se îndrepta către planeta Marte, culcat pe o drezină ce se mişca prin spațiu ca pe şine. El stătea întins pe burtă, iar în loc de podea drezina avea nişte osii pe care se sprijinea, dureros, trupul său. Una dintre osii îi apăsa pieptul, făcând mai greu buzunarul aflat acolo. Sub el se întindea spațiul infinit, ca şi deasupra lui. Pământul nu se mai vedea, Marte nu încă, şi nici n-avea să se mai vadă vreodată.

Domnul Aghios se simțea foarte liber, mai mult decât în piața San Marco, ba chiar prea mult. Privea în jur şi nu vedea altceva decât spațiu luminos. Unde să-şi practice libertatea dacă nu exista nimic care să fie sclav? Şi cui

să-i comunice propria libertate? Ca să o simtă trebuia totuşi să se poată lăuda cu ea. Domnul Aghios era meditativ şi în vis. S-a gândit: „Eu nu sunt singur pentru că libertatea mea este împreună cu mine. Singura mea neplăcere e buzunarul de la piept, care mă doare“.

Dar pe măsură ce înainta în spațiu, domnul Aghios se simțea mai singur. Întrucât mergea către planeta Marte, s-a gândit, datorită sentimentului de omnipotență pe care visătorul îl simte, că ar fi putut modela planeta aceea cum va dori. A anticipat cum va fi aceasta. Ei bine, ar fi populat-o cu oameni care i-ar fi înțeles limba, pe când el n-ar fi înțeles-o pe-a lor. În felul acesta el le-ar fi comunicat lor propria libertate şi independență, pe când ei nu l-ar fi putut captiva cu propriile poveşti, care cu siguranță nu le lipseau.

O voce provenind din gara de plecare, de-acum foarte îndepărtată, a întrebat: „Vrei să vin cu tine?“ Era probabil soția. Însă domnul Aghios îşi dorea libertatea; s-a prefăcut că nu a auzit, ba chiar s-a lipit mai bine de drezină ca să se-ascundă. Astfel, a continuat să lunece cu mare viteză, care nu se simțea din pricina lipsei obiectelor şi a aerului şi, gonind, s-a gândit: „Vreau ca băiatul meu să nu rămână singur“.

Apoi glasul slab, îndepărtat al lui Bacis l-a întrebat: „Doriți să vin cu dumneavoastră?“

Aghios s-a gândit că prezența lui Bacis l-ar fi lipsit de orice libertate. Pasionat cum era, cu el nu se putea vorbi despre altceva decât despre problemele sale. Îi plătise o dată excursia în gondolă şi era ridicol că acum voia să facă o astfel de călătorie pe cheltuiala lui. Să te duci pe planeta Marte ca să vorbeşti despre Torlano? Nu merita. Domnul Aghios s-a lipit şi mai tare de drezină, continuând să se ascundă.

O voce dulce, muzicală, însă foarte apropiată, i-a zis: „Eu sunt gata de plecare, dacă mă vrei“.

În vis, un cuvânt şi sunetul acestuia descriu în întregime persoana care-l pronunță. Era Anna, tânăra blondă, înaltă, cu trăsăturile blânde în afară de mâinile obişnuite cu munca grea. Anna aceea care se lăsase păcălită de sinceritatea cărnii.

Inima de tată a lui Aghios a fost cuprinsă de o emoție profundă. O dorea lângă el pentru a o îndepărta de Berta şi de Giovanni care o umileau şi chiar de Bacis, în care nu te puteai încrede, trădătorul care o înşelase cu

sinceritatea cărnii.

Şi imediat ea a fost împreună cu el pe drezină, sub el, acoperită cu cârpele acelea care o înfrumuseţau, dar care îşi trăgeau toată frumuseţea lor din trupul ei fraged, tânăr, nedeformat încă de maternitatea incipientă. Părul ei blond flutura în aer, care pentru ea exista, dedesubtul lor. Acum n-ar mai fi trebuit să simtă o durere la buzunarul de la piept. Şi totuşi, se simţea o greutate care îl apăsa. Probabil că Anna se ţinea de-acolo ca să se simtă în siguranţă.

Şi-au mers aşa, fără să vorbească, în timp ce domnul Aghios se gândea: „E fetiţa mea. Am s-o învăţ să nu se mai încreadă în nici un fel de sinceritate“.

În acest moment motorul drezinei trebuie că făcea un zgomot infernal. Întreg spaţiul era plin de el. Iar Aghios s-a întrebat: „Dar oare de ce fata mea stă întinsă aşa, sub mine? Şi sexul? Eu nu o vreau“. Şi a urlat: „Eu sunt tatăl, tatăl cel bun şi virtuos“.

Imediat Anna a fost aşezată departe de el, într-un colţ al drezinei, în mare primejdie de a aluneca în spaţiul înfricoşător, iar Aghios a strigat: „Întoarce-te, întoarce-te, probabil că pe această maşinărie nu poţi sta altfel“. Iar Anna, ascultătoare, s-a întors la el la fel ca înainte, mai bine ca înainte. Iar spaţiul era infinit, din care pricină poziţia aceea trebuia să dureze veşnic.

Un bubuit! Ajunseseră oare la planetă?

De fapt, trenul, oprindu-se, părea că vrea să se autodistrugă. Domnul Aghios a sărit în picioare. Se sufoca, însă reuşea să distingă lucrurile. Între drezina aceea şi acest tren era o încurcătură din care era imposibil să te desprinzi. Şi aceeaşi confuzie exista între bucuria pe care-o încercase puţin mai înainte şi ruşinea ce-l cuprindea acum. Dar bunătatea domnului Aghios era fără de margini, inclusiv faţă de el însuşi. S-a gândit: „Eu nu sunt vinovat“. Şi imediat a zâmbit.

A deschis un geam şi aerul a devenit respirabil. A văzut câmpul pustiu: o lumină nemişcată strălucea de la casa unui ţăran. Deşi doborât de somnul cel greu, de oboseala îndoitei călătorii, domnul Aghios a mai avut timp să privească cuşeta goală a lui Bacis, şi-apoi şi locul în care fusese aşezată mica lui valiză. Bacis plecase discret, fără să-l trezească. Probabil că trecuseră de-acum de Gorizia.

Fără convingere, cu capul pe pernă, Aghios s-a gândit: „Păcat! Dacă ar mai fi fost, i-aş fi dat imediat cele zece mii de lire (nu cincisprezece)“. A zâmbit! Era frumos să nu poţi plăti. N-a avut remuşcări. Aventura sa, cea mai grozavă pe care-o avusese în timpul vieţii, nu depăşea cadrul gândului său solitar şi ca atare n-avea importanţă. Totuşi, dacă Bacis avea să vină la Trieste, el, cu consimţământul soţiei, ar fi încercat să-l ajute cât ar fi putut.

Şi a adormit profund după ce şi-a tras sub cap şi perna lui Bacis. Se simţea deosebit de bine. Vinul fusese digerat în goana prin spaţiile siderale şi nu-l mai deranja.

VII. Gorizia–Trieste

S-a trezit când se crăpa de ziuă, zgâlţâit de o altă oprire a trenului. A sărit în picioare. Era o gară destul de mare. Gorizia!

Atunci unde coborâse Bacis? Şi Aghios şi-a construit cu uşurinţă teoria privind abandonul acela. Desigur, Bacis renunţase la speranţa de a găsi banii cu pricina la ruda lui de la Gorizia şi probabil coborâse la Udine. Cine ştie ce-o fi făcut! Poate sfârşise prin a se hotărî să se însoare cu Berta pentru a putea, ca stăpân, să o protejeze mai bine pe Anna. De-acum vedea povestea aceea de la o depărtare atât de mare, încât orice aranjament i se părea posibil. În fond, Anna era obiectul iubirii şi aşa trebuia să rămână. Draga! Draga de ea! Cârpele acelea, care îi veneau atât de bine, nu trebuia să le părăsească.

Către ora şapte, când trenul, cu acel pas obosit al său de noctambul care se întoarce acasă, a început să se cţere pe Carso, într-un moment de plictiseală, nemaiştiind ce să facă în singurătatea sa, domnul Aghios şi-a scos portofelul din buzunar şi a pipăit bancnotele. Le-a zâmbit simţurilor sale naive ce simţeau că pachetul a slăbit. Ce înseamnă să te preocupi prea mult de un lucru! Ca să se convingă, s-a închis în compartiment, a coborât perdelţele şi a început să numere cu atenţie bancnotele. Nu erau decât cincisprezece! Bacis îi furase exact cincisprezece dintre ele. O! Ce canalie!

Primul imbold al lui Aghios a fost să se repeadă la semnalul de alarmă. A pus chiar mâna pe el, dar apoi, ca un om timid ce era, a şovăit în faţa acelei ameninţări de persecuţie penală. Şi astfel a avut timp să se gândească. În ce

scop ar fi trebuit să oprească trenul acela lent, care se opintea înaintea cartierului Barcola, suburbie a oraşului Trieste, ca să-l ajungă pe hoţul care coborâse într-o gară neprecizată dinainte de Gorizia, iar de acolo o apucase cu prada sa spre Torlano, unde nu exista cale ferată? Absolut nici unul, întrucât conductorul trenului n-ar fi fost niciodată de acord să schimbe ruta şi să-l ducă pe el şi toate vagoanele scoase din ţâţâni către Carnia.

Domnul Aghios şi-a muşcat degetele. Era tot numai furie şi ruşine. Ruşine pentru a se fi lăsat excrocat în felul acela. Adio, sentiment al libertăţii călătoriei, adio bunăvoinţă. Semăna cu una dintre figurile acelea sintetizate atât de bine în norii negri şi ameninţători, însă el nu-şi amintea nici norii, nici câinii şi nici măcar femeile frumoase, mulţimea de tovarăşi plăcuți ai săi de călătorie. La gara din Tries

TIHNA MEA

De-acum prezentul nu mai poate fi căutat nici în calendar, nici la ceasul pe care-l fixezi cu privirea pentru a stabili propria legătură cu trecutul ori pentru a te îndrepta cu un simulacru de conştiinţă către viitor. Eu, lucrurile şi oamenii care mă înconjoară suntem adevăratul prezent.

Prezentul meu este alcătuit şi el din mai multe timpuri: iată un prim foarte lung prezent: abandonarea afacerilor. Durează de opt ani. O inerţie emoţionantă. Apoi există evenimente foarte importante care îl fracţionează: căsătoria fiicei mele, spre exemplu, un eveniment trecut de-acum care se integrează în celălalt prezent lung, întrerupt – sau poate reînnoit ori, mai bine, rectificat – de moartea soţului ei. Naşterea nepoţelului meu, Umberto, şi ea îndepărtată, întrucât adevăratul prezent în raport cu Umberto e dragostea pe care i-o port, o cucerire a sa de care el nici nu ştie şi crede că i se cuvine prin naştere. Dar, în general, oare crede ceva sufletul acela minuscul? Prezentul său, prezentul meu în raport cu el, este tocmai pasul lui mic şi sigur, întrerupt de spaime dureroase, care sunt însă tratate de droaia de păpuşi atunci când nu ştie să obţină ajutorul mamei ori pe al meu, al bunicului. Prezentul meu e şi Augusta aşa cum e acum – sărăcuţa! – cu animalele ei, câini, pisici şi păsări şi cu indispoziţia ei permanentă de care nu vrea să se trateze cu hotărârea necesară. Face puţinul pe care i-l prescrie doctorul Raulli şi nu vrea să mă asculte nici pe mine – care, cu o putere supraomenească, am ştiut să înving aceeaşi predispoziţie, decompensarea inimii –, nici pe Carlo, nepotul nostru (fiul lui Guido) întors de puţin timp de la universitate, şi care din acest motiv cunoaşte medicamentele cele mai moderne.

Sigur, cea mai mare parte a prezentului meu provine de la farmacie. Acest prezent a început într-o perioadă pe care n-aş şti să o determin ce exactitate, dar care a fost în fiecare moment intersectată de medicamente şi

teorii noi. Unde e timpul când credeam că avusesem grijă de toate nevoile organismului meu, înghițind în fiecare seară o doză serioasă de pulbere de lemn-dulce compozită sau din acele bromuri simple sub formă de praf ori de lichid? Acum, cu ajutorul lui Carlo, am la dispoziție cu totul alte mijloace de luptă împotriva bolii. Carlo îmi spune tot ce ştie, eu, în schimb, nu tot ceea ce îmi închipui, fiindcă îmi e frică ca el să nu fie de acord cu mine şi să-mi distrugă prin obiecții tot castelul pe care l-am creat cu atâta efort şi care îmi oferă o linişte, o siguranță pe care oamenii de vârsta mea de obicei nu le au. Un adevărat castel! Carlo crede că eu accept atât de prompt orice sugestie de-a sa datorită încrederii pe care-o am în el. Nici pomeneală! Eu ştiu că el cunoaşte multe lucruri şi caut să mi le însuşesc şi să le practic pe toate, dar cu discernământ. Arterele mele sunt în neregulă, ceea ce e neîndoielnic. Vara trecută am ajuns la o tensiune de 240 mm. Nu ştiu dacă din pricina aceea ori din alta am trecut printr-o perioadă de mare depresie. S-a rezolvat în sensul că, utilizând doze mari de iodură şi-apoi un alt medicament special al cărui nume nu mi-l amintesc, tensiunea s-a redus la 160, unde a rămas până acum… M-am întrerupt o clipă din scris ca să mă duc să mi-o iau cu aparatul pe care îl am pregătit întotdeauna pe birou. E exact 160! Înainte mă simțisem mereu amenințat de un atac apoplectic pe care chiar îl simțeam că vine. E-adevărat, apropierea morții nu mă făcea bun, căci nu-i iubeam pe toți cei care nu erau amenințați de atac şi care aveau aspectul acela odios de oameni siguri pe ei care compătimesc, căinează şi se amuză.

Dar, sfătuit de Carlo, mi-am tratat şi organe care nu ceruseră în nici un fel ajutor. Dar se-nțelege că orice organ al meu se poate simți obosit după atâția ani de muncă şi îi este util să fie ajutat. Eu le trimit acestora ajutorul nesolicitat. De-atâtea ori când te trezeşti cu boala, medicul oftează: „Am fost chemat prea târziu!“ Este mai bine să previi. Nu pot face tratamente pentru ficat cât n-a dat semne că e bolnav, dar nici nu mă pot lăsa să ajung precum băiatul unui prieten de-al meu care, la treizeci şi doi de de ani, deplin sănătos, într-o bună zi s-a făcut galben ca un cantalup din cauza unei crize violente de icter, după care în patruzeci şi opt de ore a murit. „Nu a fost niciodată bolnav – îmi spunea bietul său tată – era un uriaş şi a trebuit să moară.“ Mulți uriaşi o sfârşesc rău. Eu m-am examinat şi sunt mulțumit

că nu sunt un uriaş. Însă prudența e un lucru bun, iar eu, în fiecare luni, îi trimit ficatului meu în dar o pastilă care să-l protejeze de boli acute neprevăzute, cel puțin până lunea următoare. Rinichii sunt supravegheați de mine prin analize periodice, iar până acum nu au dat niciodată semne că ar fi bolnavi. Însă eu ştiu că ar putea avea nevoie de un ajutor. Dieta bazată exclusiv pe lactate de marți îmi dă o anumită siguranță pentru restul săptămânii. Ar fi frumos ca unora care nu se gândesc niciodată la rinichi să le funcționeze bine, pe când eu, care le aduc săptămânal o ofrandă, să fiu răsplătit subit cu surpriza cu care s-a trezit bietul Copler[94].

94. Enrico Copler, personaj din romanul *Conştiința lui Zeno*, mort din cauza bolii de rinichi. De menționat că unul dintre frații lui Svevo, Elio, a murit de nefrită în anul 1886, fapt ce avea să-l marcheze profund pe scriitor.

Cam cu cinci ani în urmă am fost deranjat de o bronşită cronică ce mă împiedica să dorm, iar uneori mă obliga să sar din pat şi să petrec în fiecare noapte mai multe ceasuri aşezat într-un fotoliu. Doctorul Raulli n-a vrut să-mi spună, dar era cu siguranță vorba şi de debilitate cardiacă. Raulli mi-a prescris atunci să sistez fumatul, să slăbesc şi să consum carne puțină. Dat fiind că să las fumatul era greu, am încercat să completez prescripția renunțând complet la carne. Nici să slăbesc nu era uşor. Pe atunci cântăream nouăzeci şi patru de kilograme net. În trei ani am reuşit să scad cu două kilograme, astfel încât pentru a ajunge la greutatea dorită de Raulli aş mai fi avut nevoie de alți optsprezece ani. Însă era cam greu să mănânci puțin când trebuie să te abții de la carne.

Trebuie să mărturisesc aici că faptul de a fi slăbit i-l datorez cu siguranță lui Carlo. A fost unul dintre primele sale succese curative. El mi-a propus să sar peste una din mesele mele zilnice, iar eu am hotărât să sacrific cina pe care noi, la Trieste, o luăm la opt seara, spre deosebire de ceilalți italieni care iau prânzul la amiază, iar cina la şapte. În fiecare zi ajunez neîntrerupt timp de optsprezece ore.

Mai întâi am dormit mai bine. Am simțit imediat că inima, care nu mai era ocupată cu truda digestiei, îşi putea dedica fiecare bătaie a ei ca să irige venele, să îndepărteze reziduurile din organism, să hrănească mai ales plămânii. Eu, care experimentasem de-acum îngrozitoarea insomnie, agitația uriaşă a celui ce doreşte liniştea şi tocmai de aceea o pierde, zăceam

acolo inert, aşteptând liniştit căldura şi somnul care sosea încet, o adevărată paranteză în viaţa istovitoare. Somnul după o masă bogată este cu totul altceva: atunci inima se ocupă numai de digestie şi e scutită de orice altă grijă.

În acest fel s-a dovedit că, înainte de toate, eram înclinat mai curând să mă abţin decât să mă temperez. Era mai uşor să nu cinezi deloc decât să îţi reduci mâncarea la prânz şi dimineaţa. În aceste momente nu mai existau de-acum alte limitări. De două ori pe zi puteam mânca cât doream. Ceea ce nu făcea rău, fiindcă după aceea urmau optsprezece ore de autofagie. Într-o primă fază prânzul constând din paste şi legume era completat cu câteva ouă. Apoi le-am suprimat şi pe acestea, dar nu la solicitarea lui Raulli sau a lui Carlo, ci ca urmare a sfaturilor înţelepte ale unui filozof, Herbert Spencer[95], care a descoperit o anumită lege potrivit căreia organele care – prin supraalimentaţie – se dezvoltă mult prea repede sunt mai puţin puternice decât cele care au nevoie de mai mult timp pentru a creşte. E vorba, evident, de copii, însă eu sunt convins că metabolismul reprezintă şi el o creştere şi că până şi un copil de şaptezeci de ani procedează mai bine înfometându-şi organele decât supraalimentându-le. După care Carlo a fost foarte de acord cu teoria mea, ba chiar uneori ar vrea să se creadă că a inventat-o el.

95. Herbert Spencer (1820–1903), filozof liberal englez, teoretician al darwinismului social.

În efortul acesta de a renunţa la cină mi-a fost de mare folos fumatul cu care, pentru prima dată în viaţa mea, m-am împăcat şi în teorie. Fumătorul ştie să postească mai mult decât ceilalţi. O duhăneală ca lumea îţi amorţeşte orice apetit. Iar eu cred că tocmai fumatului îi datorez faptul că mi-am putut reduce greutatea la optzeci de kilograme net. E o mare alinare să fumezi acum ca măsură igienică. Fumezi ceva mai mult cu conştiinţa perfect împăcată. În fond, sănătatea este o stare într-adevăr miraculoasă. Pe care o atingi printr-o colaborare a diferitelor organe ale căror funcţii le cunoaştem, dar niciodată în totalitate (lucru recunoscut chiar şi de Carlo, care ştie totul, până şi despre ignoranţa noastră), putând considera că sănătatea perfectă nu există. Altminteri ar fi şi mai miraculos să dispară.

Lucrurile care se mişcă s-ar putea mişca veşnic. De ce nu? Oare nu asta e

regula în cer, unde e sigur că dăinuie aceeaşi lege ca şi pe pământ? Dar eu ştiu că de la naştere încolo inclusiv boala e prevăzută şi pregătită. Din capul locului unele organe sunt mai slabe şi funcţionează cu oarecare eforturi, obligând la sforţări câteva organe înrudite, iar unde există efort se naşte oboseala şi, drept urmare, până la urmă, moartea.

De aceea, numai de aceea, boala urmată de moarte nu dezvăluie nici o dezordine în natura noastră. Eu sunt mult prea ignorant ca să ştiu dacă acolo sus, în cer, cum se întâmplă aici jos, pe pământ, va exista în final şi posibilitatea morţii şi a reproducerii. Eu nu ştiu decât că unele stele, ba chiar şi unele planete, au mişcări mai puțin complete. E sigur că o planetă care nu se roteşte în jurul ei e şchioapă, sau oarbă, sau cocoşată.

Însă printre organele noastre există unul care e centrul, aproape ca un soare într-un sistem planetar. Până în urmă cu câţiva ani se credea că era inima. La ora asta toată lumea ştie că întreaga noastră viaţă depinde de organul sexual. Carlo strâmbă din nas în faţa operaţiilor de reîntinerire, însă atunci când e vorba de organe sexuale şi el îşi scoate pălăria. Spune: „Dacă s-ar ajunge la întinerirea organelor sexuale, cu siguranţă s-ar întineri întreg organismul. Acest lucru nu mi-a fost predat“. Aveam să-l aflu eu singur. Însă nu se va reuşi. E imposibil. Dumnezeu ştie care este efectul glandei maimuței.[96] Poate că, la vederea unei femei frumoase, bărbatul operat se simte stimulat să se cațere în copacul cel mai apropiat. Chiar şi aceasta este o acţiune destul de tinerească.

96. Referire la experimentele lui Voronoff, care preconiza folosirea unor organe prelevate de la maimuțe.

Se înțelege: mama natură e maniacă, are deci mania reproducerii. Ține în viaţă un organism atâta timp cât poate spera să se reproducă. După care îl omoară şi o face în modurile cele mai diferite din cealaltă manie a ei, de a rămâne misterioasă. Nu i-ar plăcea să îşi dezvăluie intenția recurgând mereu la aceeaşi boală pentru a-i suprima pe bătrâni. O boală care să facă limpede motivul morţii noastre, un mic cancer mereu în acelaşi loc.

Eu am fost întotdeauna foarte întreprinzător. Excluzând operaţia, am vrut să o înşel pe mama natură, făcând-o să creadă că eram în continuare apt pentru reproducere, şi mi-am luat o amantă. Aceasta a fost relaţia cea mai

liniştită pe care am avut-o vreodată în viaţa mea: înainte de toate, nu am simţit-o ca pe o greşeală sau ca pe o trădare a Augustei. Ar fi fost un sentiment ciudat: mi se părea că hotărârea de a-mi lua o amantă echivala cu cea de a intra într-o farmacie.

Apoi, fireşte, lucrurile s-au complicat puţin. Sfârşeşti prin a înţelege că o persoană în întregul ei nu poate fi folosită ca un medicament: este un medicament complex, conţinând şi un procent însemnat de otravă. Eu încă nu eram chiar bătrân. E o poveste de-acum trei ani şi aveam deci şaizeci şi şapte de ani: nu eram un moşneag. Dar şi inima mea care, ca organ de importanţă secundară, n-ar fi trebuit să intre în această aventură, a sfârşit prin a lua parte la ea. Şi astfel s-a întâmplat că timp de câteva zile şi Augusta a avut un avantaj de pe urma aventurii mele şi a fost mângâiată, iubită, recompensată ca în perioada Carlei[97]. Faptul curios este că n-a fost surprinsă de acest lucru, nu şi-a dat seama nici măcar de noutate. Ea trăieşte în marele său calm şi găseşte normal ca eu să mă ocup de ea mai puţin decât în trecut, însă această inerţie naturală nu atenuează legătura noastră, care a fost pecetluită prin mângâieri şi cuvinte afectuoase. Aceste mângâieri şi cuvinte afectuoase nu au nevoie să fie repetate pentru a continua, pentru ca undeva să existe o legătură între noi mereu vie şi întotdeauna la fel de intimă. Când, într-o zi, pentru a-mi linişti conştiinţa, i-am pus două degete sub bărbie şi am privit-o lung în ochii credincioşi, ea s-a apropiat de mine cu uitare de sine şi mi-a întins buzele: „Tu ai rămas mereu tandru“. Pentru moment acest lucru m-a surprins puţin. Apoi, privind cu atenţie în trecut, mi-am dat seama că, într-adevăr, nu-mi lipsise afecţiunea astfel încât să tăgăduiesc dragostea străveche pe care i-o purtasem. Chiar o îmbrăţişasem puţin distrat în fiecare seară înainte de a-mi închide ochii să adorm.

97. Referire la personajul cu acest nume din romanul *Conştiinţa lui Zeno.*

A fost destul de greu să găsesc femeia pe care o căutam. În casă nu exista nici una care să corespundă unei atari necesităţi, cu atât mai mult cu cât nu doream să îmi necinstesc casa. Aş fi făcut-o, având în vedere nevoia în care mă aflam de a o înşela pe mama natură, astfel ca încă să nu creadă că sosise momentul de a-mi trimite maladia finală, precum şi marea, enorma dificultate de a găsi în afara casei ceea ce îmi trebuia mie, un bătrân

preocupat de economia politică. Dar chiar nu era nimic de făcut. Cea mai frumoasă femeie din casa mea era tocmai Augusta. Exista şi o copiliță de paisprezece ani pe care Augusta o folosea la diferite treburi. Mi-am dat seama că, dacă m-aş fi apropiat de fata aceea, mama natură nu m-ar fi crezut şi m-ar fi eliminat rapid cu ajutorul vreunui fulger care se află şi el la dispoziția sa.

Inutil să povestesc cum am găsit-o pe Felicita. Din dragoste de igienă, mă duceam în fiecare zi să îmi iau țigări mult mai departe de piața Unità[98], ceea ce implica obligația unei plimbări de peste jumătate de ceas. Vânzătoarea era o femeie în vârstă, dar proprietara debitului, care îşi petrecea acolo mai multe ore din zi ocupându-se cu supravegherea, era tocmai Felicita, o tânără cam de vreo douăzeci şi patru de ani. La început am crezut că moştenise debitul; mult mai târziu am aflat că îl cumpărase cu banii ei. Acolo am cunoscut-o. Ne-am pus repede de acord. Îmi plăcea. Era o blondină care se îmbrăca colorat, cu stofe care nu mi s-au părut scumpe, însă erau întotdeauna noi şi foarte frapante. Era mândră de propria frumusețe constând dintr-un cap mic, umflat de părul tăiat scurt, dar cu multe bucle, şi dintr-o siluetă grațioasă foarte dreaptă, ca şi cum ar fi avut în ea un par care o ținea puțin înclinată spre spate. Am intuit imediat gustul pentru culorile diferite. Acasă la ea acest gust se dezvăluia integral. Uneori locuința nu era bine încălzită, iar odată i-am observat culorile: un batic roşu pe cap, legat cum le place țărăncilor noastre, o broboadă de brocart galben pe umeri, un şorț brodat cu roşu, galben şi verde peste fusta albastră şi o pereche de papuci brodați cu lână de diferite culori. O adevărată figurină orientală, în timp ce micul ei chip palid era exact de prin satele noastre cu ochii aceia care priveau cu atenție lucruri şi oameni pentru a putea trage întreg folosul de pe urma lor. A fost stabilit imediat un salariu lunar, să spun drept foarte consistent, pe care cu tristețe l-am comparat cu cele mult mai mici de dinainte de război. Iar începând din 20 ale lunii, draga de Felicita începea să vorbească de salariul care era pe terminate, fapt ce perturba o bună parte din lună. Ea a fost sinceră, transparentă. Eu am fost mai puțin, şi n-a aflat niciodată că venisem la ea după ce studiasem lucrări de medicină.

98. Piață din Trieste unde sunt situate sediile principalelor instituții publice.

Curând am uitat şi eu acest lucru. Trebuie să spun că la ora asta regret casa aceea în întregime rustică, mai puțin o cameră aranjată cu bun gust, exact cu luxul corespunzător pentru ce plăteam eu, în culori foarte sobre şi puțin luminată, în care Felicita părea o floare multicoloră. Exista şi un frate al ei care locuia în aceeaşi casă: un om foarte serios, electrician, care câştiga destul de bine. Părea extenuat, însă nu de aceea nu se căsătorise ci din economie, după cum pricepeai cu uşurință. Am vorbit câteodată cu el, când Felicita îl chema să se uite la siguranțele pentru lumină din camera noastră. Am descoperit că fratele şi sora se asociaseră ca să strângă cât mai repede posibil ceva avere. Felicita ducea o viață foarte serioasă între debit şi casă, iar Gastone între atelier şi casă. Felicita câştiga probabil mult mai mult decât Gastone, dar acest lucru nu conta, dat fiind că pentru ea – cum am aflat mai târziu – ajutorul fratelui i se părea necesar. El era cel care organizase afacerea cu debitul care s-a dovedit o bună investiție. El era atât de convins că duce o viață de om chibzuit, încât avea cuvinte de dispreț pentru toți acei muncitori care cheltuiau tot ce câştigau fără să se gândească la ziua de mâine.

În sfârşit, ne simțeam destul de bine împreună. Camera, atât de sobră, ținută atât de îngrijit, amintea puțin de ambulanța medicului. Numai că Felicita era o doctorie puțin cam acrişoară pe care trebuia să o înghiți fără a da răgaz organelor palatului să o deguste prea mult. Imediat, dintru bun început, chiar înainte de a face contractul cu pricina şi pentru a mă încuraja să-l fac, lipindu-se de mine, mi-a spus: „Te asigur că nu-mi e silă de tine“. Era destul de delicată, fiindcă vorbea cu mare blândețe, dar m-a surprins. Într-adevăr, nu mă gândisem niciodată că nu provoc scârbă. Ba chiar crezusem că m-am întors la dragoste, de la care mă abținusem timp îndelungat dintr-o falsă interpretare a legilor igienei, pentru a ceda, a mă dărui celei care m-ar fi dorit. Asta ar fi fost adevărata practică igienică către care tindeam şi care altminteri ar fi fost incompletă şi puțin eficace. Dar, în ciuda banilor pe care îi plăteam pentru tratament, n-am îndrăznit să-i explic Felicitei cum o doream eu. Iar ea, foarte des, abandonându-mi-se, o strica cu deplina-i inocență: „Ciudat! Nu-mi provoci scârbă“. Într-o zi, cu brutalitatea de care sunt capabil în anumite împrejurări, i-am şoptit dulce la ureche: „Ciudat! Nici tu nu-mi provoci scârbă“. Ceea ce a făcut-o să râdă

mult, astfel că tratamentul a fost întrerupt.

Şi totuşi, uneori îndrăznesc să mă laud singur, să mă scot în relief, să mă simt mai sigur, mai demn, mai înalt, să uit că am dedicat o parte a vieţii mele efortului de a nu provoca scârbă, că Felicita, în unele – scurte – momente ale lungii noastre relaţii, chiar m-a iubit. Iar atunci când caut o expresie sinceră de afecţiune a ei nu o aflu nici în blândeţea, mereu aceeaşi, cu care mă întâmpina de fiecare dată, nici în grija ei maternă cu care mă proteja de curent, nici, odată, în solicitudinea de a mă îmbrăca cu un pardesiu al fratelui ei şi de a-mi împrumuta o umbrelă pentru că, pe când eram împreună, afară se dezlănţuise o furtună, însă îmi amintesc o bâlbâială sinceră: „Ce scârbă mi-e de tine! Ce scârbă mi-e de tine!“

Într-o zi pe când, ca de obicei, vorbeam de medicină cu Carlo, acesta mi-a spus: „Ție ți-ar trebui o tinerică bolnavă de gerontofilie“. Mai ştii? Nu i-am mărturisit lui Carlo, dar poate că eu găsisem odată tinerica aceea, iar apoi o pierdusem. Numai că nu cred că Felicita a fost o gerontofilă pură. Îmi lua prea mulți bani ca să se poată crede într-adevăr că mă iubea aşa cum sunt.

A fost cu siguranţă femeia cea mai costisitoare pe care am cunoscut-o în întreaga mea viață. Studia cu calm, cu frumoşii ei ochi senini, adesea întredeschişi pentru a examina mai bine până unde aveam să mă las jefuit. La început şi pentru multă vreme s-a mulţumit exact cu salariul, căci nu eram încă al ei din nevoia obişnuinţei, dându-i de înțeles că nu suportam cheltuieli mai mari. A încercat de mai multe ori să îmi bage mâna în buzunar, dar şi-a retras-o pentru a nu risca să mă piardă. Însă apoi, o dată, i-a reuşit. A primit de la mine prețul pentru o blană destul de costisitoare pe care după aceea nu am văzut-o niciodată. Altă dată i-am plătit o rochie, un model de la Paris şi pe care după aceea mi l-a arătat. Dar, cât de orb eram, rochiile sale multicolore nu le uitai, şi am descoperit că o mai văzusem îmbrăcată cu rochia aceea. Era o femeie econoamă şi simula fandoseala numai întrucât credea că un bărbat înțelege mai uşor capriciul decât zgârcenia la o femeie. Şi iată cum, împotriva voinței mele, relația a luat sfârşit.

Eu aveam permisiunea să merg la ea de două ori pe săptămână la anumite ore. S-a întâmplat ca într-o marți, după ce o pornisem spre casa ei, la

jumătatea drumului să descopăr că m-aş fi simţit mai bine singur. M-am întors în biroul meu şi mi-am dedicat la gramofon Simfonia a IX-a de Beethoven.

După care, miercuri n-aş fi simţit atât de puternic nevoia de Felicita, dar a fost însăşi avariţia mea cea care m-a împins spre ea. Plăteam un salariu serios şi, într-un fel, neprofitând de drepturile mele, ajungeam să plătesc prea mult. Trebuie apoi amintit faptul că, atunci când eu încep un tratament, sunt foarte conştiincios în a-l executa cu toată precizia cea mai ştiinţifică. Doar aşa în final se poate aprecia dacă tratamentul e bun sau rău.

Cu rapiditatea pe care picioarele mele mi-o permit am ajuns în ceea ce eu credeam camera noastră. Momentan aparţinea altora. Masivul Misceli, un bărbat cam de vârsta mea, şedea pe un fotoliu mare într-un colţişor, în timp ce Felicita se tolănise comod pe canapea, savurând o ţigară lungă extrafină, dintr-acelea care nu se găseau la debitul ei. În fond, era exact poziţia în care ne aflam Felicita şi cu mine când eram lăsaţi singuri; cu diferenţa că în timp ce Misceli nu fuma, eu mă alăturam Felicitei fumând.

— Ce doriţi? a întrebat Felicita cu o voce de gheaţă şi privindu-şi cu atenţie unghiile mâinii în care ţinea ţigara.

Eu nu găseam nici un cuvânt să-i spun. Mi-a venit graiul mai uşor întrucât, ca să zic drept, n-am simţit nici un fel de resentiment faţă de Misceli. Masivul bărbat, bătrân ca şi mine, însă aparent mult mai hodorogit, fiind jenat de greutatea lui mare, mă privea şovăind pe deasupra ochelarilor strălucitori, sprijiniţi pe vârful nasului. Eu întotdeauna îi simt pe ceilalţi bătrâni ca fiind mai bătrâni decât mine.

— A, Misceli, am spus foarte hotărât să nu fac scene, de când nu ne-am mai văzut! Şi i-am întins mâna în care el şi-a pus-o pe cea mare a lui, lăsând-o foarte moale. Nici n-a suflat! Într-adevăr, arăta mai bătrân decât mine.

Pe loc, cu obiectivitatea proprie înţeleptului, înţelesesem perfect că poziţia mea era identică cu cea a lui Misceli. Ca atare, mi s-a părut că susceptibilitatea nu avea nici un rost. În fond, nu era altceva decât o întâlnire întâmplătoare pe un trotuar. Mergi mai departe murmurând un cuvânt de scuză, oricât ar putea suferi partea eventual lezată.

La acest gând, gentlemanul care am fost întotdeauna s-a reconstituit

integral în mine. Mi s-a părut că e de datoria mea să-i uşurez situaţia Felicitei. Şi i-am spus:

— Ştiţi, domnişoară, aş avea nevoie de vreo sută de cutiuţe de ţigări Sport, dar bine alese, pentru că trebuie să fac un cadou. Moi, vă rog. Debitul e cam departe şi mi-am permis să urc un moment.

Felicita a încetat să-şi mai privească unghiile şi a fost foarte amabilă. Ba chiar s-a ridicat şi a vrut să mă conducă la uşă. Încet, pe un ton de mare reproş, mi-a spus:

— De ce n-ai venit ieri? Iar apoi imediat: Şi de ce-ai venit azi?

M-a jignit. Era dezgustător să mă văd limitat la zile fixe şi la preţul acela. Mi-am aflat imediat alinarea, dând frâu liber supărării mele:

— Am venit aici doar ca să te anunţ că nu mai vreau să ştiu de tine şi că n-o să ne mai vedem!

Ea m-a privit surprinsă şi, ca să mă vadă mai bine, s-a depărtat de mine, lăsându-se şi mai mult pe spate. Ca să spun drept, un comportament ciudat, care-i dădea însă o anumită graţie de om sigur pe el, care ştie să-şi păstreze cumpătul în situaţiile cele mai grele.

— Cum doreşti, a zis ridicând din umeri. Apoi, ca să fie sigură că m-a înţeles bine, în momentul când a deschis uşa m-a întrebat: Deci nu ne mai vedem? Şi m-a privit scrutându-mi chipul.

— Sigur, nu ne mai vedem, am spus eu cu oarecare ţâfnă.

Mă pregăteam să cobor scările când s-a apropiat de uşă cu zgomot masivul Misceli strigând:

— Aşteaptă, aşteaptă, vin şi eu cu tine! I-am spus de-acum şi eu domnişoarei de câte ţigări Sport am nevoie. O sută. Ca şi tine. Am coborât scările împreună în timp ce Felicita, după o lungă ezitare ce mi-a făcut plăcere, a închis uşa.

Am coborât marea pantă care ducea la piaţa Unità, încet, atenţi pe unde călcam. În pantă, mai greoi, cu siguranţă părea mai bătrân decât mine. A existat chiar un moment în care s-a împiedicat şi a fost cât pe ce să cadă, iar eu l-am ajutat prompt. Nu mi-a mulţumit. Era puţin obosit, iar truda pe panta aceea încă nu se sfârşise. De aceea şi numai de aceea nu vorbea. E-adevărat că atunci când am ajuns pe drum drept în spatele palatului municipal şi-a dat drumul la limbă şi a vorbit:

— Eu nu fumez ţigări Sport. Dar e ţigara preferată a poporului nostru. Trebuie să-i fac un cadou tâmplarului meu, şi-atunci voiam să găsesc unele bune, din cele de care domnişoara Felicita se pricepe să facă rost.

Acum, că vorbea, nu mai ştia decât să înainteze pas cu pas. S-a oprit ca să caute într-un buzunar al pantalonilor. A scos o tabacheră de aur; a apăsat pe un mic buton şi cutia s-a deschis. Vrei una? m-a întrebat. Sunt fără nicotină.

Am acceptat şi m-am oprit şi eu ca s-o aprind. El se oprise numai ca să-i găsească locul tabacherei în buzunar. Iar eu m-am gândit: „Putea să îmi dea un rival care să fie mai demn de mine“. Într-adevăr, eu mă mişcam mai bine decât el, atât în pantă, cât şi pe teren drept. În comparaţie cu el eram pur şi simplu un băietan. Fuma şi ţigări fără nicotină ce n-aveau nici un gust. Şi ce viril eram eu, care încercasem mereu să nu fumez, însă nu mă gândisem niciodată la poltroneria ţigărilor fără nicotină.

Cu voia Domnului am ajuns la poarta palatului Tergesteo, unde trebuia să ne despărţim. Misceli vorbea de-acum de cu totul alte lucruri: afaceri la bursă la care el era foarte priceput. Dar mi se părea înfierbântat şi puţin preocupat. În sfârşit, mi se părea că vorbeşte, dar că nu se aude. Ca şi mine, care nu-l ascultam deloc, dar în schimb îl priveam încercând să pricep exact ce nu spunea.

Şi nu am vrut să mă despart de el fără să fi încercat să fiu mai bine informat despre ceea ce gândea. Iar în acest scop am început prin a mă descoperi în întregime pe mine însumi. Drept care am izbucnit:

— Felicita asta e o mare târfă!

Misceli mi-a oferit un spectacol nou, cel al jenei sale. Marea lui mandibulă inferioară avea o mişcare ce amintea de aceea a rumegătoarelor. Oare se pregătea să vorbească mişcându-şi mai întâi organul acela înainte de a şti ce avea să zică?

Apoi a spus:

— Mie nu mi se pare. Are ţigări Sport foarte bune.

Voia să continue comedia aceea prostească la infinit. M-am înfuriat:

— În sfârşit, deci tu te vei mai întoarce la domnişoara Felicita?

Un alt moment de ezitare: mandibula i-a ieşit în afară, s-a deplasat spre stânga şi s-a reîntors la dreapta înainte de a se aşeza la locu-i cuvenit. După

care a vorbit şi pentru prima oară a vădit o mare dorinţă de a râde:

— Desigur, o să mă-ntorc la ea îndată ce voi avea nevoie de *sport*.

Am râs şi eu. Însă am dorit alte explicaţii:

— Atunci de ce ai părăsit-o astăzi?

A şovăit şi am văzut că în privirile sale întunecate care se uitau fix către capătul străzii se citea o mare tristeţe:

— Am prejudecăţi. Atunci când sunt întrerupt în ceva, cred imediat că recunosc mâna providenţei şi las totul baltă. Odată plecasem spre Berlin pentru o afacere importantă, dar m-am oprit la Sezana[99] unde, nu ştiu din ce cauză, trenul a fost împiedicat să meargă mai departe timp de mai multe ore. Nu cred că pe lumea asta lucrurile trebuie forţate… mai ales la vârsta noastră.

99. Localitate azi în Slovenia, la graniţa cu Italia, căreia i-a aparţinut între 1920–1947.

Nu mi-a fost de ajuns şi l-am întrebat:

— Nimic nu te-a făcut să îţi dai seama că şi eu mergeam pentru *sport* la domnişoara Felicita?

A răspuns imediat cu hotărâre, astfel încât mandibula nu a avut timp să se rotească:

— Şi ce mă interesează? Gelos, eu? Niciodată! Noi doi suntem bătrâni. Suntem bătrâni! Câteodată ne putem permite să facem dragoste. Însă nu trebuie să fim geloşi, deoarece cădem uşor în ridicol. Niciodată geloşi! Ascultă-mă pe mine, nu lăsa să se vadă că eşti gelos, căci s-ar râde de tine.

Cuvintele sunau destul de afabil, aşa cum sunt scrise acum pe această hârtie, însă tonul era mai curând aspru, încărcat de furie şi de dispreţ. Cu faţa-i mare înroşită se apropiase de mine şi mă măsura; fiind mai mic ca mine, privea în sus, ca şi cum ar fi încercat să descopere pe trupul meu punctul vulnerabil pe care să-l lovească. Oare de ce era supărat pe mine de vreme ce declarase că nu e gelos? Ce altceva îi făcusem? Poate că era furios pe mine fiindcă îi oprisem trenul la Sezana, când el voia să ajungă la Berlin.

Nici eu nu eram gelos. Adică aş fi vrut să ştiu cât îi plătea pe lună Felicitei. Mi se părea că dacă aş fi ştiut că – aşa cum mi se părea corect – plătea mai mult ca mine, m-aş fi declarat mulţumit.

Însă nu am avut timp nici măcar să cercetez. Dintr-odată Misceli a

devenit mai blând şi a făcut apel la discreţia mea. Blândeţea i s-a transformat în ameninţare când şi-a amintit că eram unul la mâna celuilalt. L-am liniştit: şi eu eram însurat şi ştiam ce importanţă putea avea în cazul nostru o vorbă imprudentă.

— A, a făcut el cu un gest liniştitor, nu-ţi cer discreţie din pricina soţiei. Nevastă-mea nu se mai ocupă de anumite lucruri de ani buni. Dar ştiu că şi tu te tratezi la doctorul Raulli. M-a ameninţat că mă lasă dacă nu-i respect prescripţiile, dacă beau un singur pahar de vin, dacă fumez mai mult de zece ţigări, şi alea fără nicotină, pe zi şi dacă nu mă abţin… de la tot restul. El spune că trupul unui om de vârsta noastră este un corp ce stă în echilibru numai pentru că nu se poate hotărî în ce parte să cadă. Ca atare, nu trebuie să-i arăţi partea aceea, pentru că atunci hotărârea sa ar fi uşoară. A continuat autocompătimindu-se: În fond, e uşor să-i prescrii altuia: nu face asta, nici asta, nici astălaltă. I s-ar putea chiar spune că, decât să trăiască aşa, se poate resemna să trăiască mai puţin cu câteva luni.

A mai rămas câteva minute cu mine, informându-se asupra sănătăţii mele. I-am spus că o dată ajunsesem la 240 milimetri tensiune, ceea ce i-a plăcut mult, fiindcă el nu atinsese decât 220. Cu un picior pe treapta care duce către Tergesteo, mi-a făcut un salut amical şi mi-a mai spus: „Mormânt, te rog!“

Acea frumoasă figură retorică a lui Raulli despre corpul bătrânului care rămâne în picioare pentru că nu ştie în ce parte să cadă m-a obsedat câteva zile. Desigur, bătrânul doctor, când vorbea de parte voia să spună *organ.* Iar acel *echilibru* avea şi el semnificaţia sa. Raulli trebuie că ştia ce spune. În cazul nostru, al bătrânilor, vorbind de sănătate trebuie să ne închipuim o slăbire progresivă şi simultană a tuturor organelor. Vai de el dacă unul din ele rămâne în urmă, adică e prea tânăr. Eu îmi imaginez că atunci colaborarea se poate transforma în luptă, iar organele slabe pot fi luate la bătaie, ne putem închipui cu ce rezultat măreţ pentru economia generală. Intervenţia lui Misceli putea prin urmare să fi fost dorită de providenţa care îmi tutela viaţa şi care ajunsese chiar să îmi dea de ştire cum să mă comport cu ajutorul gurii aceleia cu mandibula rătăcitoare.

Şi m-am întors gânditor la gramofonul meu. În Simfonia a IX-a am aflat organele colaborând şi luptându-se. Colaborând în primele măsuri,

îndeosebi în *scherzo,* unde până şi timpanelor le este permis să sintetizeze cu două note ceea ce murmură toţi în jurul lor. Bucuria ultimei măsuri mi s-a părut revoltă. Aspră, de o forţă care e violenţă cu uşoare, scurte regrete şi ezitări. Nu degeaba a intervenit în ultima parte vocea omenească, sunetul cel mai puţin raţional din întreaga natură. Este adevărat că alteori eu interpretasem în mod diferit simfonia aceea drept cea mai intensă reprezentare a unei concilieri între forţele cele mai divergente în care, în sfârşit, este primită şi topită şi vocea umană. Dar în ziua aceea simfonia executată pe aceleaşi discuri mi s-a părut aşa cum v-am spus.

„Adio, Felicita“, am şoptit când muzica s-a sfârşit. Nu trebuia să mă mai gândesc. Nu merita atât încât să risc pentru ea o cădere neprevăzută. Existau atâtea teorii medicale pe lumea asta, că era foarte greu să te laşi călăuzit de ele. Poltronii aceia de doctori contribuiseră numai la a face viaţa mai grea. Lucrurile mai simple sunt prea complicate. A te abţine de la băuturile alcoolice este o prescripţie al cărei adevăr e evident. Dar, pe de altă parte, se ştie că uneori alcoolul are proprietăţi curative. Oare va trebui să aştept intervenţia medicului pentru a-mi acorda consolarea unui atare medicament forte? Nu încape îndoială că moartea este uneori opera unui capriciu neaşteptat şi care ar putea fi trecător într-un organ ori rezultat al convergenţei întâmplătoare momentane a mai multor defecte. Ar fi momentană – vreau să spun – dacă nu e urmată de moarte. Trebuie să faci în aşa fel încât să fie momentană. Deci intervenţia trebuie să fie rapidă şi eventual să prevină crampa cauzată de activitatea excesivă ori colapsul din inerţie. De ce să aştepţi doctorul care vine şi dă fuga să îşi noteze vizita? Numai eu pot fi avertizat la timp printr-o uşoară indispoziţie de necesitatea unei intervenţii. Din păcate, medicii nu au studiat ceea ce ar putea fi de ajutor într-un asemenea caz. Ca atare, atunci eu înghit diverse lucruri: iau un purgativ cu o gură de vin, iar apoi mă studiez. Poate fi nevoie de o altă intervenţie: un pahar cu lapte, dar şi câteva picături de digitală. Cantităţile minuscule care au fost recomandate de eminentul bărbat care a fost Hahnemann[100]. Acele cantităţi infime a căror simplă prezenţă era suficientă să producă reacţiile necesare dinamizării vieţii ca şi cum un organ are mai curând nevoie să fie pomenit decât să fie hrănit ori stimulat. Văzând o picătură de calciu, exclamă: „A, uite! Uitasem acest lucru. Datoria mea e să

lucrez“.

100. Christian Friedrich Samuel Hahnemann (1755–1843), medic german, considerat fondatorul homeopatiei.

Aceasta era pedeapsa primită de Felicita. Nu putea fi dozată.

Seara a venit la mine fratele ei. Văzându-l, am încremenit de spaimă, cu atât mai mult cu cât a fost chiar Augusta cea care l-a condus până în biroul meu. Temându-mă de ceea ce avea să-mi spună, am fost bucuros că Augusta a plecat imediat. El a desfăcut nodurile unei băsmăluțe din care a scos un pachet: o sută de cutiuțe de carton de țigări Sport. Le-a împărțit în cinci părți, fiecare de douăzeci de cutiuțe, astfel încât a fost uşor de verificat numărul. Mi-a arătat apoi cum fiecare cutiuță era moale la pipăit. Fuseseră alese una câte una dintr-o partidă mare. Era sigur că aveam să fiu mulțumit.

Eu eram într-adevăr foarte mulțumit pentru că, după ce fusesem atât de înspăimântat, mă simțeam absolut liniştit. Am plătit imediat cele o sută şaizeci de lire pe care i le datoram, ba chiar i-am mulțumit bucuros. Bucuros şi pentru faptul că simțeam că îmi vine să râd. Curioasă femeie Felicita aceea care, deşi părăsită, nu neglija afacerile debitului său.

Însă bărbatul cel palid, lung, costeliv, după ce şi-a băgat în buzunar lirele primite, nu dădea încă semne de plecare. Nu părea neapărat fratele Felicitei. Eu îl mai văzusem şi în alte rânduri, însă mai bine îmbrăcat. Acum era fără guler, iar costumul lui era elegant, dar pur şi simplu descusut. Straniu că simțise nevoia de a avea şi o pălărie deosebită într-o zi de lucru: ea era cu adevărat murdară şi deformată de lunga întrebuințare.

Mă privea încordat şi ezita să vorbească. Părea că privirea sa puțin posomorâtă în care lumina strălucea nelalocul ei mă invita să ghicesc ceea ce trebuia să-mi spună. Când în sfârşit a vorbit, privirea i s-a făcut mai rugătoare, atât de rugătoare, că a sfârşit prin a mi se părea amenințătoare. Oricum, a ruga intens pe cineva frizează amenințarea. Înțeleg foarte bine că, lăsate la cheremul anumitor țărani, imaginile sfinților cărora le-au fost adresate rugăciunile sfârşesc drept pedeapsă sub pat.

În sfârşit, a spus cu ton sigur:

— Felicita spune că suntem în zece ale lunii.

Am privit calendarul din care eu rup în fiecare zi o filă şi am zis:

— Chiar ai dreptate. Suntem în zece ale lunii. Nu încape îndoială.

— Păi atunci, a spus el şovăind, ea e creditoare pentru întreaga lună.

O clipă înainte de a vorbi înţelesesem de ce mă determinase să privesc calendarul. Cred că roşisem în momentul în care descopeream că între frate şi soră totul era limpede, sincer, onest, pe baza unor socoteli exacte. Unicul cuvânt care m-a surprins a fost cererea expresă de a plăti pentru întreaga lună. Chiar mă îndoiam dacă într-adevăr trebuia să plătesc ceva. În relaţia mea cu Felicita nu ţinusem socotelile cu atâta exactitate. Oare nu plătisem eu întotdeauna anticipat şi ca atare nu era achitată şi fracţiunea aceea de lună prin plata pe care o făcusem? Şi am rămas puţin cu gura căscată, privind la ochii aceia ciudaţi ca să pricep dacă erau rugători ori ameninţători. Este caracteristic unui om cu o mare şi lungă experienţă ca mine faptul de a nu şti a se comporta, fiindcă dintr-o vorbă, dintr-o acţiune a sa pot rezulta lucrurile cele mai neaşteptate. E suficient să citeşti istoria universală pentru a afla cum cauze şi efecte se pot situa în relaţiile cele mai ciudate. Continuând să şovăi, am scos totuşi portofelul, ba chiar am şi numărat banii, preocupat să nu iau cinci sute de lire în loc de o hârtie de o sută de lire. Iar după ce am numărat bancnotele i le-am înmânat. Astfel, totul a fost făcut în timp ce eu credeam că mă mişc ca să câştig timp. Şi m-am gândit: „Până una-alta plătesc, iar apoi am să mă socotesc“.

Dar fratele Felicitei nu s-a mai gândit, privirea lui a încetat să mă mai fixeze, pierzând orice intensitate. A pus banii în alt buzunar decât cel unde băgase cele o sută şaizeci de lire. Ţinea socotelile şi banii separat. M-a salutat: „Bună seara, domnule“ şi a ieşit. Dar s-a întors imediat, pentru că uitase pe un scaun unde-l pusese un alt pachet asemănător cu cel pe care mi-l adusese mie. Ca să se scuze că s-a întors, mi-a spus:

— Sunt alte o sută de cutiuţe de Sport pe care trebuie să i le duc altui domn.

Sigur erau pentru bietul Misceli, care nici el nu putea suferi ţigările acelea. Eu însă le-am fumat pe toate, mai puţin câteva cutiuţe pe care i le-am dăruit *chauffeur*-ului meu, Fortunato. Atunci când am plătit un lucru, mai devreme sau mai târziu sfârşesc prin a-l consuma. E o dovadă a simţului de economie care este în mine. Şi de fiecare dată când aveam în gură gustul acela de paie îmi aminteam mai tare de Felicita şi de frate-său.

Tot gândindu-mă, mi-am amintit cu deplină certitudine că, într-adevăr, eu nu plătisem anticipat salariile pe care le datoram. După ce m-am gândit că am fost înşelat cu mult, a fost o uşurare pentru mine să descopăr că mă puseseră să plătesc pentru numai douăzeci de zile în plus.

Cred că apoi m-am mai întors o dată la Felicita, înainte să fi trecut cele douăzeci de zile pentru care plătisem, doar din acel sus-amintit simţ al economiei care m-a făcut să devorez şi ţigările Sport. Mi-am spus: „Întrucât am plătit, vreau să mai risc o dată – ultima – pericolul de a-i indica organismului meu în ce parte se poate prăbuşi. O dată! Nu o să-şi dea seama de prilejul cel bun“.

Uşa locuinţei s-a deschis chiar în clipa când mă pregăteam să sun. În obscuritate am văzut cu surprindere micul şi frumosul chip palid închis ca într-o vizieră în pălărioara roşie care îi acoperea capul până la urechi şi la ceafă. Un cârlionţ blond, unul singur, ieşise de sub pălărie pe frunte. Ştiam că aproximativ la ora aceea ea obişnuia să se ducă la debit ca să supravegheze acea parte a gestiunii sale comerciale, cea mai complicată. Însă sperasem s-o determin să întârzie cu acel puţin timp de care aveam eu nevoie.

Ea nu m-a recunoscut imediat în obscuritate. A spus sub formă de întrebare un nume care nu era nici al meu, nici al lui Misceli, dar pe care nu l-am auzit bine. Când m-a recunoscut, mi-a întins cu amabilitate mâna fără umbră de supărare şi cu oarecare curiozitate. Eu i-am reţinut mica mână rece cu amândouă mâinile şi am devenit agresiv. Ea şi-a lăsat mâna moale, dar şi-a tras capul. Niciodată parul pe care era construită nu se înclinase atât de mult înapoi, într-atât încât am fost tentat să dau drumul mâinii aceleia şi s-o apuc de mijloc, nu cu alt scop decât ca s-o ţin.

Iar faţa aceea depărtată, împodobită cu acel unic cârlionţ, mă privea. Oare chiar se uita la mine? Nu se uita mai degrabă la o problemă pe care şi-o impusese şi care avea nevoie de o soluţie rapidă, imediat, acolo, pe scările acelea?

— Acum e imposibil, a spus după o lungă ezitare. M-a privit din nou. După care orice şovăială i-a dispărut. Silueta a rămas în poziţia sa atât de periculoasă, nemişcată, iar faţa ei mică a rămas palidă şi sobră sub cârlionţul acela blond, dar, fără grabă, ca şi cum ar fi acţionat ca urmare a

unei hotărâri serioase, şi-a retras mânuţa. Da! E imposibil, a repetat. Făcea asta pentru a da de înţeles că încă mai studia dacă totuşi n-ar fi fost vreun mijloc să mă mulţumească, dar în afară de această repetiţie nu exista în ea un alt semn că într-adevăr studia şi se gândea. În acel moment hotărâse de-acum, definitiv. Iar apoi mi-a spus: Ar trebui, dacă poţi, să te întorci la întâi ale lunii… am să văd… o să mă gândesc.

De puţin timp, doar de când am aşternut pe hârtie povestea amorurilor mele cu Felicita am devenit destul de obiectiv pentru a mă judeca pe mine şi pe ea cu suficientă echitate. Eu mă aflam acolo pentru a-mi susţine dreptul meu la cele câteva zile care îmi mai lipseau din abonament. În schimb, ea îmi comunica faptul că, prin renunţarea mea, eu îmi pierdusem acel drept. Cred că dacă mi-ar fi propus să plătesc pentru a începe imediat un nou abonament, aş fi suferit mai puţin. Apoi sunt sigur că nu aş fi fugit. În clipa aceea eram pornit pe dragoste şi tocmai la vârsta mea semeni cu crocodilul pe uscat despre care se spune că are nevoie de mult timp ca să-şi schimbe direcţia. Aş fi plătit imediat pentru toată luna, chiar şi să fi fost hotărât s-o fac pentru ultima oară.

Pe când aşa, m-am înfuriat. Nu am găsit cuvinte; aproape că nu mai aveam. Am scos un „Of“ cu maximă indignare. Am crezut că am spus ceva, ba chiar am rămas o clipă nemişcat ca şi cum m-aş fi aşteptat ca la oftatul meu, un strigăt care trebuia să o rănească, dând glas profundei mele deprimări, ea avea să răspundă ceva. Însă nici ea, nici eu nu am spus altceva. Eu am început să cobor scările. După ce-am făcut câţiva paşi, m-am întors să o revăd. Poate că acum pe chipul acela palid se citeau unele semne care infirmau egoismul dur, calculul acela rece. Nu i-am văzut faţa. Ea era cu totul preocupată să bage cheia în broască pentru a închide micul apartament ce trebuia să rămână gol pentru câteva ceasuri. Eu am mai oftat o dată, dar nu cu un glas tot atât de tare ca să fie auzit de ea. O spuneam întregii lumi, societăţii, instituţiilor noastre şi mamei natură, care cu toţii îngăduiseră ca eu să mă aflu pe scara şi în poziţia aceea.

A fost ultima mea dragoste. Acum, că întreaga aventură s-a rânduit în ordinea trecutului, nu mai consider acest lucru atât de ruşinos, fiindcă Felicita cu părul ei blond, cu chipul palid, cu năsucul ascuţit, cu ochii misterioşi, scumpă la vorbă, fapt ce adesea nu dezvăluia cât de rece îi era

inima, poate fi regretată. Însă după ea n-a mai fost loc pentru alte iubiri. Ea mă educase. Până atunci, eu, când întâmplarea îmi îngăduia să zăbovesc mai mult de zece minute lângă o femeie, simțeam cum îmi izvorăşte din inimă speranță şi dorință. Desigur, doream să le ascund atât pe una, cât şi pe cealaltă, dar şi mai mult doream să le amplific pentru a simți mai bine viața şi apartenența mea la ea. Pentru a le amplifica, nu exista altă metodă decât să le îmbrac în cuvinte şi să le dau pe față. Cine ştie de câte ori se va fi râs de mine? La cariera de moşneag la care sunt condamnat acum am fost educat de Felicita. Eu abia acum aflu că în dragoste nu am altă valoare decât pentru ceea ce plătesc.

Iar urâțenia mea îmi e veşnic prezentă. Trezindu-mă în dimineața asta, am studiat în ce poziție mi-aş fi găsit gura în momentul când am deschis ochii. Mandibula inferioară atârna în partea pe care zăcusem şi am simțit nelalocul ei şi limba inertă şi umflată.

M-am gândit imediat la Felicita, la care mă gândesc adesea cu dorință şi ură. În momentul acela am murmurat: „Are dreptate“.

— Cine are dreptate? a întrebat Augusta, care se îmbrăca.

Iar eu am răspuns imediat:

— Are dreptate unul, Misceli, cu care m-am întâlnit ieri întâmplător şi care mi-a spus că nu pricepi de ce te naşti, trăieşti şi devii bătrân.

În felul acesta îi spusesem absolut tot fără să mă compromit deloc.

Iar până acum nimeni nu a mai înlocuit-o pe Felicita. Caut totuşi s-o înşel pe mama natură care mă urmăreşte ca să mă ucidă imediat ce îşi va da seama că eu nu mai sunt apt pentru reproducere. Într-un dozaj judicios, exact în cantitățile recomandate de Hahnemann, eu iau zilnic puțin din medicamentul acela. Privesc femeile care trec, le însoțesc pasul, încercând să văd în picioarele acelea ale lor altceva decât un instrument de mers şi simt din nou dorința de a le opri şi a le mângâia. Iar în acest caz doza devine şi mai mică decât ce am vrea eu şi Hahnemann. Adică trebuie să îmi supraveghez ochii ca să nu dezvăluie ce caută şi astfel se înțelege că doctoria foloseşte foarte rar. Poți renunța să fii dezmierdat de altcineva ca să ajungi la un sentiment întreg, dar acest lucru nu se poate face fără riscul de a-ți răci sufletul, simulând o indiferență absolută. Iar după ce am scris acest lucru înțeleg mai bine aventura mea cu bătrâna Dondi[101]. Eu am salutat-o ca

să-i fac ceva şi să-i simt mai bine frumuseţea. E soarta bătrânilor să facă saluturi frumoase.

101. Referire la personajul cu acelaşi nume din povestirea „Moşneagul“.

Nu trebuie să crezi că asemenea relaţii trecătoare şi care sunt făcute numai cu scopul de a te salva de moarte nu lasă urme, nu înfrumuseţează şi nu tulbură viaţa exact ca relaţia mea cu Carla ori cea cu Felicita. Uneori – rar – ajung să lase o amintire de neşters datorită impresiei puternice pe care ai avut-o. Eu îmi amintesc de o domnişoară aşezată în faţa mea în tramvai. Am ajuns la o oarecare intimitate pentru că eu i-am dat un nume: Anfora. Nu avea un chip foarte frumos, însă avea ochi vii, puţin rotunzi, care priveau totul cu mare curiozitate şi şiretenie cam infantilă. Să fi tot avut poate peste douăzeci de ani, însă nu m-aş fi mirat dacă ea, ca să se amuze, ar fi tras-o pe furiş de codiţele subţiri pe o fetiţă care întâmplător şedea alături. Nu ştiu dacă pentru forma ei rară ori pentru că aşa îi era simulat de rochie, bustul său deşi subţire semăna cu o amforă elegantă, sprijinită pe bazin. Iar eu am admirat mult bustul acela şi m-am gândit, pentru a o înşela mai bine pe mama natură care mă urmărea: „Cu siguranţă, eu nu trebuie totuşi să mor pentru că, dacă această tânără ar vrea, eu aş fi încă dispus să procreez“.

Chipul meu trebuie că luase o înfăţişare curioasă privind la amfora aceea. Însă exclud să fi fost cea a unui satir, pentru că mă gândeam la moarte. Pe când alţii mi-au citit pe faţă dorinţa. După cum mi-am dat apoi seama, fata, care trebuie că aparţinea unei familii înstărite, era însoţită de o servitoare bătrâioară care a urmat-o atunci când a coborât din vehicul. Şi a fost bătrâna aceasta cea care, trecând pe lângă mine şi privindu-mă, a şoptit:

— Satir bătrân.

Mă făcea bătrân. Chema moartea.

I-am zis:

— Babă imbecilă!

Însă ea s-a îndepărtat fără să-mi răspundă.

UMBERTINO

Sunt un om care s-a născut chiar din întâmplare. În tinerețea mea nu erau onorați decât bătrânii, şi pot spune că bătrânii de atunci pur şi simplu nu admiteau ca tinerii să vorbească despre ei înşişi. Îi făceau să tacă chiar şi când se vorbea despre lucruri care ar fi fost totuşi de competența lor, despre dragoste spre exemplu. Îmi amintesc că într-o zi se vorbea în fața tatei, de către oameni de aceeaşi vârstă cu el, despre o mare pasiune pe care o făcuse un bogătaş din Trieste şi pentru care se ruina. Era un anturaj de oameni de la cincizeci de ani în sus, care din respect față de tata mă acceptau printre ei, atribuindu-mi apelativul afectuos de „cârlan“.

Eu, evident, le purtam bătrânilor respectul pe care epoca îl impunea şi, nerăbdător, aşteptam să învăț chiar şi dragostea de la ei. Dar aveam nevoie de o clarificare şi, ca să o obțin, am aruncat în conversație următoarele cuvinte:

— Eu, în asemenea situație…

Tata m-a întrerupt imediat:

— Ia te uită, acum până şi puricii vor să se scarpine!

Azi, când sunt bătrân, nu sunt respectați decât tinerii, astfel încât eu am trecut prin viață fără să fi fost respectat vreodată. De-aici trebuie să fi provenit un anume resentiment față de tinerii care sunt respectați acum şi față de bătrânii respectați atunci. Sunt singur pe lume, dat fiind că şi vârsta mea a constituit întotdeauna pentru mine un motiv se inferioritate.

Şi într-adevăr cred că îl iubesc atât de mult pe Umbertino pentru că e totuşi în afara vârstei. Acum are şapte ani şi jumătate şi nu are încă nici unul dintre năravurile noastre. Nu iubeşte şi nu urăşte. Moartea tatălui a fost pentru el mai curând o experiență curioasă decât o durere. Chiar în seara morții tatălui său l-am auzit eu însumi pe când o întreba pe doică plin de surprindere şi curiozitate:

— Deci unui om mort poți să-i dai chiar şi-un şut fără să se înfurie?

El nu avea nici o intenție să-i dea şuturi tatălui ca să se răzbune pentru lecțiile lungi la care îl silise să ia parte. Se informa. Pentru el întreaga viață

nu era altceva decât o privelişte desprinsă de el, de la care nu-i putea veni nici rău, nici bine, dacă nu se prăbuşea chiar peste el, ci numai informații.

Desigur, eu am început să-l iubesc pe când mă limitam să-l privesc din când în când. Mă duceam o dată pe zi la fiica şi la ginerele meu şi îl vedeam cum creşte pe micul erou, frumos şi blond, care avea două calități negative simpatice: în prezența altora nu voia să recite nişte versulețe pe care îl învățaseră să le spună pe dinafară şi nici nu voia să se lase sărutat de străini. Eu nu îl sărutam şi nu-mi păsa de poezii. În fiecare zi îi aduceam obişnuita cutiuță cu prăjituri. Nu îl iubeam încă îndeajuns ca să încerc să-l surprind cu daruri noi şi mergând spre el mă opream o clipă mecanic la aceeaşi prăvălie din imediata apropiere. Am văzut că aştepta darul destul de nerăbdător. Într-o zi a surprins-o pe Antonia arătându-i că acele cutiuțe puteau fi puse împreună, astfel încât să facă o casă, casa bunicului care şi-ar putea da seama din ea dacă i s-a tăiat o parte din corp, ba chiar tot corpul în afară de cap. Şi omuleţul privea capul meu, iar apoi casa, pentru a stabili raportul dintre ele. Antonia a obiectat:

— Chiar vrei ca bunicul să moară? Cu capul n-ar putea să respire.

Micuţul m-a privit, studiindu-mă:

— Nu vezi că respiră numai cu capul?

Marea fantezie a omuleţului m-a contaminat. Am avut o noapte agitată, iar agitația aceasta a recreat într-un vis îngrozitor ideea lui Umbertino. Îmi luaseră tot corpul, iar din mine rămăsese doar capul aşezat pe o masă. Şi vorbeam, şi înduram totul ca şi cum aş fi vrut să-i fac pe voie lui Umbertino. Însă respirația era în mod necesar mai scurtă, lăsându-mi obositoarea sete de aer, iar eu mă gândeam: „Oare cât timp va trebui să respir astfel până o să-mi crească iar corpul?“

Am suferit atât de mult, încât toată ziua n-am putut uita coşmarul. Într-atât, încât m-am gândit: „O viață în care să se poată imagina un lucru atât de monstruos n-ar trebui trăită“.

Şi totuşi fusese gândită de căpşorul acela blond.

Nu aş şti să reproduc nici măcar un sunet de-al lui Umbertino ca să dau o idee de eleganța şi de delicatețea lor, sunt lucruri pe care le înțelegi, însă nu ți le-aduci aminte. Îți aduci aminte numai de propriul zâmbet. Ceea ce ştiu este o descoperire de-a mea: chipul lui Umbertino devine foarte expresiv

când nu poate scoate o vorbă. Ochii săi mari de un albastru intens se deschid atunci peste măsură ca să vadă mai bine, se închid pentru o concentrare maximă, iar apoi privesc pieziş, dând feţişoarei sale roze o alură de simulant pentru a căuta cuvântul în vreun colţişor, ori în sus, pentru a-l căuta în cer. Da! Lipsa cuvântului inventează gestul expresiv. Iar eu iubesc mult tot ceea ce descopăr. Încet, încet am descoperit un Umbertino pe care nu toţi ştiu să-l vadă, şi de aceea îl iubesc mult. În jurul meu – îmi dau seama fiindcă văd tot – toţi bombăne că eu văd, aud şi înţeleg mai puţin. Se poate, însă ceea ce văd şi aud mă conduce întotdeauna la descoperiri interesante.

De când stă cu mine, Umbertino m-a mai şi supărat. În ditamai casa nu găsise nici o încăpere mai plăcută decât biroul meu şi mă împiedicam mereu de el. Cărţile mele erau în sfârşit utilizate, şi le folosea ca să construiască piramide. O dezordine uriaşă. A vrut să punem gramofonul în funcţiune, însă contrar gustului tuturor pasionaţilor, discul i se pare prea lung. Iar dacă reuşeşte să pună mânuţele pe el, îl opreşte, iar dac-ar ajunge, l-ar sparge. Când l-am împiedicat prima dată să facă acest lucru m-a întrebat cu deplină nevinovăţie:

— Dar, bunicule, de ce nu te duci dincolo?

Atât de nedreaptă i se pare o diminuare a libertăţii sale, încât crede că prezenţa mea alături de el este întâmplătoare, ilegitimă. Dar copilul acela e un adevărat protest împotriva tatălui său. Cred sincer că uneori şi ereditatea nu e altceva decât un gest de nerăbdare prin care spiţa veche e dată uitării şi este inventată una cu totul nouă. Nu-mi place să rămân în casă singur cu Umbertino. Când copilul e singur şi fără o ocupaţie devine foarte agitat. Eu nu ştiu să-i spun poveşti. Bietul Valentino (cu fantezia aceea a lui!) ştia să-i vorbească ceasuri în şir. Uneori am asistat la asemenea poveşti. Copilul stătea în braţele tatălui şi privea nemişcat la gura din care se scurgeau scornelile care îl făceau fericit. Iar Antonia care, fermecată şi ea, stătea să asculte, mi-a spus:

— De-acum e a cincea oară când aude aceeaşi poveste.

El dorea povestea aceea, a zânei care mergea pe la toţi copiii ca să-l aleagă pe cel mai bun şi descoperă că acesta era unul dintre ei, care credea că este cel mai rău. Noi, adulţii, atunci când ni se spune pentru a doua oară

aceeaşi poveste, o întrerupem nerăbdători. Însă copilul meu cerea repetarea întâmplării. Atunci când zâna străbătea pădurea, plantele se plecau ca s-o salute. Iar copilul saluta şi el amuzat o plantă. Era noapte ori era o zi cu soare puternic, şi copilul deschidea mari ochii săi ca să poată evita obstacolele ori îi ținea întredeschişi ca să împiedice să fie răniți de lumina cea mare. După care el era copilul pe care cu toții îl credeau rău, iar în schimb avea în el o bunătate de care nimeni nu-şi dădea seama şi pentru descoperirea căreia era nevoie de o zână. Dar cuvântul simplu al lui Valentino era necesar. Fără el nervii lui Umbertino nu funcţionau. Acel biet cuvânt avea în el toată eficiența. De cum se deschidea gura cea mare a lui Valentino, din ea ieşeau cuvinte foarte importante, care pe dată se materializau în lucruri şi în oameni.

Când Umbertino a sosit la mine descoperise un mod de a suplini lipsa tatălui. Poveştile le spunea el. Ştia – cred – numai două, pe care eu n-aş şti să le redau, pentru că n-am stat niciodată să le ascult. Când suportasem una dintre ele urmărind gesturile interesante ale copilului în luptă cu cuvântul, el mă privea ca să vadă cum îmi plăcea povestea lui şi mă întreba:

— Ți-a plăcut? Vrei să ți-o mai spun o dată?

Îi propuneam ca el să o povestească din nou, în timp ce eu aveam să citesc, să scriu şi să cânt la vioară. Nu, trebuia să stau să-l ascult, altminteri el nu simțea realitatea povestirii. Eu încercam să stau să-l ascult, dar imediat în pieptul meu izbucnea obişnuita furtună: „Cât sunt de bun, cât sunt de bun“ şi pentru a putea să-mi văd de treabă îi încredințam copilul Renatei.

Renata e o simpatică tinerică brunetă, o friulană. E orfană. Se află la noi în casă de patru ani şi n-are decât optsprezece ani. E dintre copilele acelea care, ajunse la maturitate în timpul războiului, n-au avut nevoie să-şi lungească rochițele scurte care altădată erau specifice numai fetițelor. Nu era o învățată şi nu făcea descoperiri ca mine, dar poate fiindcă se afla mai aproape de copil ea îi suporta mai uşor flecăreala. Iar din camera mea, din care încăpățânatul de copil nu voia să se îndepărteze prea mult, auzeam cum glăsciorul copilăresc care povestea era întrerupt din când în când de izbucnirea unui râs vesel, sincer, nestăpânit, al tinerei fete.

Însă după aceea între mine şi Umbertino s-a ajuns la un acord. În casă ne

vedeam numai la prânz, dar el ieşea cu mine în fiecare zi timp de o oră înainte de masă. Acest lucru corespundea şi unei prescripţii care-mi fusese făcută de doctorul Raulli de a face mişcare în fiecare zi preţ cam de un ceas. Când trebuia să meargă Umbertino nu spunea poveşti, ci înainta punându-şi draga lui mânuţă moale în mâna mea mare şi aspră. Iar eu trebuia să fiu foarte atent să ţin strâns mânuţa aceea, pentru că Umbertino adesea se împiedica, căci vedea o mulţime de lucruri, un zid îndepărtat ori pe jumătate distrus, vagoanele tramvaiului cu numărul în evidenţă pe care el ştia să-l citească şi trenul, aproape ori departe, cu locomotiva ce pufăia, însă nu şi obstacolele, nu şi băltoacele în care şi-ar fi afundat picioarele dacă eu n-aş fi fost atent.

Dar ce de lucruri mai vedea copilul acela! Mereu aceleaşi, fiindcă, din pricina slăbiciunii plămânilor mei, excursiile în acest oraş în care atunci când mergi la ţară ajungi imediat la munte nu puteau fi foarte lungi. Cred că fiecare noapte de somn îl revigorează pe Umbertino într-un asemenea mod, încât dimineaţa toate lucrurile sunt noi pentru el. Atât de noi, că le văd noi chiar şi eu. O linie de cale ferată! Oare pentru ce o privea atâta, de ce voia să meargă pe urma ei? Atât timp cât nu necesita un efort, ca să-i fac plăcere, o urmam şi eu. Însă când trebuia să mergi pe pietriş între două linii, iar traversele erau mult prea distanţate ca să poţi sări de pe una pe alta, eu îmi pierdeam răbdarea şi luam copilul de-acolo. Dar el continua să le privească. Erau baza marelui tren care aluneca pe ele într-un mod atât de misterios. Şi era important să descoperi de unde începeau, întrucât orice început e-atât de important şi era foarte dureros că nu puteai vedea cealaltă parte importantă, sfârşitul liniei. Eu am râs şi i-am propus să vadă în linia aceea extremă în loc de început, sfârşitul ei. A fost o revoluţie căreia copilul a trebuit să i se supună şi care l-a lăsat şovăielnic. După care a văzut, a văzut! Da, acesta era capătul liniei.

Cățărați pe un zid am asistat într-o zi la o mică scenă comică. Într-o curticică se afla slobod un cal nărăvaş după care se ţinea un băietan care încerca să-l ducă la grajd. Calul se cabra şi dădea lovituri de copită în aer. Din locul său sigur, Umbertino se distra extraordinar şi ţipa de plăcere. Bucuria lui zgomotoasă îmi place mult, dar totuşi mi se pare un semn al isteriei care a bântuit printre strămoşii săi. De data asta bucuria lui nu putea

răni pe nimeni pentru că nefericitul care se lupta cu calul nu putea nici să ne vadă, nici să ne audă. A găsit o soluție. A dispărut pe o uşă din curte şi a reapărut cu o mână de fân. Calul a adulmecat fânul, iar atunci când băiatul s-a retras către aceeaşi uşă, l-a urmat docil împins de foame, dispărând în spatele omului. Umbertino urla: „Nu te duce după el! Eşti un prost! O să te prindă“. Iar apoi, de fiecare dată când am trecut prin locul respectiv, a privit spre curtea aceea: „Curtea calului cel prost“. Însă n-am mai revăzut niciodată nici calul, nici omul. Iar Umbertino se gândea: „Poate că întâmplarea s-a repetat, calul nu s-a mai lăsat prins şi a reuşit să dea câteva copite, iar la ora asta e liber, departe, departe, pe vreo păşune“.

Oare de ce mă bucură atât de mult să asist la copilăriile lui Umbertino? Acum, când mă reculeg pe hârtia aceasta, cauza fiind Umbertino, pe care-l văd mergând alături de mine cu pasul său mic şi nesigur, analizez modul în care bucuria, întotdeauna irațională, este distribuită la fel de irațional printre oameni.

Soseşte în cantități mari, iar aceea – unica – destul de rațională la copiii care nu înțeleg nimic. Apoi, atunci când, în copilărie, începe studierea maşinii colosale care ne e încredințată, viața, şinele ce sfârşesc unde încep, nu vedem încă relația care există între noi şi ea şi o studiem cu obiectivitate şi bucurie întreruptă de fulgere de mare spaimă. Adolescența e teribilă, fiindcă atunci începi să descoperi că maşina e făcută ca să ne apuce cu dinții şi nu vezi unde, printre atâtea mecanisme, poți să pui piciorul în siguranță. În viața mea seninătatea a sosit târziu poate pentru că, din pricina bolii, adolescența mi s-a prelungit peste limita normală, pe când în jur cei de-o seamă cu mine trăiau de-acum în ea fără să o vadă, asemenea morarului ce doarme liniştit lângă moara care se-nvârte scârțâind. Însă seninătatea – alcătuită din resemnare şi curiozitate mereu vie – soseşte pentru toți, iar eu merg lângă Umbertino semănând foarte mult cu el. Mergem foarte bine mai departe împreună. Piciorul lui slab îl împiedică să găsească pasul meu mult prea lent, iar eu rămân asociat cu el prin slăbiciunea plămânilor mei. El e senin, fiindcă maşina îl amuză, pe când eu, nu din cauză că mă gândesc că ea nu îmi mai poate face rău, căci apropiata moarte mă va elibera – într-adevăr, până acum moartea nu e decât în afara mea, apropiindu-se uneori prin câte-un raționament –, ci fiindcă eu sunt de-acum atât de obişnuit cu

maşina, încât mă sperii atunci când mă gândesc uneori că oamenii pot fi mai buni decât am crezut eu sau că viaţa poate fi mai serioasă decât mi s-a părut întotdeauna. Sângele mi se urcă la cap de parcă aş fi gata să cad.

Bietul Umbertino! Spaimele neaşteptate îi întrerup bucuria şi curiozitatea. În familie e celebră o manifestare a spaimei sale de acum câţiva ani. Pregeta mereu să adoarmă în întuneric, iar într-o zi maică-sa a vrut să-l convingă că n-avea de ce să se sperie, fiindcă leii nu trăiesc în zona noastră, şi apoi pentru că în casă uşile şi ferestrele sunt închise ermetic. Însă el a spus că-i era frică de oamenii care trec prin *crătături* (crăpături). Era o mare descoperire aceea că uşile şi ferestrele nu sunt niciodată închise suficient pentru a împiedica pericolul să intre.

Uneori exagerează până şi relele acestei lumi. Odată i-au fost dăruiţi pantofiori noi, foarte lucioşi, înfrumuseţaţi cu o cataramă. Ca să se liniştească în pat, a dorit să îşi pună pantofiorii în picioare, iar eu nu voi putea uita omuleţul transpirat tot în somn, întins pe spate, cu pantofiorii în picioarele goale puse pe pat. Nici măcar somnul nu reuşea să-i distragă atenţia. Evident că viaţa e mai bună decât şi-o închipuia el atunci, drept pentru care toţi oamenii se descalţă liniştiţi de cizme atunci când se culcă.

Astfel, un copilaş de trei ani este o maşinuţă cu care tuturor le place să se joace. Atingi un butonaş la un capăt şi ai imediat o reacţie la celălalt. Regret c-am deranjat şi eu o dată prin intervenţia mea mersul regulat al acelei maşinuţe.

Invitat la cină de Valentino, am ajuns atât de devreme, că l-am găsit pe Umbertino la masă mâncând un măr după cina lui. Imediat am luat un altul din coşul de fructe, m-am prefăcut că-l scosesem din gâtul lui şi l-am făcut să creadă că era cel pe care îl mâncase el. Uimit şi speriat, micuţul a început să-l mănânce şi pe acela dat fiind că era al lui, iar eu i-am îngăduit să o facă ca şi cum ar fi fost ceva de la sine înţeles. Iar când i-am extras din gât şi cel de-al doilea măr i-aş fi permis să-l mănânce şi pe acela. Dar copilul n-a vrut să audă, dat fiind că micul său stomac nu simţea uşurarea pe care ar fi trebuit să o simtă în urma operaţiei mele.

Eu nu m-am mai gândit la toate astea până târziu, când am plecat spre casă cu Augusta. Antonia a vrut să-l vedem dormind pe micuţ. Dormea într-un pătuţ acoperit cu o plasă. A fost întors fără grijă comutatorul pentru

lumină, întrucât se ştia că atunci când Umbertino adormise complet nu era nici un pericol să-l trezeşti. L-am descoperit agăţat de plasa pe care îşi punea capul în loc de pernă. Obrajii îi ardeau şi – poate mi s-a părut – respiraţia era mai precipitată decât de obicei. Antonia l-a aşezat la locul lui, iar copilul a lăsat-o să-l pună, murmurând însă:

— Îl mănânc… uite… e iar întreg.

Antonia a râs:

— Un delir care i se trage de la bunicul.

Însă eu am avut inima puţin grea.

Da! Umbertino e puţin neliniştit. În scurta lui existenţă a fost ameninţat şi chiar pedepsit. Dar e sigur că frica este un atribut al cărnii. E asemenea unui înveliş protectiv care o acoperă de cum intră în contact cu aerul. O perverteşte, însă cu siguranţă o protejează. Iar în micul Umbertino se manifestă frica de leii care nu există aici, precum şi de carabinieri care nu s-au sinchisit niciodată de el şi să sperăm că nici nu se vor sinchisi vreodată. Când îi vede merge mai tăcut. Ştie că sunt însărcinaţi cu supravegherea şi ştie că e o supraveghere mai dură decât cea la care a fost supus el, continuă, cam sâcâitoare, dar însoţită de mângâieri şi prăjituri. Nu e deloc sigur că leii n-o să ajungă mai devreme ori mai târziu şi la Trieste, iar carabinierii îşi vor da seama de copilul acesta care uneori i-a înfuriat pe tatăl şi pe bunicul lui şi a făcut-o să plângă pe maică-sa.

Supărările bunicului au fost întotdeauna scurte şi imediat după aceea însoţite de explicaţii dulci, reproşuri adresate atât lui, cât şi mie însumi, însă acestea într-un solilocviu care-mi oferea bunătate, iar nu ruşine. Mergeam atât de bine împreună pe toate străzile oraşului, eu mult mai puţin distrat decât el, fiind readus la realitate de ameninţarea unui automobil ori de admiraţia faţă de copilul acela cu capul plin de aiureli. De aceea îi semănam mai puţin, numai de aceea, doar pentru că nu eram liber, fiind obligat să stau de veghe. Altminteri am fi înaintat împreună, foarte asemănători, adesea tăcuţi, fiindcă Umbertino este obişnuit de-acum să nu spună tot. Ultima oară când am fost împreună se băga în umbra unui copac pentru a admira cum rămânea el fără umbră. Se dădea îndărăt ca să fie complet acoperit de copac, îşi trăgea înapoi un braţ ce ieşea în afară. Reuşea să facă acest lucru şi mergea mai departe tăcut. Poate găsea mult prea infantil

gândul său pentru a-l dezvălui altora.

Odată cu Antonia şi Umbertino ne-a picat adesea în casă o altă belea, dar şi o speranță: domnul Bigioni. Nu Baglioni şi nici Grigioni, cum se numeau alți doi prieteni de care-am fost apropiați cu ani în urmă, ci Bigioni. Când mă adresez lui trebuie să îmi şoptească numele, fiindcă şovăi întotdeauna între cele trei nume, fapt care face şi mai dificile relațiile noastre. Nu-mi e simpatic, deoarece are unele calități de-ale lui Valentino. Când are o părere, e foarte sigură; o declară, o comentează, o ilustrează cu imaginile cele mai concrete, uneori jignitoare. Când mi s-a destăinuit a trebuit să se scuze de faptul că imediat, la moartea lui Valentino, ca să-l plângă, nu găsise ceva mai bun de făcut decât să dorească să se însoare repede cu nevasta acestuia; mi-a explicat că, într-adevăr, în felul acesta recunoştea că se dovedea mai puțin prieten cu Valentino, dar acest lucru era compensat de uriaşa generozitate pe care Valentino i-o arătase lui, exact ca marinarul acela care, aflându-se pentru mai multe săptămâni singur cu un prieten pe o plută în derivă pe ocean, a murit la timp ca să devină hrană şi salvare pentru celălalt. Găsise imaginea atroce şi, aşa cum mi-a spus-o mie, avea să i-o spună şi Antoniei însăşi. O atare imagine explica totul, iar el era de principiul că pe lumea asta era important să înțelegi tot.

Eu am fost cel dintâi care mi-am dat seama de marea lui speranță. Am vorbit imediat despre acest lucru cu Carlo, care e mai des împreună cu mine. Carlo, cu felul său de a fi sigur pe sine, mi-a spus că pe lumea asta miracolele nu se pot repeta.

— Ce miracole? am întrebat eu mirat.

— Miracolul făcut de Valentino când s-a însurat cu Antonia.

M-am simțit jignit. Oare de ce miracol e nevoie ca să te-nsori cu una dintre cele mai frumoase femei din Trieste? Copila aceasta a fost bucuria familiei noastre, giuvaerul nostru, obiectul admirației tuturor prietenilor noştri, şi chiar şi acum se vorbeşte de ea, spunându-i-se că e frumoasă, frumoasă ca mătuşa Ada, pe când fiica Adei care se află la Buenos Aires e urâtă aşa cum urâtă era draga mea Augusta. Fiecare ființă este alcătuită din urâțenie şi frumusețe; trebuie să-i dai răgaz ca să se manifeste în întregime.

Şi pentru a-i întoarce jignirea i-am povestit lui Carlo de propunerea lui Bigioni, căruia îi promisesem să nu vorbesc despre acest lucru decât cu

Antonia. Iar Carlo a rămas atât de uimit, încât şi-a lăsat ţigara să-i cadă pe jos. A început să râdă: miracolele se repetă. De atunci noi toţi, inclusiv Carlo, am suportat mai bine compania lui Bigioni. Cu toţii i-am acordat protecţia noastră, cu toţii l-am suportat şi l-am iubit, mai puţin Antonia şi Umbertino.

Bigioni (ce idee bună să scriu de mai multe ori numele acesta!) a acţionat aşa cum e făcut, orb la toate, mai puţin faţă de propria dorinţă.

Ne întorsesem de la cimitir după ce îl îngropasem pe bietul Valentino, eu, Carlo, Alfio şi Bigioni. În trăsură Bigioni s-a comportat foarte bine. A vorbit numai despre lunga lui prietenie cu Valentino şi a deplâns plin de însufleţire sfârşitul său prematur. A adăugat şi întrebarea: „Oare ce-am să mă fac fără el?“ Însă aici sunt sigur c-a zâmbit. Sunt convins de acest lucru. Atunci mi s-a părut o grimasă nervoasă a gurii, fiindcă nu bănuiam altceva, întrucât nu era acela momentul să zâmbeşti. Ploua cu găleata şi eram cu toţii uzi. Valentino abia fusese îngropat. Şi eu zâmbeam cumva gândindu-mă la Valentino care, odată ajuns în criptă, asaltat de îndată de morţii care îl precedaseră, cu gestul care-i era obişnuit va fi spus: „Uşurel, vă rog“. Dar în cazul meu asemenea zâmbete nelalocul lor nu pot fi nicidecum legate de rea-voinţă. Pe când Bigioni, după ce a zâmbit, şi-a mângâiat uriaşa barbă blondă şi şi-a trecut mâna peste chelie. Gesturi foarte asemănătoare cu cele ale fiarelor după ce-au mâncat o masă bună şi pe care eu n-am ştiut să le interpretez până când Bigioni nu m-a ales chiar pe mine drept confident. El dorea să se însoare cu nevasta mortului, şi ca atare începuse prin a se urca în trăsura familiei.

Iar din partea lui a fost ceva ridicol să-mi recomande multă discreţie în momentul în care mi s-a destăinuit, dat fiind că înainte de a mă pune la curent cu intenţiile sale i le comunicase din greşeală nici mai mult, nici mai puţin decât lui Umbertino, chiar în aceeaşi zi, când încă era ud leoarcă de apa de la înmormântarea tatălui său. Într-adevăr, casa aceea mare părea goală. Puţin înainte de înmormântare fusese invadată de o mulţime de rude şi prieteni care ne părăsiseră la cimitir şi ne lăsaseră să ne întoarcem singuri acasă. Iar Bigioni privea senin în jurul său. Ce mult loc era pentru el, chiar prea mult. Se simţea atât de sigur, încât poate că se gândea să subînchirieze o parte din casa aceea imediat ce avea să fie a lui.

Şi văzându-l plângând pe Umbertino, pe care Antonia reuşise să-l întristeze interzicându-i să se joace în ziua înmormântării tatălui său, l-a tras către el şi l-a sărutat, în ciuda faptului că băieţelul făcea tot ce putea pentru a se feri de bărbosul acela, ca să fim drepţi bine pieptănat şi a cărui barbă nu era aspră, şi i-a spus că trebuia să se bucure pentru că ploua.

Era un semn că Cerul se deschidea larg ca să-l primească pe sărmanul lui tată.

Eu cunosc o altă zicere din Trieste potrivit căreia şi timpul bun e semn de bună primire în ceruri pentru cel mort. Oraşul meu e plin de oameni cumsecade. În ceea ce depinde de ei toţi morţii se bucură de o bună primire în cer.

Copilul a devenit foarte serios. Intuia o nouă maşină de studiat, cea a Cerului, aşa cum îi era prezentată de Bigioni. Şi văzându-l atât de serios, Bigioni a dorit să-l consoleze şi mai bine şi i-a spus tot:

— Iată-te fără tată. Ţi-ar plăcea să ai un alt tată, pe mine spre exemplu?

Şi acesta era un cuvânt pe care Umbertino nu-l putea uita. Deocamdată s-a îndepărtat de bărbosul acela. Dar a putut, în prezenţa maică-sii şi fără ca ea să bage de seamă, să se joace chiar şi în ziua înmormântării tatălui său. S-a jucat cu Cerul acela. Rămânea închis zile la rând, iar morţii aşteptau afară până când nu ploua. La primii stropi iată că se deschidea şi intrau cu toţii în grup.

Dar a avut o îndoială şi a întrebat-o pe maică-sa:

— Dar dacă nu plouă când moare cineva, atunci acesta este împiedicat pentru totdeauna să intre în paradis, sau doar aşteaptă la intrare?

Ea s-a trezit din toropeala în care o cufundase disperarea şi a cerut explicaţii. Le-a avut şi a putut să afle şi cine-i răvăşise ideile în asemenea hal bietului copil. Atunci i s-a adresat cu blândeţe lui Bigioni, rugându-l să nu-i mai spună astfel de lucruri băiatului. Cu mare blândeţe, întrucât până atunci Bigioni nu i se păruse drept aspirant la moştenirea lui Valentino, ci prietenul său cel mai apropiat, şi ca atare era tratat mai bine decât toţi, decât tatăl, decât mama, decât fratele şi decât vărul ei.

Umbertino a eliminat povestea aceea a Cerului şi a ploii. Copiii au acea mare capacitate de a şti să elimine. Deci, aşa! Nu există nici o relaţie între porţile Cerului şi ploaie? Acel domn Bigioni se înşelase şi nu trebuia să mai

vorbim despre acest lucru.

Însă îi rămânea o altă jucărie: cea a celui de-al doilea tată. În momentul când se culca s-a informat de la dădaca lui: Câți tați putea să aibă cineva pe lumea asta? Bătrâna doică a spus că poți avea unul singur, afară de cazul că ai fi dorit să te naşti din nou. Gândul de a te naşte a doua oară era unul drăguţ, cu care puteai să te joci. Umbertino s-a culcat cu el, dar n-a uitat. Iar dimineața Antonia a avut de furcă să scoată din căpşorul acela multe idei originale pe care le-a găsit. Iar astfel a aflat cu uşurință fraza aceea imprudentă a lui Bigioni.

Şi nu i-a iertat-o. Bigioni n-a mai fost socotit prietenul lui Valentino, ci duşmanul lui, şi ca atare şi duşmanul ei, al soției supraviețuitoare. Ea mi-a spus-o în dimineața următoare. Şi-a întrerupt plânsetul său lung în brațele mele, urlând:

— Iar această nenorocire uriaşă, cea mai mare care i se poate întâmpla unei femei, este amplificată cu jigniri de tot felul. Şi mi-a povestit ceea ce-i fusese relatat destul de exact de Umbertino.

Povestirea ei cuprindea multe exagerări. Jigniri de tot felul? Din partea bietului Bigioni nu fusese decât o singură jignire: aceea de a-i propune atât de repede căsătoria. Să trecem peste cealaltă exagerare de a taxa nenorocirea ei drept cea mai mare care s-a abătut vreodată asupra unei femei. Trebuie să-i îngăduim oricărui om care suferă satisfacţia, să zicem chiar bucuria, de a-şi exalta propria suferință. Chiar şi atunci când am citit o astfel de frază a lui Iov, am admirat strigătul acela ca pe un strigăt de superbă bucurie.

Acum mă aşteptam ca bietul Bigioni să fie aruncat afară din casă în şuturi. Nu s-a întâmplat nimic de acest fel. Era duşmanul, dar fusese şi prietenul sărmanului Valentino, şi ca atare trebuia respectat. Tot ceea ce avusese vreo legătură cu el a rămas nemişcat în casă, iar prin urmare şi Bigioni care fuma cu mine, îl asista pe Alfio când picta, pe Carlo când studia la medicină, pe Augusta când se îngrijea de animale. Îi era permis chiar să vorbească despre Valentino cu Antonietta, însă despre nimic altceva, şi nu-i era îngăduit să se ocupe prea mult de Umbertino. De altfel, eu însumi îl suportam cu neplăcere drept tovarăş în excursiile mele. Cu noi, bătrânul şi tânărul visător se potrivea cu greu oricât se sforța să facă acest

lucru. Într-o zi am ajuns cu el deasupra tunelului care se deschidea în munte şi în care Umbertino văzuse odată cum dispărea un tren. Puţin mai înainte trecusem foarte aproape de deschizătura aceea, iar Umbertino abia de se uitase la ea. Acum, de sus, se căţărase pe un mic zid şi privea nemişcat gura aceea deschisă pe care o vedea pentru prima dată din acel loc. Bigioni nu înţelegea şi căsca. Îl văzuse mai înainte de aproape şi nu îl interesase. Ce rost avea să stea acum într-o poziţie atât de incomodă, ba chiar periculoasă, care mă obliga pe mine să-l supraveghez cu mare atenţie ca să-l vadă de departe? Însă Umbertino a avut noroc. O locomotivă cu tenderul ei a ieşit fluierând din gaura aceea. Umbertino a început să urle de plăcere, iar Bigioni speriat l-a apucat şi el de jachetă, spunând:

— Uite, acum se sperie!

Oare bietul Bigioni se ocupase cu caii înainte să se dedice Antoniettei?

În sfârşit, n-a fost dat afară din casă. Antonietta plângea:

— Nu pot să mă port rău cu prietenul – deşi trădător – lui Valentino.

Şi îl suporta. Faptul curios era că, cu cât ne îndepărtam de ziua morţii bietului Valentino, purtarea ei cu prietenul acestuia se făcea mai dură. Abia, abia de-i mai răspundea la salut. Uneori se prefăcea că nu observă prezenţa lui. Părea că face experienţe ca să descopere cu exactitate punctul la care putea ajunge fără să-l dea afară. Eu n-aş vrea s-o vorbesc prea mult de rău pe singura mea fiică, dar aici trebuie să fiu sincer, dacă aceste notaţii pot păstra o anumită valoare, şi să declar că, după mine, prezenţa lui Bigioni îi convenea Antoniettei pentru a putea amplifica şi prelungi manifestările ei de durere pentru moartea sărmanului Valentino. Deveneau ceva mai violente atunci când el o tulbura cu prezenţa lui.

Şi trebuie să spun că noi toţi am urmat exemplul său, căutând adică punctul unde puteam ajunge cu el fără să-l dăm pe uşă afară. Eu înaintea tuturor. La câteva zile după moartea lui Valentino, el a venit să mi se destăinuie şi să îmi ceară sfatul. L-am ascultat cu interes şi curiozitate şi m-am prefăcut că nu aflasem de-acum totul de la Antonia, care aflase de la Umbertino. Fusesem instruit să mă comport astfel de Antonia, care se gândea că atunci când el avea să-şi mărturisească dragostea nu s-ar fi putut eschiva de la obligaţia de a-l da afară din casă.

Nu-mi displăcea să ascult povestea unui om care voia să se însoare cu o

singură femeie pe lumea asta, cu aceea şi cu nici una alta. Antonia îmi risipise îndoiala că Bigioni se putuse lega de ea din interes: nu, el era foarte bogat, mult mai bogat decât Valentino, care făcuse afaceri cu el, şi ca atare cunoştea exact situaţia sa. Răsuflând greu, Bigioni a început prin a-mi povesti că nu iubise niciodată în viaţa lui. Imediat m-am prefăcut că îl cred, întrucât e un lucru pe care uneori l-am afirmat despre mine însumi, găsind că erau foarte amabili cei care mă crezuseră. Însă puţin după aceea, cunoscându-l mai bine, l-am crezut cu adevărat. El pur şi simplu nu-şi dădea seama că pe lumea asta existau şi alte femei în afară de Antonia. Era suficient să umbli cu el pe străzi ca să îţi dai seama de acest lucru. Nu vedea nenumăratele picioare goale ce erau etalate înfrumuseţate de mătase.

Şi mi-a povestit: el şi Valentino (cu puţin mai tânăr decât el) legaseră o prietenie strânsă care dura din copilăria lor. Erau uniţi de efortul egoist de a se îmbogăţi şi se părea că femeia compromiţătoare şi costisitoare era exclusă din viaţa lor. N-au exclus-o niciodată în mod formal, dar nici nu s-au gândit la ea. Râdeau de cei ce se lăsau în voia dragostei fără nici o grijă pentru ei înşişi şi pentru propriul viitor. Oare cum se putea face aşa ceva? Amândoi trăiau ca nişte urşi şi refuzau să frecventeze societatea. Evident, fusese necesară moartea prematură a fratelui pentru ca Valentino să ajungă la o soţie, iar acum moartea lui pentru ca Bigioni să aibă parte de o aventură asemănătoare. Şi mi-a povestit cu deplină ingenuitate efectul pe care l-a avut căsătoria lui Valentino. Între timp, regula, care le susţinuse existenţa amândurora, fusese ruptă. El se simţea liber asemenea celui care s-a legat cu un altul să nu fumeze, iar respectivul rupe înţelegerea. Însă cum să foloseşti o atare libertate? Bigioni nu ştia cum să facă să caute în lumea largă ca să-şi găsească nevastă, continuând să se mişte între birou, propria casă şi casa lui Valentino, astfel că, deşi hotărâse să se căsătorească, a aşteptat. Fireşte că în preajma Antoniei nu şi-a găsit nici o tovarăşă. Şi continuând să aştepte, s-a îndrăgostit de Antonia.

Jura că nu se gândise niciodată că Valentino putea să moară şi niciodată nu i-ar fi dorit să moară. El era absolut nevinovat pentru moartea aceea, însă când aceasta a survenit şi-a iubit prietenul mai mult decât atunci când era în viaţă. Până atunci trăise în admiraţia fericirii prietenului. Iar acum spunea că vrea să se însoare cu Antonietta pentru că ea dăduse dovadă că este

adevărata soție a unui om muncitor şi modest. Invers, după aceea mi-a fost uşor să descopăr că el era plin de iubire, precum şi de o dorință pe care obstacolul o făcea frenetică. Îmi amintesc de faptul că ceva similar mi s-a întâmplat şi mie. Fireşte, în ziua de azi, având în vedere practica mea îndelungată, îmi e greu să pricep o asemenea nebunie. Măcar de-ai avea femei de cele mai diferite feluri, mari, mici, blonde ori brunete! Vorbesc pentru cei cărora li se cuvin, cei tineri, cei puternici, cei frumoşi, care pot fi iubiți de ele.

Însă din pricina lui Bigioni m-am gândit mult la femeia aceea singulară care putea să satisfacă dorința unui bărbat, având măsurile potrivite, înzestrată cu un zâmbet anume, cu un anumit ton al vocii, cu un anume fel de a se îmbrăca, care o însoțesc chiar şi când e goală. Şi se vede că nu sunt atât de bătrân dacă am putut pricepe acest lucru.

De aceea, prima mea discuție cu Bigioni a fost destul de nostimă. El mă studia ca şi cum viața lui ar fi putut atârna de o vorbă de-a mea. Iar eu îl studiam pe el înțelegându-l în întregime, descoperind în el chiar şi o anume umilință de a trebui să depindă atât de mult de voința altcuiva, umilință la care se supunea cu resemnare, fără ca nici măcar să nu viseze o revoltă, ca unui destin dureros. Şi, totodată, mă studiam pe mine însumi cu o anumită anxietate. Oare înțelegând dădeam dovadă de tinerețe ori de o bătrânețe teribilă, de surzenie şi de orbire, nepricepând nimic? Am crezut că am înțeles tot. Pentru mine era mai greu, fiindcă eu nu mă puteam gândi – pentru a participa alături de el – la aceeaşi femeie care era fiica mea, ci trebuia să descopăr, pentru a face experiența, o altă femeie. Şi m-am gândit la o femeie frumoasă şi mare – cum zicea Aretino[102], care se pricepea – pe care o întâlnesc uneori şi pentru care ajung chiar să-mi pun ochelarii ca să văd mai bine de departe: toată armonie, forță, un belşug de forme fără exagerare, piciorul nu prea mic, dar bine încălțat, şi glezna proporțional mică. În sfârşit, o femeie care poate părea unică pentru mai mult ori mai puțin timp.

102. Pietro Aretino (1492–1556), scriitor italian, cunoscut, între altele, pentru poemele sale cu conținut licențios.

Înțelegeam totul şi de aceea confidențele lui Bigioni mi-au făcut plăcere.

A trebuit să-i temperez nerăbdarea, să-i explic că într-o familie ca a noastră doliul ţinea mult timp. Apoi era treaba Antoniettei să hotărască. Cât despre mine, eu, bucuros şi prieteneşte, îi strângeam mâna şi îi promiteam să-l ajut.

Însă apoi confidenţele lui s-au repetat mult prea des. Mă căuta de câte ori Antonietta îl trata cu prea mare răceală. La rândul meu, pentru un timp m-am pretat şi eu: mi se părea că voia să părăsească definitiv casa noastră, iar eu aveam motivele mele ca să-l reţin. Opream gramofonul pe care tocmai îl pusesem în mişcare şi mă resemnam. Ca să spun drept, urmăream gândul muzical pe care trebuise să-l întrerup şi îl lăsam pe celălalt să continue să vorbească. Eu sunt perfect capabil să stau să ascult un om care-mi vorbeşte fără să aud un singur cuvânt din ceea ce-mi spune. A mers foarte bine. Desigur, lucrurile pe care mi le povestise el eu le ştiam de-acum. Drept răspuns i l-am dat pe cel la care se aştepta, adică o puternică strângere de mână şi o vorbă de compătimire. Însă după aceea vizitele sale în biroul meu au devenit mult prea frecvente. Fiecare gest de indiferenţă din partea Antoniettei îl arunca în braţele mele. Intra şi se aştepta ca eu să încetez imediat să cânt ori să citesc. Într-o zi a intrat chiar în momentul în care cu mari eforturi reuşisem să-l îndepărtez pe Umbertino, care îşi pusese în gând să descopere de ce urla gramofonul. Pierzându-mi răbdarea, am propus ca el să vorbească fără ca eu să trebuiască să întrerup muzica. Pusesem Simfonia a IX-a, pe care mi-o acordam o dată pe săptămână, şi nu era îngăduit să întrerupi o astfel de muzică. L-am invitat să vorbească încet şi i-am promis că aveam să-l ascult, sorbindu-i fiecare cuvânt. El a stat tăcut aşteptând să se termine discul, iar când mă pregăteam să-l schimb a început să vorbească. Nu mai putea. Acum Antonietta dispărea din casă când sosea el. De ce? Din moment ce el nu cerea altceva decât permisiunea de a-l plânge alături de ea pe soţul decedat?

În scurtul răstimp necesar pentru a schimba discul i-am putut spune că el comisese o gravă imprudenţă încrezându-se în Umbertino, dar am încetat să mai vorbesc când a reînceput muzica. Intenţionam să-l ascult, dar în nici un caz să facem conversaţie când mergea muzica. Curând el a plecat. Era frate de cruce cu Valentino în materie de muzică. Numai că Valentino era complet surd şi putea să asculte muzică ceasuri în şir fără să dea nici un semn de nerăbdare. Îşi fuma trabucul lung cu pufăituri, în ritmul muzicii. În

schimb, Bigioni era asemenea unui câine cu auz fin. Devenea imediat nervos şi sfârşea prin a o lua din loc. Mi-am mângâiat gramofonul cu gratitudine.

Însă Bigioni n-a plecat, în ciuda faptului că şi toţi ceilalţi făceau cu el aceleaşi experienţe. Augusta l-a tratat întotdeauna cu blândeţe, dar a şi profitat de el. L-a trimis s-o plimbe pe căţeluşa ei, Musetta, iar o dată l-a obligat chiar să-i dea cu alifie animăluţului care luase râie. În felul ăsta, Augusta considera că îi acordă un soi de privilegiu. Dar nici măcar acest privilegiu nu a reuşit să-l alunge pe Bigioni. Şi a fost bun cu Musetta, care l-a considerat drept unul din familie.

Alfio, cum e el, n-a făcut experienţe, însă şi-a dat drumul la asemenea manifestări suficiente să îndepărteze din casă orice obiect, chiar şi pe cele agăţate de pereţi, însă nu pe un individ viu precum Bernardo Bigioni. Într-o zi, într-o pornire de durere, Antonietta, în prezenţa curtezanului ei, a vorbit şi de Alfio, care-i mâhnea pe toţi cu ciudăţeniile sale şi cu pictura lui incomprehensibilă. Iată într-adevăr prilejul de a se dovedi util în familie, iar Bigioni a procedat la convertirea lui Alfio cu entuziasmul pe care îl punea în toate acţiunile destinate să-l apropie de Antonietta. Nu ştiu ce-i va fi spus lui Alfio, însă, întâmplător, l-am găsit în micul coridor din faţa atelierului lui Alfio, imediat după discuţia lor, ştergându-şi sudoarea de pe frunte. Capul acela al său, lipsit de păr în creştet, dar înzestrat cu mult păr la bază până la gât, avea o mare predispoziţie către transpiraţie.

Alfio nici nu s-a gândit să îşi schimbe pictura, însă Bigioni s-a grăbit să-şi schimbe gustul. Voia să cumpere cu orice preţ un tablou de-a lui Alfio. Se convingea tot mai mult de frumuseţea acelor lucrări. Dar Alfio se ţinea tare. Voia să fie sigur că acela care cumpăra o pictură de-a sa (pe care eu o calificam de pictură-bălăceală) să ştie s-o şi aprecieze. Iar într-o zi Bigioni a venit la mine să mă roage nu să-i obţin dragostea Antoniettei, ci numai prietenia lui Alfio şi să-l rog să-i vândă un tablou. Nu se mai putea spune că Bigioni era monoton. Iar eu nu m-am plictisit ascultându-l. Dimpotrivă. Propunerea lui a făcut să mi se urce sângele la cap, dându-mi seama ce lipsit de influenţă eram în propria casă. Nu îi puteam obţine dragostea Antoniettei şi pentru asta trebuia să mă resemnez, fiindcă evident nu era treaba mea, dar nici măcar nu puteam să-l determin pe Alfio să-l trateze mai

bine pe bietul Bigioni. Nu aveam nici o putere, simțindu-mă totuşi apăsat de o anumită responsabilitate. Ca să-l îmblânzesc pe Bigioni, i-am promis ceva care, cu o ingenuitate incredibilă din partea mea, pentru o clipă mi s-a părut că îl putea despăgubi pentru refuzul lui Alfio: adică i-am propus să-i vând eu tabloul lui Alfio, cel pe care-l țineam ascuns în sertar, cu acelaşi preț cu care îmi fusese vândut mie. Însă Bigioni nici măcar n-a vrut să vadă tabloul şi a plecat ca din puşcă, de parcă aş fi intonat Simfonia a IX-a, privindu-mă cu aerul unuia care întrerupe o discuție de frică să nu fie înşelat. De data asta mi s-a părut nepoliticos şi am privit în urma lui plin de ranchiună. Apoi m-am gândit: Bigioni voia să-l cumpere chiar pe Alfio, iar nu tabloul său. Dacă ar fi cumpărat tabloul de la mine, exista riscul ca Alfio să se supere şi mai rău pe el.

Dar eu cred că Bigioni ar fi fugit din casa aceea a noastră care pentru el era un adevărat loc de penitență dacă n-ar fi fost Clara, sora lui Valentino. După moartea fratelui, ea, care era cu câțiva ani mai mare decât Antonia, venea în fiecare zi să-i țină companie Antoniei timp de două ceasuri după-amiaza. La început eu n-o simpatizasem. Înainte de toate, nu-mi plăcea, aşa grasă şi voinică, cu picioarele acelea musculoase pe care ar fi stat foarte bine o fustă onorabil de lungă, cum se obişnuia pe vremea mea. Avea ochi frumoşi, vii, pe care uneori când zâmbea şi-i acoperea maliții os, dar care nu aparțineau acelui corp şi care din acest motiv îl urâțeau şi mai tare, scoțându-l şi mai mult în evidență. Apoi, cunoscând-o cât era de bună şi de blândă, am îndrăgit-o şi eu. Iar Augusta i-a arătat o afecțiune izvorând mai ales din recunoştință. Pentru ea, fiica aceea care plângea mereu era o adevărată piedică, iar când venea Clara, ea era eliberată pentru două ore bune. Nu ştiu acest lucru pentru că l-aş fi constatat personal, dar Augusta m-a asigurat că Antonia, când era în compania Clarei, plângea mult mai puțin. Înțeleg: îşi propun să verse acea anumită cantitate de lacrimi, iar în două o realizează mai repede.

Am îndrăgit-o mai ales pentru comportamentul său față de Bigioni. Mă aşteptam ca, în calitate de soră a lui Valentino, să ajute să fie dat afară din casă. În schimb, ea a fost fermă, dar amabilă cu el. Şi-a deschis sufletul Augustei şi i-a spus că ea credea sincer că mai devreme sau mai târziu o femeie tânără ca Antonietta ar fi sfârşit prin a se recăsători. Şi-atunci era

mai bine s-o facă cu Bigioni, care fusese un prieten devotat al lui Valentino, decât cu altcineva. Însă Bigioni greşea cu siguranţă dorind să obţină atât de repede ceea ce nu i se cuvenea. Acum, sarcina ei şi a noastră a tuturor era să-l supraveghem şi să-l păstrăm pentru timpuri mai bune.

Am fost încântat. Era mult mai practică decât biata Antonietta, care nu pricepea nimic despre lume. Aşa trebuia acţionat. Cu siguranţă că şi ea suferea pentru moartea fratelui, dar, cu frumoşii săi ochi deschişi la culoare şi atât de puternici, rămânea prudentă şi atentă. Da, trebuia să ne obişnuim cu ochii aceia, pentru că ochii nu sunt niciodată prea puternici. Iar apoi aceştia vedeau limpede chiar şi printre lacrimi.

De atunci a fost compania noastră preferată. Când Antonietta se înfuria dimineaţa, înainte de sosirea Clarei, deranjul era mai puţin intens, fiindcă se ştia că în curând avea să sosească ajutorul. Şi sosea cu sfinţenie. Atunci, anunţaţi de sosirea ei, întru totul uşuraţi, Augusta şi cu mine ne duceam s-o întâmpinăm şi o însoţeam ca în procesiune până la camera Antoniettei. Ea mergea înaintea noastră ascultându-ne şi întrerupea tânguielile noastre amintindu-ne gravitatea pierderii suferite de Antonietta. Era foarte atentă să-i acorde fiecăruia dreptatea ce i se cuvenea. Şi în fiecare zi trebuia să apelăm la ea ca s-o punem la punct pe Antonietta, care se înfuriase pentru că în perioada de doliu dădusem o masă unor vechi prieteni de-ai noştri, sau să-i suportăm mustrările, fiindcă am fi dorit ca încet-încet să înceapă să se elibereze de numeroasele văluri care aveau să-i fie foarte grele în vara care înainta. O zi, dreptatea era de partea noastră, într-alta, balanţa era mai curând favorabilă Antoniettei. Iar noi toţi ne supuneam plini de bunăvoinţă judecăţii sale.

Mă gândeam adesea la fata aceea urâtă care mă lămurea cum în nici un caz instinctele noastre nu pot fi abolite, ci cel mult deviate spre ţinte pentru care nu erau făcute. În fond, oricât de ataşată era de memoria fratelui – ataşament demonstrat cu atâta stăruinţă prin plânsul pe care ea i-l dedica în fiecare zi în compania Antoniettei – nu putea evita s-o insulte încurajând dragostea lui Bigioni. E simplu: atunci când unui om îi este luată posibilitatea de a face dragoste pe cont propriu e constrâns de instinctul imperativ s-o facă pe socoteala altcuiva.

Rareori micile noastre certuri cu Antonietta izbucneau din nou imediat

după-amiaza. Se părea că influenţa benefică a Clarei ajunsese să se extindă cu siguranţă până a doua zi dimineaţa. Trebuia numai să fim atenţi cu vorbele, ceea ce, la bătrâneţea mea, îmi e puţin cam greu. În anii mei de bătrâneţe gafa chiar mă urmăreşte.

Stăteam pe verandă după cină la ora când de obicei răsuna cântecul beţivanului meu. Flecărisem puţin şi, în comparaţie cu alte seri, îndrăznesc să spun cu plăcere, deşi plăcerea aceea fusese folosită ca să mă plâng cu oarecare amărăciune de nepotul meu Carlo, băiatul lui Guido, care în seara aceea mi se părea plin de defecte, puţin afectuos şi puţin serios. Antonietta mă susţinuse şi acest lucru contribuia ca să-mi facă discursul mai uşor şi mai amplu. Era o mare mângâiere să mă simt susţinut de fata mea. Întotdeauna sunt atât de singur! Mi se părea că înaintez sprijinindu-mă de braţul ei ori că uşoara ei greutate era susţinută de a mea.

Neatenţia mea a provenit de la o plimbare pe care am făcut-o până la gardul vilei pe alee ca să văd, pentru a mă simţi şi mai bine, dacă nu cumva trecuse beţivul meu. În seara aceea nu a venit. Am râs, gândindu-mă că poate băuse mai mult decât în mod obişnuit, iar acum îşi cânta cântecul său plăcut întins pe vreo bancă dintr-un parc. Desigur, chiar dacă nu putea cânta fără muzică, n-ar fi fost în stare să adoarmă.

Era târziu şi voiam să mă culc. Însă mai înainte am vrut să-i mulţumesc Antoniettei pentru a-mi fi dăruit ora aceea frumoasă. Sărutând-o pe frunte, am şoptit:

— Mulţumesc, fata mea. Am petrecut împreună o seară frumoasă.

Imediat chipul i s-a întunecat. A rămas o clipă tăcută, iar apoi a spus lent, ca şi cum s-ar fi studiat pe sine însăşi:

— Da, o seară de parcă Valentino nu ar fi murit.

A rămas încă o clipă şovăind, apoi a izbucnit în hohote şi a alergat spre camera ei. Augusta a urmat-o imediat, dar Antonietta, văzând-o, a intrat şi s-a încuiat înăuntru. Maică-sa a rămas dinaintea uşii, rugând-o încet să-i deschidă. Antonietta nu i-a răspuns şi-atunci eu, supărat, i-am întors spatele uşii aceleia şi m-am dus să mă culc. Eram nu numai indignat, dar chiar şi foarte jignit. Dumnezeule! La şaptezeci de ani e greu să nu te superi pentru o lipsă de respect.

Şi supărarea mea a durat vreme îndelungată. Mă culcasem, dar nu

reuşeam să dorm. Târziu am găsit altceva: bănuiala că greşisem eu. Oare de ce simțisem nevoia să constat că ea fusese distrasă de flecărelile mele privind caracterul lui Carlo? Ea regreta când îşi părăsea fie şi numai pentru câteva ceasuri durerea ei şi gândul la defunct şi ştiam acest lucru, iar eu simțisem nevoia s-o anunț imediat că în felul acesta se abătea de la subiect? Şi am întrevăzut posibilitatea ca un descendent de-al meu să fie făcut astfel, dispus la o dăruire totală şi la legăminte. Mă recunoşteam în Antonietta, deşi deformat şi chiar şi mai puțin amabil. A fost un mic coşmar. Şi-atunci şi pictura lui Alfio putea fi a mea? Acum, că-mi corectasem muzica cu gramofonul, îmi aminteam cum, cât timp cântasem la vioară, ea era alcătuită din sunete aproximative şi din ritmuri greşite, ceva asemănător cu pictura lui Alfio. M-am răsucit în pat plin de remuşcări.

Când Augusta a venit şi ea să se culce, am căutat să-mi revin şi să mă revolt împotriva acelei judecăți privind comportamentul meu, precum şi împotriva concepției că aş fi fost – deşi nevinovat – sursa tuturor violențelor care-mi bântuiau casa. Am întrebat-o pe Augusta ce i-a spus, prefăcându-mă că mă trezeam atunci, pentru a-mi dovedi absoluta nevinovăție, cea care e atât de aproape de somn.

Însă când ea mi-a povestit că Antonietta îi zisese că, auzindu-mă savurând bucuria acelei seri, i se păruse pur şi simplu că primise un reproş din chiar gura lui Valentino, am căzut la loc pe pernă, învins. Am luptat! Eu voisem să spun doar că ora aceea fusese atât de plăcută, încât imediat mă simțisem mai bine pregătit de somn. Nu era nicidecum vorba despre o bucurie ce ar fi putut leza doliul.

Cu un oftat, Augusta s-a întins în patul său după ce trăsese mai aproape fotoliul pe care dormea cățeluşa ei bine învelită. A şoptit:

— Ştii bine cum e făcută ea.

Mi s-a părut că vrea să-mi reproşeze că eu o făcusem aşa. Şi am tăcut. Seara aceea n-am vrut să protestez. Şi am văzut toată partea din viața mea care fusese dedicată remuşcărilor şi regretelor în vreme ce, ca să fiu drept, nu puteam sesiza vreo ticăloşie. Poate că vor fi fost, dar eu nu mi le aminteam, după cum nu şi le amintea Antonietta, căreia îi revenise partea mai puțin plăcută a moştenirii. Mulți moştenesc de la tată nasul lung şi coroiat, lăsându-le fraților statura lui frumoasă sau ochii expresivi. Ei îi

reveneau remuşcările mele, la ea mult mai insuportabile, fiindcă erau cu totul iraționale.

Curând, răsuflarea Augustei – care devenise cu vârsta mai zgomotoasă – m-a anunțat că ea dormea de-acum. În întuneric am scos limba la ea ca un băiat prost-crescut. Atâta nevinovăție mi s-a părut apoi excesivă. Rămâneam complet singur să sufăr cu remuşcările mele. Destul de just ceea ce primeam dacă vorbisem aiurea. Supărător, insuportabil să văd renăscând în copiii mei cele mai grave defecte ale mele.

Carlo este într-adevăr o persoană atât de amuzantă, încât te poți distra numai apucându-te să vorbeşti despre el. Aparent nici el n-ar avea nimic din tatăl său. Poate siguranța, siguranța lui Guido când cântă la vioară. Eu merg să caut analogia cea mai îndepărtată. Dar Carlo nu cântă la nici un instrument, iar siguranța şi-o manifestă în felul de a trăi şi a se bucura. Trăind prudent, fără să facă nici o greşeală care să-l afecteze, şi bucurându-se din plin de viață. Uneori pare obosit, dar, în afară de sănătatea sa (de care n-are prea multă grijă, deşi este student la Medicină, ceea ce te-ar putea face să te îndoieşti de calitatea studiilor sale), nu pune în pericol nimic altceva. Primeşte de-acasă un stipendiu care nu e exagerat, dar care îi ajunge perfect. E împotriva revalorizării lirei, întrucât nu i-ar conveni, pentru că îşi primeşte stipendiul în valută străină, însă altminteri nu se ocupă de politică. Poate s-a îndepărtat de patria noastră din pricina celei noi, de care însă cred că se ocupă puțin. Acum, că vorbeşte perfect italieneşte, mi se pare că exprimarea sa are o mai mare vioiciune decât cea a tinerilor de vârsta lui. În gura celui mai mare număr dintre noi cuvântul este cam tocit din pricina folosirii îndelungate. Cine dintre noi se străduie să inventeze? În schimb, el traduce bucuros expresii din spaniola sa argentiniană şi totul în gura lui se reîmprospătează fără efort. Studiază tot ceea ce are nevoie. Ştie pe dinafară pasaje în greacă şi în latină, pe care le citează cu mare furie, amintindu-şi efortul făcut ca să le țină minte. Ştiu din propria sa mărturie că trupul său a devenit atât de subțire datorită trecerii, la gimnaziu şi la liceu, din clasă în clasă prin gaura cheii.

Iubeşte femeile hotărât şi convins. Ba chiar, deşi se distrează la toate felurile de jocuri (îndeosebi de cărți), declară cu voce tare că pe lumea asta există o singură plăcere. Şi nu se poate abține de a face aluzii continue la

plăcerea aceea, astfel încât, dacă n-ar fi întotdeauna foarte spirituale, ne-ar jigni. Uneori se supără pe Augusta, care nu ştie niciodată să-i ghicească sensurile ascunse. Noi doi, maliţioşi, râdem mult, însă niciodată cât ea, după ce, în sfârşit, a priceput. Când reuşeşte să le înţeleagă, ameninţă să cadă de pe scaun de râs. O seninătate plăcută cuprinde întreaga adunare când e prezent el, evident dacă în acea adunare nu există obstacole prea mari precum, în casa noastră, un Alfio jignit în pictura lui sau o Antonietta în doliu profund.

Însă seninătatea lui nu e diminuată de nici o grijă. Ne-a povestit că a fost urmărit de ghinion la joc timp de mai multe zile. „Nenorocirea nu e mare – a spus cu aerul că descoperă un lucru extraordinar – când cărţile sunt proaste. La poker pierderea cea mare e produsă de cărţile bune. Săptămâna asta am fost norocos, din păcate.“ Pierdea rar, fiindcă ştia întotdeauna să joace puţin mai bine decât toţi adversarii săi. Şi ştia să joace toate jocurile. Ştiu că de câţiva ani există un joc foarte greu care se numeşte bridge. Dar am aflat de existenţa lui simultan cu ştirea că în oraş cel mai bun jucător al unui atare joc abia sosit din Anglia era Carlo. „Canalia – m-am gândit (fără însă să-mi amintesc că era băiatul lui Guido) –, ăsta cunoaşte toate jocurile. Şi-mi e superior chiar şi la singurul joc de cărţi pe care continui să-l practic, cel al unei pasienţe nu foarte complicate.“

Mă anunţa că am greşit dintr-o privire. După care mă lăsa în pace, dedicându-se ziarului său, şi revenea la jocul meu cu o sugestie deosebit de potrivită care mă ajuta foarte mult şi care mie, ce fixam cărţile încontinuu, îmi venea drept ajutorul de care aveam nevoie. Însă, deşi nu lăsam să se vadă, intervenţia lui mă enerva şi mă tulbura, întrucât mie îmi place pasienţa, pentru că se joacă de unul singur. Apoi mă resemnam: se ştie că cel care nu joacă sesizează mai bine decât jucătorul care e distrat de însuşi efortul la care se supune. Eu m-am lăsat de mult de toate celelalte jocuri. În ultimii ani, când mă aşezam la o masă de joc mă simţeam imediat condamnat, ceea ce era un sentiment atât de neplăcut, încât a trebuit să renunţ. Curios! Mă simt atât de tânăr şi sunt atât de diferit de cel care eram în tinereţe. Oare să fie asta adevărata, marea bătrâneţe?

Compania lui îmi era deosebit de agreabilă. Eu eram în continuare în îngrijirea doctorului Raulli, însă purgativul pe care-l luam zilnic îmi era

prescris de Carlo, iar de o lună tot de el şi expectorantul (care drept să spun la început mi s-a părut ceva miraculos, dar acum mai puțin). În sfârşit, tot la sfatul lui, regimul meu a devenit tot mai exagerat. Am slăbit şi mă simt, ca să spun drept, mai bine acum decât acum câțiva ani. Dacă o s-o țin aşa, cine ştie ce sărituri am să fac la optzeci de ani. E suficient să-i laşi regimului timpul necesar ca să acționeze, fiindcă efectul e lent.

Dar de aceea sunt foarte legat de el. Când mă simt deprimat, în loc să mă încurajeze prin cuvinte, îmi ia pulsul şi-apoi râde de mine. Frumoasa lui față albă are o grimasă zeflemitoare destul de afectuoasă. De altfel, nu poți să te superi, fiindcă pe fața aceea este mereu întipărită o uşoară expresie de dispreț pe buza superioară, rasă cu grijă, ce atârnă puțin, o umflătură uşoară care se observă imediat în mijlocul acelor trăsături cu un contur precis, elegant.

Iar apoi mai este şi altceva ce mă leagă de el. Este primul om cu care, de când trăiesc, aşadar în decursul celor şaptezeci de ani în cap, am ştiut să fiu sincer. Iar sinceritatea e o mare destindere, o relaxare extraordinară după atâta efort din partea mea. Dumnezeu ştie ce m-a făcut să mă port aşa. Poate că şi nevoia de a nu-mi înşela medicul. Am fost sincer cu Carlo, chiar dacă nu pe deplin. Nu e indiscret, dar e inteligent, drept pentru care a fost de-ajuns un mic semn de-al meu ca să priceapă totul. N-a fost pomenită nici Carla, nici celelalte femei, ba chiar pe femeile din mahala nici măcar nu le-a bănuit. S-a distrat extraordinar şi eu împreună cu el. El se lăuda cu „păcatele“ sale, iar lauda aceea e ceva atât de plăcut, că n-am putut să nu mă bucur şi eu de ea. Ca atare, am fost ceva mai puțin sincer, sfârşind prin a exagera nițel. Însă nu mult şi nu des. Numai în ce priveşte numărul femeilor. Mai des le-am exagerat calitățile. Însă niciodată nu le-am declarat prințese de sânge. Pe una am numit-o ducesă ca să nu spun că era vorba despre nevasta unui comandor[103]. Aş fi putut să spun nevasta unui cavaler şi n-ar fi fost nici o indiscreție, dar ce să fac? Îmi plăcea să-i par important lui Carlo. Iar apoi mă simțeam atât de bine fiind sincer, încât mi se părea că exagerând eram şi mai sincer. Poate că aşa descopeream ceea ce aş fi făcut dacă alții mi-ar fi îngăduit-o. Confesiunea devenea şi mai sinceră.

103. Grad sau decorație în ordinele cavalereşti, administrator al unui beneficiu ecleziastic sau militar sau formă de recunoaştere civilă acordată cetățenilor care s-au distins într-un domeniu.

Iar Carlo a fost foarte discret.

În fiecare duminică venea la noi la cină. Pentru mine aceea era cea mai bună cină a săptămânii. El era atât de rezistent la agresivitatea altcuiva, încât nu simțea nemulțumirea nimănui până când nu era pur şi simplu urlată şi ca atare era capabil să râdă mult, chiar dacă era aşezat lângă doliul Antoniettei. Nu îl ofensa, pentru că pur şi simplu nu-l vedea. Iar eu îl urmam până unde puteam. Desigur, nu exista nici un moment în care eu să uit doliul Antoniettei şi ranchiuna lui Alfio, cum făcea el. Îmi era mai uşor dacă era acolo şi Cima. În trei eram mai puternici față de îmbufnarea a doi dintre ei şi de tristețea jenată a bietei Augusta, capabilă să se plângă mai târziu între patru ochi cu mine, însă absolut incapabilă să se revolte împotriva propriei fiice.

Astfel, într-o seară s-a vorbit despre fidelitatea soților. Firește, a ieşit imediat în față cea a lui Valentino, dar nu înțeleg în ce sens, pentru că de-acum era absolută. Augusta a avut prostul gust de a menționa fidelitatea mea, iar despre acest lucru s-a vorbit destul de mult, întrucât Antonietta şi-a dat seama că soțul ei credincios murise şi a plâns fidelitatea aceea dusă, în timp ce Augusta era atât de norocoasă că avea un bărbat bun, blând, fidel, care mai era şi viu.

Deodată Carlo a izbucnit în râs, iar eu am trecut printr-un moment pur şi simplu îngrozitor. Nu putea vorbi de râs şi ca atare jena mea s-a prelungit într-atât, încât mă pregăteam să mă apăr. Aş fi continuat să apăr cu dinții fericirea căsniciei mele aşa cum o făcusem pe parcursul atâtor ani. Am găsit! Era gata să declar că îl păcălisem pe Carlo ca să râd împreună cu el. El era cel înşelat, păcălit de mine, şi nimeni altcineva. Pentru Augusta asta era de ajuns. Însă cum ar fi fost pentru Alfio şi pentru Antonietta, mai tineri şi mai răutăcioşi?

Când Carlo a putut vorbi, m-a întrebat:

— De câți ani nu mai eşti fidel?

Am bâlbâit:

— Nu pricep.

Nu mi-am clamat nevinovăția, căci între timp înțelegeam că nepotul, Carlo, nu putea dori să vorbească despre trădările mele recente, care probabil că nu existau şi despre care, cu siguranță, el nu putea să ştie nimic.

Dacă însă ar fi întrebat de câți ani eram fidel, atunci aş fi protestat imediat: „Totdeauna am fost şi mi-am bătut joc şi te-am păcălit pe tine, pungaşule“.

— Pentru că, a explicat Carlo, starea actuală a unchiului nu mai poate fi calificată de fidelitate. De aceea voiam să ştiu de câți ani nu mai e fidel.

El atingea un punct destul de delicat, însă mai puțin delicat decât cel cu care amenințase mai înainte. Eu mi-am băgat nasul în farfurie pentru a-mi ascunde fața ce putea fi marcată de jenă. După care am dat să râd:

— La rândul tău vei ajunge şi tu vrând-nevrând la fidelitate.

Însă Carlo, şi aici i s-a dovedit discreția, a răspuns:

— În cazul meu se va numi altfel, întrucât nu va fi precedată de fidelitatea voită.

Am răsuflat uşurat, însă petrecusem un sfert de ceas atât de neplăcut, încât mi-am propus ca atunci când Carlo se va fi întors în sfârşit la Buenos Aires să renunț pentru totdeauna la sinceritate, oricât de dureros avea să fie. De ce să cedez acum de dragul unei flecăreli prosteşti, acum, că nu mă mai pândea nici un pericol?

Încă de pe atunci se vorbea despre o legătură a lui cu o femeie măritată şi probabil că asta îl reținea la Trieste, fiindcă sunt sigur că nici la Buenos Aires nu lipsesc bolnavii care au nevoie de îngrijire. Maică-sa scrisese ca să-l cheme înapoi la ea, însă el se făcuse că nu pricepe. O stima foarte mult pe mama aceea ce trăia numai pentru el, singurul copil rămas după moartea celuilalt, geamăn, şi îi scria o scurtă carte poştală în fiecare zi. Dar nu stătea lângă ea bucuros. Se pare că îl chinuia cu prea multe manifestări de afecțiune, tratându-l totdeauna ca pe un copil care avea nevoie de mângâieri şi de sfaturi. Eu râdeam de cărțile acelea poştale care trebuie că ajungeau vraf la Buenos Aires. Carlo, resemnat, îmi spunea că ea aşa era. Ar fi pus în ordine cărțile acelea poştale, ar fi controlat dacă era una pe zi şi s-ar fi plâns dacă nu s-ar fi potrivit cu zilele din calendar.

— Înțeleg, adăuga cu un oftat, că va trebui să sfârşesc prin a mă duce la ea. Iar apoi: Sigur, şi la Buenos Aires sunt femei.

Exagerarea Adei mă interesa, ba chiar mă liniştea întru câtva. Din păcate, în privința acesta eu nu aveam nici un amestec. Prin urmare, la exagerările din familia mea colaborase şi familia Malfenti.

Şi într-o bună zi am vrut să-i dovedesc acest lucru şi Augustei. Am

descoperit pentru prima dată ce credea ea despre mine. Zâmbind blând şi afectuos, mi-a mărturisit. Eu semănam cu Alfio. Fizic, dar şi moral. Femeilor le lipsesc întotdeauna termenii exacţi. Ea nu putea face dovada a ceea ce simţea. Dar vedea, simţea şi mai ales ne iubea pe mine şi pe el la fel. Apoi şi Antonietta îmi semăna. Dar nu ştia s-o dovedească.

— Dar voi aveţi ceva asemănător. Ceva care mie nu îmi place, nu-mi place în ambele cazuri, dar care în ce te priveşte mi-a trezit milă, regret pentru tine, pentru tine, să ştii, iar în schimb faţă de ea puţină furie.

Mergeam cu automobilul către Miramare. Soarele apusese de puţin timp şi era o fericire să îţi odihneşti privirile pe imensa întindere de apă pe care se oglindeau nişte culori blânde, odihnitoare, ce nu păreau să se fi transformat din cele orbitoare care le precedaseră. M-am lăsat în voia acestei odihne plăcute şi am încercat să uit de femeia blajină care-mi stătea alături şi care mă intuise mai bine decât o ştiam eu şi, cum sper, ea însăşi.

Şi am văzut o clipă caracterele omeneşti moştenindu-se unul de la altul, perfect diforme, dar totdeauna transparent identice, astfel că până şi Augusta îşi putea da seama de acest lucru cu o inspiraţie care nu era bazată pe raţiune. Însă apoi m-am revoltat: la ce folosea legea eredităţii dacă totul putea proveni din tot? Oricum nu contează să ştii ceva dacă trebuia să cercetezi cum de Carlo se trăgea din mitocanul acela de Guido, iar acei nătăfleţi de Antonietta şi Alfio din mine.

Dar Carlo ocupa încă de pe atunci în oraş poziţia de tânăr doctor cu oarecare renume. El ştia să discute cu toţi, menajând demnitatea celor de care-i păsa şi deloc pe aceea a oamenilor de care nu depindea, însă întotdeauna pe a sa. Până şi Raulli îl stima, dar cred că, puţin, se şi temea de el. Se pare că în primele zile ale admiterii sale în spital Carlo a îndrăznit să dea, dintre colegi, un diagnostic cam hazardat. Raulli l-a acuzat în faţa celorlalţi doctori de ignoranţă. Iar Carlo s-a apărat cu o frază care mai întâi a circulat printre medici, iar apoi a transpirat în public, creându-i faima că ar fi salvat viaţa unui muribund. Chiar şi acum, când este pomenit doctorul Speyer oamenii încep să râdă: „A, ăla cu ignoranţa şi eroarea!“ Într-adevăr, el era. Carlo, îi declarase lui Raulli că, desigur, doctorii tineri erau ignoranţi, însă, aşa cum fusese dovedit de însăşi istoria medicinei, bătrânii greşeau cu toţii. Raulli a rămas fără cuvinte şi a răspuns încet, ştiind că nu are dreptate:

— Asta se putea spune până acum o jumătate de secol, însă nu azi, tinere.

Iar acum să-mi descopere cineva asemănări cu Guido la Carlo! Guido, care era insistent atâta vreme cât putea să atace, dar care tăcea îndată ce simțea pe pielea lui presiunea agresorului.

Desigur, tot acest instinct de bun om de afaceri al acelui medic minunat, şi aceea era calitatea care mă încânta la el, putea veni de la bunicul Giovanni Malfenti. Însă înainte de toate ştiu că la socru-meu instinctul pentru afaceri s-a dezvoltat târziu, ba chiar odată cu burta sa mare. Şi-apoi, cum ar fi ajuns la delicatul Carlo nişte calităţi ale acelui mare şi necioplit ignorant, calităţi pe care eu mă obişnuisem să le consider pur şi simplu înnăscute constituţiei sale, meditaţiei care în mod firesc la el devenea calmă şi liniştită?

Carlo era plin de viaţă şi puţin nervos, ceea ce făcea să-i crească vioiciunea. Se simțea când era aşezat lângă tine, o companie adevărată, consistentă. Nu stătea niciodată liniştit, iar deseori bătea sprinten cu tocul pantofului în pardoseală: „Trilul tocului“, zicea el zâmbind resemnat. Fuma mult, dar cu mare mare plăcere şi întotdeauna ţigări fine. Alfio fuma şi el, însă cu furie, ţigara lui puturoasă de foi. Nici măcar în ceea ce priveşte fumatul n-a moştenit nimic de la mine.

O atare afecţiune a mea pentru Carlo se explică parţial prin singurătatea în care eram lăsat de copiii mei. O dovedeşte faptul că Augusta, care are mult mai multă nevoie decât mine de afecţiune, l-a căutat mai întâi pe Carlo al său printre animale şi, nefiindu-i de-ajuns, s-a asociat cu Renata, care este de-acum tovarăşa ei inseparabilă.

Renata a intrat în casa Antoniettei în urmă cu patru ani pentru a o înlocui pe bătrâna doică a lui Umbertino, care s-a retras în satul ei. A venit la noi cu Antonietta şi a trecut în slujba Augustei când Umbertino n-a mai avut nevoie de ea, căci a început să meargă la şcoală. Renata a continuat doar să-i țină companie seara, fiindcă nu putea să adoarmă în singurătatea populată pentru el de atâtea animale agresive, iar Antonietta rămânea cu noi după cină.

În felul acesta Renata a avut o viaţă foarte uşoară, dar destul de complicată. Nu avea mult de lucru (la ora actuală face doar curat în sufragerie, în salonul de primire şi în biroul meu), însă încetineala ei o ține

ocupată toată ziua. Pregăteşte pâinea care le este oferită vrăbiilor în fiecare zi pe terasă, ţine în ordine două colivii cu canari şi e folosită şi în slujba Musettei. Se pare că toate acestea o amuză teribil, fiindcă e mereu binedispusă şi e atât de plăcut să fii servit de oameni zâmbitori. Ai tot confortul şi nici o remuşcare! Ca să merg în biroul meu, trebuie să trec prin faţa bucătăriei şi fără doar şi poate aud răsunând de acolo sunetul puţin răguşit al râsului nestăvilit şi sincer al Renatei.

Aşa cum am ştiut să mă alătur Augustei în ceea ce priveşte dragostea pentru animale, tot astfel mi-a fost foarte uşor să o secondez şi în dragostea pentru Renata. Desigur, bătrân cum sunt, în mine nu se deşteaptă altceva decât o dragoste părintească. Însă îmi place să o văd atât de tânără, bine făcută, mica figurină cu picioarele acelea lunguţe, zveltă şi vânoasă. Are un căpşor care nu e perfecţiunea întruchipată, dar e foarte drăguţă cu părul negru cârlionţat, cu ochii vii, dinţii foarte frumoşi. Este o friulană, iar în fiecare an se duce să petreacă cincisprezece zile de învoire la maică-sa, întorcându-se însă întotdeauna ceva mai slabă.

Augusta a dorit să ştie cum a fost tratată acolo Renata ei şi ne-am dus cu maşina în satul ei de lângă Gorizia. A fost anunţată de sosirea noastră şi ne aştepta pe şoseaua principală a satului, destul de dichisită şi curată. A spus roşind că ne ieşise înainte întrucât casa ei se afla pe o uliţă pe unde nu se putea intra cu maşina.

Augusta tot insista:

— Dar eu aş fi vrut s-o cunosc pe mama ta!

— Uitaţi-o! a zis Renata, toată roşie, cu obişnuitu-i râs puţin răguşit.

La un semn al Renatei, o bătrânică, şezând singuratică pe o bancă sub un mare castan porcesc, s-a ridicat şi s-a apropiat de noi. Era evident îmbrăcată de sărbătoare, foarte sobru, cu fuste lungi, basma colorată legată elegant pe cap. Dar totul, inclusiv ea, cenuşie şi fără dinţi, foarte decolorat. A vrut să-i sărute mâna Augustei. Vorbea aproape perfect friulana[104] şi nici eu, nici Augusta nu pricepeam nimic din sunetele acelea care ieşeau în mod dezordonat când din dreapta când din stânga gurii lipsite de organele ce reglează sunetul.

104. Limbă romanică vorbită în mai multe provincii din regiunile italiene Friuli-Venezia Giulia şi Veneto de circa un milion de persoane.

Intervenţia lui Fortunato, *chauffeur*-ul nostru, a făcut convorbirea mai plăcută. El era de prin satele acelea şi i-a spus bătrânei, în friulană, nişte lucruri care au făcut-o să se strâmbe de râs. Râsul o silea să se aplece mult. Exagerat, poate pentru a-şi ascunde jena care continua să stăruie în ea. Augusta i-a dat darurile pe care i le adusese, iar Renata a îndemnat-o să ne lase şi să se ducă acasă, unde se afla un bărbat, fratele ei, care curând avea să se întoarcă de la lucru şi avea să ceară de mâncare. Bătrâna a protestat: mâncarea era gata încă de dimineaţă, pregătindu-se totuşi să o ia din loc ca să-i dea ascultare fetei.

— Eu socotesc, a râs Fortunato, că mămăliga ştie să aştepte. Este mâncarea cea mai răbdătoare din lume.

În sfârşit, pricepeai că Renata nu dorea ca noi să-i cunoaştem casa şi a trebuit să ne resemnăm şi să plecăm fără s-o fi văzut.

L-am întrebat pe Fortunato cum de o întâlnise pe mama Renatei. Prefăcutul mi-a răspuns că prin satele acelea toţi se cunoşteau ca şi cum ar fi fost din aceeaşi localitate. Însă puţin după aceea tuturor ne-a fost clar că avea legături de dragoste cu Renata.

La început lucrul acesta ne-a displăcut. Ni se părea că implică o diminuare a demnităţii pentru Renata, Fortunato devenise *chauffeur* de puţin timp, după moartea bietului Hydran, un cal minunat care se îmbolnăvise de răpciugă la doi ani după ce fusese cumpărat şi pe care, dintr-o falsă bunătate, îl lăsasem să se istovească până în ultima clipă. Apoi, din cauza marii impresii pe care ne-o lăsase moartea lui, n-am mai vrut să ştim de cai, iar din pricina marii noastre afecţiuni pentru un cal am refuzat orice legătură cu specia care a avut atâta răbdare cu omul până când omul grăbit n-a mai avut deloc cu ea.

Astfel că Fortunato, din vizitiu, după un lung instructaj care m-a lăsat mai multe luni fără trăsură şi fără automobil, a fost promovat la demnitatea de *chauffeur.* Pricepea încet lucrurile, dar atunci când le pricepea, nu le mai uita. La început nu ajungeam niciodată la destinaţie, pe când acum mergem repejor, uneori chiar prea mult, căci după fiecare excursie ceva mai lungă plouă cu amenzi din toate părţile. Fortunato spune că nu e chip să-i mulţumească pe agenţi pentru care se pare că amenda e o sursă de venit. Iar asta poate aşa şi este. Despre Fortunato ca *chauffeur* se poate de asemenea

spune că anumite *pannes*[105] îl surprind şi-l scandalizează şi nu ştie să le rezolve. Ca vechi birjar, ar vrea să dea cu biciul. Odată a trebuit să-l părăsim în mijlocul câmpului, din fericire nu departe de oraş, şi să ne întoarcem pe jos. El a sosit acasă noaptea târziu şi, din câte mi s-a spus, înjurând. Uitase să privească la indicatorul de benzină şi târziu, foarte târziu, şi-a dat seama că rezervorul era gol. E-adevărat că de atunci, dacă maşina se oprea, privirea i se îndrepta automat către indicatorul de benzină. A învăţat totul făcând mereu *pannes,* iar eu aveam oasele zdrobite. „Însă nouă, bătrânilor, zicea Augusta resemnată, nu ne place să vedem chipuri noi. “

105. Pene; în franceză, în original.

Şi astfel Fortunato a rămas la noi. Face şi pe grădinarul, fără prea mare gust, dar cu oarecare pasiune. Şi n-are prea mult de lucru. Astfel că a găsit răgazul s-o seducă pe mica noastră prietenă.

Ea îl trata de-acum ca pe un soţ, prin urmare cu puţină dragoste. Îi plăcea să-i spună „cel cu *panne*“, ceea ce mă făcea să râd răutăcios după ce Carlo îmi explicase cum se putea face acest lucru. Între ei existau unele deosebiri în ceea ce priveşte muncile pe care le făceau. Ea ar fi vrut ca el să fi fost însărcinat şi cu menţinerea ordinii în salon, întrucât acolo se aflau plante, iar atunci când el protesta, ea râdea: „Nu e al tău tot ceea ce e şi-al meu?“

Era mult mai încet decât ea, care era iute şi înţelegea înainte de a fi terminat să-i vorbeşti. E-adevărat că apoi Renata uita adesea, în timp ce Fortunato nu mai greşea deloc după ce te făcuse să-ţi iasă sufletul până să înţeleagă exact ceea ce i se spunea.

Era apoi ciudat cum, înainte să priceapă, studia şi amănunte lipsite de importanţă pentru el. Spre exemplu, i se spunea să-i transmită ceva Augustei când avea să meargă s-o ia cu maşina de la o prietenă de-a ei. „Deci eu – recapitula Fortunato – trebuie să fiu la şase la uşa casei Guggenheim, iar când doamna Augusta o să coboare… “ Făcea o analiză amănunţită a deplasării tuturor. Iar eu, impacientat, urlam: „Dar las-o pe doamna să coboare singură de la etajul doi pentru că, slavă Cerului, ştie să meargă singură!“ El se agita tot ca şi cum ar fi fost pe punctul să-şi piardă echilibrul, iar atunci pricepeam că trebuia să-l las să vorbească, să spună

toate cuvintele necesare ca să-şi pună gândurile în ordine.

Iar seara, la culcare, îi spuneam Augustei:

— Oare cum o fi putând să trăiască copila aceea cu omul ăla atât de puțin inteligent?

Şi Augusta răspundea:

— Dar eu nu cred că e nevoie de inteligenţă pentru a fi fericit.

Însă bietul Fortunato risca destul de mult. Hotărâsem s-o ținem cât mai aproape posibil de noi pe mica slujnică. Trebuia să lărgim puțin locuința pe care o ocupa Fortunato. Eu am propus o cameră în plus, care avea să fie utilă în viitor pentru copiii ce-ar fi putut să vină. Însă Augusta mi-a povestit într-o seară că ei hotărâseră să nu aibă copii. Dar acceptau o cameră în plus… pentru gramofon, ceva care răcnea numai când întorceai arcul.

Iar câteva seri după aceea mi-a povestit că mica neruşinată de Renata declarase că, dacă va simți nevoia să aibă copii, avea să-l pună la treabă pe unul ceva mai isteț ca Fortunato.

Augusta şi cu mine am râs mult. Ea, pentru că socotea că era o glumă fără importanță, eu, fiindcă efectiv mi-a plăcut şi nu-mi păsa să ştiu dacă vorbise serios sau nu. Oare şi Renata se gândea la legea eredității?

Carlo, căruia i-am povestit ca de obicei totul pentru a expune comentariului generației prezente ceea ce eu ştiu că înțeleg mai puțin, mi-a spus:

— Dar greşeşti, unchiule. Ea nu se gândeşte deloc la ereditate. Se gândeşte la necesitățile momentului prezent.

Nu am înțeles imediat. M-am prefăcut însă că râd, iar când am înțeles, am râs de-adevăratelea mult. După care m-am gândit iar: poate Carlo avea dreptate, dar, în acelaşi timp, puteam să am şi eu dreptate. Oare ce sunt necesitățile momentului prezent? Nu sunt oare ele dictate de exigența imperioasă ce vrea să pregătească viitorul?

UN CONTRACT

Niciodată nu am înțeles bine cum am ajuns la indolența mea actuală, eu, care în timpul războiului eram considerat în oraş un om foarte activ. L-am consultat inclusiv asupra acestui aspect pe nepotul meu, Carlo, care se gândeşte şi el la sănătatea mea, şi mi-a spus că procedam bine să stau liniştit şi că aveam să-mi reiau activitatea la viitorul război mondial.

Ştrengarul acela ghiceşte multe în jargonul său triestin şi argentinian. E-adevărat, activitatea mea fusese legată de război şi odată instaurată pacea nu mai ştiam să mă descurc. Exact ca o moară de vânt atunci când aerul nu se clinteşte.

Încerc să-mi amintesc: măcar să mă fi oprit mai înainte, însă eu nu-mi dădusem seama de extraordinara schimbare. Pe străzi aclamam trupele italiene şi ştiam că oraşul meu ieşea în sfârşit dintr-un fel de Ev Mediu. Apoi mă duceam la birou şi discutam afaceri ca şi cum afară ar fi continuat să se afle trupele austriece şi plictiseala austriacă. Îmi mai amintesc de asemenea: atunci când s-au restabilit comunicațiile cu Italia, am profitat ca să-i scriu o scrisoare frumoasă bătrânului Olivi, care petrecuse perioada războiului la Pisa. Era o scrisoare cu totul nevinovată din care reieşea convingerea mea că, odată războiul încheiat, lucrurile aveau să continue ca şi cum acesta ar fi continuat. Îi scriam că destinul voise ceea ce bietul taică-meu exclusese, respectiv că aveam să devin stăpânul propriilor afaceri. Îi descriam situaţia înfloritoare la care adusesem firma noastră, numeroasele afaceri pe care le făcusem, prezentându-i şi o socoteală a banilor câştigaţi. Toate acestea cu o mare seninătate şi fără lăudăroşenie. Nu era nevoie de vorbe: erau suficiente faptele pentru a-l face să crape de ciudă. Şi chiar a crăpat. Atunci când, câteva zile mai târziu, am aflat că murise m-am gândit că nu putuse suporta scrisoarea mea. În timp ce el murise de gripă[106]. În scrisoare îi propusesem, sec, să lăsăm lucrurile să continue aşa cum le hărăzise destinul, uitând poate întru câtva ultimele dispoziții ale tatei, care deveniseră de-acum caduce. Le ceream, lui şi fiului său, să continue colaborarea, dar intenționam să rămân eu patronul, şi aveam să-i las libertatea necesară pentru a restabili vechile sale mici afaceri în timp ce eu aveam să mă ocup de afacerile mai mari în care voiam şi eu să am libertatea absolută. Inclusiv conducerea personalului avea să-i revină lui. Eu mă cam săturasem de acest lucru, deşi în timpul războiului menținusem destul de

puţini funcţionari.

106. Este evident vorba de pandemia de gripă spaniolă, căreia i-au căzut victimă peste cincizeci de milioane de persoane din toată lumea.

Nu sunt sigur, dar poate că ar fi fost o şansă pentru mine să fiu înştiinţat imediat de moartea bătrânului Olivi, în vreme ce eu am aflat de ea la opt zile după ce survenise. N-am ţinut cont de date şi poate că ar fi fost potrivit ca el să fi murit cu câteva zile mai înainte.

În sfârşit, afacerea dezastruoasă în care m-am năpustit a depins cu siguranţă de lipsa mea de sensibilitate, respectiv credeam că războiul continua, deşi ştiam că „izbucnise“ pacea. Însă mă şi grăbeam să mă bag într-o afacere importantă pentru ca, la sosirea sa, Olivi să aibă un motiv în plus să mă admire. Dacă aş fi ştiut de moartea lui şi eu aş fi fost mai reţinut.

Prin urmare, au sosit la Trieste o mulţime de vagoane cu săpun din Sicilia. Pe durata întregului război, la Trieste săpunul fusese dorinţa tuturor şi îndeosebi a celor care voiau să facă avere cu el. Eu am pus mâna pe el cu lăcomie, plătind imediat la recepţie. După cum era obiceiul să faci în timpul războiului, nu m-am grăbit prea tare să-l vând. După care, atunci când am încercat, am descoperit că, la Trieste, nu se simţea nevoia de săpun. Se părea că se dezobişnuiseră. Apoi s-a întâmplat ceva şi mai rău: am primit din toată Italia alte oferte de săpun şi la un preţ mai mic decât cel pe care-l plătisem eu. Atunci m-am îngrijorat şi am înţeles că şi pentru săpun se întâmplase faptul nou, pacea. Însă mi s-a părut că, pentru săpun, mai era o salvare. Într-adevăr, al meu se găsea de-acum la Trieste, pe când celălalt era mai departe. Am dirijat neîntârziat săpunul meu spre Viena ca să ajungă cel dintâi şi am încercat să-l vând. Nici acum nu ştiu exact de ce a fost pentru moment sechestrat. Se pare că existau două motive de a-i interzice liberul tranzit: nevoia urgentă a oamenilor de săpun, şi apoi faptul că săpunul nu corespundea întru totul prin compoziţia sa unor legi austriece despre care şi eu ştiam câte ceva. Apoi au început tratativele care au durat câteva luni. În sfârşit, am avut săpunul liber, însă între timp lumea a avut timpul de a se aproviziona cu materialul ce avea un consum foarte lent, iar eu a trebuit să-l vând sub preţ şi în coroane austriece care mi-au parvenit numai atunci când nu mai era timpul să le schimbi. Valorau aproape nimic. Această ultimă

afacere mi-a spulberat aproape întreg câştigul pe care-l realizasem cu o atât de fericită pricepere în timpul războiului. A fost dureros să mă resemnez, cu atât mai mult cu cât tânărul Olivi, care între timp sosise îmbrăcat încă în uniformă de sublocotenent, nu ştia să se uite la bilanţurile mele, trecute cu câştiguri importante ce fuseseră toate înghiţite de acea ultimă nefericită afacere, fără să râdă. Arăta şi un mare dispreţ faţă de afacerile de război, iar într-o zi a spus că era mai mult decât firesc ca în timp de pace cel care se obişnuise să muncească în timp de război să fie distrus imediat. Chiar a bombănit:

— Da, dacă aş fi putut comanda, aş fi pus să fie împuşcaţi toţi cei care-au făcut comerţ în timpul războiului. Apoi şi-a dat seama şi, fără să râdă, a adăugat: Mai puţin pe dumneavoastră… fireşte.

Tinerelul cel timid devenise foarte îndrăzneţ în timpul războiului. La început mi-a fost frică de el. Cum avea să se ocupe de afacerile mele un om ce era atât de puternic contaminat de bolşevism? În fiecare moment scuipa sentinţe împotriva bogaţilor. El şi taică-său fugiseră în Italia cu titlurile lor austriece sub braţ. Fără să se gândească la altceva, el se dusese în tranşee, iar atunci când în sfârşit reuşise să distrugă tranşeele duşmane a aflat că în acelaşi timp distrusese şi propria avere. Acest lucru l-a mâhnit profund.

— Şi tatăl dumitale? am îndrăznit eu. Fără îndoială, el era un om de afaceri. Nu aşa cum sunt eu, un comerciant de război, nici ca dumneata care eşti un expert în arta militară.

— Nu s-a gândit, a oftat Olivi. În timpul războiului n-a făcut altceva decât să aştepte veşti de la mine. Sărmanul!.

Am exclamat triumfător:

— Şi eu aşteptam veşti de la Florenţa, şi totuşi am ştiut să-mi văd şi de afaceri. E-adevărat că, din pricina blestematelor acelea de săpunuri, averea mea nu a sporit. Dar cel puţin nu am lăsat să fie distrusă.

Plin de amărăciune, Olivi a zis:

— Nimeni nu trăgea asupra membrilor familiei dumneavoastră când eu mă aflam în tranşee.

Parcă regreta că fiica mea nu se aflase în tranşee.

În ciuda bolşevismului său, în afaceri Olivi era întocmai ca taică-său, priceput, atent şi dur. Funcţionarii fuseseră răsfăţaţi de mine, care nu eram

bolşevic. El i-a chemat din nou la ordine. I-a obligat să respecte cu strictețe programul, iar când a putut, le-a redus salariile.

Curând mi-am dat seama că nu trebuia să-i vorbesc, dar puteam avea încredere în el. Dădea dovadă de o sârguință neobosită. Într-atât, încât eu am început să iau totul foarte lejer. La început, într-o zi de care-mi amintesc cu toate că nu se întâmplase absolut nimic altceva decât o schimbare înlăuntrul meu, m-am gândit: „Continui să mă umflu dacă domnesc fără să guvernez“. O vreme Olivi îmi prezenta spre semnare unele scrisori mai importante. Eu semnam după o ezitare, cu o grimasă care voia să spună: e aproape bine. Dacă aş fi vrut s-o refac, aş fi făcut-o şi mai bine, însă, ca să nu mă obosesc prea mult, semnam cu un oftat.

Singura afacere căreia Olivi a refuzat să-i acorde atenția cuvenită a fost cea cu săpunul. Coroanele n-au mai sosit niciodată, iar eu am exclamat într-o zi:

— Dar cum, oare vienezii aceia nu ar putea fi constrânşi să-şi facă datoria? Nu noi am câştigat războiul?

El a râs din toată inima, într-atât încât am înțeles că eu nu mă număram printre cei care câştigaseră războiul şi m-am înroşit.

În ce mă priveşte sunt foarte sensibil la astfel de reproşuri. N-am zis nimic, fiindcă am avut nevoie de timp pentru a socoti că la izbucnirea războiului aveam cincizeci şi şapte de de ani. În ziua următoare l-am întrebat:

— Oare dacă m-aş fi prezentat ca voluntar la război, m-ar fi acceptat ca general? Fiindcă nu cred că m-ar fi primit ca soldat.

El a râs:

— Sigur, am avut generali de toate soiurile.

Era mai puțin rău. Mai puțin rău decât mine, întrucât în timpul nopții îmi pregătisem toate cuvintele pe care trebuia să i le spun. Şi am adăugat, deloc mişcat de amabilitatea lui:

— N-ar fi fost de-ajuns nici gradul de sublocotenent, întrucât şi pentru acel grad sunt necesare picioare bune: ca să înaintezi, dar şi ca să fugi.

N-a simțit ironia. A devenit trist. Se gândea la o retragere. Şi el gândea încet. A doua zi mi-a spus:

— Cei care nu ştiu nimic despre război cred că ofițerul bun se vede în

organizarea atacului. Eu cred că i-am fost folositor patriei, folositor în sensul că le-am insuflat încrederea mea multora în timpul retragerii.

— E problemă de picioare, am spus eu implacabil.

Atunci el s-a înfuriat. Însă nu împotriva mea. Era furios pe alţii. Diferiţi comandanţi care profitaseră de meritele sale. Şi-apoi era furios pe oameni şi mai îndepărtaţi, adică morţi. Aceia erau eroii şi erau declaraţi ca atare cu atâta uşurinţă fiindcă costau puţin, un mormânt şi câteva inscripţii. Cei vii, care făcuseră atâtea, erau abandonaţi, iar dacă voiau să trăiască trebuiau să meargă să muncească pentru domnul Zeno Cosini.

N-am simţit imediat ironia şi numai a doua zi i-am spus:

— Ar fi ceva ca tocmai bietului Zeno Cosini să-i revină sarcina de a-i plăti pe eroii care-au ştiut să supravieţuiască.

A râs dispreţuitor. Eu am ridicat vocea:

— Dumneata ai luptat pentru mulţi alţii. Chiar în acest cartier poţi găsi oameni care îţi datorează la fel de mult ca mine.

Eram totuşi timid atunci când ştiam să ridic glasul. Însă mă enerva s-o fac. În fond, era adevărat că el luptase în timp ce eu făcusem afaceri. Însă ce e mai rău a venit după aceea. Tot administrând fără să conduc, curând n-am mai ştiut nimic despre afacerile mele. Atunci când, accidental, mi se întâmpla să dau un sfat era imediat ridiculizat. Sfatul meu venea din alte vremuri. Menţionam oficii cărora trebuia să li te adresezi şi care nu mai existau, iar Olivi îmi spunea:

— Păi dumneavoastră vă mai credeţi contemporan cu Albert Ursul[107]?

107. Albert I de Brandenburg (1100–1170), fondatorul mărcii de Brandenburg, poreclit „Ursul“.

Or sugeram un lucru care sub vechiul regim se putea face, şi atunci Olivi îmi povestea că în 1914 sârbii omorâseră un arhiduce şi că acestui fapt îi urmaseră atâtea peripeţii, încât sfatul meu nu se mai putea aplica.

Sincer, începeam să mă plictisesc în biroul acela. Uneori îmi luam liber. Din dragoste de ordine, în seara dinainte îl anunţam pe Olivi că în ziua următoare n-aveam să vin la birou. Olivi îmi spunea:

— Vă rog, dar vă rog!

Şi râdea. Ceea ce însemna că era mulţumit să mă vadă cât mai rar.

Încă de pe atunci am început să fac un efort ca să merg la birou. Mă

duceam întotdeauna cu speranţa de a-l prinde pe Olivi cu greşeala. Speram că nu studiase bine vreo scrisoare sau că o interpretase greşit şi eram pregătit să-i arăt necesitatea prezenţei mele. Niciodată nu mi-a făcut această plăcere. Mai mult, odată când am crezut că l-am prins cu greşeala, mi-a zis:

— Dar dumneavoastră nu ştiţi să citiţi o scrisoare?

Şi îmi dovedea că mă înşelam. E adevărat că, multe luni după ce o atare discuţie avusese loc, odată mi-am dat seama că avusesem dreptate, dar intimidat de siguranţa lui nu fusesem în stare să-mi susţin opinia.

Şi astfel, printre disputele în care nu aveam dreptate şi cele în care greşeala era pusă pe seama mea împotriva oricărei evidenţe, am sfârşit prin a avea în biroul acela nu imaginea celui care comandă, ci mai curând a unei piedici pe care nimeni nu o ia în seamă. Funcţionarii nu erau lipsiţi de respect faţă de mine, însă nici nu-mi solicitau dispoziţii, atunci când Olivi momentan lipsea. Eu mă prefăceam că nu observ că în momentul respectiv ar fi fost nevoie de dispoziţii, fiindcă ştiam că orice dispoziţie aş fi dat ar fi sfârşit prin a mi se dovedi că am greşit. Stăteam foarte liniştit, satisfăcut că nimeni nu-mi ceruse nimic.

Dar apoi, într-o bună zi, am fost atacat. Dobitocul acela de ginere al meu (săracul, îmi pare rău să-i zic aşa acum, din moment ce-a murit nu aş vrea să-l nedreptăţesc) a fost însărcinat de Olivi să negocieze cu mine un nou contract pentru el. Afacerile mergeau prost. Firma trebuia reorganizată, trebuia găsită o activitate nouă. Ca atare, Olivi se pregătea de studii, de lucrări şi de călătorii şi intenţiona să-şi dedice viaţa acestui obiectiv. Trebuia însă să fie retribuit cu totul altfel. Cerea un onorariu ceva mai mare decât cel pe care-l primea atunci, precum şi cincizeci la sută din profit.

Ginerele meu mă privea cu faţa aceea a lui palidă, grasă, puţin disproporţionată (niciodată n-am înţeles cum de-a putut să-i placă fiică-mii!) şi se scuza că acceptase însărcinarea de a-mi aduce el comunicarea cu pricina. O făcuse cu un scop nobil; mai bine să o facă el decât altcineva.

Eram indignat. Vedeam înaintea mea toată istoria relaţiilor mele cu tatăl şi cu fiul Olivi. Atâţia ani rămăsesem la condiţiile stabilite de tatăl meu. Dacă se schimbau, aş fi fost liber să-l îndepărtez pe Olivi din birou şi să mă aşez eu în fruntea firmei mele. Însă tocmai acum aveam nişte ezitări. Era atât de departe ziua când, eliberat de orice lanţ al războiului, mă avântasem

impetuos în afaceri. Cu o viclenie diabolică, Olivi reuşise să-i convingă pe toţi de nepriceperea mea. Mă convinsese şi pe mine. Eu mă vedeam asaltat de persoane care mi-ar fi cerut instrucţiuni cărora n-aş fi putut decât să le spun: adresaţi-vă lui Olivi!

Dar nu era adevărat că ginerele meu, Valentino, făcuse bine angajându-se personal să îmi aducă vestea aceea. Înainte de toate, ştiam că îl stima foarte mult pe Olivi şi foarte puţin pe mine. El era procurist al unei mari firme de asigurări şi încercase să încheie cu mine o poliţă generală pentru toate transporturile noastre. La un moment dat a înţeles că, date fiind ezitările mele (prost sfătuit de către Olivi însuşi), n-ar fi reuşit să facă nimic, astfel că a sfârşit prin a i se adresa lui Olivi cu care una-două poliţa generală a fost semnată şi – ca să fim drepţi – în condiţii mai avantajoase pentru noi decât cele pe care aş fi visat eu să le obţin. Apoi, Valentino se scuza faţă de mine spunând:

— Păi tu nu-mi explicaseşi asta şi astalaltă…

E sigur că i-a oferit lui Olivi condiţii mai bune decât cele pe care mi le oferise mie şi a sfârşit – ceea ce era cel mai rău din toate – prin a dobândi o mare stimă faţă de Olivi.

Ca atare, făcuse rău asumându-şi sarcina de a-mi aduce el comunicarea aceea. Pentru moment am respins toate propunerile şi l-am rugat pe Valentino să-i spună lui Olivi să se considere concediat şi că voi avea grijă să-l înlocuiesc dacă nu cumva pur şi simplu aş fi trecut eu în locul lui.

Valentino, ca mulţi alţi oameni de afaceri, credea că lucrurile pot fi discutate pe lumea asta. Oare cum putea el să o facă, neştiind că în momentul acela pentru mine era mai degrabă important să cresc în ochii lui decât să-mi urmăresc interesul meu cu Olivi? Şi a început să vorbească despre anii lungi de serviciu ai lui Olivi şi de marea lui experienţă. Avea o voce neplăcută bietul Valentino. Nasul acela mare al său participa la crearea sunetului vocii. Şi nu era deloc o voce puternică (chiar aşa, ce era puternic la Valentino?), din care pricină plictiseala de a-l asculta era însoţită de efortul de a ciuli urechea. Iar eu ciuleam urechea cu efortul necesar şi-apoi mi-o închideam ca să nu mai aud cuvintele acelea de care nu-mi păsa deloc. Vorbea despre interesul meu, bietul Valentino, în vreme ce acum era vorba despre cu totul altceva.

În sfârşit, a terminat. S-a ridicat pentru a se alătura celorlalţi, dar înainte de a pleca s-a scuzat că m-a bătut la cap. Atunci eu am devenit cordial, amintindu-mi că, dacă era cineva căruia să-i fac un reproş, acela era Olivi, iar nu Valentino şi i-am zâmbit, i-am mulţumit, l-am condus până la uşă. Astfel încât nu şi-a putut da defel seama că din sufletul meu izvora o mustrare pe care o aud adesea: „Cât sunt de bun! Cât sunt de bun!“ Şi continui să fiu bun împotriva oricărei convingeri mai favorabile. Bietul mort mă va ierta, însă în clipa aceea, în loc să-i zâmbesc aşa cum am făcut, aş fi vrut să-i grăbesc ieşirea cu un şut.

M-am dus la un avocat, avocatul Bitonti, fiul avocatului tatălui meu, bătrân ca şi mine, şi mai ramolit decât mine, slab şi cu o faţă mică, încadrată de o barbă albă, însă cu o privire vie şi senină. Straniu cum anumiţi oameni, atunci când studiază o problemă, nu o văd decât pe aceea. Persoana sa dispare cu totul şi împreună cu ea şi cea a interlocutorului şi rămâne problema. El nu cunoştea chestiunea respectivă decât din ceea ce îi spuneam eu, care nu mă puteam gândi numai la problema cu pricina. Ca atare, ar fi fost pierdut alături de cu mine. Dar s-a limitat la problema neînţeleasă, necunoscută, prost prezentată. Mi-a spus:

— Tu zici că în timpul războiului ai ştiut să îţi conduci singur afacerile. Trebuie să vezi dacă ai şti să ţi le conduci singur şi pe timp de pace. Spui că în birou ai cel puţin aceeaşi importanţă ca Olivi. Studiază dacă ţi-ai păstra aceeaşi importanţă şi fără Olivi. Însă eu cred că nu trebuie să-l înlocuieşti imediat pe Olivi. Trebuie să preiei tu conducerea firmei, iar apoi să-l cauţi pe cel care te poate ajuta ori înlocui.

Am plecat urându-l, însă fără să-i arăt acest lucru. Din fericire! Pentru că, după ce-am ascultat la gramofon o vreme, am realizat, plin de compasiune faţă de mine însumi, compasiunea cea mai mare care există, că eu, biet bătrân, nu aveam decât două posibilităţi: să mă pun pe treabă cu îndoiala că nu ştiu s-o fac ori să cedez în faţa lui Olivi.

În acel moment m-am adresat Augustei pentru un sfat. Nu speram defel că ea ar fi putut să mă îndrume. Însă era util să îmi clarific propriile idei spunându-i-le. Dintru început am găsit-o şi mai nepricepută decât mă temeam. Spunea:

— Păi nu eşti tu patronul? Cum poate îndrăzni aşa ceva? Cum poate

îndrăzni?

Dacă aş fi început să studiez cum de îndrăznise Olivi atât de mult, mi-aş fi cheltuit timpul cu folos. Am devenit puţin nerăbdător şi momentan m-am întors la gramofon.

N-aş mai fi vorbit despre acest lucru cu Augusta dacă a doua zi, după masă, când am rămas singuri, ea nu m-ar fi întrebat:

— Deci? Ce ai hotărât?

I-am explicat că eu găseam destul de just să-i acord lui Olivi cincizeci la sută din profit. În perioada aceea nu însemna mare lucru, încât nu mai era vorba de profiturile de dinainte de război sau de cele pe care le ştiusem realiza eu în timpul războiului. Acum era urgent ca Olivi şi cu mine să ne dedicăm toate eforturile reconstrucţiei firmei pe alte baze. Dar dacă eu trebuia să colaborez la această acţiune, de ce n-aş fi obţinut şi eu o plată egală cu cea a lui Olivi?

Îmi era uşor să reuşesc să-i explic totul Augustei. Dobitocul acela de Olivi, adresându-i-se lui Valentino, care îi povestea totul nevesti-sii, care la rându-i nu avea secrete faţă de mama sa, mă expusese de-acum unei sincerităţi absolute.

Augusta m-a sfătuit să cer o sumă dublă decât cea încasată de Olivi. Am aprobat cu gravitate, însă imediat m-am gândit că nu i-aş fi cerut atât de mult lui Olivi.

Şi am făcut un efort disperat pentru a-l exclude din discuţie pe Valentino. Am tratat direct cu Olivi.

Nu mi s-a părut deloc jenat. Trata afacerea aceea cu aceeaşi dezinvoltură cu care ar fi cedat sau ar fi refuzat să cedeze o partidă de marfă. Pe când eu nu ştiam să ajung la o asemenea dezinvoltură. Zâmbeam, mă gândeam, discutam, însă cu siguranţă se vedea că eram precum un câine care, atunci când se apropie un duşman, înţepeneşte, vârându-şi coada între picioare. Şi respiram cu greutate, simţind importanţa momentului. În clipa aceea, văzându-l atât de sigur şi de dezinvolt într-o asemenea afacere şi, simţindu-mă pe mine nefericit şi nesigur, am intuit superioritatea lui şi am hotărât să-l păstrez în afacerile mele cu orice preţ.

Am propus ca mie să-mi fie stabilită o sumă egală cu a lui, iar profitul să fie apoi împărţit ori să se omită fixarea oricărui onorariu atât pentru mine,

cât şi pentru el şi să se prevadă împărţirea profitului. Mie mi se părea că făcusem o singură propunere, dar nu şi lui Olivi. Întâi mi-a arătat că era pe cale să se însoare şi că dac-ar fi acceptat propunerea mea putea vedea din bilanţul precedent că banii nu i-ar fi ajuns pentru a trăi onorabil cu familia sa: el chiar avea nevoie de leafa întreagă şi de jumătate din profitul nediminuat de o remuneraţie a mea.

— Dacă munca mea nu va fi retribuită, am spus eu, nici măcar n-am să muncesc. O să vin aici numai din când în când ca supraveghetor, dar n-am să ating un condei!

Ipocrit, Olivi a zis:

— Îmi pare rău să renunţ la colaborarea dumneavoastră, dar nu se poate face altfel.

Ipocrite erau vorbele, iar nu atitudinea hotărâtă care însemna: „Colaborarea pe care tu mi-o oferi nu face doi bani“.

Din partea mea a mai fost o mică rezistenţă. Am întrebat cu gravitate:

— Cât timp îmi laşi ca să-ţi dau un răspuns?

Mi-a explicat că trecuseră de-acum opt zile de când făcuse prima lui propunere. El ar fi aşteptat bucuros chiar şi până la bilanţul ce trebuia să se încheie la sfârşitul lunii conform contractului vechi, însă nu putea, întrucât persoanele cu care trata îl obligau să le dea un răspuns rapid. Eu trebuia să dau răspunsul a doua zi dimineaţă. Dorea să trateze cu mine deschis. Îi dăduse ginerelui meu Valentino scrisoarea persoanelor care doreau să-l angajeze în aceleaşi condiţii pe care mi le cerea mie, iar ginerele meu avea să mi-o arate chiar în seara aceea.

Am tresărit din două motive: aflam că Olivi, dacă nu se înţelegea cu mine, se pregătea să-mi facă concurenţă, iar apoi (ceea ce mă durea mai mult) un membru al familiei mele era iarăşi admis la aceste discuţii care – de-acum era limpede – pentru mine nu se puteau încheia decât cu o înfrângere.

Am bâlbâit:

— Dar de ce era nevoie să punem între noi nişte străini?

— Străini? a râs el. Nu e ginerele dumneavoastră?

Am recunoscut, şoptind:

— E-adevărat.

Iată un alt lucru ce nu se putea discuta. Îți venea s-o iei razna. Cu Olivi eram mereu expus la acest lucru.

N-am îndrăznit să mai discut, dar încă o dată, ultima, m-am situat, aşa cum mă sfătuia Augusta – singura – pe poziția patronului.

— Atunci, fie! Mâine-dimineață îți voi da răspunsul.

Şi în mod ciudat am părăsit imediat biroul, pentru prima oară chiar la ora când se deschidea corespondența. În anotimpul şi la ora aceea stăteai mai bine în biroul cald decât afară sub o plapumă de nori încărcați de zăpadă. Acționam ca patron, respectiv ca patron al meu, însă nu ca patron al acelui birou unde adevăratul patron, Olivi, rămânea să lucreze, să lucreze la căldură, pe când eu trebuia să alerg în căutarea unui alt adăpost.

Am urcat cu greu pe jos până la vila mea. Nu era cazul să-i ascund înfrângerea mea Augustei din moment ce Valentino avea să afle de ea. Şi i-am povestit imediat. Ca să mă eliberez pe dată de o atare greutate, am smuls-o pe Augusta de la treburile sale domestice şi de la baia ei. I-am mărturisit că era adevărat că nu ştiam să lucrez. Să fi fost oare vârsta? N-aveam decât şaizeci şi trei de ani, însă poate că era vorba de o îmbătrânire precoce. Notez ca pe o coincidență faptul că era prima dată când în casă era pomenită boala aceea. Iar când ea l-a lovit pe Valentino, pentru o clipă am avut remuşcări de parcă eu i-aş fi transmis-o.

Şi vorbind despre bătrânețea mea iremediabilă mi-au dat lacrimile. Augusta a încercat să mă consoleze, emoționată, gata să plângă împreună cu mine. Ea ține mult la bani, deoarece cheltuie mult, cu înțelepciune, în sensul că nu se uită la cheltuieli când e vorba de a-şi creşte propriul confort. Însă nu cred că se informase prea mult despre paguba financiară ce urma să decurgă pentru mine din noul contract. Presupunea că era mică şi dorea să aibă un nou motiv ca să mă consoleze.

Într-adevăr era mică. Putea deveni mai mare dacă ar fi existat pierderi, fiindcă atunci pe lângă pierderi ar fi trebuit să suport şi cheltuiala salariului lui Olivi, dat fiind că în noul contract Olivi era exonerat de pierderi, întrucât considera că cel ce reprezenta în asociere munca nu putea să-şi vadă retribuția diminuată. Era, în sfârşit, ceea ce se numeşte un contract bine făcut… din punctul de vedere al lui Olivi. Pot de asemenea afirma imediat că, dacă noul contract l-a avantajat zdravăn pe Olivi, nu pot spune acum,

după şapte ani de probe, că am fost foarte afectat altfel decât în ceea ce priveşte sănătatea, după cum voi arăta. În unii ani bilanţurile au fost excelente, iar cea mai mare dificultate a fost să-l păcălim pe agentul de la impozite. Alţi ani au fost mai puţin îmbelşugaţi, dar nu au fost niciodată pierderi. În fond, Olivi trata afacerile mele cum făcea taică-său, numai că e mai bine retribuit decât bătrânul, un adevărat semn al vremurilor.

Eu, în acea primă zi, după ce îndurasem frigul şi deprimarea de dimineaţă, am rămas acasă. N-aveam încă în plan să nu îmi mai revăd biroul. Credeam că mă aflu acolo pentru a medita la modul cum, pentru a-mi salvgarda demnitatea, aveam să-l primesc pe Valentino, care cu siguranţă avea să vină seara la mine. Însă nu m-am gândit deloc la acest lucru. Eu nu ştiu să îmi îndrept atenţia încotro vreau. Ea este cu adevărat independentă de mine. Îmi amintesc că toată ziua, în ceasurile când am rămas singur, am continuat să mă gândesc dacă în dimineaţa aceea n-ar fi trebuit să accept imediat propunerea lui Olivi ori dacă n-aş fi făcut mai bine să-l dau dracului şi să preiau conducerea afacerilor mele. Şi e întru totul adevărat că eu îmi îndrept gândul mai intens către trecut, parcă pentru a-l corecta – ba chiar cu o tentativă evidentă de a-l falsifica –, mai curând decât spre viitor asupra căruia gândul nu ştie cum să se poziţioneze, nevăzându-i limpede planul încă neconfigurat.

Astfel încât atunci când în sfârşit a picat bietul Valentino n-am ştiut să fac altceva decât să-l îndepărtez imediat (atunci când privesc un munte, eu aştept întotdeauna să se prefacă într-un vulcan), spunându-i că puţin mai înainte îl văzusem pe Olivi şi că mă înţelesesem cu el. Valentino a părut neîncrezător şi încurcat. Mă privea fix, cercetându-mă cu privirea aceea a sa care – din păcate pentru el – nu cunoştea seriozitatea. Apoi şi-a exprimat şi îndoiala: îl văzuse pe Olivi la ora şase în aceeaşi după-amiază, iar acum era ora opt. Prin urmare, nu vedea unde l-aş fi putut întâlni pe Olivi şi să discut cu el o problemă de o asemenea importanţă.

Îmi pare foarte rău că trebuie să spun minciuni, iar a fi constrâns să fac acest lucru era pentru mine un nou motiv să-i port pică bietului Valentino. Şi într-adevăr eram constrâns din moment ce spusesem prima minciună. Dar de ce oare Valentino era atât de insistent? Mai târziu – când a murit – am înţeles şi l-am iertat. El aşa era făcut şi nu ştia să renunţe la o afacere

decât atunci când o înțelesese pe deplin, ceea ce necesita un interval de timp nu chiar atât de mic, întrucât el gândea încet şi cu o mare exactitate.

I-am explicat că mă întâlnisem cu Olivi întâmplător pe stradă şi că în două vorbe ne-am pus de acord. Problema nu avea o mare importanţă. Amabil, i-am spus şi cifra neînsemnată a profitului pe care îl realizasem anul trecut. Prin urmare, afacerea nu avea importanţă pentru mine, după cum nu avea nici pentru Olivi, care era mult mai sărac decât mine.

Până aici ştiusem să-mi ţin în frâu vocea agitată ce îmi urla din străfundul rărunchilor: „Cât sunt de bun, cât sunt de bun!“ Însă se pare că, prin gura mea, sunetul acela sfârşise prin a fi perceput de bietul Valentino. Dar abuzase de bunătatea mea. Începuse să-mi dovedească că afacerea avea o mare importanţă, întrucât se putea întâmpla ca un an bugetar să aibă drept rezultat o mare pierdere, iar atunci ea ar fi devenit mai consistentă prin plata salariului lui Olivi.

Dar ce legătură avea acest lucru? De ce, dintr-odată, deşi auzise că afacerea fusese încheiată chiar dacă nu credea, cita motive ce contraveneau propriei sale concluzii? Poate ca să înţeleagă afacerea mai bine? Nici măcar nu ştiu cum de reacţia mea de nerăbdare şi de furie putuse să fie percepută de el, fiindcă n-am spus decât alte cuvinte liniştitoare: îmi cunoşteam firma şi afacerile şi ca atare puteam exclude că acestea aveau să sufere o pierdere, gestionate cum erau de un om prudent ca Olivi. Dar nerăbdarea mea plină de furie trebuie că s-a văzut limpede şi jignitor, întrucât brusc faţa bietului Valentino, de obicei imobilă, marcată de atenţia intensă a funcţionarului model, s-a agitat, s-a albit, iar el s-a îndreptat hotărât spre uşă. Era atât de jignit, încât se părea că voia să calce orice formă de curtoazie ieşind fără o vorbă. În prag s-a oprit şi cu o voce slabă, deşi continua să se ajute de nas, mi-a spus:

— Da, sigur că eu n-am nici o treabă cu afacerea asta. Am vorbit numai pentru că m-a rugat Olivi, iar apoi şi în interesul tău.

Eu, continuând să stau tolănit în fotoliul meu, îl priveam mirat, căutând să găsesc printre cuvintele pe care i le spusesem pe cel care îl putuse răni. Dar nu l-am găsit şi pentru faptul că el m-a zăpăcit exagerând cu bunele maniere, spunându-mi şi că aveam să ne revedem la cină ca să vorbim despre cu totul alte lucruri şi niciodată despre afacerea aceea. Niciodată?

Nu era prea mult să spui aşa ceva? Erau prea multe lucrurile la care trebuia să mă gândesc într-o singură clipă şi ca atare n-am mai găsit cuvântul jignitor care probabil că-mi ieşise din gură. Trebuie că fusese rănit mai mult de sunetul decât de sensul cuvintelor.

După care au urmat ceasuri pline de o nelinişte stranie. Mai întâi trebuia s-o avertizez pe Augusta să nu-i spună lui Valentino că eu nu mă mişcasem de multe ore din casă, fiindcă altminteri şi-ar fi dat seama că n-aş fi putut să-l văd pe Olivi în seara aceea. Dar cum să fac? Augusta se afla cu siguranţă în salon cu Valentino şi Antonia. Apoi, în aceeaşi seară, trebuia să-l găsesc pe Olivi şi să mă pun imediat de acord cu el înainte să-l revadă pe Valentino. Astfel, peste măsură de agitat, pregătit să ies, îmbrăcat cu paltonul şi cu pălăria pe cap în casa supraîncălzită ca de obicei din dispoziţia Augustei, am rămas pentru câteva minute la uşa biroului meu, indecis dacă să alerg în salon s-o chem pe Augusta ori să mă duc la Tergesteo, unde ştiam că încă îl mai găsesc pe Olivi, care nu se desprindea de afaceri – din acest punct de vedere la fel ca taică-său – până la nouă seara.

În acel moment a trecut Renata, bona lui Umbertino. Mă putea ajuta. Am strigat-o. Ea şi-a ridicat ochii săi negri mirată şi puţin speriată, căci era prima dată când, departe de copil, mă adresam ei, în vreme ce eu, chiar şi în agitaţia mea, nu puteam să nu fiu surprins de picioarele ei lungi, încă puţin infantile, acoperite numai de ciorapi de mătase.

Mi-a fost cam greu să-i explic. Voiam ca ea s-o facă pe Augusta să vină la mine fără ca ceilalţi să afle că eu eram cel care o chema.

Dar a priceput imediat. Avea o voce cumva spartă de un sunet ascuţit forţat, accentuat de râsul care îi întrerupea acum vorba. În vocea ei curgeau multe note. A propus:

— Doamna Augusta m-a trimis să-i caut ochelarii. I-am găsit şi îi am aici, dar o să-i spun că n-am putut da de ei, şi atunci cu siguranţă că va veni să-i caute ea.

Nu eram foarte convins că lucrurile trebuiau să se desfăşoare chiar aşa, dar, şovăind, am lăsat-o pe Renata să se îndepărteze. Când Augusta a sosit în fugă, am admirat mult şiretenia slujnicuţei.

Din fericire, Augusta nu spusese încă nici un cuvânt care m-ar fi putut da

de gol faţă de Valentino. Apoi, ea n-a fost defel surprinsă de minciuna pe care-o spusesem; a înţeles-o, ba chiar a părut c-o aprobă. Cred că îmi explic acest lucru, care acum mi se pare destul de ciudat, amintindu-mi că tocmai atunci ea era supărată pe bietul Valentino fiindcă se certase cu fiul nostru, Alfio. Evident, apoi a fost de acord şi ca eu să ies ca să-l găsesc pe Olivi şi să-l previn că acel contract propus de el fusese acceptat cu mult înainte de intervenţia lui Valentino, iar acestuia din urmă avea să-i spună că acum eu ieşeam ca să-i fac ei un comision. Numai aşa puteam să mă folosesc de automobil a cărui ieşire din *garage*[108] se auzea în cartier.

108. Garaj; în franceză, în original.

L-am găsit pe Olivi la Tergesteo. Am produs o impresie destul de stranie. Mă găseam într-o situaţie de absolută inferioritate faţă de acel angajat al meu. Mă grăbeam, nu aveam timp să mă gândesc şi m-am lăsat fără reţineri în voia pasiunii mele: aceea de a-l elimina definitiv din afacerea aceea pe ginerele meu.

I-am spus că eram dispus să accept toate clauzele cerute de el cu condiţia să-mi facă o concesie, una singură.

Olivi m-a privit şovăind. Apoi a şi vorbit, rar, aşa cum făcea mereu când discuta afaceri, cu respectul prostesc pe care li-l purta acestora, ca şi cum ar fi putut avea altă importanţă decât cea care decurgea din banii obţinuţi de pe urma lor, de parcă ar fi putut fi ştiinţă, artă, inventică.

Şi astfel, în momentul acela, când mă comportam ca un copil îmbufnat, mi s-a părut că îi sunt cu mult superior lui Olivi, care cu atâta lentoare şi gravitate voia să îmi spună cuvinte de care nu-mi păsa şi pe care eu nici nu voiam să le discut.

A început grav, spunându-mi că el, înainte de a-mi prezenta condiţiile sale, le studiase bine şi că prin urmare nu le putea aduce nici o modificare.

Am strigat nerăbdător:

— Dar nu mă gândesc să propun modificări. Pe mine mă interesează cu totul altceva.

Şi i-am explicat ce doream: ca Valentino să nu poată crede că înţelegerea noastră era rodul intervenţiei sale.

Olivi nu şi-a putut ascunde un gest de surpriză. Mă cunoştea de-atâţia

ani, însă nu i s-a părut să mă fi văzut vreodată atât de absurd. M-a privit cu atenţie ca să se convingă că nu glumeam. N-a ajuns la o atare certitudine, dar – în sfârşit – ce-i păsa? Dacă se ajungea la încheierea afacerii, chiar ca urmare a unui acces de nebunie de-al meu, el n-avea de ce să şovăie. A mormăit gânditor:

— Eu am fost cel care l-a însărcinat pe domnul Valentino. Mi se părea că este omul cel mai potrivit pentru astfel de negocieri: este un vechi prieten de-al meu ca şi fiul dumneavoastră. Şi-a mai şoptit: Asta se poate face. Eu l-am văzut pe Valentino la şase şi pot foarte bine să mă fi întâlnit cu dumneavoastră la şapte. Aşa se concentrează oamenii cu gândirea foarte înceată: vorbind cu voce tare. Şi a mai spus un lucru foarte ciudat: Acum, că aud că Valentino nu e copilul dumneavoastră…

Am protestat:

— Este, dar nu doresc să las impresia unui om care se lasă condus de copiii lui.

Am spus imediat acest lucru cu hotărâre, însă lapsusul ciudat al lui Olivi mi-a făcut inima grea. Oare nu comiteam o acţiune mai puţin agreabilă faţă de ginerele meu, care niciodată nu fusese lipsit de respect faţă de mine, şi ca atare nici faţă de fiica mea, Antonia?

Această îndoială m-a însoţit multă vreme şi a făcut mai dificilă poziţia mea atât de nefericită după ce semnasem acel contract ce mă priva de orice activitate, precum şi de nu puţini bani. Uneori, pentru a-mi redobândi seninătatea mă enervam pe bietul Valentino, a cărui intervenţie mă obligase să-mi dau acordul pentru contract cu atâta grabă.

Pe patul de moarte al lui Valentino, şi nicicând mai înainte, remuşcarea mea a fost clară, evidentă, astfel încât mă simţeam foarte nefericit. Olivi îşi ţinuse cuvântul cu obişnuita-i seriozitate, iar Valentino nu aflase niciodată absolut nimic despre festa pe care i-o jucasem. Tocmai de aceea, cu obişnuita slăbiciune a noastră, a necredincioşilor, care, atunci când vedem pe cineva murind credem că odată ajunşi dincolo află tot, aş fi vrut să mă spovedesc lui şi să-i cer iertare pentru festa aceea şi pentru altele pe care i le jucasem, ca spre exemplu acel cuvânt împotriva lui pe care i-l spusesem soţiei sale, Antonia, căruia însă – după cât se pare – nu i-a simţit influenţa. Însă nu fusese lăsat niciodată singur cu el. De-acum auzul său era foarte

slab, iar eu eram dispus să mă spovedesc unuia care mă părăsea definitiv, iar nu în faţa celor mulţi cu care rămâneam împreună ca să râdă de mine sau să-mi facă reproşuri.

Şi trebuie să spun – spovedindu-mă aici – că eu n-am avut niciodată o mare simpatie pentru bietul Valentino. Cred că n-ar fi putut fi altfel, căci era foarte urât, gras şi cu picioarele scurte, iar eu credeam că îmi strică neamul. Dar din această pricină, lângă patul său de moarte, în afara unor remuşcări absolut suportabile, m-am simţit destul de rece şi capabil să observ totul cu seninătate. Mi s-a părut că toţi cei din jurul său doreau să se spovedească mai mult decât el însuşi, deşi era îndemnat la acest lucru de soţia foarte religioasă. Mi-e teamă că în camerele muribunzilor acest lucru se întâmplă frecvent.

Augusta luase parte la figura pe care i-o făcusem bietului Valentino, dar niciodată n-a avut remuşcări din această pricină.

În seara aceea, la întoarcerea mea, a făcut în aşa fel încât să rămână un moment singură cu mine şi m-a întrebat ca o adevărată complice:

— Ai reuşit să vorbeşti cu Olivi şi să te înţelegi cu el?

Iar la afirmaţia mea a scos un oftat de uşurare.

Mi-am petrecut noaptea următoare foarte neliniştit. Nici măcar nu ştiam bine care din îndoielile mele – şi aveam multe – se transformase în coşmar, însă ceva mă apăsa îngrozitor. Oare contractul însuşi? Condamnarea mea la o inactivitate definitivă? Dar m-am gândit: dacă eu pot valora ceva în materie de comerţ, voi sfârşi uşor prin a-mi găsi o ocupaţie care să mi se potrivească. Nici măcar această certitudine nu m-a liniştit.

După vreo două ceasuri de agitaţie n-am mai putut şi am trezit-o pe Augusta. Ea mi-a dat să beau un calmant. Primul efect al calmantului a fost să mă facă să vorbesc:

— Blestematul acela de contract nu mă lasă să dorm şi-apoi îmi e frică că Olivi o să-i povestească lui Valentino că acordul mi-a fost smuls tocmai de intervenţia lui.

Nu-mi spuneam exact gândul, fiindcă sunt sigur că încă de pe atunci ştiam că omul acela găunos, plin de seriozitate, care era Olivi avea să-şi ţină cuvântul.

Augusta nu mă putea ajuta prea mult. Era atât de oarbă când era vorba de

mine, încât credea că eu continuam să fiu într-adevăr patronul, sugerând ca a doua zi, la notar, în momentul semnării contractului, să refuz acest lucru, dat fiind că nu-mi mai plăcea. Ea nu ştia că eu cunoşteam toate clauzele contractului, între care câteva destul de umilitoare pentru mine, şi că le acceptasem de-acum. Am zis:

— Dacă Valentino nu s-ar fi amestecat, cu siguranţă contractul n-ar fi fost acceptat atât de repede, dar aşa nu mă mai pot retrage.

Şi după ce-am spus cuvintele acelea am aflat puţină pace pentru noaptea aceea. Găsisem modul de a-i atribui lui Valentino vini care le compensau pe ale mele.

Semnarea contractului a fost dureroasă. Cunoşteam toate clauzele, însă citite de notar mi se păreau noi. Una dintre ele era cea care stabilea că eu puteam interveni în afacerile mele cu sugestii, dar că Olivi era liber să le accepte ori să le respingă.

Am semnat imediat. Putea să fie acolo şi o clauză care mă condamna la moarte, căci, după clauza care îmi interzicea ca nici măcar să nu mă mai gândesc la afacerile mele, n-am mai urmărit lectura contractului. În schimb, mă gândeam la acţiunea odioasă pe care Olivi o comisese şi prin care rănise atât de profund un biet bătrân ca mine. Lupta se sfârşise. Drept urmare, acum mă simţeam deosebit de slab şi dezarmat. Gândindu-mă la slăbiciunea mea şi la forţa adversarului meu, mi se părea că am dreptate: în sfârşit eram de partea adevărului, eu, biată victimă. Iar sentimentul că eram o biată victimă nevinovată, care trebuia să mă însoţească pentru multă vreme şi să degenereze în boală, s-a născut chiar acolo, în momentul în care ascultam lectura acelui contract.

Apoi am vrut să fug. Mi s-a părut că trebuia să mă îndepărtez de Olivi pentru a-mi fortifica mintea în singurătate şi a o consacra răzbunării. Ciudată furia aceea de a te îndepărta de adversar pentru a te pregăti să-l pedepseşti.

Însă nu eram pregătit pentru cuvântul pe care voiam să i-l spun, nu eram deloc pregătit. Odată contractul semnat şi dorind să plec imediat, cu un gest instinctiv i-am întins lui Olivi mâna aşa cum trebuie să facă un gentelman când se simte bătut la joc. Gestul se face inclusiv atunci când bănui că ai fost trişat, dar nu poţi dovedi.

Olivi mi-a strâns mâna şi a spus:

— O să vedeţi, domnule Zeno. Nu veţi regreta niciodată că aţi semnat acest contract. Abia acum eu sper să readuc firma dumneavoastră nu la strălucirea de altădată, pentru că afacerile nu mai pot fi acelea, dar la o activitate ordonată şi regulată care să-i asigure existenţa.

Cuvintele frumoase nu m-au liniştit deloc. Ce-mi păsa de un venit mai mare ori mai mic? Mă aruncau afară din biroul meu, unde fusesem atât de fericit numai până când Austria mă eliberase de cei doi patroni ai mei şi voiau să mă consoleze. Era prea mult.

Cu glasul sugrumat, am zis:

— Anumite clauze nu trebuiau să facă parte din contractul acela. Nu, într-adevăr! Trebuia amintit că era vorba de un bătrân care prin legea firii curând avea să-şi părăsească propriile afaceri. Acea clauză, care abia-abia dacă-mi permite să respir atunci când aş putea dori ca o afacere să fie încheiată ori ca alta să nu fie, ar trebui să fie ştearsă.

Notarul a sărit ca ars, înspăimântat. Ca să spun drept, nici măcar nu îmi amintesc de notarul acela, fiindcă nu l-am văzut de fapt. Ştiu că în acel loc foarte important stătea cineva foarte tânăr, blond ori roşcat, exuberant aşa cum nimeni nu se gândeşte că poate fi un notar. M-a izbit aurul ochelarilor săi de care atârna un şnur de aur ce, ca să ajungă la o gaură din vestă, trecea pe după ureche. Am observat şnurul acela poate fiindcă era ceva atât de pedant, ordonat, încât mi s-a părut singurul lucru care în acel om era într-adevăr de notar.

A ridicat glasul:

— Dar contractul e de-acum încheiat şi ştampilat. Nu înţeleg cum vă puteţi gândi să-l schimbaţi.

Olivi a intervenit cu un glas foarte serios şi foarte liniştit care mi s-a părut că îngloba întreaga ameninţare a omului foarte puternic, sigur de sine.

— Ştampilele nu contează, a spus. Este desigur adevărat că eu vă dădusem răgaz de gândire până ieri la opt dimineaţa. Dar nu contează. Eu îi voi găsi mereu la dispoziţia mea pe contractanţii pe care contam, gata să semneze cu mine acelaşi contract. Dacă doriţi acest lucru, domnule Zeno, rupem acest contract. Eu nu ţin la el. Vă redau întreaga dumneavoastră libertate. Dar pretind ca în schimb să mi se redea şi mie libertatea imediat,

azi. De astăzi n-am să mai pun piciorul în biroul dumneavoastră.

Am ameţit. Mă străduiam să mă resemnez în vederea pierderii biroului. Iată că dintr-o clipă într-alta mi se propunea să-l redobândesc în întregime, cu toate greutăţile şi responsabilităţile sale, cu atâta muncă de sclav. Oare cum puteam să mă aflu dintr-un moment într-altul într-o atare nouă poziţie? Nu se putea, am înţeles imediat acest lucru. Şi văzând că Olivi, hotărât, se apropia de masa pe care se afla contractul, poate ca să-l rupă, am ţipat:

— Contractul este acum semnat şi vă revine dumneavoastră, domnule notar, datoria de a-l apăra. Eu n-am propus niciodată să-l anulăm. Iar în acest moment am încercat să râd ca să mă opresc şi să continui să mă gândesc la ceea ce voiam să spun. Am găsit. Am urlat victorios: Eu voiam numai să demonstrez că dumneavoastră nu v-aţi purtat cum trebuia cu un bătrân. Se putea obţine acelaşi lucru excluzând unele din clauzele acelea. Iar acum nu-mi pasă nici măcar dacă sunt şterse. Odată ce am ştiut că dumneata te gândeai la clauzele acelea, răul era de-acum făcut: iremediabil.

Sec şi sigur, Olivi a spus:

— Nu se putea face altfel. Credeţi-mă, domnule Zeno.

— Atunci e-n regulă, am zis eu. Şi să nu mai vorbim despre asta. M-am îndreptat spre ieşire. Însă apoi am revenit din nou ca să-i strâng mâna notarului şi încă o dată lui Olivi. Ce dracu’! Eram ori nu eram gentlemeni? Însă când i-am apucat mâna lui Olivi i-am dat imediat drumul, de parcă m-ar fi ars. Trebuia să fim gentlemeni, şi ca atare nu trebuia să simulăm o prietenie pe care n-o simţeam.

Am ieşit repede, fiindcă mi se părea că Olivi avea chef să mă însoţească. Voiam să fiu singur. De-atâtea ori în singurătate ştiusem să-mi revin, să mă liniştesc, să-mi recâştig încrederea în mine însumi atunci când eram îngenuncheat de puterea cuiva. Cine ştie! Reexaminată cu calm, poziţia mea poate că mi s-ar fi părut mai puţin rea.

Era o vreme urâtă. Din când în când ploua, bura puţin. Atmosfera întunecată era plină de apă. Ce plictiseală! Am căscat, trecând cu umbrela în continuare închisă pe strada cenuşie. La ora aceea la birou trebuia să fi sosit poşta. Am şovăit o clipă, gândindu-mă dacă n-ar fi trebuit cumva să mă duc acolo, ca să ajung înainte de Olivi şi s-o fac pe patronul deschizând corespondenţa. Ideea mi s-a părut atât de originală, încât m-am întors ca să

urc strada înapoi. Însă apoi m-am răzgândit. Oare nu stabilisem că, întrucât nu mi se dădea nici un salariu, n-aveam să mai lucrez? Şi am început să alerg în direcţia opusă de teamă că apropiindu-mă iarăşi de biroul notarului puteam să dau din nou peste Olivi. Şi grăbind pasul m-am gândit la un lucru straniu: „Doamne! Iată că de-acum fac ceva“.

Cât iubeam munca în acel moment! Deocamdată activitatea care de obicei îmi revenea la ora aceea. Ce plăcut era să deschizi corespondența! Scoteai din plic o hârtie şi nu puteai prevedea ce conținea. Aşteptarea era un lucru plăcut, urmat foarte des de plictiseală ori de furie. E-adevărat că, de obicei, eu, după zece scrisori, nu mai puteam şi lăsam ca Olivi să facă restul. Însă acest lucru însemna că epuizasem o plăcere.

Continuând să merg spre mare, am hotărât să nu-i spun imediat Augustei că nu voiam să mai pun piciorul în biroul meu. Ar fi echivalat cu a-i mărturisi că, odată cu acel contract, eu fusesem pur şi simplu dat afară din propriul birou. În primele zile aş fi găsit ceva de făcut în afara casei. După care aveam să-i spun că nu mai puteam suporta să-l văd pe Olivi şi că de aceea n-aveam să mai calc prin biroul meu.

Deocamdată trebuia să mă adăpostesc de ploaie şi m-am îndreptat către Tergesteo. Însă apoi m-am întâlnit cu Cantari, reprezentantul unor fabrici germane de produse chimice. Mi-a părut rău, deoarece Cantari o întâlnea câteodată pe Augusta şi i-ar fi putut povesti că m-a văzut pe stradă. Aş fi vrut să trec mai departe după ce-l salutasem, însă el m-a oprit. Fusese însărcinat de Olivi să-i comunice nişte prețuri de produse chimice şi voia să ştie dacă spunându-mi-le mie putea să-şi cruțe osteneala de a merge pe vremea aceea până la Olivi.

I-am spus că nu credeam că lui Olivi, care încerca toate articolele de pe lumea asta pentru a le înlocui pe cele al căror comerț era exclus din Trieste de noua ordine a lucrurilor, i-ar fi fost posibil să lucreze în domeniul produselor chimice. Şi am făcut un gest de dispreț care-mi era foarte uşor atunci când mă gândeam la Olivi: ca atare, nu doream să aud vorbindu-se de produse chimice.

Şi-atunci marele om atât de apreciat de Olivi pentru că nu pierdea niciodată hârtiile şi nici nu uita să-şi viziteze clienții, cărora le dădea informațiile necesare, în sfârşit un om ordinea personificată, căci meseria

lui nu cerea altceva decât această calitate, şi-a deschis umbrela şi, resemnat, a luat-o din loc.

Dar între timp îmi schimbasem intenţia. De ce să adaug la atâta deprimare a mea tulburarea şi efortul, în sfârşit durerea, de a o amăgi pe Augusta? Şi ce importanţă avea faptul că Augusta putea bănui că reuşiseră să mă dea afară din biroul meu? Acest lucru putea să-i fie în parte ascuns. Astfel, prima dată când vedea că mă întorc atât de devreme acasă, puteam să-i spun că era din pricina unei violente dureri de cap. Îmi era uşor să simulez orice boală în ziua aceea. Sigur, Augusta ar fi sfârşit prin a mă obliga să iau un purgativ. Dar poate că aveam nevoie de el trebuind să diger atâtea lucruri indigeste.

Când m-am aflat în cabinetul meu, după ce-i dădusem unele explicaţii Augustei, graţie cărora m-am trezit cu o compresă pe cap, m-am întrebat: „Şi acum, ce să fac?“ Poate că aş fi găsit ceva de făcut, vreo lectură ori gramofonul. Având la dispoziţie atâta timp aş fi putut chiar să iau marea decizie de a mă întoarce la vioară. Dar cum să mă ocup când eu mă certam în continuare cu Olivi? Încă nu-i spusesem toate obrăzniciile pe care i le-aş fi putut spune.

Multe zile după semnarea contractului am descoperit că, dacă bătrânul Olivi n-ar fi murit, eu n-ar fi trebuit să suport un asemenea afront, pentru că el nu l-ar fi îngăduit. Acesta ar fi fost un reproş care cu siguranţă l-ar fi mâhnit pe tânărul Olivi, care-i purta mult respect memoriei tatălui. Puteam să-i spun şi că, dacă taică-meu ar fi ştiut ce soi de oameni aveau să iasă din neamul acela al lor, nu m-ar fi dat pe mâna lor.

Şi numai atunci am studiat contractul din care aveam o copie. Cu ce viclenie diabolică era făcut! Fiecare clauză era o ofensă faţă de mine. Dacă firma ar fi fost desfiinţată din dorinţa mea, acest lucru ar fi implicat pierderea de către mine a jumătate din capital în beneficiul lui Olivi.

Clauza aceea m-a jignit atât de mult, încât nu m-am putut opri să caut o ieşire şi am crezut c-o găsisem reproşându-i lui Valentino colaborarea la semnarea contractului. Credeam că pot face acel reproş cu conştiinţa împăcată, întrucât ştiam bine că chiar el fusese cauza semnării precipitate a contractului. Însă el s-a simţit jignit: nu îmi convenea că-mi propusese să discutăm contractul clauză cu clauză, iar atunci când propusese acest lucru

aflase că eu acceptasem de-acum propunerea lui Olivi în întregul său ca şi cum ar fi fost una şi indivizibilă. Chiar aşa a spus.

Am încercat să nu îmi amintesc, dar n-a fost posibil, pentru că existau martori şi a trebuit să mă dau bătut încă o dată.

A fost şi un alt lucru care mi-a agravat situația preț de câteva zile. Fiul meu, Alfio, pictorul, a avut pentru scurt timp îndoieli asupra potențialului straniei sale picturi şi a privit în jurul său în căutarea unei alte ocupații. Între alte lucruri s-a gândit să se dedice comerțului, asociindu-se cu Olivi. Dar şi-a dat seama că în contract era o clauză care îi interzicea acest lucru. „În fond – a bombănit Alfio, care nu se distinge prin a fi foarte respectuos – aceasta era o moştenire de la bunicul şi nu trebuia să fie atinsă.“

Atunci eu am petrecut câteva zile studiind ce concesii i-aş fi putut face lui Olivi pentru a obține permisiunea pentru Alfio de a colabora în biroul lui. Mă gândeam să cumpăr un atare permis cu o foarte mare sumă de bani. Însă între timp Alfio nu se mai gândea la asta şi se întorsese să mâzgălească cu tempera sa nenumărate foi de hârtie. Totuşi, eu mă simțeam dator, ceea ce m-a făcut şi mai prudent în dificilele mele raporturi cu el.

Iar într-o zi am fost umilit să aflu că, în afara contractului, în pofida tuturor precauțiilor sale, Valentino reuşise să obțină o concesie importantă din partea lui Olivi: avea să petreacă în fiecare seară o oră la birou pentru a revedea în contul meu înregistrările, confruntându-le cu documentele originale.

VIITORUL AMINTIRILOR

O țară departe de Italia şi de Trieste. Roberto îşi amintea, mai bine decât țara însăşi, criza care-l dusese acolo. Respectiv călătoria interminabilă. Verona! Un omnibus de hotel cu geamuri mari şi două oglinzi ornamentale care cântau atunci când vehiculul se hurduca pe pavaj. Îşi amintea sosirea şi plecarea, însă nu şi şederea, probabil o noapte de somn adânc după o zi

petrecută în tren. Apoi îşi amintea de Brennero[109] şi de un englez care îi explica lui, copil, într-o italiană foarte stricată, că pe jos se putea ajunge mai repede pe culmea muntelui decât pe calea ferată care se căţăra acolo cu ocolişuri uriaşe. Apoi Innsbruck şi zăpada, numai zăpadă, fără nici o singură casă. La fel ca la Verona, noaptea petrecută la Innsbruck nu mai exista.

109. Localitate din provincia autonomă Bolzano, la graniţa cu Austria, situată la extremitatea italiană a pasului cu acelaşi nume.

Cu siguranţă după Innsbruck, multe ore de la plecare, trebuie să se fi petrecut o scenă pe care bărbatul vârstnic a regăsit-o în amintire: o izbucnire a sa în plâns nestăpânit şi tatăl şi mama care voiau să-l oprească, să-l potolească. O mare suferinţă, descoperirea unei inferiorităţi proprii. Tatăl, care se pregătea să-i lase singuri la colegiu, voia să-nceapă imediat cu organizarea vieţii celor doi copii. Armando, care avea treisprezece ani, ar fi trebuit să-l îndrume pe Roberto, care avea doar unsprezece şi jumătate. Sigur, până atunci nu fusese aşa, iar de aici uimirea şi suferinţa lui Roberto. Fiindcă Roberto era impulsiv şi într-adevăr mai curând Armando se lăsase condus de Roberto. Erau trimişi la colegiu tocmai pentru a-l struni pe Roberto, care imediat ce scosese nasul afară din cuib se dovedise mult prea puternic pentru firava sa mamă (poate bolnavă încă de pe atunci?) şi pentru tatăl ocupat toată ziua la biroul lui. Omuleţul găsise imediat anturaje care nu erau pentru el. Tatăl şi mama nu ştiau ce făcea în lungile ceasuri când nu era nici la şcoală, nici acasă. Ştiau că se ruşina de hainele noi şi că făcea tot ce putea pentru a le transforma imediat în zdrenţe, că fuma şi că ştia o mulţime de cuvinte urâte. Le culegea inclusiv de prin cărţi, iar din Divina Comedie cunoştea toate cuvintele vulgare şi numai pe acelea.

Mama a încercat să-i ostoiască marea suferinţă, ba chiar şi tatăl. Marea şi îndelunga despărţire era iminentă şi şi-ar fi dorit să fie uşoară.

Kufstein[110]! Un lung popas într-o gară cu numeroase peroane în aer liber lângă bagajele aşezate pe jos. E frig, deşi suntem în iunie. Dumnezeu ştie ce oră din zi este. Inutil să cauţi, căci amintirea îndepărtată nu e atât de precisă. Zori sau apus, ori poate amiază dintr-o zi în întregime întunecată. Cine ştie? Poate că soarele din ziua aceea pălise din cauza depărtării în timp.

110. Localitate austriacă, la graniţa cu Germania, reşedinţă a districtului tirolez cu acelaşi nume.

Curios! Şederea pe peronul acela, ce nu fusese umplută cu nici un cuvânt, cu nici un eveniment memorabil, n-a fost uitată. Dar poate că Roberto simţise că trecuse Alpii şi că se afla dincolo de zidul care închidea patria sa. El ştia şi în ce direcţie avea să continue călătoria, către câmpia aceea vastă, interminabilă, pe care se vedea înălţându-se câte-un deal foarte regulat, ca într-un desen naiv, poate şi el simplificat de memoria imperfectă care lăsase să se şteargă detaliile, muntele complicat, pădurile, drumurile şi casele. Peisajul trebuia să fie încă neschimbat. Odată convalescenţa terminată, bătrânul şi-a propus să se ducă să revadă locul acela. Curios că era pentru prima dată când simţise această dorinţă. Ca şi cum, consacrându-se ei, memoria lucrează! E o forţă activă şi nu oferă mult atunci când e lăsată inertă.

Würzburg[111]! Un oraş curat, civilizat, puţin populat. Studenţi cu chipie albastre. Mica familie a vizitat un palat uriaş, plin de picturi ale unor artişti italieni. Roberto îşi amintea de o încăpere în care ecoul reproducea multiplicat sunetul care îl provoca. Rupând o bucată de hârtie, obţineai sunetul unei goarne.

111. Oraş german din Bavaria, situat pe fluviul Main.

Dar la Würzburg a avut loc şi aventura care a agitat toată mica familie. Tatăl a plătit hotelul cu bancnote emise de Banca Triestina, autorizată pe atunci să le emită potrivit unui privilegiu străvechi. Hotelierul a coborât de pe aşa-zisul său tron aflat în spatele unei balustrade de lemn, speriat că voiau să-l tragă pe sfoară, plătindu-l cu astfel de bani, şi a ieşit să-şi urmărească oaspetele. A urlat, pur şi simplu a urlat, şi astfel tatăl lui Roberto a fost obligat să meargă la un bancher ca să obţină în schimbul bancnotelor sale monede curente, lăsându-şi în acest timp familia şi bagajele drept zălog.

Roberto nu s-a speriat. Nu-şi amintea de nimic care să fi semănat cu teama. Viaţa se scursese întotdeauna atât de sigură în ceea ce-l priveşte, încât nu simţea că putea să depindă de bani. Viaţa era un drept al său şi nu vedea importanţa unui astfel de lucru. Însă mama, care nu înţelegea germana, se speriase. Îşi ridicase voaleta să-şi şteargă lacrimile care-i udau

obrajii. Plângea cu mare uşurinţă, tulburată de lunga călătorie, de iminenţa despărţirii de copiii săi, precum şi de grija pentru sănătatea celui de-al treilea dintre băieţii ei, rămas cam bolnăvior acasă. De la plecarea din Trieste şi până atunci nu primiseră nici o veste despre el.

Tatăl s-a întors liniştit. Avea buzunarele pline cu monede mari de argint. Se plângea de cursul pe care i-l oferiseră şi şi-a vărsat năduful vorbind în italiană cu soţia în timp ce plătea:

— Ce ţară de hoţi! Şi-apoi: Ce ignoranţă! Nu cunosc bancnotele de la Banca Triestina!

Erau primele cuvinte împotriva Germaniei pe care Roberto le auzea de la el. Admira atât de mult ţara aceea, încât îşi aducea acolo senin propriii copii pentru a fi educaţi. Dar când eşti atins în interesul tău, lumea îşi schimbă adesea înfăţişarea.

După care au urmat trei sferturi de ceas de tren. Aici bătrânul nu trebuia să facă nici un efort ca să-şi amintească de călătoria aceea, pe care mai apoi a repetat-o de-atâtea ori. Calea ferată şerpuia pe un dig construit la jumătatea pantei pe colina din stânga Mainului. De cealaltă parte a fluviului erau dealuri ce semănau cu acestea de-aici, de parcă ar fi fost reproduse într-o oglindă. Însă vârfurile unora dintre ele sfârşeau în hăţişul negru-închis al pădurii. Apoi Roberto a aflat că cele ce păreau dealuri, întinzându-se uneori până la fluviu ori lungindu-se în depărtare preţ de mai multe mile, nu erau altceva decât marginile capricioase ale unui singur podiş. Târziu, foarte târziu, a înţeles că fluviul săpase pământul, construindu-şi valea sa, o lucrare stăruitoare de veacuri. Iar bătrânul care îşi amintea a zâmbit gândindu-se la el însuşi: fiecare om e orb faţă de o parte a lumii. Roberto părăsise de ani lungi târgul în care locuise pentru mai bine de şase ani înainte de a vedea cum era alcătuită valea aceea, unde el îşi descoperise sentimentele şi raţiunea. Observaţia exactă nu fusese niciodată o calitate a sa. Probabil că tot astfel îi înţelesese pe oamenii cu care avusese de-a face. E foarte important pentru cel care vrea să-l înţeleagă să situeze individul în orizontul din care provine, iar în valea aceea a Mainului el s-ar fi mişcat cu ochii mai bine deschişi dacă n-ar fi deosebit mereu un deal de altul, ci le-ar fi văzut ca o singură culme. Desigur, se delimitaseră radical, fiindcă uneori tânărul trebuise să coboare în vale pentru a trece de la unul la altul,

nefăcând experienţa prin care, cu un ocol mai lung, ar fi putut rămâne mereu la aceeaşi înălţime spre a ajunge la o altă culme. Iar orbirea continua în ceea ce priveşte originea lucrurilor. Dacă ar fi ştiut copilul că fluviul – mic şi nesemnificativ comparativ cu valea uneori deosebit de largă în care şerpuia – fusese cel ce netezise ori nivelase valea, înfăţişarea întregii regiuni s-ar fi schimbat. Acolo unde valea se lărgea se cuibăreau sate şi orăşele, iar privirii sale inocente i se părea că populaţia cea harnică săpase în deal pentru a-şi aşeza apoi casele la poalele sale.

Au coborât din tren într-o mică gară complet verde din cauza plantelor agăţătoare. Domnul Beer, directorul colegiului, îi aştepta pe peron. Tatăl lui Roberto l-a salutat cu multă cordialitate. Domnul Beer fusese la Trieste să cunoască familia din care proveneau cei doi elevi. Tatălui lui Roberto îi făcuse impresia unui om deosebit de inteligent şi foarte învăţat. Domnul Dento era prompt în aprecierile sale despre lucruri şi oameni, dar foarte greoi în a-şi schimba opinia. Odată ce-şi spusese părerea, rămânea la ea cu încăpăţânarea celui care şi-a construit singur casa. Lucrurile se schimbau, persoana pe care o iubea devenea suspectă, iar el găsea toate motivele ca să o apere şi să o justifice. Când, mai apoi, simţea loviturile pe care trădătorul i le aplica, abia atunci se necăjea pentru răutatea firii omeneşti. Atâta cât să poată spune că persoana pe care-o iubise era totuşi mai bună decât toţi ceilalţi.

Domnul Beer, un bărbat poate cam de patruzeci de ani, era îmbrăcat întotdeauna cu un surtuc lung, negru. O bărbuţă bălaie ce pornea din bărbie îi dădea un contur precis feţei sale cam lemnoase, cu nasul subţire, obrajii puhavi, un chip în totul foarte regulat şi simplu ce părea făcut cu unelte de tâmplar. Avea un păr creţ bogat, mai negru decât bărbuţa şi mustaţa.

Apoi au coborât pe un drum abrupt în orăşelul situat mai jos, unul dintre acele orăşele care poate odinioară se dezvoltaseră întru câtva, lucru evident în unele mici palate baroce, cu un etaj deosebit de înalt, cu ferestre foarte mari, împodobite cu incrustaţii din lemn, cu nivelul de dedesubt şi cu cel de-al treilea cu ferestruici pătrate cu un singur ochi.

Bătrânul îşi amintea toate acestea fiindcă mai apoi le revăzuse de nenumărate ori. De la sosirea aceea, din toată acea oră el nu şi-a amintit nici de domnul Beer, nici de toţi tovarăşii săi de drum, de vreun gest, haină ori

cuvânt de-al lor. Povârnişul, orăşelul, fluviul nu aparţineau orei aceleia. Îşi amintea cu absolută precizie doar de hamalul colegiului, un băieţoi puţin şchiop, care peste câteva zile avea să părăsească acel loc fără ca el să-l mai revadă. Lăudat fie ceasul ce poate fi identificat printr-un amănunt oarecare, chiar dacă n-a putut avea nici o importanţă! Transportând atâtea bagaje pe panta abruptă, şchiopul lăsa să i se audă gâfâitul. Poate că a fost văzut şi a rămas în amintire pentru această însuşire sonoră a sa.

La fluviu s-au îmbarcat cu toţii pe o barcă de ponton lungă şi înaltă, împinsă şi condusă cu o prăjină lungă, proptită în fundul nu prea adânc, şi au acostat pe o peninsula enormă de nisip, care ieşea în afară din fluviu preţ de circa o jumătate de kilometru. Au debarcat pe nişte scânduri puse pe prund de pe care au ajuns la un debarcader din piatră construit pe nisip şi astfel au sosit în faţa târgului.

Cu zece ori doisprezece ani în urmă, bătrânul venise în acest loc împreună cu soţia şi fiica spre a-şi reîmprospăta amintirile. Găsise stricăciuni atât de mari, încât acum efortul de a-şi aminti devenise mai dificil. Între timp, întregul târg i s-a părut mai mic, mai mizer, mai murdar. Colegiul dispăruse din el, iar bălegarul îl covârşise. Şi-apoi, însuşi peisajul se schimbase, căci dealurile din dreapta fluviului îşi pierduseră coroana de copaci vizibilă de jos, iar fluviul însuşi, ce şerpuia printre marile lacuri de acumulare care constituiau unica sa rezervă pentru a îmblânzi efectul inundaţiilor şi a încetini scăderea apelor, fusese acum adâncit, iar bazinele de acumulare secate erau cultivate. Până şi bacul dispăruse, fiind înlocuit cu un pod de piatră pentru care, ca să-l treci, trebuia să plăteşti o mică taxă, un pod mare care se ridică maiestuos peste apă, fiindcă porneşte dintr-un punct înalt al orăşelului şi ajunge chiar până la târgul situat deasupra bancului de nisip şi chiar deasupra câmpurilor aflate şi ele mai sus, cultivate cu sfeclă de zahăr. Pe fluviu gonesc de-acum vaporaşe rapide în locul acelui soi de pirogi uşoare încărcate cu nisip sau al plutelor lungi de un kilometru cu cherestea care, conduse de doi ori de trei oameni, ajungeau din Pădurea Neagră în Belgia.

Apoi a trebuit s-o apuce la dreapta ca să intre în târg: un fel de potecă îngustă printre case sărăcăcioase risipite ici-colo, departe de drumul ce se lărgea atunci în mici piaţete nepavate, acoperite cu iarbă prin locurile pe

care roţile vehiculelor nu le brăzdaseră. Unele dintre căsuţele acelea de ţară îşi îndreptau spre stradă o faţadă brăzdată de scări şi o galerie dintr-un lemn înnegrit de timp şi de intemperii. Pe drumul acela se simţea şi atunci intens mirosul de bălegar.

Aşa au intrat pe strada principală pe partea micii biserici gotice care se ridica în mijlocul unei pajişti verzi curate, înfrumuseţată de unele specii de stejari şi de doi castani de India aflaţi atunci în floare. Casele de pe strada principală, destul de largă şi nu prea lungă, închisă de case şi la celălalt capăt, ca atare un fel de piaţă pavată cu pietre de râu, erau mai frumoase şi mai dichisite decât celelalte, unele înfrumuseţate de un soclu cu motive ornamentale, altele cu o anume cochetărie a acoperişului abrupt, ieşit în afară.

Domnul Beer s-a oprit în faţa ultimei case pe stânga. Doamna Beer a ieşit din casă ca să întâmpine călătorii. Era o doamnă frumoasă, elegantă, înaltă, brunetă, cu ochi mari expresivi, un profil curat, cu nasul acvilin.

Bătrânul aşezat pe terasa din Opicina[112] a oftat. Cine ştie dacă era chiar ziua aceea când el şi-o amintea ieşind din casă cu un zâmbet uşor pe buze, cu ochii mari, dornici să salute, cu pasul rapid, cu întreaga ei făptură frumoasă echilibrată într-un elan ce amintea o mişcare de dans, însă atunci ori după aceea, în momentul acela, ea fusese adorabilă. Atunci când, la optsprezece ani, el o părăsise pentru totdeauna, ea, chiar dacă se îngrăşase puţin, era totuşi frumoasă. Şi totuşi, el n-o văzuse frumoasă niciodată. Simţurile sale tinereşti, excitabile, căutaseră o cu totul altă cale. De ce? Bătrânul căuta zadarnic pricina şi a conchis: bărbaţii nu ştiu să vadă tot; pentru anumite lucruri au ochii închişi. Viitorul trebuia să fie cel ce avea să-l informeze mai bine. Evident, viitorul amintirilor! El trebuia să înveţe că acţiunea memoriei se poate mişca în timp asemenea evenimentelor înseşi. Aceasta trebuia să fie o experienţă importantă, deşi nu cea mai importantă, din acea încântătoare activitate pe care el o realiza. Retrăia chiar lucrurile şi persoanele.

112. Cartier al oraşului Trieste, locuit în majoritate de membri ai minorităţii slovene.

Dorinţa sa l-ar fi mânat să caute perioade mai apropiate în care ar fi descoperit continuitatea, lumina, văzduhul, cuvântul fiecărui eveniment în

parte. Însă n-a vrut! Trebuia să continue să caute în marea aceea puținele şi micile insule emergente, cercetându-le cu atenție, atunci când se putea, spre a afla anumite raporturi de comunicare între una şi alta.

Iată una dintre aceste insule: plină de lumină şi de suferință, delimitată astfel încât să o poată vedea întreagă şi în spațiul său.

Domnul Beer şi-a demonstrat în ziua aceea abilitatea politică. După prânz, tatăl şi mama s-au despărțit de cei doi copii, mama plângând în hohote, astfel încât tatăl era mai preocupat s-o îmbărbăteze decât să-şi ia rămas-bun de la băieți. La rândul lor, cei doi copii au dat semne de o mare emoție şi-atunci a intervenit domnul Beer, care-a vorbit cu tatăl. Acesta a dat cu putere din cap ca la o propunere bine-venită şi le-a explicat de îndată copiilor că, dacă ar fi plecat imediat, ar fi putut ajunge într-un loc de unde ar fi avut ocazia să-şi vadă pentru ultima oară părinții.

Şi astfel cei doi copii, ținându-se de mână, l-au urmat pe domnul Beer în veşnicul său surtuc. Îşi părăseau părinții, dar imediat se grăbeau să-i ajungă încă o dată din urmă.

Din când în când, domnul Beer le adresa câte-un cuvânt pe care ei nu-l înțelegeau şi continuau să-l urmeze încrezători. Mergeau pe o cărare de unde nu vedeau fluviul care era departe, ci numai exuberanța deasă de plante şi de trestii de pe malurile sale. Curând, domnul Beer, care acum mergea înaintea lor, a părut cufundat în gânduri adânci şi-i preceda numai puțin cu un pas lent pe cei doi copii care-l urmau ținându-se de mână. Oare cum era făcută calea aceea ferată ca să-ți îngăduie să ajungi, mergând în ritmul acela, trenul care plecase puțin mai înainte? Nerăbdarea îi mâna pe cei doi copii, determinându-l pe Armando să bată din pingele în ritm accelerat, micşorându-şi pasul pentru a nu se ciocni de domnul Beer care era în față. Roberto l-a imitat. Şi s-a întâmplat un lucru care i-a uimit pe cei doi copii. Ritmul lui Armando i s-a impus domnului Beer, al cărui pas s-a iuțit fără ca acesta să-şi dea seama. Visătorul mergea înainte fără să se întoarcă.

Armando a râs, însă nu şi Roberto, care aştepta cu nerăbdare să-şi revadă părinții. În sufletul său de copil nutrea speranța de a se putea agăța din nou de maică-sa, definitiv de data asta. Oare de ce trebuia să se-ntâmple despărțirea cu care erau amenințați?

Domnul Beer s-a apropiat iarăşi de copii şi i-a călăuzit pe o potecă ce se îndepărta de fluviu şi-i ducea către deal. La poalele acestuia şi cățărându-se puțin pe el, poteca cotea către târg. Apoi domnul Beer a rămas cu pasul şi gândul alături de copii, încurajându-i în fiecare moment cu câte-un cuvânt, probabil în franceză, pe care ei nu-l înțelegeau.

În partea aceea târgul se lungea printre câmpuri în case mai înalte şi mai mari lipsite de orice podoabă, cu zidărie la bază, construcție din lemn sus, cu acoperişul drept din țigle noi.

Şi astfel au ajuns din nou la căsuța de unde plecaseră. Lui Roberto îi bătea inima. Îndurerat, Armando a avut imediat ochii plini de lacrimi, însă părea de-acum gata să se resemneze şi s-a oprit la uşă. În schimb, Roberto, care a înțeles pe dată cum interpreta Armando înşelătoria ce li se servise, mai înainte ca cineva să-l poată ține, a pornit-o în fugă pe scări. Oare unde s-a dus? În sufrageria unde puțin mai-nainte îşi luaseră rămas-bun de la părinți ori într-un dormitor unde dormiseră părinții?

Postfață

Parabola existențială a lui Italo Svevo, precum şi originala sa operă au fost indisolubil legate de locul în care s-a născut – Trieste, oraş cosmopolit, considerat de-a lungul timpului teritoriu de graniță între Europa Centrală, Europa Occidentală şi Europa Mediteraneeană, iar peste timp inclusiv ca locul unde ajungea un capăt al zidului care despărțea Estul de Vest. O răspântie geografică deci, peste care s-a suprapus, la fel de semnificativă, o răspântie a istoriei…

Aici Svevo a simțit chemarea marilor spirite europene apropiate, precum mitteleuropenii Kafka, Musil ori Freud, sau mai îndepărtate, ca Thomas Mann ori James Joyce, precum şi chemarea intimă a spațiului literar italian, căruia scriitorul şi-a dorit dintotdeauna să-i aparțină. Prin Svevo, Trieste a devenit un adevărat loc mitic, proiectat în universalitate datorită examenului atent, implacabil, al unui observator redutabil.

Formația culturală a lui Svevo a fost influențată de elemente diferite, legate de mediul mitteleuropean din Trieste, de familie, de influența lecturilor sale filozofice şi ştiințifice.

Din observatorul acesta privilegiat, situat la intersecția a trei lumi (germană, slavă şi mediteraneeană), Svevo recepționează în prozele sale, mai mult sau mai puțin direct, cu o forță mai mare ori mai mică, evenimente istorice (Primul Război Mondial), evoluții din lumea ştiinței (îndeosebi din medicină şi farmacologie) sau a tehnicii (trenul, automobilul, gramofonul etc.), din economie şi societate, urmărind reflexele acestora în viața interioară a personajelor.

Din perspectiva acestui spațiu, precum şi a formației sale polimorfe, Claudio Magris l-a caracterizat pe Svevo astfel: „Un bun burghez din Trieste, un tată de familie normal. Nu un intelectual. Un om absolut obişnuit, însă cu ceva în plus: geniul. […] Italo Svevo a fost capabil, ca

foarte puțini alții, să-şi fixeze privirea în vertijul identității individuale şi în pluralitatea vieții, descoperind în ea vacuumul existenței. Svevo este cel care a reuşit să privească în față Meduza, iar apoi, într-un fel, să se prefacă a nu o fi văzut; să închidă porțile deschise spre abisul amețitor al condiției umane, uitând uneori chiar să le fi deschis“.[113]

113. ITALO SVEVO / *Magris: rideremo anche noi come il vecchio Zeno di fronte a Mefistofele?*, interviu publicat online de *IlSussidiario.net* în 19.12.2011.

Povestirile ocupă o parte semnificativă în economia operei lui Svevo, constituind aproximativ o treime din creația acestuia, dacă ar fi să ne referim numai la proza propriu-zisă. Ele au reprezentat o constantă în activitatea sa literară, fiind vorba de texte scrise pe parcursul unui arc de timp de circa patru decenii, între ultima parte a secolului al XIX-lea şi anul dispariției autorului.

Deşi, ca şi în cazul altor importanți scriitori italieni (Luigi Pirandello ori Giovanni Papini), povestirile sunt considerate drept „opere minore“, la Svevo se poate vorbi cu mai multă îndreptățire despre caracterul unitar al întregului corpus al operei. Fapt datorat atât parcursului asemănător cu al romanelor pe care povestirile îl urmează (prin critica stringentă a convențiilor şi a modelelor sociale), cât şi structurii intrinseci a acestora (asemănătoare uneori cu cea a capitolelor din *Conştiința lui Zeno*, şi acestea veritabile povestiri de mari dimensiuni) sau, uneori, migrației temelor şi personajelor dintr-o proză într-alta. Deosebirile dintre prozele scurte ale lui Svevo şi ale lui Pirandello, spre exemplu, rezidă inclusiv în specificul mai curând descriptiv al primelor față de caracterul dramatic al celorlalte, în primele putându-se întrevedea o virtuală construcție romanescă, pe când în celelalte e aproape evidentă transformarea într-o compoziție teatrală.

Unele povestiri ale lui Svevo par net superioare, prin concepție şi realizare artistică, primelor două romane ale scriitorului (*O viață* şi *Senilitate*), datorită în primul rând analizei mai profunde şi stilului mai alert. Povestirile sale – care situează în centrul lor, ca şi romanele de altfel, lumea burgheză din Italia începutului de secol XX, „cronica de familie“, omul mediu (fie el comerciant, medic, funcționar, om de afaceri, scriitor etc.) – au aproape toate un fond autobiografic, caracterizându-se prin modul

de aprofundare psihologică a personajelor. De la „Asasinatul din strada Belpoggio“ (1890), la „Moşneagul“ (1928), trecând prin povestiri precum „O farsă reuşită“ (1926) sau „Medicamentul special al doctorului Menghi“ (publicată postum), prezentul volum reuneşte marea majoritate a povestirilor scrise de Italo Svevo.

În povestiri sunt ilustrate principalele teme ale scrisului lui Svevo: mediocritatea mic-burgheză cu ipocriziile sale, viciile şi nevrozele omului obişnuit, scrisul ca terapie, viaţa în curgerea ei, cu accent pe partea finală (boala, bătrâneţea şi moartea), precum şi incursiuni semnificative în teritoriile amintirii, visului ori erosului ca evaziune. În multe povestiri în ansamblu şi în fiecare în parte asistăm la ridicarea la putere a banalului, a faptului cotidian, ce dobândeşte brusc o aură cvasimetafizică.

În povestiri remarcăm totodată preocuparea şi interesul constante ale lui Svevo pentru cele mai noi teorii şi descoperiri ştiinţifice (îndeosebi în domeniul medicinei – „Medicamentul special al doctorului Menghi“, „Cea mai bună mamă“ –, dar şi în cele ale cosmologiei sau mecanicii), pentru progresul tehnic, mediul de afaceri şi evoluţiile în domeniul economico-financiar – „O farsă reuşită“, „Întâlnire a unor prieteni vechi“, „Scurtă călătorie sentimentală“, „Un contract“.

După cum o altă direcţie identificabilă în unele dintre prozele lui Italo Svevo este pasiunea sa de ecologist *avant la lettre*, care se apropie cu o deosebită atenţie de lumea înconjurătoare, condamnând vânătoarea („Orazio Cima“), încurajând viaţa sănătoasă ş.a. Dintre prozele cu pregnante accente ecologice şi animaliere amintim de asemenea povestirile: „Argo şi stăpânul său“, fabulele cuprinse în povestirea „O farsă reuşită“, ample pasaje din „Scurtă călătorie sentimentală“, „Moşneagul“, fiind memorabile unele paralele între viaţa animalelor şi cea a oamenilor.

Printre interesele ştiinţifice ale autorului se numără şi probleme în vogă în perioada respectivă legate de psihanaliză, de interpretarea viselor sau de ereditate, aspecte reflectate nu numai în romanul *Conştiinţa lui Zeno,* ci şi în multe dintre povestiri (între altele în „Scurtă călătorie sentimentală“ şi „Cea mai bună mamă“).

Evenimentele istorice sunt mai puţin ori numai indirect prezente în povestirile lui Svevo. Dacă, spre exemplu, alţi scriitori italieni precum

Giani Stuparich, Scipio Slataper, Umberto Saba au trăit şi au descris Primul Război Mondial *in extenso*, la Svevo acesta apare numai în ultima parte a romanului *Conştiința lui Zeno* şi în unele povestiri, mai curând ca element de fundal, ca un ecou îndepărtat, ca bubuitul tunului din „Povestea bătrânului cel bun şi a fetei frumoase“, ori ca pretext pentru condamnarea războiului în general.

Scrisul ca mijloc de salvare este o altă temă recurentă în creaţia lui Svevo, începând cu însemnările din *Jurnal*, trecând prin cele trei romane şi terminând cu multe din povestirile incluse în prezentul volum. Literatura e concepută în viziunea scriitorului ca o modalitate de recuperare a vieţii trăite, expedient care ajută la evitarea pierderii unor momente importante ale existenţei şi la retrăirea unor etape semnificative din propriul trecut: „Se înţelege că atunci când scrii despre viaţă o înfăţişezi mai gravă decât este în realitate. Viaţa însăşi e diluată, şi ca atare întunecată de multe lucruri care nu sunt menţionate atunci când o descrii. Nu vorbeşti despre respiraţie până când nu devine gâfâială şi nici măcar despre multe vacanţe, despre mese şi somn, până când dintr-un motiv nefast ajung să lipsească. Pe când în realitate se repetă împreună cu multe alte astfel de activităţi, cu regularitatea pendulului, şi ocupă imperioase o mare parte a zilei noastre, încât nu mai rămâne loc să plângi şi să râzi prea mult. Tocmai din acest motiv, descrierea vieţii – o mare parte a căreia, cea despre care toţi ştiu, dar nu vorbesc, este eliminată – devine mai intensă decât viaţa însăşi […]. Continui să mă zbat între prezent şi trecut, dar măcar între cele două nu se mai insinuează speranţa, nerăbdătoarea speranţă a viitorului. Continui prin urmare să trăiesc într-un timp amestecat cum e destinul omului, a cărui gramatică are în schimb timpii puri ce par făcuţi pentru animale, care, atunci când nu sunt speriate, trăiesc fericite într-un prezent cristalin […]. Orice efort de a te muta dintr-un timp într-altul este zadarnic […]. Probabil că timpul nu există, după cum ne asigură filozofii, însă există cu siguranţă recipientele care-l conţin şi care sunt aproape perfect închise. Se revarsă doar câteva picături dintr-unul într-altul […]. Mi se pare că n-am trăit altceva decât partea aceea de viaţă pe care am descris-o“ („Moşneagul“).

În povestirile lui Svevo, timpul este privat de semnificaţia strict cronologică, cantitativă, pentru a dobândi o perspectivă existenţială,

devenind memorie sau flux al conştiinţei. Ca atare, aproape toate prozele sale scurte sunt un adevărat elogiu adus amintirii, menită să fixeze locuri, oameni, senzaţii şi sentimente. Ilustrativă în acest sens este chiar povestirea cu caracter pregnant autobiografic ce dă titlul prezentei culegeri („Viitorul amintirilor“), unde evocarea anilor adolescenţei (petrecuţi de scriitor şi de fraţii săi la colegiul Segnitz de lângă Würtzburg) e realizată din perspectiva eroului de-acum matur: dacă la început adolescentul e orb, aşa cum „fiecare om e orb faţă de o parte a lumii, […] orbirea continuând în ceea ce priveşte originea lucrurilor“, ulterior „viitorul trebuia să fie cel ce avea să-l informeze mai bine. Evident, viitorul amintirilor! El trebuia să înveţe că acţiunea memoriei se poate mişca în timp asemenea evenimentelor înseşi“.

Toate aceste teme şi motive prezente în opera sveviană circulă, cum spuneam, în întreg corpusul operei, putând identifica chiar o anume suprapunere de teme şi acţiuni ce se intersectează, amestecându-se uneori până la repetiţie. Mario Lunetta a nuanţat magistral efectul acestei suprapuneri: „Măreţia lui Svevo constă inclusiv în faptul că a ştiut să ofere un specimen uman încărcat de ticurile şi de scindările tipice burghezului aparţinând unei civilizaţii de frontieră, încărcându-le – ca printr-o contaminare schizofrenică – cu maniile şi complexele mic-burghezului“.[114]

114. Mario Lunetta, *Invito alla lettura di Italo Svevo*, Mursia Editore, Milano, 1972.

Cele nouăsprezece povestiri reunite în prezentul volum – ce adună, cum spuneam, cea mai mare parte a prozelor scurte ale autorului, alte povestiri continuând să fie descoperite (în 2017, anticarul triestin Simone Volpato a anunţat identificarea a patru proze inedite) – pot fi neîndoielnic structurate după criterii diferite, de la cel strict cronologic la cel tematic, de la împărţirea în antume şi postume la modul de finalizare („încheiate“ şi „neîncheiate“) ş.a. În ce ne priveşte, ţinând seama inclusiv de caracterul unitar al corpusului nuvelelor, am optat pentru o structurare simplă, primară, cea a ordinii alfabetice.

De altfel, aşa cum am mai afirmat, delimitările realizate prin orice alte tipuri de grupări sau diviziuni nu sunt deloc stricte, putând foarte lesne identifica teme, motive, situaţii şi nume care migrează dintr-o proză într-alta, făcând-o la fel de bine eligibilă pentru mai multe din eventualele

secţiuni prestabilite. În linii mari, textul svevian este unul singur, un puzzle uriaş, alcătuit din fragmente de diferite dimensiuni care fac parte, toate împreună, din aceeaşi mare poveste. Proza lui Svevo, îndeosebi prin creaţiile de după Primul Război Mondial, poate fi apreciată drept un *unicum*, în care nu de puţine ori apare senzaţia de *déjà-vu* când întâlneşti personaje ori chiar situaţii şi peisaje *mutatis mutandis* asemănătoare uneori până la identitate, adevărate variaţiuni pe aceeaşi temă (a se vedea în acest sens, spre exemplu, povestirile „Confesiunile bătrânului“ şi „Un contract“). Chiar dacă, fără îndoială, există nuanţe, variaţii mai mici ori mai mari, canavaua rămâne aceeaşi, povestea unei vieţi cu suişuri şi coborâşuri, cu accidente de parcurs şi realizări spectaculoase, cu maladii şi remedii, cu bucurii şi regrete, cu cele două mari constante: dragostea şi moartea… Dovezi în acest sens sunt, cum spuneam, pe lângă numele ori situaţiile ce migrează din romane în povestiri şi invers, semnele de recunoaştere lăsate/presărate în scriitură de autorul însuşi şi care îl ajută pe cititorul complice să-şi fixeze traseele… În acest puzzle întâlnim de la mici bijuterii literare, născute parcă din plăcerea încercării condeiului („În mod perfid“) până la construcţii de respiraţie amplă, în fapt adevărate miniromane ori părţi constitutive dintr-un roman posibil („Asasinatul din strada Belpoggio“, „Medicamentul special al doctorului Menghi“, „O farsă reuşită“, „Povestea bătrânului cel bun şi a fetei frumoase“, „Scurtă călătorie sentimentală“). Ca să nu mai vorbim despre prozele, veritabile bruioane, destinate, inclusiv după mărturisirea autorului, să fie incluse în construcţia unui viitor al patrulea roman…

O caracteristică aparte a unora dintre povestirile lui Svevo („Argo şi stăpânul său“, „Cea mai bună mamă“, „Cimutti“, „Deochiul“, „Întâlnire a unor vechi prieteni“, „Moartea“, „Orazio Cima“, „Scurtă călătorie sentimentală“, „Viitorul amintirilor“, la care se adaugă povestirile care urmau să facă parte din cel de-al patrulea roman) este absenţa unei încheieri, fapt ce îi poate da cititorului senzaţia nefinalizării. Acest „tuşeu magistral al neîncheierii“[115], cum l-a numit Gabriella Contini, trebuie însă înţeles mai curând ca un act de voinţă al autorului, o intenţie de a crea o altă subspecie literară, lăsând anume, cum ar spune Umberto Eco, opera deschisă interpretărilor, rescrierii finalurilor de către cititori. Din această

perspectivă, povestirilor de acest fel li se potriveşte mai mult decât oricăror altora şi mult-citata caracterizare pe care Eugenio Montale i-a dat-o lui Svevo însuşi: „Amplu şi neterminat ca viaţa“[116].

115. Gabriella Contini, „Introduzione“, în Italo Svevo, *I Racconti*, Garzanti, Milano, 1985.
116. Eugenio Montale, „Omaggio a Italo Svevo“, în *L'Esame*, nr. 4, noiembrie-decembrie, 1925.

Cum este bine cunoscut, receptarea de către critica italiană a cărţilor lui Svevo a fost, la publicarea acestora, palidă către inexistentă. Puţinele şi firavele cronici apărute s-au constituit mai curând în reproşuri la adresa autorului, principala acuzaţie fiind aceea de slabă cunoaştere a arcanelor limbii italiene. De fapt, dincolo de un atare reproş cu totul superficial, se ascundea rezistenţa unei tradiţii pietrificate la noutatea adusă în spaţiul prozei italiene de scriitorul din Trieste. Italo Svevo aparţine, aşa cum spune Claudio Magris, „acelei generaţii de scriitori în care se desăvârşeşte, cu rezultate de o deosebit de înaltă poezie, revoluţia esenţială a literaturii moderne, respectiv dezarticularea totalităţii şi a marelui stil, precum şi a ordinii pe care acestea o impun lumii… Svevo e scriitorul care, poate mai mult decât oricare altul, a înţeles apusul subiectului, eclipsa lui. Dar dacă acest lucru face din el unul din părinţii avangardei, el e şi scriitorul intervalului, al nespusului şi al pauzei; e un maestru în acea artă a reticenţei şi a subînţelesului care se recunosc în marele stil“.[117]

117. Claudio Magris, „Presentazione“, în Italo Svevo, *op. cit.*

…Toate valenţe prezente şi în proza scurtă a autorului, în povestirile reunite în prezentul volum. Printre trăsăturile acestor proze notăm caracterul simili-autobiografic, de jurnal amplificat, în care sunt reconstituite episoade din viaţa eroului, pe care le recunoaştem ca aparţinându-i acestuia chiar şi atunci când se ascunde sub nume diferite. Şi în povestiri poate fi identificată o largă utilizare a ironiei şi autoironiei, a umorului şi ambiguităţii. De remarcat, de asemenea, construcţia atentă a fiecărei scene, exactitatea descrierilor şi talentul de portretist al lui Italo Svevo. Totodată, autorul se dovedeşte un bun cunoscător al psihologiei cititorului, ştiind să adauge ingredientele de care e nevoie în cantităţile potrivite şi la momentul oportun.

Svevo este nu numai un bun analist, dar şi un la fel de bun stilist, cu o mare forţă de caracterizare a situaţiilor şi personajelor, posesor, în ciuda antecedentelor lingvistice (germanice şi dialectale), al unui limbaj italian nuanţat, de o mare bogăţie semantică. În acelaşi timp, se cuvine menţionată şi diversitatea tehnicilor adoptate (de exemplu povestirea în povestire, cu fabulele inserate în naraţiunea generală – „O farsă reuşită“, „traducerea“ inspirată a versurilor păsărilor şi animalelor – „O farsă reuşită“, „Argo şi stăpânul său“, utilizarea *flashbackului* – „Scurtă călătorie sentimentală“) sau descifrarea unor perspective inedite asupra locurilor comune (cum ar fi călătoria cu trenul văzută din afară – „Scurtă călătorie sentimentală“) etc.

În general, la Svevo cadrul spaţial este aproape întotdeauna fix; ceea ce se schimbă permanent e timpul care erodează totul în curgerea sa. Dacă ar fi să alegem din gama amplă de scene de viaţă înfăţişate în povestiri de către autor, ne-am putea opri, spre exemplu, la povestirile ai căror protagonişti aparţin vârstei a treia, povestiri de o rară forţă evocatoare, cu admirabile portrete şi analize de mare fineţe ale stărilor sufleteşti. Bătrâneţea, presimţirea morţii iminente, boala şi dorinţa unei regenerări, visul şi perenitatea scrisului sunt tot atâtea teme de o mare forţă pe care le regăsim îndeosebi în povestirile din ultima fază creativă a autorului: „O farsă reuşită“, „Povestea bătrânului cel bun şi a fetei frumoase“, „Scurtă călătorie sentimentală“, ori în textele circumscrise proiectului viitorului roman, „Confesiunile bătrânului“, „Moşneagul“, „Tihna mea“, „Umbertino“.

Reflecţiile asupra bătrâneţii, interesul pentru descoperirile ştiinţei şi tehnicii sau preocuparea constantă pentru aspecte de ecologie fac din Italo Svevo un adevărat vizionar, care proiectează în creaţia sa, cu forţă şi talent, teme de stringentă actualitate şi în zilele noastre.

La capătul lecturii, cititorul rămâne cu regretul de a nu fi putut afla mai mult din partea pe care autorul nu a apucat să o dezvăluie, parabola sa existenţială fiindu-i prea curând întreruptă.

*

Dacă romanele lui Svevo sunt relativ bine cunoscute în România, înregistrându-se chiar mai multe versiuni, povestirile au rămas pentru mult timp aproape necunoscute. A început să li se facă dreptate relativ de curând,

îndeosebi prin inspirata traducere semnată de regretata profesoară clujeană Helga Tepperberg (Italo Svevo, *O farsă reuşită şi alte povestiri*, Star, Cluj-Napoca, 2002), cea care a realizat o selecţie cuprinzând şapte povestiri. Lărgind perspectiva, prezentul volum îşi propune să facă cunoscută cvasitotalitatea prozei scurte create de autorul din Trieste, proză de o pregnantă modernitate, pe care, suntem siguri, cititorul român va şti să o aprecieze la adevărata sa valoare.

Mihai Banciu

Cuprins

Repere biobibliografice
Argo şi stăpânul său
Asasinatul din Strada Belpoggio
Cea mai bună mamă
Cimutti
Confesiunile bătrânului
Deochiul
În mod perfid
Întâlnire a unor vechi prieteni
Medicamentul special al doctorului Menghi
Moartea
Moşneagul
O farsă reuşită
Orazio cima
Povestea bătrânului cel bun şi a fetei frumoase
Scurtă călătorie sentimentală
Tihna mea
Umbertino
Un contract
Viitorul amintirilor
Postfaţă